MASTER NEGATIVE
NO. 93-81186-3

AUTHOR:

JAPIKSE, NICOLAAS

TITLE:

DER VERWIKKELINGEN TUSSCHEN DE ...

PLACE:

LEIDEN

DATE:

1900

Master Negative #

93-81186-3

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

Japikse, Nicolaas, 1872-1944.

Der verwikkelingen tusschen de republiek en Engeland van 1660-1665, door Dr. N. Japikse. Leiden, S. C. van Doesburgh, 1900.

[iii]-ix, [6], 476, lxviii p. 25cm.

1. Gt. Brit. — Hist. — 1660-1665. 2. Gt. Brit. — For. rel. — Netherlands. 3. Netherlands—For. rel.—Gt. Brit.

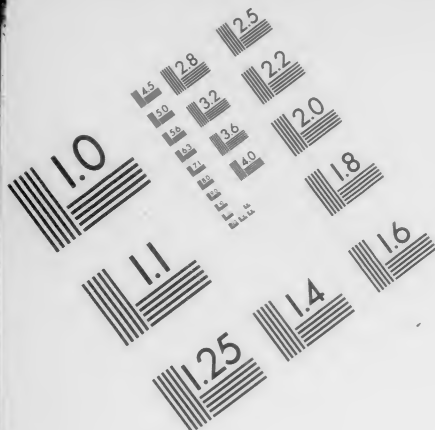
5-5244

Library of Congress DA448.J2

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35 REDUCTION RATIO: 11x
IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB
DATE FILMED: 3-19-93 INITIALS Susan
FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

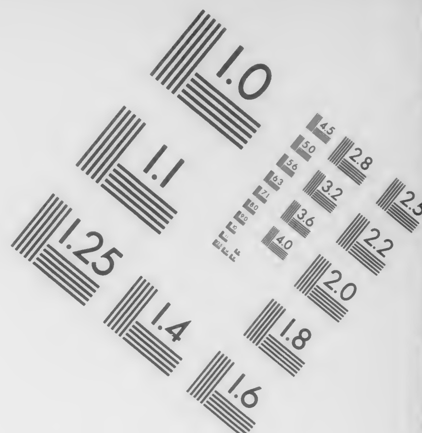

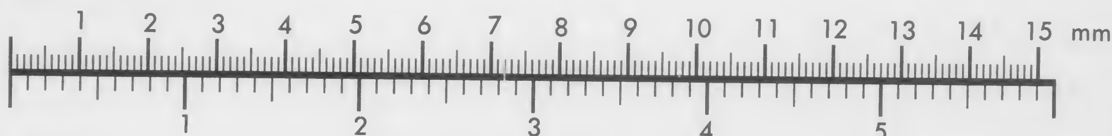
AIIM

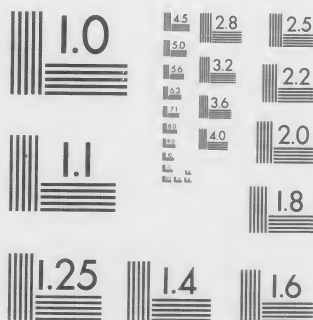
Association for Information and Image Management

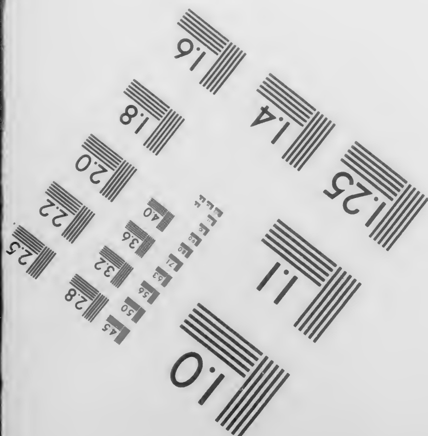
1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910

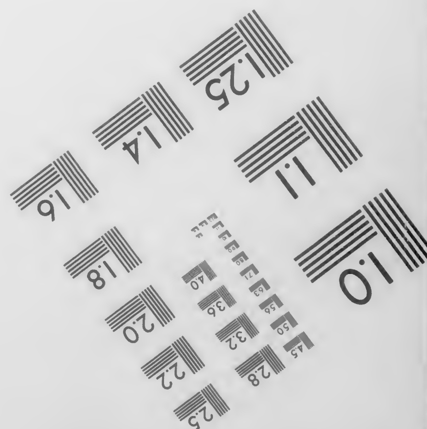
301/587-8202

MANUFACTURED TO AIIM STANDARDS
BY APPLIED IMAGE, INC.

DE VERWIKKELINGEN

TUSSCHEN DE

REPUBLIEK EN ENGELAND

van 1660–1665

DOOR

Dr. N. JAPIKSE.

LEIDEN.
S. [illegible] VAN DOESBURGH.
1900.

De Verwikkelingen tusschen de Republiek en Engeland
van 1660–1665.

DE VERWIKKELINGEN

TUSSCHEN DE

REPUBLIEK EN ENGELAND

van 1660–1665

DOOR

Dr. N. JAPIKSE.

LEIDEN.
S. C. VAN DOESBURGH.
1900.

De strijd, tusschen het Engelsche en het Nederlandsche volk in de zeventiende eeuw gevoerd, was vooral een strijd over handelsbelangen, die zich niet beperkte tot eenig deel van Europa, maar zich uitstrekte over alle streken, waar zich toen de beide vlaggen vertoonden.

Het was een volkomen logische gang van zaken, dat Engeland in dien strijd ten slotte de overwinning behaalde. Niemand zal zich daarover kunnen verwonderen. Een land, zooveel kleiner dan het Brittenrijk, kon op den duur die hooge plaats niet blijven innemen, die het in het midden van de zeventiende eeuw op handelsgebied had verkregen, vooral niet, omdat toen juist het grootere en bovendien gunstiger gelegen rijk meerdere kracht begon te ontwikkelen met de overtuiging, dat Engeland's grootheid op zee moest worden gezocht.

Het mag veeleer een wonder worden genoemd, dat de Nederlanders den ongelijken kamp zoo lang hebben volgehouden. Toen de eerste phase van den strijd voorbij was, scheen het, alsof de beslissing reeds gevallen was. Het tegendeel bleek weldra. Nogmaals bloeide de Nederlandsche handel, den Engelschen ten spijt, op en nogmaals overtrof hij dezen verre. Eene herhaling van den strijd kon toen niet uitblijven.

Onder allerlei wisselingen is het voorspel van dien tweeden oorlog afgespeeld: Cromwell, de verwarring na Cromwell's dood, de Restauratie. Dynastieke belangen vermeerderden gedurende dien tijd de vele reeds bestaande moeilijkheden, al is hun invloed ten slotte niet zoo groot geweest als men eerst had mogen verwachten. Zeker is er veel droogs in de kwestie's, die behandeld moesten worden, maar toch kon moeilijk het een of het ander gemist worden om eene duidelijke voorstelling van het standpunt van beide partijen te krijgen. Vooral hier, waar de Republiek het meest in haar materieel bestaan bedreigd werd, moesten de gegevens om een oordeel te vellen over het beleid van de Witt en de zijnen zoo volledig mogelijk zijn.

Dat beleid kan over het algemeen, de omstandigheden in aanmerking genomen, wel een nauwkeurig onderzoek verdragen, al zal het ook hier blijken, dat wij er ons wel voor moeten wachten om alles, wat op onze zeventiende eeuw betrekking heeft, als de uiting van krachtsbesef te beschouwen. Jammer genoeg, dat ieders persoonlijk aandeel aan de in de

Statencollege's en deputatie's gehouden beraadslagingen niet nagegaan kan worden — tot op zekere hoogte is dit zelfs het geval met de Witt zelf — maar dat is een bezwaar, dat bijna onze geheele geschiedenis geldt en dat toch zeker het belangwekkende van de ontwikkeling der gebeurtenissen zelf niet wegneemt.

Vooral nu, nu in een ander werelddeel nogmaals eene worsteling tusschen het Engelsche en het Hollandsche element woedt, al zijn de omstandigheden geheel anders en al is het niet de staat der Nederlanden, tegen wien Engeland zich wendt, kan het niet van belang ontbloot zijn in het licht te stellen, hoe de toenmalige Hollanders in Europa zich hebben gedragen tegenover denzelfden vijand.

Door de groote welwillendheid van de beheerders van het door wijlen prof. R. Fruin gestichte Fonds voor Studiereizen, waarvoor ik hier mijn' openlijken dank wil uitspreken, was ik in staat gesteld mijn onderzoek naar de verschillende onuitgegeven bronnen verder uit te strekken dan tot het Rijksarchief in den Haag.

In de eerste plaats kon ik daardoor Engeland bezoeken, waar ik in de verzamelingen op het Record Office, het British Museum en de Bibliotheek van Lambeth-Palace te Londen en op de Bodleian Library te Oxford tal van nieuwe gegevens voor mijn onderwerp vond. In het algemeen echter schijnen de Engelsche staatslieden uit het midden der zeventiende eeuw niet zoo zeer het nut van een goed geordend archiefwezen te hebben ingezien als hunne Fransche en hunne Nederlandsche collega's van dien tijd. Hoe anders te verklaren de verspreiding van belangrijke documenten over verschillende bewaarplaatsen? Hoe te verklaren, dat zoovele stukken zijn zoek geraakt? Om een voorbeeld te noemen: van de correspondentie van Sir George Downing, het hoofddoel van mijne reis, waren in verschillende verzamelingen wel de van hem afkomstige brieven in eene tamelijk volledige reeks, maar van de aan hem gegeven instructie's en de aan hem gezonden brieven betrekkelijk weinig aanwezig (zie hierover blz. 119, noot 2). Het hieruit ontstaande bezwaar wordt door den aard van Sir George's brieven, die meestal zeer uitvoerig zijn en waaruit de hem gegeven bevelen wel zijn op te maken, gedeeltelijk opgeheven, maar wie weet, welke belangrijke bescheiden ter verklaring van de gedragslijn der Engelsche regeering hierdoor voor ons verloren zijn gegaan of nog ergens in vergetelheid rusten. Hetzelfde geldt ten opzichte van Sir William Temple's correspondentie, waar zich bovendien nog het bezwaar voordoet, dat de serie van diens brieven naar Engeland zeer onvolledig is.

Na mijn verblijf in Engeland trachtte ik op het Ministère des Affaires Etrangères te Parijs het onderzoek zooveel mogelijk aan te vullen met de correspondentie's van de Fransche gezanten in Engeland, waarbij vooral de brieven van Comenge, Fransch ambassadeur in Engeland van 1663—1665, en van de „Celèbre Ambassade" uit het jaar 1665 van beteekenis bleken te zijn. Die van de Thou en d'Estrades leverden na het daarvan uitgegevene voor mijn doel weinig belangwekkends meer.

Gaarne had ik ook mijn onderzoek uitgestrekt tot het Koninklijk Huisarchief in den Haag, waartoe mij namens H. M. de Koningin-Regentes reeds voorlang toestemming was verleend; tot mijn' spijt ben ik ondanks de mij door H. M. zoo welwillend gegeven vergunning door omstandigheden geheel buiten mijn wil verhinderd geworden den arbeid aldaar aan te vangen.

Het was oorspronkelijk mijn plan de gebeurtenissen tot 1672 te beschrijven; tot zoover strekte ik mijn onderzoek èn in Engeland èn in Frankrijk uit. Daar het bij de bewerking van de stof weldra duidelijk werd, dat dit te veel zou zijn voor één werk, moest ik mij voorloopig beperken tot 1665. Misschien doet er zich later wel eene gelegenheid voor het overige gedeelte te bewerken.

In de noten is overal zoo nauwkeurig mogelijk opgegeven, waar de geciteerde documenten te vinden zijn. Daarom acht ik het overbodig hier in eene uitvoerige uiteenzetting daarvan te treden; de Verslagen van Prof. Blok en Dr. Brugmans over Archivalia in Engeland en in Frankrijk, die van belang zijn voor onze geschiedenis, kunnen den belangstellende gemakkelijk met de inrichting van de verschillende door mij bezochte archieven op de hoogte brengen. Evenmin oordeelde ik eene lijst van de gedrukte bronnen en de literatuur noodzakelijk; in de eerste plaats kan die in het algemeen als bekend worden verondersteld, in de tweede plaats zijn in de noten de noodige inlichtingen dienaangaande gegeven.

Eene inhoudsopgave zal, naar ik hoop, het gebruik van het werk vergemakkelijken.

Van vele zijden ondervond ik steun bij mijne nasporingen en bij het bewerken van de stof. Voordat ik hiervoor aan velen mijn' dank breng, moet ik er mijn diep leedwezen over uitdrukken, dat Prof. R. Fruin vóór de voltooiing van dit werk overleden is. Zoo gaarne had ik gewild, dat ook hij, op wiens college's ik voor het eerst de geschiedenis op wetenschappelijke wijze hoorde behandelen, de verschijning van mijn' arbeid had beleefd; zeker zouden bij de samenstelling er van tal van zijne wenken mij van groot nut hebben kunnen zijn. Mijn hoogvereerde leermeester, Prof. P. J. Blok, wiens groote welwillendheid aan zoo velen bekend is, is mij steeds met zijne raadgevingen en voorlichting van dienst geweest, waarvoor ik moeilijk dankbaar genoeg kan zijn.

Aan den Heer Refendaris de Stuers en aan Harer Majesteits vertegenwoordigers te Londen en Parijs ben ik veel verplicht voor hunne bemoeiingen om mij toegang tot de archieven in het buitenland te bezorgen. Den Heeren Prof. S. R. Gardiner te Londen en Prof. Reginald L. Poole te Oxford benevens den heer Luzac te Londen kan ik verzekeren, dat ik den steun, dien zij mij verleenden, zeer op prijs heb gesteld. De hulpvaardigheid, die ik van den Heer Rijksarchivaris, Jhr. Mr. Th. H. F. van Riemsdijk, in den Haag, van Mr. Salisbury, First Clerk of the Literary Search Room, (Record Office, London,) van Mr. Wayland Kershaw, (Lambeth Library, London,) van Mr. Nicholson, (Bodleian Library, Oxford), van Maurice Chévrier, attaché au Ministère des Affaires Etrangères, Paris, en van vele anderen heb mogen ondervinden, zal ik steeds dankbaar blijven gedenken.

INHOUD.

BIJLAGEN.

AFKORTINGEN.

R. A.	Rijksarchief, den Haag.
R. O.	New Record Office, Londen.
B. M.	British Museum, Londen.
B. L.	Bodleian Library, Oxford.
Aff. Etr.	Ministère des Affaires Etrangères, Parijs.

HOOFDSTUK I.

Het verblijf van Karel II in de Republiek.

Het jaar 1660 bracht vele veranderingen in den politieken toestand van West-Europa. Bijna overal trad na langen strijd een tijdperk van rust in. De vrede van de Pyrenaeën bezegelde het overwicht van Frankrijk op Spanje, dat zoo lang als het wereldrijk was beschouwd. Lodewijk XIV, weldra als absoluut monarch optredende, zou niet lang wachten om eene gelegenheid te zoeken tot bevestiging van het eenmaal gewonnene. In het Noorden werd tusschen Zweden en Denemarken de gelijkheid zooveel mogelijk hersteld; geen van beide partijen — allerminst de overwinnende — was tevreden met den uitslag, maar geen van beide waren ze ook in staat voorloopig de wapenen wederom op te vatten. In het Zuiden duurde nog alleen de oorlog tusschen Spanje en Portugal voort. In Engeland was door den loop der omstandigheden de restauratie van het verdreven koningshuis noodzakelijk geworden; er was geene andere oplossing mogelijk om een einde te maken aan den strijd tusschen de burgerlijke en de militaire macht.

Vooral de laatste gebeurtenis is voor ons van beteekenis. Cromwell, krachtige persoonlijkheid die hij was, had, steunende op zijn leger, de orde weten te bewaren tusschen de verschillende godsdienstige en politieke partijen, die om den voorrang streden. Zijne buitenlandsche politiek, die Engeland voor het eerst na langen tijd eene groote rol op het vasteland van Europa had doen spelen, zou vooral voor de toekomst eenen grooten invloed hebben: zij had den Engelschen geleerd, wat Engeland bij eene krachtige leiding vermocht. Had hij langer geleefd of had een zoon hem opgevolgd, even krachtig als de vader, misschien ware er eene dynastie Cromwell ontstaan. Het mag echter niet ontkend worden, dat reeds bij Cromwell's leven vele moeilijkheden — vooral ook op financiëel gebied —

begonnen op te dagen. Na zijnen plotselingen dood raakten alle hartstochten in beroering. Het leger, reeds in stilte mokkende over de groote macht van den Protector, die slechts om hunnentwille den koningstitel had afgeslagen, weigerde spoedig Richard, die geen krijgsman was, te erkennen. Nadat hij op last van het leger het door hem bijeengeroepen Parlement had ontbonden, verdween Richard zelf, zonder dat éene stem zich te zijnen gunste verhief. Het Rompparlement kwam samen, maar werd eenige maanden later uiteengejaagd. Ten tweeden male was het gebleken, dat het met het leger niet kon samenwerken. De militaire macht scheen oppermachtig. Op dat oogenblik trad Monck, hoofd van het leger in Schotland, op den voorgrond; door zijne verklaring ten gunste van de burgerlijke macht bleek het, dat er in het leger zelf geene eensgezindheid meer heerschte. Dat was het sein voor alle partijen om het hoofd op te steken: koningsgezinden, presbyterianen, republikeinen. Ten derden male verscheen het Rompparlement, bijeengebracht door de troepen binnen Londen; het bezat echter noch het vertrouwen van het volk noch dat van het leger. Na eenige aarzeling verklaarde Monck, die op dit oogenblik het lot van het land in zijne handen had, zich voor een vrij Parlement. De Romp, aangevuld met de in 1648 uitgestooten leden, sprak zijne eigen ontbinding uit. De nieuwe verkiezingen bewezen, wat de wensch der Natie was: herstel der Stuarts. De Conventie, zoo noemde men de vergadering, die zonder koninklijk bevelschrift was samengeroepen, had niet zoo zeer te beslissen, of de Stuarts zouden terugkomen, dan wel of er voorwaarden aan hunne terugkomst zouden worden verbonden. 25 April 1660 kwam ze samen. 11 Mei werd uitgemaakt, dat volgens de fundamenteele wetten de regeering moest bestaan uit Koning, Lords en Commons; eenige dagen later besloot men Karel II tot koning te proclameeren en hem tot terugkeer uit te noodigen. Geene voorwaarden werden hem gesteld; Monck, wiens voorzichtige maatregelen verzet in het leger hadden voorkomen, was ook hier de man, op wiens aandrang daartoe was besloten.

Karel II zelf had niet veel meer kunnen doen dan kalm de gebeurtenissen af te wachten. De hoop, die hij na den dood van Cromwell had gehad om zijn' terugkeer naar Engeland te kunnen volvoeren, was niet vervuld. Een plan tot een' inval in Engeland in 1659, terwijl de Royalisten een' opstand zouden trachten te doen ontstaan, was door verraad geheel mislukt. Karel's toestand was toen niet rooskleurig. Geld bezat noch hij noch zijne vrienden. Spanje, de eenige mogendheid, die hem begunstigde, was te veel in het nauw gebracht, dan dat het eenige ondersteuning zou kunnen geven. Van de Fransche regeering had hij na het verbond van Frankrijk

met Engeland alleen beleedigingen ondergaan. Eene reis naar Fontarabia, waar de vredesonderhandelingen tusschen Frankrijk en Spanje in 1659 werden gevoerd en waar Karel zich de hulp van beide landen had trachten te verzekeren, was vruchteloos. In December 1659 keerde hij van die reis in Brussel terug; daar opende de loop der gebeurtenissen in Engeland hem weldra eene betere toekomst; de restauratie zou zonder vreemde hulp plaats hebben. Niet vóór Maart 1660 kwam hij in directe verstandhouding met Monck, die tot op dat oogenblik alle pogingen van royalistische zijde om hem met Karel II in verbinding te brengen, had afgewezen. Op raad van Monck vertrok hij toen uit Brussel om daardoor te voorkomen, dat de Spanjaarden eenige pressie op hem zouden uitoefenen. Hij begaf zich naar Breda, waar hij in het begin van April aankwam. Breda, baronie van het huis van Oranje, bood hem onder de veranderde omstandigheden eene veilige schuilplaats aan, waar hij den afloop van de beraadslagingen van het Parlement kon afwachten. Vandaar zijn gedagteekend zijne brieven aan Hooger- en Lagerhuis, aan de stad Londen, aan Monck en aan Montague als hoofd van de vloot; vandaar vaardigde hij zijne declaratie uit, waarbij op zeer handige wijze alle voorwaarden, die Monck in het geheim wel had gesteld, werden ingewilligd, terwijl de definitieve beslissing aan het Parlement zou worden overgelaten na 's konings terugkeer. Daar ontving hij op den veertienden Mei van Monck de eerste tijding van het besluit tot zijne terugroeping. De koning omhelsde den brenger der boodschap, uitroepende, dat hij nu koning zou zijn en geen doge.

De alom geminachte balling werd plotseling de alom geëerde monarch. Niet het minst werd deze verandering merkbaar in de Republiek der Vereenigde Nederlanden, wier leidende staatslieden nu alles zouden moeten goedmaken, wat ze door hunne oogenschijnlijk zoo vriendschappelijke verhouding tot den Protector hadden bedorven. Wel behoefden ze zelf niet geheel ontevreden te zijn over de regeeringsverandering in Engeland — zoo innig waren de betrekkingen met de zusterrepubliek niet geweest — maar zouden ze Karel II de beleedigingen, die men hem uit vrees voor Cromwell had aangedaan, kunnen doen vergeten? Nog in 1658 hadden de Staten eerst de hertogen van York en Gloucester[1]) daarna tweemaal, in Juni[2]) en in September[3]), den koning zelf op aandrang van den resident Downing gedwongen hun grondge-

[1]) Thurloe VII 91, 120; Res. St. Holl. 9 Mei 1658.
[2]) Id. 168, 203, 222, 228, 234.
[3]) Id. 360, 361, 362, 390, 419, 420, 428; Res. St. Gen. 6 en 10 Sept. 1658; Res. Gec. Raden Holland, 10 Sept. 1660.

bied te verlaten. Downing had zelfs een bevel weten te krijgen van de Gecommitteerde Raden van Holland, dat de Engelsche predikanten in den Haag niet meer voor Karel II zouden mogen bidden [1]). Dan — hoeveel reden tot ontevredenheid had de koning, daar men al zijne pogingen om steun van de Staten te verwerven, had afgewezen; ja, in den oorlog met Cromwell had men zelfs zijn aanbod om het bevel op zich te nemen over die Engelsche schepen, die tot hem zouden overkomen, geweigerd [2]); de Staten hadden zich bij het eindigen van den oorlog niet alleen verplicht hen, die Cromwell als rebellen beschouwde, het verblijf in hun land te ontzeggen, maar die van Holland hadden ook 's konings neef uitgesloten van de waardigheden, die zijne voorouders hadden bekleed.

Een eerste blijk van de veranderde gezindheid der Staten was, dat men den koning, toen hij in Breda kwam, niet lastig viel. De magistraat van Breda wilde hem zelfs eene eervolle ontvangst bereiden, wat echter de Prinses-Royale, die ook te Breda was, verhinderde [3]); alleen de oud-burgemeester der stad complimenteerde den koning. De Staten hebben zich niet officiëel met hem in verbinding gesteld, vóórdat de Restauratie eene uitgemaakte zaak was; wel zonden Obdam en verschillende andere grooten hem in het particulier hunne bewijzen van sympathie. Gualterus de Raet, raadsheer in het Hof van Holland, die in het begin van Maart te Brussel was om eene commissie van het Hof uit te voeren, had reeds toen den koning gelukgewenscht met de verandering, die

[1]) Res. Gec. Raden Holl. 10 Juli 1660; Thurloe VII 228, 246, 252, 257.

[2]) Cf. het artikel over Karel II in Dict. Nat. Biogr. en Wicquefort, I 175, 204 en 228.

[3]) „Om seer considerabele redenen" zegt de schrijver van het Verhael in Forme van Journael van de Reys ende 't Vertoeven van den Seer Doorluchtige ende Machtige Prins Carel de II Koning van Groot Britannien etc. Welcke hij in Hollandt gedaen heeft sedert den 25 Mey, tot den 2 Junij 1660. In 's-Gravenhage, bij Adrian Vlack MDCLX. Met Octroy van de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt. — Dit verhaal met een exemplaar van de fransche vertaling vindt men op de Koninklijke Bibliotheek in den Haag. — De schrijver is Wicquefort, zooals blijkt uit eene mededeeling van de Thou aan Brienne 23 Dec. 1660, Aff. Etr.: On a imprimé icy une Relation du Passage et du sejour du Roy d'Angleterre, qui a esté faicte par Mrs de Hollande et avec leur Privilege, sur les Instructions et Memoires du Chancellier d'Angleterre, aussi les uns et les autres ne se sont pas oubliez: l'on s'est servy de la plume de Mr. de Wicfort le Jeune, de sorte qu'il n'a pas esté maistre absolu de l'ouvrage qu'il ne m'a pas aussy communiqué qu'apres avoir esté imprimé". Reeds vroeger had Gamarra een verhaal gemaakt „de ce que le regarde et qu'il a envoyée a celuy que fait lad. relation pour y estre inserée." De Thou aan Brienne 29 Juli 1660; Aff. Etr. In zijne „Histoire des Provinces Unies (editie Chais van Buren II pg. 647 vlg.) geeft Wicquefort een uittreksel; hij doet het daar voorkomen, alsof een ander de auteur is; ook Aitzema (IV 585 vlg.) heeft dit „Verhael" gebruikt, zooals blijkt uit de geheel woordelijke overeenstemming van sommige gedeelten; alleen de volgorde is in den beginne iets anders; het is bij eene vergelijking duidelijk, dat ook de schrijver van het Theatrum Europaeum in deel IX pg. 198 vlg. in hoofdzaak ons „Verhael" volgt. Dat het „Verhael" geheel vol lof is over koning, parlement en allen, die verder bij de ontvangst waren betrokken, spreekt van zelf; daar het getrokken is uit de registers der Staten, is het over het algemeen zeer vertrouwbaar; er komen een 7-tal kopergravure's in voor, die de voornaamste feiten der feestelijkheden weergeven; na den tekst komt een bijvoegsel „Van de Character van de Koning, uyt het Engels overgeset", waarin Karel II vergeleken wordt met Hendrik IV van Frankrijk; daarna een paar gedichten. In het Theatrum Europaeum IX 198 wordt medegedeeld, dat de magistraat van Breda den koning ook een jaarlijksch inkomen heeft willen vereeren, wat echter zijne zuster zou verhinderd hebben; Mrs. Green in hare „Lives of the Princesses of England from the Norman Conquest" VI pag. 287 neemt dit over en zegt, dat „Mary" het verhinderde „with characteristic dignity".

de zaken in Engeland schenen te nemen en dezelfde had hem in April te Breda de redenen medegedeeld, die toen de Staten nog verhinderden zich voor den koning te verklaren [1]).

15 Mei werd het besluit tot de restauratie in den Haag bekend door brieven van de Prinses Royale. [2]) Reeds twee dagen vroeger hadden de Staten van Holland besloten den koning door Gedeputeerden uit hunne vergadering te laten verzekeren, hoe zeer zij waren ingenomen met zijnen terugkeer op den troon zijner voorouders, hem aanbiedende eene „vaste ende eeuwigdurende Alliantie tot conservatie ende bevorderingh van elckanders Landen en Interessen" en hem uitnoodigende om over hunne provincie zijne reis naar Engeland te aanvaarden met aanbieding van „alle goede officiën, soo van civiliteijt, heusheijdt, als andersins." [3]) Op hun voorstel hadden ook reeds de Staten-Generaal besloten den koning te begroeten door Gedeputeerden uit hun midden en hem eene alliantie te doen aanbieden. Twee dagen later — op Pinksterzondag — werd deze Resolutie aangevuld met de verklaring, dat de aanwezigheid des konings in den Staat hun hoogst aangenaam was en dat zij

[1]) Thurloe VII 876; Journael pg. 81; Karel II maakte de Raet later in den Haag Baronet; Downing deelt mede (Thurloe VII 885), dat, toen Karel II te Breda was, de Witt en Beverning last gaven aan den gouverneur der stad, om er niemand anders kennis van te geven dan hun beiden; dit bericht, op zichzelf reeds onwaarschijnlijk, heb ik nergens bevestigd gevonden.

[2]) Het schijnt, dat de Prinses-Royale eenen brief daarover heeft geschreven aan de Staten van Holland; cf. Res. Holland 15 Mei 1660; den brief zelf heb ik niet gevonden, evenmin als een aan de Staten-Generaal, waarvan in het „Journael" pg. 8 wordt melding gemaakt.

[3]) Res. Holl. 13 Mei 1660; de namen der Gedeputeerden vindt men ook vermeld Wicquefort II 648, noot 3.

hem zouden verzoeken in een hunner provinciën „zijne commoditeijten te nemen." [1])

In gevolge hunner Resolutie hadden de Staten van Holland Lodewijk van Nassau, heer van de Lek en Beverweert vooruit gezonden om ondershands den koning hunne intentie mede te deelen. Als voorwendsel voor zijne reis gaf Beverweert op, dat hij den graaf van Ormond zou bezoeken, wiens zoon, graaf Ossory, in 1658 met zijne dochter Emilia was gehuwd; [2]) Ormond had hem kort te voren in den Haag bezocht en had daar toen geconfereerd met de Witt en met den Spaanschen gezant don Estevan de Gamarra. [3]) Beverweert had onmiddellijk na zijne aankomst eene zeer lange audientie bij Karel II, die hem op de meest welwillende wijze mededeelde, dat hij niets meer wenschte dan op eenen goeden voet te staan met de Republiek, vooreerst, omdat de beide zeemogendheden vereenigd de wet zouden kunnen stellen aan geheel Europa, ten tweede, omdat zijne zuster in de Republiek verblijf hield en bovenal, omdat hij der Republiek eene groote genegenheid toedroeg, wat hij in de volgende dagen nog dikwijls herhaalde. [4])

Ondertusschen hadden de Gedeputeerden van de Staten-Generaal en van de Staten van Holland, nadat de restauratie officiëel bekend was geworden, zich op weg begeven. Vooraf had men vastgesteld, hoe de verhouding van de beide Staten-college's onderling zou zijn, als de koning zijnen weg nam over de provincie Holland. De Staten-Generaal hadden gewild, dat evenals bij de ontvangst van vorstelijke personen in vroegeren tijd, [5]) zij nu ook Karel II zouden geleiden; Holland echter had hun te verstaan gegeven, dat zij in het geheel geene macht hadden den koning in deze provincie te noodigen „ende dat oock om gelijcke redenen de gedeputeerden

[1]) Res. St. Gen. 14 en 16 Mei 1660 –; voor de namen dezer Gedeputeerden zie Wicq. l. c.

[2]) De Thou aan Brienne 13 Mei 1660 Aff. Etr. — Ovet dit huwelijk en de bedoeling, waarmede het werd gesloten, cf. Carte's Ormond III 674 (editie van 1851).

[3]) De Thou aan Brienne en aan Mazarin 29 April 1660 Aff. Etr.; cf. Downig aan Thurloe 20|30 April 1660, Thurloe VII 902.

[4]) Beverweert aan de Witt 16 en 18 Mei, R. A.; de eerste brief is eigenlijk zonder datum, maar er zijn voldoende bewijzen om uit te maken, dat hij van 16 Mei moet zijn; de Witt schreef op dezen brief: „Je croys que ceste lettre doibt estre datée du 16e et l'ay receu le 17e; puis que le porteur d'icelle partit de Breda ou elle est escrite le 17e de grand matin"; bovendien zegt het „Journael", dat Beverweert 15 Mei 's ochtends in Breda aankwam, terwijl de aanhef van den brief luidt: „J'arrivois hier icy".

[5]) Dit doelt op de ontvangst van de koningin-moeder van Frankrijk in 1638 en op die van de koningin van Engeland in 1642.

van haer Ho: mo: niet bevoecht en waeren omm wt haeren eijgen hoofde ende sonder expres versoeck ofte speciaele bewillinge van Hollandt sijne Majesteijt over het territoir van Hollandt te geleijden." [1]) De overige provinciën schikten zich zonder tegenstribbelen in dezen eisch; men kwam overeen, dat de koning op de grenzen van Holland door Gedeputeerden van dit gewest zou worden ontvangen en dat de Gedeputeerden der Staten-Generaal door die van Holland zouden worden geïnviteerd en als gasten de hooge zijde van de tafel zouden hebben. [2]) Een uitstekend bewijs, hoe op dit oogenblik de suprematie van Holland was bevestigd en in welke mate gedurende het stadhouderloos bewind het denkbeeld van gewestelijke souvereiniteit was doorgedrongen.

De Gedeputeerden der Staten-Generaal, die gastheeren moesten zijn te Breda, kwamen het eerst aan. In de audiëntie bij den koning werden ze ontvangen met alle eer, die ze konden wenschen; ofschoon ze niet den titel van Ambassadeurs konden dragen, werden hun de eerbewijzen gegeven, die verschuldigd waren aan de met dat karakter bekleeden. Evenals tegenover Beverweert, putte de koning zich uit in allerlei betuigingen van welwillendheid en genegenheid: hij verklaarde jaloersch te zullen zijn, als de Staten zich met iemand nauwer verbonden dan met hem; geen zijner voorzaten was de Republiek zoo gunstig gezind geweest als hij en dat niet alleen om der wille van twee personen, die hem zoo na aan het hart lagen als zijne zuster en zijn neef, de Prins van Oranje; hij gaf verder te kennen, dat de uitnoodiging, hem gedaan, hem zeer welgevallig was. [3]) Even gunstige berichten konden de Gedeputeerden van Holland aan hunne meesters zenden; zij waren ontvangen met dezelfde eerbewijzen als de Gedeputeerden der Staten-Generaal [4]) en de verzekeringen van sympathie van den koning overtroffen zoo mogelijk nog die, die reeds aan de Staten-Generaal waren gegeven. Aan hen deelde de koning „in particuliere discoursen" nog mede, dat hij zeer bereid was in het Noorden op te treden ten gunste van den Deenschen koning, en omdat het

[1]) De Witt aan Beverweert 17 Mei 1660, R. A.

[2]) Res. St. Gen. 16 Mei 1660.

[3]) Ged. aan de St.-Gen. 19 en 20 Mei 1660, R. A.

[4]) Uit eene „Copie d'une lettre d'un Gentilhomme de la Princesse Royalle a son Secretaire Mons. Oudart" van 19 Mei 1660, Aff. Etr. blijkt, dat sommigen er op hadden aangedrongen eenig verschil te maken in de ontvangst, maar dat de Prinses-Royale er voor had gezorgd, dat dit niet was geschied.

belang van Engeland dat eischte èn omdat hij medelijden had met dien koning, die evenals hijzelf verdrukt was.[1])

De vraag doet zich voor, waarom Karel II de uitnoodiging der Staten aannam en niet die van den landvoogd der Spaansche Nederlanden of die van Frankrijk. Oudart, de secretaris der Prinses-Royale, had reeds in het begin van Mei aan de Witt geschreven [2]), dat men den koning ernstig aanzocht om in Frankrijk de boodschap van het Parlement, die men tegemoet zag, te komen afwachten. Het is niet onwaarschijnlijk, dat dit bericht er toe heeft medegewerkt om de Staten van Holland zoo spoedig hunne bovengenoemde resolutie te doen nemen. Op aansporing van Mazarin had Karel's moeder, die te Parijs verblijf hield, lord Jermyn, den lateren lord St. Albans, naar Breda gezonden om Karel over te halen over Parijs of desnoods over Calais zijnen weg naar Engeland te nemen. De koning liet beleefdelijk antwoorden, dat hij moeilijk naar Frankrijk kon komen, omdat hij geweigerd had naar Brussel terug te keeren [3]). Al had dit bezwaar niet bestaan, dan kunnen we nog met volle zekerheid zeggen, dat de weg over Parijs niet de gewilde zou zijn geweest: Edward Hyde, in 1658 reeds door Karel II tot Kanselier benoemd, wiens machtige invloed op den koning gedurende de ballingschap in den eersten tijd na de restauratie vooral niet is afgenomen, zou het verhinderd hebben, omdat hij vreesde voor de koningin-moeder, die hij niet als eene vriendin beschouwde [4]). Ook de markies de Caracena had eene officiëele poging gedaan om den koning, die in April zoo overhaast uit Brussel was vertrokken, tot terugkeer te bewegen; hij had Jean de Monroy naar Breda gezonden, die daar op denzelfden dag als Beverweert aankwam; Karel antwoordde hem, dat hij om de Engelsche belangen moest blijven, waar hij was [5]). Waarom Karel

[1]) Ged. aan de Gecommitteerde Raden van Holland 20 Mei 1660, R. A.: „De antwoord van sijne Maj. was seer obligeant ende vol affectie, in substantie of bijna deselfde woorden: Que Messieurs les Estats luy obligeoient fort par l'affection qu'ils luy tesmoignoyent; qu'il n'avoit pas moins d'inclination a faire des Alliances avec eux que ses Predecesseurs; qu'il desiroit demeurer en une bonne Union avec l'Estat, ayant un commun interest, et ayant sa Seur et son Nepveu dans l'Estat.

[2]) Oudart aan de Witt 10 Mei 1660, R. A.

[3]) Clarendon, History of the Rebellion (editie 1842), p. 907.

[4]) Cf. de Thou aan Brienne 29 April 1660; Archives de la Maison d'Orange-Nassau, IIe Série, Tome V p. 195.

[5]) Als noot 3. — Een paar weken vroeger had Caracena den Graaf van Gramont naar Breda gezonden om den koning mede te deelen, dat er te Brussel eenige aanzienlijke personen waren aangekomen uit Engeland om met hem te onderhandelen over de tusschen Engeland en Spanje hangende kwestie's; de koning had zich vergenoegd met den hertog van York te zenden; de Thou aan Brienne 6 Mei Aff. Etr.

niet naar Brussel wilde terugkeeren, is duidelijk: zijne positie tegenover Spanje was door de restauratie zeer moeilijk geworden; met het eenige land, waaraan hij verplichtingen had, kwam hij nu onmiddellijk op eenen gespannen voet te staan. Jamaïca en Duinkerken afstaan, waarop men te Brussel sterk zou aandringen, zou reeds voor zijne terugkomst in Engeland een' onaangenamen indruk op het volk maken; toch zou hij er niet buiten kunnen, als hij in de macht van Caracena was, die hem wellicht vóór de teruggave niet zou laten gaan [1]).

Er schoot dus niets anders over dan over het grondgebied der Vereenigde Gewesten te gaan. Met tegenzin had de koning zich naar Breda begeven, want Holland had hem zoo slecht behandeld als maar eenigszins mogelijk was, meende hij [2]); van groote sympathie tusschen hem en de staatslieden der Republiek kon reeds daarom geene sprake zijn. En al hadden deze niet de misdaad op hun geweten gehad van in het oog des konings veel te veel aan Cromwell het oor te hebben geleend, dan nog zou eene hartelijke verstandhouding tot de onmogelijkheden hebben behoord. Karel II heeft gaarne absoluut heerscher willen zijn; het gezag van eenen Lodewijk XIV lokte hem aan; eenen republikeinschen staatsvorm haatte hij, hoe die dan ook was ingericht, democratisch en gebaseerd op volkssouvereiniteit, zooals het beginsel in Engeland was geweest of aristocratisch, zonder eenig overblijfsel van volkssouvereiniteit, zooals in Nederland. Aangenaam kan het den koning onmogelijk geweest zijn eenige dagen door te brengen te midden van die mannen, die zulk een' regeeringsvorm met hart en ziel waren toegedaan. Maar, zal men zeggen, de koning had van Breda naar Vlissingen kunnen gaan en vandaar zoo spoedig mogelijk naar Engeland. Zeeland heeft er stellig op gehoopt, dat hij die provincie zou bezoeken; de Oranje-partij, daar machtiger dan in eenige andere provincie, verwachtte, dat door zijne aanwezigheid de benoeming van den Prins tot Stadhouder of in elk geval zijne designatie tot

[1]) Dat er reeds in April, toen Karel Brussel verliet, vrees bestond voor „detention", zie Clarendon, l. l. p. 897; aan Bennet schrijft Clarendon 7|17 Mei 1660: „The truth is, there has been more passion lately expressed at Bruxelles upon this occasion then was to be expected." B. L. In Dict. Nat. Biogr. op Charles II (p. 94) wordt gezegd, dat het Spaansche Gouvernement „had actually issued orders for detaining him".

[2]) Clarendon, Rebellion p. 896. „Yet he was without any great inclination to Holland, where he had been as barbarously used as it was possible for any gentleman to be".

die waardigheid onmiddellijk zou geschieden [1]). Maar — hoeveel machtiger was Holland niet dan Zeeland en indien Holland door een bezoek des konings er eens toe gebracht werd iets voor den Prins te doen, hoeveel grooter zou daarvan niet de beteekenis zijn! Dat die overweging bij den koning bij zijn besluit om naar den Haag te gaan van invloed is geweest, ligt voor de hand [2]); hij had aan zijne zuster vele verplichtingen, niet alleen om de vele diensten, die zij zelf hem had bewezen, maar ook om de vele bewijzen van genegenheid, die haar overleden gemaal aan het huis der Stuarts had betoond. Was deze blijven leven, dan zou wellicht de verhouding van Karel II tot de Staten-Generaal geheel anders zijn geweest; nu bewees alleen de groote schuldvordering van de Oranje's op de Stuarts, hoe zeer de eersten zich het lot der laatsten hadden aangetrokken. De verhouding van de Prinses-Royale tot haren broeder was over het algemeen zoo hartelijk mogelijk geweest; hare brieven aan den koninklijken balling geven daarvan de meest ondubbelzinnige bewijzen [3]); „als ik uw belang eenigszins kan bevorderen door me voor mijn geheele leven in éene kamer op te sluiten, ik zou niet aarzelen dat te doen", schreef ze in 1655 [4]).

Kon dus de koning door zijnen weg over den Haag te nemen eenigermate de vele diensten trachten te vergelden, die hem waren bewezen, er waren nog wel andere redenen, die dien weg niet zoo ongewenscht maakten.

De koning — of in elk geval zijne voornaamste raadslieden [5]) —

1) Boeue schreef 26 Mei 1660 uit Middelburg aan Clarendon over „the likelihood of restoring his highness the prince of Orange in this province by his Maties Countenance and presence in passinge this way accompanied with the Princesse Royall and Prince which is much desired by the People here neither of them haveing ever bin here." B. L. Toen Karel II reeds in den Haag was, lieten de Staten van Zeeland hem nog uitnoodigen ook in hunne provincie te komen. Not. Zeeland 25 Mei 1660.

2) De Thou aan Mazarin 20 Mei 1660; Aff. Etr.

3) Deze brieven worden voor een deel bewaard in Lambeth Palace; zie Brugmans, Verslag van een Onderzoek in Engeland naar Archivalia, Belangrijk voor de Geschiedenis van Nederland 1895, p. 645; de meeste er van zijn uitgegeven door Mary Anne Everett Green in haar reeds genoemd boek, deel VI p. 90 vlg.; eveneens door Mrs Anne Strickland, Lives of the Princesses of the House of Tudor and Stuart.

4) Green l. l. pg. 238.

5) Dat Karel II geen man was om zich al te veel te verdiepen in ernstige staatszaken, blijkt uit deze woorden van Hyde zelf: „I fear his immoderate delight in empty and effeminate and vulgar conversation is become an irresistible part of his nature; and will never suffer him to animate his own designs and others' actions, with that spirit which is requisite for his quality"; Clarendon State Papers III 387.

kan zich niet ontveinsd hebben, dat groote moeilijkheden hem in Engeland wachtten; het zou voor hem van veel beteekenis zijn een' bondgenoot op het vasteland te hebben; tot Frankrijk en Spanje kon hij zich daartoe om de bovengenoemde redenen niet wenden; wat zou dus beter zijn dan de Republiek, vooral het rijke Holland, gunstig voor zich te stemmen om desnoods op hulp te kunnen rekenen? Er waren groote bezwaren, maar de Staten hadden reeds van hunnen goeden wil doen blijken en, inderdaad! had het aan koning Karel en aan Hyde alleen gelegen, dan zou zonder den minsten twijfel de verhouding geheel anders zijn geworden dan om redenen, die later zullen worden uiteengezet, het geval heeft kunnen zijn.

Toen de koning de uitnoodiging der Staten had aangenomen, besloot hij zich zoo spoedig mogelijk op weg te begeven. Er kwamen zoovele aanzienlijke Engelschen naar Breda om hunne trouw te betuigen aan den jongen monarch, dat de kleine stad niet in staat was allen te huisvesten en van voedsel te voorzien. [1]) 24 Mei werd als dag van vertrek aangewezen.

Ondertusschen had de souvereiniteit van de Staten van Holland een oogenblik gevaar geloopen aangerand te worden. De Staten-Generaal hadden gedreigd aan Holland den voorrang bij de ontvangst te betwisten: zij wilden en corps den koning gaan ontvangen tusschen Delft en den Haag, nadat Holland dat zou hebben gedaan tusschen Delft en Rotterdam, terwijl ze zich het recht voorbehielden om na de begroeting hunne karossen onmiddellijk op die van den koning te doen volgen. Onmiddellijk besloten de Staten van Holland, nadat verschillende beweegredenen waren aangevoerd, „reflectie hebbende op de eere ende hoogheijdt van dese Provincie" alle moeite te doen om aan hen „als souverainen van het Territoir" de ontvangst geheel en al over te laten. Hunne Gedeputeerden, tot dat doel benoemd, slaagden er in om ten einde veel getwist te vermijden met de Gedeputeerden der Staten-Generaal een ver-

1) Beverweert aan de Witt 22 Mei 1660: „il arrivent tous les jours icy tant de milors d'Angleterre, que si nous y demeurions encore huit jours tout l'Angleterre si rendroit." Ged. van Holland aan de Gec. Raden 21 Mei 1660: er komen zoo veel menschen te Breda, „datter alles heel dier ende heel weinigh, ja selfs voor onse eijge tafel qualick ijeds te krijgen is"; dat men goed voor den koning wilde zorgen, blijkt o. a. uit deze passage van denzelfden brief: „Ons dunckt ook, dat men veel liever, met overvloed ende wat bederfs van eetwaer, de reputatie van den Staet behoort te conserveren als den selven, door schaersheijdt ende gebreck van sulcke kleijnicheden, in de grootste disreputatie ende schande te prostitueren"; 19 Mei 1660 schrijven ze, dat vooral voor confituren moet worden gezorgd, want daar zijn de Engelschen bijzonder op gesteld; R. A.

gelijk te treffen: wanneer de Staten van Holland er in toestemden om niet en corps, maar door die afgevaardigden, die te Breda waren geweest, of eenige meer den koning te laten begroeten, dan zou alles blijven bij het daarover eerst vastgestelde [1]; wel behielden de Staten-Generaal zich nog het recht voor ook hunne Gedeputeerden met eenige te vermeerderen, maar mondeling was beloofd, dat hieraan geen gevolg zou worden gegeven [2].

De reis van de koninklijke familie en van het hof en hun verblijf in den Haag hebben reeds vele malen het onderwerp van meer of minder breedsprakige verhalers [3] uitgemaakt: de angsten, die vooral de Prinses-Royale doorstond, toen tijdens den watertocht — want de reis werd van den Moerdijk tot Delft per jacht afgelegd — een harde wind opstak; de gerechten, die den Engelschen werden voorgezet en die den koning zelfs de verklaring deden afleggen, dat hij nog nooit zulk een goede tafel had gekend; het gebulder van de kanonnen en van de musketten der burgers, die den koning uit zijnen slaap hielden — dat alles en nog veel meer bijzonderheden vindt men in hunne werken vermeld.

Onderweg was alles complimenteus; bij den Moerdijk voerde Beverweert het woord om namens de Staten van Holland Zijne Majesteit in hunne provincie te begroeten; bij Delft had de eerste ontmoeting van Johan de Witt, den leider van de buitenlandsche politiek der Republiek, met Karel II plaats: de begroeting werd herhaald. Een plechtige stoet moet het geweest zijn, die zich op den vroegen ochtend van den 25sten Mei voortbewoog op den weg van Delft naar den Haag. Welke waren de gedachten van den koning, van de hertogen van York en Gloucester, welke die van de Prinses-Royale en van den Prins van Oranje, die allen in hetzelfde rijtuig hadden plaats genomen? Wat hebben de Witt en andere invloedrijke staatslieden der Republiek, wat Hyde en anderen, die de politiek van Engeland gingen leiden, op dien tocht gedacht? Enkele zijn er misschien geweest, die iets van wat de toekomst zou brengen, hebben voorgevoeld en dat zal hen zeker niet blijmoedig hebben gestemd.

Slechts langzaam vorderde de stoet, bestaande uit 72 karossen, omgeven door de uit alle naburige steden [4] samengestroomde menschenmassa, die slechts met moeite door schutterij en soldaten op een' behoorlijken afstand kon worden gehouden.

1) Zie pg. 11.
2) Res. St. Holl 24 Mei 1660; cf. Res. St. Gen. id.
3) Zie p. 9, noot 6.
4) Aitzema IV 590 zegt: „de toeloop van menschen uyt alle steden en de provinciën"; Journael p. 39: „een groot gedeelte van de nae bij gelegen steden", wat wel meer met de waarheid zal overeenkomen.

Eindelijk kwam men bij het paleis van Prins Maurits van Nassau, dat voor het verblijf van den koning in gereedheid was gebracht. Nog eenige complimenten namens de gastheeren door de Witt uitgesproken en — het eerste gedeelte van de vele plechtigheden behoorde tot het verleden.

Hoogst ceremoniëel waren de audiëntie's, die de Staten-Generaal en na hen de Raad van State en de Rekenkamer nog den dag van aankomst, de Staten van Holland den volgenden morgen bij de koning hadden. De noodige gelukwenschen werden aangeboden; de noodige complimenten gewisseld. Er was bij dit alles niet veel opmerkelijks, behalve dat de Witt, die voor zijne meesters het woord voerde, zoo duidelijk deed uitkomen, dat een verbond met Engeland voor de Republiek één der hoogste staatsbelangen was, zoodat de Staten zelfs — hoewel met tegenzin — er toe hadden moeten overgaan eene goede verstandhouding met dat land te zoeken in den tijd, toen er geen koning heerschte, waaruit volgde, dat ze, nu hunne natuurlijke gezindheid en het staatsbelang vereenigd waren, met des te meer ijver naar eene nauwe alliantie zouden streven; dat waren geene ijdele woorden, zooals zal blijken. Het antwoord van den koning was zeer geruststellend: hij herhaalde zijne verzekering, dat hij jaloersch zou zijn, als de Staten zich met iemand nauwer verbonden dan met hem. Ook dat waren geene ijdele woorden en dat men niet verder kwam dan die algemeene betuigingen van groote welwillendheid jegens elkander was niet zoo bevreemdend, want Karel II kon toch geene alliantie sluiten, voordat hij zich op de hoogte had gesteld van de wenschen zijner onderdanen. Openlijk had de koning het wederom uitgesproken, dat hij gaarne met de Staten wilde samenwerken om hulp te verleenen aan den verdrukten koning van Denemarken [1].

Er waren nog meer college's: de hoven van Justitie, de Leidsche Universiteit, het Consistorie van de Haag, de Rekenkamer van Holland, die gaarne hunne welsprekendheid zoude hebben gelucht; de eer werd hun niet vergund, daar de Staten van Holland oordeelden, dat de subalterne college's dat gerust konden overlaten aan hunne superieuren [2].

Wel hadden de in den Haag resideerende Ambassadeurs audiën-

1) Alles, wat in de audiëntie van de Staten van Holland is gesproken, vindt men in de Secr. Res. Holland II 256; bij Aitzema en in het Journael wordt de redevoering van de Witt niet gegeven, omdat de Witt ze niet heeft willen afstaan; wel vindt men daar de woorden, die van Gent namens de Staten-Generaal sprak, die niet zijn opgenomen in de Registers der Staten-Generaal; namens den Raad van State sprak Willem Frederik, namens de Rekenkamer Reygersberg van Couwerven; zie hunne woorden in het Journael.
2) Res. St. Holl. 26 Mei 1660; cf. Wicquefort II 653 en I 265.

tie; men stapte heen over eene kleine formaliteit, dat Karel II hen eigenlijk niet als Ambassadeurs kon beschouwen, daar zij geene geloofsbrieven voor hem hadden. Gamarra had den koning reeds onderweg begroet en door hem overal met eer te bejegenen kon Karel II iets toonen van de dankbaarheid, die hij aan Spanje was verschuldigd: hij dineerde ten huize van Gamarra; hij weigerde audiëntie aan den Ambassadeur van Portugal, maar voegde aan die weigering toe, dat hij in Engeland niet hetzelfde zou doen.

En hoe moet de koning bewogen zijn geweest, toen hij behalve al deze betuigingen van genegenheid van vreemdelingen, ook ten gehoore ontving de deputatie van de beide huizen van het Parlement en die van de stad Londen, die hem officiëel de uitnoodiging overbrachten om zich zoo spoedig mogelijk naar Engeland te begeven, waar zijne tegenwoordigheid dringend vereischt was. Om aan dit verzoek te voldoen, moesten vele andere uitnoodigingen worden afgeslagen; het is de vraag, of Karel II er anders lust toe zou hebben gevoeld aan allen te voldoen; alleen wat Amsterdam betreft, zou hij misschien gaarne eene uitzondering hebben gemaakt [1]). Van deze stad had hij bij herhaling geld geleend; het is geen wonder, dat de machtige koopstad, wier handel op Engeland door de akte van navigatie belemmerd werd, het herstel van den koning heeft gewenscht, in stilte hopende op intrekking der gehate akte. Terwijl de koning in Breda was, ontving hij nog 10.000 £, die John Webster hoofdzakelijk door middel van Andries de Graeff voor hem had weten te verkrijgen [2]). Op last van de burgemeesters der stad noodigde Webster toen tegelijk den koning uit om van Breda zijnen weg naar den Haag over Amsterdam te nemen; men had alleen uit vrees om de Staten te beleedigen geene officieele deputatie

[1]) Reeds in Breda had hij een bewijs van welwillendheid voor de stad gegeven door als wachtwoord, dat hem door de Gedeputeerden der Staten was gevraagd, Amsterdam aan te wijzen; Journael p. 13. — Aitz. IV 587.

[2]) Webster aan Hyde, 20 Mei 1660; B. L. — Hoe groot de som is, die Amsterdam bij andere gelegenheden heeft geleend, is mij niet gebleken; Aitzema IV 587 noemt als geheel eene som van f 150.000; dan zou er na aftrek van de hier genoemde f 120.000 niet veel voor die andere gelegenheden overschieten; dat er echter meermalen van geld leenen van Amsterdam sprake is geweest, blijkt uit verschillende plaatsén van de Calendar of Clarendon State Papers, waar Webster altijd de tusschenpersoon is; b.v. I 102; 130; 258; 259; 265; 271; 274 (noot [1]); III 114; zie verder het Appendix op deel I pg. 445 en 446, waar over het verkrijgen van geld van Amsterdam vóór den dood van Willem II. Wagenaar, Amsterdam etc., Deel V maakt in het geheel geene melding van deze welwillendheid voor Karel II; wel vermeldt hij, dat de stad moeite deed om de f 2.000.000 aan Willem II in 1650 geleend, van de voogden van den Prins terug te krijgen (pg. 219).

gezonden [1]). De uitnoodiging werd in den Haag herhaald; de koning verontschuldigde zich, omdat de tijd hem ontbrak [2]).

Een paar dagen verliepen met al die audiëntie's, waarvoor ook nog Zeeland en Friesland buitengewone deputatie's hadden gezonden [3]); een paar andere met allerlei festiviteiten, die de bewondering der tijdgenooten opwekten. Toen naderde de tijd van vertrek. De dag daarvóór was één der merkwaardigste in de geschiedenis der Staten: een koning vereerde de vergadering der Generaliteit en daarna die van Holland met zijne tegenwoordigheid; in eigen persoon kwam Karel II zijne dankbaarheid betuigen over het hem bereide onthaal; weêr stroomden de complimenten, weêr werden talrijke verzekeringen geuit, dat men met elkander in vriendschap en alliantie moest leven. Er was iets, dat de algemeene opmerkzaamheid trok: de woorden, die de koning sprak ten gunste van zijnen neef, den Prins van Oranje. Om het belang er van vroeg de Witt uit naam der Staten de woorden, die de koning had gesproken, op schrift te mogen hebben, wat onmiddellijk werd toegestaan. Het was inderdaad eene ernstige aanbeveling; de diensten, bewezen aan de Prinses en den Prins, zou de koning beschouwen als diensten bewezen aan hem zelven [4]). De Staten zouden niet aarzelen te voldoen aan de verwachting des konings, antwoordde de Witt, niet alleen omdat ze daarom hem konden behagen, maar ook om de genegenheid, die de Prinses hun altijd betoond had en om de groote verdiensten van 's Prinsen voorouders [5]). Wat met 's konings verwachting werd bedoeld, wat de Staten bedoelden met hunne genegenheid om daaraan te voldoen, daarin bestond een verschil, dat eerst later duidelijk aan het licht zou komen.

[1]) Webster aan Karel II 21 Mei 1660 B. L.; hij raadt het zeer aan als den kortsten weg, n.l. over Gorkum of Vianen en Utrecht naar Amsterdam en dan over Haarlem en Leiden naar Den Haag; vandaar kon hij dan over Delft, Rotterdam en zoo mogelijk over Dordrecht gaan naar Goeree en zich daar inschepen. Webster verzekert wel driemaal, dat de aangewezen weg over Amsterdam de kortste is; van de topografie had hij blijkbaar niet veel besef en evenmin van de regeering; hij spreekt van de Staten-Generaal als de superieuren van Amsterdam; in 1666 gaf hij berichten aan de Engelsche regeering; zeker was hij een te Amsterdam gevestigd Engelsch koopman; hij wordt ook genoemd in Bontemantel's Regeeringe van Amsterdam II 89 (uitgave Kernkamp).

[2]) Toen sprak de Groot namens de stad; Journael p. 67 en cf. p. 54;

[3]) Namens Zeeland sprak Veth, namens Friesland Harinxma; Journael p. 96 en p. 98 vindt men hunne complimentaire oratie's. Cf. Notulen Zeeland 25 Mei en 18 Juni.

[4]) Men vindt de woorden b.v. bij Aitzema IV 599, die IV 601 ook eene Hollandsche vertaling geeft.

[5]) Zie de woorden van de Witt Secr. Res. Holl. II 257.

De afscheidsvisite's volgden, waarbij van Gent namens de Staten-Generaal zich nogmaals in redenrijkheid uitputte [1]) en waarbij de Witt voor de zooveelste maal eenige bloemrijke woorden sprak [2]). De Staten van Holland begeleidden den koning op den tweeden Juni tot Scheveningen, waar zich eene onafzienbare menschenmassa op de duinen had verzameld [3]); eene deputatie uit hun midden volgde den koning tot aan boord van het admiraalschip. Als apotheose donderde het geschut van alle kanten en de Engelsche matrozen toonden hunne vreugde door allerlei teekenen: „De eenen werpende haer Mutsen in de Lucht ende de anderen in de Zee, eenighe oock daer in werpende hare Wambaysen ende Hembdtrocken" [4]). Twee dagen later kwam de koning te Dover aan land; zijn volk ontving hem met gejubel.

De republiek had niets nagelaten om den koning gunstig te stemmen. De ontvangst was schitterend geweest; geen geld was gespaard. De Staten van Holland hadden zes honderd duizend gulden toegestaan [5]), waarvan ook verschillende geschenken waren gegeven; de hertogen van York en Gloucester kregen ieder vijf-en-zeventig duizend gulden [6]); voor den koning was bestemd een kostbaar ledikant, dat aan de Prinses Royale toebehoorde en dat voor honderd duizend gulden van deze werd gekocht [7]); daarbij zouden nog gevoegd worden eenige „rariteyten"; ook zij, die de Staten ter audiëntie hadden geleid, werden daarvoor beloond. [8]) De Staten-Generaal besteedden aan de ontvangst drie honderd duizend gulden. Om niets te verzuimen, hadden de Staten van Holland eenige vacante militaire plaatsen op aanbeveling van den koning vergeven [9]). Hadden de staatslieden met al die eerbewijzen hun doel bereikt en waren de woorden, die Nicolaas Stellingwerf, de pensionaris van Medemblik, sprak, dat men beter zou gedaan hebben

[1]) Zijne woorden bij Aitzema IV 601 en Journael 114; niet in de Registers der Staten-Generaal; de Staten van Holland hadden 31 Mei besloten de Staten-Generaal te verzoeken het uitgeleide des konings geheel aan hen over te laten; de laatsten namen dan ook den dag voor het vertrek reeds afscheid.

[2]) Zie Secr. Res. Holl. II 258; deze woorden van de Witt ook bij Aitzema IV 258 en Journael p. 120.

[3]) Journael p. 118 noemt een getal van meer dan 50.000.

[4]) Journael p. 124, Aitzema IV 603.

[5]) Res. Holl. 29 Mei 1660; er was eene 4% leening voor uitgeschreven.

[6]) Res. Gec. Raden Holland 1 Juni 1660; overal elders wordt f 60.000 vermeld.

[7]) Res. id. 21 Juni 1660; het schijnt, dat de Ambassadeurs naar Engeland in Nov. deze geschenken hebben meegenomen; de Thou aan Brienne 22 Dec. 1660, Aff. Etr.

[8]) Voor St. Holl. had milord Craft dit gedaan, Res. Holl. 6 Juni 1660 en voor St. Gen. lord Gerard, Res. St. Gen. 22, 31 Mei en 11 Juni 1660.

[9]) B.v. Res. Holl. 28 en 29 Mei 1660.

zich kruid en lood aan te schaffen [1]), alleen de uitdrukking van een te somber pessimisme? Dat al de eerbewijzen op een' luchthartig man, als Karel II ongetwijfeld was, een' blijvenden indruk hebben gemaakt, is moeilijk aan te nemen. Mocht het waar zijn, wat Wicquefort beweert, [2]) dat de al te groote vriendelijkheid van den koning en van de Engelschen in het algemeen reeds argwaan wekte, terwijl sommige heeren van 's konings gevolg niet nalieten hunne ware gevoelens aan hunne vrienden mede te deelen, dan is die argwaan in den eersten tijd niet bewaarheid; de verstandhouding tusschen de nieuwe Engelsche regeering en de Republiek, vooral Holland, was voorloopig goed, veel beter dan men recht zou hebben te verwachten na wat er vóór de restauratie was voorgevallen. Dat er zoo spoedig eene kentering is gekomen in die verstandhouding, ligt stellig ook hieraan, dat de koning met de Republiek, alleen reeds om haren staatsvorm, niet van harte kon samenwerken; maar bovenal is de reden daarvan te zoeken in den haat, die de beide natie's tegenover elkander bezielde, vooral de Engelschen tegenover de Nederlanders.

Behalve de vele min of meer complimenteuse woorden, die Karel II en de Witt in den Haag in bijzijn van derden hadden gesproken, hadden zij beiden nog talrijke particuliere conferentie's gehad. Drie kwestie's kwamen daarbij in aanmerking: de Noordsche, waarover geen verschil van meening bestond; de koning was er bij gebleven, dat hij Denemarken wilde steunen [3]); de pogingen van den franschen gezant de Thou om hem tot andere gedachten over te halen, waren mislukt [4]); van Zweden, dat meer dan eenige andere mogendheid met Cromwell had gesympathiseerd, had Karel II een' afkeer. Zeer spoedig daarna kwam de vrede in het Noorden tot stand. Het tweede onderwerp betrof eene alliantie. Het laat zich vermoeden, dat de Witt niets liever gewenscht heeft dan het daarover reeds in den Haag eens te worden; Karel II mag dit wellicht ook gewenscht hebben, hij bleef bij algemeene woorden, misschien wat minder officieel dan die hij in het openbaar sprak [5]). Er is echter absoluut geen reden voor om al de in den Haag afgelegde beloften met opzet valsch te noemen, zooals later is gedaan, toen er van die beloften niets terecht kwam.

[1]) Wiquefort II 656.

[2]) Id.

[3]) De Witt schreef 23 Mei aan de Gedeputeerden van Holland te Breda om den koning zoo mogelijk in zijne tegenover Denemarken gunstige stemming te houden.

[4]) De Thou aan Mazarin 27 Mei 1660, Aff. Etr.

[5]) „Der König weigerde sich mit Estat den von jenem (nl. de Witt) gewünschten Vertrag abzuschlieszen"; Weiman aan den keurvorst 1 Juni 1660; Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg, Neunter Band, p. 481 (Berlin 1879).

Het derde, het belangrijkste onderwerp was, wat gesproken werd over den Prins van Oranje. Wat de Witt te dien opzichte heeft gezegd, bewijst, hoe voorzichtig hij van den beginne af is opgetreden: hij ried den koning aan zich vooral in deze zaak niet te overhaasten en bij zijn vertrek den Prins alleen aan de Staten aan te bevelen, dus niet er op aan te dringen, dat hij onmiddellijk de waardigheden zijner voorouders zou verkrijgen; men moest bij een vrij volk alles uit vrije beweging hebben, voegde hij er aan toe. Dat de Prins zou profiteeren van de restauratie van zijn' oom scheen dus vast te staan, maar het zou beter zijn dit de Staten vrijwillig te laten doen, daar hij dan meteen zou moeten erkennen verplichting aan hen te hebben [1]). We weten, dat de koning zich naar den raad van de Witt heeft geschikt en dat hij niet heeft gedaan wat hij ongetwijfeld gewenscht heeft: eene poging te wagen om den Prins in eens te doen bevorderen of in elk geval hem te doen designeeren tot de waardigheden zijner voorouders. De positie van het huis van Oranje was door de restauratie veranderd; dat was zoo natuurlijk mogelijk en dat de Loevesteinsche factie dat ingezien heeft, wordt door haar geheele gedrag bewezen. In de eerste plaats had ze meer égards in acht genomen tegenover de Prinses-Royale en haren zoon. Immers, reeds in April, toen de restauratie nog geen voldongen feit was, stelde Jacob de Witt op een gastmaal, dat door zijnen zoon werd gegeven en waar verschillende aanhangers van het huis van Oranje waren genoodigd, een' dronk in op den Prins van Oranje [2]). Bij de toebereidselen tot de ontvangst van haren broeder in den Haag werd de Prinses-Royale steeds geraadpleegd; op haren raad werd het huis van Prins Maurits van Nassau voor den koning in gereedheid gebracht; zij polste op verzoek van Beverweert den koning over de inrichting van zijne tafel [3]). In de tweede plaats werden beloften afgelegd met het oog op de toekomst, beloften, waarvan èn de Prinses-Royale èn haar broeder meer hebben gehoopt dan wat er van gekomen is. Hebben echter de Staten van Holland, want het was tot hen, tot hunnen leider, dat men zich richtte, minder gegeven dan zij bedoelden met de woorden, die tot den koning waren gesproken? Het antwoord hierop moet ontkennend luiden: positieve beloften van wat de Prins onmiddellijk zou krijgen lagen daarin niet opgesloten; wel gaf men de hoop, dat hij mettertijd bevorderd zou

---

1) Dit naar het bericht van Weiman, Actenstücke IX 481.

2) De Thou aan Brienne 29 April 1660, Archives de la Maison d'Orange-Nassau, IIe Serie, Tome V p. 195.

3) Brieven van de Gedeputeerden te Breda aan de Staten van Holland 19 en 23 Mei, R. A.

worden; de Witt heeft in de particuliere gesprekken met den koning stellig die hoop ook gegeven.

Ofschoon het haast niet is aan te nemen, dat het met de veelgeliefde vrijheid vereenigbaar was om aan den Prins al de waardigheden zijner voorouders te geven, het kan toch niet ontkend worden, dat de Witt dit niet onmogelijk schijnt geacht te hebben; er was echter ééne voorwaarde aan verbonden, die moeilijk te vervullen was: alle vreemde invloed moest verre gehouden worden, de Prins moest worden opgevoed in de regeeringsbeginselen van Holland. Of de Witt zich zelf duidelijk heeft voorgesteld, wat het gevolg zou zijn geweest, als de Prins tot aan zijne meerderjarigheid werkelijk in dien geest was geleid, of het aan den anderen kant waar is, dat hij reeds toen het plan heeft gehad om, als het zoover kwam, afscheiding van militaire en civiele waardigheden te eischen, [1]) wat in strijd zou zijn geweest met zijne verzekering, dat de Prins te eeniger tijd al de waardigheden zijner voorouders zou verkrijgen, of het waar is, dat hij er over gedacht heeft om in zoo'n geval zijn ambt neer te leggen [2]), dit alles is duister. Zeker is het, dat zijn doel nu is geweest: tijd winnen, voorloopig den Prins onder Holland's hoede trekken en wellicht ook afwachten, hoe de verhouding tot Karel II zou zijn [3]).

Toen de koning vertrokken was, duurden de eerbewijzen, die men zijner zuster bewees, voort. Amsterdam en Haarlem noodigden haar en den Prins binnen de stad [4]), waar haar de grootste onderscheiding te beurt viel, waar de liefde van het volk voor haren zoon zich uitte [5]). Werkelijk heeft dit eerbetoon tengevolge gehad, dat de Prinses-Royale op Holland, de provincie, die ze natuurlijk ook het liefst voor de vervulling harer wenschen wilde winnen, geheel en al is gaan steunen, zonder veel notitie te nemen van de beweging, die zich in de andere gewesten ten gunste van den Prins openbaarde en die werkelijk veel scheen te beloven. De Thou schreef aan zijne regeering, dat er geen twijfel meer was aan de

---

1) Dit schrijft de Thou aan Brienne, zie Archives l.l. p. 200.

2) Dit schrijft Weiman, zie Actenstücke IX 484.

3) Dat de Witt liefst niets had gedaan, zooals Weiman 15 Juni 1660 schrijft (Act. IX 483), is wel zeer natuurlijk, maar behoeft niet in aanmerking te komen, omdat men van den beginne af heeft ingezien, dat er iets gedaan moest worden; dat de Witt niet met een opgeruimd gemoed tot het „iets doen" is overgegaan, spreekt van zelf.

4) De schitterende feesten, daar gevierd, vindt men beschreven Aitzema IV 633 vlg. —; cf. Wagenaar, Amsterdam V 249. — Te Amsterdam duurden ze van 15—21 Juni; te Haarlem van 28 Juni—2 Juli.

5) Zie Archives l.l. p. 198 en Actenstücke IX 486 het bericht van Copes van 25 Juni/5 Juli; niet 25 Juli natuurlijk, zooals l.l. staat.

bevordering van den Prins en dat het hoognoodig was de manier te regelen, waarop hij hem zou moeten bejegenen, ja, hij gaf den raad 's Prinsen gouverneur, diens echtgenoote en zijnen franschen onderwijzer door eene gratificatie voor Frankrijk te winnen [1]).

Wat de partij, die de bevordering van den Prins wenschte, nu evenals vóór 1660 ontbrak, was eene krachtige hand, die er eenheid in bracht. De aanhoudende twisten tusschen de grootmoeder en de moeder, die met den keurvorst van Brandenburg de voogdij voerden, hadden de Oranje-partij verzwakt en veroorzaakt, dat de anti-stadhouderlijke partij, niet alleen in Holland, maar ook elders, steeds in kracht was toegenomen. Wat den Oranje-naam had staande gehouden in al die rampspoedige jaren, was vooral de liefde van het volk geweest, dat zoo dikwijls blijken had gegeven de Loevensteinsche factie te haten. De man, die als leider had kunnen optreden, de Stadhouder van Friesland, Groningen en Drente, [2]) werd niet vertrouwd door de Prinses-Royale, die hem verdacht, dat hij zich in de plaats van zijn' neef had willen stellen. Overal vertoonden zich de heillooze gevolgen van deze oneenigheden; de financiën waren niet schitterend; groote sommen waren geleend aan de Stuarts; van de vorderingen op Spanje, die bij den vrede van Munster waren geregeld, was niets betaald. Daar kwam in 1660 nog de groote ramp bij, dat het Prinsdom Oranje door Frankrijk werd bezet; ook hieraan waren de oneenigheden tusschen de voogdessen schuld, die eerst ter elfder ure tot eene schikking kwamen, toen Frankrijk reeds verklaard had het Prinsdom tot de meerderjarigheid van den jongen Willem in bezit te zullen houden. De toestand was inderdaad niet gunstig, toen de restauratie daarin een' keer scheen te zullen brengen. Zou echter Karel II in staat zijn eene verzoening tusschen de beide Prinsessen tot stand te brengen? Hij had het reeds vroeger beproefd, maar slechts kort schijnen zijne pogingen goede gevolgen gehad te hebben [3]). Het was vroeger voor hem van veel beteekenis geweest door beide vrouwen te worden gesteund; in 1658 na den dood van Cromwell, toen zijne kansen in Engeland niet slecht schenen te staan, had hij zich van de gunst der Prinses-Douairière trachten te verzekeren om daardoor, zoo hij hoopte, tevens den steun van de Staten-Generaal en van den keurvorst te winnen:

[1]) De Thou aan Brienne 17 Juni 1660, Archives p. 197: — de fransche onderwijzer heette Chapuzeau, id. p. 187.—

[2]) Zie over Willem Frederik de studie van Jhr. Van Sypesteyn in diens Geschiedkundige Bijdragen I en de aankondiging daarvan door prof. Fruin in Gids 1864 IV p. 511.

[3]) Zie Green l.l. p. 244 en den daar gedrukten brief van de Prinses-Douairière aan Karel II van 25 Februari 1656.

hij vroeg de hand van Prinses Henriette, eene der dochters van Amalia. Het verzoek was beleefdelijk afgewezen, omdat de hoop op eene restauratie toen spoedig verdween. [1]) Maar, ofschoon Henriette in 1659 met den Prins van Anhalt was gehuwd, er bleef nog eene dochter over, Maria, die naar het getuigenis van de Thou niet schoon was, maar veel geest bezat. Als Karel II nu zijn aanzoek had herhaald, zou hij waarschijnlijk wel niet ten tweeden male zijn afgewezen. Toen Ormond in April Beverweert bezocht, bracht hij een' brief mede voor de Prinses-Douairière, waarvan verzekerd wordt, dat hij in zeer beleefde termen gesteld was. [2]) Van eene huwelijksverbintenis schijnt echter, ten minste van den kant van Karel II, niet veel sprake geweest te zijn. Toch was zijne verhouding tot de Prinses-Douairière gedurende zijn verblijf in Den Haag goed. Op zijnen raad toonde zijne zuster in die dagen eene groote genegenheid om met hare schoonmoeder op goeden voet te staan, [3]) maar vele gevolgen had dit niet. Het ergerde de Prinses-Douairière reeds, dat de koning de gunst der Staten alleen voor zijne zuster en zijnen neef had gevraagd, terwijl zij toevallig of met opzet was vergeten [4]) en spoedig bleek het, dat de samenwerking geheel bleef ontbreken. Alles, wat de Prinses-Douairière aanried, werd door hare schoondochter tegengewerkt; Weiman trachtte de laatste tevergeefs te overtuigen, dat eensgezindheid alleen de belangen van den Prins kon bevorderen; eene bedreiging, dat zoowel de keurvorst als de Prinses-Douarière zich aan de voogdij zouden onttrekken, had natuurlijk niet den minsten invloed. [5])

Toch ging het er in het midden van 1660 op lijken, dat de stadhoudersgezinde partij haren zin zou krijgen. Reeds in Juni had het kwartier van Nijmegen besloten den Prins tot het Kapitein-

[1]) Zie Carte's Ormond III 637, waar de inhoud van Karel's brief aan de Prinses-Douairière wordt medegedeeld; cf. Thurloe VII 468.

[2]) De Thou aan Brienne 29 April 1660, Aff. Etr.; Thurloe VII 902.

[3]) Weiman aan den keurvorst 1 Juni 1660, Actenstücke IX 482.

[4]) Id. 15 Juni 1660, l.l. p. 483 en de Thou aan Brienne, 10 Juni 1660, Aff. Etr. — Het is hier de plaats een oogenblik den aandacht te vestigen op de zonderlinge uitgave van sommige der brieven van de Thou in de Archives de la Maison d'Orange-Nassau; dikwijls zijn geheele gedeelten van brieven aan Mazarin en aan Brienne door elkander gehaald; zoo is het gedeelte uit den hier bedoelden brief van 10 Juni 1660, dat gedrukt is, deels genomen uit den brief aan Mazarin en deels uit dien aan Brienne; ook het daaronder met kleinere letter gedrukte als uit een' brief van [11] Juni is uit dien aan Brienne van 10 Juni. Hetzelfde is het geval met de brieven van 29 April en 13 Mei; de passage, p. 199 gedrukt, als uit een' brief van [9] Augustus behoort in den brief aan Brienne van 12 Augustus, waaruit ook de volgende met groote letter gedrukte passage is.

[5]) Weiman aan den keurvorst 15 Juni 1660 l.l. p. 483.

en Admiraal-Generaalschap te designeeren, terwijl er op zou worden aangedrongen, dat de Staten-Generaal de opvoeding van den Prins op zich zouden nemen.[1]) Zonderling genoeg wordt over eene designatie van den Prins tot Stadhouder hier niet gesproken. Dat bovendien Willem Frederik evenals in 1655 werd aangewezen tot veldmaarschalk, zal het vertrouwen van de Prinses-Royale in de Resolutie wel niet versterkt hebben. Het blijkt duidelijk, dat zij de designatie van haren zoon heeft gewild zonder de tijdelijke aanstelling van een' veldmaarschalk;[2]) dat moet voor haar eene reden te meer zijn geweest om zich bij Holland aan te sluiten. Het gevolg was, dat de bewegingen ten gunste van den Prins in de andere provinciën op zich zelf bleven staan zonder aansluiting bij elkander en de verspreide Oranje-partij, die aansporing noodig had om het hoofd krachtig op te steken, kreeg die daardoor niet voldoende.

Daartegenover werd Holland op eene krachtige wijze geleid. Onder den indruk niet alleen van de restauratie der Stuarts, maar ook van de beweging ten gunste van den Prins in de andere gewesten, heeft het ingezien, dat er gehandeld moest worden om het doel, dat men zich stelde, te verwezenlijken. In 1656 had de Prinses-Douairière eene poging gedaan om Holland te bewegen deel te nemen aan de opvoeding van den Prins; de Staten hadden daarvan toen niets willen weten, bewerende, dat de Prins beschouwd diende te worden als een gewoon burger op hun grondgebied[3]). Toen later Zeeland in de Staten-Generaal een voorstel deed om den Prins twee personen toe te voegen, de een om hem den godsdienst, de ander om hem de „maximen en de humeuren" van den Staat te onderwijzen, hadden de Staten van Holland zich hiertegen verzet: de bondgenooten hadden niet het recht zich te bemoeien met de opvoeding van een' ingezetene van hunne provincie.[4]) Bij dit laatste bleven ze ook in 1660; ten opzichte van het eerste veranderden ze van gedragslijn; ze konden er zich trouwens op beroepen, dat ze in 1656 uit vrees voor Cromwell hadden moeten weigeren. Het was nu de Witt, die door middel van Buysero, den secretaris van 's Prinsen Raad, aan de Prinses-Royale liet voorstellen, dat de

1) Res. van 17|27 Juni 1660 bij Aitzema IV 648, die verkeerd als datum geeft 17|27 Mei.

2) Zie den brief van de Witt aan C. de Graeff, heer van Zuidpolsbroek, 23 Juli 1660 bij Van Sypesteyn, Gesch. Bijdr. I 240.

3) Men beriep zich op de Resolutie van 14 Januari 1651, die de Staten verbood zich met de zaken van den Prins te bemoeien; cf. Aitzema III 1308 en Brieven van en aan De Witt III 262. „Hier in ons landt is hij [n.l. de Prins] niet meer als een ander", zei een voornaam staatsman in 1655, zie Aitzema III 1171.

4) Wicquefort II 377; Brieven III 85.

Staten van Holland zich met de opvoeding van den Prins zouden belasten; er was uitdrukkelijk bijgevoegd, dat, wat men verder voor hem zou wenschen, tot later moest worden uitgesteld overeenkomstig den raad, dien de Witt aan Karel II gegeven had.[1]) De Prinses-Royale was teleurgesteld: zij wees er op, dat, daar op de begeerte van Cromwell de Prins van de waardigheden zijner voorouders was uitgesloten, men nu ook moest voldoen aan de begeerte van Karel II, die in Den Haag niet te veel had willen aandringen, omdat hij nog niet gekroond was; het zou ook beter zijn, meende zij, dat de Staten uit eigen beweging den Prins designeerden dan dat de Koning er eerst nader zijne wenschen over zou moeten te kennen geven. Op aandringen van de Witt raadpleegde Buysero met de heeren van Amsterdam: hun gevoelen zou men beter vertrouwen dan dat van hem zelf, daar hij door het gebeurde met zijn' vader in een niet al te gunstig blaadje kon staan.

Het was voornamelijk tot den invloedrijken de Graeff van Zuidpolsbroek, dat Buysero zich wendde. Als altijd toonde deze zich een man van geven en nemen; hij zocht een' middenweg: de Staten zouden den Prins aannemen als kind van Staat en zorgen voor zijn onderhoud om hem voor te bereiden tot de waardigheden zijner voorouders. Het doel van de opvoeding zou dus duidelijker worden uitgedrukt. De Witt, ofschoon zich de moeilijkheden van het opstellen eener dergelijke Resolutie niet verhelende, waaruit men zoo gemakkelijk meer zou kunnen verwachten dan later zou kunnen worden nagekomen, vereenigde zich met het voorstel, nadat ook van Thilt, de burgemeester van Haarlem, zich er voor had verklaard. Met dien middenweg toonde de Prinses-Royale zich niet in het minst tevreden: zij bleef er bij, dat de designatie openlijk en onmiddellijk, niet in bedekte termen met het oog op de toekomst, moest geschieden; en het scheen, dat ze een' machtigen steun zou krijgen, want Karel II, zoo beweerde ze, had haar geschreven, dat ook hij niets anders verwachtte. Tevergeefs wees de Witt haar op het bezwaar, dat men door eene designatie toekomstige geslachten zou verplichten tot iets, waartoe men geen recht had; de handelwijze van andere provinciën, die wellicht den Prins zouden willen designeeren, kon Holland, dat de meeste soldaten betaalde, niet dan onaangenaam zijn en immers zou het voor den Prins ook

1) Ik verwijs, ook voor het verdere, naar het Journaal van Buysero, in uittreksel uitgegeven bij Van Sypesteyn, Gesch. Bijdr. I 223 vlg. en in fransche vertaling door Sirtema van Grovestins in zijne Histoire des Luttes et Rivalités Politiques entre les Puissances Maritimes et la France durant la seconde moitié du XVIIe siècle I p. 369 suiv. —; de vertaling is zeer vrij, maar de bedoeling wordt over het algemeen juist weergegeven.

beter zijn de hooge waardigheden niet te krijgen, voordat hij op een' leeftijd was, die hem het gewicht er van zou doen inzien. Zoo sprak de raadpensionaris [1]), verklarende, dat hij in het geheel niet handelde uit afkeer van den Prins, eene verklaring, die niet in het minst in twijfel getrokken behoefde te worden. Iets won hij: de Prinses begon in te zien, dat ze groote moeilijkheden zou hebben te overwinnen en dat de restauratie van haar stamhuis alleen niet het gewenschte gevolg zou hebben [2]). Zij besloot zelf naar Amsterdam te gaan en te spreken met Zuidpolsbroek, die op zich nam de burgemeesters — hij was op dit oogenblik niet meer in de regeering [3]) — te polsen. Hij zelf was van de designatie niet geheel afkeerig [4]), maar de burgemeesters der machtige stad, op wie de Witt niet nagelaten had te werken door een' zijner „afvliegers", hier in den persoon van Simon van Hoorn, wilden van eene designatie, zooals de Prinses die wenschte, niets weten; zij keurden „den driftigen ijver" der Prinses zeer af en vonden meer dan voldoende wat in het plan, zooals de Witt het nu voorstelde, was opgesloten. Ongetwijfeld was hun oordeel hetzelfde als dat van de meerderheid der Staten van Holland [5]).

De Prinses-Royale kwam tot nadenken. In een nader onderhoud met de Witt hield deze haar voor, dat het wel kon gebeuren, dat, als ze designatie en educatie vroeg, beide zouden worden geweigerd [6]). In hare memorie van 30 Juli [7]), die ze bij de Staten van Holland indiende, trad het verzoek der educatie geheel op den voorgrond; dat van de designatie werd in eenigszins bedekte termen ingekleed: zij twijfelde er niet aan, of de Staten zouden te eeniger tijd haren zoon bevorderen tot de hooge waardigheden, die zijne voorouders hadden bekleed; het zou haar aangenaam zijn, als ze daartoe reeds nu eenige hoop zouden willen geven. Gedeeltelijk had de Witt bij de

---

[1]) Zie over deze redenen, die de Witt aanhoudend aanvoerde, zijn' brief aan Beverweert van 23 Juli 1660, Brieven IV 5 vlg. en cf. zijn' brief aan Zuidpolsbroek bij Van Sypesteyn l.l. I 240 vlg.

[2]) Zie haren brief aan Karel II van 22 Juli 1660 bij Green l.l. p. 306 en bij Strickland l.l. p. 336

[3]) Toch oefende hij in zaken van beteekenis een' grooten invloed uit; zie hierover eene typeerende uitdrukking in zijn' brief aan de Witt van 28 Juli 1660 bij van Sypesteyn l.l. I 243.

[4]) Uit zijn' in noot 3 geciteerden brief kan men dit onder de regels door duidelijk lezen; cf. verder het Journaal van Buysero bij van Sypesteyn blz. 238 en Buysero's brief aan Oudart 6 Aug. 1660, ald. blz. 247.

[5]) De Witt aan Beverweert 30 Juli 1660, Brieven IV 10.

[6]) Id.

[7]) Bij Aitzema IV 636.

Prinses-Royale gezegevierd [1]); in de Staten van Holland zegevierde zijne zienswijze geheel: het verzoek werd in handen van commissarissen gesteld [2]), terwijl niemand zich ten gunste der designatie had uitgelaten [3]). De dank der Staten werd der Prinses betuigd voor haar aanbod om hun van dienst te zijn in Engeland, waarheen ze spoedig staat maakte te vertrekken. Daar de Staten den volgenden dag uiteengingen, kon er voorloopig van eene definitieve Resolutie geene sprake zijn.

Ook bij de Staten-Generaal diende de Prinses-Royale eene memorie in in ongeveer dezelfde bewoordingen, als die voor Holland, zonder dat echter de zorg voor de educatie aan de bondgenooten gezamenlijk werd gevraagd. [4]) Toen bleek het, hoe ver in de andere provinciën de beweging ten gunste van den Prins reeds was gegaan. De memorie werd door de leden overgenomen, maar Friesland en Groningen verklaarden zich reeds gelast aan het verzoek te voldoen; juist die provinciën, die reeds een' bevelhebber voor hunne militie hebben, riep de Witt [5]) verontwaardigd uit, matigen zich het recht aan over die van Holland te beschikken. Het bleef echter niet bij die twee. In het begin van Augustus, reeds vóór de indiening van de memorie ter Staten-Generaal, hadden de Staten van Zeeland besloten den Prins te designeeren tot het Kapitein-en Admiraalschap-Generaalschap en tot de stadhouderlijke waardigheid; eene buitengewone deputatie zou naar den Haag worden gezonden om ter Staten-Generaal op het eerste aan te dringen en de Staten van Holland te bewegen in het tweede met Zeeland mee te gaan, waarover men als vóór 1647 één' commissiebrief zou geven; op achttienjarigen leeftijd zou de Prins de waardigheden aanvaarden, terwijl men ondertusschen zorg zou dragen voor zijne opvoeding [6]). Het begon er inderdaad uit te zien, alsof Holland zou moeten toegeven. De Prinses-Royale schreef aan de Staten van Zeeland, waar ze door Buat invloed had doen uitoefenen [7]) om haren dank te betuigen voor hunne welwillendheid; hare broeders, Karel II en de hertog van York, betoonden eveneens

---

[1]) Toch was de Witt er nog niet tevreden over, dat van de designatie zijdelings melding werd gemaakt; cf. de Thou aan Brienne 12 Aug. en 2 Sept. 1660, Archives l.l. 199 en 205.

[2]) Res. Holl. 30 Juli 1660.

[3]) De Witt aan Beverweert 6 Aug. 1660, Brieven IV 13.

[4]) Deze memorie ken ik niet; de inhoud blijkt voldoende uit Res. St. Gen. 9 Aug. 1660.

[5]) De Witt aan Beverweert 13 Aug. 1660, Brieven IV 15.

[6]) Res. St. Zeel. 7 Aug. 1660 bij Aitzema IV 636.

[7]) De Thou aan Brienne 12 Aug. 1660, Archives l.l. 200.

hunne hooge tevredenheid, [1]) maar, toen de deputatie van Zeeland in den Haag kwam, vond ze bij de Prinses-Royale weinig gehoor. De reden hiervan was, dat de Prinses, ofschoon ze van Holland meer had verwacht, toch op deze provincie is blijven steunen. Al is het zeer waarschijnlijk, dat zij, wanneer zij krachtig met de andere provinciën had medegewerkt, misschien haar doel nader zou zijn gekomen, in één opzicht is het zeker gelukkig, dat ze dit niet gedaan heeft, want hevige binnenlandsche onlusten zouden er ongetwijfeld het gevolg van zijn geweest. Nooit zou de Witt, zou Holland zonder ernstigen tegenstand hebben toegestaan, dat een minderjarige tot zooveel als souverein van den Staat werd bestemd, een minderjarige nog wel, waarvan het te verwachten was, dat hij eene sterke Engelschgezindheid zou toonen: men dacht met schrik terug aan de tijden van Leycester, ja, men stelde het zich nog erger voor [2]). Die strijd is voorkomen, doordat de Prinses-Royale, hoewel onwillig, zich — voorloopig ten minste — tevreden heeft gesteld met wat Holland aanbood. Op die handelwijze heeft zeker Karel II een' grooten invloed gehad. De koning heeft stellig de designatie van zijnen neef gewenscht, maar toch schijnt Beverweert, die als voorlooper van eene weldra te volgen Ambassade, reeds in Juni naar Engeland was vertrokken niet veel moeite te hebben gehad om hem te overtuigen, dat het voor het oogenblik het beste was niet te veel op die designatie aan te dringen [3]). De reden hiervan is niet ver te zoeken: de koning had er belang bij om Holland te vriend te houden. Hij besloot Oudart, den secretaris der Prinses, die met hem naar Engeland was gegaan, naar den Haag terug te zenden om zijne zuster aan te raden een der voorgestelde expediënten aan te nemen, indien er groote afkeer van de designatie bestond [4]). De Prinses-Royale wilde eerst van geen toegeven weten; hare brieven aan den koning bewijzen, hoe zeer ze nog haar best heeft gedaan hem te bewegen eenige pressie op de Staten van Holland uit te oefenen [5]). Zelfs na de aankomst van Oudart, die geruimen tijd op zich had laten wachten, bleef ze nog

[1]) Brieven van Pr.-Royale, Karel II en York aan de Staten van Zeeland van 10/20 Aug. 1660; de laatste twee op het R. O.; cf. Grovestins, l.l. p. 332, noot 3.

[2]) De Thou aan Brienne 12 Aug. en 2 Sept. 1660, Archives l.l. 200 en 205.

[3]) Beverweert aan de Witt 30 Juli 1660, Brieven IV 12; cf. Oudart aan Buysero 20/30 Juli 1660 bij van Sypesteyn l.l. p. 245.

[4]) Id. 6, 13 en 20 Aug. 1660, Brieven IV 14, 16 en 18; cf. de Thou aan Brienne 9 Sept. 1660; 26 Aug. schrijft de Thou aan Mazarin, dat men geen geld heeft gespaard om het hof voor Holland te winnen. Aff. Etr.

[5]) Zie Green l.l. 307 en 308.

hopen. Zou de deputatie van Zeeland aan Holland geene goede vruchten kunnen dragen? [1]) Dat was de laatste strohalm, waaraan ze zich vasthield.

In het begin van September had deze deputatie audiëntie bij de wederom samengekomen Staten van Holland; de raadpensionaris Adriaan Veth sprak eene ellenlange redevoering uit om de behoefte van de Republiek aan een eminent hoofd ten allen tijde duidelijk aan te toonen [2]). Zijne woorden waren vruchteloos; het voorstel werd gesteld in handen van dezelfde commissie, die reeds beraadslaagde over de memorie der Prinses-Royale [3]). Het duurde lang, voordat het advies werd uitgebracht. Ook in Holland bleken toch enkele leden voor de designatie te zijn: de edelen, geleid door van Wimmenum, die eene hoofdrol had gespeeld bij de ontvangst van Karel II en die van diens gunst wellicht veel gehoopt heeft, als hij de partij van de Prinses-Royale koos, en de beide steden Leiden en Enkhuizen; de anderen verklaarden zich meest allen bereid tot het aanvaarden der educatie, mits deze met het oog op de toekomst geene positieve beloften inhield; Dordrecht wilde zelfs van eene mogelijke designatie in het geheel geene melding gemaakt zien. Het werd tijd iets te besluiten; het vertrek van de Prinses naderde en het was van veel belang haar voor dien tijd ten minste eenigermate te voldoen. Nadat de commissarissen een bij meerderheid van stemmen opgemaakt advies hadden ingediend, gingen de Staten weêr onverrichterzake uitéén, niettegenstaande de Prinses-Royale den vorigen dag door de Witt had laten weten, dat haar niet veel tijd meer overbleef [4]). Spoedig daarna kwamen een tiental Engelsche schepen onder bevel van Montague, nu lord Sandwich, te Hellevoetsluis aan [5]). Oneile, die met de vloot meekwam, bracht een' brief van den koning aan de Staten mede, waarin hij het aanstaande vertrek der Prinses bekend maakte en waarin hij hun nogmaals hare belangen en die van haren zoon aanbeval [6]).

[1]) De Witt aan Beverweert 3 Sept. 1660, Brieven IV 20.

[2]) Bij Aitzema IV 637 vlg.; de audiëntie had 10 September plaats.

[3]) Res. Holl. 10, 11 Sept. 1660.

[4]) De Witt aan Beverweert 17 en 24 Sept. 1660, Brieven IV 22, 27; Res Holl. 16 en 17 Sept. 1660; cf. Beverweert aan de Witt 27 Aug. en 3 Sept., Brieven IV 19, 21.

[5]) 22 September.

[6]) Karel II aan St. Holl. en St. Gen. 4/14 Sept. 1660, bij Aitzema IV 649. Holl. besloot, daar reeds 17 Sept. zorg was gedragen voor de reis der Prinses, voorloopig den brief voor „advertentie" aan te nemen; Res. Holl. 24 Sept 1660. De Witt verzocht de Pr.-Royale hare reis niet te verhaasten, Actenstücke l.l. 488.

Ook het optreden der andere provinciën moest Holland tot spoed aanmanen. Gelderland, Friesland en Groningen hadden reeds besloten geheel in het verzoek der Prinses-Royale toe te stemmen, terwijl ze bovendien in het geheel geene melding maakten van het aanstellen van een' veldmaarschalk. Het leed geen twijfel, of ook Overijsel, waar eene sterke Oranje-partij was, zou wel volgen; [1]) misschien dan ook Utrecht — maar ten slotte voorkwam Holland hen nog.

De Prinses-Royale had nog steeds hoop, dat Holland wel toe zou geven, als haar broeder aan die provincie maar duidelijk wilde maken, dat de bevordering van den Prins noodzakelijk was voor eene goede verstandhouding tot Engeland. Of eene krachtige interventie van Karel II op die wijze inderdaad dit wonder zou hebben gewrocht is, te oordeelen naar wat later is voorgevallen, niet zeer waarschijnlijk, maar, hoe dit zij, in elk geval toonde de koning zich niet bereid aan den aandrang zijner zuster te voldoen. Zelfs de waarschuwing, dat de Staten al evenmin liefde toonden voor hem als voor haren zoon, daar ze trachtten zijn aanzien door allerlei geruchten te verminderen, miste hare uitwerking. [2]) Oneile gaf aan de Witt te kennen, dat de koning de designatie wel wenschte, maar dat hij er van verre slecht over kon oordeelen, met andere woorden: hij wilde er niet hard op aandringen. Het verdere gedeelte van de last van Oneile bewijst duidelijk, dat de koning niets minder wilde dan Holland van zich vervreemden [3]) en dat dit het gevolg zou zijn van een optreden, zooals de Prinses-Royale dit wenschte, lag voor de hand.

Eindelijk na eene hervatte, langdurige deliberatie kwam Holland tot een besluit. Dit was in de eerste plaats mogelijk geweest, doordat van Wimmenum had ingezien, dat het doordrijven der designatie groote oneenigheden ten gevolge zou moeten hebben [4]); ook Leiden en Enkhuizen hadden ten slotte toegegeven [5]). Met eenparige stemmen werd besloten de educatie van den Prins ter hand te nemen en zorg te dragen, dat hij als „een weerdich Pant en een instrument van groote hoope voor desen Staet nae behooren

[1]) De Res. van Friesl. en van Geld. van 8/18 en 9/19 Sept. bij Aitzema IV 645 en 649; cf. Wicquefort II 675; Overijsel nam eerst 23 October eene Resolutie, bij Aitzema IV 655.

[2]) Maria aan Karel II 10 en 17 Sept. 1660 bij Green l.l. 308 en 309.

[3]) Bijlage I en cf. Hoofdstuk II.

[4]) De Witt aan Andries de Graeff 18 Sept. 1660 bij Van Sypesteyn l.l. 249.

[5]) Weiman deelt 28 Sept. 1660 (Actenstücke l.l. 488) mede, dat ze eerst niet wilden toegeven, ofschoon Buysero er hen uit naam der Prinses-Royale toe zou hebben verzocht.

mach werden opgetrocken ten dienste deser Landen in de ware Christelijcke Gereformeerde Religie in alle Princelijcke Deughden en in de kennis van de humeuren, Rechten ende Costuymen deser Landen, om alsoo bequaem te worden tot bedieninge van de hooge Charges en employen bij sijne Voorvaderen ende Bloedtverwanten op commissie van de hoochgemelte Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt bekleedt." [1]) Voor de goederen van den Prins zouden de Staten bovendien zorg dragen en tevens voor een jaargeld. Deze Resolutie kwam overeen met het advies, dat reeds vroeger door de commissie uit de Staten was opgemaakt en het is duidelijk, dat dit advies niets anders bevatte dan het expediënt, oorspronkelijk door Zuidpolsbroek aan de hand gedaan. Bij eene oppervlakkige lezing lijkt de belofte, dat de Prins eenmaal de gewenschte waardigheden zou verkrijgen, nog al stellig te zijn uitgedrukt; er was uitdrukkelijk bijgevoegd, hoe men hem wilde opvoeden. Welk een gewicht de Witt en de zijnen inderdaad hebben gehecht aan die de eigenlijke belofte voorafgaande woorden en aan de vervulling van de voorwaarde, daarin indirekt aan den Prins gesteld, trad later duidelijk aan het licht. Het was in hooge mate eene politiek van zelfbehoud, die zij zouden gaan toepassen.

De Prinses-Royale toonde zich met het besluit lang niet voldaan; zij aanvaardde het aanbod van de educatie onder dankbetuiging voor den goeden wil, door de Staten betoond, maar aarzelde niet tevens te kennen te geven, dat ze dit slechts beschouwde als eene stap tot eene „verdere ende complete" resolutie, waardoor ze zich ook des te meer aangemoedigd zou gevoelen om de belangen der Republiek in Engeland te bevorderen. [2]) Dit antwoord maakte op verschillende leden der Staten geen' aangenamen indruk; zij — en het is niet moeilijk te raden, welke leden bedoeld werden — zullen gedacht hebben, dat de Prinses-Royale al zeer tevreden moest zijn nu men tenminste iets wilde doen voor den zoon van hem, wiens nagedachtenis zulke slechte herinneringen deed voortleven, die nu nog des te sterker waren opgewekt, omdat men wellicht niet ten onrechte vermoedde, dat de gehate handlanger van Willem II,

[1]) Res. Holl. 24 en 25 Sept. 1660; 28 Sept. werd de Res. nader bevestigd; toen werden Noordwijk, de heeren van Amsterdam, Dordrecht, Alkmaar en de Raadpensionaris aangewezen om de Pr.-Royale met de Res. in kennis te stellen; bij Aitzema IV 646 vindt men alleen het advies der commissarissen van 17 Sept. 1660; 24 Sept. had men het nog niet eens kunnen worden; 25 Sept. werd de eenparigheid verkregen.

[2]) Prinses-Royale aan St. Holl. 28 Sept 1660, Aitzema IV 646.

Aerssens van Sommelsdijk, het antwoord had opgesteld. [1]) In de Staten werd het eenvoudig voor notificatie aangenomen [2]) en tegelijk besloot men aan de Zeeuwsche deputatie, met welke de conferentiën met opzet tot nog toe waren verschoven [3]), te kennen te geven, dat men om vroeger meermalen genoemde redenen ook nu niet verder kon gaan en dus met Zeeland geen vergelijk kon treffen. [4])

De vraag, die zich onmiddellijk voordeed, was, wie benoemd zouden worden om namens de Staten de educatie van den Prins te leiden. Dit was eene zaak van groote beteekenis, omdat het te voorzien was, dat zij, die die eer zouden worden waardig gekeurd, een' grooten invloed op den jongen Willem zouden kunnen uitoefenen. Veel was er voor diens opvoeding nog niet gedaan. Het zij in het kort aangestipt, dat in 1656 de contra-remonstrantsche predikant Trigland was belast met het onderwijs in den godsdienst en dat, toen de Prins in 1659 in Leiden zijne verdere opvoeding zou ontvangen, Frederik van Nassau, heer van Zuilestein, werd aangesteld tot zijn Gouverneur. [5]) De twisten onder de voogdessen schijnen ook hier een' slechten invloed te hebben gehad. De Fransche gezant, die steeds met aandacht alles gade sloeg, wat op die opvoeding betrekking had, merkt nog in 1660 op, dat de Prins te veel in handen van vrouwen was, die hem van de studie afhielden. [6]) Zouden we dan niet mogen aannemen, dat de Prins in dezen tijd nog vatbaar zou zijn geweest voor indrukken, en dat

1) De Witt aan Beverweert 1 Oct. 1660, Brieven IV 29; uit verschillende brieven van de Thou blijkt, dat Sommelsdijk druk aan het intrigueeren was geweest; b.v. aan Mazarin 19 en 26 Aug., Aff. Etr.; id. 9 Sept. 1660, Arch. l.l. 206.

2) Res. Holl. 29 Sept. 1660.

3) De Witt aan Wassenaar 22 Sept. 1660, R. A. en Res. Holl. 17 Sept. 1660.

4) Res. Holl. 28 Sept. en 1 Oct. 1660; cf. Wicquefort II 675.

5) Trigland schreef in 1666 een boekje, waarvan het doel uit den titel voldoende blijkt: Idea sive Imago Principis Christiani Celsissimi ex Davidis Psalmo Centesimo primo expressa et adumbrata, a Cornelio Triglandio, S. S. — et Celsissimi Principis Guiljelmi Tertii Ephoro. Hagae Comitis, Ex officinâ Petri Tongerloo, Bibliopolae in vico vulgo dicto de Kettingstraet, Anno reparatae salutis 1666. — In eene „dedicatio” aan den Prins, waarin het doel van het boekje nader wordt uiteengezet, blijkt, dat vooral ook de bedoeling des schrijvers is den Prins Latijn te leeren. Men vindt het op de Kon. Bibl., waar ook aanwezig is een HS.: „Discours sur la nourriture de son Altesse Monseigneur le Prince d'Orange”, een leiddraad voor de opvoeding van den Prins van zijn 4de tot zijn 16de jaar, vervat in 412 §§. — Verder kan ik hier over dit onderwerp niet uitweiden.

6) De Thou aan Brienne 12 Aug. 1660, Arch. l.l. 199; daar verkeerdelijk gedrukt als eene passage uit een' brief van 9 Aug.; cf. p. 21, noot 4. — Aan den anderen kant merkt de Thou reeds in dezen tijd op, dat in den geest des Prinsen „se decouvre desjà quelque semance de fierté”; aan Brienne, l.l. 204.

de raadpensionaris, die natuurlijk onder de opvoeders de eerste plaats zou innemen, een' grooten invloed op hem zou hebben kunnen krijgen, grooter ten minste dan op lateren leeftijd, toen de Witt den Prins werkelijk zijne „maximen” heeft voorgehouden, het geval is geweest. [1]) Ook de Prinses-Royale heeft de Witt genoemd onder hen, die ze voor de educatie aanbeval; dat ze dit gedaan heeft uit genegenheid, is moeilijk te gelooven; maar dat ze haren zoon heeft durven toevertrouwen aan den man, dien ze steeds als haren grootsten vijand had leeren beschouwen, begrijpende, dat juist hij en niemand beter in staat was hem op de hoogte te brengen van het raderwerk der ingewikkelde regeeringsmachine, zou dat niet een bewijs zijn van haren helderen blik? Merkwaardigerwijze toonde de Prinses-Royale niet alleen ten opzichte van de Witt, maar ook ten opzichte van de anderen, die zij nomineerde, haar besluit om op de tegenpartij te steunen; [2]) dat zij juist die mannen aanbeval, die haar de Resolutie der Staten hadden medegedeeld, kon toch wel niet geheel toevallig wezen. Aan het meerendeel der Staten moest hare voordracht aangenaam zijn, maar hoe moesten die steden, die steeds blijken hadden gegeven van Oranjegezindheid, als Leiden en Enkhuizen, er wel over denken? Het is duidelijk, dat de Prinses-Royale hier wat te ver is gegaan met hare verwaarloozing van hen, die het huis van Oranje altijd zoo getrouw waren gebleven; dat is inderdaad de eerste schrede geweest op den weg, die ten verderve leidde.

De Prinses-Douairière had zich zoo goed als geheel onzijdig gehouden in het bevorderen van de belangen van haren kleinzoon. Samenwerking van de schoonmoeder en de schoondochter zou moeilijk te verkrijgen zijn geweest: Willem Frederik's veldmaarschalkschap door de éene gewenscht, door de andere verafschuwd, was het struikelblok gebleven. [3]) Maar hoe kwam Amalia van Solms er toe zoo gewillig de leiding der zaken aan Maria over te laten? Het leek er veel op, dat zij hare bedreiging had uitgevoerd om zich aan de voogdij te onttrekken. [4]) Den geheelen zomer had ze te Turnhout verblijf gehouden. Was ze nog altijd verontwaardigd,

1) Cf. het artikel van prof. Fruin in Gids 1889 I en II over Prins Willem III in zijne verhouding tot Engeland p. 273, noot 1.

2) Deze nominatie in den brief der Prinses-Royale aan St. Holl. 29 Sept. 1660 bij Aitzema IV 647; zij nomineerde die heeren, die haar de Resolutie van 28 Sept. hadden medegedeeld: Noordwijk, Barendrecht uit Dordrecht, Zuidpolsbroek uit Amsterdam, Foreest uit Alkmaar en de raadpensionaris, waaraan Beverweert nog werd toegevoegd.

3) Cf. de Thou aan Brienne 15 Juli 1660, Aff. Etr.

4) Dat de Douairière daarover inderdaad dacht, blijkt Actenstücke 11. 482.

omdat Karel II nagelaten had haar te noemen in zijne aanbeveling aan de Staten, of wilde ze zich voor het vertrek harer schoondochter zich de gunst van deze trachten te verwerven, opdat zij haar geen slechte diensten bij haren broeder zou doen? Het laatste is niet onwaarschijnlijk. Reeds in Juni had zij een' edelman van haar hof naar Engeland gezonden om Karel II te complimenteeren [1]) en dat deze tevens in last had den koning te polsen over een huwelijk met hare overblijvende dochter, daaraan behoeft niet de minste twijfel te bestaan, [2]) als we ons herinneren, wat vroeger daarover was voorgevallen, terwijl er ook later wel degelijk sprake van is geweest. Hoe dit zij, het eenige, wat ze in de beweging ten gunste van den Prins gedaan had, was, dat ze aan de Staten van Zeeland had geschreven om hen te bedanken voor hun besluit over haren kleinzoon [3]); bij Holland had ze alleen de memorie harer schoondochter met een dergelijk verzoek ondersteund. [4]) Nu werd het haar blijkbaar wel wat heel erg: over de voordracht voor de heeren tot de educatie was noch zij, noch de keurvorst geraadpleegd, terwijl de uitslag daarvan toch zulk een' grooten invloed op het verdere leven des Prinsen zou kunnen uitoefenen Wat nog erger was, Maria had, zonder haar vaarwel te hebben gezegd, het land verlaten, ofschoon zij zelf zich reeds van uit Turnhout op weg had begeven, om haar daartoe in de gelegenheid te stellen. [5]) Uit ontevredenheid hierover wellicht en omdat ze het afkeurde, dat de Oranjepartij, die in Holland onder de regenten toch al zoo klein was, door hare schoondochter niet was gekend, diende zij eene andere nominatie in, waarin Leiden, Haarlem, Enkhuizen, benevens een tweetal Orangistische leden van de ridderschap en een der presidenten van de hoven van justitie werden aanbevolen. [6])

Deze voordracht, die lijnrecht in strijd was met die harer schoon-

---

1) Prinses-Douairière aan Karel II 26 Juni 1660 R. O.; de edelman was le Meir.

2) De Thou verzekert het ten stelligste en voegt er aan toe, dat ook de gezant van den keurvorst, Pelnitz, er zijn best voor deed; aan Brienne 29 Juli 1660, Aff. Etr. Ook Copes schrijft 5 Juli 1660 uit den Haag, dat Karel II Maria van Oranje zal huwen; Actenstücke l.l. 486; cf. Beverweert aan de Witt 26 Nov. 1660, Brieven IV 47.

3) Bij Aitzema IV 636.

4) Id. IV 646; Res. Holl. 24 Sept. 1660; over de Res. van 28 Sept., haar door de Witt ter hand gesteld, betuigde zij hare tevredenheid; Res. Holl. 29 Sept. en 2 Oct. 1660; cf. Brieven IV 30.

5) Actenstücke IX 489.

6) Prinses-Douairière aan St. Holl. 6 Oct. 1660 bij Aitzema IV 648; voor Leiden: van der Aa; voor Enkhuizen: Haeck; voor Haarlem: van Thilt; uit de ridderschap: Wimmenum en Merode; een der presidenten van het Hof werd toegevoegd wegens mogelijke juridische kwestie's; cf. Actenstücke l.l. 498.

dochter en die dus de verdeeldheid der beide prinsessen weer duidelijk aan het licht bracht, vermeerderde de verdeeldheid, die in de Staten van Holland toch al dreigde. Vooral Leiden en Enkhuizen verklaarden zich tegen de vervulling van de wenschen der Prinses-Royale; Haarlem, dat ook vroeger getoond had een' middenweg te willen inslaan, stelde nu voor de beide nominatie's te combineeren en de twaalf personen samen met de opvoeding te belasten; de edelen lieten het aan de vergadering over te benoemen uit hun midden, wie ze wilden, en sloten zich verder bij de voordracht der Prinses-Royale aan. Ook alle andere steden waren voor deze laatste [1]). Bij dien stand van zaken was het niet twijfelachtig, wat de uitslag zou zijn: de Prinses-Royale kreeg geheel haren zin [2]). Eén slecht gevolg had de verdeeldheid onmiddellijk; men kon het niet eens worden over het jaargeld, dat aan de opvoeding zou worden besteed, dat door Gecommitteerde Raden geraamd was op zes en dertig à veertig duizend gulden; de ontevredenheid van Leiden vooral verhinderde het nemen van een besluit, waartoe eenparigheid van stemmen vereischt was [3]). Het bleef niet bij dit eene slechte gevolg; de verdeeldheid werkte ook verder na en maakte, dat de commissie tot de educatie niet veel kon uitrichten.

Echter — Holland had voorloopig overwonnen; het kon kalm afwachten, wat verder stond te gebeuren. De deputatie van Zeeland, namens welke Veth ook in de Staten-Generaal een lange oratie had uitgesproken, keerde onverrichter zake huiswaarts. De Oranjepartij moest zich schikken in de door de partij van de Witt behaalde victorie; zij had zelfs geen aandeel kunnen krijgen in 's Prinsen opvoeding en vond zich daarover terecht beleedigd en teleurgesteld [4]).

Ondertusschen was de Prinses-Royale reeds vertrokken; niet alleen ten opzichte van de designatie, ook ten opzichte van het prinsdom Oranje had ze niet met hare schoonmoeder willen raadplegen; eene poging van Weiman om dan toch maatregelen over het laatste met haar vast te stellen, had ze van de hand gewezen. [5]) Zij bleef besloten van uit Engeland nader op de designatie aan te dringen.

---

1) Over de beraadslagingen zie de Witt aan Beverweert 15 Oct. 1660, Brieven IV 34.

2) Res. Holl. 9 Oct. 1660.

3) Cf. Brieven IV 32 en Actenstücke l.l. 490.

4) De Thou aan Brienne fils 14 Oct. 1660, Aff. Etr.

5) Actenstücke l.l. 488.

HOOFDSTUK II.

Beverweert in Engeland.

Eene der redenen, waarom men Karel II in den Haag zoo luisterrijk had ontvangen, was, dat men hem de beleedigingen, die men hem had aangedaan, wilde doen vergeten; eene andere, die met de eerste nauw samenhing, was, dat men hem gunstig wilde stemmen voor eene alliantie. Als men bedacht, in hoevele betuigingen van goede gezindheid daartoe èn de Staten-Generaal èn de koning zich hadden uitgelaten, dan mocht men met eenige hoop de toekomst tegemoet gaan.

Voor de Republiek was eene goede verstandhouding met Engeland noodig, zoo niet noodzakelijk; een oorlog met dien nabuur aan den overkant der Noordzee bedreigde in de eerste plaats den handel, de bron van bestaan voor het Nederland der zeventiende eeuw. De ligging van Engeland, dat zoo gemakkelijk het kanaal kon bestrijken, gaf aan dit land reeds veel voor in de toen zoo geliefde kaapvaart; het kon daarenboven ten allen tijde schepen uitzenden naar Amerika, naar de Middellandsche Zee, naar Oost- en West-Indië. De Republiek kon daar weinig aan doen, of ze moest eene dubbele krachtsinspanning toonen: eene groote vloot onderhouden in de Noordzee, die zoo mogelijk het Kanaal moest beheerschen en een flink eskader in de Middellandsche Zee, dat daar de Nederlandsche schepen moest beveiligen en de Engelsche bestrijden. De belangrijke handel op de Oostzee hing dan nog geheel af van de gezindheid van Denemarken en Zweden. De oorlog met Cromwell had bewezen, dat, onder hoe gunstige omstandigheden ook, alle krachten noodig zouden zijn om behoorlijk op te treden in de Noordzee en dat men er op voorbereid moest zijn, dat alle handel zoo goed als geheel stil zou staan en dus ontzaglijke verliezen zouden worden geleden. Het pleit voor de regeering van het stadhouderlooze tijdperk, dat ze, hoe

zeer bij haar het behoud van den vrede ten allen tijde op den voorgrond heeft gestaan, toen het later bleek, dat een oorlog met Engeland onvermijdelijk was, deze groote bezwaren dapper onder de oogen heeft durven zien. Hare politiek was er echter in de eerste plaats op gericht Engeland te vriend te houden: dat werd de politiek tegenover de nieuwe regeering, dat was evenzoo de politiek geweest tegenover den Protector. Er was slechts één groot verschil: Cromwell had men leeren vreezen, men vreesde hem tot aan zijnen dood toe; voor het Engeland der Restauratie had men niet zooveel ontzag [1]).

Was het van het meeste belang met Engeland op een' goeden voet te staan, het was tevens uiterst moeilijk dit gedaan te krijgen. De zeer eenvoudige oorzaak hiervan was, dat èn de Engelschen èn de Nederlanders handelsvolken waren, die de zelfde belangen hadden in bijna alle deelen van de wereld. Botsingen konden niet uitblijven bij de in dien tijd nog veel sterker dan tegenwoordig heerschende meening, dat twee volken, die den zelfden handel dreven, elkander moesten tegenwerken, dat de een geld verdiende ten nadeele van den ander. Er kwam bovenal bij, dat de Republiek haren handel gevestigd had, dat zij de groote handelsmogendheid van Europa was en dat Engeland's handel bezig was zich wegen te banen. Die toestand had bestaan sedert het begin der zeventiende eeuw, toen de Nederlanders de vrachtvaarders van Europa waren geworden, toen ze zelfs de producten van Engeland naar andere landen hadden gevoerd. Vóór het optreden van Cromwell was er in dien toestand niet veel veranderd; de politieke omstandigheden van Engeland hadden verhinderd, dat de aanwijzingen van hen, die met nadruk op die verhouding hadden gewezen, waren ter harte genomen. Maar dat er op gewezen werd — getuige Walther Raleigh, getuige anderen, die vooral op het gebied der visscherij Engeland ten koste der Republiek trachtten te verheffen — was een gewichtig teeken des tijds: het bewees het bestaan van een' naijver tegen de jeugdige Republiek, die men nog zoo gaarne als beschermeling wilde beschouwen, van een' naijver, die slechts op eene geschikte gelegenheid wachtte om zich te uiten. Die gelegenheid kwam, toen met den val der

---

[1]) Downing schreef aan Thurloe „They say, that if the devil reigns in England, they must hold fair with him"; Thurloe VII 876. Later schreef hij aan Clarendon: „a very particular friend of mine sayd to me this day that in Cromwells time Holland was wont to say that if the devill reigned in England they must keepe fair with him, but now that every little difference is soe great that they must rather breake then come to any temperament about it". — 5 Aug. 1661. B. L.

Stuarts de rust in het land terugkeerde, toen de Engelsche nationaliteit zich met een groot besef van eigenwaarde breed ontplooide, vooral in haar optreden tegenover het vasteland[1]).

Het was eene vraag van beteekenis voor de wereldgeschiedenis, hoe de verhouding tusschen de beide zeemogendheden van het zeventiende-eeuwsche Europa zou zijn, toen ze beide een' republikeinschen staatsvorm hadden aangenomen, hoe verschillend in wezen die dan ook was, toen ze ook beide meer dan vroeger een gemeenschappelijk belang in den godsdienst hadden. Van den beginne af waren die gelijkheden niet in staat de dieper liggende verschillen weg te nemen. Willem II en met hem het grootste gedeelte van de staatslieden der Republiek hadden openlijk hunne sympathie voor de koningsfamilie, hunne antipathie tegen de parlementspartij te kennen gegeven. Alleen Holland had vanwege het handelsbelang de laatste wat meer begunstigd, maar het had niet gedaan weten te krijgen, dat de Engelsche Republiek nog bij Willem's leven werd erkend. Na diens plotselingen dood kreeg Holland zijn' zin, maar de plechtige ambassade, die spoedig daarop in Den Haag verscheen, ondervond maar al te goed, hoe weinig het volk de bovendrijvende partij achtte. Overigens kwam zij met gewichtige aanbiedingen. Er was maar één middel mogelijk om eene ernstige botsing tusschen de beide volken te voorkomen; dat was samensmelting of ten minste een zeer nauw bondgenootschap. Voor Engeland zou het van ongemeen veel belang zijn den vrede te bewaren; er dreigden nog steeds nieuwe onlusten van de zijde der Cavaliers. Ook voor Nederland was een oorlog met Engeland een zeer ongewenscht iets, al zag men vóór 1654 natuurlijk de nadeelen er van niet zoo goed in als na dien tijd, maar nog minder gewenscht was een bondgenootschap, zooals Engeland dat wilde: het zooveel grootere land zou spoedig eene toon van meerderheid aanslaan tegenover het zooveel kleinere, dat daardoor de pas verworven zelfstandigheid vrijwillig zou moeten opgeven. De ambassade, die dit middel had voorgesteld, vertrok onverrichter zake; eene poging om een verbond te sluiten op den grondslag van het geliefde Entrecours mislukte.

De Akte van Navigatie volgde, die door de omstandigheden alleen de Nederlandsche kooplieden trof en ook wel hoofdzakelijk tegen hen bedoeld was. Toen was de oorlog zoo goed als onvermijdelijk. Er werd een gezantschap naar Engeland gezonden om hem zoo mogelijk af te wenden. De onderhandelingen, toen nog

[1]) Zie Ranke, Englische Geschichte vornemlich im siebzehnten Jahrhundert, Vierter Band s. 64. „Herausfordernd und gewaltsam stellte es sich der ganzen welt gegenüber."

gevoerd, zijn vooral van beteekenis, omdat Engeland daarbij met een' nieuwen eisch voor den dag kwam: Hollandsche schepen zouden voor Engelsche overal de vlag moeten strijken. Nieuw in zooverre, dat de nieuwe Republiek die nu voor het eerst van hare oudere zuster vorderde; al had deze daaraan altijd voldaan onder Elisabeth en hare opvolgers, eerst, omdat haar aan Engeland's vriendschap alles gelegen was, later, omdat toen eenmaal de gewoonte bestond, nu weigerde ze het te blijven doen en het Engelsche parlement, de vertegenwoordiging van het souvereine volk, dat aan zich minstens evenveel eer wilde bewezen zien als aan koningen, vond hierin een nieuwe reden tot ontevredenheid. De ontmoeting van Tromp en Blake volgde. De uitbarsting was daar, misschien nog verhaast door eene partij in de Nederlanden, die niet al te zeer van den oorlog afkeerig was, omdat het gemis aan een eminent hoofd dan eerst zou uitkomen, waardoor immers de belangen van het Oranjehuis en indirekt die der Stuarts zouden worden bevorderd.

Eigenlijk duurde de oorlog niet lang genoeg om den uitslag beslissend voor altijd te maken. De omstandigheden waren der Nelandsche Republiek ongunstig geweest; hare vloot bleek niet op de vereischte hoogte te zijn; alleen kwam de ervarenheid van hare opperbevelhebbers en hare matrozen schitterend uit. In het algemeen was bewezen het bij Aitzema opgeteekende gezegde van één onzer Ambassadeurs in Engeland: „de Engelsche gaen tegens een gouden Berg aen: De onse ter contrarie tegen een Ysere".[1]) De omvang van den Hollandschen handel, de gunstige ligging van Engeland waren factoren van beteekenis geweest. De Staten hadden de nederlaag geleden; zij moesten een' vernederenden vrede teekenen, maar Engeland's overwinning was niet zoo volkomen, dat eene hervatting van den oorlog tot de onmogelijkheden moest behooren. De zorg voor de zeemacht werd eene der ernstigste aangelegenheden voor het bewind van Johan de Witt: wel een bewijs, dat hij en met hem geheel Holland heeft gevoeld, dat de worsteling met Engeland niet uit was

Cromwell, nu als Protector met groote macht bekleed, kon tevreden zijn, al had hij niet alle eischen, die eerst gesteld waren, ingewilligd gekregen. Eene groote zegepraal had hij behaald door Holland te dwingen den Prins van Oranje van de waardigheden zijner voorouders uit te sluiten, eene zegepraal tevens op de Stuarts, die bovendien uit het grondgebied der Staten werden gebannen. Verschillende voorwaarden echter, gesteld om Engeland's heerschappij ter zee voor altijd te doen erkennen, had hij laten vallen. Had

[1]) III 721.

hij de Staten niet tot het aannemen hiervan kunnen dwingen? Zeer zeker zou hij nog een' geduchten tegenstand hebben ondervonden. Hoeveel schade de oorlog ook had veroorzaakt, Holland zou om die voorwaarden te bestrijden, ongetwijfeld eerder alles op het spel hebben gezet dan om de uitsluiting van den Prins van Oranje te verhinderen. Gelukkig was Cromwell ook zelf den strijd moede; Engeland's positie in Europa was nog niet gevestigd; het kon nog op geene bondgenooten wijzen [1]) en wat beteekenden ten slotte die bepalingen over Engeland's heerschappij ter zee op papier, wanneer men niet volkomen bij machte was ze te handhaven? De geheele vernietiging der Republiek wilde hij bovendien niet; het godsdienstig belang deed hier zijn' invloed gelden: evenals vele anderen in den lande had hij zelf het heftige optreden van het Parlement tegenover de Protestantsche Nederlanden afgekeurd. [2])

Cromwell was in den eersten tijd na den vrede één en al beleefdheid tegenover de Staten, vooral tegenover die van Holland. De commissarissen, die volgens eene bepaling van het vredesverdrag hadden onderhandeld om de pretensie's van de beide landen — vooral die van de beide Oost-Indische Compagniën op elkander — uit den weg te ruimen en die daarin ook waren geslaagd, werden, ofschoon ze geene geloofsbrieven voor den pas benoemden Protector zelf hadden, toch in diens tegenwoordigheid heid toegelaten en met betuigingen van welwillendheid overladen [3]). De verhouding van onzen gezant Nieuwpoort tot Cromwell liet in den beginne niets te wenschen over. Enkele malen gaf de Protector bewijzen van zijne goede gezindheid: toen de Engelschen in 1654 den hoogen tol op de Schelde niet wilden betalen en zelf naar Antwerpen wilden opvaren, zonder hunne goederen in Nederlandsche schepen over te laden, voldeed hij aan het verlangen der Staten, die niet hadden nagelaten hierover te klagen [4]). Toen hij aan de Staten brieven schreef, die begonnen met „Cromwell, Protector" verklaarde Nieuwpoort, dat men dit zelfs van gekroonde hoofden niet gewoon was en de aanhef werd veranderd [5]).

De Staten van hunnen kant deden alles om den vrede, bijna tot elken prijs, te behouden. In de eerste plaats was daartoe strenge inacht-

---

[1]) Ranke, l.l. 119.

[2]) Id. 146.

[3]) Aitzema III 1069.

[4]) Id. 936 en 943.

[5]) Zie over de goede verstandhouding van Nieuwpoort en Cromwell in het algemeen Nieuwpoort's brieven aan de Witt in Brieven van en aan de Witt III, passim.

neming van de bepalingen van het vredesverdrag noodig en dat werd gedaan: onverbiddelijk werden de Stuarts uit het land verwijderd, als ze zich daarin waagden. Om Cromwell te believen, steunden de Staten hem in zijne pogingen om de vervolging der Waldenzen te doen staken, iets, waarom ze zich anders wellicht niet zoo zeer zouden bekommerd hebben, omdat het buiten het handelsbelang omging.

Echter — het wantrouwen van de beide volken tegenover elkander was door den vrede niet weggenomen; de rivaliteit op handelsgebied bleef bestaan en vond weldra gelegenheid te over om zich op nieuw te uiten, krachtiger nog dan vóór 1652, omdat nu, tegelijk met de herleving van den Hollandschen handel, de Engelsche vlag zich meer dan te voren in alle oorden vertoonde. Juist over dat, waaraan de grootste behoefte bestond, het sluiten van een handelsverdrag, dat bij den vrede tot later was uitgesteld, kon men het niet eens worden. Groot waren de moeilijkheden er aan verbonden: aan den éénen kant wenschten de Staten de opheffing der Akte van Navigatie, waarvan Engeland niets wilde weten; aan den anderen kant eischte Engeland, dat in oorlogstijd schepen eener neutrale mogendheid door de oorlogvoerende partijen zouden mogen worden onderzocht en daar hadden de Staten geene ooren naar, ofschoon ze in den strijd met Spanje zelf hadden toegepast, wat ze nu weigerden; de moeilijkheid was des te grooter, omdat men het niet eens kon worden over de vraag, wat contrabande was. Het gemis van zulk een verdrag in den tijd, toen de onveiligheid op zee zooveel grooter was dan thans, was de oorzaak, dat onmiddellijk na het sluiten van den vrede van weêrszijden klachten inkwamen over schade, die men elkander had toegebracht.

Nog dieper werd dat gemis gevoeld, toen door een' samenloop van omstandigheden Engeland zich met Frankrijk verbond en met Spanje in oorlog geraakte. Toen regende het klachten van Hollanders, wier schepen door Engelschen waren onderzocht of opgebracht, waarbij allerlei gewelddadigheden voorvielen — en van Engelschen, die de Hollanders beschuldigden, dat zij hunne schepen aan den vijand verhuurden en hem zelfs oorlogsmateriaal leverden. Toen kon er van een handelsverdrag in het geheel geene sprake zijn. Hoe zou Engeland kunnen toestaan, dat de Hollandsche handel op Spanje zoo goed als vrij zou zijn, terwijl de Engelsche stilstond?

De toestand werd weêr gespannen en het werd er niet beter op, toen ook Cromwell zelf, wiens macht aanhoudend was gestegen, zich niet meer zoo welwillend betoonde, als in den eersten tijd na den vrede. Overal stond de politiek der Staten tegenover de zijne, vooral nu hij Frankrijk tot bondgenoot had; de Staten hadden van Frankrijk geene hulp te verwachten, of ze moesten den oorlog met

Spanje hernieuwen, waartoe al heel weinig lust bestond; misschien had een gunstig handelsverdrag er hen toe kunnen brengen, [1]) maar daarop was althans van den kant van Engeland niet te hopen. Cromwell had met Portugal een zeer voordeelig verdrag weten te sluiten, terwijl de Staten met Portugal op een' zeer slechten voet stonden; zoo slecht, dat de oorlog werd verklaard, maar uit vrees, dat men Engeland en Frankrijk zou mishagen en om de in het Noorden opkomende verwikkelingen werd hij niet krachtig doorgezet. Dat de Staten met Spanje in eene tamelijk goede verstandhouding leefden, was Cromwell ook al een doorn in het oog; hij verweet hun, dat ze om het handelsbelang het godsdienstig belang geheel verwaarloosden.[2]) Aangenaam kon het hem ook niet zijn, dat de Staten in de Noordsche kwestie met zulk een besliste voorliefde voor Denemarken optraden. Cromwell had meer sympathie voor Karel Gustaaf, dien hij als beschermer van het Protestantisme beschouwde, maar toch zou waarschijnlijk hier het handelsbelang wel tot samenwerking hebben genoopt; nog voordat hij zich geheel had kunnen verklaren, maakte de dood een einde aan zijne heerschappij. Ware hij blijven leven, het zou bijna met zekerheid te voorspellen geweest zijn, dat eene tweede botsing van de beide zeemogendheden niet zoo lang zou zijn uitgebleven, als nu het geval is geweest.

De stemming van het Engelsche volk, in elk geval die van de kooplieden, was in het jaar 1658 bijzonder ongunstig. Men leze de brieven van Nieuwpoort, die, na een verblijf in Holland, kort vóór Cromwell's dood in Engeland was teruggekeerd en men zal zien, hoe onrustbarend zijne berichten aan de Witt luidden.[3]) Er was zelfs eene partij, die Zweden wilde steunen tegenover Denemarken alleen om daardoor den Hollandschen handel te kunnen benadeelen[4]), hoe zeer het dan toch in het oog moest vallen, dat, wanneer Zweden de alleenheerschappij in het Noorden verwierf, het Engelsche belang even goed als het Hollandsche zou worden geschaad. Ofschoon het streven om de beide Republieken nogmaals in oorlog te brengen ook na Cromwell's dood bleef voortduren, de toestand van Engeland zelf gedoogde weldra niet meer, dat er aan werd toegegeven. Wel diende George Downing, sedert 1658

1) Cf. de Res. St. Holl. uit Juli 1656 bij Aitzema III 1315.

2) Zie zijne redevoering tot het Parlement van 25 Jan. 1658 in Oliver Cromwell's Letters and Speeches — by Thomas Carlyle IV 326 vlg. (Third Edition).

3) Zie o.a. Brieven III 448, 450, 494, 519; dat men door allerlei laster uit te strooien, de verhouding slechter trachtte te maken, blijkt b.v. id. 526.

4) Id. 459 en 562.

als Engelsch resident in den Haag, aanhoudend memorie's in over onrecht, den Engelschen door Nederlanders, vooral in Indië, aangedaan, maar de bedreigingen, die hij er bijvoegde, hadden geen gevolg. Men kwam zelfs tot een accoord over eenige der pretensie's, waarvan de gezamenlijke waarde begroot werd op wel honderd duizend pond sterling, voor eene som van iets meer dan de helft. [1]) Over een handelsverdrag kon men het nu al evenmin eens worden als vroeger, maar toch kwam Downing namens het Parlement in het begin van 1660 te voorschijn met een voorstel om eene nauwe verbintenis te sluiten, die om het gemeenschappelijk belang van handel en godsdienst in Engeland zeer gewenscht werd geacht. [2]) Men antwoordde, dat men tot eene alliantie zeer bereid was, als Downing zijn' last nader wilde bekend maken. [3]) De herinneringen aan het in 1651 aangebodene zal het verlangen van de Staten naar de Engelsche voorstellen stellig niet vermeerderd hebben en de Witt achtte het terecht zonderling, dat men met een aanbod tot eene alliantie kwam, terwijl er over zoovele zaken geene eensgezindheid bestond. [4]) De restauratie kwam toen tusschenbeiden en Downing kreeg geene gelegenheid het plan verder te ontwikkelen. Men zou nu moeten zien, hoe men met Karel II de nog niet geregelde kwestie's uit den weg zou kunnen ruimen.

De Staten verzuimden ook na het vertrek des konings niet het, naar zij meenden, zoo goed begonnen werk voort te zetten. Holland had, terwijl Karel II nog in den Haag was, reeds besloten tot het zenden van eene buitengewone ambassade naar Engeland. De Staten-Generaal namen spoedig daarop eene dergelijke resolutie, terwijl Beverweert en van Hoorn voor Holland, Michiel van Goch voor Zeeland en Ripperda van Farmsum voor Groningen tot leden der ambassade werden aangewezen. [5]) Er waren allerlei kuiperijen geweest over het kiezen dier personen. Willem Boreel, de ambassadeur in Frankrijk, had gaarne zijn' post te Parijs verwisseld met eene plaats in de ambassade naar Engeland; in Frankrijk was hij niet bijzonder gezien, terwijl hij veel hoopte van de gunst van Karel II, wiens vader hem reeds den titel van baron had verleend, terwijl bovendien zijn zoon in dienst was van 's konings neef. Een strijd tusschen dien zoon en den zoon van wijlen den

1) Dit accoord bij Aitzema IV 505; cf. id. 503. Over Downing's klachten zie vooral zijne brieven aan Thurloe o.a. van 7 en 18 Sept., — Oct. 1658, in Thurloe's State Papers VII 361, 384, 395 etc.

2) Aitzema IV 579; cf. Archives l.l. 191.

3) Id. IV 583.

4) Brieven III 818.

5) Res. Holl. 29 Mei en 5 Juni 1660; Res. St. Gen. 3 en 22 Juni 1660.

heer van Heenvliet, die als „milord" van Engeland den voorrang eischte, — een strijd, die door de Prinses-Royale ten gunste van Heenvliet was beslist, waarop Boreel gedreigd had 's Prinsen dienst te zullen verlaten — was de oorzaak, dat de Prinses-Royale de candidatuur van diens vader niet steunde [1]). Boreel, die ook om zijne al te geprononceerde Oranjegezindheid Holland niet aangenaam kon zijn, bleef in Frankrijk. Eene candidatuur van Reede van Renswoude, die vooral door de Douairière gesteund werd, had evenmin succes; de Prinses-Royale was tegen hem, omdat zij met den zoon van Renswoude eene dergelijke kwestie had als met dien van Boreel. [2])

Friesland was er zeer ontevreden over, dat geen Fries lid van de ambassade was; de provincie beschouwde het als eene achteruitzetting, dat zij nu niet gekend werd, terwijl zij wel een lid had gehad in de ambassade van 1653 en 1654 en omdat zij naast Holland het meeste belang bij eene goede verhouding met Engeland [3]) meende te hebben. Het protest mocht niet baten. Inderdaad, vier personen waren meer dan genoeg, maar waarom Groningen wel en Friesland niet vertegenwoordigd? Had Jongestall, die in 1654 Friesland had vertegenwoordigd, bij Holland te onaangename herinneringen nagelaten?

Het overwicht van Holland in deze ambassade was duidelijk; het was vertegenwoordigd door twee leden, die zelf invloedrijke en bekwame mannen waren. De Zeeuw, van Goch, was een man van zeer weinig beteekenis; Ripperda is in Engeland weldra overleden [4]); zijn aandeel aan de onderhandelingen kan onbesproken blijven. Den twee Hollanders zou verreweg het leeuwenaandeel toekomen. Simon van Hoorn, burgemeester van Amsterdam, was met hart en ziel de partij van de Witt toegedaan; dit en zijn groote invloed in Amsterdam maakte hem tot een der meest aangewezen personen voor deze zending [5]). Nog meer dan hij was dit Lodewijk van Nassau, heer van de Lek en Beverweert, een der zonen van Maurits en de jonkvrouwe van Mechelen. Met de

1) De Thou aan Brienne 10 en 24 Juni 1660, Aff. Etr.; hoe weinig gezien Boreel aan het Fransche hof was, wordt uit verschillende brieven van de Thou duidelijk; Boreel had ook eene schuldvordering op Karel II van 2.080 l., die hij in 1661 betaald kreeg; zie Cal. of State Papers, Dom. Series, 1661—1662, p. 93 en 99.

2) Idem.

3) Aitzema IV 605.

4) In April 1661.

5) Hij was eerst genoemd als bestemd voor de amb. naar Frankrijk; de Thou schreef toen over hem: „Pour le Sieur van Horn c'est un homme d'esprit qui est aussy fort confident et amy de Mr. de Witt et dans l'alliance de Mrs. de Graeff d'Amsterdam —; pour son esprit il l'a bon et ne manque point de lumière"; aan Brienne 15 Jan. 1660, Aff. Etr.

voorzichtigheid, die een grondtrek van zijn karakter was [1]), had hij na den dood van Willem II met geen van beide partijen gebroken; met de Oranje-partij, in elk geval met dat deel, dat op de hand der Prinses-Royale was, stond hij op goeden voet; evenzoo met de Loevesteinsche factie [2]). Daardoor was hij een der geschiktste bemiddelaars, die men kon vinden, vooral nu, nu de beide partijen door de restauratie nader met elkander in aanraking kwamen. Het huwelijk van eene zijner dochters met den zoon van Ormond waarborgde hem bovendien een' grooten invloed aan het Engelsche hof. De Thou wijst er in zijne brieven met klem op, van hoeveel belang het zou zijn hem voor Frankrijk te winnen; een andere Engelsche „milord" maakt het hof aan Beverweert's tweede dochter, schrijft hij, en Beverweert's zoon is verliefd op de dochter van Hyde, die met hem meegaat naar Engeland [3]). Niet onduidelijk voegt de Thou hier bij, dat Beverweert niet zonder bijbedoelingen eene plaats in de ambassade aannam; als de Prins hersteld werd, zou hij er wel voor zorgen 's Prinsen luitenant te worden [4]), een verwijt van baatzucht dus, dat door niets gerechtvaardigd en door andere getuigenissen geheel omver wordt geworpen. Hij wordt genoemd als een man van groote deugd en braafheid en als zeer gezien in de vergadering der Staten [5]); Wicquefort roemt bovendien zijne groote persoonlijke verdiensten [6]). Een enkele maal heeft zijn invloed aan het hof van Karel II er inderdaad toe bijgedragen, om een' wensch der Staten vervuld te krijgen; dat hij niet in staat is geweest dien invloed meer te doen gelden, vindt zijne natuurlijke oorzaak in de slechte stemming, die zich weldra in Engeland tegenover de Republiek openbaarde. En zou juist dit niet bewijzen, dat hij altijd het belang van den staat boven zijn eigenbelang heeft

1) Men heeft slechts zijne brieven aan de Witt te lezen om hiervan overtuigd te zijn; telkens, als hij iets van geheimen aard mededeelt, dringt hij er zoo sterk mogelijk op aan om hem niet als zegsman te noemen; zie b.v. zijne brieven van 6 en 20 Aug. 1660, Brieven IV 14 en 18.

2) De Thou verzekert, dat Beverweert vooral de Witt had gesteund in het verkrijgen van het ambt van grootzegelbewaarder; aan Brienne 13 Mei 1660, Aff. Etr.

3) De Thou aan Mazarin 10 Juni 1660, Aff. Etr. en aan Brienne 1 Juli 1660, Archives l.l. 198.

4) Id. Misschien is de Thou, die nog al lichtgeraakt was, niet over Beverweert tevreden geweest, omdat deze niet was te voorschijn gekomen, toen hij eene afscheidsvisite aan de familie maakte; hij schrijft dit toe aan een' afkeer, dien Beverweert van visite's had; aan den anderen kant roemt Wicquefort zijne „manière d'agir si engageante que difficilement aurait on trouvé un negotiateur plus commode"; II 681.

5) Carte's Ormond III 674.

6) Wicquefort II 681.

gesteld? Trouw in de uitvoering van den last, hem door de Staten gegeven, zonder daar ook maar in het minst buiten te gaan, kalm, vastberaden, zoo is zijn optreden in Engeland geweest; evenmin als zijn collega van Hoorn is hij een diplomaat van den eersten rang geweest, zooals de Republiek die bezat in mannen als van Beuningen en van Beverning, als de Witt zelf, maar de Staten konden reden hebben over zijn optreden tevreden te zijn, omdat hij onvermoeid bezig was hunne belangen te behartigen. Toen hij Engeland verliet, was zijne positie eenigszins anders dan toen hij er in 1660 heen ging; de dood van de Prinses-Royale heeft dezen invloed op zijn' levensloop gehad, dat hij meer nog dan vroeger tot de partij van de Witt naderde en dat vindt zijne verklaring in het feit, dat toen de Prinses-Douairière en de keurvorst, van wie hij niets te verwachten had, in de Orangistische partij den boventoon speelden [1].

De personen voor de ambassade waren aangewezen; het duurde echter nog geruimen tijd, vóórdat de Instructie gereed was. Toch zou het onvoorzichtig zijn niemand in Engeland te hebben, die de Staten op de hoogte hield van wat er in den eersten tijd voorviel. Nieuwpoort was teruggeroepen, daar hij om zijne vriendschap met Cromwell niet aangenaam voor Karel II kon zijn. [2]) De Staten van Holland verzochten Beverweert, onmiddellijk na het vertrek des konings, zich zonder eenig publiek karakter naar Engeland te willen begeven om de gunstige gevoelens van Karel II levendig te houden.[3]) Nadat hij aan de Staten-Generaal verlof had gevraagd om eene reis naar Engeland te doen,[4]) vertrok Beverweert reeds in het laatst van Juni. 1 Juli kwam hij te Gravesend aan. Zijn eerste onderhoud met den koning op eene wandeling in St. James Park was belangrijk genoeg om er den aandacht op te vestigen. Karel II betuigde zijne hooge tevredenheid over het onthaal, hem door de Staten bereid, en hij herhaalde de verzekering van genegenheid tot het sluiten van eene alliantie; maar, vroeg hij, wat is er van waar, dat de Staten twintig nieuwe schepen, even groot als het grootste Engelsche schip, willen aanbouwen? Wanneer Engeland en de Republiek samengingen, zouden zij immers sterk genoeg zijn om zonder aanbouw van nieuwe schepen allen, die iets kwaads in het schild mochten voeren,[5])

[1]) Zie over zijne verhouding tot dezen, Aitzema III 554, 555 en cf. Actenstücke IX 484.

[2]) Res. Holl. 28 Mei 1660, waarin Nieuwpoort wordt teruggeroepen om te voldoen aan zijn „iteratif versoeck"; Res. St. Gen. 29 Mei 1660, waarbij hem eenvoudig wordt aangeschreven, zoo spoedig mogelijk terug te keeren.

[3]) Res. Holl. 5 Juni 1660.

[4]) Res. St. Gen. 21 Juni 1660.

[5]) Beverweert aan de Witt 9 Juli 1660, Brieven IV 3; aan St. Holl. id., R. A.

weerstand te bieden. Dit kleine trekje is teekenend; het scheen, alsof de koning met het inademen van de Engelsche lucht, onmiddellijk eenigen argwaan tegenover de Republiek begon te krijgen; of zou die argwaan hem ingeblazen zijn door hen, die 's konings gunstige gezindheid niet deelden? Beverweert trachtte hem gerust te stellen met de verzekering, dat, al had dat voornemen bestaan, men het nu zeker zou opgeven, nu men uit Engeland niets meer te vreezen had. Hij had verder de aanstaande komst der ambassade aangekondigd, wat in zeer goede aarde was gevallen. 's Konings broeders, de aanzienlijke heeren als Monck en Ormond, later ook Clarendon,[1]) gaven allen verzekeringen van welwillendheid tegenover de Staten; zij wezen er tevens op, dat, als men eene alliantie wilde sluiten, die tegenover het binnenland, zoowel als tegenover het buitenland, zou moeten gelden, terwijl men alleen zou kunnen onderhandelen namens den koning en de kroon. Ook dit laatste, hoe nietig in schijn, is opmerkelijk: het was erbijgevoegd, omdat men in Engeland was gewaarschuwd, dat de meeste provinciën wel alleen met den koning, maar dat Holland met koning en Parlement samen zou willen onderhandelen.[2]) Hoe ongegrond deze beschuldiging was,[3]) het blijkt duidelijk, dat er in Engeland eene partij was, die de nieuwe regeering een' slechten indruk van Holland trachtte te geven.

Van meer belang was het eerste gedeelte van den eisch. Er volgde uit, dat Karel II van de rust in het land nog niet zeker was, ja, dat hij wellicht buitenlandsche hulp zou kunnen noodig hebben om zich staande te houden. Inderdaad deden zich allerlei moeilijkheden voor, hoe goed ook des konings verhouding tot zijn Parlement uiterlijk was; men kwam na eenig verzet onder de Lords, die zich meer op hunne vroegere tegenstanders hadden willen wreken, tot het afkondigen eener bijna algemeene amnestie; men besloot ook het leger, dat nog steeds eene bedreiging opleverde, af te danken. Vóórdat het Parlement in September uiteenging, was ook 's konings inkomen vastgesteld; maar de groote kwestie, die van de regeling van den godsdienst, had men onbeslist moeten laten. Er was meer: al had men den koning voor zijn inkomen twaalf maal honderdduizend pond toegestaan, die som was lang niet voldoende om alle schulden[4]) af te doen en bovendien eene

[1]) Clarendon was eerst door zijne vele bezigheden verhinderd Beverweert te ontvangen; Beverweert aan de Witt 16 Juli, R. A.

[2]) Beverweert aan de Witt 9 en 16 Juli 1660, Brieven IV 3 en 5.

[3]) De Witt aan Beverweert 16 en 23 Juli 1660, id. 4 en 6.

[4]) Het aantal der petitie's, dat werd ingediend „for recompense for past sufferings", waaraan toch voor een deel wel moest worden voldaan, is ongelooflijk groot; zie Calendar of State Papers, Domestic Series 1660—1661, b.v. die over Mei, p. 4 vlg.

schitterende hofhouding te voeren, zooals Karel II die wenschte; voor buitengewone gevallen bleef hij dan nog geheel afhankelijk van zijn Parlement. Het was duidelijk, dat men op dat punt geheel tot den toestand van vóór den burgeroorlog terugkeerde: de koning zou dus alleen daarom teruggeroepen zijn, omdat eene parlementaire regeering zonder een koning onmogelijk was.[1]) De vraag bleef, of Karel II zich daaraan wilde onderwerpen. Hij heeft het niet gewild; van den beginne af heeft hij hulp van buiten gezocht om meer onafhankelijk te zijn. De oneenigheden, die èn door het nog niet afgedankte leger èn door de godsdienstige partijen konden uitbreken, brachten hem hier des te eerder toe.

Tot wien moest hij zich wenden? Ten opzichte van Frankrijk bleef het reeds vroeger genoemde bezwaar bestaan. Er kwam nu nog bij, dat den Franschen gezant Bourdeaux, die bij de regeering zeer gehaat was, omdat hij beschuldigd werd aan Monck voorstellen te hebben gedaan om den terugkeer van Karel II te verhinderen, het verblijf in Engeland was ontzegd, welke kwestie een oogenblik zeer onaangename gevolgen scheen te zullen hebben [2]). Geen land wilde liever de vriendschap der Stuarts dan Spanje; geen vorst scheen meer verplichtingen te hebben aan Spanje dan Karel II en toch bleef de vriendschap uit; al scheen het een oogenblik, dat men tot elkander naderde, Duinkerken en Jamaica bleven de hinderpalen [3]). Wat was natuurlijker dan dat Karel II zich voorloopig wendde tot den overbuur aan de Noordzee, die hem zoo schitterend had ontvangen, die hem zoo gaarne als bondgenoot wenschte en die geld kon geven, als hij maar wilde.

De Witt, door Beverweert goed ingelicht omtrent den toestand in Engeland, trachtte den koning zooveel mogelijk te verzekeren van den goeden wil der Staten. Tegen eene alliantie ook tegenover het binnenland, betuigde hij, zou in het geheel geen bezwaar bestaan en toch zou Engeland daarvan alleen voordeel kunnen trekken; men kon toch niet verwachten, dat, als er oneenigheden in de Republiek uitbraken, waarin natuurlijk de Oranje-partij zou staan tegenover de partij van de Witt, dat dan de laatste ondersteund zou worden door Karel II. Het was alleen eene poging om zooveel mogelijk tot de nieuwe regeering te naderen. Er kwam tevens nog dit belang in het spel, dat de Republiek niet gaarne eene

---

1) Ranke l.l. 303; de beschouwing aldaar over den binnenlandschen toestand van Engeland in dezen tijd is volgens Engelsche historici het beste, wat daarover is geschreven.

2) Beverweert aan de Witt 16 en 30 Juli, 13 Aug., Brieven IV 5, 12 en 16; cf. de Thou aan Brienne 15 Juli 1660, Aff. Etr.

3) Cf. Ranke l.l. 326 vlg.

tweede revolutie in Engeland zou zien; aan de eerste had men onaangename herinneringen genoeg [1]).

De Witt scheen wil te hebben van zijne toenadering: dat was de weg om tot een goed handelsverdrag te komen, schreef Beverweert. De verzekeringen van welwillendheid van den koning tegenover Holland kenden geene grenzen [2]). We hebben reeds gezien, hoe hij ook een openlijk blijk hiervan gaf door zijne zuster aan te raden niet te veel op de designatie van haren zoon aan te dringen en dat nog wel, terwijl bijna het geheele hof op de hand der Prinses-Royale was en terwijl men wees op de gunstige resolutie van Zeeland [3]).

Niet voor niet zou echter Holland de welwillendheid van den koning behouden. In September reeds kwam hij met een verzoek om twee millioen te leen tegen een behoorlijk interest en een' goeden waarborg voor de terugbetaling in twee jaarlijksche termijnen. Dat was een gevolg van de geldverlegenheid, waarin hij zich bevond; leger en vloot konden de achterstallige soldij niet krijgen en dat was toch eene eerste voorwaarde voor het herstel der rust, zoo liet de koning zich tegenover Beverweert uit [4]). Zijn verzoek, dat hij door Oneile liet herhalen, werd in den Haag zeer gunstig ontvangen. De Witt liet de voornaamste regeeringsleden van Amsterdam door van Hoorn polsen. Slechts bij één der burgemeesters bestonden bezwaren om aan het verzoek te voldoen; de anderen waren er allen voor om het op zoo voordeelig mogelijke voorwaarden toe te staan. Er was weinig twijfel aan, of de vroedschap zou het advies der burgemeesters gevolgd hebben [5]); ook verschillende andere leden der Staten hadden hunne goede gezindheid te kennen gegeven. De Witt was van plan het verzoek mede te deelen aan de Gecommitteerde Raden [6]) — juist toen kwam er een kink in den kabel. De zoo vriendschappelijke verhouding

---

1) De Witt aan Beverweert 16 en 30 Juli 1660, Brieven IV 4 en 11.

2) Beverweert aan de Witt 23 Juli, 13 en 20 Aug. 1660, Brieven IV 16 en 18.

3) Id. 27 Aug. 1660; men trachtte den koning te overtuigen, dat verschillende groote steden in Holland 's prinsen bevordering wenschten; id. 30 Juli 1660, Brieven IV 19 en 12.

4) Id. 14 en 17 September 1660, l.l. 24 en 25. In een bijna gelijktijdig gesprek van Karel II met den Spaanschen generaal Marsin, die hem een bezoek bracht, schijnt het, dat Karel II toen veel verder strekkende plannen had n.l. optreden tegen de presbyterianen, aan wier macht hij met Spaansch geld een einde wilde maken door een eigen leger te werven; zie Ranke l.l. 327, die aan het bericht volkomen geloof slaat. Toch moeten we niet vergeten, dat het uit de tweede hand is, n.l. van Fuensaldagne, den Spaanschen gezant te Parijs; zou daardoor de voorstelling niet eene kleine uitbreiding hebben kunnen ondergaan?

5) Van Hoorn aan de Witt 7 Sept. 1660, R.A.

6) De Witt aan Beverweert 24 Sept. en 1 Oct. 1660, Brieven IV 26 en 30; cf. Bijlage I.

tusschen de leiders van de Staten van Holland en Karel II kreeg een' geweldigen knak, en wel door de hernieuwing van de Akte van Navigatie, waarvan het bericht in het laatst van September Holland bereikte.

De harten der Engelschen waren niet verteederd door de ontvangst van hunnen vorst in Holland. Integendeel, het volk had met leede oogen die schitterende ontvangst gezien [1]. Welke reden zou er ook bestaan hebben, dat de verbittering tegenover de Hollanders in eens zou zijn weggenomen? Bij het gemis van een handelsverdrag hadden de Engelschen nog gelegenheid genoeg om den Staten redenen tot ontevredenheid te geven; zij beriepen zich nog op Zweedsche kapercommissie's of — en daartoe hadden ze meer recht — op commissie's van Portugal; verscheidene klachten, door kooplieden en visschers ingebracht, werden door de steden, die er bij betrokken waren, aan de Staten medegedeeld. Een aantal brieven met verzoek aan Karel II om aan die kaperijen een einde te willen maken, werden reeds vóór het vertrek der ambassade door de Staten-Generaal afgezonden [2]. Zou de koning zoo welwillend zijn aan zijne onderdanen het kapen op vreemde commissie's te verbieden, nu nog geen verdrag hem daartoe verplichtte? Daarvan bleek niet veel.

Omgekeerd vonden de Engelschen ook redenen genoeg om met klachten tot hunne regeering te komen: een aantal petitie's om vergoeding voor door Hollandsche schepen in de Sond of elders geleden schade werden bij den koning of zijn geheimen raad ingediend; er werd reeds nu gevraagd om brieven van represaille door iemand, die was „in almost a starving condition" [3]. Verschillende brieven van Karel II aan de staten waren de gevolgen dezer klachten.[4] Sommige werden geschikt, andere bleven voortduren en gaven aanhoudend meer reden tot ontevredenheid, terwijl steeds nieuwe opkwamen, die langzamerhand een' verbazenden omvang aannamen. Het is nu voldoende op het bestaan dier klachten in het algemeen den aandacht te vestigen. Meest alle waren ze in meerdere of mindere mate bewijzen van de slechte gezindheid

1) Copes 15|25 Mei, Actenstücke IX 481.

2) 22 Juli, 30 Juli, 28 Aug., 10 Sept., 4, 12, 15 en 20 Oct. 1660, R. A.

3) Petitie van kapitein Van Diman Swart (zonder datum, maar duidelijk uit Juli of Augustus 1660); verder b.v. petitie's van John van Haesdonck voor 4 schepen, in 1645 door Holl.'s veroverd; verder over twee schepen, de Anna en de Margaret, door een schip van Amst. of Rott. genomen; over een schip de James, in Friesland buitgemaakt, R. O.; cf. Calendar of State Papers, Dom. Series 1660–1661 p. 181, 206, 254, 265, 409; 1661—1662, p. 445.

4) Brieven van 8 Juli, 20 en 30 Sept. 1660, R. A.

der beide volken tegenover elkander, die zich vooral van den kant der Engelschen uitte.

Het was niet alleen in die klachten, dat eene vijandige geest merkbaar was. Reeds de eerste zitting van het Parlement onder Karel II bewees, dat men ten opzichte van den handel de onder Cromwell gehuldigde beginselen van protectionisme, in den ergsten graad, wilde blijven handhaven; de genoemde hernieuwing van de scheepvaart-akte is in die eerste zitting voorgesteld en aangenomen. De hoofdoorzaak van de uitvaardiging dier akte in 1651 was ongetwijfeld naijver op Holland geweest. Men heeft den oorsprong toegeschreven aan den wrok van Oliver St. John, een der Engelsche ambassadeurs van 1651 [1]; hoogstens kan hij het initiatief er toe genomen hebben; de zaak zelve was eene uiting van het Engelsche volk, geene spontane, maar eene, die langzaam voorbereid was; de republiek der „plompe Hollanders" [2] moest in haar hartader worden aangetast en Engeland zou het wegstroomende bloed opvangen. Dit doel was niet verwezenlijkt. Er zijn getuigenissen, dat de akte op den Engelschen handel in het algemeen geen' gunstigen invloed heeft uitgeoefend; die getuigenissen zijn weliswaar eerst uit lateren tijd, [3] maar het is geen wonder, dat de tijdgenooten voor de fouten der protectie, waardoor de aartsvijand op handelsgebied zou getroffen worden, niet zoo goed oog hebben gehad als latere geslachten. Trouwens, verschillende kooplieden hebben reeds in 1651 niet nagelaten klachten te uiten over de belemmering, die de invoer van vreemde waren zou ondervinden. [4]

Het grootste voordeel der Akte was gelegen in het feit, dat de Engelschen in elk geval genoodzaakt waren zelf schepen uit te rusten; zij konden toch niet buiten de waren, die tot nog toe de Nederlanders hadden ingevoerd; en bovenal, zij alleen mochten het verkeer met de Engelsche koloniën onderhouden. Dit privilege van alleenhandel met de koloniën, dat den Engelschen reeds vóór de uitvaardiging der Navigatie-akte zelve gegeven was, moest voor-

1) Lingard X 380.

2) Deze naam in het uit het Engelsch vertaalde pamflet bij Knuttel no. 8465.

3) Zie hierover M. C. Tideman, De Zee Betwist (Utrechtsche Dissertatie 1876), blz. 78 vlg.; het eerste daar genoemde bewijs is uit 1671; in 1691 verklaart Josiah Child, dat op Rusland 20 Nederlandsche schepen en slechts één Engelsch schip varen; naar Groenland één Eng. tegen 400 à 500 Ned. en Hamburgsche; Eng. handel op Oost-Indië en Oostzee voor 2|3 verminderd en Ned. daardoor toegenomen; wanneer men deze cijfers b.v. vergelijkt met de door prof. Fruin in de Tien Jaren blz. 209 en noot 3 opgegeven cijfers, die uit de jaren 1613 en 1615 zijn, dan komt men tot de conclusie, dat werkelijk eene vermindering van den Engelschen handel op de genoemde plaatsen te constateeren valt; zie verder den tekst.

4) Tideman l.l. blz. 77.

loopig eene gunstige werking hebben. Dat de Hollandsche en de Engelsche belangen in dezen tijd hoofdzakelijk in de West-Indiën met elkander in botsing zijn gekomen, is geen toevallig verschijnsel; het vond zijne oorzaak hierin, dat de Engelsche scheepvaart-expansie zich in de eerste plaats daarheen moest richten, waar Engeland de belangrijkste koloniën had. Gesterkt door dit monopolie, konden de Engelschen daar den strijd wagen tegen de Hollanders, die elders door dat, wat ze van nature voor hadden, dat door de Akte van Navigatie niet was weggenomen, voorloopig de baas bleven. Niet weinig diende het geluk hen; daar toch vonden ze een' weinig machtigen vijand tegenover zich, de West-Indische Compagnie, die niet zoo goed als hare Oost-Indische collega van zich kon afbijten. Het is ongetwijfeld waar, dat de Engelsche handel zich ook overal elders, zooveel mogelijk ten koste van den Hollandschen, baan heeft trachten te maken. Die pogingen echter mislukten in de laatste helft der zeventiende eeuw nog grootendeels; de éene genoemde poging in de West-Indiën gelukte maar al te goed.

Even zeer is het waar, dat de Hollandsche handel ernstig belemmerd werd, doordat de vrachtvaarders van Noord- en Zuid-Europa in Engeland zoo goed als niets dan boter en kaas mochten invoeren en onder beperkende voorwaarden zijde en zijden stoffen uit Italië. Het was echter niet meer dan een steek van eene vlieg in de huid van een' leeuw; een steek echter, die weldra door meerdere gevolgd zou worden. Men denke aan het juist in dezen tijd in Frankrijk opkomende Colbertisme, aan het feit ook, dat de schuldenlast der Republiek in het laatst der zeventiende eeuw verbazend toenam, waardoor de vrijheid van verkeer, die Raleigh als éene der groote redenen van den bloei van den Hollandschen handel had genoemd, moest verminderen; men voege er bij de verslapping der energie — „nieuwe banen werden niet meer opgezocht en enkele oude werden verlaten" [1]) — en men heeft zoo ongeveer alle zaken bijeen [2]), die den Hollandschen handel aan alle kanten begonnen te hinderen.

---

1) Prof. Muller, Onze Gouden Eeuw III 150.

2) In een zeer interessant pamflet, getiteld: Rede-Kavelinge tusschen Olivier Cromwell en Meester Peter, wegens de Saecken en jegenwoordigen toestant in Engelandt: In Cromwels Stadt, in de Hel nieuw gebouwt, door de Fabricq en inventie van Lord Protector. Naer de Copye, per Costi uyt de Hel gesonden, 1661 [Knuttel no. 8451], zegt Mr. Peter o.a.: „laet den Leeuw in sijnen Thuyn noch wat omwentelen, tot dat de Graevers die daer onder eenige jaren gedolven hebben, diep genoegh zijn; wat hoeft soo een hoogmoedigh Dier soo ras wacker te worden? of het hier en daer een vlieg steeckt, dat kan door sijn dick huyt

Er moet nog iets genoemd worden, wat voor het verval van den handel van beteekenis moet zijn geweest: de groote uitbreiding, die de Hollandsche handel had, waardoor schepen voorkwamen in alle deelen der wereld, leverde in dezen tijd juist eene der groote gevaren op, die dien handel bedreigden en die hem zeker groote afbreuk hebben gedaan. Ze werden benijd, onze voorvaderen, niet alleen door de Engelschen, maar ook door andere natie's, die, al wilden ze zich zelf niet geheel in de plaats der Hollanders stellen, hen toch beschuldigden van alles voor zich te willen hebben, zonder iets voor een ander te laten; dat gevoel van nauwelijks onderdrukten wrevel, gevoegd bij de aanhoudende onveiligheid der zeeën door de nooit stilstaande oorlogen, bracht weliswaar kleine, maar toch steeds terugkeerende schade toe, daar men zich bij voorkeur van Hollandsche schepen meester maakte. Dit nu kan niet bemoedigend gewerkt hebben en op dezen steeds invretenden

---

niet; 't gelt isser soo abondant en Godt zegent sommige soo dat sij binnen een Jaertje of twee sooveel tonnekens hebben; doch het gaet al met 't woordt zegen door al ist taliter, qualiter, gekregen." Daaraan gaat vooraf eene schildering van den toestand van den handel, die merkwaardig genoeg is om ze te citeeren:

„Ick dacht [zegt Mr. Peter] dat sy [n.l. de Staten] nu alle schreum ende timiditeyt afgeleyt hadden merckende dat hoe meer sy toegeven hoeveel meer dat men op haer maeckt ende dat het met haer over groote lydtsaemheydt ende goetheyt gaet als met d'honden, daer d'een tegens gepist heeft, al 't selfde alle d'honden doen, ende echter ten principalen dat doch dit toegeven niet en kan helpen, want 't is alles maer te doen om de Zee-vaert t' ontrecken. De Brasiliën verlooren, 't recht salmen moeten eeuwich cederen en de voldoeninge van de conditien salmen haer, alst op betalen en levrantie van de koopmanschappen aenkompt, wijsen, gelijck men de Vogel in de lucht doet, en genomen die wert gelevert, wel seecker de Portugeesen sullen wat goets leveren, duysent bedriegeryen sullender onder schuylen. Voorders de noortvaert slabbackt oock seer; d'Oost-Indische vaert is wel de beste, maer Engelandt en Vrankrijck sullen die mede soecken te declineren ende haer Landen oock te verrijcken tot groote prejuditie van Hollandt. De Navigatie op Portugael sluyt geheel de Straetvaert ende Middeilantsche Zee is gantsch wegens de Turkxsche Roovers bedorven. Naer andere vremde Landen sijn nu de Lasten swaerder als de profijten ende van de Guineesche kust schiedt niet veel over als men risico ende asseurantie ende peryckel waerdeert, omdat menichte andere schepen derwaerts varen. De Groenlandts vaert is oock sooveel wonders niet meer, want andere daer oock sterck heenen seylen, de Fransche vaert onseecker werdende door 't kapen ende nieuwe belastingen maeckt, dat alles sonder lust gaet; d'Engelsche vaert, daer tegens sijn des Konincx nieuwe proclamatien, is oock niets en als den harinck-vaert, die nu wel haest in stuypen mocht komen te vallen mocht gestuyt werden, wat ist alsoo veel van de Hollantsche machtige Scheepvaert ende Navigatie. Spangien echter is nu het beste. Ende ick mercke — dat Engelandt op die negotie aenleydt. En dus overal stuytende soude 't verloop van de Amsterdamsche Beurs te Londen niet kunnen overspringen."

kanker moet bij de bespreking van onze verhouding tot Engeland vooral worden gelet. [1])

De hoofdoorzaak van de hernieuwing der Akte in 1660 was dezelfde, als die de uitvaardiging in 1651 had veroorzaakt. Immers, de Hollandsche handel had nog niet zichtbaar geleden, de naijver was blijven bestaan, maar, als men zoo voortging, dan zouden de gevolgen toch wel niet kunnen uitblijven. Men had de Akte ten opzichte van de koloniën nog scherper gemaakt dan voorheen; er werd namelijk eene clausule aan toegevoegd, dat geen suiker, tabak, katoen, indigo, gember en verschillende houtsoorten [2]) uit eene kolonie mocht worden gevoerd dan met bestemming naar eene andere Engelsche kolonie of naar Engeland zelf; eenige tekstverbeteringen werden aangebracht en zoo ging de Akte opnieuw de wereld in. Het bleef niet bij deze protectie van den handel; ook de nijverheid moest ten koste van de Hollandsche beschermd worden. Er werd in het Parlement over geklaagd, dat de Hollanders buitengewoon hooge invoerrechten hieven van Engelsche lakens om daardoor de Hollandsche lakenfabricatie te verheffen en de Engelsche te vernietigen; beide huizen boden daarop den koning petitie's aan om hierin te voorzien, als de ambassadeurs over een verdrag zouden komen onderhandelen. [3]) Hoe eene dergelijke klacht over protectie te beoordeelen van een volk, dat zelf die protectie zoo hard mogelijk toepaste! Nog in hetzelfde jaar volgde een

[1]) In het p. 50, noot 2, geciteerde pamflet blz. 15 zegt Cromwell o. a.: „hadt ick noch 10 jaer Protector mogen blijven, quijt hadden sy de geheele Negotie geweest, want ick hielt daer toe de kleyne smack-duyveltjens ghestadich met alle slach van Commissie op haer kapen" — vooral om hen daardoor te verhinderen, den handel op Spanje uit te breiden — „de Coopmanschap is de ziele van Hollandt, en dit Lichaem is geduerigh de aderen geopent, en gelijck voor Moorders en Roovers ten besten; en waer 't minste te doen is, die Natie moet van de veder laten, en door de spiessen danssen: het regent in geen Landt of 't druppelt op Hollandt."

[2]) Genoemd worden: „fustich and other dying woods."; zie Commons' Journals 4 Sept. 1660 en Lords' Journals 7 Sept. 1660 O. S.; de eerste twee lezingen in het Lagerhuis waren geweest 15 en 20 Aug. O. S. Wat Tideman l.l. blz. 79 bedoelt, als hij zegt, dat Karel II Nederland geheel buiten verkeer met Engeland sloot, is mij niet duidelijk. Wel werd het verbod van de vaart op de koloniën, dat wel eens ontdoken schijnt te zijn — Downing spreekt van de „Jewes correspondancy att Barbadoes" — 25 Maart 1664 met scherper bepalingen hernieuwd; Downing aan Clarendon 22 April 1664 O. S. bij Lister, Life of Edward Hyde, Earl of Clarendon, III 308.

[3]) Commons' Journals 4 Sept., Lords' Journals 5 Sept. 1660 O. S.; blijkens de opgave in Commons' Journals werd geheven 20 sh. van ieder „short cloth"; 30 van ieder „Worcester cloth"; verder „a certain charge of tare", meestal van 10 sh. van „every English cloth."

verbod van uitvoer van wol uit Engeland [1]) en de verdere uitingen van het Engelsche protectionisme bleven niet uit. [2])

Men heeft Karel II meermalen verweten, dat hij de bedrijver was van al deze bepalingen tegenover Holland. Niets is onrechtvaardiger dan dit. Zijn eigenbelang bracht juist mede om met Holland op goeden voet te staan en hij kon op zijne vingers narekenen, dat de twee millioen, die hij aan Holland had te leen gevraagd, nooit zouden worden toegestaan met het feit voor oogen, dat de zoo gehate akte was hernieuwd. Waarom echter die hernieuwing? Had men niet verstandiger gedaan van de zaak geen melding te maken? Dan was immers niet uitgesloten, dat men ze ongemerkt toch bleef handhaven. Voor den koning was dit ongetwijfeld veel beter geweest. Dat het Parlement de hernieuwing eischte, was in de eerste plaats een bewijs, hoe de stemming tegenover Holland was, maar zou het niet tevens eene soort uitdaging aan den koning zijn geweest om zich te verklaren over zijne politiek tegenover de Republiek in het bijzonder, over zijne handelspolitiek in het algemeen. Zou het niet tevens een terugslag zijn op de schitterende ontvangst, den koning in den Haag bereid, waardoor men kon vreezen, dat hij Holland al te gunstig gezind zou zijn? Dat de koning zich in den algemeenen wensch van zijne onderdanen heeft geschikt, is niet meer dan natuurlijk.

Om dit duidelijker te maken is het wenschelijk een oogenblik stil te staan bij de houding van Beverweert gedurende de behandeling der Akte. Veel had hij niet kunnen doen om te trachten ze te keeren. Niet vóór het laatst van Augustus maakte hij in zijne brieven melding van de Akte en dan schrijft hij nog, dat ze hoogstwaarschijnlijk zal worden opgeheven.

Wel had hij reeds gelegenheid gehad op te merken, dat er weinig hoop bestond, dat de tarieven van in- en uitvoer in Engeland voor de Hollanders weggenomen zouden worden; hoogstens zou

[1]) Reeds 25 Sept. was eene proclamatie afgekondigd om dit te verbieden; zie State Papers, Domestic Series 1660—1661 p. 267 en cf. p. 372; in December volgde een bill van het Parlement; het schijnt, dat het verbod weinig hielp; Mr. Speaker sprak bij het aanbieden van deze bill aan den koning o. a. over „those who, for their own filthy lucre sake, having no regard or respect to the public good, that steal over the materials of which those manufactures are made"; zie Cobbett's Parliamentary History of England IV 167; ook Downing klaagde, toen hij later in Holland was, dat het verbod slecht geobserveerd werd, wat schadelijk was voor de „customs" en voor de nijverheid zelf. 25 Juli 1662 O. S. schreef hij aan Nicholas, dat er binnen den tijd van 14 dagen „15000 waight of English woole" kwam „from about Yarmouth in butter barrels and herring barrels," B. M. en aan Clarendon 8 Aug. 1662 B. L.

[2]) Zie bij Lister l.l. II 230, noot, een aantal „bills" geciteerd, die bewijzen, „how strongly attention was directed to commercial subjects."

eenige verlaging kunnen worden verkregen, waartoe dan ook in het begin van September niet alleen voor de Hollanders, maar voor het algemeen, werd overgegaan; Beverweert meende zelfs, dat hierdoor de Akte zelf „tacite vernietight" zou zijn [1]) De waan duurde niet lang. Toen wees hij er den koning op, hoe groot de nadeelen voor de Nederlanders, die onder de vroegere Stuarts altijd van het Entrecours hadden genoten, en hoe klein de voordeelen voor de Engelschen zelf zouden zijn; dat laatste was immers ten tijde van Elisabeth gebleken, die om de bezwaren, er aan verbonden, eene dergelijke zaak had moeten opgeven [2]). Onze gezant vergat of ten minste hij zeide het niet, dat de tijden veranderd waren. En ofschoon Karel II ook niet op die verandering wees, hij liet zich toch niet van zijn stuk brengen: de Akte was noodig om den aanbouw van nieuwe schepen in Engeland te bevorderen, die tijdens den oorlog met Spanje zeer in aantal verminderd waren; al was hij zelf genegen de Hollanders te begunstigen, hij kon niet weigeren aan de begeerte èn van zijn Parlement èn van de stad Londen te voldoen; en, zoo werd hieraan toegevoegd, de Engelschen klagen niet geheel ten onrechte, want op de Theems ziet men niet anders dan Hollandsche schepen, terwijl er geen Engelsche meer gebouwd worden [3]). Het antwoord van den koning is inderdaad merkwaardig genoeg. Voor zoover er de redenen in vermeld worden, waarom hij de Akte had bevestigd, behoeft er na het boven opgemerkte geen twijfel aan de waarheid daarvan te bestaan. Er ligt nog meer in dit antwoord opgesloten: de Akte van Navigatie moet vóór de Restauratie al heel slecht in acht zijn genomen; hoe anders al die Hollandsche schepen op de Theems te verklaren? Heel onnatuurlijk is dit trouwens niet; in den oorlog met Spanje was alle handel der Engelschen op dat land verhinderd; toch konden de Engelschen niet buiten al de producten, die uit de uitgebreide Spaansche koloniën naar Spanje en vandaar naar het overige deel van Europa werden gevoerd en wat spreekt meer van zelf dan dat oogluikend werd toegelaten, dat de Hollanders die waren aanvoerden? Ook ten opzichte van den vischhandel werd de Akte van Navigatie, zooals zal blijken, niet streng in acht genomen en waardoor anders dan door den drang der omstandigheden zou Engeland van tijd tot tijd

1) Beverweert aan St. Holl. 17|27 Aug. en 24 Aug.|3 Sept. 1660, R. A.; cf. Bev. aan de Witt 23 Juli 1660, Brieven IV 9.

2) Zie over het hier bedoelde de Tien Jaren blz. 198.

3) Beverweert aan St. Holl. 14|24 Sept. 1660; zie Bijlage IIa.

hebben moeten toestaan, dat de Nederlanders producten uit Oost-Indië in Engeland mochten invoeren? [1])

Van belang is het op te merken, dat juist de op Spanje handelende kooplieden, zooals Beverweert schreef, op de hernieuwing hadden aangedrongen [2]). Daar vooral schijnt ook de plaats geweest te zijn, waar de handelsstrijd tusschen de beide volken zich uitte; in het Noorden was de Nederlandsche handel te krachtig en evenzoo in Frankrijk, maar in Spanje schijnen de Engelschen meer dan elders kans te hebben gezien om tegen de Hollanders te concurreeren; daarom was het sluiten van een handelsverdrag zoo goed als onmogelijk geweest, toen Engeland met Spanje in openlijken oorlog was; de Hollandsche handel zou daar dan veel te veel vasten voet hebben gekregen. Het was maar de vraag, wie de baas zou worden, als Engeland vrede had met Spanje [3]).

Eene nadere poging van Beverweert om den koning te bewegen in elk geval met de afkondiging der Akte te wachten, totdat het Parlement, dat nog in September was geprorogeerd, op nieuw zou samenkomen, mislukte eveneens [4]). Dat het ernst was met de Akte en dat men er krachtig op zou letten, bleek hieruit, dat er een Raad, waarin ook ervaren kooplieden zitting zouden hebben, die steeds de beste middelen zouden beramen om handel en scheepvaart te bevorderen, zou worden ingesteld; vooral zou die zich toeleggen op het bevorderen van den Spaanschen en den Oosterschen handel [5]).

1) Dat er inderdaad wel eens een handje werd gelicht, blijkt duidelijk: State Papers, Domestic Series 1660—1661, p. 363; er wordt daar n.l. erkend, dat men tegen den invoer van vreemde goederen zoo weinig kan doen; „they are brought in secretly"! Naar aanleiding van de ontduikingen schreef Downing aan Clarendon 8 Aug. 1662 O. S.: I have certain information from all parts of this Country that commodities of all sorts are carried from hence for England and Ireland, and in Dutch ships even as if there were no such (n.l. Navigation) Act, nor is there more miscarriage to any Port then to London it selfe. I do not write you stories, or ungrounded conjectures I know it is true and here are 1 or 2 ships lately come to this Country from Barbadoes directly without touching in England — A few lawes and well observed make a flourishing Kingdome, but while the observacon is not rigorously looked unto, they become onely snares to honest men, who observe them for confidence sake, while others go away wth the profitt. B. L.; cf. blz. 52, noot 1 en 53, noot 2.

2) Beverweert aan St. Holl. 17|27 Aug. 1660, R. A.

3) In het p. 50, noot 2, genoemde pamflet wordt hierop ook in het bijzonder de aandacht gevestigd en de schrijver laat Cromwell ook zeggen, dat het zijn plan is geweest dien Spaanschen handel „door accoordt" te krijgen, wat nu Karel II ook wel zal doen, zoodra hij er de kans schoon toe ziet.

4) Bev. aan St. Holl. 14|24 Sept. 1660, R. A.

5) Id. 21 Sept.|1 Oct. 1660. Zitting in den Raad kregen o. a. Lord Chancellor, Treasurer, Chamberlain, General en Downing, Ambassadeurs aan de St. Gen. 26 Oct.|5 Nov. 1660, R. A.; cf. State Papers, Domestic Series 1660—1661 p. 319 en 353; ook werd opgericht een Council for Plantations, cf. id. p. 322.

In Holland werkte de tijding zeer onaangenaam, zooals Beverweert niet had nagelaten aan Karel II te voorspellen. Van de gunstige gezindheid, die zich had geopenbaard om aan 's konings verzoek te voldoen, bleef weinig over. Toen de Witt er over sprak met de leden van de Gecommitteerde Raden en deze ieder afzonderlijk met de burgemeesters hunner steden, bleek het, dat het ongenoegen door de hernieuwing der gehate Akte opgewekt, inderdaad ten gevolge had, dat besloten werd voorloopig het verzoek niet in te willigen. Er kwam bij, dat men reeds eenigszins terughoudend was door de wijze, waarop de Prinses-Royale vóór haar vertrek hare dankbaarheid over de Resolutie der Staten ten opzichte van haren zoon had geuit. Dit laatste was van voorbijgaanden aard; het eerste was en bleef hoofdzaak. Men beriep er zich op, dat de meest urgente reden van de geldaanvrage was vervallen, omdat de koning ondertusschen al begonnen was het leger bij gedeelten af te danken. Dat was niet meer dan een voorwendsel; men wilde het verzoek niet ronduit afslaan — men zou later kunnen zien, of er nog redenen bestonden, waarom het noodig was, schreef de Witt [1])— inderdaad schoof men de zaak op den langen baan, want, al bleef men ook in Engeland beweren, dat het geld nog niet gemist kon worden, in Holland had dit niet meer den minsten invloed; zelfs had dit niet de verzekering, die aan Beverweert werd gegeven, dat men de toepassing der Akte mettertijd zou kunnen eludeeren. De teleurstelling van den koning moet des te grooter zijn geweest, omdat Oneile bij zijn' terugkeer alle hoop op een' goeden uitslag had gegeven [2]). Er is verder geene kwestie meer van geweest; weldra wendde Karel II zich naar eene andere zijde om hulp.

De eerste schrede was gezet op den weg, dien de Republiek, vooral Holland, van de nieuwe regeering in Engeland moest vervreemden. Was Holland niet te ver gegaan? Had het niet beter gedaan, het verzoek van den koning in te willigen en hem ten minste gunstig voor zich te stemmen, hem desnoods een klein beetje aan den leiband te houden? Van hoeveel belang dit misschien ook geweest zou zijn, het was niet te verwachten van de politiek der toenmalige regeering, die alles, om niet te zeggen te veel, aan den handel opofferde. De hoop, de illusie, dat met de Stuarts de Stuart-politiek op handelsgebied ook zou terugkeeren, was vervlogen. Het was eene groote deceptie; men gaf de schuld aan den koning, men vergat, dat het Engelsche volk van na de Restauratie niet hetzelfde was, als dat, waarmede men vóór 1649

---

1) De Witt aan Bev. 1 en 8 Oct. 1660, Brieven IV 30 en 33.

2) Bev. aan de Witt 15 Oct. 1660, id. 35.

had te doen gehad; men zag over het hoofd, dat het zich oneindig veel meer aan de belangen van handel en nijverheid liet gelegen zijn, dat er van één Raleigh honderden waren geworden. Er kwam bij, dat ook hier de onvoldoende inrichting der Statenregeering — men had eenparigheid van stemmen noodig — de gewone gevolgen had; al was de meerderheid geneigd geweest aan het verzoek des konings te voldoen, ééne stem zou het hebben kunnen tegenhouden. [1])

Op aandrang van Holland hadden de Staten-Generaal ondertusschen eene direkte poging gedaan om Karel II tot de opheffing der Akte over te halen; een brief vol klachten over de belemmering, hunnen handel aangedaan, werd afgezonden. [2]) De Staten van Holland zelf, die nog den brief moesten beantwoorden, waarin hun het vertrek der Prinses-Royale van wege den koning was aangekondigd, grepen die gelegenheid aan om die klachten met klem te herhalen [3]). Het antwoord, dat binnen eene maand hierop kwam, was in hooge mate welwillend: het hield eene dankbetuiging in voor wat de Staten voor 's konings zuster en neef hadden willen doen; het gaf nogmaals de verzekering, dat Karel II gaarne een blijk wilde geven van de waarde, waarop hij de vriendschap der Staten schatte, maar dat hij dat niet kon in eene kwestie, waardoor hij zijne eigen onderdanen zou benadeelen. [4]) 's Konings optreden kan niet anders dan korrekt worden genoemd, maar de eerste wolk had zich aan den helderen hemel vertoond; er kwamen spoedig meerdere, al bleef de verhouding tusschen de wederzijdsche regeeringen voorloopig nog goed.

Men schreef reeds October 1660 en nog altijd liet de extraordinaris ambassade op zich wachten. Dat lange uitblijven had in Engeland geene gunstige uitwerking. Er werden allerlei aanmerkingen op gemaakt; sommigen beweerden, dat de provinciën geene lust hadden om eene alliantie te sluiten, wat geheel was tegen de vroegere betuigingen; anderen, dat men wachtte om te zien, of er ook nieuwe onlusten zouden uitbreken; er werd op gewezen, dat de Staten ten tijde van Cromwell binnen 24 uur gereed waren

---

1) Dat b.v. de Witt er niet tegen is geweest, bewijst m. i. zijn brief van 8 Oct., id. 33.

2) St. Gen. aan Karel II 2 Oct. 1660, R. A. Downing schreef 8 Aug. 1662 O. S. aan Clarendon: „the Act of Navigation, for the taking whereof this Country would give some millions, it being of all things in the world the greatest thorne in their side; let them have the shipping and they will make the trade follow them and let fall the Act of Navigation and there will be very few ships in a small time in England". B. L.

3) St. Holl. aan Karel II 1 Oct. 1660, R. O.

4) Bijlage II b.

geweest met hunne ambassade [1]). Hoe onwaar die beschuldigingen — in de hoogste mate wel de laatste [2]) — ook waren, er is een nieuw bewijs uit te putten, dat er steeds pogingen werden aangewend om de bedoelingen der Republiek in de oogen van den koning verdacht te maken. Op dezen schijnt dit alles nog weinig invloed te hebben gehad; hij scheen in te zien, dat de vertraging alleen lag in de moeilijkheid om alle provinciën tot overeenstemming te brengen [3]).

Inderdaad was dit de reden. De opstelling van eene instructie voor zulk eene ambassade was een werk, dat met de uiterste langzaamheid ging, vooral nu men niet één, maar drie instructie's had gereed te maken. Reeds vóór de restauratie was besloten tot het zenden van buitengewone gezantschappen naar Frankrijk en Spanje. Over het laatste, dat niet veel meer ten doel had dan het afleggen van complimenten over den vrede van de Pyrenaeën, werd men het gemakkelijk eens; maar die naar Frankrijk en Engeland, met welke beide landen men eene defensieve alliantie wilde sluiten, liefst nog wel eene triple-alliantie, kostten heel wat moeite en tijd. Vroeger was de Republiek door Frankrijk uitgenoodigd om te treden in de door dit land met Cromwell gesloten alliantie. De weerzin om den oorlog met Spanje te hervatten en de moeilijkheid om het met Engeland over een handelsverdrag eens te worden hadden ten gevolge gehad, dat aan die uitnoodiging geen gevolg was gegeven. Het eerste bezwaar was nu weggenomen en toen Downing in het voorjaar van 1660 een aanbod tot eene alliantie deed, kwam de Witt terstond op het plan van eene triple-alliantie terug [4]), maar de restauratie had geene gelegenheid gelaten om er onderhandelingen over te beginnen.

Ook nu werd hetzelfde plan in overweging genomen. [5]) Werkelijk was er veel voor te zeggen: als de Republiek eene alliantie wilde sluiten, dan moest ze zich wenden tot Engeland of tot Frankrijk, de landen, die haar in hare opkomst hadden begunstigd en waarmee ze zoovele belangen gemeen had. Verbond ze zich alleen met Engeland, dan zou Frankrijk dat met geen gunstige oogen aanzien

[1]) Beverweert aan de Witt 20 en 27 Aug. 1660, Brieven IV 18 en 20.
[2]) Zie wat de Witt daarover schrijft aan Beverweert 5 Nov. 1660, id. 42 en cf. Tideman l.l. 84 vlg.
[3]) De Witt aan Beverweert 27 Aug. 1660, id. 19.
[4]) De Thou aan Brienne (?) 4 Maart 1660, Archives l.l. p. 191; dat er in Engeland toen weinig lust tot zulk eene triple-alliantie bestond, blijkt uit verschillende brieven van Nieuwpoort, b.v. Brieven III 871. Cf. blz. 41.
[5]) Het plan was reeds vóór Beverweert's vertrek ten huize van van Hoorn besproken en aangenomen; dit volgt uit de Witt's brieven aan Beverweert van 23 Juli en 6 Aug. 1660, Brieven IV 6 en 13.

en omgekeerd zou Engeland niet tevreden zijn, als Frankrijk alleen tot een bondgenootschap werd uitgenoodigd. En met reden: de Republiek, verbonden met één van de groote mogendheden van West-Europa was een niet te minachten vijand. Hoe kon men dan beter het opwekken van jaloezie ontgaan dan door ten minste eene poging te doen om zich met beide te verbinden? Dat men geene voorliefde voor een van beide behoefde te betoonen, was ook hierom van veel belang, omdat de groote politieke veranderingen van het jaar 1660 nog niet zóó zeer haar beslag hadden gekregen, dat men met volle zekerheid vooruit kon zeggen, wat men van de verschillende kanten had te verwachten: wie zou de grootste handelsvoordeelen aanbieden? Dat was vooral de vraag, want van eene alliantie zonder handelsvoordeelen zouden de Staten toch niets willen weten.

Hoewel deze voordeelen niet te miskennen zijn, er waren tevens groote bezwaren aan zulk eene triple-alliantie verbonden, vooral voor de toekomst. Alliantie's waarborgen niet tegen oorlogen en hoe zouden de Staten zich moeten gedragen, als hunne bondgenooten het onderling te kwaad kregen? Hoe zou de toestand zijn, als zij zelven met één hunner bondgenooten in oneenigheid geraakten? Al schijnt de Witt dit gevaar niet te hebben gevreesd, toch wist hij wel, dat er ook buiten dat groote moeilijkheden bestonden: als men zich met Engeland al verbond tegenover het binnenland, tegenover Frankrijk zou men met het oog op de Protestanten daar niet hetzelfde willen doen. [1]) Zweefde de strijd in het begin van Frederik Hendrik's stadhouderschap over de kwestie, of men de Fransche regeering in haren oorlog tegen de Hugenooten moest steunen, hierbij aan de Witt voor den geest? Ofschoon hij zich tevens niet verheelde, dat er weinig hoop was op de verwezenlijking van het plan en ofschoon Beverweert waarschuwde, dat er in Engeland in het geheel geene lust toe bestond, toch bleef de Witt het wenschelijk achten de uitvoering te beproeven [2]), wat het wel hoogstwaarschijnlijk maakt, dat zijn doel eigenlijk was: tijd winnen en afwachten wat er zou gebeuren.

Het scheen een oogenblik, alsof er niet lang gelegenheid zou worden gegeven om af te wachten; de kwestie over Bourdeaux dreigde in het begin van Augustus ernstige gevolgen te zullen hebben. De Republiek zou dan toch reeds hare voorliefde voor een van beide partijen hebben moeten toonen, al had ze niet aan den oorlog meegedaan. Het is met tamelijk groote zekerheid te zeggen, dat aan Frankrijk in dit geval de voorkeur zou zijn gegeven.

[1]) Brieven IV 4.
[2]) Brieven IV 13 en 16; de Thou aan Brienne 5 Aug. 1660, Aff. Etr.

De Thou, die de verandering in de Republiek ten gevolge van de restauratie met de grootste opmerkzaamheid had gadegeslagen, had in den beginne gevreesd, dat men meer tot Engeland zou gaan overhellen dan tot Frankrijk [1]), wat na de vurige betuigingen van wederzijdsche genegenheid tijdens 's konings verblijf in den Haag geen wonder was; hij wist echter ook, dat er velen waren — voor hem de verstandigsten — die eene alliantie met Engeland en Frankrijk samen wenschten, maar daarnaast vond hij er ook, die, door de intrigue's van Gamarra verleid, liever een verbond tusschen Spanje en Engeland met de Republiek tegen Frankrijk wilden [2]). Ziedaar de stroomingen op politiek gebied in den Haag volgens het oordeel van den Franschen gezant, die voorzeker op dit punt een man van autoriteit was. De laatste strooming moet toen nog van weinig beteekenis zijn geweest; haar bestaan is eerst voor de toekomst van beteekenis. De vrees van de Thou ten opzichte van de te groote Engelsche sympathieën bleef niet lang bestaan. Weldra kon hij verklaren, dat men het gedrag van Hyde en Ormond — aan hen vooral werd de schuld van de spanning gegeven — afkeurde en dat men niet zou aarzelen zich voor Frankrijk te verklaren, als dit noodig mocht zijn [3]). Het is niet moeilijk te raden, wat de reden was, waarom de in Holland heerschende partij, want het was de Witt zelf, van wien de Thou deze verklaring had, in deze kwestie partij koos voor Frankrijk. De pogingen tot designatie van den Prins waren in vollen gang; men wist nog niet, hoe de houding van Karel II in dezen zou zijn; als hij de designatie uitdrukkelijk wenschte, dan zou Holland niets beter kunnen doen dan steun te zoeken bij Frankrijk [4]), de vraag daargelaten, of het dien steun reeds nu zou hebben gevonden. Dit was de eerste phase van dien toestand, die later een' vasten vorm zou aannemen toen men met Karel II op minder goeden voet kwam te staan, dan voorloopig

1) De Thou aan Mazarin 1 Juli 1660, Aff. Etr.; cf. id. 15 Juli 1660, Archives l.l. 198.

2) De Thou aan Mazarin 10 Juni 1660, Archives l.l. 196; cf. dez. aan Brienne 13 Mei 1660, Aff. Etr.

3) De Thou aan Mazarin 22 en 29 Juli, 5 Aug. 1660, Aff. Etr. en cf. id. 12 Aug., Archives l.l. 199; 5 Aug. schrijft hij: „Je luy [n.l. de Witt] donnay part en suitte de l'accommodement de l'affaire d'Angleterre, duquel Il me dit qu'ils ne pouvoient avoir qu'une tres grande joye, qu'ils en avoient parlé bien amplement et serieusement dans leur Assemblée, et qu'ils n'auroient pas manqué d'employer touts leurs debvoirs et touts leurs offices, pour empescher que la brouillerie n'allast plus avant Et qu'en toute extremité ils auroient estre (lees: esté) obligez de declarer au Roy d'Angl^{re} apres avoir employé touts leurs offices qu'ils seroient obligez a se declarer pour la France, si on en venoit a une rupture Et me dit hautement que je pouvois assurer Sa Majesté, que c'estoient les sentiments de la Province de Hollande."

4) De Thou aan Brienne 26 Aug. 1660, Aff. Etr.

het geval was, daar 's konings houding ten opzichte van zijnen neef zoo gematigd bleek te zijn. Door de bijlegging van de zuiver diplomatieke kwestie over Bourdeaux, die niet moeilijk te verkrijgen was, omdat geen van beide regeeringen oorlog wenschte, [1]) werd aan de Staten de moeite bespaard om reeds nu hunne voorliefde voor Frankrijk openlijk te kennen te geven. Men kon bij het plan van de triple-alliantie blijven, maar, al bestond in Holland hierover geen verschil, de andere provinciën wierpen vele moeilijkheden op.

Het sluiten van eene alliantie hing geheel samen met het sluiten van een handels- en scheepvaartverdrag, waarvan men in de voorgaande jaren het gemis zoo diep had gevoeld. Eene week, nadat de Staten van Holland tot het zenden van eene ambassade naar Engeland besloten hadden, brachten hunne Gedeputeerden tot de Engelsche zaken reeds een advies over de instructie uit. De Staten besloten daarop de artikelen over den handel uit het verdrag van Entrecours van 1495 en uit de instructie, die voor de ambassade naar Frankrijk reeds was geconcipiëerd, te nemen, terwijl op de invoerrechten in Engeland en op de Akte van Navigatie ernstig zou worden gelet; wat de artikelen over de scheepvaart betrof, deze zou men opmaken naar den vorm van het met Spanje daarover in 1650 gesloten verdrag [2]); de artikelen over de alliantie zouden gelijk zijn aan die daarover reeds waren opgesteld voor die met Frankrijk [3]). De Gedeputeerden van de Staten-Generaal tot de Engelsche zaken namen dezen grondslag voor de instructie over en geheel dienovereenkomstig werd deze door hen op schrift gesteld, waarop ze 23 en 24 Juni in de Staten-Generaal gelezen werd; den provinciën werd verzocht zoo spoedig mogelijk haar advies in te brengen. [4]) Het was niet weinig wat men van Engeland ging eischen: zooveel mogelijk vrijheid van handel en ten opzichte van de marine de erkenning van den regel „vrij schip, vrij goed", waardoor een schip alleen in geval van vermoeden van fraude mocht worden aangehouden; onderzoek was ook dan nog verboden; vertoon van zeebrieven, waarin de inhoud werd opgegeven, zou voldoende zijn. Cromwell had dit alles volstandig geweigerd. Wat zou de nieuwe regeering doen? Men kon beproeven te verkrijgen, wat men wilde en het is natuurlijk, dat men dit deed; hierover bestond dan ook geene oneenigheid onder de gewesten.

De Staten van Holland, die, na een kort reces, in het begin van

1) Ranke, l.l. 311.

2) Dit verdrag bij Aitzema III 480.

3) Secr. Res. Holl. 5 Juni 1660, II 259.

4) Secr. Res. St. Gen. 24 Juni 1660.

Juli wederom samenkwamen, namen de concept-instructie na eenige beraadslagingen aan, zonder iets dan een paar woorden te veranderen, ten einde de bedoeling duidelijker te maken; zij besloten verder, dat de ambassadeurs over de artikelen van vriendschap, handel en scheepvaart afzonderlijk zouden onderhandelen, maar dat ze in samenwerking met hunne collega's in Frankrijk pogingen zouden doen om, wat de artikelen van de alliantie betrof, deze „in een en hetselve Instrument tusschen de hooghst-gemelte drie Staten" te brengen [1]). Voorloopig volgde alleen Gelderland Holland's voorbeeld door zich met het concept te vereenigen [2]). Zeeland daarentegen ging aanmerkingen maken, eerst door de Gedeputeerden ter Staten-Generaal, zonder dat de provincie zelve nog eene finale resolutie had genomen, en wel over de artikelen van de alliantie, waarin eenige leden vele „bekommeringen ende consequenten [3])" oordeelden te zijn. Ofschoon de Witt meende, dat de Gedeputeerden geheel van het ongegronde dier aanmerkingen overtuigd waren geworden, besloten de Staten van Zeeland in het begin van Augustus er op aan te dringen, alle artikelen, die op de alliantie betrekking hadden, uit de concept-instructie te lichten en de ambassadeurs, zoowel in Frankrijk als in Engeland, voorloopig alleen te doen onderhandelen over een verdrag van vriendschap, handel en scheepvaart; drongen de koningen van Frankrijk en Engeland zelf aan op het sluiten eener alliantie, dan zou men verder kunnen zien, maar dan moest toch ook in elk geval eerst het andere zijn verkregen [4]). In den grond der zaak was er tusschen Holland en Zeeland niet veel verschil. Beide provinciën stelden het handelsbelang het hoogst; Zeeland ging alleen iets verder door uitdrukkelijk te verklaren, dat men zelfs geene alliantie moest aanbieden zonder van de begeerde handelsvoordeelen zeker te zijn; Holland schijnt begrepen te hebben, dat er op het verkrijgen dier handelsvoordeelen in het geheel geene kans zou wezen, als men niet tegelijk eene alliantie aanbood. Aan den anderen kant had het voorstel van Zeeland dit voor, dat men de aanbiedingen van machtiger landen beter kon afwachten dan ze zelf aan deze doen.

Meer dan dit advies van Zeeland verschilden die van Friesland en Groningen van dat van Holland. Deze beide gewesten besloten wel toe te stemmen in de alliantie met Engeland, maar die met Frankrijk uit te stellen, totdat de eerste zou gesloten zijn. Fries-

[1]) Res. Holl. 8, 10 Juli en Secr. Res. Holl. 15 Juli 1660, II 278; cf. Brieven IV 2 en 6.
[2]) De Witt aan Bev. 6 Aug. 1660, Brieven IV 13.
[3]) Notulen Zeeland 23 Juli 1660; cf. Brieven IV 12.
[4]) Notulen Zeeland 3 Aug. en Res. St. Gen. 10 Aug. 1660.

land voegde er echter aan toe, dat men met Frankrijk ondertusschen wel zou kunnen beginnen te onderhandelen op de geconcipiëerde instructie. [1]) Wat was de reden, dat de beide noordelijke provinciën zoo ondubbelzinnig hare voorkeur voor Engeland te kennen gaven? Moet hier gedacht worden aan den invloed van Willem Frederik, die om de belangen zijner schoonmoeder in Engeland te bevorderen, zich voor dat land zou hebben verklaard? Onwaarschijnlijk kan dit niet geacht worden, maar de bewijzen ontbreken.

De Staten-Generaal schreven aan Utrecht en Overijsel, die gedurende eenige weken niet vertegenwoordigd waren geweest, om zich toch te verklaren en verzochten Zeeland en Groningen hunne adviezen nog eens te willen herzien. [2]) Van veel eensgezindheid was dus geene sprake, maar het overwicht van Holland liet zich spoedig gelden, Holland, dat getoond had met de Witt van oordeel te zijn, dat het zonder de alliantie niet wel mogelijk was „quelque chose de solide" [3]) met de beide naburen te sluiten. Het eerst gaven de Staten van Zeeland toe; het is wel waarschijnlijk, dat hier het advies van de Gedeputeerden dier provincie ter Generaliteit, die eene conferentie met Holland en Gedeputeerden van de andere provinciën hadden gehouden, [4]) van invloed is geweest, maar er moet tevens op gewezen worden, dat juist nu de buitengewone deputatie van Zeeland, die de resolutie ten gunste van den Prins aan Holland smakelijk moest maken, op het punt van vertrek stond en dat men dus wellicht Holland ten opzichte der alliantie is tegemoet gekomen „pour gain de cause." In het begin van September besloot Zeeland met eenparige stemmen toe te staan, dat met Frankrijk en Engeland samen eene alliantie gesloten zou worden; ging dit niet, dan met ieder land afzonderlijk en zooveel mogelijk „pari passu". [5]) Middelburg had de beslissing het langst tegengehouden. In hoofdzaak kwam deze resolutie overeen met die van Holland. Alleen had Zeeland er onmiddellijk aan toegevoegd, dat men, indien de triple-alliantie niet uit te werken zou zijn, met ieder land afzonderlijk zou onderhandelen; Holland wilde den ambassadeurs gelasten dan eerst eene nadere instructie te vragen.

Nu Zeeland over de brug was, volgden de andere provinciën spoedig. Groningen stemde ook in de alliantie met Frankrijk toe. Utrecht en Overijsel werden nog een paar malen tot haast aangemaand. Het laatstgenoemde gewest diende nog in September een

[1]) De Witt aan Bev. 13 Aug. 1660, Brieven IV 15.
[2]) Res. St. Gen. 11 Aug. 1660; cf. Brieven IV 15 en 17.
[3]) Brieven IV 19.
[4]) Id. 17.
[5]) Not. Zeel. 3 Sept. 1660.

goedkeurend advies in; de Gedeputeerden van Utrecht stemden er in toe, dat, ofschoon hunne committenten nog niets hadden besloten, een vorm van conclusie voor de instructie zou worden opgemaakt. Eindelijk, 5 October, kwam men tot een einde [1]).

De instructie was ten slotte geheel en al aangenomen, zooals Holland reeds sedert Juli gewild had. Er was vooropgesteld, dat de ambassadeurs op naderen last moesten wachten, wanneer het bleek, dat ze geene alliantie met Engeland en Frankrijk samen konden sluiten [2]). De eigenlijke instructie begon met een paar inleidende artikelen en daarna volgden die, waarin werd uiteengezet, wat men elkander zou garandeeren, met andere woorden, in welke gevallen men elkander zou moeten bijstaan; dan kwamen de artikelen over handel en scheepvaart; in de slotartikelen met eene bijgevoegde conventie en een secreet artikel werd de eigenlijke defensieve alliantie nader uitgewerkt.

Het is misschien de moeite waard na te gaan, welke artikelen nu wel waren genomen uit den Intercursus van 1495 [3]), het verdrag, dat tot grondslag had gediend. Woordelijk overgenomen waren er weinig; maar dat, waarin vooral de overeenkomst van deze instructie met het vermaarde verdrag bestond, was de geest van vrijheid, die in beide wordt aangetroffen. De wederzijdsche kooplieden zullen in de landen van beide partijen alle waren, waarvan de in- en uitvoer aan de ingezetenen zelve niet verboden is, vrij mogen koopen en verkoopen, terwijl eene volkomen gelijkheid van tollen voor de onderdanen der beide staten zal worden in acht genomen. Zoo vroeg de instructie in artikel acht en negen en dat was in hoofdzaak hetzelfde, als wat in artikel tien en elf van den Intercursus vastgesteld was; het was tevens het belangrijkste van de geheele instructie: gaf Engeland daarin toe, dan moest het èn de Akte van Navigatie èn het geheele stelsel van protectie laten vallen. Ook elders vinden we bepalingen, die aan den Intercursus herinneren. De aanhef van het eerste artikel hiervan stemt woordelijk overeen met het eerste artikel van de instructie. Men zal elkanders vijanden niet steunen, eischt artikel vier, en artikel drie van den Intercursus beantwoordt hieraan volkomen. Evenzoo vergelijke men de bepalingen tegen het uitreiken van represaille-brieven, tegen zeerooverij en tegen andere gewelddadigheden [4]). Wel vindt men in den Intercursus

1) Res. St. Gen. 10 en 27 Sept. 1660; cf. Brieven IV 22; de instructie bij Aitzema IV 605 vlg.
2) Dit vindt men bij Aitzema l.l. niet; zie Secr. Res. St. Gen. 5 Oct. 1660.
3) De Intercursus bij van Meteren, fol. 35 vlg.
4) Art. 5, 6, 7 en 15 van de instructie en 15, 16, 28 en 29 van den Intercursus.

geene bepalingen over het verblijven met oorlogsschepen in elkanders havens, zooals men die vindt in de instructie [1]), — een gevolg natuurlijk van het feit, dat het in 1495 nog niet zoo noodig was oorlogsschepen van koopvaarders te onderscheiden — maar toch is er in het eerste verdrag eene bepaling over het dragen van wapenen [2]), die met het nu voorgestelde gelijksoortig is. Meer overeenkomst toont weêr het artikel over schepen, die door storm gedwongen zijn in eene haven in te loopen [3]). De op de scheepvaart betrekking hebbende artikelen zijn wel onmiddellijk ontleend aan het in 1650 met Spanje gesloten verdrag, maar in eenigszins gewijzigden vorm vindt men ze ook terug in den Intercursus en wel in de bepaling, dat het wel verboden is goederen van vijanden van één van beide partijen te vervoeren, maar dat tevens het onderzoeken van schepen niet is toegestaan; verder in die over gestrande schepen, waarvan de inhoud door de eigenaars tegen betaling van onkosten kon worden teruggeëischt [4]). Niettegenstaande al de vrijheden, in de verschillende artikels reeds bedongen, achtten de Staten het ten slotte nog noodig te eischen, dat zij ten opzichte van handel en scheepvaart zouden behandeld worden zoo gunstig „als die gene van de vreemde Natien, die 't favorabelste getracteert werden". Dit lijkt meer een artikel, dat men zou kunnen voorstellen als een coup de désespoir, wanneer alle andere verwachtingen niet vervuld werden; het was nu niet meer dan een aanhangsel.

De gelijkheid met het verdrag van Entrecours was dus niet gering en dat was geheel natuurlijk. Onze voorouders waren vrijhandelaars, al waren ze dit dan ook alleen, omdat hun belang het meebracht, al waren ze met andere woorden alleen toevallige „freetraders". Voor hen was de vrijheid van handel in andere landen eene levenskwestie en zij vonden baat bij den Intercursus, die immers een eeuwigdurend verdrag was, dat, daar het ook de landschappen en steden afzonderlijk verbond, door de afzwering van Philips II niet behoefde vervallen te zijn [5]). Maar zelfs eeuwigdurende tractaten zijn geen goud waard, als een van beide partijen er zich niet aan wil houden, vooral niet, wanneer die éene partij de machtigste is. Zoo ook hier; in Engeland waren de omstandigheden niet alleen veranderd, er was een nieuw stelsel gehuldigd, waarmede men ook wel vroeger van tijd tot tijd gedreigd had, maar dat men vóór 1651 nooit had volgehouden; de geest van vrijheid van

1) Art. 10—13.
2) Art. 12.
3) Art. 14 van de instructie en art. 21 van den Intercursus.
4) Art. 23 en 24 van den Intercursus; art. 16 vlg. van de instructie.
5) Cf. hierover S. Muller, Mare Clausum, blz. 30, noot 1.

den Intercursus kon nu in geen geval meer geduld worden. En bovendien, verdragen zijn rekbaar; ook de Engelschen konden gemakkelijk eenige artikels uit het Entrecours distilleeren, waardoor ze in schijn aan het in Holland zoo geliefde verdrag trouw bleven. De Engelsche ambassade van 1651 had dat reeds gedaan [1]; de nieuwe Engelsche regeering zou het ook doen. De Intercursus bevatte strenge bepalingen tegen de rebellen van weêrszijden en vooral dat kwam aan de Engelsche Republiek in 1651 en nu aan Karel II uitstekend van pas.

Vóór den eersten oorlog met Engeland hadden ook de Staten een voorstel gedaan, gebaseerd op den Intercursus, zooals zij dien opvatten. Op dien grondslag hadden hunne gezanten in het begin van 1652 in Engeland onderhandeld [2], maar het succes was toen al heel gering geweest. De instructie van 1660 komt ook weêr in hoofdzaak met die van toen [3]) overeen; ook nu zouden de wenschen der Staten schipbreuk lijden, het gevolg alleen zou niet zoo ernstig zijn.

Ten slotte de artikels over de defensieve alliantie [4] of de garantie, zooals men in de zeventiende eeuw meer placht te zeggen. Wordt een van beide landen met oorlog bedreigd, dan zal men eerst alle moeite doen om dezen te voorkomen; gelukt dit niet, dan moet het andere land na vier maanden ook den oorlog aan den vijand verklaren, terwijl men niet dan gezamenlijk vrede zal sluiten. Volgens de bijgevoegde conventie zou Engeland verplicht zijn om, wanneer de Republiek werd aangevallen, te steunen met twaalfduizend man en in het omgekeerde geval zouden de Staten den koning moeten steunen met vierduizend man; de steun mag worden geëischt in geld of in soldaten; worden soldaten gezonden, dan zullen deze geheel en al onderworpen zijn aan de bevelen van de partij, aan wie ze zijn gezonden, die dus daarover de vrije beschikking zou krijgen.

In de omstandigheden, waarin Karel II verkeerde, en oordeelende naar zijne vele betuigingen van goede gezindheid, kon men verwachten, dat het alliantie-aanbod op zich zelf hem niet ongevallig zou zijn. Maar ook hier reeds waren moeilijkheden. Vooreerst was er in de bepaling over wat men elkander zou garandeeren niet opgenomen, dat de garantie ook tegenover het binnenland zou zijn; het is mogelijk, dat men dit niet heeft gedaan, omdat men het dan ook zou moeten opnemen in de instructie voor de ambassade naar

1) Tideman l.l. blz. 46
2) Id. 48 vlg.
3) Bij Aitzema III 695.
4) Art. 27 vlg.

Frankrijk, die in deze punten geheel en in die over handel en scheepvaart in hoofdzaak met de Engelsche overeenstemde [1] — en dat men, als het geëischt werd, niet ongenegen zou zijn geweest er in toe te stemmen. Dit was echter niet de grootste moeilijkheid. Zou men Engeland ooit kunnen bewegen aan de Republiek de visscherij te garandeeren en diegenen te straffen, die daarop inbreuk zouden willen maken? En, last not least, zouden de Staten de alliantie sluiten, voordat eerst hunne handelsvoorwaarden waren ingewilligd?

18 October hadden de ambassadeurs afscheid genomen ter Staten-Generaal; 1 November kwamen ze te Gravesend aan. De reis had lang geduurd — dat was in overeenstemming met de onderhandelingen, die in verhouding nog wat langer zouden duren.

---

1) B Aitzema IV 720.

HOOFDSTUK III.

De onderhandelingen over eene Defensieve Alliantie.

Er waren in den loop der zeventiende eeuw een merkelijk aantal statige gezantschappen door de Staten-Generaal naar Engeland gezonden. Meestal was onder eene aanvrage om een bondgenootschap een ander doel verscholen geweest en politieke omstandigheden hadden doorgaans der Staten wenschen op handelsgebied bevorderd vóór de dagen, dat Cromwell had geheerscht.[1]) Zou nu hetzelfde geschieden? Zou nu Karel II de Akte van Navigatie willen opheffen, evenals zijn voorvader Jacob I op aandrang der Hollanders het visscherij-plakkaat van 1609 had ingetrokken? De hoop kon slechts gering zijn, want de nieuwe koning had met de hernieuwing der Akte tegen zijnen wil in reeds bekend, dat hij op dat punt in het geheel niet meer zijn eigen meester was. De Brit wist nu, na de roemrijke overwinningen ter zee en te land onder Cromwell behaald, hoeveel Engeland vermocht. Wilden de Stuarts de liefde van hun volk behouden, dan moesten ze dat voorbeeld van Cromwell tegenover het buitenland volgen. De hoogste roem voor den Engelschman was wel gelegen in zijne overwinningen ter zee op de Hollanders. Het zou Karel II ongetwijfeld zwaar gekost hebben, als hij de Hollanders tegemoet was gegaan door alle maatregelen, ten gunste van den Engelschen handel genomen, op te heffen. Er bestond slechts éene mogelijkheid, waardoor op den duur de vrede kon gewaarborgd worden: dat was eene alliantie op de basis van de protectionistische maatregelen in Engeland. Als de Republiek haren tegenzin daarin had willen opgeven, dan had men misschien kunnen samengaan als twee Protestantsche mogendheden, wier godsdienstige belangen dezelfde waren, wat hen ook vroeger meermalen tot overeenstemming

---

1) Zie over die gezantschappen S. Muller, Mare Clausum, passim.

had gebracht. Maar wat beteekende in het midden der zeventiende eeuw, vooral in de Republiek, het godsdienstig belang vergeleken bij het handelsbelang! Eerst eenige jaren later, toen de veroveringsplannen van Lodewijk XIV op den voorgrond traden en men zich daarover bevreesd moest maken, kon het staatkundig belang gevoegd bij dat van den godsdienst uitwerken, wat het laatste alleen niet had vermocht. Nu, in 1660, bestond er eigenlijk alleen de traditie van samenvechten tegen Spaansche armada's en Spaansche soldateska, die door de nog jonge herinneringen aan bloedige zeeslagen om de heerschappij ter zee en om het handelsoverwicht in de oude en de nieuwe wereld geheel en al op den achtergrond was geraakt.

Met dit voor oogen kon men den uitslag van de ambassade van 1660 haast met zekerheid voorspellen. De tijdgenooten hebben dat niet gezien of niet willen zien; misschien zouden ze anders hunne gezanten niet bijna twee jaren in Engeland hebben laten blijven; misschien, want eene goede verhouding tot Engeland, al bleek het spoedig, dat de voornaamste wenschen niet ingewilligd zouden worden, was alleen wel de moeite waard om er wat geld en moeite aan te besteden.

In de maand November hadden de ambassadeurs[1]) hunne publieke audiëntie's. De complimenten van weêrszijden lieten niets te wenschen over; evenmin de betuigingen van welwillendheid van den koning tot eene alliantie, die in niets voor de vroegere onderdeden. En toch, zoo merkten de ambassadeurs tegelijk met de vermelding dezer audiëntie's reeds op, bestonden er redenen tot ongerustheid, vooral op handelsgebied; er was weinig kans op, dat het Parlement de Navigatie-Akte zou willen opheffen en de koning alleen zou dit nu moeilijk kunnen doen; men zou ze liever nog scherper maken, ofschoon menschen van kennis oordeelden, dat de Akte in het algemeen voor het gros der kooplieden en „voor de gemeene man ende voor het incomen van Londen" schadelijk werkte. Dat was de indruk, dien de ambassadeurs weêrgaven in hunnen eersten brief:[2]) de koning bereid tot eene alliantie, het Parlement zoo niet tegen eene alliantie, dan toch geheel tegen inwilliging van één der hoogste wenschen der Staten.

---

1) De onderhandelingen beschrijf ik naar het keurige verbaal in twee deelen op het Rijksarchief; èn de onderhandelingen èn de brieven van de ambassadeurs aan de Staten-Generaal, publieke en secrete, — de laatste aan den Griffier geadresseerd, — zijn er in opgenomen; wordt dus een brief van de ambassadeurs aan de Staten of aan den Griffier geciteerd, dan is deze altijd uit het verbaal, tenzij het tegendeel wordt opgegeven.

2) Amb.'s aan den Griffier 26 Nov. 1660.

Nog meer redenen tot ongerustheid waren er. Het Lagerhuis had eene commissie aangewezen om te onderzoeken, hoe men de haringvangst het best zou kunnen bevorderen. [1]) Reeds vroeger had de koning aan alle zeesteden brieven doen schrijven om de uitrusting tot de visscherij aan te moedigen, waartoe hij van zijnen kant alle hulp had aangeboden. [2]) In December werd in het Lagerhuis een bill gelezen, waarin de middelen werden voorgesteld, die tot bevordering der visscherij zouden kunnen dienen. Eene korte inleiding ging vooraf: voor de grootheid van den koning en de welvaart van zijn rijk is het noodig de scheepvaart op alle mogelijke wijzen te vermeerderen en van die scheepvaart is de visscherij wel een van de grootste takken van bestaan; terwijl Engeland met goede havens en de Engelsche zeeën met overvloed van visch voorzien zijn, trekken vreemde natie's daaruit onmetelijk groote voordeelen; van de vrijheid, hun door 's konings gunst toegestaan, om op de Engelsche kusten te visschen, maken ze niet eens een matig gebruik, maar ze visschen met „onwettige" instrumenten, waardoor de visschen uitgeroeid en verjaagd worden, ja, ze zeilen met gansche vloten door de netten en schepen der Engelsche visschers, [3]) waardoor deze zeer benadeeld worden en de Engelsche zeesteden in verval geraken. De middelen om hieraan een einde te maken en den keizer te geven wat des keizers is, zijn eenvoudig genoeg: de koning handhave zijn recht over zijne zeeën; onwettig vischtuig moet geheel worden verboden; geen vreemdeling mag binnen 10 mijlen van de Engelsche kust visschen. Daarbij werden bepalingen voorgesteld, die meer ten doel hadden de Engelsche visscherij op zich zelf te bevorderen: bepaalde vischdagen zouden worden ingesteld; bier en zout, dat de visschers noodig hadden, zou niet aan uitvoerrecht onderhevig zijn [4]).

Als die bill was doorgegaan, dan zouden de Engelsche visschers reden tot tevredenheid hebben gehad, als ze ten minste energie genoeg bezaten om zich te onderwerpen aan de moeiten en gevaren van het visschersbedrijf in dezelfde mate, als de Hollanders van de zeventiende eeuw die hadden getoond. Het is duidelijk, dat evenals de Akte van Navigatie door de omstandigheden hoofd-

[1]) Amb's aan den Griffier 26 Nov. 1660.

[2]) Beverweert aan St. Holl. 24 Aug.|3 Sept. 1660, R. A.

[3]) Deze klacht over schade, door visschers elkander toegebracht, is ten allen tijde te algemeen geweest om er geen geloof aan te slaan; toen de amb's met de Prinses-Royale over de bill spraken, wees deze ook vooral op die klachten, die het moeilijk zouden maken de bill tegen te houden, ofschoon ze zelf beloofde er al haar best voor te zullen doen; Amb's aan den Griffier 31 Dec. 1660.

[4]) Bij Aitzema IV 618; de naam was „Bill for Encouargement of the Fishery Trade of this Nation."

zakelijk de Hollandsche kooplieden trof, deze visscherij-bill evenzoo de Hollandsche visschers vooral zou benadeelen. Het was een middel, dat aan de hand werd gedaan tot protectie van de Engelsche visscherij, maar er was toch eene groote moeilijkheid aan het middel verbonden.

Het mag overbodig worden geacht hier te treden in eene beschouwing over de pretensie's der Engelschen gedurende den loop der eeuwen op het dominium maris; we kunnen volstaan met op te merken, dat het jaar 1660 ligt in dat tijdvak van de geschiedenis dier zeeheerschappij, dat met volle recht genoemd is: „de pretensie's op de vier zeeën geproclameerd en doorgezet" (1635—1674) [1]); in den tijd dus, dat geen rechtgeaard Engelschman er aan kon twijfelen, of zijn koning mocht naar hartelust bepalingen maken over die zeeën, die zich rondom Engeland uitstrekten; van het Engelsche standpunt was er dan ook op de visscherij-bill niets aan te merken [2]). Maar hoe dachten de Nederlanders daarover, om van andere volkeren te zwijgen? Hardnekkig hadden zij geweigerd de Engelsche pretensie's te erkennen en de Groot's Defensio leverde hun krachtige argumenten om de theorieën van Selden te weerleggen. Bij het vredesverdrag van Westminster was wel bepaald, dat de Nederlandsche schepen in de Brittannische zeeën, waarvan de uitgestrektheid niet aangewezen werd, de Engelsche zouden salueeren door de vlag van den top van den mast en het marszeil te laten vallen, maar hierbij kon van eene erkenning van het dominium maris geene sprake zijn, want er werd eenvoudig bijgevoegd, zooals dat in vroegere tijden gewoonte was geweest, en dat wilde zeggen: toen had men uit beleefdheid de vlag gestreken, nu zou men dat op dezelfde wijze blijven doen. Het was in den grond der zaak wel eene erkenning van het recht van den sterkste, want vóór den oorlog had men aan de Engelsche Republiek ook dit geweigerd, maar juist die eischen, waardoor het dominium maris wel degelijk zou zijn gehuldigd, als het betalen eener recognitie voor de vrijheid van de visscherij op de Engelsche kusten, had ook Cromwell niet ingewilligd gekregen. En nu wilde men een bill uitvaardigen, waarin men zich op dat dominium maris geheel en al beriep. Hoe ongaarne misschien ook — want het was gevaarlijk die theorieën tegenover elkander te plaatsen en ze te ver-

[1]) Muller l.l. 25; zie de geschiedenis van het dominium maris daar, blz. 13—25.

[2]) In den Calendar of State Papers, Dom. Series, 1661—1662, p. 615 [onder de „Undated"] vindt men een stuk, bevattende argumenten tegen het toelaten zelfs van Holl. pakketbooten op de Eng. kust „as being an abandonment of the sovereingnty of the sea and assisting those who are most capable of impeaching the King's dominions of the sea" etc.

dedigen — men zou de kwestie ter sprake hebben moeten brengen, als de bill niet tijdig werd gekeerd.

Deze theoretische kwestie was voorzeker uit het oogpunt van het algemeen belang van het meeste gewicht; eene andere, de praktische, waarop de theorie in dit geval werd toegepast, was niet minder belangrijk. Wat moest er van den handel der Republiek worden, als de visscherij, „den principaelsten Goudt-mijn," [1]) zoo ernstig, als nu dreigde te geschieden, belemmerd werd? De haringvisscherij met den daaraan verbonden haringhandel was eene bron van welvaart, die inderdaad de hoogste zorg der regeering verdiende. Reeds in het begin der 17e eeuw was zij tot zulk eene hoogte gestegen, dat een hooger trap van bloei tot de onmogelijkheden scheen te behooren [2]); in het midden dier eeuw was ze nog allerminst gedaald. Het getal der haringbuizen, dat jaarlijks uit de Maas, Tessel en het Vlie uitliep om van Juni tot November van Hitland tot Yarmouth toe naar haringen te visschen, bedroeg ook nu nog meer dan duizend [3]); twee à driemaal werden ze gevuld met de allerbeste haring, die, na gezouten te zijn, naar Noord- en Zuid-Europa werd gevoerd. Aan hoeveel handen de visscherij op zich zelf werk gaf, aan hoeveel handen de er mede samenhangende bedrijven, vooral de er uit voortvloeiende transporthandel, het is moeielijk daarover een op een duizendtal nauwkeurig cijfer te geven, maar een getal van zestig duizend behoeft stellig niet overdreven te worden geacht [4]). Inderdaad, iemand, die de Republiek in die hartader kon aantasten, moest een groot succes behalen, maar hij zou tevens een' grooten tegenstand te overwinnen hebben.

Reeds lang had die bloei der Hollandsche visscherij den Engelschen naijver gaande gemaakt. Sedert 1580 was de aandacht gevestigd op de betere ligging van Engeland voor een bedrijf, dat toch immers op de Engelsche kusten werd uitgeoefend. Politieke omstandigheden gevoegd bij het gebrek aan doorzettingsvermogen onder de Stuarts hadden in de eerste helft der zeventiende eeuw pogingen om Engeland van die gunstige ligging te doen profiteeren doen mislukken. Het was in het algemeen voldoende gebleken, dat die gunstiger om-

1) Uit een pamflet, waarover zie Bijlage XVII, waarin verdere bijzonderheden over de visscherij worden medegedeeld.
2) Tien Jaren, blz. 206.
3) Dit getal geeft de la Court in de „Aenwysinghe" etc. blz. 27 en ook in het in Bijlage XVII behandelde pamflet komt het voor. Het komt ook overeen met de cijfers, die in het begin der zeventiende eeuw gevonden worden; zie hierover prof. Blok, Een Merkwaardig Aanvalsplan, gericht tegen visscherij en handel der Vereenigde Nederlanden in de eerste helft der zeventiende Eeuw, overdruk [uit Bijdr. en Med. van het Hist. Gen. te Utrecht, Deel 19] blz. 8, noot 1 met de daar geciteerde opgaven.
4) Zie Bijlage XVII.

standigheden alleen aan de Engelschen de overhand niet zouden verschaffen; men kon alleen door protectie en door handhaving van het dominium maris hoop op zegen hebben; dit laatste te doen gelden was een eerste vereischte. Engeland, ofschoon voorzien van uitstekende havens en van de benoodigdheden om schepen te bouwen, bezat in het geheel geene buizen, die eene bijzondere geschiktheid voor de haringvisscherij schijnen gehad te hebben; de zeeplaatsen waren vol leegloopende matrozen en de steden zelf waren in een' staat van verval. [1]) Het is geen wonder, dat men over dien stand van zaken lang niet tevreden was en verandering begeerde.

Een zonderling verschijnsel valt hierbij te constateeren. De Akte van Navigatie verbood wel degelijk het brengen van visch door vreemdelingen in de Engelsche havens en toch kochten de bewoners van Yarmouth haringen van de Hollanders, die daar jaarlijks in November kwamen en er zeer welkome gasten waren. De weinige haring, die de Engelschen uit Yarmouth uitvoerden naar Zuid-Europa, werd eerst van de Hollanders gekocht! Nog meer, Hollandsche schepen voerden soms voor de Engelschen de bokking, die men te Yarmouth van de haring maakte, naar andere plaatsen. [2]) Onder deze omstandigheden kan de Akte van Navigatie niet veel meer dan eene zeer zwakke belemmering van geheel vrijen handel worden genoemd.

Het nu voorgestelde middel zou daarin verandering moeten brengen. De Engelsche handel beschermd door de scheepvaart-akte, de Engelsche visscherij beschermd door deze dreigende bill, het dominium maris in de verte rondspokende, — werkelijk, onze ambassadeurs hadden reden om te vreezen, dat „sware dispuyten ende oneijndelijcke misintelligentie" zouden ontstaan. Zij lieten niet na dit den koning voor te houden en hem er op te wijzen, dat de Hollanders drie honderd jaren lang volgens het hun toekomende recht, dat door het Entrecours alleen bevestigd was, onbelemmerd op de Engelsche kust hadden gevischt; al hadden 's konings voorouders van tijd tot tijd inbreuk op dat recht willen maken, de aandrang der Staten had hen hiervan altijd teruggehouden. Het antwoord des konings gaf hun reden tot gerustheid; er zou voor gezorgd worden, dat de Staten tevreden konden zijn. Clarendon voegde er aan toe, toen ze aan hem „het groot ongelijck" van Engeland hadden voorgehouden, dat het parlement spoedig uiteen zou gaan. [3]) Toch bleven de ambassadeurs ongerust, want

1) Zie bijlage XVII.
2) Id.
3) Amb's aan den Griffier 31 Dec. 1660.

na de derde lezing werd de bill in het Lagerhuis aangenomen. [1]) Men kon alleen nog hoop op het Hoogerhuis hebben en daar hadden de ambassadeurs een' machtigen steun in Ormond, aan wien eerst Beverweert alleen en toen zij gezamenlijk dringend hadden verzocht zijn' invloed ten goede aan te wenden. [2]) Ormond, die reeds door zijne vrienden de bill in het Lagerhuis had doen bestrijden, gaf hun alle hoop, dat er niets van de zaak zou komen. De bill was in het Hoogerhuis nog niet in beraadslaging geweest, toen twee dagen na de aanneming er van in het Lagerhuis het Parlement uiteenging.

Ook in den Haag had men niet stilgezeten; de Staten-Generaal hadden aan den koning een' ernstigen brief geschreven, die echter pas aankwam, toen het gevaar al zoo goed als geweken was, waarom de ambassadeurs, die behalve in hunne audiëntie bij den koning nog in twee memorie's op de slechte gevolgen, die de bill zou hebben, hadden gewezen, het niet noodig oordeelden hem nog over te leveren. [3]) Werkelijk was die brief zeer ernstig bedoeld geweest. [4]) Onmiddellijk na de aankomst van de tijding van wat er in het Lagerhuis gaande was, had er eene beraadslaging plaats in de Gecommitteerde Raden van Holland, waar een gedeelte der leden oordeelde, dat de Staten-Generaal aan Karel II dienden te schrijven, dat, indien de Nederlandsche visschers te eeniger tijd in het vrij bevaren van de zee mochten worden belemmerd, men niet zou nalaten hen met alle krachten te verdedigen; andere leden waren eenigszins bevreesd voor de gevolgen van zulk een schrijven, zonder dat de Staten van Holland er over gehoord waren en wilden alleen den ambassadeurs gelasten ernstige klachten bij den koning in te dienen. [5]) De Witt vroeg daarop het gevoelen van de burgemeesters van Amsterdam, die onmiddellijk aanrieden den brief te schrijven. Dit bewijst den indruk, dien de zaak hier te lande maakte. De brief werd in tamelijk krasse bewoordingen afgezonden; het bleek reeds, dat hij ten slotte overbodig was, maar de Witt gaf den ambassadeurs den raad hem onder de hand aan de invloedrijkste

[1]) Commons' Journals, 27 Dec. 1660 O. S.
[2]) Verbaal op 7 Jan. 1661.
[3]) Amb's aan den Griffier 14 Jan. 1661.
[4]) Hij was van 7 Jan. 1661; o. a. schrijven St. Gen.: „il seroit inevitable quoy qu'a nostre tres grand regret de voir naistre les commencements des mesintelligences infinies, d'autant que ceste nouveauté endurée seroit capable de mettre la confusion dans quelques unes de nos Provinces et de plonger plusieurs de nos pauvres subjects et habitants desdits Provinces dans la dernière calamité et misere." R. A. Zie over den indruk, dien de zaak in den Haag maakte, nog Bijlage III.
[5]) De Witt aan Burg's van Amsterdam 5 en 6 Jan. 1661, R. A.

staatslieden te laten zien om hun goed in te prenten, wat te wachten stond, als men lust had nog eens op de zaak terug te komen. [1])

Het was de Witt haast onmogelijk te begrijpen, dat zij, die de visscherij-bill voorstonden, niet hadden ingezien, dat de doordrijving er van groote onlusten met de Republiek ten gevolge moest hebben; zij konden alleen oorlog willen. [2]) Onder degenen, die het meest er voor geijverd hadden, werd Downing genoemd [3]); ten opzichte van diens optreden in dezen kan alleen hetzelfde gelden, als wat boven over het aandeel van St. John aan de Akte van Navigatie is opgemerkt. Downing was iemand, die leefde in de onder Cromwell gehuldigde beginsels van protectie bepaaldelijk met het doel om de Hollanders te treffen en die begreep, dat Engeland die protectie noodig had, dat het er in dien tijd niet buiten kon; als zoodanig was hij niets dan een vertegenwoordiger van dat groote gedeelte van het volk, dat de verhouding van Engeland tot de Republiek, zooals die onder Cromwell had bestaan, wilde bestendigen. Men dacht niet anders dan dat de Republiek het na de ontvangen les niet zoo heel gauw weêr tot oorlog zou laten komen; zij had zich immers voor Cromwell ook zoo volgzaam getoond; en wilde ze toch den oorlog, welnu! wat had Engeland dan te vreezen? Zoo was de gedachtenloop van hem, die weldra in den Haag de belangen van de Engelschen zou gaan behartigen. Hij vergiste zich in één ding en die vergissing was ernstig genoeg: Engeland was in het geheel niet op een' oorlog voorbereid; het Engeland van de Restauratie was lang niet dat van Cromwell. Niemand heeft dit van den beginne af meer ingezien dan Clarendon, de leider van de Engelsche regeering. Als Ormond door de ambassadeurs genoemd wordt als degene, aan wien de grootste lof toekomt van het bestrijden van de visscherij-bill, dan kan Ormond door deze handelwijze niet anders gevolgd hebben dan den wensch zijner regeering [4]), voor wie oorlog een zeer ongewenscht iets was, nu de godsdienstkwestie in Engeland nog zoo gemakkelijk alle hartstochten in beroering kon brengen. Niet geheel met zijne instemming was de Akte van Navigatie hernieuwd, aan de visscherij-bill zou de koning op dit oogenblik nooit zijne toestemming kunnen verleenen. Deze tegenstelling tusschen een breeden stroom van het volk, dat zoo geen oorlog met de Republiek

[1]) Brieven IV 69.
[2]) De Witt aan Beverweert en van Hoorn 14 Jan. 1661, id. 64.
[3]) Beverweert en van Hoorn aan de Witt 14 Jan. 1661, id. 68. Cf. Bijlage III.
[4]) De bill was aan de regeering niet „smaeckelijck" geweest, schreven de amb's aan den Griffier 14 Jan. 1661; cf. Brieven IV 66.

dan toch doordrijving van de meest zware eischen te haren opzichte wilde, en de regeering, die daar zooveel mogelijk tegen in trachtte te roeien, heeft langen tijd grooten invloed op den toestand gehad.

Voorloopig was deze kwestie van de baan zonder dat men tot theoretiseeren was gekomen. De ambassadeurs hoopten, dat hunne onderhandelingen voor den terugkeer van het Parlement, dat velen niet spoedig weêr bijeen verwachtten, voltooid zouden zijn. Ontviel die uitdrukking van hoop hun in de blijdschap over de pas behaalde overwinning?

Al spoedig na de eerste audiëntie bij den koning had deze commissarissen benoemd om met de ambassadeurs te onderhandelen [1]). Het zou van belang zijn deze of in elk geval de secretarissen van staat gunstig te stemmen. De beide Hollandsche leden van de ambassade stelden daarom aan de Witt voor hun een cadeautje te geven, terwijl ze bovendien verzochten het overschot van de zes honderdduizend gulden, door Holland voor het onthaal des konings bestemd, te hunner beschikking te stellen om het ten dienste van het land te gebruiken. Evenals ook vroegere gezantschappen in Engeland talrijke geschenken hadden uitgedeeld [2]), meenden ook nu de ambassadeurs, dat ze geene krachtiger argumenten zouden kunnen gebruiken „als die haer oorspronck uyt de liberaliteit hebben"; vele lieden van invloed hadden wel „groote middelen van lantgoederen", maar weinig geld en nog minder crediet [3]). In Holland was men echter niet zeer bereid om aan het verzoek der ambassadeurs te voldoen. Eerst had van Wimmenum in eene vergadering van de Gecommitteerde Raden daarover weinig toeschietelijkheid betoond; hij was iemand, die gaarne gekend wilde zijn, en Beverweert en van Hoorn hadden vergeten hem over de zaak te raadplegen, wat daarom vereischt was, omdat hij het geheele beleid van 's konings ontvangst in handen had gehad [4].) Maar de hoofdreden lag elders. Toen de burgemeesters van Amsterdam hun advies over de visscherij-bill gaven, hadden ze hieraan toegevoegd, dat het misschien niet kwaad zou zijn „om door eenige soeticheydt te mogen capteren de gunste van de voornaemste directeurs aldaer." [5]) De Witt bracht daarop de zaak ten

---

1) Monck, Roberts, Barclay, Annesley, Ashley Cooper, Nicholas en Morrice; Amb's aan de St. Gen. 3 Dec. 1660. Aitzema IV 616 vermeldt, dat Ormond later nog aan dezen werd toegevoegd, wat ik elders niet vermeld vond.

2) Zie Muller, Mare Clausum, blz. 68, noot 1.

3) Bev. en van Hoorn aan de Witt 26 Nov. 1660 en 14 Jan. 1661, R. A.; de hier bedoelde passage uit den laatsten brief is weggelaten uit de verder Brieven IV 68 gedrukte; de eerstgenoemde is daar geheel weggelaten.

4) De Witt aan Bev. en van Hoorn 3 en 17 Dec. 1660, R. A.; opmerking als bij noot 3; verder gedeelte van deze beide brieven, Brieven IV 50 en 52.

5) Burg's van Amst. aan de Witt 6 Jan. 1661, R. A.

tweede male voor de Gecommitteerde Raden en toen bleek het, dat reeds vroeger „eene goede somme" was aangewend om de voornaamste Engelsche staatsdienaren gunstig te stemmen en toch had dat de hernieuwing der Navigatie-Akte niet kunnen verhinderen. [1]) Waarom dan nog meer geld in eene put zonder bodem gegooid? Er waren dus reeds geschenken uitgedeeld; aan wie, is niet geheel duidelijk; dat Clarendon en Ormond onder het getal hebben behoord, is zeker. [2]) De weigering om nogmaals eene proef te nemen levert opnieuw een duidelijk bewijs, van hoeveel invloed de hernieuwing der beroemde akte in Holland is geweest. De zaak bleef „buiten finael besluyt", ofschoon van Wimmenum in eens gewonnen was, nadat de Hollandsche ambassadeurs hun verzuim hadden hersteld [3]). Eigenlijk kwamen de Gecommitteerde Raden terug op een vroeger genomen besluit, want het was reeds lang te voren bepaald, dat het overschot van de zes honderdduizend gulden ter beschikking van Beverweert en van Hoorn zou worden gesteld. [4])

Nog voordat de conferentie's een' aanvang hadden genomen, had Beverweert de ontdekking gedaan, dat zijn tweede zoon, de later zoo bekende Willem van Nassau, heer van Odijk, van Karel II een beneficie van veertien à vijftien duizend gulden jaarlijks had ontvangen [5]), terwijl het onmogelijk was gebleken hem te bewegen daarvan afstand te doen. Beverweert voelde zich verplicht aan de Staten-Generaal onmiddellijk hiervan kennis te geven, met verzoek om te willen besluiten, of het aannemen van het geschenk strijdig werd geacht met den door hem als ambassadeur afgelegden eed van geene geschenken te zullen aannemen; hij zou zich ondertusschen van alle werkzaamheden in de ambassade onthouden [6]).

---

1) De Witt aan Burg's van Amst. 7 Jan. 1661, R. A.

2) Zie Beverweert aan de Witt 16 en 23 Juli 1660, Brieven IV 5 en 9.

3) De Witt aan Bev. en van Hoorn 7 Jan. 1661, R. A.; opmerking als bij blz. 76, noot 3; overig gedeelte gedrukt Brieven IV 61. Er was trouwens van het geld ook heel weinig over; van Wimmenum berekende eerst f 100.000, maar later bleek het, dat men aan de weduwe Reynst hiervan nog f 80.000 schuldig was, waarschijnlijk wel voor van haar gekochte curiositeiten, die bij het geschenk voor Karel II waren gevoegd; cf. Rese. Gc. Raden 20 Juli 1660.

4) Res. Gec. Raden 21 Juni 1660.

5) Het bestond in vrijdom van accijns voor 200 „tuns of Rhenish wine" en was door Odijk gevraagd aan den koning „so as to enable him to do his Majesty service"; Cal. of State Papers, Dom. Series, 1660—1661, p. 384; cf. Wicquefort III 85. Later beweerde hij er niet van te „jouisseren," Brieven IV 131.

6) Beverweert aan den Griffier 23 Nov.|3 Dec. 1660, R. A.; niet in het verbaal opgenomen.

Ofschoon de Staten van Holland spoedig een besluit namen, dat de vader niet aansprakelijk kon worden gesteld voor een beneficie, dat zijn zoon had aangenomen en dat de eerste onbezwaard zijn ambt mocht waarnemen, was dit Beverweert niet voldoende, omdat de Staten-Generaal niet tot een besluit hadden kunnen komen; het door Holland voorgestelde was door de provinciën overgenomen, niettegenstaande de pogingen van de Witt om dit te verhinderen. Van eene futiliteit dreigde eene ernstige kwestie te worden: het kon maanden duren, voordat alle gewesten hun advies hadden ingebracht en het zou tot groote schade van de onderhandelingen zijn, als Beverweert er zich al dien tijd aan bleef onttrekken [1]). Maar had deze het recht zich uit eigen beweging te ontdoen van eene commissie, hem door de Staten opgelegd? De Witt beantwoordde deze vraag ontkennend en op dien grond trachtte hij de Gecommitteerde Raden er toe te brengen een' brief te schrijven om aan Beverweert in bedenking te geven zich niet zonder last zijner meesters af te zonderen; bovendien, Holland was hem immers gunstig gezind en hij moest toch niet vergeten, dat men juist in het bijzonder op zijne persoon had gelet, omdat hij aangenaam aan het Engelsche hof moest zijn [2]). Het was van Wimmenum, die het schrijven van zulk een' brief niet gunstig gezind was; immers, de Staten van Holland hadden hem niet willen toestaan het geschenk aan te nemen, dat namens de hertogen van York en Gloucester door de Prinses-Royale aan hem was aangeboden; hij vergat, dat de kwestie's niet geheel gelijk waren, maar wat hij aanvoerde was ook slechts een voorwendsel. Het was jaloezie op Beverweert, die hem de gelegenheid deden aangrijpen dezen in moeilijkheden te brengen, zoo oordeelden de meeste leden van de Gecommitteerde Raden [3]). Ook nu riep de Witt de hulp van de Amsterdamsche burgemeesters in. Door hunnen invloed kon toen de brief worden afgezonden en het gevolg was, dat Beverweert schoorvoetend beloofde aan de conferentie's te zullen

---

1) Res. Holl. 9 Dec. 1660; de Witt aan Bev. en van Hoorn 17 Dec. 1660, Brieven IV 52.

2) De Witt aan Bev. en van Hoorn 23 Dec. 1660, id. 54.

3) De Witt aan Andries de Graeff en aan Zuidpolsbroek 20 Dec. 1660; bovendien aan Burg's van Amst. in meer algemeene termen; R. A. De Witt schrijft o. a. aan Zuidpolsbroek: „naedemael ick gaerne den heere van B. [welchers integriteyt ende genereus gemoedt UEd. ten vollen bekent is] soude sien gereddet uyt een becommerlyck pacquet, daerin hij, mijns beduunckens met pericul voor sijne reputatie soo in Engelandt als alhier, jegenwoordich is sittende, ende waerinne, soo ick bemercke, bij verscheijden sijne medeleden, die, mijns oordeels, sulx minst past, gelaboreert wert om hem meer ende meer in te wickelen ende te verwarren"; in dergelijke bewoordingen aan Beverweert zelf 17 Dec. 1660, R. A.

deelnemen, maar tegelijkertijd zond hij aan de Staten-Generaal en aan de Gecommitteerde Raden eene officiëele aanvrage om ontslag [1]). Als aan dat verzoek werd voldaan, zou de zaak een nog dreigender aanzien hebben gekregen, want ook van Hoorn zou er dan op hebben aangedrongen om te worden teruggeroepen. Welk een indruk zou het ontslag van Beverweert in Engeland maken, wat een stof tot kwaadspreken zou het geven aan hen, die toch der Republiek al niet veel goeds wilden, riep van Hoorn uit [2]).

Inderdaad, het zou al te dwaas zijn geweest. Geen oogenblik dacht Holland er aan om het verzoek in te willigen en de Witt verzekerde bovendien aan Beverweert, dat de andere provinciën het niet afkeurden, dat hij aan de werkzaamheden deelnam. Maar toch kwamen de Staten-Generaal niet tot een besluit en dat was het juist, wat den misschien als diplomaat al te nauwgezetten Beverweert steeds nog bezwaren deed koesteren om zich met de onderhandelingen in te laten. [3])

In vollen luister schijnt hier het gebrek van de veelhoofdige regeering der Republiek. Waren het aan den éénen kant Hollandsche edelen, dames en heeren, die uit naijver op Beverweert het nemen van een besluit ter Generaliteit verhinderden, [4]) aan den anderen kant stonden zij, die de gelegenheid wilden aangrijpen om dien geheelen eed, die toch zoo hinderlijk was, af te schaffen. Het waren de Staten van Gelderland, die met het voorstel daartoe kwamen, maar Friesland wilde er niets van weten, terwijl deze provincie zelfs het aannemen van het benificie door Odijk met den eed van den vader strijdig achtte. [5]) Ongetwijfeld zou Holland, wat het eerste gedeelte van dit advies betrof, met Friesland zijn meegegaan; over het tweede heerschte een verschil van opvatting, een verschil, waarover moeilijk te redetwisten viel. Bij Holland stond op den voorgrond, dat Beverweert noodig was in Engeland en men kon toch ook moeilijk oordeelen, dat hij schuldig was: zijn geheele gedrag bewees duidelijk het tegendeel [6]). Friesland zou hem mis-

---

1) Bev. aan de Witt en Bev. en van Hoorn aan de Witt 31 Dec. 1660, Brieven IV 57 en 59. De brieven van en aan Gec. Raden over dit onderwerp zijn niet voorhanden; alleen vond ik hun' brief aan Bev. van 21 Dec. 1660, die na het in den tekst gezegde niets van beteekenis bevat; R. A.

2) Van Hoorn aan de Witt 31 Dec. 1660, Brieven IV 57.

3) De Witt aan Bev. en aan van Hoorn 7 en 14 Jan. en aan hen beiden 7 Jan. 1661; verder van Hoorn aan de Witt 14 Jan 1661; Brieven IV 60 vlg.

4) De Witt aan van Hoorn 7 Jan. 1661; opmerking als blz. 76, noot 3. Deze passage is gedrukt Wicquefort III 86, noot 1.

5) Aitzema IV 744.

6) Hierover nog de Witt aan den raadpens. van Zeeland 24 Jan. 1661, R. A.; gedeeltelijk gedrukt Wicquefort III 86, noot 1.

schien gaarne door een' Fries hebben vervangen en de verhouding tusschen Willem Frederik en Beverweert, die niet zeer vriendschappelijk was, [1]) zal wellicht ook haren invloed hebben doen gelden.

Het was het beste onder deze omstandigheden, waarbij de meeningen zoo geheel verschilden, om geen besluit van de Staten-Generaal uit te lokken, met andere woorden, de zaak buiten conclusie te laten. Van Hoorn had overigens wel gelijk, toen hij schreef, dat het voor een' gezant eene moeilijke positie was, wanneer zijne meesters hem in zulk eene onzekerheid lieten, dat hij niet wist, of hij „door doen ofte door laeten pecceert" tegen hunne intentie. [2]) Ondertusschen bleef de zaak zooals ze was en nadat nogmaals in de krachtigste termen aan Beverweert verzekerd was, dat Holland zijn gedrag in het geheel niet misprees, verdwenen de bezwaren langzamerhand ook uit zijn gemoed en hij bleef in Engeland. [3]) De geheele geschiedenis van deze kwestie is leerzaam genoeg; afgezien van de hoofdzaak, waaruit blijkt, wie Beverweert was en hoe hoog hij bij Holland in achting stond, er wordt een tipje opgelicht van den sluier, die gewoonlijk ligt over alles, wat de onderlinge verhouding der staatslieden in de Republiek betreft. Hoe moet de Witt soms met kleingeestigheid, eerzucht en hebzucht te strijden hebben gehad, zelfs daar, waar hooge staatsbelangen op het spel stonden!

Aan de eerste conferentie der ambassadeurs met hunne commissarissen had Beverweert om de bovengenoemde reden niet deelgenomen. Zij had plaats in het begin van December. De ambassadeurs hadden hunne instructie geheel en al opengelegd, omdat ze oordeelden, dat openhartigheid de beste weg was om tot een goed einde te komen. [4]) Er werden in de volgende conferentie's door de commissarissen niet weinig bedenkingen tegen het voorstel te berde gebracht. Wat de garantie betrof, werden drie vragen gesteld. Waarom zou deze zich niet uitstrekken buiten Europa, terwijl toch

[1]) Een staaltje hiervan deelt Downing mede in zijn' brief van 25 Nov. 1661 aan Clarendon: Beverweert had volgens Willem Frederik te Londen een gerucht verspreid, als zou deze aan Cromwell hebben geschreven tegen het belang van den Prins van Oranje en voor diens seclusie en D. voegt er bij: „there was alwaies a great pique between Prince William and Beverwaert." B. L.

[2]) Van Hoorn aan de Witt 14 Jan. 1661, Brieven IV 66. Bev. was bovendien ziek en verlangde de Engelsche lucht te verlaten; cf. Bev. aan de Witt 21 Jan. 1661, id. 71.

[3]) Cf. nog Brieven IV 69 vlg. In Mei diende Utrecht nog een advies ter St.-Gen. in, id. 125.

[4]) Amb's aan den Griffier 10 Dec. 1660; een woordelijk overzicht van dezen brief bij Aitzema IV 616.

ook het eerste artikel in algemeene bewoordingen sprak en dus ook de landen buiten Europa bedoelde? Welke verdragen wilden de Staten-Generaal, dat men elkander zou garandeeren? Wat moest verstaan worden onder het algemeene woord „de la Pesche" — de onderhandelingen werden in het Fransch gevoerd — die ook onder de garantie begrepen was? De aanmerking, die gemaakt werd op het derde artikel, dat bepaalde, dat men elkander met raad en daad zou bijstaan en met alle macht verdedigen, was zonderling genoeg: er schuilde naar het oordeel der Engelschen eene ongelijkheid in om dat aldus vast te stellen, want de macht van de Staten was niet zoo groot als die van den koning en de eersten konden bijgevolg niet zooveel doen voor den laatsten als de laatste voor de eersten. Zeer terecht werd hierop geantwoord, dat de aard van eene defensieve alliantie zelf eischte, dat men een' aanvaller van eene der partijen, die de vijand van beide zou worden, met alle macht tegenging en dat daaraan beide partijen toch ten sterkste gelegen was. Het zevende artikel, dat bepaalde, dat geen van beide partijen tegen de andere brieven van represaille zou verleenen, viel in het geheel niet in den smaak der Engelschen, die het onbillijk oordeelden, dat iemand, die van den rechter een vonnis tegen den koning of de Staten-Generaal had gekregen, wanneer daarop geene executie volgde, van het eenige middel om tot zijn doel te geraken verstoken zou zijn. De ambassadeurs beriepen er zich op, dat men toch moeilijk kon verwachten, dat bevriende mogendheden vonnissen, gewezen door hare eigen rechters, niet zouden voldoen; ze wezen verder op het gevaar van die brieven van marque, die in de meeste gevallen voorloopers van oorlog waren.

Belangrijker dan dit alles, dat het verschil van standpunt der onderhandelaars reeds doet uitkomen, was de discussie over artikel acht, dat lijnrecht met de Navigatie-Akte in strijd was. Zonder het nut der Akte te verdedigen, voerden de commissarissen alleen aan, dat ze reeds door het Parlement was gearresteerd en dus alleen bij Parlementsbesluit kon worden opgeheven; daar de Staten-Generaal de Akte ten tijde van Cromwell ook hadden geduld, moesten ze er zich nu ook niet aan stooten. Opmerkelijker dan deze verdediging was de weerlegging er van door de ambassadeurs: elke belemmering van den handel wederzijds kon niet dan onlusten doen ontstaan; eene intrekking der Akte zou voor den Engelschen handel niet schadelijk zijn, zooals vele kundige lieden in Engeland zelf erkenden [1]); de koning kon over de uit-

[1]) In hun' brief aan de St. Gen. van 17 Dec. 1660 schreven de amb's, dat verscheidene van de „gequalificeerste Engelsche coopluyden" een request bij den koning tegen de Akte zullen indienen, omdat zij zichzelf er door „gegraveert" vinden; cf. blz. 69.

voering van een parlementsplakkaat naar zijn eigen goedvinden beschikken; Cromwell had zoovele „onordentelyckheden" begaan, dat de koning zijn voorbeeld toch wel niet zou willen navolgen en bovendien Cromwell had oogluikend toegelaten, dat de Akte niet was toegepast; de Staten-Generaal waren meer dan eenige andere natie bij de zaak geïnteresseerd. Natuurlijk trof deze redeneering geen doel. Hetzelfde lot trof het negende artikel over den vrijdom van tol van weêrszijden, eene ongehoorde nieuwigheid naar de meening der commissarissen, waarvan niets kon komen, al voerden de ambassadeurs aan, dat de Engelschen in de Republiek toch met de ingezetenen werden gelijkgesteld; dat was geen bijzonder voorrecht voor de Engelschen alleen, werd geantwoord, want zoo werden alle vreemdelingen behandeld.

Men behandelde daarna de kwestie, of geld en levensmiddelen onder contrabande moesten gerekend worden, wat volgens de Engelschen door hen altijd bedongen werd en wat de Staten-Generaal zelf in hun verdrag met Cromwell hadden toegestaan. Het antwoord mag gehoord worden: bij het sluiten van eene alliantie moest gelet worden op wat voor beide landen het nuttigst was; aangezien beide volken bij den handel het meeste belang hadden, moest ingeval een van beide partijen in oorlog geraakte, de handel van de andere op 's vijands land zooveel mogelijk vrijblijven; men deed er den vijand geene afbreuk mede door den handel zooveel mogelijk te beperken, want de verboden waren zouden wel van elders komen; het verdrag met Cromwell leverde geene goede vergelijking op, want dat was geene alliantie geweest; [1]) in de tractaten van de Staten-Generaal met Frankrijk [2]) en Spanje waren geld en levensmiddelen ook niet onder contrabande gerekend.

Toen volgde eene bespreking over den regel „vrij schip, vrij goed", die, ofschoon in de instructie vroeger gesteld dan het artikel over contrabande [3]), eerst was overgeslagen. De commissarissen merkten op, dat door het toonen van paspoorten zonder het recht van visitatie „frauden" niet voldoende zouden kunnen worden tegengegaan; al was op de ladingplaats geene contrabande aan boord, de schippers zouden ze immers onderweg nog kunnen innemen. Het kon moeilijk ontkend worden, dat sommige menschen

[1]) De amb's hadden er kunnen bijvoegen, dat toen geld en levensmiddelen niet absoluut onder contrabande waren gerekend; slechts in één geval was dit aangenomen; zie later.

[2]) Bedoeld werd het verdrag van 1646, waaraan Frankrijk zich echter niet geheel gehouden had!

[3]) Contrabande in art. 18 en 19; het andere in 12 en 13, 20—24.

„door drift tot haer eygen voordeel middelen weten uyt te vinden, waardoor dat selffs de alder salutairste wetten werden geëludeert", maar, moest men daarom dingen invoeren, zoo vroegen de ambassadeurs, die het algemeen meer schade dan voordeel zouden aanbrengen, zooals door visitatie zou geschieden, want daardoor werden allerlei schepen in hunne reis belemmerd, koopwaren door te lang oponthoud bedorven, de kooplieden door de „Recherchers, die niet altijdt de beleefste lieden sijn" beleedigd, terwijl fraude ook hier niet voorkomen werd, omdat diezelfde Recherchers niet altijd „de sorchvuldigste ende incorruptibelste menschen" waren; hoeveel meer kon men dan vertrouwen op paspoorten, gegeven door college's, „in de welcke veel voornaeme Heeren haer sitplaets hebben?" Evenmin als over deze kwestie kon men het eens worden over de straf, waarmede zij, die contrabande naar een vijandelijk land wilden voeren, werden bedreigd; de Staten-Generaal eischten, dat dan alleen de contrabande-goederen verbeurd zouden worden verklaard; hunne ambassadeurs voerden tot verdediging hiervan aan, dat meestal verschillende kooplieden één schip bevrachtten en dat men door, zooals de Engelschen eischten, alle waren in het schip verbeurd te verklaren, onschuldigen zoowel als schuldigen zou treffen.

Er was nog meer verschil: de Staten-Generaal wilden [1]), dat schepen, die op de kust van een der beide landen gestrand waren of schepen, die door den vijand genomen, door een oorlogsschip of commissie-vaarder van een der geallieërden hernomen werden, voordat ze door den vijand voor goeden prijs waren verklaard, zouden moeten worden teruggegeven of, wanneer ze verkocht waren, de opbrengst er van, ingeval ze binnen een jaar en zes weken door den eigenaar werden teruggeëischt. Dit voorstel werd als strijdig met de wetten van Engeland, die gestrande schepen toewezen aan hen, die het strandrecht hadden, en zelfs als strijdig met het volkerenrecht, door de Engelschen geheel verworpen. Tevergeefs wezen de ambassadeurs op de hardheid dier Engelsche wetten en ze waarschuwden voor de strandbewoners, die „om hare giericheyt te voldoen" reden hadden om halfdoode schipbreukelingen te mishandelen en af te maken.

Ook het laatste artikel, dat op den handel betrekking had [2]), waarin behandeling op den voet van meest begunstigde natie werd verzocht, kon niet worden aangenomen: de Engelschen zouden in de Republiek dan grooter voorrechten moeten hebben, zooals ze die hadden in de Hanzesteden, waaraan ze daardoor ook grootere voordeelen in Engeland konden toestaan.

[1]) Art. 25.
[2]) Art. 26.

De behandeling der volgende artikels werd uitgesteld tot later; men had voorloopig genoeg [1]). Na alles, wat over het verschil van handelspolitiek tusschen de beide landen in het algemeen vooropgesteld was, kan de uitslag der conferentie's niet veel bevreemding wekken. Overal heerschte hetzelfde verschil: de Staten-Generaal eene zoo groot mogelijke vrijheid van handel eischende, de Engelschen die vrijheid van handel van de Nederlanders zooveel mogelijk trachtende te beperken. Nog sterker dan bij de meer protectionistische bepalingen als de Navigatie-Akte treedt dit op den voorgrond bij de bespreking van den eisch der Staten-Generaal, dat de vlag de koopwaar zou dekken, als die koopwaar maar geen contrabande was, terwijl het begrip van contrabande zoo eng mogelijk werd getrokken; alleen die waren, waarvan gezegd kon worden, dat ze onmiddellijk bestemd waren tot het voeren van den oorlog, als kruid en wapenen, zouden er onder gerekend worden. Ook hier naderden de eischen onzer voorouders dichter dan die der Engelschen tot wat de begrippen der moderne wetenschap uit een volkenrechterlijk oogpunt daarover vaststellen [2]), maar ook hier was hun streven niet gebaseerd op den grondslag van het gemeenschapsbelang der menschheid, evenmin als hun streven naar vrijheid van handel in het algemeen voortkwam uit „een juist begrip van de algemeene, eeuwige wetten, die het maatschappelijk leven beheerschen" [3]); het was alleen, omdat het meer met hun voordeel overeenkwam; de tijd lag nog niet zoo lang achter hen, dat ze geheel andere stelregels hadden gehuldigd.

Evenals het handelsbelang vrede eischte, evenzoo eischte datzelfde belang dringend er voor te zorgen, dat men de grootst mogelijke vrijheid van handel behield, als een der naburige staten in een' oorlog werd gewikkeld. Voor de republiek bestond er lang niet zooveel kans op oorlog als voor die naburen, waar souvereinen aan het hoofd stonden; een souverein immers moest om zijn eigenbelang oorlog wenschen, meenden de Hollandsche staatslieden uit het eerste stadhouderlooze tijdperk. [4]) Met Spanje had men de nu aan Engeland gevraagde voordeelen reeds bedongen; met Frankrijk, dat zich in den laatsten tijd aan het in het verdrag van 1646 daarover vast-

[1]) Het hier beschrevene had plaats in vier conferentie's, die de amb's meldden aan den Griffier 31 Dec. 1660, 28 Jan., 4 en 11 Feb. 1661; van den eersten brief een overzicht bij Aitzema IV 618.

[2]) Zie echter over de vaagheid zoo niet der begrippen, dan toch der algemeen geldende bepalingen, Mr. Vollenhoven, Omtrek en Inhoud van het Internationale Recht, [Leidsche Dissertatie 1898] blz. 130.

[3]) Tien Jaren, blz. 193.

[4]) Over deze maxime's zie De La Court's Aenwijsinghe, Voorrede en deel II.

gestelde niet gehouden had, werd hetzelfde beproefd. Gelukte dit alles, dan kon de Republiek er tamelijk zeker van zijn, dat, hoevele oorlogen er in het Westen van Europa ook uitbraken, zij zoo goed als vrijheid van handel zou behouden. Het was aan den anderen kant in het belang van Engeland dit te verhinderen. Mochten er inderdaad redenen tot klachten over het optreden der Nederlandsche kooplieden in den oorlog van Engeland met Spanje bestaan hebben, wat zoo'n wonder niet zou zijn, de eigenlijke kwestie lag ergens anders: Engeland moest overal, waar het kon, de vrijheid van den Nederlandschen handel belemmeren, vooral dan, wanneer, zooals in tijd van oorlog, de eigen handel van Engeland geheel buiten concurrentie werd gesteld. De Akte van Navigatie was in haar wezen tweeslachtig: zij beschermde den Engelschen handel, zij trof bovendien de Nederlanders. De eisch van onderzoek van schepen en van zoo groot mogelijke uitbreiding van het begrip contrabande beoogde alleen het laatste en was nog veel meer doeltreffend dan het geheele verbod van den Nederlandschen handel in Engeland, dat, zooals duidelijk blijkt, ten tijde van Cromwell in het algemeen slecht was in acht genomen, terwijl juist in dienzelfden tijd door het onderzoek van schepen en door het gebrek aan een reglement over de scheepvaart, aan de Nederlanders een zeer groot nadeel berokkend was. [1]) Zulk een reglement zou waarschijnlijk ook nu moeten blijven ontbreken, tenzij de Staten toegaven en daaraan dachten ze nog niet; zij achtten het remedie erger dan de kwaal.

Al is het waar, dat aan beide zijden eigenbelang — of liever staatsbelang — dwong tot het stellen der eischen, die genoemd zijn, er is toch iets in het optreden onzer voorouders, dat onwillekeurig sympathie afdwingt, zooals bij voorbeeld hun voorstel ten opzichte van gestrande schepen: of moet ook hier alleen het handelsbelang in rekening worden gebracht, wat een cynicus zou kunnen doen door te beweren, dat er jaarlijks heel wat meer schepen van Hollanders op de kust van Engeland schipbreuk zullen geleden hebben, dan Engelsche op de Hollandsche kust? Mag ook hier gewis niet aan een gevoel van humaniteit tegenover een barbaarsch recht, dat uit vervlogen tijden dateerde, gedacht worden? Dat zoo iets aan den kant der Engelschen verdedigd werd met een beroep op de

[1]) In het blz. 50, noot 2, genoemde pamflet wordt de schade door de kaperijen ten tijde van Cromwell aan de Nederlanders toegebracht, geschat op „25 tonnen goudts," wat wel wat overdreven zal zijn. In een ander pamflet [Petit n°. 3140]: Speculatiën over den innerlijcken toestant van Regeringe in de vereenigde Provintien etc. op „eene ongelooflijcken tal van tonnen Goudes," blz. 13.

wet, die onverbiddelijk is, bewijst, dat die wet niet onder invloed van humaniteit was ontstaan en voortleefde.

Door den uitslag dezer eerste onderhandelingen waren onze ambassadeurs niet bemoedigd. Er kwam nog meer, dat hunne positie heel spoedig niet veraangenaamde. Vooreerst de pretensie's van de Engelsche Oost-Indische Compagnie op de Nederlandsche. In 1654 had men, wat de toenmalige pretensie's betrof, schoon schip gemaakt; de Nederlandsche Compagnie had eene aanzienlijke som moeten betalen [1]), nadat een akkoord door van wege de beide landen benoemde commissarissen was gesloten. Het eiland Poeloe-Run, dat reeds in 1623 aan de Engelschen was toegezegd, zou nu zonder uitstel moeten worden overgeleverd. De particuliere pretensie's over de Ambonsche terechtstelling waren tevens uit den weg geruimd [2]). Het duurde niet lang, of nieuwe pretensie's vulden een nieuw klachtenboek, waarvan er eenige in 1659 waren afgedaan. Een der eerste tijdingen, die de ambassadeurs in 1660 aan de Staten zonden, was, dat de Engelsche Compagnie telkens hevige klachten, niet alleen over pas voorgevallen zaken, maar over alle mogelijke van den beginne af aan bij den koning inbracht; de Ambonsche geschiedenis werd zelfs nogmaals opgerakeld [3]). Er was éene pretensie, die inderdaad met veel recht te berde scheen te worden gebracht: Poeloe-Run, het eenige steunpunt der Engelschen in den Oost-Indischen archipel, was nog al niet in het bezit hunner Compagnie. Inderdaad kon dit eiland voor hen van groote beteekenis zijn. Nog altijd was het niet ver verwijderde Ambon het hoofdpunt van den specerijen-handel der Nederlanders; als de Engelschen hoop hadden de Nederlanders nog eens uit den archipel te verdrijven, dan zou dat eiland eene uitstekende basis van uitgang zijn, terwijl de opbrengst er van in notemuskaat en foelie, ten minste in de oogen der Engelschen, al bijzonder groot moet zijn geweest [4]).

Aan wien de schuld, dat het eiland nog niet in hunne handen was? De Nederlandsche Compagnie was in 1654 hare verplich-

1) 85000 £.

2) Dit akkoord bij Aitzema III 1069.

3) Amb's aan den Griffier 26 Nov. 1660.

4) In de petitie in 1654 over de schade, door het niet overleveren van Poeloe-Run geleden, wordt de jaarlijksche opbrengst berekend op 228.000 pond notemuskaat, waarvan het pond 12 denariën zou opbrengen en 60.000 pond foelie, het pond à 2 shilling. De overdrijving is duidelijk, vooral doordat voor alle jaren dezelfde opbrengst werd berekend; die opbrengst was verbazend veranderlijk; in een rapport uit 1664 (Aitz. IV 194) wordt die der nagels op Ambon geschat op 49 pond en in een uit 1665 (id. 488) op 440097 pond, die naar Europa zijn gevoerd!

tingen trouw nagekomen. Zij had brieven aan den gouverneur en raden van Indië en aan die van Banda met last om het eiland aan de Engelschen af te staan, mits deze kwamen, voorzien van eene autorisatie der Engelsche regeering, overgeleverd; de Engelsche Compagnie had zich hierover zeer voldaan betoond, toen zij de kwitantie voor de bij het akkoord bepaalde som had overgezonden, en nu kwam ze in September 1660 plotseling op de zaak terug door nieuwe brieven te verzoeken, daar zij nu van plan was van het eiland bezit te gaan nemen. Ook hieraan voldeed de Nederlandsche Compagnie, maar zij stelde den eisch, dat het eiland nu alleen op bevel van den koning kon worden ingeruimd. Dit weigerden de Engelschen; zij wilden die begrenzing niet in de autorisatie hebben opgenomen. Daarna droeg de Nederlandsche Compagnie de zaak aan de Staten-Generaal op met verzoek om ze door de ambassadeurs te laten behartigen [1]).

Met de vraag, welke de reden was, waarom de Engelschen het eiland niet in bezit hadden genomen, liet men zich niet in. Het is niet onwaarschijnlijk, dat de Nederlanders alles in het werk hadden gesteld om die Engelsche nabuurschap te vermijden. Twee bewindslieden van de Engelsche Compagnie, zegt Aitzema [2]), waren door Nieuwpoort omgekocht om de inbezitneming te verhinderen. De Engelschen namen dit inderdaad geheel als waarheid aan en ze voegden er aan toe, dat het akkoord met die twee heeren na hun' dood door Nieuwpoort bemachtigd en verbrand was [3]).

Hoe dit zij, men kwam daardoor in 1660 in groote onaangenaamheden. Overeenkomstig den wensch der Nederlandsche Compagnie gelastten de Staten-Generaal den ambassadeurs de zaak te behartigen [4]). De Engelschen schenen nu alle mogelijke haast te willen maken: hunne schepen naar Indië lagen gereed en die moesten de verlangde brieven mee hebben, of men zou voor de gevolgen niet instaan, zoo verzekerden Gedeputeerden van de Compagnie aan de ambassadeurs, die zich vergenoegden met te antwoorden,

1) Naar de memorie der O. I. C. aan de St. Gen., die in het verbaal is opgenomen.

2) IV 617.

3) Dit blijkt uit eene memorie der Eng. O. I. Comp. uit Maart 1661, waarin het jaargeld dat de twee leden hadden ontvangen, 1000 £ genoemd wordt; zie het verbaal. Dat de Ned. Comp. niet afkeerig was van het uitdeelen van cadeautjes, bewijst het feit, dat ze nu negen „Japan Cabinetts" naar Londen zond, zooals medegedeeld wordt in een stuk „from Exeter House", gedateerd 7 Mei 1661, geadresseerd aan Sr. Edward Nicholas en volgens bijgevoegde explicatie afkomstig van eenen Mr. Coofferd, waarin verschillende mededeelingen over de onderhandelingen worden gedaan, R. O. Twee dezer kabinetten werden aan York gegeven, zooals blijkt uit Pepys' Diary [uitgave 1876] 20th April 1661.

4) Res. St. Gen. 27 Nov. 1660.

dat het verdrag van 1654 op bevel der beide regeeringen was gemaakt en dus ook alleen op dier bevel kon worden uitgevoerd.

Ofschoon het beroep op den koning niet anders dan tot eer van Zijne Majesteit kon strekken, zooals één der secretarissen van staat zelf verzekerde, trad Karel II in de audiëntie, die de ambassadeurs over dit onderwerp vroegen, niet openhartig op [1]). Het bleek spoedig, waar de knoop zat; in de autorisatie, die de Compagnie van wege den koning wel had gevraagd, maar die ze niet dan na lange aarzeling had willen toonen, werd geene melding gemaakt van het verdrag van 1654. Dat was een gevaarlijk iets en de ambassadeurs maakten er zeer terecht aanmerking op [2]). Als die overeenkomst, die alle pretensie's van vóór 1654 vernietigde, in dit geval niet erkend werd, hoe kon men dan zeker zijn van andere gevallen? Zou men niet kunnen beweren, dat die overeenkomst met Cromwell gesloten was en dat ze daarom voor den koning niet gold? Men wist, dat men in die verre streken in Indië meer dan elders voorzichtig moest zijn en al verzekerde nu de Engelsche Compagnie mondeling aan de ambassadeurs, dat ze er niet aan dacht op die overeenkomst terug te komen, juist het daaraan toegevoegde, dat ze den koning niet wilde lastig vallen om melding te maken van iets, wat Cromwell had gedaan, en dat ze bovendien al recht had gehad op het eiland sedert het verdrag van 1623 [3]), juist dat maakte het wantrouwen der ambassadeurs des te meer gaande. Het voorwendsel was ook wel wat heel dwaas, want stamde ook de Akte van Navigatie niet uit den tijd, toen volgens de begrippen der Engelschen van 1660 meer een duivel dan een mensch over Engeland had geheerscht?

Volstandig weigerden de ambassadeurs het bevel tot overgave, dat zij inderdaad hadden ontvangen [4]), op zulk eene autorisatie aan de Engelschen ter hand te stellen. De Staten-Generaal sloegen een' middenweg in: zij zouden er zich mede tevreden stellen, als de koning in zijn bevelschrift wilde verklaren, dat men met de afdoening van de geschillen tusschen de beide Compagnieën tot 1659 was gevorderd [5]), waarbij dus niet bepaaldelijk van de verdragen van 1654 en 1659 melding werd gemaakt, maar waarbij de Nederlanders bovendien nog van de nieuwe regeering gegarandeerd zouden krijgen, dat de pretensie's tot 1659 uit den weg

---

1) Amb's aan den Griffier 10 en 24 Dec. 1660.

2) Dez. aan de St.-Gen. 7 Jan. 1661 en aan den Griffier 11 Febr. 1661.

3) Van 21 Jan. 1623; zie de Jonghe, Opkomst van het Ned. Gezag in O. Indië, Deel V, blz. XXXI.

4) 27 Dec. 1660 hadden ze die reeds ontvangen; zie het verbaal.

5) Res. St. Gen. 28 Jan. 1661.

waren geruimd, wat een groot voordeel was, omdat die overeenkomst slechts de pretensie's over vier schepen afdeed, terwijl over andere kwestie's, die na 1654 waren voorgevallen, alleen in vage bewoordingen werd gesproken. De Engelsche Compagnie, die voorgaf het akkoord van 1659 in het geheel niet te willen erkennen, daar dit buiten haar om door den protector Richard was gesloten, weigerde het voorstel der Staten.

De ambassadeurs, door zooveel gehaspel over een oogenschijnlijk zoo gering verschil ontmoedigd, gaven daarop den raad in 's hemelsnaam de akte van autorisatie van den koning maar aan te nemen en de teruggave op de „facilste ende genereuste voet" te doen plaats hebben, want anders zou voor het uitstel van de inruiming ook nog schadevergoeding worden gevraagd en de andere pretensie's der Engelschen, die reeds op „geene cleyne somme" berekend werden, zouden daardoor meer schijn van wettigheid erlangen [1]). Het feit, dat men het over eene dergelijke kwestie niet eens kon worden en vooral het optreden van de Engelsche Compagnie tegenover de vertegenwoordigers van de Staten-Generaal, dat de hoogste verontwaardiging van de Witt opwekte [2]), was met het oog op de toekomst niet zeer geruststellend. Al behoefde men niet ernstig bevreesd te zijn over dreigingen van het weinig machtige lichaam der Engelsche Oost-Indische Compagnie, die men in Indië zoo verre de baas was, die zaak zou eene andere gedaante aannemen, als de regeering zich met hare klachten ging bemoeien. In de kwestie over Poeloe-Run had deze zich min of meer op den achtergrond gehouden; in eene andere aangelegenheid, waarover de Compagnie ook zeer luide klachten aanhief, greep ze met meer kracht in: dat was niets meer of minder dan eene buitengewone uitrusting van de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, waarmede deze den Portugeezen in Indië afbreuk zou gaan doen.

---

1) Amb's aan den Griffier 11 Febr. 1661. Het antwoord der Engelsche Compagnie op het voorstel van de St. Gen. eindigde aldus: „Srs, We desire to have a clear and pertinent present information from your Exc. whether you have full power from your States and E. I. Compagnie to make a present close of past Injuries and to secure us against your future disturbance of us in the freedome of our Trade in India; if you deny that you have it, or delay to give us a Categoricall answer, Wee shall trouble you no further, But apply ourselves to such other expedients as the Justice of God and our King shall make us Masters of". De som der pretensie's was hier berekend op 3.000.000 £; de schade voor het niet overleveren van Poeloe-Run werd geschat op 1.200.000 £. Cf. Amb's aan de St.-Gen. 18 Maart 1661.

2) Zie Brieven IV 84 en cf. id. 88. In het blz. 87, noot 3 genoemde stuk van Mr. Coofferd wordt ook gewezen op de groote verontwaardiging van de amb's zelf over het optreden der Comp. tegenover hen.

Wat was hiervan de reden? Karel II had nog steeds geen' bondgenoot op het vasteland en bovendien was hij nog ongehuwd, waardoor twee nauw met elkander samenhangende kwestie's ontstonden. Het vorstenhuis, dat zich aan den nieuwen koning vermaagschapte, kon hoop hebben grooten invloed in Engeland uit te oefenen. Vele aanbiedingen werden gedaan, vele intrigue's gesponnen. Spanje en Frankrijk beide hadden den koning op die wijze voor zich trachten te winnen. Dezelfde redenen, die eene nauwe verbinding met die landen van den beginne af hadden tegengewerkt, hadden ook nu ten gevolge, dat hunne pogingen zonder succes bleven [1]). Er kwam eene andere candidatuur, die op het eerste gezicht weinig kans van slagen moest hebben.

Portugal had het getroffen, toen het in het midden der zeventiende eeuw bondgenooten zocht tegen Spanje. Nu echter scheen de toestand bedenkelijk. Frankrijk had vrede met Spanje gesloten en plechtig beloofd Portugal niet meer te zullen steunen; Engeland scheen zich ook eerder met Spanje te zullen verbinden dan het indirekt den oorlog aandoen door Portugal te helpen. Toch kwam het aanbod van Portugal tot een huwelijk bij Karel II spoedig in aanmerking. Geheel onnatuurlijk was dit niet: het Engelsche volk zou een aantal handelsvoordeelen, de koning een groote bruidschat krijgen, waardoor beide werden gebaat en waardoor het bezwaar, dat Catharina van Braganza eene katholieke prinses was, dat voor Karel II toch niet veel beteekende, ook bij het meerendeel van het volk werd weggenomen. Toch stonden er groote gevaren tegenover: hoe zou Spanje het opnemen, zou het Engeland niet openlijk den oorlog verklaren? Dat legde een groot gewicht in de schaal, want Engeland was lang niet in staat met kracht een' oorlog te voeren. Daarom aarzelde Karel II, eene aarzeling, die echter werd weggenomen, toen Lodewijk XIV hem in het diepste geheim liet weten, dat hij tegen de alliantie van Engeland met Portugal nooit gekant zou zijn; het was de eerste schrede van dien jongen koning, die pas zelf de regeering in handen had genomen, op den weg, die bewees, dat de worsteling tusschen Frankrijk en Spanje niet uit was. [2]) Als Engeland het met Spanje te kwaad kreeg, dan zou het op Frankrijk kunnen rekenen, al was het dan niet openlijk, dan toch door geheime ondersteuning.

Voor de Republiek was dit huwelijk van veel beteekenis. Zij was nog altijd met Portugal op voet van oorlog. Met opmerkzaamheid had de Witt de berichten van de ambassadeurs over de sedert December loopende geruchten gadegeslagen. Er werd

[1]) Cf. Ranke l.l. 428.

[2]) Ranke l.l. 368.

zelfs beweerd, dat Portugal aan Engeland afstand zou doen van al zijne veroveringen, eene bewering, die wel wat overdreven was, maar toch konden al te groote handelsvoordeelen voor Engeland in Portugal den Staten niet geheel aangenaam zijn. Wat de vraag betrof, of de Republiek om dat huwelijk alleen moeilijkheden met Engeland zou krijgen, daarover behoefde Holland in elk geval niet zeer ongerust te zijn, want die provincie had zich reeds vroeger voor den vrede met Portugal verklaard op de door dit land aangeboden voorwaarden, waarbij ook aan de Republiek groote handelsvoordeelen niet alleen in Portugal, maar ook in Brazilië, werden toegezegd. Het eenige stuitende in die voorwaarden was, dat Brazilië voorgoed moest worden afgestaan. Holland had dat bezwaar in Mei 1660 overwonnen, [1]) overwegende, dat de West-Indische Compagnie nimmer in staat zou zijn een krachtig gezag te handhaven, zoodat voortdurend hulp van de Staten zelf noodig zou zijn; wellicht heeft ook dit zijn' invloed doen gelden, dat Holland heeft ingezien, dat de bevolking der Republiek niet groot genoeg was om het uitgestrekte land met vrucht te koloniseeren. [2]) Maar al stelde Holland zich nu tevreden met het door Portugal aangeboden equivalent, de andere provinciën waren nog niet zoo ver. Het geheele jaar 1660 vorderde men niets, welke moeite Miranda, de Portugeesche ambassadeur, zich ook gaf en ondertusschen brachten de kaperijen op Portugeesche commissie groot nadeel aan den Hollandschen handel toe.

De eenige plaats, waar de oorlog tegen Portugal krachtig was gevoerd, was Indië geweest. Ook nu, nu Portugal na den vrede van de Pyrenaeën alle krachten in Europa noodig had en daardoor in Indië zoo goed als weerloos was, had de Oost-Indische Compagnie eene uitrusting gereed gemaakt, die iets grooter was dan in de vorige jaren en waarvan de onkosten door haar zelf op vijf en tachtig ton gouds geraamd werden [3]). Het is waarschijnlijk juist deze uitrusting geweest, die Holland er van heeft teruggehouden om meer dan anders het geval zou zijn geweest reeds in 1660 op het sluiten van vrede aan te dringen; het was ook deze uitrusting,

[1]) Secr. Res. Holl. 25 Mei 1660, II 142.

[2]) Downing schreef daarover aan Clarendon 14/24 Juni 1661: „besides that if thay had Brazeile, thay know not how to get people to plant it and that therefor it is better to consent themselves with Trafficque thither." B. L.

[3]) Zie de memorie der O. I. C. bij Aitzema IV 766. Dat de Comp. nog wel eene andere reden had om hare equipage wat grooter te maken dan andere jaren, blijkt uit eene memorie van haar uit April 1661, die in het verbaal is opgenomen; daar worden als redenen ook opgegeven geruchten over eene Engelsche expeditie naar Indië en over het verlies van de Kaap, wat haar reeds in Augustus 1660 had doen besluiten tot eene vermeerdering met 8 schepen.

die der Engelsche Compagnie zoo veel ergernis gaf, omdat ze vreesde, dat hare belangen geschaad zouden worden; het was deze ergernis, die de koning volkomen deelde, toen in Februari 1661 zijn huwelijk met Catharina van Braganza zoo goed als vast stond. Duidelijk bleek het ongenoegen van Karel II in eene audiëntie, die Beverweert in het laatst van Februari bij hem had verzocht: na zijne klachten geuit te hebben over de schade, die den Engelschen in Indië door de Nederlanders werd toegebracht, die Beverweert beantwoordde met de opmerking, dat de Engelsche Compagnie wel wat vaardig met hare klachten was en dat die voldaan zouden worden, als het bleek, dat ze gegrond waren, — had de koning geïnformeerd, welk doel de Nederlanders met hunne groote uitrusting naar Indië hadden. Beverweert meende hem met de verzekering, dat men alleen tegen de Portugeezen wilde optreden [1]), gerustgesteld te hebben, maar eenige dagen later kwamen twee der commissarissen bij de ambassadeurs met een verzoekschrift, door de Engelsche Compagnie bij den koning ingeleverd, waarin zij er op aandrong, dat aan de ambassadeurs zou worden te kennen gegeven, dat Engeland geen verdrag zou sluiten, voordat het doel der uitrusting duidelijk was aangewezen, voordat van weêrszijden de pretensie's, die men op elkander had, voldaan waren en voordat men zulke voorwaarden, die de vrijheid van den Engelschen handel op Indië konden waarborgen, had vastgesteld. Weêr beriepen de ambassadeurs er zich op, dat de uitrusting alleen tegen de Portugeezen gericht was, maar toen bleek de ware bedoeling der Engelsche regeering in het hierop gegeven antwoord, dat het belang van Portugal evenals dat van de Republiek den koning zeer ter harte ging, dat hij daarom eene goede verstandhouding tusschen beiden wenschte en daarvoor zijne mediatie aanbood. [2]) Er kwam dus in dit opzicht overeenstemming tusschen de wenschen der Engelschen, die de uitbreiding van den Nederlandschen handel wilden verhinderen, waar ze dat konden, en die van den koning, die eerst zoo zeer de vriendschap der Nederlanders had gezocht en wiens dynastiek belang hem nu reeds van hen begon te vervreemden. Hoe ver was men nu reeds verwijderd van dat, wat de beloften van goede gezindheid hadden doen hopen: geen handelsverdrag, herhaling van het voortdurende getwist tusschen de beide Compagnieën. De zelfde verhouding als ten tijde van Cromwell begon terug te komen; de koning begon zich met zijn volk te vereenzelvigen.

1) Amb's aan den Griffier 25 Febr. 1661.
2) Id. 4 Maart 1661, waarbij de petitie van de Eng. O. I. C. en eene schriftelijke memorie van het door de commissarissen gezegde.

Er was eene zaak, die men onder deze omstandigheden al vast kon opgeven, namelijk het sluiten van eene triple-alliantie. Afgezien van de weinige hoop, die men nog kon hebben om met Engeland eene alliantie te sluiten, uit particuliere gesprekken hadden de ambassadeurs voldoende kunnen opmaken, dat men van een triple-alliantie niets zou willen weten, al was men het eens geweest over al het andere [1]) en de commissarissen merkten tegen de ambassadeurs op, toen deze overeenkomstig hunnen last van eene triple-alliantie melding maakten, dat het wel wat „prematuer" was daarvan te spreken, terwijl al het andere nog zoo tusschen hemel en aarde hing. De reden hiervan is niet ver te zoeken: als de Engelsche regeering niet zeer gezind was tot eene alliantie met Frankrijk alleen, zooals werkelijk het geval was, dan kon ze evenmin gezind zijn tot eene alliantie tusschen de drie landen. Er kwam nog bij, dat men er in Frankrijk evenmin iets van wilde weten en dat van Beuningen, het voornaamste lid van het buitengewone gezantschap te Parijs, er bij de Witt sterk op aandrong om den eisch der triple-alliantie te doen opheffen. [2]) De Staten zelf konden nu ook niet meer veel gewicht aan hun voorstel hechten, daar zij bovendien langzamerhand wel wisten, vanwaar ze iets te verwachten hadden. Toch duurde het nog eenigen tijd, voordat aan het verlangen van van Beuningen werd voldaan.

Zoo ontmoedigd waren onze ambassadeurs, daar ze in het geheel geen voordeel voor den Nederlandschen handel hadden kunnen bedingen, omdat de Engelschen zich aanhoudend op de wet beriepen, zonder zich „nogh door reeden van nut en billyckheit, nogh door eenige andere consideratien" te laten bewegen om daarop inbreuk te maken — bij de conferentie's waren steeds eenige rechtsgeleerden aanwezig om den commissarissen van advies te dienen — zoo ontmoedigd waren onze ambassadeurs daardoor, dat ze er nu reeds op begonnen aan te dringen om te worden teruggeroepen ten einde van den stand van zaken verslag te doen. Misschien zou dat nog eene goede uitwerking hebben, dachten ze, want de Portugeesche ambassadeur had ook gedreigd met heengaan en toen had hij zijn' zin gekregen; zij vergaten, dat Portugal veel kwam aanbieden en dat de Staten veel kwamen vragen. Wanneer aan hun verzoek tot terugroeping werd voldaan, dan zou men een' ordinaris ambassadeur in Engeland kunnen laten, voegden

1) Amb's aan den Griffier 4 en 11 Febr. 1661.
2) Van Beuningen aan de Witt 31 Dec. 1660, 7 en 21 Jan. 1661, Brieven I 339, 343 en 353.

ze er bij [1]). Van Hoorn nam nog tevens de voorzorg de Witt, aan wien dergelijke dingen alleen gemeld werden, omdat alles, wat aan de Staten-Generaal werd geschreven, in den vorm van „nouvelles" naar Engeland werd teruggezonden, op het hart te drukken, dat hij niet met dien post van gewoon gezant wilde belast worden en hij had er recht op zich daarvan te verontschuldigen, want hij was zoo voorzichtig geweest bij de Staten van Holland te bewerken, dat hij na het voltooien van de onderhandelingen of bij het afbreken er van niet gedwongen zou kunnen worden in Engeland te blijven [2]). De „gulden relegatie" was bij onze voorouders niet geliefd. Men vond het verzoek wel wat erg overhaast, al nam de Witt op zich het in de Staten van Holland ter sprake te brengen [3]).

Wat de stemming der ambassadeurs niet verbeterde, was, dat na de behandeling van het door hen overgeleverde voorstel de conferentie's steeds werden verschoven. Om hierover hunne verwondering te kennen te geven, had Beverweert de boven reeds vermelde audiëntie bij den koning verzocht, waarin hij dezen voorhield, dat, als het waar was, wat de ambassadeurs hadden meenen op te merken, dat er in Engeland jaloezie bestond over de in Frankrijk gevoerde onderhandelingen, dat dan die jaloezie volkomen ongegrond was, daar er in Frankrijk niets ten nadeele van de met Engeland te sluiten alliantie was voorgesteld. Werkelijk gaf Karel II te kennen, dat het hem vreemd voorkwam, dat men met Frankrijk tegelijk onderhandelde en dat hij geloofde, dat dat de reden was, dat men nu met Engeland niet zooveel haast maakte, wat geheel en al streed met de verzekeringen, die men in den Haag had afgelegd van met hem eene nauwe alliantie te willen sluiten. Ook Clarendon, met wien de ambassadeurs over hetzelfde onderwerp spraken, gaf uiting aan deze jaloezie, terwijl hij er nog bijvoegde, dat men daarom eerst zoo lang met het zenden eener ambassade had gewacht [4]). Het behoeft geen lang betoog om de onrechtvaardigheid van deze verwijten aan te toonen. Het talmen met het zenden der ambassade kon door Frankrijk nog meer kwalijk worden genomen dan door Engeland; de schuld daarvan lag alleen aan de slechte staatsregeling der Republiek, terwijl het inderdaad beter vorderen van de onderhandelingen met Frankrijk, waar Mazarin hoop had gegeven, dat de handelsbe-

1) Beverweert en van Hoorn aan de Witt 4 en 11 Febr. 1661, Brieven IV 77 en 80.

2) Van Hoorn aan de Witt 18 Febr. 1661, id. 84; Sec. Res. Holl. 24 Sept. 1660, II 279.

3) De Witt aan van Hoorn 11, 18 en 25 Febr. 1661, id. 80, 82 en 86.

4) Amb's aan den Griffier 25 Feb. 1661.

zwaren, die ook daar bestonden, wel uit den weg konden worden geruimd en waar men waarschijnlijk veel spoediger tot een einde zou zijn gekomen, als Mazarin was blijven leven [1]), toch niet aan de Republiek kon worden verweten, die bovendien recht had te onderhandelen met wie ze wilde. Maar hoe onrechtvaardig het ook was, er blijkt uit het optreden van de Engelsche regeering, dat hier eene nieuwe moeilijkheid verscholen lag, die voordurend haren invloed zou doen gelden: als de Republiek met Frankrijk verbonden was, dan zou ze eene veel machtiger positie tegenover Engeland innemen dan anders en Engeland had reden om zich daartegen zooveel mogelijk te verzetten. De wijze, waarop dit gedaan werd, was echter zeer zonderling. Hoe kon de koning zich nog beroepen op de verzekeringen van genegenheid tot het sluiten eener alliantie, waar hij zelf den ambassadeurs in geen hunner wenschen was tegemoet gekomen, waar nu zelfs de conferentie's zonder eenigen schijn van recht werden verschoven, zonder dat de ambassadeurs, zooals Beverweert den koning voorhield, ooit een uur, dat voor eene samenkomst was vastgesteld, hadden verzuimd [2]). Als iemand reden tot klagen had, dan waren het wel de Staten, die den koning konden verwijten, dat hij zich ongevraagd bemoeide met twee dingen, waarmede hij niets te maken had: eene uitrusting tegen Portugal en eene onderhandeling met Frankrijk. Zij hadden van den beginne af hun best gedaan om met de nieuwe Engelsche regeering in eene goede verstandhouding te komen en volkomen terecht kon Beverweert den koning verzekeren, dat men bij het aanbieden der triple-alliantie Karel II beschouwd had „als principaelste ende voornaemste contractant." Het was voor hen van het meeste belang met Engeland op een' goeden voet te staan, omdat men van de nieuwe regeering de meeste handelsvoordeelen kon hopen of de grootste belemmering in den handel kon vreezen. Het bleek nu, dat dit laatste het geval zou zijn. Het gevolg daarvan was, dat men ook niet meer zoo verlangend was naar eene alliantie en die moest de Engelsche regeering nog altijd wenschen, vooral nu zij gevaar zou loopen om met Spanje in oorlog te geraken. Had men al reden om met Frankrijk meer haast te maken, nu in Engeland van handelsvoordeelen geene sprake was, juist die uiting van jaloezie van den koning deed tot nog meer haast aansporen; misschien zou dat, dacht de Witt, Engeland nog kunnen brengen tot het inwilligen van dat „waerinne het interest van desen

1) Zie hierover de briefwisseling van van Beuningen met de Witt in Brieven, deel I. en verder het verbaal van de Ambassade naar Frankrijk 1660—1662 op het R. A.

2) Amb's aan den Griffier 25 Febr. 1661.

Staet effectivelyck is bestaende"; dan zelfs, voegde hij er bij, zou men met Frankrijk niet verder gaan, voordat met Engeland alles geschikt was[1])

Natuurlijk vergiste de Witt zich; handelsvoordeelen aan de Hollanders toestaan was voor Karel II van den beginne af eene onmogelijkheid, en dat is het, wat onze staatslieden niet hebben willen of niet hebben kunnen begrijpen. De weinige welwillendheid, die de koning ten gevolge daarvan van hen ondervond — de weigering van zijn verzoek tot de leening van twee millioen leverde hiervan reeds een duidelijk voorbeeld[2]) — heeft gemaakt, dat de pogingen van hen, die alles deden om de bedoelingen der Staten in een hatelijk daglicht te stellen[3]), met succes bekroond werden, in zooverre althans, dat de koning in allerlei zaken zijne ontevredenheid ging betuigen en dat de verhouding tusschen de beide regeeringen eene geheele verandering onderging. Het sterkste voorbeeld daarvan was de ommekeer in 's konings houding ten opzicht van den Prins van Oranje[4]). Er is verder te wijzen op het feit, dat de klachten der Oost-Indische Compagnie en vooral ook de klachten, die „alle daegen" over door Nederlanders aangebrachte schade, waarvoor men geen recht in de Republiek beweerde te kunnen krijgen, werden ingediend[5]), nu te eerder ingang bij den koning vonden. Met eenigen goeden wil van weêrszijden had men niet alleen aan die klachten der Engelschen een einde kunnen maken, maar meteen aan die der Nederlanders, die voortdurend door op Portugeesche commissie varenden, die een veilig toevluchtsoord in Engelsche havens vonden, verontrust werden, ja, die er zelfs over klaagden, dat aan Turksche zeeroovers geoorloofd werd hunne schepen, die ze vooral tegen de Nederlanders gebruikten, in Engeland schoon te maken[6]). Nu bleef dit alles slepende en tevergeefs besloten de Staten-

1) De Witt aan van Hoorn 25 Febr. 1661, Brieven IV 85.

2) Een ander voorbeeld is dit, dat op de talrijke recommandatie's van Karel II voor Engelsche officieren in dienst der Staten — er zijn er b.v. van 20 en 30 Juli, van 12 Sept. [3 tegelijk], 1 en 3 Oct. [ook 3 tegelijk] etc. — weinig of niet was gelet.

3) Van Hoorn aan de Witt 18 Febr. 1661, Brieven IV 84.

4) Zie hierover hoofdstuk IV.

5) Van Hoorn en Beverweert aan de Witt 14 Jan. 1661, Brieven IV 68; amb's aan de St.-Gen. 10 Dec. 1660, waarin ook gezegd wordt, dat steeds represaille-brieven werden gevraagd. Uit eene memorie van de admiraliteiten aan de Staten-Generaal tot antwoord op een onderzoek van dezen naar die klachten, blijkt, dat er in Dec. 1660 twee processen over opgebrachte schepen aanhangig waren voor de Admt. van Zeeland, waarvan het éëne juist was geëindigd terwijl het andere over een schip de Experientie, dat later heel wat leven zou maken, onderhanden was.

6) Amb's aan de St. Gen. 14 en 18 Febr., 11 Maart 1661; Res. St. Gen. 18 Dec. 1660.

Generaal aan Karel II een gezamenlijk optreden tegen die zeeroovers in de Middellandsche zee voor te stellen.[1])

Met dat al, hoe weinig toeschietelijkheid er bestond, op oorlog was ook geen der beide partijen, ten minste geen der beide regeeringen, belust. Onder die omstandigheden was het het verstandigste voorloopig te blijven onderhandelen. Dat dit de wensch van Engeland was, bleek hieruit, dat de klachten van Beverweert bij den koning de hervatting der conferentie's ten gevolge hadden. Nogmaals werd het voorstel der ambassadeurs gelezen. Bij het artikel over de garantie kwamen de Engelschen met eene verklaring hunner meening te voorschijn: als de Staten de garantie van de met hunne garnizoenen bezette steden, die niet hun eigendom waren, wilden, dan eischte Engeland garantie van Duinkerken. De eisch was alleszins begrijpelijk met het oog op de moeilijkheden, waarin Engeland met Spanje zou kunnen geraken; maar het is even duidelijk, dat de Republiek er niet veel lust toe bezat: al was er tusschen de feitelijke inbezitneming dier steden niet zooveel verschil, wat de garantie er van aanging, bestond dit onderscheid, dat de Staten met de Duitsche vorsten, van wie ze die steden wederrechtelijk in bezit hielden, in vrede waren, zonder dat er onmiddellijk gevaar op verstoring er van bestond, terwijl ten opzichte van Duinkerken de verhouding geheel anders was, wat de ambassadeurs niet verzuimden in bedekte termen op te merken.

Toen volgde een dispuut over de visscherij: Engeland zou alleen in zooverre de garantie hiervan kunnen toestaan, als men bedoelde de visscherij, die ieder op zijn eigen kust had. Het scheen een oogenblik, dat eene verdediging en eene bestrijding van het dominium maris zou moeten volgen, maar zoover kwam men niet. Aan den éénen kant een beroep daarop, dat Engeland alleen bij wijze van gunst de haringvisscherij op de Engelsche kust aan de Nederlanders had toegestaan, aan den anderen kant een beroep op het Entrecours en daarmede was het uit. Men vermeed het gevaarlijke onderwerp verder; het scheen, dat men huiverig was diep op de kwestie zelf in te gaan[2]). Ten opzichte van het verleenen van represaille-brieven stelden de Engelschen voor, dat men die bij weigering van justitie wel zou mogen verleenen. Dat was een zeer vaag iets; toegeven aan het door de Staten gevraagde kon

1) Res. St. Gen. 15 Jan. 1661.

2) Het valt op, dat Engeland niet te kennen gaf, hoe ver zich het dominium maris uitstrekte; volgens Selden omvatte dit toch den geheelen Oceanus Germanicus tot op de Nederlandsche en Deensche kusten; zie S. Muller, l.l. blz. 24 en cf. blz. 23, noot 1 en blz. 25, noot 1, waar blijkt, dat Engeland eerst in 1674 ronduit met den geheelen eisch is te voorschijn gekomen.

men het niet noemen en de ambassadeurs merkten op, dat het bij weigering van justitie maar beter was oorlog te verklaren.

Het eenige positieve resultaat der nieuwe conferentie was, dat den ambassadeurs een concept-artikel werd ter hand gesteld, dat moest dienen om het artikel over de garantie uit hun voorstel te vervangen en dat door de commissarissen was opgemaakt „om verdere disputen te vermijden", waartoe het inderdaad geschikt scheen. Over eene defensieve alliantie werd niet gesproken; de kwestie van de garantie werd daardoor geheel vermeden; het artikel bevatte slechts algemeene bewoordingen, alsof het voor een eenvoudig verdrag van vriendschap bestemd was [1]). Op hunne vraag, of de koning dan alleen daarover wilde onderhandelen, kregen de ambassadeurs een ontwijkend antwoord: als men het hierover eens was, zou men verder kunnen zien. Wel sprak nog een der commissarissen, lord Roberts, over het godsdienstig belang van beide landen, dat tot overeenstemming moest brengen, maar dat was als eene oase in de woestijn [2]). Toch kwam van Engelsche zijde in eene volgende conferentie een concept-artikel, dat eene defensieve alliantie in zich sloot, te voorschijn, waarin van het éene twistpunt in de garantie, de visscherij, niet werd gesproken en van het andere alleen in algemeene termen: men zou garandeeren die plaatsen, die „jure sufficienti" verkregen waren [3]). Wat daaronder werd verstaan, kon niet erg onduidelijk zijn. De gevreesde oorlog met Spanje liet behalve in dezen aldus bedektelijk uitgedrukten wensch om Duinkerken gegarandeerd te hebben elders zijn' invloed gelden: er werden nog meer bezwaren dan vroeger gemaakt om den regel „vrij schip, vrij goed" aan te nemen. Engeland, beweerden de commissarissen, zou zich met genoegen aan de ongemakken, uit visitatie voortvloeiende onderwerpen; ergo moest de Republiek daartegen ook geene bezwaren maken [4]). Deze logica was bedenkelijk in hare gevolgen; commentaar is overbodig.

Den ambassadeurs bleef niets over dan eene nadere lastgeving van de Staten af te wachten, als men ten minste de onderhandelingen niet geheel wilde afbreken. Het was bovenal wenschelijk — Clarendon zelf had dit den ambassadeurs voorgehouden — vóór de samenkomst van het nieuwe Parlement, dat in Mei zou worden opgeroepen, tot een einde te komen, [5]) wat een duidelijk bewijs was, wat men van het volk in het algemeen te hopen had,

1) Bijlage IVa.
2) Amb's aan den Griffier 11 Maart 1661.
3) Bijlage IVb.
4) Amb's aan den Griffier 15 en 21 Maart 1661.
5) Van Hoorn aan de Witt 25 Febr. 1661, Brieven IV 88.

en een bewijs ook, op welk standpunt Clarendon stond. Afbreken van de onderhandelingen zou de ernstigste gevolgen kunnen hebben, zooals zich bij den stand van zaken in het algemeen liet verwachten en dit wilde Clarendon, die van oordeel was, dat door een openhartig gedrag alle jaloezie en wantrouwen moesten worden weggenomen, trachten te vermijden. [1]) In hoeverre hij echter in staat was tegen den stroom op te roeien, bleek uit den loop der onderhandelingen. Ja, als men aan Engeland politieke voordeelen wilde geven ten opzichte van de garantie van Duinkerken, dan zou eene alliantie wellicht mogelijk zijn, maar zonder eenige voordeelen op handelsgebied voor de Staten. De ambassadeurs, vooral van Hoorn, bleven er op aandringen om verlof te krijgen tot het afleggen van een mondeling verslag. [2]) Gelukkig voor de Engelsche regeering was men in den Haag lang niet van plan aan dit verzoek te voldoen. In de eerste plaats het alles beheerschende belang van den handel, in de tweede plaats het feit, dat men in Frankrijk tijdens de ziekte van Mazarin niets vorderde, maakte het ook voor de Staten ongewenscht de onderhandelingen af te breken. [3])

Het zonderlinge van de zaak was, dat de Staten niettegenstaande alles, wat er voorgevallen was, nog niet inzagen, dat er van het verkrijgen van handelsvoordeelen geene sprake kon zijn. Het belang van de nieuwe instructie, [4]) die de ambassadeurs in het begin van April ontvingen, was dat de bedoeling der Staten in het algemeen verduidelijkt werd. Als Engeland de artikelen over handel en scheepvaart met de garantie van de visscherij niet wilde aannemen, zoo werd besloten, dan moesten de ambassadeurs voorloopig alleen over een verdrag van vriendschap handelen, met andere woorden, dan was eene alliantie onmogelijk. Onder de hand voegde de Witt er een klein lokaas bij: als men de alliantie in haar geheel zou kunnen verkrijgen, dan zou de garantie van Duinkerken misschien niet tot de onmogelijkheden behooren [5]); de conditio sine qua non echter vormden de vooropgestelde handelsvoordeelen. Moest men alleen tot een verdrag van vriendschap overgaan, wat de ambassadeurs niet mochten doen, voordat ze nog eene poging om het ideaal te verwezenlijken hadden gewaagd, dan zou vooral moeten worden aangedrongen op eene hernieuwing van vroegere verdragen, van welke bepaaldelijk het Entrecours

1) Van Hoorn aan de Witt 4 Maart 1661, id. 92.
2) Id. 25 Febr., 11 en 18 Maart 1661, id. 88, 97 en 102.
3) De Witt aan van Hoorn 11 Maart 1661, id. 95.
4) Secr. Res. Holl. 24 Maart 1661, II 281; id. St. Gen. 29 Maart 1661 bij Aitzema IV 785 vlg.
5) De Witt aan van Hoorn 25 Maart 1661, Brieven IV 104.

werd genoemd; die artikelen uit de eerste instructie, die gebruikt konden worden in een vriendschapsverdrag en waarover men het eens kon worden, zouden verder moeten worden ingelascht. Dit was echter alleen eene voorziening voor het geval van nood; op den voorgrond stond nog de hoop op eene alliantie. Men nam zelfs de moeite de eerste instructie te herzien en de aanmerkingen der Engelschen hier en daar te beantwoorden. De garantie van de landen buiten Europa, waarover was gesproken, werd geoordeeld te zijn „een werck van al te grooten omslag ende estendue" en bovendien onpraktisch, omdat de landen zoo ver afgelegen waren en men gewoonlijk eerst steun zou kunnen verleenen, wanneer de eigenlijke oorlog reeds voorbij was. Inderdaad, dat bezwaar kon bestaan, maar het was toch natuurlijk niet veel meer dan een voorwendsel; steun van Engeland voor de Oost-Indische Compagnie, die hare zaken alleen wel afkon, was minstens genomen ongewenscht. Wat zou het gevolg daarvan zijn bij de ongeregeldheid der toestanden in Indië zelf en bij de aanhoudende oorlogen, die daar gevoerd werden? De garantie van de visscherij zou door eene garantie van het vrije gebruik der zee kunnen vervangen worden, eene meer algemeene uitdrukking, die in den grond echter op hetzelfde neerkwam en waarbij de weigering om het dominium maris te erkennen duidelijk werd gehandhaafd, ofschoon de ambassadeurs tegelijkertijd gelast werden zich zoo weinig mogelijk met twisten daarover in te laten. [1]) Op de artikelen over handel en scheepvaart werden eenige kleine concessie's gedaan: zoo zou men desnoods willen toestaan, dat de tollen, die nu eenmaal werden geheven, bleven, mits de Nederlanders in geen geval aan nieuwe tollen werden onderworpen [2]); zoo noodig wilden de Staten, dat men wederkeerig eene belofte zou afleggen, dat de beide landen geen geld en levensmiddelen aan den vijand zouden toevoeren, ofschoon ze niet wilden toestaan, dat geld en levensmiddelen onder contrabande zouden worden gerekend, waardoor de handel van particulieren daarin verboden zou zijn [3]). Een kleine hatelijkheid over het beroep op de Engelsche wetten besloot deze nieuwe Instructie; er werd namelijk aan herinnerd, dat, toen in 1657 eenige Nederlandsche oorlogsschepen met een paar Portugeesche prijzen, die reeds langer dan vier en twintig uren in de handen van de Nederlanders waren geweest, in eene Engelsche haven binnenvielen, deze prijzen toch door Engeland aan Portugal werden teruggegeven. Il y a avec le ciel des accommodements, had men mogen uitroepen! Als de hoop der Staten niet vervuld werd, voegde de Witt nog aan deze instructie toe, dan zou het het beste zijn de algemeenheden bij het concept-artikel der Engelschen voorgesteld aan te nemen, om te dienen tot de inleiding van een verdrag van vriendschap [1]).

[1]) Toch wees De Witt er van Hoorn nog eens op om vooral te zorgen, dat nooit werd toegegeven, dat de Nederlanders de visscherij op de Engelsche kust uitoefenden „ex pacto sive ex foedere", maar „jure proprio, ex jure nempe naturali et gentium"; Brieven IV 104.

[2]) Zoo schijnt het artikel oorspronkelijk ontworpen te zijn geweest, zie Brieven IV 76.

[3]) De Witt had dit reeds voorgesteld in zijn' brief aan van Hoorn van 4 Febr. 1661, id.

Reeds vroeger waren de ambassadeurs van den eisch om eene triple-alliantie te sluiten ontlast. De traditioneele langzaamheid had ook hier niet ontbroken, omdat de Gedeputeerden van Zeeland ter Staten-Generaal niet hadden willen toestemmen zonder hunne „principaelen" te hebben geraadpleegd [2]); de kwestie van het onderhandelen, „pari passu", dat door hunne meesters voor dit geval was geëischt, zat hun blijkbaar in den weg, want daarvan zou bij den stand van zaken in Engeland niet veel sprake kunnen zijn. Echter — men kon toch de onderhandelingen met Frankrijk niet ophouden, omdat men met Engeland niet vorderde; de resolutie kwam eindelijk dan ook, [3]) maar had alleen een praktisch resultaat voor de ambassade in Frankrijk.

Wat de nieuwe instructie voor de Engelsche ambassade betreft, van Hoorn zag er niet veel heil in; hij achtte zelfs eene hernieuwing van het Entrecours eene onmogelijkheid, omdat daarin bepalingen over het vrije gebruik der zee en over vrijen handel, waarvan men in Engeland niets zou willen weten, voorkwamen [4]). De Witt kon dat in elk geval nog niet gelooven; de herinnering aan de vroeger door de koning afgelegde betuigingen van welwillendheid wilde hem niet loslaten en daarenboven achtte hij het eene zaak van de grootste onbillijkheid, als men de hernieuwing in algemeene termen van een verdrag, dat toch „nationael" was en waarop men zich steeds van weêrszijden had beroepen, zou weigeren [5]). Zijn doorzicht valt hier niet te bewonderen; zijne verontschuldiging moge zijn, dat hij niet zooals van Hoorn in Engeland was. Trouwens, de tijdingen over de volgende onderhandelingen hielpen hem spoedig uit den droom en bewezen hem, dat men op wat de Staten zoo onbillijk achtten in Engeland niet veel lette.

Bij de eerste conferentie, die over deze instructie gehouden zou

[1]) Brieven IV 104.

[2]) Id. 95 en Brieven I 373.

[3]) Res. Holl. 8 Maart 1661; Res. St. Gen. 21 Maart 1661.

[4]) Brieven IV 109.

[5]) Id. 99 en 111.

worden, kwamen de commissarissen met iets nieuws voor den dag. De kwestie over Poeloe-Run had de beide Oost-Indische Compagnieën al meer en meer tegen elkander in het harnas gejaagd. Tevergeefs hadden de ambassadeurs op last der Staten [1]) den koning van de rechtvaardigheid van hunne eischen ten opzichte van de verdragen van 1654 en 1659 trachten te overtuigen, terwijl ze hun beklag over de behandeling, hun door de Engelsche Compagnie aangedaan, hadden ingediend. Karel II had alleen geantwoord, dat hij het advies van de Compagnie zou inroepen en hij had verder ernstige klachten geuit, dat de Staten niettegenstaande zijn aanbod tot mediatie toestonden, dat de uitrusting naar Indië werd voortgezet, wat hij èn om zijne onderdanen èn om Portugal niet kon dulden. Het kwam zelfs tot dreigingen van zijnen kant waarop de ambassadeurs hem verweten, dat hij de Republiek in den steek liet om de wille van een land, dat met Engeland nooit zoo bevriend was geweest en dat bovendien van een' anderen godsdienst was [2]). De Engelsche Compagnie ging voort met het inleveren van klachten, die door de Nederlandsche op haar beurt werden beantwoord [3]). Ten slotte bepaalden de Engelschen zich niet tot klachten of dreigingen, maar gingen tot eischen over en combineerden het belang van de regeering om de bekende uitrusting te verhinderen met dat van de Engelsche Compagnie tegenover de Nederlandsche, daarbij nog voegende het belang van andere Engelschen, die ook te klagen hadden.

Wat gebeurde er? In de genoemde conferentie gaven de com-

1) Res. St. Gen. 10 Maart 1661.

2) Amb's aan den Griffier 21 Maart 1661. — Karel II zei o. a. „Messieurs, si vous faits partir ce secours extraordinaire, je seray oblige de rompre avec vous. Car mes subjects et la ville de Londres se plaignent horriblement que vous leur empeschez absolument le trafficq en ce quartier là. C'est pourquoy je ne puis souffrir que vous y ruiniez les Portugais — si avec cet Equipage vous ruinez les Portugais, cela pourra produire des brouilleries et causer des ruptures. Et le Roy repeta plusieurs fois ces parolles; Je vous dis cela franchement et en Amy et afin que vous ne vous abusiez pas."

3) Het advies der Eng. Comp., dat de koning had gevraagd, beantwoordt aldus het beklag over haar optreden tegenover de Amb's: „We begg leave to say, that it 's noe formall protest, and wee know one of the said Embassadours is soe much a Merchant as hee cannot think it to be soe, — And wee thought it no indignity to the Honour of their quality to lett them know that wee would cast ourselves on the justice of God and the King, seeing that their Predecessor the Embassador Nieuwpoort thought it no improper worke for him to bargaine the evidences of their Compagnies Treachery and Shame." — Verder liep het dispuut vooral over de geldigheid van het verdrag van 1659, dat de Eng. Comp. steeds niet wilde erkennen, waarop de Ned. Comp. aanbood in haar protest, den Amb's toegezonden bij missive van de St. Gen. van 12 April, om dat verdrag te niet te doen, als zij eerst haar geld terug kreeg; over de beschuldiging van omkooping liet de Ned. Comp. zich niet uit.

missarissen te kennen, dat Engeland geen verdrag zou kunnen sluiten, zonder dat eerst iets was vastgesteld, waardoor de onderdanen van den koning, voornamelijk de kooplieden, die de Oost-Indische Compagnie vormden, de Levanthandelaars en anderen vergoeding voor hun door de Nederlanders toegebrachte schade zouden krijgen. Hiervoor leverden zij een concept van dertien artikelen in [1]), dat de moeite waard is om er een oogenblik bij stil te staan. Het bevatte behalve de eischen van schadevergoeding, waarvan die van de Oost-Indische Compagnie vóór het vertrek der uitrusting naar Indië voldaan zouden moeten worden, een soort reglement voor den handel in Oost-Indië, ten minste voor zoover den Engelschen handel daar betrof. Geëischt werd daartoe niet alleen vrijheid om die plaatsen te bevaren, die binnen het charter van de Compagnie gelegen waren en te handelen met die inboorlingen, die niet onmiddellijk dienaren van de Hollanders waren, maar ook opheffing van het monopolie-stelsel van de Nederlandsche Compagnie, benevens volkomen vrijheid van de Engelschen om zelfs uit plaatsen, die belegerd waren, goederen in en uit te voeren; geheele huldiging van den regel „vrij schip, vrij goed," zelfs voor schepen van inlanders, voorzien van een Engelsch paspoort, terwijl bovendien alle rechten, die voor de Engelschen zelf bedongen werden, ook voor de Indische onderdanen van den Engelschen koning zouden gelden. Daarvan afgescheiden nog de eisch, dat Poeloe-Run onmiddellijk zou moeten worden overgeleverd en wel krachtens het verdrag van 1623.

Wat te zeggen van dergelijke eischen? Terwijl Engeland in Europa het stelsel van protectie tegenover den Nederlandschen handel in de ruimste mate toepaste, durfde het hier volkomen vrijheid voor den Engelschen handel eischen in streken, waar de Nederlanders sedert het begin van de zeventiende eeuw geheel de overhand hadden, nadat de poging om de beide Compagnieën in vrede naast elkander te doen handelen zoo deerlijk mislukt was. Het moge het doel van Engeland geweest zijn er naar te streven om het verlorene in den Indischen archipel terug te winnen, niemand zal ontkennen, dat dat op zich zelf volkomen geoorloofd was; het spreekt van zelf, dat om zoo iets met hoop op eenig succes te beproeven, dat noodig was, wat Engeland in den grond der zaak eischte: vrijheid van handel. Niemand kon daarop aanmerking maken, want evenmin als Engeland op het gebied van protectie standvastig was, evenmin voerden onze voorouders het beginsel van vrijhandel in de uiterste consequentie door. Zij waren protectionnisten in Indië, [2])

1) Bijlage IVc; een onvolledig excerpt bij Aitzema IV 748.

2) „It is mare liberum in the British seas, but mare clausum om the coast of Africa and in the East Indies," schreef Downing aan Clarendon 20 Nov. 1663 O. S. bij Lister III 261.

ook al uit eigenbelang, omdat bescherming daar een noodzakelijk iets was. Men kon daar het stelsel van de monopolie's niet missen. Engeland had het ook overal, waar het er kans toe zag, trachten toe te passen, maar het had in Indië voor de meerdere ondernemingsgeest en de meerdere handigheid van onze voorouders moeten buigen. Toegegeven dan, dat het den Engelschen vrijstond om langs andere wegen zich middelen te verschaffen om op hunne beurt te overwinnen, de wijze, waarop dat nu beproefd werd, kon niet door den beugel. Al zou men het nog kunnen billijken, dat de Engelschen, omdat dit met hun voordeel overeenkwam, eischten, dat visitatie buiten Europa ongeoorloofd zou zijn, ofschoon op het verschil in houding op dat punt zeer zeker eene gegronde aanmerking zou kunnen worden gemaakt, het was al te erg om zelfs den handel op belegerde plaatsen te willen openhouden, om er in het geheel geene melding van te maken, welke goederen als contrabande zouden worden beschouwd, om te eischen, dat een Engelsch paspoort zelfs voldoende zou zijn voor een schip, dat behoorde aan een' vijand der Hollanders en nog erger was het dergelijke eischen te stellen zonder ook maar in het minst wederkeerigheid in acht te nemen, om ze bovendien te stellen, zooals men een ultimatum stelt of liever zooals men vernederende voorwaarden aan een geheel overwonnen vijand voorschrijft. Inderdaad, een reglement voor den handel in Indië zou een heilzaam iets zijn geweest. Even goed als de Engelschen hebben de Hollanders en de Hollandsche Compagnie dat erkend; op welke wijze zij dat gewild hebben, zal spoedig blijken. Voorloopig is het voldoende de opmerking te maken, dat de staatkunde als die van Engeland in dit opzicht, die eischen stelde, die hoogst onbillijk waren, een' zonderlingen indruk maakt, vooral, daar de macht om ze met geweld te doen aannemen, geheel ontbrak.

Er behoorde nog meer onder de eischen, waarvan het sluiten van het verdrag afhankelijk werd gemaakt: handhaving van de concessie's aan den Engelschen handel gedaan in 1587 en 1598, wegneming van alle in- en uitvoerrechten op Engelsche lakens, hernieuwing van het plakkaat van 12 Augustus 1586. De hoofdzaak van deze eischen was eene poging tot bescherming van den Engelschen lakenhandel, een gevolg natuurlijk van de aansporing, vroeger door het Parlement tot den koning daarover gericht. Het was vooral het machtige lichaam der Merchant-Adventurers, dat schade leed door de hooge invoerrechten, die de Staten van den invoer van lakens waren begonnen te heffen, zoodat dus hier protectie van eene nijverheidstak werd toegepast, wat nogmaals een zoo duidelijk mogelijk bewijs is voor de meening, dat de Staten geene overtuigde vrijhandelaars waren. De Merchant-Adventures hadden eenig recht om zich daarover te beklagen, want toen zij in 1598 wegens hunne oneenigheden met de Hanze en de moeilijkheden met den keizer, hunnen zetel naar de Republiek hadden verplaatst, toen waren hun groote voordeelen toegestaan bij een akkoord, dat ook de hun reeds vroeger door Leycester geschonken rechten bevestigde [1]. Zij kregen daardoor geheel vrijen in- en uitvoer van lakens, zelfs vrijheid om ze naar Engeland terug te voeren, als dat binnen een jaar na den invoer geschiedde. Daar was echter uitdrukkelijk bijgevoegd, dat de vrijheden, den Nederlandschen kooplieden bij voorgaande verdragen toegestaan, moesten worden gehandhaafd; ook hier dus was van wederkeerigheid geene sprake en dat juist maakte ook dezen eisch hoogst bedenkelijk.

De ambassadeurs deden niets anders dan de dertien artikels, die men preliminaire punten ging noemen, naar den Haag te zenden en toen de commissarissen hun reeds in eene volgende conferentie om antwoord vroegen, merkten ze alleen op, dat ze hun „vreemt", „van rauwe digestie" en tegenstrijdig met de aanmerkingen, die de Engelschen zelf op de artikelen der instructie hadden gemaakt, voorkwamen. Ondertusschen hadden zij, nadat hunne laatste poging om de artikelen over handel en scheepvaart ingewilligd te krijgen natuurlijk mislukt was, tevens opening gedaan van hunnen last om dan over een vriendschapsverdrag te handelen. De commissarissen vroegen een schriftelijk voorstel, maar ze wezen er onmiddellijk op, dat het bezwaarlijk zou zijn om over hernieuwing van oude verdragen te spreken, voordat de inbreuken daarop hersteld waren en verder eischten zij antwoord op hunne beide concept-artikelen [2].

Scheen dus Engeland haast te willen maken, in de Republiek kwam er eene spaak in het toch al niet goed draaiende wiel. De Gedeputeerden van Zeeland ter Staten-Generaal hadden in den nieuwen last voor de ambassadeurs slechts op het „behaegen van de Heeren haere Principaelen" toegestemd en de Gecommitteerde Raden van die provincie, in eene zaak van zooveel beteekenis niet uit eigen beweging durvende handelen, beschreven de Staten. Het gevolg was, dat de Staten-Generaal hunnen ambassadeurs gelastten de onderhandelingen over het vriendschapsverdrag niet te verhaasten [3].

Juist toen kwamen er uit Engeland iets gunstiger berichten. Twee der commissarissen, Holles en Annesley, hadden zich in een particulier gesprek eenigszins beter gezind getoond ten opzichte

---

1) Zie van Meteren, fol. 393, 394.

2) Amb's aan den Griffier 15 April 1661.

3) De Witt aan Bev. en van Hoorn 15 April 1661, Brieven IV 114; Res. St. Gen. 9 April 1661.

van de artikelen over de scheepvaart. De ambassadeurs dachten, dat deze toenadering een gevolg was van hun voorstel om alleen over een vriendschapsverdrag te onderhandelen. Hoewel het niet onmogelijk is, dat dit eenigen invloed heeft uitgeoefend, uit wat Holles en Annesley verder hadden gezegd, blijkt, dat Engeland in elk geval niet voor niets aldus wilde handelen: er werd namelijk vooral op aangedrongen, dat de Staten-Generaal dan de garantie in geheel Europa, met insluiting van Duinkerken dus, zouden toestaan [1]). Het belang hiervan werd al grooter en grooter. Juist in dezen tijd werd het huwelijk van Karel II voorgoed vastgesteld en het scheen, dat oorlog met Spanje en een aanval van dat land op Duinkerken onvermijdelijk zouden zijn [2]). Zou nu de Republiek niet gewonnen kunnen worden om die plaats mede te helpen verdedigen? Zou men hare hulp niet kunnen verkrijgen door iets toe te geven ten opzichte van de scheepvaart, waardoor de helft van haren wensch ingewilligd zou worden? Van de andere helft zou ook nu geene sprake zijn; de koning, had Clarendon gezegd, was wel geen koopman, maar hij mocht toch de belangen zijner onderdanen niet verwaarloozen, evenmin als Cromwell dat had gedaan. Zonder dat was het echter niet waarschijnlijk, dat de Staten overgehaald zouden worden tot de garantie van eene stad, waaraan zoovele gevaren verbonden waren; wat zouden die voordeelen hun bovendien baten, als ze onmiddellijk zelf in een' oorlog werden betrokken? Werkelijk was er in Holland, waar men op de nieuwe belofte van Engeland niet veel meer vertrouwde, in het geheel geene genegenheid toe. [3])

Officiëel antwoord van de Staten op de verschillende concepten der commissarissen was in elk geval noodig, voordat men verder kon gaan. Wel stonden alle regeeringszaken in Engeland wegens de kroningsplechtigheid, die in Mei plaats had, een tijdlang stil, maar daarna moest men zoo spoedig mogelijk het verdrag sluiten; de bijeenkomst van het Parlement, dat „seer apparent" op de visscherij zou terugkomen, was aanstaande en dit zou des te gevaarlijker zijn, als men de regeering door te lang uitstel verbitterde. [4]) De Witt zat niet stil; de Staten van Holland waren het over de te volgen gedragslijn heel spoedig eens, nadat ze in het begin van Mei

---

1) Amb's aan den Griffier 22 April 1661; cf. Brieven IV 117.

2) Zie hierover de berichten van Beverweert en van Hoorn aan de Witt, id. 126, 129 en 132

3) De Witt aan Bev. en van Hoorn 6 Mei 1661, id. 123.

4) Aanhoudend drongen de Amb's op eene Res. der Staten aan; zie hunne brieven van 22 en 29 April, 13 en 20 Mei 1661 aan de Witt, id. 117 vlg. Evenzoo bij den Griffier in hunnen brief van 20 Mei 1662 en cf. hunne brieven aan de St. Gen. van 29 April, 6 en 13 Mei 1661.

waren samengekomen [1]), maar in de Staten-Generaal ging het opstellen van de nieuwe instructie met den gewonen bekwamen spoed, zoodat de ambassadeurs eerst in het laatst derzelfde maand de meening hunner meesters wisten [2]). Zij werden gelast te verklaren, dat de Staten in geen geval in eene defensieve alliantie zouden toestemmen, tenzij Engeland de artikelen over handel en scheepvaart inwilligde en de garantie der visscherij aannam. Er volgde hieruit, dat de garantie van Duinkerken zou worden geweigerd, ook al gaf Engeland ten opzichte van de scheepvaart toe. Wat de beide conceptartikelen betrof, dat voor eene defensieve alliantie kon natuurlijk alleen dan worden aangenomen, wanneer de hoofdvoorwaarde voor eene dergelijke alliantie vervuld was en in dat geval zou dan ook de laatste clausule van het andere concept „salvis tamen utriusque loci legibus et statutis" moeten wegvallen, terwijl in het algemeen geëischt werd, dat het eerste duidelijker gesteld [3]) en de steden en plaatsen, met garnizoenen van de Staten bezet, uitdrukkelijk genoemd zouden worden. Onder die voorwaarde scheen dus, ofschoon het niet uitdrukkelijk gezegd werd, de garantie van Duinkerken aangenomen te zullen worden [4]). Kwam men alleen te handelen over een verdrag van vriendschap, dan zou het concept-artikel, daarover aangeboden, geheel kunnen worden ingewilligd; van het andere zou dan natuurlijk geene sprake zijn. In hoofdzaak kwam dus deze resolutie geheel neer op het in Maart reeds aangenomene; ook Zeeland had dit nu goedgekeurd [5]). De Staten schenen nog eene poging te willen doen om de Engelschen te verteederen, maar het vriendschapsverdrag trad hier meer op den voorgrond. Bovenal was

---

1) 4 Mei werden de Ged. tot de Eng. zaken verzocht advies uit te brengen; 5 Mei volgde het advies en tegelijk de resolutie; Secr. Res. II 286.

2) Secr. Res. St. Gen. 20 Mei 1661. De Witt weet het uitstel aan den premier van de Ged. tot de Eng. zaken in de St. Gen., Huygens, die afwezig was uit den Haag; Brieven IV 125 en 128.

3) Cf. Brieven IV 123.

4) De Amb's voelden zich bezwaard met „soo generaele" verklaring op dat punt te onderhandelen, ofschoon de Witt gezegd had, dat ze dat gerust konden doen; zie Brieven IV 129 en 124. Later besloot Holland zich in geen geval te verbinden tot een' oorlog tegen Spanje, waarvan het Bev. en van Hoorn in het particulier kennis deed geven; zie Secr. Res. II 291 en cf. Brieven IV 134 en 137. Men houde echter in het oog, dat die Res. van 9 Juni is, zoodat er niet onverbiddelijk uit volgt, dat ook in het begin van Mei reeds datzelfde vast stond; uit de Res. van 5 Mei en uit de blz. 99 genoemde uiting van de Witt schijnt eer het tegendeel te volgen; in Juni moest de Witt echter wel geheel overtuigd zijn, dat in geen geval de hoofdvoorwaarde voor eene defensie alliantie zou worden ingewilligd.

5) Not. Zeel. 12 April 1661.

het de bedoeling de uiterste meening der Engelschen te doorgronden [1]). Daarom werden de ambassadeurs ook gelast van de commissarissen te eischen hun schriftelijk op te geven, in hoeverre ze op de betwiste artikelen konden toegeven; eerst dan zouden zij opening van hunnen nieuwen last mogen doen.

Tegelijkertijd kregen de ambassadeurs een antwoord op het concept der dertien artikelen, die vooral, omdat ze als preliminairen waren gesteld, eene groote verontwaardiging in den Haag hadden doen ontstaan. De Witt verweet den ambassadeurs in gematigde termen, dat zij niet krachtiger hadden aangewezen, dat men daarover als preliminairen nooit zou kunnen onderhandelen [2]). De Staten-Generaal gelastten hun in het algemeen de „ongerymtheyt" der artikelen aan te wijzen, vooral in zooverre ze streden tegen wat de Engelschen zelf „buyten alle reden ende billycheijdt" aan hen hadden geweigerd [3]). De Staten van Holland gingen wat verder; zij boden aan om in het te sluiten verdrag eenige artikelen in te voegen, die tot gerustheid der Engelsche Oost-Indische Compagnie zouden kunnen dienen en hoewel ze niet aannamen beginsels van vrijen handel toe te passen, — ten minste niet in zooverre, dat ze beloofden het sluiten van verdragen van alleenhandel met Indische vorsten af te schaffen — dit dient toch erkend te worden, dat het voorstel pleit voor eene zeer ruime opvatting. Huldiging namelijk ten opzichte van de scheepvaart van hetzelfde beginsel van „vrij schip, vrij goed", dat men daarover in Europa voorstelde; geheel verbod van handel alleen op die plaatsen, die „formelyck" waren belegerd en overigens alleen verbod van handel in contrabande met den vijand; om verder redenen tot klachten voor beide partijen zooveel mogelijk te voorkomen, zou wanneer een van de beide Compagnieën in oorlog mocht geraken, deze daarvan onmiddellijk kennis aan de andere geven [4]). Een dergelijk reglement voor de vaart in Indië zou van groote beteekenis zijn geweest. Met eene weerlegging van de eischen, in de dertien artikelen gesteld, hielden de Staten zich niet op; zij lieten dit over aan de „gewoonlijcke wijsheydt ende ervarenheydt" hunner ambassadeurs, die daarin door een uitvoerig vertoog van de Oost-Indische Compagnie werden bijgestaan, waarin vooral werd gewezen

1) De Witt aan Bev. en van Hoorn 27 Mei 1661, Brieven IV 131.
2) Id. 6 Mei 1661, l.l. 125; zie de verdediging van Bev. en van Hoorn in hunnen brief van 13 Mei, id. 127; durven karakteriseerde over het algemeen deze ambassadeurs niet.
3) Secr. Res. St. Gen. 20 Mei 1661.
4) Secr. Res. Holl. 5 Mei 1661, II 289.

op de zonderlinge handelwijze der Engelsche Compagnie, die zoo hevig bij de Engelsche regeering klaagde over pretensie's, waarvoor ze nog nooit schadevergoeding te Amsterdam had gevraagd, terwijl ze eerder reden tot dankbaarheid moest hebben voor de vele „courtoisien," die de Nederlanders den Engelschen in Indië hadden bewezen; waarin verder in den breede het recht om verdragen van alleenhandel te sluiten [1]), daar iedere natie dat deed, werd verdedigd, terwijl een lang verhaal van wat over Poeloe-Run was voorgevallen, niet ontbrak.

Het is zonderling, dat de Staten van Holland hun voorstel niet in de Staten-Generaal brachten; hebben ze dit wat voorbarig geoordeeld? Eene bijzondere voorzorg nam Holland nog door den ambassadeurs te gelasten, dat, wanneer in het Parlement de kwestie van de visscherij weêr ter sprake mocht worden gebracht, zij zich dan daartegen overeenkomstig de vroegere resolutie's met alle kracht moesten verzetten [2]).

De onderhandelingen konden opnieuw beginnen. In de eerste plaats gaven de ambassadeurs een antwoord op de dertien artikelen overeenkomstig het vertoog der Oost-Indische Compagnie, terwijl ze de artikelen ten opzichte van den lakenhandel eenvoudig weêrlegden met te wijzen op het gemis aan wederkeerigheid; ja zelfs, zoo beweerden ze, Hollandsche lakens worden in Engeland hooger belast dan de geheele waarde er van [3]). Daarbij bleef het voorloopig. Heeft Engeland het onrechtmatige der eischen ingezien of — en dit is waarschijnlijker — heeft het begrepen, dat het onnut was aan te dringen op iets, waarvoor de macht om het door te zetten, ontbrak? Het zou nog lang duren, voordat men het over die zaken eens werd. Voorloopig had die partij in Engeland, die het niet tot het uiterste met de Republiek wilde laten komen, de overhand en als ze dat niet wilde, dan moest ze niet meer van preliminaire punten spreken [4]).

Na eenig talmen [5]) van den kant der Engelschen kwam het schriftelijk antwoord der commissarissen op de artikelen over handel

1) Zij verdedigt het o. a ook door te zeggen, dat, als het volgens het volkerenrecht verboden was dergelijke overeenkomsten te sluiten, dat men er dan in het verdrag van 1619 geen artikel over had behoeven te maken, dat beide Compagnieën gelijk zouden staan bij het sluiten van zulk eene overeenkomst; die verdediging is niet gelukkig! Beter was die, dat het overal gewoonte was en dat de Engelschen het even goed deden, als ze er kans toe zagen, als de Nederlanders.
2) Secr. Res. Holl. 5 Mei 1661, II 289.
3) Amb's aan de Griffier 27 Mei 1661.
4) Amb's vreesden nog steeds, dat men er op zou terugkomen; zie Brieven IV 136 en 146.
5) Id. 135; Amb's aan de St. Gen. 3 en 10 Juni 1661.

en scheepvaart, dat de ambassadeurs geëischt hadden. Alleen ten opzichte van de marine werden eenige kleinigheden toegegeven, maar lang niet alles, wat de Staten vroegen. De hoofdzaak als visitatie en het beschouwen van geld en levensmiddelen als contrabande, bleef geëischt. Daaruit bleek het, dat de belofte van Holles en Annesley ook niet veel te beteekenen had gehad [1]). Het eenige, wat nu overbleef, was te onderhandelen over een verdrag van vriendschap, waartoe de ambassadeurs een concept overleverden, dat op hun verzoek in den Haag voor hen was opgesteld [2]). Het behelsde behalve een voorstel om de oude verdragen te hernieuwen eenige artikelen uit de eerste instructie [3]). Veel succes hadden de ambassadeurs er niet mede, want het werd niet eens behandeld.

Nadat opnieuw eenige tijd vruchteloos was voorbijgegaan, kwamen de commissarissen met de boodschap, dat het niet eervol voor den koning werd geoordeeld voorwaarden te ontvangen, eene boodschap, die wel wat laat werd gebracht. Zij deden daarom zelf een voorstel, dat geheel en al genomen was uit het verdrag, dat in 1654 met Cromwell was gesloten [4]). Alleen die artikelen, die op het doen ophouden van den oorlog betrekking hadden, waren weggelaten. [5]) Er was een nieuw artikel ingelascht, waarin geëischt werd, dat Poeloe-Run krachtens het verdrag van 1623 moest worden teruggegeven en bovendien, dat commissarissen tot regeling van de pretensie's der Engelsche compagnie te Londen zouden samenkomen. [6]) Aan het artikel [7]), dat bepaalde, dat men geene rebellen van eene der beide partijen in elkanders landen zou dulden, was toegevoegd, dat de meubels van den koning, die tijdens de commonwealth verspreid waren geraakt, als die in de Republiek werden gevonden, moesten worden teruggegeven en dat de rechters van Karel I, die van de amnestie waren uitgesloten, als ze zich in de Republiek waagden, moesten worden uitgeleverd. Verder waren alle artikelen woordelijk gelijk aan die van 1654. Van bepalingen over handel en scheepvaart zou dus weinig sprake

1) Amb's aan den Griffier 17 Juni 1661.
2) N.l. door Gec. Raden van Holland en de Ged. van Holl. ter St. Gen.; zie Res. St. Holl. 5 Mei 1661 en cf. Brieven IV 117, 123 en 125.
3) Het bestond uit 12 artikels; art. 10 sprak van de hernieuwing van de oude verdragen; verder kwamen er in voor art. 1, 3, 4, 5, 6 [met eene kleine verandering], 10, 11, 14, 15, 35 en 37 van de instructie; een artikel van het oorspronkelijke concept, dat gelijk art. 9 van de instructie was, hadden de Amb's weggelaten, omdat het toch niet uit te werken zou zijn.
4) Amb's aan den Griffier 8 Juli 1661.
5) N.l. art. 2, 3, 4, 28, 29 en 30; het concept bestond nu uit 28 artikelen.
6) Art. 14, dat dus tevens de quintessence bevatte van art. 30 van het verdrag van 1654.
7) Art. 8.

zijn en voorzoover dat het geval was, was het overeenkomstig Engeland's eischen: handel drijven in elkanders landen is vrij, behoudens eerbiediging van alle daarover bestaande „Statuten ende Wetten" [1]); onder contrabande zijn geld en levensmiddelen begrepen, ten minste wanneer ze „animo hostili" worden geleverd [2]); represaille-brieven zullen na weigering van justitie wel mogen worden uitgereikt [3]); gehandhaafd wordt ook de eisch, dat Nederlandsche schepen in de Brittannische zeeën moesten salueeren [4]) en bovendien, dat justitie over den Ambonschen moord zou worden gedaan [5]).

Van eene hernieuwing van het Entrecours zou dus geene kwestie zijn; eene poging van de ambassadeurs om volgens hun concept het verdrag te sluiten, waarbij ze aanvoerden, dat ze anders weêr een' nieuwen last zouden moeten vragen [6]), wat zoo lang zou ophouden, mislukte geheel. De Engelschen weigerden ronduit het Entrecours te hernieuwen èn omdat het niet „obligatoir" meer was, daar de Staten geen opvolgers van de Bourgondische vorsten waren èn omdat het in vorige verdragen niet hernieuwd was, waaraan nog werd toegevoegd — wat natuurlijk de hoofdzaak was — dat er in het Entrecours artikelen over handel en scheepvaart waren, die ze reeds meermalen hadden geweigerd en ook nu moesten blijven weigeren. Tegen het laatste konden de ambassadeurs weinig meer aanvoeren dan eene betuiging van spijt, dat hunne wensch niet vervuld kon worden; de andere bezwaren weerlegden ze hiermede, dat de Bourgondische vorst het verdrag ook als graaf van Holland had gesloten en dat het daarom ook voor Holland en de andere gewesten afzonderlijk gold en dat voorgaande verdragen alleen dan door latere werden opgeheven, wanneer die latere iets tegenstrijdigs met de eerste bevatten; vooral het laatste argument was weinig klemmend [7]).

1) Art. 9.
2) Art. 4.
3) Art. 24.
4) Art. 10.
5) Art. 25.
6) Alleen al, omdat in art. 2 en 5 sprake was van mutuëele defensie.
7) Amb's aan den Griffier 15 Juli 1661. De Witt had zijn best gedaan om bewijzen voor vroegere hernieuwingen der verdragen op te zoeken; hij noemde die van het Entrecours van 1506, 1515, 1520 naar van Meteren; verder voerde hij aan: het huwelijk van Philippa van Henegouwen met Eduard III en dat van Philips II met Maria, in wier huwelijkscontract eene belofte van hernieuwing voorkwam; Elisabeth echter weigerde de hernieuwing; verder het verdrag van Bristol van 1573; zie Brieven IV 134. Hoe overtuigend de redenen voor de Witt mogen geweest zijn, tot de eigenlijke zaak doen ze weinig af. De werkelijke hernieuwingen van het Entrecours in 1506, 1515 en 1520 vindt men

Ook hier dus een resultaat, dat zeer onbevredigend was, maar dat men moeilijk anders had kunnen verwachten. Hoe konden de Engelschen de hernieuwing van een verdrag toestaan, dat bepalingen bevatte, die lijnrecht met de gehuldigde beginsels van protectie streden? Evenmin als ze de eerste eischen der Staten over handel en scheepvaart ingewilligd hadden, konden ze dit den laatsten eisch doen; het een was niet meer dan een uitvloeisel van het ander.

De aandrang der ambassadeurs om toestemming tot het afleggen van een mondeling verslag werd onder deze omstandigheden al grooter en grooter; zij klaagden er zelfs over, dat het meermalen gebeurde, dat zij, wanneer ze met moeite eene conferentie hadden verkregen, langen tijd moesten wachten, voordat eenige der commissarissen verschenen [1]). Er kwam bovendien eene uitstekende gelegenheid om aan hun verzoek te voldoen, daar de koning eene reis door zijn land zou maken, die geruimen tijd zou duren [2]). Holland had reeds lang in het verzoek der ambassadeurs toegestemd en het herhaalde in Juni die toestemming, maar men vond het toen wegens de geschillen tusschen de provinciën over den vredehandel met Portugal, die tot eene bedenkelijk hoogte waren gestegen, niet geraden er ter Staten-Generaal melding van te maken [3]). Later hadden de pogingen van de Witt, die steeds ten gunste der ambassadeurs werkzaam was, geen succes, omdat de Gedeputeerden van Zeeland, die vreesachtig waren, nadat ze eenmaal waren gedesavoueerd, zonder last hunner Staten niet durfden toestemmen [4]). Toch lieten de tijdingen over het mislukken van de pogingen om het Entrecours te hernieuwen niet na hunnen invloed te doen gelden. Groote verontwaardiging was daarvan het gevolg. En er was meer: men ergerde

---

vermeld bij van Meteren fol. 35, waar verder nog eene hernieuwing van 1564 wordt genoemd; in de jaren 1565 en 1566 werd er echter reeds weêr inbreuk op gemaakt en onderhandelingen daarover te Brugge leidden tot niets, omdat Elisabeth de tollen in Engeland niet wilde opheffen; er werd toen besloten, dat men het verdrag mocht opzeggen, mits 40 dagen te voren om den kooplieden gelegenheid te geven te vertrekken; dit laatste had de Witt wijselijk weggelaten. Hij verwees de ambassadeurs verder naar Mr. Thomas Rymer, secretaris van de Merchant-Adventurers, die veel verstand van die zaken had; dit moet wel de uitgever der Foedera zijn, waarmede hij echter pas in 1691 begon; Rymer was in 1661 nog maar 20 jaar; zie over hem Dict. Nat. Biogr. Dat er in Engeland wel waren, die een verdrag op den grondslag van het Entrecours wenschelijk achtten, blijkt State Papers, Domestic Series, 1660—1661, p. 461.

1) Amb's aan den Griffier 8 en 15 Juli 1661.

2) Id. 17 en 24 Juni en aan de St. Gen. 3 Juni 1661; cf. Brieven IV 136 en 146.

3) Holl. had reeds toegestaan bij de Secr. Res. van 24 Maart 1661; nu werd het 18 en 22 Juni 1661 herhaald; cf. Brieven IV 138 en 143.

4) Id. 147 en 153.

er zich niet weinig aan, dat al de pogingen der ambassadeurs om aan het kapen op Portugeesche commissie's uit Engelsche havens een einde te maken, geheel zonder gevolg waren gebleven [1]). Met die ergernis ging een groot wantrouwen gepaard. Waartoe diende de uitrusting van eene vloot door Engeland, wat voor verdrag had Engeland met Portugal gesloten — twee zaken, waarover de ambassadeurs slechts vage berichten wisten te geven, ofschoon ze door Holland gelast waren eenig geld te besteden om er achter te komen [2])? Zou Engeland niet juist geweigerd hebben om op het voorstel der ambassadeurs nader in te gaan om ongestoord op Portugeesche commissie de Nederlanders te kunnen „beroven", wat bij aanneming van dat voorstel verboden zou zijn geweest? En bij dat wantrouwen kwam nog, dat het gedrag van Downing, die als resident in den Haag was aangekomen, niet zeer in den smaak der Staten viel en dat men hem zelfs verdacht den vrede tusschen de Republiek en Portugal te „contrecarreren" [3]).

Eindelijk dan — dat de geschetste stemming daarop invloed heeft uitgeoefend, spreekt haast van zelf — ging het voorstel van Holland om den ambassadeurs verlof te geven om gedurende de reis des konings „eenen keer" naar den Haag te doen, er ter Staten-Generaal door; zij zouden iemand te Londen laten en iemand den koning op zijne reis laten volgen om de Staten van alles op de hoogte te houden [4]). Zeeland had één' der ambassadeurs willen gelasten in Engeland te blijven [5]).

26 Juli ontvingen de ambassadeurs deze resolutie; 29 Juli moesten ze berichten [6]), dat de reis des konings was uitgesteld en voor dat geval hadden ze geen verlof om heen te gaan. Hunne onaangename taak was dus nog niet afgeloopen, onaangenaam niet alleen in de

---

1) Verschillende memorie's waren hierover ingediend, die niet alle in het verbaal zijn opgenomen; cf. Amb's aan de St. Gen. 20 Mei, 1 en 29 Juli 1661 en Brieven IV 150.

2) Secr. Res. Holl. 9 Juni 1661, II 291. — Telkens handelen de brieven van de Witt en van Bev. en van Hoorn in Mei en Juni hierover. Dat Eng. er ten minste over dacht om met die vloot ook tegen de Republiek op te treden, als Port. met kracht werd aangetast, bewijst een brief van Maynard, den Eng. gezant in Port., van 9|19 Juni 1661 bij Lister III 138; cf. Pepys' Diary 28 Febr., 29 Maart en 3 April 1661.

3) De Witt aan Bev. en van Hoorn 15 Juli 1661, Brieven IV 155.

4) Res. St. Gen. 20 Juli 1661.

5) Not. Zeel. 12 Juli 1661.

6) Amb's aan de St. Gen. 29 Juli 1661.

onderhandelingen zelf, de hoofdzaak, maar onaangenaam ook in kleinere aangelegenheden, waarover aanhoudend moeilijkheden voorvielen; dan waren het koopvaarders, dan waren het haringbuizen, die beschadigd waren en waarvoor hunne hulp door de eigenaars werd ingeroepen, eene hulp, die ze steeds met de meeste bereidwilligheid verleenden, maar die gewoonlijk niet veel hielp. Het moet hun soms moeite gekost hebben hunne bedaardheid te behouden, maar het gelukte hun toch altijd en in dat opzicht was hun optreden geheel anders dan dat van den onstuimigen diplomaat, die de belangen van Engeland in den Haag was komen behartigen.

HOOFDSTUK IV.

DOWNING'S BEMIDDELING. — DE VOOGDIJ VAN DEN PRINS VAN ORANJE.

Gedurende het geheele jaar 1660 was men ter Staten-Generaal in den vredehandel met Portugal niets verder gekomen. De pogingen van Holland om de andere gewesten tot vrede over te halen hadden geene gevolgen gehad. Toen kwamen tegen het einde van dat jaar de eerste geruchten van de onderhandelingen van Engeland met Portugal, die weldra vasteren vorm begonnen aan te nemen en die voor Holland eene reden te meer opleverden om aan den oorlog een einde te maken. Het aanbod van Karel II om als bemiddelaar op te treden werd spoedig aangenomen, maar tegelijk werden de ambassadeurs gelast den koning voor te houden, hoe zeer Portugal de Republiek had verongelijkt, terwijl men hem verzocht zijn' invloed in Portugal te willen aanwenden tot het geven eener redelijke satisfactie. [1]) Toen de ambassadeurs dit besluit aan den koning mededeelden, drong deze er nogmaals op aan, dat de uitrusting van de Oost-Indische Compagnie niet zou vertrekken; later liet hij voorstellen, dat gedurende de onderhandelingen een wapenstilstand zou heerschen. [2])

Al mag Holland eenigzins onder invloed van Engeland krachtiger ten gunste van den vrede zijn opgetreden, [3]) dit is zeker, dat die

[1]) Res. St. Gen. 29 Maart 1661.

[2]) Amb's aan den Griffier 8 en 22 April 1661; de koning zeide o. a.: „Ick kan niet anders seggen als dat ick beducht ben voor groote ongenuchten, die tusschen ons uyt dit werck sullen ontstaen, want gij weet niet hoedanich wij tegenwoordich met Portugal staen ende een ieder moet voor sich selven sorgen".

[3]) In een' brief van 16 Dec. 1660 aan van der Dussen en de Groot, die door Holland naar de andere provinciën waren gezonden om deze gunstig voor den vrede te stemmen, schreef de Witt, dat de tijdingen over de toenadering van Engeland tot Portugal misschien een' gunstigen invloed konden uitoefenen; in een' brief van 18 Juni 1661 aan Reede van Renswoude, Ged. van Utrecht ter St. Gen., noemt de Witt als eene reden voor den vrede, dat de Staten „geloofwaerdichlyck bericht sijn, dat d' Engelschen volgens haere gemaeckte alliantie met de Portugeesen, niet alleenlyck door particulieren onder portugeesche commissien op d' ingesetenen van desen Staet sullen doen rooven, maer oock het getal van vierentwintich oorlochschepen van de Croon in de dienst ende onder de vlagge van Portugal sullen doen overgaan; R. A. Cf. blz. 113, noot 2.

invloed niet zoo ver ging, dat Holland in het sluiten van een' wapenstilstand of in het niet doen uitvaren van de vloot naar Indië bewilligde. Alleen dit werd op verzoek van Karel II toegestaan, dat de ambassadeurs hem omtrent den stand der onderhandelingen zouden inlichten onder voorbehoud, dat de onderhandelingen zelf daardoor niet van den Haag naar Londen zouden worden verplaatst [1]). Na eenig dralen, veroorzaakt door den tegenstand van Zeeland, dat van den geheelen vrede met Portugal zonder teruggave van Brazilië niets wilde weten, werd aan dit verzoek ook ter Staten-Generaal voldaan [2]). Maar toen deze toestemming in Engeland aankwam, stond de bemiddelaar, dien Engeland had aangewezen, reeds op het punt van vertrek.

Sir George Downing—hij was het, die de mediatie moest gaan beproeven—was geen beminnelijk man; zijn optreden in den Haag gedurende zijn residentschap ten tijde van Cromwell had daar de meest onaangename herinneringen nagelaten en in Engeland zelf was de indruk, dien men van zijn karakter had, allerongunstigst [3]). Downing had een zeer avontuurlijk leven achter zich [4]). Zijne jeugd had hij grootendeels doorgebracht in Nieuw-Engeland, waar hij het ambt van onderwijzer en later dat van prediker had uitgeoefend [5]); in Engeland teruggekeerd, nadat de revolutie daar een voldongen feit was, kwam hij in dienst bij Cromwell's leger [6]). Zijn huwelijk met de dochter van William Howard deed hem heel wat hooger stijgen op de maatschappelijke ladder. Hij had zitting in beide Parlementen onder den Protector, waar hij zich als een voorstander van de beweging om Cromwell de koningskroon op te dragen deed kennen en luide klachten tegen de Hollanders aanhief. Nadat hij eerst eene zending naar Frankrijk had vervuld om ten gunste der Waldenzen op te treden, werd hij in December 1657 tot resident

---

[1]) Secr. Res. Holl. 5 Mei 1661, II 286.

[2]) Res. St. Gen. 2 Juni 1661; de Witt aan Bev. en van Hoorn 13 en 20 Mei 1661, Brieven IV 124 en 128.

[3]) Pepys noemt hem „stingy a fellow, perfidious rogue, ungrateful villain"; Diary 12 en 17 Maart 1661|2. Clarendon zegt van hem: „a man of a proud and insolent spirit;" Continuation [1761] p. 423. Zie het ongunstig oordeel van Wicquefort in zijne Histoire II 532 en 557.

[4]) Levensbijzonderheden in Dict. Nat. Biogr.; verder bij Lister III 134, noot 1 en in de nieuwe uitgave van Burnet's History of My Own Time, van Osmund Airy, Part I, the Reign of Charles the Second: Vol I, Oxford at the Clarendon Press 1898, p. 356, noot 2.

[5]) Dat hij als prediker diende in het regiment van Okey, zooals Wicquefort t. a. p. en Ludlow, Memoirs I 377, zeggen, is volgens het art. in de Dict. Nat. Biogr. niet zeker; in het verzoekschrift, ter St. van Holl. ingediend, na Okey's gevangenneming in 1661, bij Aitzema IV 897, wordt het echter ook gezegd.

[6]) In 1650 kwam hij terug en diende als „scout master general" in Schotland.

in den Haag aangewezen, waar hij met eene korte tusschenpoos bleef tot aan de Restauratie. Zoodra de eerste teekenen zich voordeden, dat eene verandering in Engeland voor de deur stond, had hij zich door middel van Thomas Howard met Karel II in verbinding gesteld, aan wien hij beloofde het leger te zullen aansporen zich gunstig voor de Restauratie te betoonen, terwijl hij hem de brieven van Thurloe in handen speelde. Zijn aandeel aan de Commonwealth verontschuldigde hij met een beroep op zijn verblijf in Nieuw-Engeland, waar hij door invloed van zijn' vader van den koning vervreemd was. Op Howard's verzoek werd hem in den Haag een onderhoud met Ormond toegestaan, aan wien hij in Februari mededeelde, dat de Restauratie een noodzakelijk iets was geworden, terwijl hij als eerste brenger van dat nieuws 's konings gunst verzocht. [1]) Ondertusschen sprak hij in zijne brieven aan Thurloe nog in Maart van Charles Stuart. [2]) Zijn verraderlijk gedrag werd beloond. Toen Karel II in den Haag was, kwam Downing tot hem met eene boodschap van Monck, tot wien hij zich had gewend. Karel II bevestigde hem in zijn' post van resident en benoemde hem tevens tot een der „tellers of the Exchequer" [3]). Voorloopig

---

[1]) Carte's Ormond III 702 en Lister III 134, noot 1. Wicquefort II 532 zegt, dat Downing reeds gedurende zijn eerste residentschap correspondentie onderhield met Karel II en diens ministers. Het eenige bewijs, dat hiervoor zou kunnen gelden, is het verhaal, dat Downing den koning, toen deze eens in den Haag was, in eigen persoon zou gewaarschuwd hebben om zoo spoedig mogelijk te vertrekken; dit eenigszins romantische verhaal vindt men bij Miss Green l.l. p. 270, noot [2]), die er aan toevoegt, dat in het Theatrum Europaeum, IX 193, gezegd wordt, dat de Staten in Mei 1660 ontdekten, dat Downing „schon von Jahr und Tage, mit Konig Carln von England unter der Decken gelegen". Het verhaal van Miss Green is volgens haar uit een journaal van Downing over zijn eerste residentschap in Holland. In de Reports of the Hist. Commission, Twelfth Report, Appendix, Part IX, London 1891, wordt dit journaal p. 193 besproken (het zij tusschen haakjes gezegd, dat uit die bespreking volgt, dat het weinig belangrijk schijnt te zijn) en bij de vermelding van de memorie van Downing aan de St. Gen. van 10 Sept. 1658 (ook bij Thurloe VII 362) gezegd: „With reference to this Memoriall a former Possessor of the Volume has inserted part of No. III of The Student, or the Oxford Monthly Miscellaneous for March 31, 1750, containing a story, from a paper written by J. Lockart of Downing's coming in disguise to Charles II immediately upon the latter's arriving secretly at the Hague, and urging his instant departure, on account of the above treaty provisions." Men ziet, dat het bewijs niet geheel onverdacht is.

[2]) Thurloe VII 876; aan de Thou verzekerde hij, dat men den koning voorwaarden moest stellen; Archives l.l. 193.

[3]) Het laatste op aanbeveling van Ormond blijkens een briefje van dezen aan Nicholas in de Nicholas Papers, B. M. Hij werd bovendien ridder gemaakt; ten huize van Gamarra kwam hij het eerst tot Karel II; zie Aitzema IV 575 en cf. de Thou aan Mazarin 3 Juni 1660. 27 Mei schrijft de Thou aan Brienne, dat Madame Downing in hare koets bij den intocht van Karel II in den Haag tegenwoordig was; Aff. Etr. In 1663 werd bij baronet, zie Dict. Nat. Biogr.

was hij in die laatste hoedanigheid werkzaam in Engeland, terwijl hij zich verder hoofdzakelijk met handelsaangelegenheden bezig hield. Daar moet hij op zijne plaats zijn geweest; hoe men over Downing als mensch moge oordeelen, — in Amerika was het eene spreekwoordelijke uitdrukking geworden om van een' falsaris te zeggen, dat hij was „an arrant George Downing" [1]) — niemand heeft ontkend, dat hij een man was van groote bekwaamheden, vooral op handelsgebied en daar kwam bij, dat hij eene buitengewone mate van handigheid bezat, waardoor het hem nooit aan middelen ontbrak om het Engelsche belang te bevorderen tegenover het Hollandsche. Zijn doel, toen hij in Juni 1661 weer in den Haag aankwam, was den toestand te herstellen, die onder Cromwell geheerscht had. Toen had hij met bedreigingen veel gedaan gekregen; ook nu, dacht hij, zou men door op dezelfde wijze te werk te gaan, de wenschen van de Engelschen het best doen slagen.

Het is duidelijk, dat men een' dergelijken man niet gaarne zag terugkeeren, daar dit op zich zelf al niet veel goeds voorspelde. De Witt schijnt in den beginne hoop te hebben gekoesterd, dat de graaf van Ossory, de schoonzoon van Beverweert, den Engelschen gezantschapspost hier zou komen vervullen [2]). Daarvan gebeurde echter niets. Reeds in het begin van Augustus 1660 meldde Beverweert, dat Downing aanstalten maakte om terug te keeren. Het feit, dat de koning eerst gekroond moest worden, voordat hij gezanten uitzond, aan den eenen kant, geldgebrek wellicht aan den anderen kant hadden veroorzaakt [3]), dat zijne komst nog steeds was uitgesteld; nu echter de Portugeesche mediatie een' gezant noodig maakte, werd eindelijk het ongewenschte werkelijkheid. Men moest „bonne mine a mauvaise jeu" maken en Downing werd met meer dan gewone eerbewijzen ontvangen. Zijn titel was die van „ablegatus extraordinarius", zooals die van alle gezanten van Engeland in de Republiek was geweest, nadat men aan den ambassadeur Carleton in 1627 den toegang tot den Raad van State had ontzegd. Ofschoon de Staten nooit aan iemand, met een dergelijk karakter bekleed, eenige „civiliteyt van receptie ofte verwelkominge"

1) „Downing's abilities are proved by his career, but his reputation was stained by servility, treachery and avarice, and it is diffcult to find a good word for him in any contemporary author"; Dict. Nat. Biogr. Dat hij weinig crediet aan het hof had, zooals Bev. en van Hoorn 16 Sept 1661 aan de Witt schrijven (Brieven IV 176), kan alleen bedoeld zijn ten opzichte van zijn karakter; in regeeringszaken was zijn invloed groot en Clarendon prijst hem meermalen.

2) Dit leid ik af uit wat de Witt 30 Juli over het zenden van een' gezant aan Beverweert schrijft en uit wat deze daarop 6 Aug. antwoordt; Brieven IV 11 en14.

3) Dit was ook de reden geweest, waarom Oudart in 1660 zoo lang was uitgebleven; zie blz. 26. Geldgebrek verhinderde ook het vertrek van Holles in 1662 naar Frankrijk, zooals Clarendon aan Downing schreef 4 Juli 1662, O.S. B.L.

hadden bewezen lieten ze hem nu door hunnen agent begroeten [1]). Spoedig daarna had Downing audiëntie in de Staten-Generaal, waarheen hij door twee leden van dit lichaam werd geleid, wat ook eene buitengewone eer voor een' resident was. Die audiëntie had plaats in eene illustre vergadering: de Staten van Holland waren in hun geheel, die van Zeeland door eene buitengewone deputatie vertegenwoordigd wegens de Portugeesche kwestie [2]).

Het waren hoogdravende woorden over de goede gezindheid van zijnen koning, die hij uitsprak [3]). Herinneringen aan de dagen van samenzijn in den Haag en nog verder afliggende herinneringen aan den tijd, toen 's konings voorouders de Republiek hunne gunst hadden betoond, ontbraken niet. Met dat alles voor oogen zou men niet kunnen wanhopen aan de vriendschap van den machtigen monarch — op die macht moest vooral goed gelet worden — die nu pas gekroond was en die niets meer wenschte dan de onderhandelingen te Londen te doen slagen. Wat den spreker zelf betrof, zijne welwillendheid zou groot zijn, overal, waar die begeerd werd. Godsdienst en nabuurschap immers eischten dringend eene goede verstand-

1) De Witt aan Bev. en van Hoorn 17 Juni 1661, Brieven IV 139. In 1658 was aan Downing iets dergelijks geweigerd, Aitzema IV 294; cf. ook D.'s brief aan Clarendon van 6|16 Juni 1661, bij Lister III 134.

2) Downing aan Clarendon 14|24 Juni 1661, B. L.; de audiëntie was 18 Juni. — Een enkel woord over de correspondentie van Downing. Zijne brieven aan Clarendon zijn voor een groot gedeelte bewaard in de Clarendon Papers op de Bodleian Library, hoofdzakelijk in eene daarbij behoorende reeks van 5 dln.: „Negotiations and Letters to and from Sir G. Downing at the Hague"; in de gewone Catalogus genummerd als Volume 104—108; zij loopen over de jaren 1661—1665; de Calendar of Clarendon State Papers is in druk tot 1658 voltooid, zoodat men ze daarin nog niet vindt; een gedeelte is gedrukt in het derde deel van Lister's Life of Clarendon, maar wat daar als geheele brieven wordt gegeven, zijn slechts fragmenten. De brieven aan Nicholas, die niet zoo volledig bewaard zijn als die aan Clarendon, vindt men in de Egerton MSS. no. 2537 en 2538 op het British Museum; deze Nicholas Papers worden uitgegeven door Mr. Warner, maar de uitgave is nog niet tot 1660 gevorderd. De brieven aan Arlington van 1663—1665 zijn in eene zoo goed als volledige reeks aanwezig in de bundels van de Holland-Correspondence op het Record Office, waarin slechts een paar brieven aan Nicolas uit 1662. Brieven aan Downing zijn bewaard in de Downing-Papers op het British Museum, MSS. 22919 en 22920, maar helaas! zijn deze zeer onvolledig en over het algemeen van weinig beteekenis; een aantal minuten van die van Clarendon vond ik in de bovengenoemde Clarendon-Papers. Van de Instructie's van Downing uit deze jaren is mij weinig onder de oogen gekomen, niettegenstaande een nauwkeurig onderzoek; de in den index van de Downing-Papers (Ms. 22919) genoemde „copy of Instructions for Sr. G. Downing" bevat alleen eene opgave van wat hem voor zijne reis moet worden betaald.

3) Bijlage V. Wicquefort schreef 23 Juni 1661 naar Parijs, dat Downing bij deze gelegenheid „tremblait si fort, qu' à peine put il tenir la memoire, qu'il presenta a la fin de l' Assemblée". Aff. Etr.

houding en de handel — welnu! de wereld was immers groot genoeg om aan beide volkeren de handen vol te geven. Gulden woorden waren het, maar wat moet de spreker zelf, wat moeten de omstanders vooral bij het hooren van het laatste gedacht hebben?

Het eerste gebied, waarop men de mate van Downing's welwillendheid zou ondervinden, was de vredehandel met Portugal. Ook in 1658 was hij met hetzelfde doel gekomen; ook toen was zijne mediatie aangenomen, maar zonder gevolgen gebleven [1]). Welke zouden nu de gevolgen zijn?

Eenigszins onder invloed van Engeland had Holland op de onderhandelingen met Miranda krachtiger aangedrongen. Dit had ten gevolge, dat in het laatst van Juni met vijf tegen twee stemmen ter Staten-Generaal werd besloten die onderhandelingen te hervatten op een door Holland opgemaakt concept, dat bepaalde, dat men nog eens zou trachten Brazilië terug te krijgen en anders de door Miranda aangeboden voorwaarden als grondslag aannemen [2]). Een hevig protest van Gelderland en Zeeland, die de teruggave van Brazilië als eene conditio sine qua non vooropstelden, volgde [3]). Niettegenstaande dit werd eene conferentie met Miranda gehouden en de Witt kon daarop verzekeren, dat er niet veel kwestie's ten opzichte van het te sluiten verdrag overbleven — de poging om Brazilië terug te krijgen was natuurlijk mislukt — maar hij drukte meteen de vrees uit, dat de invloed, dien Downing op Miranda uitoefende, verre van gunstig was [4]).

Die vrees was niet ongegrond. Onmiddellijk na zijne aankomst in Holland had Downing aan Miranda laten weten, dat deze voorloopig met den vredehandel niet verder moest gaan, omdat hij een bevel medebracht, dat Miranda zonder toestemming van den Engelschen koning geen vrede mocht sluiten; de reden hiervan was, dat men vermoedde, dat er in het ontworpen verdrag artikelen waren, die streden met concessie's door Portugal aan Engeland gedaan [5]). Het onderzoek, dat Downing met het oog daarop instelde, bevestigde dat vermoeden. Het artikel, dat den Hollanders eene voorkeur gaf om zout te halen uit St. Ubes, en verder de voordeelen, die hun voor den handel in het algemeen werden gegeven,

---

1) Aitzema IV 295.

2) Res. St. Gen. 23 Juni 1661; Secr. Res. Holl. 1 Marty (1. April) en 11 Juni 1661, II 286 en 292.

3) Over den tegenstand van Geld. schreef Downing 14|24 Juni 1661 aan Clarendon, dat deze alleen zat bij Huygens „who is a Pensionary of the King of Spain". B. L.

4) Brieven IV 147.

5) Downing aan Clarendon 6|16 Juni 1661, bij Lister III 134.

waren niet over een te brengen met de bepalingen in het verdrag door Portugal met Cromwell gesloten, die den Engelschen bij voorbaat alle voorrechten gaven, die aan andere natie's zouden worden geschonken en die verder beloofden, dat de Portugeezen geene schepen zouden huren dan alleen van de Engelschen [1]).

Het was met andere woorden ook hier de handelsrivaliteit, die zich zou doen gelden. Cromwell had een zeer voordeelig handelsverdrag met Portugal gesloten, dat in sommige opzichten zoo goed als een monopolie waarborgde; kregen nu de gevreesde mededingers dezelfde voordeelen, dan liepen de Engelsche belangen gevaar [2]). Het merkwaardigste van het geval was, dat Downing nog niet eens wist, of het verdrag, dat Karel II met Portugal had gesloten dezelfde voordeelen gaf als dat van Cromwell; hij vermoedde van wel en dat was hem genoeg. Wat hij noodig had, waren bevelen van de Engelsche regeering, welke gedragslijn hij nu verder moest volgen.

Ondertusschen oefende hij eene krachtige pressie uit op Miranda om hem er van terug te houden het verdrag te teekenen. Miranda was er al toe gebracht om een' brief aan Karel II te zenden, waarin hij dezen beloofde zonder zijne toestemming niets te zullen doen [3]), maar toch vertrouwde Downing hem niet. Aanhoudend wees Miranda op de strikte bevelen, die hij had, om zoo spoedig mogelijk tot een einde te komen; hij beriep er zich op, dat hij niet wist, wat het bedrag behelsde, dat nu met Karel II was gesloten, en dat hij hoopte door het sluiten van den vrede de nadeelen, die de Oost-Indische Compagnie Portugal gewis zou toebrengen, nog te kunnen voorkomen. Downing, die als zijn vermoeden uitsprak, dat Miranda alleen zooveel haast maakte, omdat hij zich den roem eene zaak van zooveel aanbelang voor zijn volk te hebben vereffend niet wilde laten ontnemen, liet zich door dat alles niet uit het veld slaan. Hij gaf hoog op van de verplichtingen, die Portugal aan Engeland, dat zich zoo voor dat land in de bres stelde, kreeg en Miranda moest wel bedenken, dat hij te Lissabon gedesavouëerd zou worden, als hij tegen Engeland's belang handelde. [4]) Tegelijkertijd wendde Downing zich tot de Witt en tot den president der Staten-Generaal om zijne verwondering te kennen te geven, dat

---

1) Id. 14|24 Juni 1661, l.l. 139; het verdrag van Cromwell met Portugal bij Aitzema III 938.

2) Id. 21 Juni|1 Juli 1661, l.l. 147.

3) Dezen brief, dien ik niet vond, zond Downing met een begeleidend schrijven van 7|17 Juni aan Clarendon. Dit laatste, B. L.

4) Downing aan Clarendon 6|16 en 14|24 Juni 1661: „I am very jealous of him and watch him, hee is feerfull lest he shold be hindred of the glory he shold gett by making the peace here". B. L.

men hem niet tot het bijwonen der met Miranda gehouden conferentie had uitgenoodigd en hij wist er Miranda toe te brengen, nadat hij hem eerst eene berisping over het bijwonen der conferentie zonder zijn medeweten had toegediend, dat deze ook verklaarde zonder Downing's tegenwoordigheid aan geene verdere conferentie's te zullen deelnemen [1].

Miranda raakte in een moeilijk dilemma. Ook Karel II zelf had hem zijne ontevredenheid over het ontworpen verdrag kenbaar gemaakt, omdat hij daardoor getoond had evenveel consideratie te hebben voor de Staten-Generaal als voor hem [2]. De Mello, de Portugeesche gezant te Londen, drukte hem tevens op het hart niets te onderteekenen, voordat hij nadere orders uit Lissabon zou hebben ontvangen. Juist die nadere bevelen echter bleven uit en de Mello had wel in algemeene termen verzekerd, dat het ontworpen verdrag strijdig was met het verdrag van Engeland met Portugal, maar wat dit laatste eigenlijk behelsde, daarover liet men hem geheel in het duister. Aan den anderen kant werd Miranda door de Witt gedreigd met het afbreken der onderhandelingen, als hij op de gestelde voorwaarden niet wilde teekenen [3].

Downing had moeilijk werk om hem over te halen niet toe te geven; aanhoudend hield hij Miranda in het oog, hem aansporende de Witt te antwoorden, dat hij geene onderhandelingen wilde dan in publieke conferentie's, terwijl hij, Downing, er voor zou zorgen, dat de Staten-Generaal de dreigingen van de Witt niet tot werkelijkheid maakten. Downing stond ondertusschen ook op een' zeer lossen bodem. Clarendon had hem nu wel verzekerd, dat dezelfde handelsvoordeelen aan Karel II waren toegestaan als vroeger aan Cromwell [4], maar hoe hij moest handelen om te voorkomen, dat de Republiek ook die voordeelen kreeg, daarover werd hij niet ingelicht. De Engelsche regeering wist blijkbaar niet, wat te doen; krachtig optreden, Miranda uitdrukkelijk verbieden het concept goed te keuren, waardoor hoogstwaarschijnlijk groote onaangenaamheden zouden ontstaan, lag buiten haar bestek. Het was

1) Id. 21 Juni|1 Juli 1661, bij Lister III 145.

2) Karel II aan Miranda 14 Juni 1661 O. S., Nicholas Papers, B. M.; het antwoord van M. van 21 Juni|1 Juli in de onderdanigste termen in de Downing Papers, B. M.

3) Downing aan Clarendon 24 Juni|1 Juli 1661, B. L.

4) Cornbury (uit naam van zijn' vader) aan Downing 21 Juni 1661 O. S., B. M.; 19 Juli schrijft dezelfde: „I can say no more of the business of Portugal than the King our Master must never endure that the Hollanders should enjoy equall privileges with him in point of trade." B. L.; cf. Clarendon aan Downing 26 Juli 1661 O. S., bij Lister III 159.

aan Downing overgelaten middelen uit te vinden om voorloopig de onderhandelingen tegen te houden en dat was hem wel toevertrouwd.

Op zijn verlangen hadden de Staten-Generaal verklaard, dat hij als bemiddelaar aangenaam was en dat hij toegang zou hebben tot de verdere conferentie's [1]. Het eenige, wat hij zich daar ten doel stelde, was tijd te winnen. Den eersten keer, dat hij aanwezig was, vroeg hij eene officieele copie van de opgestelde voorwaarden — die hij natuurlijk al lang door en door kende — om ze te onderzoeken. Nadat dit toegestaan en de conferentie verdaagd was, gaf hij den tweeden keer te kennen, dat hij verschillende bepalingen had gevonden, die Portugal wegens het aan Engeland geschonkene nooit mocht goedkeuren, waarom hij, ofschoon hij wel begreep, dat dit minder met zijne hoedanigheid van bemiddelaar overeenkwam, als vriend van beide partijen [2]) voorstelde om niet verder te gaan, voordat zijn koning het verdrag had gezien. We weten, dat de Engelsche regeering er al lang mede op de hoogte was.

Het is voorwaar geen wonder, dat de Gedeputeerden der Staten van zulk eene bemiddeling niet waren gediend. Miranda echter ging geheel met Downing mede, wat trouwens niet zonderling was, want zij hadden samen vooruit vastgesteld, wat gedaan zou worden, of liever Downing had Miranda aangewezen, welke weg de beste was om tijd te winnen. De Witt was voor het oogenblik geslagen; zijn streven was geweest in particuliere gesprekken met Miranda de zaak grootendeels te eindigen, om dan in bijzijn van Downing het verdrag officieel aan te nemen [3]; zijn voorgevoel, dat Downing zijn' plicht als bemiddelaar zonderling zou vervullen, was bewaarheid. En bovendien, waartoe had men eigenlijk een' bemiddelaar noodig, daar de voorwaarden, die door Miranda zelf waren aangeboden, als grondslag voor de onderhandelingen waren genomen? Engeland's invloed scheen zich duchtig te zullen doen gelden; de Staten besloten Downing te verzoeken naar Engeland te schrijven om hun mede te deelen, wat het verdrag van Karel II met Portugal behelsde [4].

Er was dus tijd gewonnen en Downing liet dezen niet ongebruikt voorbijgaan. Miranda, die nog altijd meer lust had om een einde aan de zaken te maken, bleef hij in het oog houden; het gelukte

1) Res. St. Gen. 1 Juli 1661.

2) „As a common friend to both", Downing aan Clarendon en aan Nicholas 4 Juli 1661, B. L. en B. M.

3) De Witt aan Bev. en van Hoorn 15 Juli 1661, Brieven IV 153.

4) Res. St. Gen. 3 Juli 1661.

hem echter niet Miranda te doen beloven, dat hij niet zou teekenen, voordat hij nadere bevelen uit Lissabon had [1]). Ondertusschen beproefde hij iets anders. Als de Staten eens overgehaald konden worden een' wapenstilstand met Portugal te sluiten, zooals Karel II ook aan de ambassadeurs reeds had voorgesteld, dan zou oneindig veel gewonnen zijn. Portugal zou de groote sommen voor Brazilië voorloopig niet behoeven te betalen; de handelsvoordeelen, den Hollanders bij den vroegeren wapenstilstand van 1640 toegestaan, waren lang niet zoo groot als die nu volgens de ontworpen artikelen werden bedongen; het gevaar voor verlies in Indië zou bovendien weggenomen zijn. Terstond trad hij met de voornaamste leden van de Staten van Zeeland in verstandhouding om dezen er toe te brengen een dergelijk voorstel te doen. Voor het geval hem eene verklaring werd gevraagd over het met Portugal door Engeland geslotene, zou hij antwoorden, dat de ratificatie's nog niet waren uitgewisseld en dat Karel II daarom tot geheimhouding verplicht was [2]).

De slimheid van onzen diplomaat liet niets te wenschen over, maar ongelukkig wilde Holland van het voorstel, dat Zeeland werkelijk deed, niets weten [3]), waarover men zich niet behoeft te verwonderen, als men zich de slechte gevolgen van den wapenstilstand van 1640 herinnert, terwijl de noodzakelijkheid er van nergens uit bleek, of men moest het doen alleen om Engeland te behagen. Miranda, die volgens zijne instructie desnoods een' wapenstilstand kon sluiten, maar zelf steeds liever vrede wilde, begon al meer en meer te vreezen, dat hij het land zou worden uitgezet; de eerbied voor Karel II, dien Downing hem aanhoudend instampte, was het eenige, wat hem van toegeven terughield. Ook de raadsheer der Portugeesche ambassade, d'Ulloa, zoo verzekerde Downing, oefende eene sterke pressie op hem uit om het verdrag te teekenen [4]). Ten slotte stelde Miranda een expediënt voor: men zou een artikel in het verdrag inlasschen, om te bepalen, dat, als de eene of andere voorwaarde werkelijk strijdig werd bevonden met de aan Engeland toegestane voordeelen, men dan binnen een jaar na het sluiten van het verdrag eene compensatie daarvoor zou geven. Downing,

---

1) 8 Juli 1661 schreef Downing aan Clarendon, dat M. die belofte had afgelegd, bij Lister III 149; 15 Juli, dat M. alleen beloven wilde niet te teekenen „out of complyance" voor Karel II, wat Lister III 153 midden uit den tekst weglaat, B. L.

2) Naar de in de vorige noot geciteerde brieven.

3) Aitzema IV 769.

4) Downing aan Clarendon 15 Juli 1661, B. L.

die nog altijd zonder last van zijne regeering was, kon daarop niet veel aanmerken, maar toch eischte hij, dat men ook daarover eerst advies uit Engeland zou moeten vragen, omdat in dat geval toch het bezwaar dat de Hollanders dezelfde voordeelen zouden krijgen als de Engelschen, bleef bestaan en ook dit moest vermeden worden. Miranda stemde weer schoorvoetend toe [1]).

Zijne vrees, dat de Staten de onderhandelingen zouden afbreken, eene vrees, die Downing tevergeefs had trachten weg te nemen, werd ondertusschen in het laatst van Juli bewaarheid; hem werd aangezegd, dat hij binnen 10 dagen zich had te verklaren of dat hij anders het land moest verlaten [2]). Miranda was nu niet meer tegen te houden, vooral, nadat een verzoek van hem en van Downing om nog uitstel te krijgen was geweigerd [3]). Het verdrag werd 6 Augustus geteekend; als afzonderlijk artikel werd het door Miranda voorgestelde expediënt aangenomen.

Ten slotte was dus Downing ten minste gedeeltelijk geslagen. Het kan niet ontkend worden, dat zijn invloed toch zoo verreikend was geweest, dat aan de Hollanders de gevreesde voordeelen niet onvoorwaardelijk waren toegestaan. Dat hij niet geheel en al zijn' zin had gekregen, weet hij aan het gedrag van Miranda, over wien hij zijne geheele verontwaardiging uitstortte: hij had aanhoudend met de Witt gekuipt en van hun gekonkel was het gevolg geweest, dat de Staten-Generaal Miranda hadden bevolen het land te verlaten [4]); hij had het verdrag geteekend drie dagen nog, vóórdat de tien, die hem als uiterste termijn gesteld waren, waren verstreken, eene onvergeeflijke zonde in Downing's oogen; op het afzonderlijke artikel was hij ten slotte door Downing's invloed alleen blijven aandringen; terwijl in het oorspronkelijke concept stond, dat alle vijandelijkheden zouden ophouden, zoodra de vrede geteekend was, had hij er nu in toegestemd, dat daarvoor twee maanden tijd zou worden gegeven, waardoor de Republiek nog gelegenheid zou hebben de Engelsche vloot aan te tasten, als deze om Portugal te steunen met de Spaansche slaags raakte, eene vrees, die Downing al lang koesterde, maar die moeilijk op vaste grondslagen kan hebben berust; en wat moest er nu van Indië worden, waar de Hollanders naar zijne meening toch al meer veroverd hadden dan geheel Brazilië waard was! In éene zaak kon hij zijne

---

1) Id. 29 Juli 1661, bij Lister III 157.

2) Res. St. Gen. 30 Juli 1661.

3) Aitzema IV 769 en de memorie van Dowing van 3 Aug. 1661, R. A.

4) Cf. hierover Aitzema IV 769.

ontevredenheid toonen: hij weigerde het verdrag als bemiddelaar te teekenen, zich er op beroepende, dat hij geene bevelen uit Engeland had [1]).

Wat de Engelsche regeering nu naar het oordeel van Downing te doen stond, was haren invloed in Portugal aan te wenden. Er moest niet alleen op worden aangedrongen, dat men vooral op het afzonderlijke artikel zou letten, maar bovendien moest verhinderd worden, dat de Hollanders ook maar dezelfde voordeelen als Engeland zouden krijgen. Anders toch bleef hetzelfde bezwaar voor den Engelschen handel bestaan, een bezwaar nu nog des te grooter, omdat het te vreezen was, dat bij den met Spanje dreigenden oorlog de geheele handel op Spanje hun zou toevallen; laat Fanshaw, die reeds eenigen tijd tot ambassadeur in Portugal benoemd was, zoo spoedig mogelijk vertrekken, drong Downing aan, om de ratificatie van het verdrag te verhinderen [2]).

Downing's gedrag als bemiddelaar maakt op het eerste gezicht al een' zeer onaangenamen indruk; eigenlijk was van mediatie in het geheel geene sprake geweest. Tot verschooning van zijn gedrag dient, dat zijne positie zeer moeilijk was. Zijne regee-

1) Downing aan Clarendon 5 en 12 Aug. 1661, bij Lister III 161 en 162. Zijne geheele uiting hier is natuurlijk overdreven; reeds vroeger had hij geschreven, dat wel tien van de voornaamste leden van de Staten en ook de Witt van Miranda eene groote som geld zouden krijgen, als het verdrag werd gesloten; aan denz. 29 Juli 1661, B. L.; op D.s getuigenis alleen de Witt's onomkoopbaarheid in twijfel te trekken, is volkomen ongeoorloofd; zijn geheele gedrag in dezen maakt den indruk, alsof hij zooveel mogelijk heeft willen doen uitkomen, dat het overhaaste sluiten van den vrede niet zijne schuld was; hij wijst er op, dat die beloften van geld zijne toch al zoo lastige taak nog zooveel moeilijker hadden gemaakt, want nu moest hij oproeien tegen „Instructions and proffers". — Over een voorstel, dat de Witt ter St. Gen. zou gedaan hebben om de Ruyter te gelasten de Spanjaarden te helpen, als Engeland de Portugeezen hielp, schreef Downing 5 Aug. 1661 aan Clarendon als een volkomen zeker iets: „I am certaine it is true and De Witt had upon Wednesday last proposed it in the Assembly of the St. Gen. but finding that there would be opposition there thay have tryed how to worke them underhand to it — and in the meane time I doe verily believe that De Witt and his Caball have given an order to de Ruther"; B.L. Cf. ook Lister III 166; in den daar voor een deel gedrukten brief van 12 Aug. 1661, zegt hij verder, dat van Haren (cf. later) hem had medegedeeld dat „upon Monday last it was resolved in the States Generall that the Ruther should assist the Spanish fleete and I have herein inclosed a copy of the sayd resolution"; B. L. In de Res. St. Gen. komt hier niets over voor en de zaak is op zich zelf m. i. zeer onwaarschijnlijk; Downing zegt in zijn' brief van 20 Jan. 1662 (Lister III 182), dat de Witt ze in de „iron chest" had gestopt om ze geheim te houden; het eenige, wat ik weet aan te wijzen, is, dat 19 Juli 1661 ter St. van Holland eene commissie werd benoemd om te zien, of de Ruyter eene nadere instructie noodig had.

2) Id. 19 Aug. 1661, B. L. en cf. Clarendon aan Downing 16 Aug. 1661 O. S. bij Lister III 166.

ring had hem geheel in het duister laten rondtasten; toen het verdrag reeds geteekend was, ontving hij van Clarendon de mededeeling, dat Miranda „in God's name" het verdrag met het voorgestelde expedient maar moest teekenen [1]). Als er iemand te blameeren valt dan was het die Engelsche regeering zelf, die hare mediatie had aangeboden zonder zich ook maar in het minst te storen aan de verplichtingen aan het nakomen van zulk een aanbod verbonden. Bovendien, afgezien van de vraag, of Engeland er recht op had aan Portugal als het ware te verbieden dezelfde handelsvoordeelen aan de Republiek te geven, als die het zelf had bedongen, het was hoogst onvoorzichtig een' gezant in eene zaak, die zulke gewichtige gevolgen na zich kon slepen, geheel alleen te laten staan; dat was een bewijs van zwakheid in de buitenlandsche politiek van de regeering der Restauratie, dat onder Cromwell niet zou zijn voorgevallen en het was niet het eenige bewijs. En hoe stond daartegenover de politiek van de Republiek? In aanmerking genomen het feit, dat er lang geene eensgezindheid onder de provinciën over de onderhandelingen met Portugal was, valt er eene veel grootere kracht in haar dan in Engeland te bespeuren. Men zou ze nog grooter kunnen wenschen, maar toch, zou men ten tijde van Cromwell den Portugeeschen gezant, wanneer hij door Engeland gesteund was, ook hebben durven aanzeggen, dat hij het land had te verlaten?

Inderdaad! er was eene verandering in dat opzicht merkbaar; nog veel duidelijker bleek dit in wat over de opvoeding van den Prins van Oranje voorviel. Daar stond Holland alleen, daar toonde het zich veel krachtiger dan in de andere zaak, waar het rekening met de bondgenooten had te houden. De commissie tot de educatie had niet lang gedraald met een' aanvang met hare werkzaamheden te maken [2]). Reeds eene week na de benoeming in October 1660 had de eerste vergadering harer leden plaats, waarin de weg, dien men meende te moeten volgen, om het werk de beste vruchten te doen dragen, was vastgesteld. De commissie zou zoo dikwijls, als de gelegenheid het toeliet, samenkomen; van ieder voorstel zou ze aan de Prinses-Royale — gedurende dier verblijf in Engeland door middel van Beverweert — en aan de Prinses-Douairière, zoo voor haar zelf als voor den keurvorst van Brandenburg, kennis geven om hun goedvinden te vragen; was

1) Clarendon aan Downing 26 Juli 1861 O. S., bij Lister III 160.

2) De Witt aan Noordwijk 15 October 1666: „Ick hebbe geoordeeldt daeraen gelegen te wesen, dat de besoigne hoe eerder soo liever wierde bij der handt genomen soo om 't werck sijn ploij ende meerder vastigheijdt te geven als andersins". R. A.

dit verkregen, dan eerst zou de commissie het besluit opmaken, terwijl dit in zaken van groot belang aan de Staten van Holland zelf zou worden overgelaten [1]). Het nadeel van dit voorstel is duidelijk: zooveel hoofden, zooveel zinnen en men kon er vooruit van overtuigd zijn, dat die zinnen hier niet gemakkelijk tot overeenstemming zouden zijn te brengen.

De Prinses-Royale had alle redenen tot tevredenheid gehad, nu de nominatie, die zij voor de commissie had gedaan, geheel aangenomen was; zij betuigde er hare dankbaarheid over aan de Staten van Holland [2]) en Karel II liet niet na hetzelfde te doen over de bereidwilligheid aan zijne zuster bewezen [3]). Tegelijkertijd ontvingen de leden van de commissie tot de educatie zelf van de Prinses-Royale de verzekering, dat zij overtuigd was, dat aan niemand de opvoeding van haren zoon beter zou zijn toevertrouwd; onder hunne leiding zouden immers 's Prinsen financiën verbeterd kunnen worden en hij zelf zou kunnen opgroeien om eenmaal op uitstekende wijze de waardigheden zijner voorouders te bekleeden [4]). Onder die omstandigheden scheen de commissie, die het evenmin aan betuigingen van welwillendheid had laten ontbreken met moed de haar opgedragen taak te kunnen aanvaarden. De goedkeuring van de Prinses-Royale op het eerste voorstel scheen de goede verstandhouding te zullen bestendigen; wel bleef die goedkeuring wat lang uit, maar de omstandigheden in de koninklijke familie hadden zoo zeer aller tijd in beslag genomen dat de Prinses onmogelijk eerder had kunnen antwoorden [5]). Van een plan om de designatie uit te werken bleek niets meer. Trouwens de steun, die daarvoor noodig zou zijn, bleef ook nu ontbreken; de verhouding van

[1]) De stukken van de commissie in 3 deelen zijn aanwezig op het Rijksarchief. Het eene deel bevat de resolutie's, de te schrijven brieven enz. met de hand van de Witt in minuut; een tweede dezelfde stukken in het net geschreven met de hand van van den Bosch, terwijl daarin ook opgenomen zijn copieën van de ingekomen brieven; het derde deel bevat ook weer copieën van deze officieele stukken en bovendien de meer vertrouwelijke correspondentie. Verschillende er van vond ik ook in de Bundles der Holland-Corresdondence op het Record-Office. — Natuurlijk worden de werkzaamheden der commissie hier slechts in hoofdzaak behandeld en worden lang niet alle stukken vermeld. De in den tekst genoemde Res. is van 22 October 1660; in deze vergadering waren alle leden (behalve Beverweert) aanwezig; verder behandelden de Witt, Noordwijk en Foreest de meeste zaken.

[2]) Prinses-Royale aan de St. van Holl. 26 Oct. 1660 O. S.

[3]) Bijlage IIb.

[4]) Bijlage VIa.

[5]) Bijlage VIb.; cf. Beverweert aan de Witt 12, 19 en 26 Nov. 1660, Brieven IV 44, 45 en 47. Uit brieven van de Witt blijkt, hoe zeer de Gedeputeerden met de beide antwoorden der Prinses waren ingenomen; zie die aan Beverweert en aan Oudart van 3 Dec. 1660, R. A.

Karel II en Holland was in dien tijd hoofdzakelijk nog dezelfde als in de maanden Juli en Augustus, toen Maria tevergeefs krachtigen steun van haren broeder had gevraagd.

Liet dus aan den éénen kant de medewerking van de voogdij van den Prins niets te wenschen over, aan den anderen kant was de hemel niet zonder wolken. De Prinses-Douairière was miskend; op hare nominatie was niet in het minst gelet. Toch gaf zij hare hoop om haren wensch vervuld te krijgen niet op. Daartoe deed zij een voorstel aan hare schoondochter, aan wie zij tegelijkertijd mededeelde, dat zij zich door haar overhaast vertrek niet beleedigd vond. Zou men niet gezamenlijk aan de Staten van Holland kunnen verzoeken om de commissie uit te breiden, in elk geval een lid uit Leiden, de stad, waar de Prins vertoefde en die zooveel genegenheid voor hem toonde, er aan toe te voegen? De gelegenheid hiertoe zou men gemakkelijk genoeg kunnen vinden, zoo beweerde Amalia van Solms, want de resolutie der Staten was in de volgende vergadering nog voor resumptie vatbaar [1]). Ofschoon dit laatste volkomen waar was, geheel zonder gevaar was het niet verandering te willen brengen in eene zaak, die toch al niet zonder moeite tot stand was gekomen; overigens gaf de Prinses-Douairière in zooverre toe, dat zij goedkeurde, dat de commissie, zooals die nu was samengesteld, een' aanvang met hare werkzaamheden maakte.

De Prinses-Royale kwam door het voorstel van hare schoonmoeder in een moeilijk geval. Openlijk kon ze toch niet weigeren, dat iemand uit eene Orangistisch-gezinde stad aan de opvoeding van haren zoon deelnam; dan zou het immers schijnen, alsof zij bepaaldelijk dergelijke steden had willen uitsluiten. Daarom antwoordde zij, dat zij, wat haar zelf betrof, op de toevoeging niets tegen had, maar dat zij de beslissing geheel aan de Staten wilde overlaten [2]). Als dat gebeurde, dan behoefde men er niet aan te twijfelen, of de commissie zou blijven, zooals ze was. Natuurlijk was dit de wensch van de Witt, die de Prinses-Royale door middel van Oudart den raad gaf hare schoonmoeder desnoods het voorstel te laten doen, maar zelf te zorgen, dat zij er buiten bleef [3]). De raad was niet

1) Bijlage VIc.

2) Bijlage VId.

3) De Witt aan Noordwijk 28 Oct. 1660; Noordwijk zond een' door de Witt opgestelden brief met den genoemden raad aan Oudart; daarin worden als redenen opgegeven, vooreerst, dat van der Aa uit Leiden, dien men wilde toevoegen, niet geschikt was: „qui quoyqu 'assez bien doué de la nature, n'a ny naissance ny estudes, et duquel l'on a jugé generalement que n'ayant nulle education luy mesme, il ne devoit pas estre admis pour avoir soing de l'education d'un prince" en men had verder op hem tegen, dat „deselve ende de heere van Wimmenum sijn freres et compaignons"; ten tweede, dat, als Leiden werd toegelaten, ook andere steden b.v. Haarlem en Delft aanspraken zouden maken; zie ook de Witt aan Oudart 5 Nov. 1660, R. A.

onbaatzuchtig: aan de Prinses-Douairière zou men gemakkelijker iets kunnen weigeren dan aan de Prinses-Royale. De eerste schijnt toen ook te hebben ingezien, dat het maar beter was zich stil te houden. De Staten van Holland arresteerden in het laatst van November hunne in October genomen resolutie, zonder dat een voorstel tot verandering was gedaan [1]).

Maar al scheen dit nu in orde, de eenmaal bestaande ontevredenheid van de Douairière was niet zoo spoedig weggenomen. Ook aan haar was de weg, dien de Gedeputeerden tot de educatie dachten in te slaan, medegedeeld; de geheele commissie had haar daarvoor een bezoek gebracht en was door haar zeer beleefd ontvangen, maar Weiman, die ook tegenwoordig was, had de gelegenheid aangegrepen om eene breede uitweiding te geven over den treurigen toestand, waarin het Huis van Oranje verkeerde, die het gevolg was van de twee stemmen, waaruit de voogdij bestond, die het bijna nooit eens waren. Er was niets op deze redeneering aan te merken, maar van wat volgde kon men niet hetzelfde zeggen: het voorstel der commissie keurde hij geheel af en als zijne meening gaf hij te kennen, dat niets in beraadslaging zou moeten worden gebracht dan in eene vergadering van de commissie met de voogden of hunne gevolmachtigden; hij begon zelfs het recht der Staten om zich met de opvoeding te bemoeien, zonder dat dit door de drie voogden gezamenlijk was verzocht, te betwisten.

Hoe men over het voorstel, dat Weiman deed, zelf moge denken, zijn optreden was verre van verstandig. De Gedeputeerden hadden zijne redeneering aangehoord, maar zich niet verwaardigd den gezant des Keurvorsten te antwoorden. Al scheen het, dat Weiman uit eigen beweging had gesproken, men behoefde niet slim te zijn om te weten, uit welken hoek de wind waaide; de Prinses-Douairière, zoo dachten de Gedeputeerden, kon wel het plan hebben zich zelf als directrice van de door Weiman aangeprezen vergaderingen te gaan beschouwen, waar zij de Prinses-Royale, die de Nederlandsche taal niet voldoende machtig was, gemakkelijk zou overheerschen. Het laatste verwijt moge wat overdreven zijn, de hoofdzaak was, dat de Gedeputeerden ernstig verontwaardigd waren, en dat beloofde niet veel goeds [2]).

Nadat de goedkeuring der Prinses-Royale op het voorstel der commissie was verkregen, werd nog eene poging gedaan om ook

---

1) Res. Holl. 23 Nov. 1660; van der Aa was ondertusschen Tresorier van Leiden geworden, Brieven IV 44.

2) De Witt aan Beverweert 24 Oct. 1660, R. A.; men had nog een' bijzonderen afkeer om met Weiman te handelen, „à cause qu'il nous tueroit par sa prolixité et par ses distinctions et divisions subtiles et nombreuses."

de Douairière over te halen, die weer mislukte. Amalia verschool zich achter den Keurvorst; zij zelf had wel geen bezwaar, maar haar schoonzoon wilde, dat men zou wachten, totdat hij te Kleef zou zijn gekomen om de zaken nader te onderzoeken [1]). Dat maakte, dat men nog al niet kon vorderen en dit was des te gevaarlijker, omdat ook de Staten van Zeeland besloten hadden eene poging te doen om aan de opvoeding van den Prins deel te krijgen, terwijl zij tegelijkertijd de andere provinciën zouden aansporen dergelijke pogingen in het werk te stellen [2]). De beweging ten gunste van den Prins, die door Holland zoo handig was afgewend, scheen zich te zullen herhalen.

Onder deze omstandigheden besloten de Gedeputeerden tot de educatie nogmaals naar de Prinses-Douairière te gaan. Eindelijk scheen toen de bedreiging, door de Witt reeds vroeger geuit, dat al de blaam, dat men niets opschoot, op haar zou neerkomen, eene goede uitwerking te hebben. De Douairière gaf hare volle goedkeuring, maar Weiman, die weer aanwezig was, verklaarde, dat de Keurvorst zijne goedkeuring nog niet gezonden had en dat hij zich daarom de vrijheid voorbehield het advies van zijnen meester nog in te dienen [3]). De commissie besloot toen haar voorstel voor vastgesteld te houden, er bijvoegende, dat zij, wanneer in de eene of andere zaak geene overeenstemming tusschen de beide prinsessen was te verkrijgen, verslag daarvan aan de Staten zou doen om aan dezen de beslissing over te laten [4]). De pas opgedane ondervinding had haar wijs gemaakt.

Al het gebeurde werd daarop aan de Staten van Holland medegedeeld, die er onmiddellijk hunne goedkeuring aan schonken, zonder dat éene stem er zich tegen verzette [5]). Eindelijk was dan de „ordre ende forme" voor de werkzaamheden vastgesteld. Het had lang genoeg geduurd, maar dat was niet de schuld van de opvoeders geweest, die ook nu zoo spoedig mogelijk een' aanvang wilden maken met het werk „ten principaelen" [6]). Daarvoor werd eene tweede vergadering van alle leden van de commissie gehouden, waarin een zeer merkwaardig besluit werd genomen. Om den Prins

---

1) Res. comm. tot de educatie 21 Nov. 1660; de Witt aan Beverweert 26 Nov. 1660, R. A.

2) Not. Zeel. 26 Nov. 1660.

3) Res. comm. tot de educatie 29 Nov. 1660; de Witt aan Oudart 3 Dec. 1660, R. A.

4) Res. comm. tot de educatie 30 Nov. 1660; ofschoon die opperbeslissing der Staten reeds in de Res. van 22 Oct. eenigszins ligt opgesloten, wordt het in die van 30 Nov. veel duidelijker uitgedrukt.

5) Res. Holl. 1 Dec. 1660; de Witt aan Oudart 3 Dec. 1660, R. A.

6) De Witt aan Barendrecht 3 Dec. 1660, R. A.

eene opvoeding te geven, die hem bekwaam kon maken „tot bereyckinge van t'verwachten ende verlangen van haere Coninckliјke Hooch^{t}. en van alle welgeaffectionneerden", oordeelen de Gedeputeerden het noodzakelijk, dat de Prins in den Haag „int' huijsch ende onder t' ooch van haer Ed. Groot Mo: selfs" komt wonen, waardoor hij „te meerder aengeprickelt sal worden int' weldoen ende wel leeren om de glorie van de approbatie der gemelte Gedeputeerden ende door haer oock van haer Ed. Groot Mo: selfs te meriteeren ende te gewinnen," terwijl diegenen, die met het onderwijs in het bijzonder zullen worden belast, daardoor ook des te meer zullen worden aangemoedigd om hun best te doen. Behalve dit stelden de Gedeputeerden voor om den gouverneur van den Prins te vervangen door een' ander, daar Zuilestein volgens hen niet „die parthijen, wetenschap ende ervaerentheijdt" bezat, die noodig waren om den Prins eene opvoeding te geven volgens de daaraan nu gestelde eischen [1]). De geheele bedoeling, die de Witt en de zijnen hadden, toen zij zich met eene zaak, die hun niet geheel aangenaam kon zijn, gingen bemoeien, treedt hier duidelijk aan het licht. Hij, die eenmaal geroepen zou kunnen worden tot de bekleeding van hooge waardigheden in den Staat, moest in de eerste plaats onder den invloed van Holland gebracht worden en opgeleid worden in de kennis van die beginselen, die de regeering van de partij, die aan het bewind was, huldigde; in de tweede plaats moest alle buitenlandsche invloed verre van hem worden gehouden en het was bekend genoeg, dat met Zuilestein als gouverneur dit laatste in elk geval niet voldoende gewaarborgd was.

Al is de gedragslijn, die de Loevesteinsche factie zich hier ten doel stelde, van haar standpunt volkomen te begrijpen, en al moge het gerust worden aangenomen, dat zij daarmede het welzijn van den Staat beoogde, het spreekt haast van zelf, dat zij met het stellen van dergelijke eischen weinig kans van slagen kon hebben; de groote geheimhouding, die in acht werd genomen, bewijst, dat de Gedeputeerden groote moeilijkheden tegemoet zagen. Wat zou Leiden er van zeggen, dat de Prins uit die stad zou worden weggenomen? Zouden de Staten het wel kunnen goedkeuren, dat men de woning van Willem II voor diens zoon in orde bracht? En dit waren nog slechts vragen van ondergeschikt belang vergeleken bij die éene: hoe zou de Prinses-Royale — de Douairière liet men er voorloopig geheel buiten — het opnemen? Al wilde men Zuilestein „salvo honore" verwijderen en hem daarom tot gouverneur van het prinsdom Oranje doen benoemen, moest hij niet juist om zijne

1) Res. comm. tot de educatie en deze aan Beverweert 8 Dec. 1660; verder de Witt aan Beverweert 10 Dec., Brieven IV 51 en 17, 23 en 24 Dec., R. A.

Engelschgezindheid aan de zuster van den Engelschen koning aangenaam zijn? Toen Beverweert haar het voorstel mededeelde, was haar antwoord, dat zij zich tegen het eerste gedeelte niet zou verzetten; wat het tweede gedeelte betreft, ofschoon zij eerst niet bepaald weigerde, „elle s'emut un peu et tesmoigna par sa mine n'y avoir pas trop de gout"; toen Beverweert er haar later nogmaals over sprak, zeide zij de verwijdering van Zuilestein niet te kunnen goedkeuren [1]).

Hier bleek voor het eerst het verschil van opvatting tusschen de opvoeders tegen wil en dank en de moeder. De laatste had haren zoon geplaatst onder de bescherming van de machtigste partij in Holland, aan wie zij daardoor een groot blijk van vertrouwen had gegeven. Maar Maria was eene Engelsche prinses en dat is zij tot aan haren dood gebleven; toestaan, dat haar zoon met opzet zóó werd opgevoed, dat men hem van alle liefde voor haar land beroofde, kon zij niet. Wat de gevolgen hiervan zouden zijn geweest, is moeilijk uit te maken. De commissie, die al het mogelijke had gedaan om de prinses door Beverweert te doen overtuigen, dat het voorstel geheel in het belang van den Prins was [2]), oordeelde het het beste de zaak „wat op sijn beloop te laeten"; men kon ondertusschen trachten het jaargeld voor den Prins vast te stellen [3]). Verder kwam men niet, daar de plotselinge dood van de Prinses-Royale eene geheele verandering teweegbracht [4]).

1) Bev. aan de Witt 17 Dec. 1660, Brieven IV 53; dezelfde aan de comm. tot de educatie 23 Dec. 1660, R. A.

2) De Witt aan Bev. 17 Dec. 1660: „Nous esperons, que Madame la Princesse-Royale aura approuvé nos considerations qui ne tendent qu' au bien du Prince son fils, et pour le rendre plus capable et plus agreable ce que son Altesse Royale comprendra bien luy estre necessaire pour parvenir doucement et glorieusement au but qu'elle se propose". Id. 23 Dec. 1660: „Comme messieurs les deputes de l'education etc. n'ont autre but que de procurer et avancer le bien de mon^{sr} le prince d'Orange et de negliger rien de ce qui pourroit servir a son avancement, qui est aussy le souhait de madame la princesse Royale, il nous a fort affligé de voir que son Altesse avoit esté esmue par nostre proposition". R. A.

3) Comm. tot de educatie aan Beverweert 23 Dec. 1660, R. A.

4) De vraag, in hoeverre de Prinses-Royale de belangen der Staten in Engeland had bevorderd, is bij gebrek aan getuigenissen moeilijk te beantwoorden; men vergelijke blz. 28 en blz. 70, noot 3; als het stuk, dat gedrukt is bij Miss Green l.l. p. 423 echt was, dan zouden de Staten geene reden tot klagen hebben gehad over de moeite, die de Prinses zich voor hen gaf. De zonderlinge inhoud van het stuk doet vermoeden rijzen van onechtheid; men vindt het als pamflet bij Knuttel no. 8371; Miss Green ontleent het aan Theatrum Europaeum IX 145; het zal wel van denzelfden oorsprong zijn als de „Nieuwjaers-Brief van den Prince van Orangien" etc. aan Karel II, die ook 23 Dec. 1660 gedateerd is, bij Petit no. 3147.

Karel II was door zijne zuster tot haren opvolger in de voogdij over haren zoon aangewezen en spoedig kwam de tijding in den Haag, dat de Koning deze opdracht had aangenomen [1]. Geheel naar den zin van de regeering der Republiek kon dit niet zijn. Al was de Koning niet van plan ten opzichte van de educatie op eene andere wijze te handelen dan de Prinses-Royale had gedaan, zooals Oudart aan Beverweert verzekerde [2], er was al een groot bezwaar aan verbonden hem dan toch in elk geval de helft der eigenlijke voogdij te geven, waardoor hij door het begeven van verschillende ambten een' grooten invloed zou kunnen uitoefenen. Bovendien, het plan van de Gedeputeerden tot de educatie, dat ten doel had den Prins aan allen Engelschen invloed te onttrekken, kon nu al bitter weinig kans van slagen hebben, wat onmiddellijk bleek. Niettegenstaande alle geheimhouding, die men in acht had willen nemen, schijnt Zuilestein den aanval, die tegen hem werd voorbereid, ontdekt te hebben; aan het Engelsche hof was de zaak in elk geval bekend en Beverweert meldde aan de Witt, dat de tegenstand, dien men nu zou hebben te overwinnen, veel grooter zou worden dan voor den dood der Prinses-Royale [3].

Hoe dit zij, men liet voorloopig de zaak rusten en de Witt bracht eerst een ander plan te berde, dat eigenlijk hetzelfde doel had. Zouden de Koning en de Prinses-Douairière niet „op de gevoechlijckste wijse" kunnen worden overgehaald om „de personeele educatie van sijne Hoochheit met t'geene daeraen dependeert absolutelijck ende sonder eenige reserve te defereren ende toe te vertrouwen" aan de Staten van Holland [4]? De verstrekkende gevolgen van dit voorstel zijn duidelijk. Het plan om den Prins geheel onder den invloed van Holland te brengen zou verwezenlijkt worden; te grooten invloed van Karel II had men bovendien niet te vreezen, want er werd nog verder voorgesteld, dat de Staten, wat het gouverneurschap van Oranje en het begeven van ambten betrof, tusschen de beide partijen der voogdij als bemiddelaars zouden optreden, waardoor zij zelf een oogje in het zeil zouden kunnen houden en waardoor ook verwikkelingen van de Prinses-Douairière en den Keurvorst met Karel II zouden worden

[1] Het testament bij Aitzema IV 619 en Brieven IV 73 vlg.; Karel II aan de St. Gen. en aan de St. van Holl. 24 Dec. 1660 O. S.

[2] Beverweert aan de Witt 21 Jan. 1661, Brieven IV 71; hoe de Witt bij deze gelegenheid op de etiquette lette, blijkt Brieven IV 64 en uit zijn' brief aan Bev. en van Hoorn 21 Jan. 1661, R. A.

[3] Id. 31 Dec. 1660, Brieven IV 56 en cf. id. 59.

[4] De Witt aan Barendrecht en Zuidpolsbroek 15 Jan., en aan van Hoorn 21 Jan. 1661, R. A.

voorkomen [1]. Het valt niet te ontkennen, dat deze regeling van de voogdij, die tot nog toe door gebrek aan eensgezindheid nooit krachtig was geweest, ook voor den Prins zelf groote voordeelen opleverde.

Wat zou Karel II tot deze dingen zeggen? De houding, die hij had aangenomen, beloofde veel goeds. Een allerbeleefdste brief van den Koning zelf was door de commissie tot de educatie ontvangen, waarin alles, wat de Prinses-Royale had goedgekeurd, was bevestigd [2]. Allerbeleefdst was ook het antwoord, dat de Gedeputeerden aan den Koning zonden, waarin ze wel geene melding van het door de Witt beraamde plan maakten, maar hierop toch preludeerden door met opzet na te laten den Koning in zijne hem door de Prinses-Royale opgedragen kwaliteit te erkennen. Daardoor gaf men duidelijk te verstaan, dat er iets op handen was [3]. De gunstige verhouding, die zich voordeed, scheen weldra nader bevestigd te zullen worden; Beverweert meende voldoende redenen te hebben om te verzekeren, dat de Koning niet alleen de educatie, maar ook de geheele voogdij aan de Staten zou willen overdragen, als men hem slechts de beschikking over het prinsdom Oranje liet [4].

Juist toen echter trad er eene geheele verandering in. De Gedeputeerden tot de educatie hadden zich in het bezit gesteld van eene ijzeren kist met papieren, die in bewaring van de Prinses-Royale was geweest; zij hadden dit gedaan op eene geweldadige wijze, door het Hof van Holland te hulp te roepen, nadat de Raad van den Prins het verzoek om de kist aan hen over te leveren had geweigerd [5]. Wat was het doel, dat de Gedeputeerden met die inbeslagneming hadden? Men gaf als reden op, dat men de kist in veiligheid had gebracht om de belangrijke papieren, die ze bevatte; de Prins zou er dan met zijne meerderjarigheid over kunnen beschikken; de Staten hadden hier zelf ook belang bij, omdat er stukken van Willem II in zijne hoedanigheid van stadhouder in konden zijn. Natuurlijk was dat eene zaak van beteekenis; het stond te

1) Dat hiervoor zeer gevreesd werd, blijkt uit de in de vorige noot geciteerde brieven; de Witt had onmiddellijk het advies van verschillende rechtsgeleerden ingewonnen.

2) Bijlage VIe.

3) Commissie tot de educatie aan Karel II 28 Jan. 1661; cf. de Witt aan Beverweert, aan Zuidpolsbroek en aan Barendrecht 28 Jan. 1661; aan de laatste twee schrijft hij: „het oochmerck van de selve heeren aenwesende gedeputeerden is geweest de voorseide rescriptie te stellen in beleefde termen, sonder eenich engagement oock selfs sonder den hoochstgem. Coninck daer bij te erkennen in sijne qualiteyt als tuteur." R. A.

4) Beverweert aan de Witt 4 Febr. 1661, Brieven IV 76.

5) Zie over de geschiedenis dier kist Prof. Fruin in: Over de Oorlogsplannen van Willem II na zijn aanslag op Amsterdam in 1650 (overdruk blz. 31 vlg).

vreezen, dat de Prinses-Douairière zich van de kist zou meester maken of dat zij naar Engeland zou worden weggevoerd. Toch is er waarschijnlijk nog wel eene andere reden aan te wijzen, die niet genoemd werd. Door de wijze, waarop de Gedeputeerden handelden, gaven zij openlijk een blijk, dat zij zich als opvoeders van den Prins hooger achtten dan de beide partijen der voogdij zelve en dat kon van veel belang zijn met het oog op het feit, dat die voogdij op dit oogenblik geregeld moest worden; werd deze handelwijze goedgekeurd, dan was dat een sterke grondslag om er zich in het najagen van het plan, dat men zich voorstelde, op te beroepen; dan waren eigenlijk de Staten reeds erkend als de oppervoogden, zooals ze wenschten te worden. Hoe dit zij, niemand kon ontkennen, dat het optreden eigenmachtig was, want niemand had den Gedeputeerden de macht gegeven, die zij zich aanmatigden en daarom was het protest, dat door de voogden werd ingediend, volkomen gerechtvaardigd. Aan goedkeuring er van heeft blijkbaar noch Karel II noch de Prinses-Douairière gedacht, maar de Gedeputeerden tot de educatie hadden dit bereikt, dat zij hadden getoond, hoe zij zich beschouwden en op het standpunt, dat ze nu hadden ingenomen, bleven ze onwrikbaar staan, weldra door hunne meesters gesteund.

Een oogenblik had het geschenen, alsof Karel II het streven van de Witt naar de oppervoogdijschap voor zijne meesters wilde begunstigen. Er was éene voorwaarde aan de mogelijke toestemming verbonden geweest: ook de Keurvorst zou zich niet moeten verzetten. Dat was bij voorbaat al een zeer lastige voorwaarde, in aanmerking genomen de weinige toeschietelijkheid, door dezen tot nog toe betoond. Toch schijnt de Witt hoop te hebben gehad, dat het plan vervuld zou kunnen worden; hij wilde den Koning trachten te bewegen een' brief te schrijven aan de Gedeputeerden tot de educatie, waarin deze verzocht werden er voor te zorgen, dat niets over de voogdij tusschen den Koning en de andere aanspraak makenden werd geregeld dan met tusschenkomst van de Staten van Holland, terwijl hij dan verder zou verklaren aan dezen de geheele educatie te willen overlaten. Dat zou het middel zijn, dacht de Witt, om de Prinses-Douairière en den Keurvorst geheel te winnen [1]). Hij wilde dus zijn eigen plan door Karel II als een plan van dezen laten voorstellen. Ook elders werd steun gezocht:

[1]) De Witt aan Beverweert 11 Febr. 1661, R. A.; dit plan was het eerst door Buysero voorgesteld in een' brief aan Oudart en daaruit nam de Witt het over; de Witt beveelt het geheele plan aan als „une chose qui asseureroit son Altesse entierement de l'amour et de l'affection du gouvernement et du peuple, et par consequent des charges que ses predecesseurs ont possedé en cet Estat."

juist in dezen tijd was de Witt in onderhandeling getreden met den raadpensionaris van Zeeland om de tusschen deze provincie en Holland hangende geschillen uit den weg te ruimen, waarbij natuurlijk ook de kwestie over den Prins ter sprake werd gebracht. De Witt nu trachtte Veth van het nut van zijn plan ten opzichte van de educatie te overtuigen; er werd als lokaas bijgevoegd, dat Holland zou zorgen, dat Zeeland, dat bij het vergeven van ambten zoo zeer betrokken was, daarin zou krijgen „hare satisfactie ende gerustheijdt" [1]). Het groote voordeel voor Holland, als Zeeland gewonnen werd, zou natuurlijk dit zijn, dat Karel II waarschijnlijk des te eerder zou toegeven, als er eensgezindheid onder de provinciën ten opzichte van het begeerde bleek te bestaan.

De vraag, die zich nu voordeed, was, hoe het stond met de verhouding van de Prinses-Douairière tot Karel II? Als de laatste op denzelfden voet verkeerde met de eerste als het geval met zijne zuster was geweest, dan was er meer hoop voor de Witt dan wanneer de verhouding tusschen die beiden beter was. Dit was zeker, dat de Prinses de gunst van den Koning steeds had gezocht om hare hoop op een huwelijk voor hare dochter [2]). Onmiddellijk na den dood der Prinses-Royale had zij den steun van Karel II voor den Prins ingeroepen [3]) en de jonge Willem had, natuurlijk op aandrang van anderen, de vrijheid genomen er zijn' oom op te wijzen, dat er geene betere gelegenheid was om hem tot de waardigheid zijner voorouders te doen designeeren dan daarop bij de ambassadeurs der Staten in Engeland aan te dringen [4]). Tegelijkertijd had de Keurvorst van Brandenburg Karel II verzocht niets over de voogdij van den Prins te besluiten, voordat de gezanten, die hij van plan was daarvoor naar Engeland te zenden en die op het punt van vertrek stonden, waren aangekomen [5]).

Daaruit blijkt, dat aan de voorwaarde, door Karel II ten opzichte van het plan van de Witt gesteld, niet gemakkelijk voldaan zou kunnen worden. Echter, de Keurvorst had aan de Gedeputeerden tot de educatie wel een verzoek gericht om hunne verdere werkzaamheden voorloopig te staken, maar hij had tevens zich in zeer welwillende termen uitgelaten over het werk, dat verricht was [6]). De Witt, niet bekend met die correspondentie naar Engeland,

[1]) De Witt aan Veth 24 Jan. 1661, R. A.
[2]) Cf. blz. 32.
[3]) Prinses-Douairière aan Karel II 14|24 Jan. 1661, R. O.
[4]) Bijlage VII.
[5]) Keurvorst aan Karel II 31 Jan. 1661, Aktenstücke IX 491; dezelfde aan Clarendon 31 Jan. 1661, B. L.
[6]) Dezelfde aan de Commissie tot de educatie 27 Jan. 1661. R. A.

mocht dus vermoeden, dat ook hij toeschietelijker begon te worden en al verdacht men de Prinses-Douairière, dat zij zich liefst de geheele voogdij wilde toeeigenen [1]), als de Staten de educatie onvoorwaardelijk in handen kregen, dan deed het andere er niet zooveel niet toe. Geheel wanhopig scheen dus ook aan die zijde het plan van de Witt niet te staan en vooral, als Karel II bij zijne gunstige gezindheid bleef, dan had men recht veel goeds daarvan te verwachten.

Toen kwam de geschiedenis van de ijzeren kist en een protest van de Douairière en van den Keurvorst volgde, wat eene groote verontwaardiging bij de Witt deed ontstaan [2]). Ook in Engeland maakte de inbeslagneming een' zeer onaangenamen indruk. De partij aan het Hof, die steeds der Staten bedoelingen in een hatelijk daglicht had willen plaatsen, maakte er gereedelijk gebruik van; zij beweerde, dat men zich van den brief van den Koning aan de Gedeputeerden had bediend om het ergerlijke feit te plegen; het gevolg was, dat Beverweert er onmiddellijk aan ging wanhopen, dat het plan ten opzichte van de educatie nog uitvoerbaar zou zijn [3]).

Hoewel er geen twijfel aan kan zijn, dat de plotselinge verandering, die werkelijk in het gedrag van Karel II intrad, voor een deel een gevolg was van de eigenmachtige handeling, die de Gedeputeerden hadden gepleegd, de hoofdoorzaak van die verandering lag elders en wel in het feit, dat juist in dezen tijd de geheele verhouding tusschen de Republiek en de nieuwe Engelsche regeering eene andere phase intrad. Het weinige succes der onderhandelingen, de aanhoudende klachten van de Engelsche Oost-Indische Compagnie, de toenadering van Karel II tot Portugal, in het algemeen het wantrouwen, de weinige genegenheid, die beide partijen van elkander meenden te ondervinden, deden de schaal omslaan; de intrigue's aan het Engelsche Hof om den Koning ook ten opzichte van zijnen neef eene andere houding te doen aannemen, kregen toen eindelijk vat op hem; de beruchte zaak van de kist, waarvan men ook in Engeland vermoedde, dat ze papieren van beteekenis bevatte, die vele aan het Huis van Oranje goedgezinden in het verderf konden storten [4]), liet onder die omstandigheden niet na een' geduchten invloed te doen gelden. Was de verhouding tusschen den Engelschen koning en Holland geweest als in den beginne, dan had deze zaak,

1) Dat dit inderdaad het geval was en dat zij er wel aanleiding toe gaf, blijkt uit de brieven van de Witt aan Bev. van 4 Febr. 1661, R. A.

2) Aitzema IV 743; de Witt aan Bev. 11 Febr. 1661, R. A.

3) Bev. aan de Witt 11 en 18 Febr. 1661, Brieven IV 86 en 81.

4) Id.

die dan van niet zooveel beteekenis zou zijn geweest, gemakkelijk geschikt kunnen worden. Had men ook niet de veel belangrijker kwestie's, of de Koning de hem vroeger aangedane beleedigingen zou vergeten en in hoeverre de Prins van de restauratie van zijn' oom zou profiteeren door eene welwillende houding van beide kanten uit den weg geruimd?

De Witt was over dien plotselingen ommekeer zeer verbaasd. Men begon nu niet alleen over de inbeslagneming der kist te klagen, allerlei andere verwijten volgden. Men had nog niets voor de opvoeding van den Prins gedaan [1]); men had in het algemeen de groote belofte, tegenover den Koning in den Haag afgelegd, niet vervuld en Oudart werd als zondebok uitgekozen om 's Konings veranderde gezindheid te rechtvaardigen; hij was het, zoo beweerde men, die den Koning in een onbewaakt oogenblik er toe had gebracht in gunstige termen aan de Gedeputeerden tot de educatie te schrijven. Van dat oogenblik af werd de hoop om het plan ten opzichte van de educatie te doen slagen tot een minimum teruggebracht; het eenige was, dat men nog probeerde de Prinses-Douairière en den Keurvorst te winnen. Prins Maurits van Nassau en Weiman, door den Keurvorst aangewezen tot leden van eene buitengewone ambassade naar Engeland, kwamen op hunne doorreis daarheen in den Haag, waar zij in den breede met de Witt onderhandelden om tot een verdrag over de voogdij te komen, zonder dat die pogingen eenig succes hadden. Het streven der Brandenburgers had vooral hierin bestaan om de bedoeling der Gedeputeerden uit te vorschen, waarmede ze hun voordeel in Engeland konden doen [2]). Wel hadden ze tegenover het plan van de Witt een ander voorstel gedaan, maar ze hadden niet stellig gezegd, dat ze van dat voorstel niet zouden afwijken. In één opzicht kwamen de beide partijen overeen: de Witt stelde zich in de eerste plaats ten doel den Prins aan den Engelschen invloed te onttrekken; de zending van Nassau en Weiman beoogde, dat men Karel II zou trachten te bewegen van de voogdij afstand te doen en die geheel over te laten aan de Prinses-Douairière. Het eene gedeelte van het plan van de Witt werd dus in dit geval verwezenlijkt; over het andere gedeelte kon

1) Dat er niet veel gedaan was, is waar; de Witt erkent het zelf volmondig in een' brief aan Oudart van 18 Februari 1661: „ick hebbe noch voorleden maendach smorgens de eere gehadt van tot Leyden sijne Hooch[t] te hebben wesen begroeten, andersins is waer dat d' heeren gedeputeerden tot sijne educatie bij deselve noch weinigh sijn geweest." Maar aan wie de schuld, vraagt de Witt terecht. R. A.

2) Zie de instructie in het Nebenmemorial van 11 Febr. 1661 en de beschrijving der belangrijkste conferentie in den brief van Nassau en Weiman van 25 Febr. 1661; Aktenstücke IV 503 en 510 vlg.

men het niet eens worden. De grootmoeder wilde blijkbaar nu evenmin als in 1660 er in toestemmen haren kleinzoon geheel aan de in Holland heerschende partij toe te vertrouwen; het lag bovendien in haren aard zich zelf een' zoo groot mogelijken invloed te verschaffen.

De beslissing moest in Engeland gezocht worden. De Witt bleef nog hopen. Zijn oordeel over den uitslag van de onderhandelingen met Weiman en Nassau was niet ongunstig [1]; het „dissimulieren", dat de Brandenburgers overeenkomstig hunnen last in toepassing hadden gebracht, had hem misleid. Een oogenblik scheen ook Karel II nogmaals van stemming te veranderen. Beverweert had al zijn best gedaan om de slechte indrukken, die men den Koning trachtte te geven, weg te nemen en zijne pogingen daartoe schenen een' heilzamen invloed te hebben; het gelukte hem zelfs den Koning een' brief te doen schrijven, waarin deze verzocht, dat de kist zou blijven op de plaats, waar ze was [2]. Wel beantwoordde deze brief niet geheel aan den wensch van de Witt [3], maar men scheen toch weer den goeden weg op te gaan [4]. Het was echter niet meer dan schijn en het is zeer waarschijnlijk, dat de persoonlijke invloed van Beverweert hier werkzaam was geweest; de oorzaken voor de geheele verandering in de houding des Konings lagen te diep, dan dat die nu in eens konden worden weggenomen.

Ofschoon men voorloopig geene positieve resultaten van de onderhandelingen der Brandenburgsche ambassadeurs vernam, dit kon Beverweert weldra verzekeren, dat zij niet handelden in den geest, zooals de Witt gewenscht zou hebben, en daaruit bleek, dat in elk geval de Keurvorst en de Douairière er nooit in zouden toestemmen den Prins geheel aan Holland over te laten, ofschoon ze aan den anderen kant Holland niet geheel van zich wilden vervreemden;

---

1) De Witt aan Beverweert 4 Maart 1661, R. A.

2) Bev. aan de Witt 25 Febr. en 4 Maart 1661, Brieven IV 87 en 91.

3) De Witt had Bev. verzocht een' brief te vragen, geadresseerd aan de comm. tot de educatie; aan Bev. 18 en 24 Febr. 1661, R. A. Er kwam een brief aan het Hof van Holland met een verzoek om te zorgen, dat de kist niet geopend zou worden, wat de Witt aanleiding gaf tot eene ontboezeming, dat men daaraan niet dacht: „toutefois les susdicts S[rs]. deputes veulent bien que vous scachiez que ce n' est pas leur intention d' ouvrir le dict coffre, ne fust ce qu'ils vinssent a apercevoir que ceux que en pouvoient recevoir du dommage sont du nombre de ceux qui leur rendent indirectement mauvais offices aupres du Roy, et qui taschent en mesme temps de porter Sa Maj[té] a la poursuite de la designation de son Altesse chose qui chocque infiniment l'Estat; et qui meriteroit bien la recompense qui leur pourroit causer l' ouverture dudict coffre". Beverweert nam nog op zich een' brief te vragen, zooals de Witt bedoeld had, maar het bleef er bij; zie Brieven IV 100 en 105.

4) Zie wat hij 25 Maart aan Bev. schrijft naar aanleiding van den heer van Heemvliet, Brieven IV 105.

wat zou er dan worden van den finantieelen toestand van het Huis van Oranje, dien men juist door de gunst der machtige provincie had willen verbeteren [1]? Inderdaad liepen de voogden groot gevaar, dat de Staten van dat gewest, als ze ten minste het verlangen van hunnen Raadpensionaris volgden, hunne handen geheel van den Prins zouden aftrekken. Onverholen toch had de Witt het tegenover de Brandenburgsche gezanten uitgesproken, dat, wanneer er moeilijkheden ontstonden om de voogdij te regelen, zooals hij dat had voorgesteld [2], het dan volgens zijn oordeel het beste was, dat zijne meesters zich in het geheel niet meer met de educatie inlieten, en dat dat woorden waren van iemand, waarmede men rekening had te houden, bleek, toen in het begin van Maart de Staten samenkwamen. Een der eerste besluiten, die ze met eenparige stemmen namen, was, dat ze alles, wat de Gedeputeerden tot de educatie hadden gedaan, goedkeurden; niet alleen de inbeslagneming der ijzeren kist, maar ook het plan, dat voor de regeling der voogdij was voorgesteld [3]. Dat was duidelijk genoeg; de gedragslijn, die de Gedeputeerden hadden ingeslagen, was door de Staten tot de hunne gemaakt. Blijkbaar beschouwden deze zich als oppervoogden; ze vergaten, dat niemand hen als zoodanig had erkend; het was eenvoudig een anticipeeren op wat zij wenschten te worden, maar de hoofdzaak was, dat ze het gevoelen van de Witt tot het hunne hadden gemaakt. Het stond te vreezen, dat ze bij krenking van dat gevoelen ook de dreiging van de Witt zouden overnemen.

Hebben de voogden dat ingezien? Uit hunne handelwijze bleek het tegengestelde. Een officieel protest tegen het besluit der Staten kwam in van den Keurvorst en van de Douairière [4]. Ernstiger was het protest, dat Karel II deed hooren, ofschoon het niet zoo officieel werd afgelegd. Het moet een niet zeer aangenaam oogenblik zijn geweest, dat eerst van Hoorn alleen, daarvan hij en Beverweert

---

1) Beverweert aan de Witt 4, 11 en 18 Maart 1661, Brieven IV 91, 95 en 100; zie verder de instructie van Nassau en Weiman daarover, Aktenstücke IX 496.

2) Reeds 21 Jan. 1661 schreef de Witt aan van Hoorn: „soo desaecke in dat spoor ofte daer ontrent niet gebracht kon werden, sie ick te gemoedt dat haer Ed. Groot Mo.: om alle ondanck ende swaerder ongemacken te ontgaen de handt daervan t' eenemael aftrecken, ende laeten de hooge pretendenten met de anderen hobben ende tobben soo 't valt en met 't werck omspringen gelijck sij 't verstaen." R. A.

3) Res. Holl. 9 Maart 1661. Cf. de Witt aan Beverweert 11 Maart 1661 bij Wicquefort III 60, noot 2, en dezelfde aan Zuidpolsbroek 10 Maart 1661, R. A.

4) Aitzema IV 744. Wicquefort III 53 stelt deze geheele zaak eenigszins scheef voor door alleen aan de ijzeren kist alles toe te schrijven; het was de geheele Res. van 9 Maart, waartegen de voogden opkwamen.

samen bij den Kanselier doorbrachten, toen deze hun in ernstige bewoordingen het groote ongenoegen van zijn' meester over de resolutie der Staten onder het oog bracht, daar deze gehandeld hadden, alsof er geene voogden van den Prins bestonden en dat nog wel, terwijl de Koning juist over de regeling der voogdij aan het beraadslagen was, terwijl daar verschillende verwijten werden bijgevoegd, dat de Staten hunne beloften ten opzichte van den Prins niet hadden gehouden. Dat voorspelde niet veel goeds; nog nooit was de koning zoo boos geweest, had Clarendon verzekerd; slechts met moeite had deze hem er van teruggehouden zelf in ernstige termen aan de Staten te schrijven, omdat hij zooveel mogelijk de goede verstandhouding wilde bewaren [1]).

De uitbarsting was gekomen; het bleek nu zoo duidelijk mogelijk, wat van Karel II te wachten stond. De plotselinge verandering in het gedrag des Konings, die zich reeds in Februari liet bemerken, had haar beslag gekregen. Niet alleen ten opzichte van het hier behandelde, maar ook in andere kwesties: bijna denzelfden dag, waarop Beverweert en van Hoorn de reprimande, die ze uit naam van den Koning hadden ontvangen, aan de Staten van Holland mededeelden, hadden de ambassadeurs gezamenlijk aan de Staten-Generaal de dreigingen te melden, die de Koning hun zelf over de verhouding van de Republiek tot Portugal had toegevoegd [2]). Het was een samenloop van omstandigheden, die de beide regeeringen nu ver van elkander had gebracht; daardoor kwam het, dat nu allerlei beschuldigingen tegen de Witt en de zijnen, ingebracht door die partij, die van den beginne af haar best gedaan had om eene goede verstandhouding te verhinderen, bij den Koning ingang vonden. Waarom anders nu eerst het verwijt te berde gebracht, dat Holland niets van de beloften aan den Koning had vervuld? Het is moeilijk na te gaan, wat de Witt woordelijk tegen Karel II tijdens diens aanwezigheid in den Haag heeft gezegd. Het is wel eene onmogelijkheid, dat hij gesproken zou hebben van eene onmiddellijke bevordering van den Prins en officieel waren de beloften alleen in vage bewoordingen geweest, maar als het waar is, dat Karel II de gevolgtrekking heeft gemaakt, dat van eene bevordering of van eene designatie onmiddellijk sprake zou zijn, waarom dan

1) De beschrijving van het geheel in Bijlage VII. Cf. Beverweert aan de Witt 25 Maart 1661, Brieven IV 106 en de Witt's bekende antwoord, Brieven IV 107; verder de Witt aan Bev. en van Hoorn 1 April 1661, R. A.; beide brieven zijn hoogst merkwaardig voor de kennis van de Witt's persoonlijkheid; merkwaardig is ook weer het antwoord op het dringend verzoek van Clarendon om de kist ongeopend te laten; dit gedeelte uit den het laatst geciteerden brief bij Wicquefort III 52, noot 1; cf. blz. 140, noot 3.

2) Zie blz. 102.

niet eerder trouweloosheid aan Holland verweten? Waarom dan de Prinses-Royale niet gesteund in hare pogingen om de designatie uit te werken? Waarom nu zoo kwalijk te nemen, dat de Staten eene poging hadden gedaan om den koning uit de voogdij te stooten, eene poging, die hij zelf eerst had begunstigd?

Het antwoord op die vragen moet luiden, dat de tegenstelling op handelsgebied vooral het onmogelijk had gemaakt, dat de oorspronkelijk zoo goede verstandhouding tusschen de beide regeeringen bestendigd werd. De Witt weet al het onheil aan den slechten invloed van Weiman; hij was het, die allerlei verkeerde impressie's van de bedoelingen van Holland in Engeland had gegeven [1]). Ook dit verwijt was niet geheel gegrond. Het was immers de bedoeling van den Keurvorst en de Douairière niet Holland geheel van zich te vervreemden en dat men dien weg opging door zoo te handelen als de Engelsche regeering had gedaan, kon niet twijfelachtig zijn; dat Weiman dit inderdaad inzag, bleek uit de houding die hij aannam door aan Beverweert te verzekeren, dat hij met het protest van Karel II niets te maken had gehad [2]). Het is natuurlijk, dat de teleurstelling over het mislukken van zijn plan, dat Weiman in den Haag niet geheel had afgekeurd, de Witt tot dit verwijt heeft gebracht; het „dissimulieren" droeg slechte vruchten [3]).

De Staten van Holland, die nog vergaderd waren, draalden niet met het geven van een antwoord op de beide protesten, die onmiddellijk in handen van commissarissen waren gesteld. Deze wonnen het advies in van de Gedeputeerden tot de educatie en met eenparige stemmen werd dit advies in eenigszins meer gematigde termen door de Staten aangenomen. Alleen dan, wanneer de Staten erkend werden als „oppervoochden" — het is hier, dat

1) Cf. Wicquefort III 55; Bev. schrijft ook over „ces gens, qui sont depuis peu arrives icy", Brieven IV 106.

2) Brieven IV 111 en cf. Aktenstücke IX 527.

3) De Witt ging nu ook geloof slaan aan een bericht, dat er in den Raad te Kleef een besluit was genomen om Karel II zoo zeer tegen Holland op te hitsen, dat hij de visscherij moest verbieden om daardoor de Staten gunstig voor den Prins te stemmen; zie zijn' brief aan Bev. en van Hoorn van 6 Mei 1661, Brieven IV 120. Het plan is te onwaarschijnlijk om er eenigszins op te vertrouwen en strijdt lijnrecht met de houding, door den keurvorst aangenomen; het is zeer waarschijnlijk, dat het bericht afkomstig is van Wicquefort, die in Jan. en Febr. 1661 in Kleef bij den keurvorst had vertoefd wegens zijne particuliere zaken; hij vertelt het ook in zijne Histoire III 59 en in een' brief aan de Witt (zonder datum), ongeteekend, maar van zijne hand, spreekt hij over „les propositions, qu'on luy (n.l. Karel II) fera, de contraindre cette province a l' avancement du Prince par le pesche; ce que j'en ay dit (n.l. in een vorigen brief) n'est pas sans fondement, je le scay du discours d'une personne, qui scait les affaires et qui s'empora dans la chaleur de l'entretien a me dire plusieurs choses contre son intention." R. A.

ze voor het eerst dien term officieel gebruiken — zou iets goeds voor den Prins uit dat, wat ze op zich hadden genomen, te hopen zijn; dat zou aan den Keurvorst worden voorgehouden en dat zouden de ambassadeurs den koning mededeelen; als deze het goedkeurden, dan zouden de Staten „als noch uyt affectie ende genegentheijdt tot Sijne Hoogheijdt" voortgaan met de eenmaal aanvaarde taak [1]). „Als noch" en anders? De goede verstaander had geene woorden meer noodig; sommige leden waren nu reeds van oordeel geweest, dat het het beste was de educatie terzijde te stellen [2]).

Wat zouden de „subalterne voochden" daarop antwoorden? Voorloopig vernam men niet veel. Karel II had, toen hem de resolutie der Staten was medegedeeld, in gematigder termen gesproken dan vroeger zijn Kanselier uit zijn' naam had gedaan; toch had hij duidelijk te kennen gegeven, dat zijn toorn niet voorbij was: eenige personen uit de commissie tot de educatie waren niet naar zijn' zin. Tevergeefs hadden Beverweert en van Hoorn hem het heilzame van het besluit hunner meesters voorgehouden. Het definitieve antwoord daarop zou eerst gegeven kunnen worden, nadat de onderhandelingen met de ambassadeurs van den Keurvorst waren afgeloopen. Dat duurde nog wel eenigen tijd, maar men kon na alles, wat voorgevallen was en ook uit de houding van Clarendon voldoende opmaken, dat het plan van de Witt nu in het geheel geene kans van slagen meer had [3]). Ook de Keurvorst gaf eerst alleen een provisioneel antwoord, maar hoe hij over de zaak dacht, bleek hieruit, dat den Raad van den Prins en diens anderen ambtenaren in last werd gegeven om noch de bevelen van de commissie tot de educatie noch die van de Staten zelf te eerbiedigen [4]).

Eerst in Mei kwamen de onderhandelingen van Weiman en Nassau over de voogdij tot een einde. Niet in alle opzichten beantwoordde het gesloten verdrag aan wat de Prinses-Douairière had gewenscht; wel kreeg zij het hoofdaandeel, maar de koning moest evenals de Keurvorst bij de beslissing over gewichtige zaken en bij het vergeven van belangrijke ambten geraadpleegd worden [5]). Karel II had dus de voogdij niet onvoorwaardelijk aan Amalia van

1) Res. Holl. 1 April 1661.
2) De Witt aan Bev. en van Hoorn 1 April 1661: „maer aengesien by de anderen geoordeelt wierde, dat sulx bij de hoochstgem. staatspersonnagien voor een comminatoir ende sulx voor eene nieuwe cleijnigheijdt soude werden opgenomen, soo is 't selve noch gehouden in mente." R. A.
3) Bev. en van Hoorn aan de Witt 8, 15 en 22 April; Bev. aan de Witt 15 en 22 April 1661, Brieven IV 115 vlg.
4) Brieven IV 114; De Witt aan Zuidpolsbroek 6 Mei 1661, R. A.
5) Aitzema IV 750 en Brieven IV 153.

Solms willen overlaten, ofschoon hij eerst aan de Brandenburgsche ambassadeurs verzekerd had, dat er geen enkel bezwaar bij hem bestond om dat wel te doen [1]). Wat was de reden, dat de Koning ook hier van gedrag was veranderd? Ver te zoeken is die niet. Door zich een deel van de voogdij voor te behouden, kon Karel II invloed in de Republiek trachten uit te oefenen en dat was van groote beteekenis, nu hij zoo geheel en al van de leidende staatslieden in Holland vervreemd was. En er was meer: de Prins van Oranje gold reeds in 1661 als iemand, die mogelijk te eeniger tijd aanspraken zou kunnen maken op den Engelschen troon [2]); daarom ook zou het voor den koning ongewenscht zijn den Prins geheel en al aan anderen over te laten en zoo doende onwillekeurig het bewijs te geven, dat hij zich om 's Prinsen belang niet veel bekommerde. Ook dit bezwaar zou niet zoo zwaar hebben gewogen, als de verstandhouding tot Holland geweest was als in 1660. Bovendien — ook dit moet in aanmerking worden genomen — de verhouding tusschen den Koning en de Douairière was tot nog toe goed geweest, maar juist in dezen tijd kwam het aan het licht, dat de hoop van de laatste om hare dochter aan Karel II uit te huwen moest worden opgegeven en dat, wat de Brandenburgsche ambassadeurs daarover in last hadden gehad [3]), in het geheel geene kans van slagen meer opleverde. Wat zou daarvan het gevolg zijn? Mocht de Koning verwachten, dat de Douairière haren kleinzoon in liefde voor Engeland zou opvoeden? Deze overwegingen en de aandrang van de aan het Hof nog altijd bestaande, hoewel stellig verzwakte, Hollandschgezinde partij — het is niet moeilijk te raden door wiens pogingen die steeds levendig werd gehouden [4]) — hadden ten gevolge, dat de wispelturige regeering van Karel II ook hier van hare eerste belofte afweek en aan de Prinses-Douairière niet gaf, waarop deze gehoopt had, evenmin als aan Holland dat, waarop de hoop van de Witt gevestigd was geweest.

Nog doet zich de vraag voor, waarom Karel II dan per slot van rekening niet dat deel in de voogdij bleef eischen, dat het testament zijner zuster hem had toegewezen? Daardoor toch zou zijn invloed èn in de Republiek èn op den Prins zelven heel wat grooter zijn gebleven. Hoogstwaarschijnlijk is het, dat de Engelsche regeering heeft begrepen, dat Holland nooit zou dulden, dat vreemde vorsten eene zoo groote macht in hunnen staat zouden uitoefenen

1) Zie over die onderhandelingen Aktenstücke IX 526 vlg.
2) Aktenstücke IX 541.
3) Id. 502 en cf. 528.
4) Over tegenwerking van die „Holländische partei" klagen Nassau en Weiman in hun bericht van 17 Juni 1661.

hebben, tenminste niet in de zaken en op den persoon van iemand, die eenmaal betrekkingen van zooveel beteekenis zou kunnen bekleeden als de Prins van Oranje [1]). Dan zou het gevolg onvermijdelijk reeds nu zijn, dat Holland zich aan de educatie onttrok en dat was alleen al om de financiën ongewenscht. De opvoeding van den Prins moest worden voortgezet, maar op eene andere wijze dan tot nog toe: het verdrag stelde daarover vast [2]), dat de voogden gezamenlijk een verzoek tot de Staten van Holland zouden richten om eenige Gecommitteerden te benoemen, waaronder uit de steden Haarlem, Leiden, Enkhuizen en Rotterdam „omme te sijn een geduyrige vergaderinge over de saecke van den Prince van Orangien, dewelcke de Princesse-Douairiere sal mogen frequenteren om advijs", terwijl tot de andere provinciën een dergelijk verzoek zou worden gericht. Hier had dus de Prinses-Douairière geheel gezegevierd; dat, wat ze van den beginne had afgekeurd in de educatie, zooals die nu geregeld was, zou ongedaan worden gemaakt en de Oranje-partij zelf zou meer invloed verkrijgen.

Ofschoon de Keurvorst hevig vertoornd was op zijne ambassadeurs, omdat zij zijnen last niet geheel ten uitvoer hadden kunnen leggen, nam hij de overeenkomst aan, nadat de Prinses-Douairière hem er op had gewezen, dat dit voorloopig het beste zou zijn. Eerst in Augustus — de ambassadeurs hadden nog over een verdrag tusschen Engeland en Brandenburg moeten onderhandelen — keerden Nassau en Weiman terug, na ook een verdrag over de regeling van de voogdij van het prinsdom Oranje gesloten te hebben [3]). Al dien tijd hadden de Gedeputeerden tot de educatie in afwachting van het antwoord op de laatste resolutie der Staten niets kunnen uitrichten; zonder

1) Dat dit bezwaar in Engeland wel degelijk gevoeld is, blijkt duidelijk uit het merkwaardige stuk, opgenomen in Bijlage VIIIa; cf. ook Clarendon aan Downing 16 Aug. 1661 O. S., bij Lister III 166 vlg.

2) In artikel 8.

3) Zie een kort afschrift van dat verdrag, Aktenstücke IX 560. Er was nog een derde verdrag gesloten, ook ten opzichte van de voogdij, zooals l. l. blijkt; wat dit is, is mij niet gebleken. In de in Bijlage VIIIa gedeeltelijk gedrukte memorie wordt gezegd, dat er drie zaken in overweging zijn te nemen: 1o. de regeling der voogdij zelve; 2o. het prinsdom Oranje; 3o. de ijzeren kist. Daar nu over de beide eerste zaken verdragen zijn gesloten, kan het derde over de kist zijn geweest; daarover werd in de memorie voorgesteld, dat Z. M. en de Keurvorst deze in ernstige termen aan Holland zouden terugvragen en als dit niet gelukte, dan moest de Prinses-Douairière zorgen, dat zij goed verzegeld werd en dat de Staten positief beloofden ze bij minderjarigheid van den Prins terug te geven. Van uitvoering van zulk een verdrag echter blijkt niets. Zie ook wat Downing er over in last had, Bijlage VIIIb; in zijne brieven wordt echter van de kist nooit melding gemaakt. Het is ook mogelijk, dat het derde verdrag eene akte heeft bevat, dat men zou zorgen, dat Zuilestein, Kerkhoven e. a. hunne bedieningen behielden, waarvan gesproken wordt Brieven IV 142.

dat kon men onmogelijk „iets finaelijcks" beslissen [1]). Wat dat eindbesluit zou zijn, was niet twijfelachtig. Holland moest zijn' zin hebben of de vroeger reeds door de Witt geuite dreiging zou vervuld worden. Wat aan de Witt het meest aangenaam zou zijn, is moeilijk te zeggen. Hij kan zich toch wel niet ontveinsd hebben, dat de Prins eenmaal groote waardigheden zou moeten bekleeden, en welke die waardigheden ook mochten zijn, het zou in elk geval van groote beteekenis wezen voor dien tijd zooveel mogelijk invloed op hem uit te oefenen; de Prins, „met vreemde maximes ende Engelsche grootsheydt geimbueert wesende" [2]), zou niets dan een voortdurende twistappel tusschen de beide landen kunnen zijn, dacht de Witt; daarom moet de educatie hem niet geheel onaangenaam zijn geweest. Dat hij, dat Holland in het algemeen de taak niet met liefde had aanvaard, bleek uit de geheele gedragslijn, die gevolgd werd. De eischen, die men stelde, waren hoog; voor een' voogd was het eene zaak van gewicht een kind over te laten aan eene partij, die voor dat kind nooit eenige liefde had betoond en zonder daarmede rekening te houden, werden de eischen onverbiddelijk gehandhaafd: geene transactie, alles of niets. Dat juist bewijst niet onduidelijk, dat de Witt er niet afkeerig van is geweest eene gelegenheid te zoeken om zich van de educatie te ontdoen, met andere woorden, dat ook dit hem niet geheel onaangenaam was.

Downing, die in Juni in den Haag aankwam, had ook in last zich met de zaken van den Prins van Oranje te bemoeien. Uit de wijze, waarop hij daarvoor moest optreden, blijkt, dat, wat in het verdrag over de voogdij ten opzichte van de educatie was vastgesteld, nog wel eene eenigszins verdere strekking had dan de woorden van het verdrag zouden doen vermoeden. Downing moest met de gezanten van den Keurvorst overwegen, wat voor den Prins gevraagd diende te worden; zijn streven moest er op gericht zijn de vrienden van het Oranje-huis bij elkander te houden èn in het belang van het Protestantisme èn in het belang van de er bij geïnteresseerde familie's; men moest Holland bewegen eenige zekerheid voor de toekomst van den Prins te geven en aan die provincie de zorg voor de educatie laten, maar overeenkomstig het verdrag over de voogdij [3]). Hieruit volgt, dat ook de designatie weer ter sprake zou worden gebracht en wel tegelijk met de educatie, terwijl het doel van de Engelsche regeering om door middel van de Oranje-

1) De Witt aan Bev. en van Hoorn 10 Juni 1661, Brieven IV 138.

2) De Witt aan Zuidpolsbroek 6 Mei 1661, R. A.; dit is ook een zeer merkwaardige brief van de Witt, gedeeltelijk geciteerd bij Wicquefort III 60, noot 2.

3) Bijlage VIIIb.

partij invloed in de Republiek uit te oefenen, duidelijk uitkomt. Dat was lijnrecht tegen de wenschen van de Witt in; als hij van dat alles iets vermoed heeft — en dat hij het gedaan heeft, is lang niet onwaarschijnlijk [1]) — dan is zijne vasthoudendheid aan zijne eischen des te beter te begrijpen.

Downing was niet gewoon gras te laten groeien over iets, wat hij te doen had. Hij bezocht den Prins zelf te Leiden en hij stelde zich in verbinding met eenigen van de Oranje-partij, waaronder Sommelsdijk. Met dezen vond hij spoedig een uitstekend middel om iets voor den Prins gedaan te krijgen. Karel II moest geen verdrag met de Republiek sluiten zonder de designatie van den Prins te eischen, maar die eisch moest eerst dan gesteld worden, wanneer het verdrag op alle andere punten gereed was; anders zouden zij, die tegen den Prins waren, wel een middel vinden om op andere gronden de onderhandelingen te vertragen [2]). Het voordeel, dat men daarmede dacht te behalen, ligt voor de hand; als de onderhandelingen met Engeland op kwestie's over handels-aangelegenheden werden afgebroken, dan was het te verwachten, dat de Republiek zich in haar geheel tegen de daaruit voortvloeiende gevolgen zou verzetten; maar, als de eisch van de designatie een kink in den kabel bracht, dan zou waarschijnlijk de eensgezindheid onder de provinciën ver te zoeken zijn. Ja, zou de Witt zelfs dan durven weigeren? Aan Cromwell had hij de uitsluiting van den Prins toegestaan; zou hij aan Karel II het omgekeerde niet moeten inwilligen? Downing was met het middel buitengewoon ingenomen; het was het eenige, waarvan iets te hopen was, verzekerde hij aan Clarendon, ofschoon hij zich niet ontveinsde, dat de tegenstand, dien men te overwinnen zou hebben, groot zou zijn; de Witt's invloed moest niet onderschat worden en hij deed alles om tegen de aanstaande vergadering van Holland zijn' wil door te drijven, maar toch wanhoopte Downing er niet aan zijn doel te bereiken. Wat hij noodig had, was eene machtiging om uit naam van den Koning krachtig op te treden en te doen inzien, dat het in Engeland ernst was; dan zouden die steden in Holland, die in 1660 voor de designatie waren geweest, met moed het hoofd durven opsteken en de Oranje-partij in de andere provinciën zou verder gaan op den in 1660 ingeslagen weg. Naar alle menschelijke berekening, dacht Downing, moest de Witt dan toegeven; hoe gemakkelijk zouden Gelderland en Zeeland gewonnen worden om eene beweging ten gunste van

1) Cf. het citaat blz. 140, noot 3.

2) Downing aan Clarendon 14/24 Juni 1660, bij Lister III 142; de daar bedoelde brief van Karel II aan de Prinses-Douairière is niet dan een soort credentiaal voor Downing; hij is van 31 Mei 1661 O. S., R. O.

den Prins te beginnen, juist nu, nu ze boos waren wegens het doordrijven van den vrede met Portugal door Holland [1]).

Het plan scheen veel voor zich te hebben. De vraag daargelaten, of inderdaad de andere provinciën zoo gemakkelijk te winnen zouden zijn — ook zij, vooral Zeeland, konden de weigering van alle handelsvoordeelen en Engeland's optreden ten gunste van Portugal niet aangenaam vinden [2]) — was het de kwestie, of Engeland zelf aan de allereerste voorwaarde zou voldoen en Downing den krachtigen steun verleenen, dien hij vroeg. Het is waar, dat zijne berichten over de kuiperijen van de Witt en de zijnen om de liefde en de achting van het volk voor den Engelschen Koning te verminderen en om te doen gelooven, dat de toestand van Engeland niet rooskleurig was [3]), een' zeer onaangenamen indruk op de Engelsche regeering maakten. Die berichten, gevoegd bij de toch al niet zeer gunstige gezindheid van den Koning tegenover Holland, moesten ten gevolge hebben, dat Karel II het nog meer in zijn belang moest achten om zich door ten gunste van zijn' neef op te treden, invloed in de Republiek te verschaffen. Clarendon was het volkomen met Downing eens, dat men aan de Witt die kwade praktijken moest afleeren, maar het middel, waarmede dat volgens Downing gedaan moest worden, viel niet in zijn' smaak.

1) Downing aan Clarendon 24 Juni|1 Juli 1661, zie Bijlage IXa, en id. 4 Juli o.a.: „this I plainly see that the severall townes find such a sweet in their present soveraynty disposing all places being courted by every body that unlesse now before the conclusion of the peace it be done, its not like to be done in hast". B. L. In het algemeen blijkt uit Downing's correspondentie, dat hij de Witt's persoonlijkheid slecht heeft begrepen; zie zijn' brief van 15 Juli bij Lister III 154, waar hij de Witt „a coward" noemt en cf. blz. 126, noot 1; zijne geheele voorstelling der zaken is overdreven, hier even goed als bij de kwestie van den Portugeeschen vredehandel.

2) In een anoniem schrijven uit Middelburg naar Engeland van 2 April 1661, waarin de sterkste betuigingen van Oranje-gezindheid, laat de schrijver zich aldus uit over Engeland's optreden in het algemeen: „si l'on continue par ces voyes il sera un grand avantage pour ceux qui n' aiment pas les interests du jeune Prince, d'avoir une pretexte contre l'injustice de l'Angleterre et animer l'un contre l'autre et mesme de donner des impressions dans l'esprit du peuple que l'advancement du dt Prince seroit fort dangereux a cause de la mauvaise inclination du Roy son oncle". In het blz. 87, noot 3, genoemde stuk van Exeter House heet het: „They (n.l. de Amb's) tell us, the flushingers are so nettled already that they threatned to throw some English men into the water, saying what doe those persons here, seing they hinder our free commerce wth them in England". R. O.

3) Downing aan Clarendon 22 en 29 Juli 1661; vooral beschuldigt hij Noordwijk: „I finde Nordwicke to be one of the most pestilent in this country." „Nordwicke is like a mad man against the King of England." B. L. Ook deze berichten zullen wel overdreven zijn; dat de Witt over de Engelsche koningsfamilie niet bijzonder gunstig dacht, blijkt b.v. uit zijn' brief van 27 Jan. 1661 aan van Amerongen, R. A.

Krachtig optreden wilde de Engelsche regeering ook hier niet, in elk geval niet, voordat het verdrag met de Staten was gesloten. Al verzekerde Downing, dat er volstrekt geen gevaar bestond, dat de onderhandelingen op den eisch van de designatie zouden worden afgebroken, laat staan, dat daarvan oorlog het gevolg zou zijn, Clarendon wilde niets wagen en bovendien, dacht hij, als het verdrag eenmaal gesloten was, dan zou immers het volk overtuigd zijn van de goede gezindheid des Konings, men zou des te eerder op zijn verzoek den Prins bevorderen en dan zou ook de Engelsche regeering wraak kunnen nemen over al het slechte, dat ze van de Witt en zijne partij had ondervonden. Voorloopig moest Downing zich er toe bepalen om met Weiman de geschiktste middelen tot optreden te beramen[1]).

De Witt had ruim tijd om zijne maatregelen te nemen. Toen hij onder de hand van Beverweert en van Hoorn eene copie van het verdrag der voogden had ontvangen, had er eene conferentie van de Gedeputeerden tot de educatie plaats[2]). Zij besloten aan de Staten van Holland rapport te doen, wier „generaele inclinatie" was om zich de educatie van den Prins van den hals te schuiven, omdat de voogden getoond hadden hen niet te willen erkennen in de hoedanigheid, die ze zelf meenden te bezitten. Men kwam nog wel niet tot een besluit, omdat eenige steden hunne „Principaelen" hadden willen raadplegen, maar men behoefde niet te twijfelen, wat de uitslag zou zijn, als het officieele antwoord van de voogden op de resolutie van den eersten April kwam[3]).

Spoedig na de terugkomst van Weiman en Nassau uit Engeland had er eene conferentie plaats gehad te Turnhout, waar de Keurvorst, de Douairière en meerdere leden van het Huis van Oranje aanwezig waren en waar Weiman verslag had gedaan van de onderhandelingen in Engeland [4]). Downing had verwacht, dat Weiman onmiddellijk

1) Clarendon aan Downing 19 Juli 1661 O. S., B. L.; id. 26 Juli en 16 Aug. 1661 O. S., bij Lister III 159 en 166.

2) Hier waren weer alle 5 present; zie Notulen Comm. tot de educatie 2 en 3 Aug. 1661.

3) Res. Holl. 4 Aug. 1661; cf. de Witt aan Bev. en van Hoorn 5 Aug. 1661, Brieven IV 162 en Downing aan Clarendon 5 Aug. 1661, B. L.

4) Downing aan Clarendon 26 Aug. 1661, B. L. In een schrijven van 2 Sept. 1661, B. L., over dat rapport uit Turnhout, dat door Downing naar Eng. werd gezonden, wordt vooral de nadruk gelegd op de groote ontevredenheid, die Karel II tegenover Holland had betoond; de klachten, die hij geuit had, worden in dit schrijven veel heviger voorgesteld dan ze door Bev. en van Hoorn zelf gemeld waren; over Beverweert b. v.: „Le Roy a souvente fois dit que Monsr de Beverweert avoit trempé en la tromperie. — Monsieur de Beverweert estoit fort mal a la Cour et il n'y venoit presque plus". Over de conferentie

daarna in den Haag zou komen, want men moest haast maken: anders zou de Witt te veel steun winnen. Weiman liet echter niets van zich hooren en Downing besloot hem in Kleef te gaan opzoeken, waar hij ook den Keurvorst ontmoette. Daar moesten nu de beste middelen beraamd worden om iets ten gunste van den Prins te verkijgen. Beide, Downing en de Keurvorst, waren het daarover eens, dat alle uitstel schadelijk zou zijn, maar, hoe hartelijk de verstandhouding uiterlijk scheen, veel verder kwam men toch niet. Downing had alle moeite gedaan om den Keurvorst te overtuigen, dat de weg, dien hij ook aan Clarendon voor de designatie had aangeprezen, de ware was, alleen met dit verschil, dat hij nu den eisch niet wilde stellen vóór het sluiten van het verdrag in Engeland, maar toch in elk geval vóór de ratificatie daarvan.

De Keurvorst was niet zeer toeschietelijk geweest; het eindresultaat was, dat men alleen besloot nog nader te beraadslagen. Weiman zou in den Haag komen, waar hij dan met Downing verder zou kunnen overleggen[1]). Wat was de reden van die weinige toeschietelijkheid? Het antwoord ligt ook hier voor de hand: de voorzichtigheid, die een kenmerk van de politiek van den Grooten Keurvorst is geweest, maakte, dat hij er voor terugdeinsde om het machtige Holland aan te tasten; de teleurstelling over het niet vervullen van de wenschen der Douairière mag het overige gedaan hebben.

Weiman dan kwam op den bepaalden tijd in den Haag aan. Zijne eerste bezigheid daar was den toestand op te nemen; hij trachtte de Witt te polsen, of deze niet voor het voogdij-tractaat gewonnen kon worden, wat natuurlijk eene onmogelijkheid bleek. Toch meende Weiman, die, gesteund door Downing, met enkele leden van de Staten van Holland in onderhandeling was getreden, dat het niet geheel onmogelijk zou zijn den wensch der Douairière te doen slagen. Ook de designatie werd weer ter sprake gebracht, waarop Downing vooral bleef aandringen. Toeschietelijk echter toonde Weiman zich op dat punt niet; hij handelde voorzichtig, zooals zijn meester in Kleef had gedaan, en bepaalde zich tot

te Turnhout schrijft Wicquefort 15 Sept. 1661, dat „un certain docteur Jena" zich vooral had verzet tegen het eischen van de designatie. Aff. Etr. Er was nog eene andere klacht, die Downing ook dikwijls uit: telkens, als de Koning de belangen van den Prins aanbeval, werd dit alleen aan Holland geschreven en zoo ontstond de meening, dat Karel II niets voor den Prins wilde doen. Ook dit is overdreven; in den brief van de Amb's aan den Griffier van 11 April 1661 komt wel degelijk voor, dat Clarendon toen de belangen van den Prins „serieuselijck" had aanbevolen; dat de recommandatie dikwijls heeft plaats gehad, blijkt echter nergens uit en dat klachten, tegenover Beverweert en van Hoorn geuit, alleen aan de Staten van Holland werden gemeld, spreekt van zelf.

1) Downing aan Clarendon 9 Sept. 1661, B. L.

een onderzoek van de gemoederen te dien opzichte: hij schreef aan de vrienden van den Prins in Zeeland en aan Willem Frederik om de designatie in de Staten-Generaal te doen voorstellen[1]). Daarbij bleef het. Het onderzoek schijnt geene gunstige resultaten te hebben opgeleverd; geene der provinciën tenminste gaf eenig blijk eene beweging ten gunste van den Prins te willen beginnen en de buitenlandsche mogendheden waren voorloopig te bang hare vingers te branden: Downing's wensch bleef onvervuld.

Ondertusschen, het verdrag over de voogdij moest dan toch aan Holland worden bekend gemaakt. Nadat Weiman en Downing de meeste steden van Holland hadden bezocht om hen voor het verdrag te winnen, diende Weiman eene memorie in om de regeling der voogdij aan te kondigen en tevens voor te stellen eenige leden uit Haarlem, Leiden, Rotterdam en Enkhuizen aan de commissie tot de educatie toe te voegen. Eene nadere memorie had ten doel alle opheldering over het verdrag zelf aan te bieden met de bijvoeging, dat de voogden alles wilden doen om de liefde en toegenegenheid van Holland voor den Prins te behouden[2]). Dat was dan het officieele antwoord op de resolutie der Staten van den eersten April, ofschoon van die resolutie zelve geene melding werd gemaakt.

Niet onmiddellijk volgde een besluit der Staten op die memorie's. Wel luidde het advies van de Gedeputeerden, in wier handen ze gesteld waren, dat men het best deed de educatie ter zijde te leggen, maar niet allen waren het daarmede eens. Haarlem had zich het eerst verzet en acht steden vereenigden zich met Haarlem; de strijd moet hevig zijn geweest: „Staat gegen Staat, Glied gegen Glied"[3]). De reis van Weiman en Downing scheen haren invloed niet te hebben gemist. Het kan niet ontkend worden, dat het een gewichtig besluit was, hetwelk men ging nemen. Wat zouden de gevolgen zijn, als men de zorg, die men aan den Prins had willen besteden, in eens deed ophouden? Werkelijk is het geen wonder, dat vooral de Orangistische steden, die bovendien nog gevleid waren, doordat nu hunne opneming in de commissie tot de educatie werd verzocht, met zulk een besluit geene instemming betoonden; maar die partij was in de minderheid en bij de resumtie der beraadslagingen werd het advies der Gedeputeerden met meerderheid van stemmen aangenomen[1]). Vijf steden teekenden protest aan; vooral Enkhuizen had het willen doen in zeer krasse termen, verzekerde Downing, en wel aanvallende op „the abominable act of seclusion" en den bewerker daarvan, waarop de Witt — en dat laat zich begrijpen — in hevige woede zou zijn ontstoken. Het is misschien geraden dit verhaal niet al te grif aan te nemen, maar het geheele beloop van deze zaak levert het bewijs, dat de Loevesteinsche factie met moeite de overwinning had behaald; zelfs in de vroedschap van Amsterdam was er een hevig debat over geweest[2]). De resolutie van den dertigsten September stelde vast om alle besluiten, ten opzichte van de educatie van den Prins van Oranje genomen, ongedaan te maken; het was voor hen ongeraden, zoo voerden de Staten aan, met de „Hooge-Staatspersonagien" in debat te treden over het mindere of meerdere recht van dezen om, zonder hen ook maar in het minst te kennen, een verdrag over de voogdij te sluiten en daarom wilden zij zonder meer het recht, dat hun naar hun oordeel wel degelijk toekwam, gaarne opgeven. Dat kon eene daad van zelfverloochening schijnen! Wat het was? Niets dan een eindbesluit op wat van den beginne af gedreigd had: geen' vreemden invloed op iemand, die eenmaal een invloedrijk ambtenaar der Republiek zou kunnen worden; dan dien iemand liever beschouwd als particulier persoon, zooals vóór 1660; vooral nu, nu de verhouding met Engeland in het algemeen een zoo dreigend aanzien begon te krijgen, moest invloed van dat land op den Prins worden vermeden.

Zoo was het einde van de strooming ten gunste van den Prins van Oranje, die door de Restauratie was ontstaan. De Witt was van den beginne af dezelfde gebleven; de resolutie, die hij had helpen nemen, werd gerechtvaardigd door zijn geheele gedrag, dat ten doel had gehad uitstel te winnen en te zien, wat de Prins onder den onmiddellijken invloed van Holland zou worden[3]). De Prinses-Royale had misschien ééne fout begaan door geheel te gaan steunen op de in Holland heerschende partij en van de Oranje-partij geene notitie te nemen. De Prinses-Douairière beging grooter fout door juist de in Holland heerschende partij geheel te miskennen, nu eenmaal ten minste iets voor haren kleinzoon was verkregen. Degene, die het meest leed, was de Prins zelf, wiens belangen verwaarloosd waren door de tusschen zijne voogden ontstane twisten, die nu nog hunne gevolgen deden gelden; waren de beide prinsessen in

---

1) Id. 16 en 23 September 1661, Bijlage IXb. Cf. Weiman's brieven van 12 en 16 September 1661, Aktenstücke IX 557 en 558.

2) Memorie's van 20 en 21 Sept. met een' brief van Karel II van 18 Mei 1661 O. S., alles bij Aitzema IV 759.

3) Aktenstücke IX 559. Downing aan Clarendon 23 Sept. 1661, B. L.

1) Zie Secr. Res. Holl. 23 en 30 Sept. 1661, II 329 en 330.

2) Downing aan Clarendon 4 October 1661, B. L.

3) Zie nog de Witt's brief aan van Beuningen 4 Oct. 1661, Brieven I 440.

1660 eendrachtig opgetreden, dan zou waarschijnlijk de botsing van nu zijn voorkomen.

De houding van Karel II was wispelturig en zwak geweest; hij had zich eerst geheel en al aangesloten bij Holland's wenschen, daarna had hij zich daarvan geheel afgescheiden en getoornd, maar als een onmachtige, voor de gevolgen van wiens toorn men niet had te vreezen. Dat Holland dit wist, bewees de houding, die het had aangenomen. Men eerbiedigde Karel II niet meer, zooals in 1660; men voelde, dat men met het Engeland der Restauratie niet meer zooveel rekening behoefde te houden als met het Engeland van Cromwell. Downing kon wel al zijne krachten inspannen om te doen gelooven, dat zijn Koning een der machtigste potentaten der Christenheid was, men wist wel beter en men had er reden voor.

HOOFDSTUK V.

De Onderhandelingen over een verdrag van Vriendschap.

Donkere wolken pakten zich in den zomer van 1661 aan alle kanten samen en verduisterden den zonneschijn, die in het midden van 1660 de verhouding der beide zeemogendheden in het Westen van Europa had beschenen. Wat zou het gevolg zijn van den gespannen toestand, zullen velen zich hebben afgevraagd. De niet geheel in de staatsgeheimen ingewijden hadden veel recht, wanneer ze de waarschijnlijkheid van een' oorlog groot achtten. Voor iemand echter, die met de gezindheid der Engelsche regeering bekend was, deden de zaken zich anders voor. Wel wist zoo iemand, dat de stemming tegenover de Republiek bij het volk, bij een groot deel der hofpartij, bij den Koning zelf lang niet gunstig was, maar hij wist ook, dat er veel zou moeten gebeuren, voordat die ongunstige stemming zoodanig den doorslag zou geven, dat er oorlog verklaard zou worden. Engeland was daarop niet berekend: geen vertrouwde bondgenoot op het vasteland, geen rust in Engeland zelf, gebrek aan geld, geen oorlogsvoorraad voorhanden en — de laatste klacht, die Clarendon zelf uit, is wel de merkwaardigste — geen bloei van den handel[1]). Hoe zou men onder die omstandigheden krachtig optreden met de risico, dat men zich een' oorlog op den hals zou halen en dat het sluiten van een verdrag, al was het dan maar een vriendschapsverdrag, op losse schroeven zou worden gezet? Juist van zulk een verdrag hoopte Clarendon veel goeds: principieele kwestie's — dominium maris, vrijheid van handel — zouden daardoor worden vermeden; het was nu genoeg gebleken, dat daarover geene eensgezindheid te verkrijgen zou zijn. Had men echter een verdrag

---

1) „This deadnesse of trade"; Clarendon aan Downing 16 en 30 Aug. 1661 O. S., by Lister III 167 vlg.; cf. Pepys' schildering van den toestand, Diary 31 Aug. 1661.

van vriendschap, dan zouden de Hollanders misschien wederom geneigd zijn hun geld naar Engeland te zenden, waarvan men eene herleving van den handel mocht verwachten; de oproerigen in Engeland zouden geene hoop op een' oorlog met Holland meer hebben; binnen twee à drie jaren hoopte Clarendon te kunnen zijn in een' beteren toestand „to do what wee finde fitt". Eerst dus gebruik maken van den rijkdom der overburen om dan dien rijkdom des te beter te kunnen aantasten: „ainsi va le monde".

De toestand van Engeland in dezen tijd is op zich zelf al merkwaardig genoeg. De protectie schijnt nog geene voordeelen te hebben aangebracht. De slechte verhouding tot Spanje zal den handel op dat land zeker ook nu niet verlevendigd hebben. De raad van kooplieden, ingesteld tot bevordering van den handel, had niets meer gedaan dan veel beraadslagen zonder tot besluiten van beteekenis te komen [1]). Slechts naar éénen kant hadden de Engelschen eene krachtige poging gedaan om hunnen handel te verheffen en wel naar Guinea, zooals weldra zal blijken. Dit bleef echter vaststaan: men had zijne aandacht gevestigd op uitbreiding, op bloei van den handel en als men op den eenmaal ingeslagen weg bleef voortgaan, dan moesten de resultaten komen. Natuurlijk bleef dit op den voorgrond, dat die bloei ten koste van de Hollanders moest bereikt worden, wier meerderheid op handelsgebied overal nog schitterend bleek. Downing bleef ook gedurende zijn verblijf in Holland niet nalaten middelen uit te denken om Engeland's belang in dat opzicht te bevorderen. Zou men niet kunnen trachten een aantal menschen uit Holland naar Engeland te trekken? had Clarendon hem gevraagd [2]). Downing gaf den raad eene akte te maken, waarbij bepaald werd, dat alle Protestanten, die in Engeland wilden komen, geheel en al als Engelschen zouden behandeld worden. De raad was zoo goed als onuitvoerbaar: in het Parlement zou tegen zoo iets eene groote oppositie ontstaan. De „uniformity-bill" was in het nieuwe Parlement, dat in Mei 1661 was samengekomen, nog wel niet aangenomen, maar de meerderheid had getoond genegen te zijn tot de uitsluitende herstelling der oude kerk [3]). Vele ontevredenen verlieten het land in het vooruitzicht van wat hun te wachten stond. Te Rotterdam werd eene kerk der Independenten, eene der

1) Clarendon, Continuation [uitgave 1751] I p. 384; cf. over dezen Council of Trade, State Papers, Domestic Series, 1660—1661, p. 356, 401, 411 etc.

2) Cornburry aan Downing 21 Juni 1661 O. S., B. M.

3) Ranke l. l. s. 354 vlg.

Anabaptisten en eene der Kwakers gesticht [1]). Het tegengestelde gebeurde van wat Clarendon wenschte: er was emigratie naar Holland. Een andere raad van Downing leverde ook al een bezwaar op; hij wilde aan alle vreemdelingen, die zich te Yarmouth kwamen vestigen om zich daar op de visscherij toe te leggen, niet alleen de rechten van onderdanen, maar zelfs die van „freemen" der stad geven. De voordeelen daarvan zouden naar Downing's oordeel onmetelijk zijn: de stad zou verbazend toenemen; de Koning zou door de opbrengsten van den vischhandel sterker en rijker worden; de haringhandel zou zouthandel doen ontstaan. In één woord: de Engelsche handel op de Oostzee zou zich ontwikkelen, zooals eens de Hollandsche zich ontwikkeld had. Maar hoe moest het met de privileges der stad? Downing dacht, dat men dat wel zou kunnen schikken, maar zijn raad werd niet opgevolgd [2]). Wat de Hollanders groot had gemaakt, was, behalve hunne geschiktheid voor den handel, de vrijheid, die ze overal huldigden, de bekende „tolerantie" op godsdienstig gebied, waardoor menschen van alle gezindten zich vrij gevoelden en zich vrij konden bewegen. Ook dit ontbrak in Engeland; het zou nog een dertigtal jaren duren, voordat daar op godsdienstig gebied eene nieuwe aëra aanbrak.

Engeland kon dus niet alleen met de Republiek voorloopig geen' oorlog beginnen, het had zelfs de Republiek noodig. Er was geldgebrek en daardoor was de vloot lang niet in orde. Al het geld,

1) Downing aan Clarendon 14/24 Juni 1661, bij Lister III 144; id. 22 Juli 1661: „There are numbers of people flock out of England into this country; thay have already bought most part of Delfts haven and it is taken notice of by every body that the Exchange betweene England and this country within theise six months is fallen above 10 p. Cent which yett I doe also attribute to the sending beyond sea such extraordinary quantities of silks, fine laces and other toyes." B. L. Amb's schrijven 18 Febr. aan de St. Gen., dat een aantal familie's (wel 80!) te Hull zijn om wegens de plakkaten tegen de dissenters naar Holland te gaan. In een stuk op het R. O. van 18 April 1661, waarvan de herkomst niet blijkt, maar dat handelt over de aangelegenheden tusschen Holland en Engeland dit: „They receive many Fanatiques i. e. Anabaptists out of England who have made terms wth the Dutch for their liberty wch being denyed them in England, they promise all immunities in the Netherlands, soo they will also bring over some manufactures wth them, the wch is yielded too". Vergelijk hiermede het Request van Engelsche manufactuurwerkers aan den Raad van Amsterdam bij Kernkamp: De Regeeringhe van Amsterdam etc. door Hans Bontemantel, II 500, met het besluit van den Raad op dat verzoek.

2) Downing aan Clarendon 8 Juli 1661, bij Lister III 148. Wel werd in Schotland in October een plakkaat afgekondigd, dat alle vreemdelingen, die zich op de visscherij wilden toeleggen, groote voorrechten zouden krijgen; Amb's aan de St. Gen. 28 Oct. 1661. In September waren twee plakkaten door Karel II uitgevaardigd om zijne onderdanen tot den aanbouw van haringbuizen aan te moedigen, hun groote privileges belovende; id. 30 Sept. en 21 Oct. 1661

dat de Koning van het Parlement had ontvangen, was besteed aan de betaling van de achterstallige soldij van leger en vloot[1]). Er was veel geld noodig voor de hothouding; men moest Portugal steunen en ondertusschen waren er geene geweren genoeg om drie duizend menschen te wapenen, er was geen kruid noch scheepsvoorraad om vijf schepen uit te rusten. De cijfers mogen overdreven zijn — ze zijn van Clarendon zelf — ook van andere kanten stroomen klachten over den slechten toestand der vloot. Voor een deel was dit zeer zeker te wijten aan de financieele moeilijkheden, die het reeds Cromwell zoo lastig hadden gemaakt en die na zijnen dood zooveel ernstiger waren geworden; voor een ander deel moet de oorzaak gezocht worden in het veel minder krachtige bestuur, dat na de Restauratie was opgetreden[2]).

Zoo was de binnenlandsche toestand. De buitenlandsche was ook niet zeer rooskleurig te noemen: gevaar voor oorlog met Spanje, eene gespannen verhouding tot de Republiek. Slechts éene hoop scheen aan den gezichtseinder op te dagen: Frankrijk, dat heimelijk gezegd had den steun, door Engeland aan Portugal te verleenen, gaarne te zullen zien, had hier bijgevoegd, dat het niet tevreden was op de Republiek en dat het genegen was zich met Engeland te verstaan om die trotsche naburen, wier gedrag zoo overmoedig begon te worden, te dwingen „to live like good neighbours and with more good manners"; Engeland en Frankrijk zouden met de ambassadeurs der Republiek niet onderhandelen zonder beide tegelijk tot een verdrag te komen[3]). Het is waar, dat na den dood van Mazarin in de onderhandelingen der Staten met Frankrijk de handelsaangelegenheden meer op den voorgrond waren getreden. De vraag was, of Lodewijk XIV de Republiek voor zijne plannen tegenover Spanje noodig zou hebben, plannen, die blijkens zijne houding in zake Portugal reeds toen bestonden; zag Frankrijk kans met Engeland die plannen ten uitvoer te brengen en kon het met dat land samenwerken, zooals ten tijde van Cromwell, dan had het de

---

1) Clarendon, Continuation I p. 276. D'Estrades, die den financieelen toestand nauwkeurig had onderzocht, schrijft 25 Juli 1661 aan Lodewijk XIV, Lettres (uitgave 1743) I p. 145, dat van de 12 mill. inkomen van den Koning 6 mill. noodig zijn voor de vloot, 2 mill. voor Duinkerken en Jamaïca, waardoor dus 4 mill. zouden overblijven voor hofhouding etc.; hij zegt, dat daarvoor 6 mill. niet voldoende zou zijn. Over den slechten toestand der vloot, zie Pepys' Diary, passim, b.v. 11 Juni, 13 en 31 Aug. 1661, vooral 23 Juni 1662.

2) Zie hierover het zeer lezenswaardige artikel van Mr. Tanner: The Administration of the Navy from the Restoration to the Revolution, in de English Historical Review XII, p. 17 vlg.

3) Clarendon, Continuation I p. 171.

Republiek niet zoo zeer noodig en dan kon de strooming ten gunste der protectie, door Fouquet en Colbert geleid, ongestoord voortgaan; men zou dan ook de beleediging van 1648 niet behoeven te vergeten[1])! Het geheele gedrag van Lodewijk XIV in 1661 wettigt het vermoeden, dat hij eerst meer eene alliantie met Engeland heeft gezocht; toen het echter bleek, dat die alliantie groote moeilijkheden zou opleveren, terwijl Lodewijk XIV ook weldra heel goed wist, dat steun van Karel II niet zooveel te beteekenen zou hebben, als de steun van Cromwell beteekend had, toen eerst is de toeschietelijkheid tegenover de Republiek in Frankrijk grooter geworden. Ofschoon Clarendon misschien de verzekeringen van Lodewijk XIV stelliger heeft geloofd dan ze bedoeld waren[2]), Engeland kon er in het midden van 1661 op rekenen, dat Frankrijk de Republiek in elk geval niet zou steunen, als het tot een' oorlog kwam. Maar wat beteekende dit éene voordeel tegenover de groote bezwaren, die een' dergelijken oorlog in den weg stonden!

In den Haag was het genoeg bekend, hoe men Engeland minder dan vóór 1660 te vreezen had. Het krachtige optreden van Holland tegenover de wenschen van Karel II ten opzichte van den Prins van Oranje, ten opzichte van Portugal en ten opzichte van de onderhandelingen over de alliantie bewijzen dit. Maar toch bleven de Staten even goed als Engeland een verdrag wenschen, wat te verklaren is door de vrees voor de nadeelen, die de handel in het algemeen door een' oorlog zou lijden en bovendien: Engeland bleef toch altijd een zooveel grooter rijk. Wat moest er dan ook worden van den schuldenlast van Holland, die niettegenstaande de er aan bestede zorg nog altijd groot bleef en die men zoo gaarne wilde aflossen[3])? Daar kwam bij, dat ook de Republiek niet op veel steun bij de naburen mocht hopen. Frankrijk was niet zeer toeschietelijk; tot eene nauwe aansluiting bij Spanje was de tijd nog niet rijp genoeg. Wel was de vloot goed in orde, wel waren de magazijnen goed gevuld, want op gebeurlijkheden moest men voorbereid zijn. Er werd een voorstel in de Staten van Holland gedaan om twintig nieuwe schepen aan te bouwen; er wordt verteld, dat men zelfs de matrozen uit Engeland

---

1) Zie eene merkwaardige uiting van van Beuningen daarover, Brieven I 422.

2) Aanhoudend heeft Clarendon later om de schending van deze beloften door Frankrijk aan dat land trouwbreuk verweten; hij wilde daarom ook met de buitengewone ambassadeurs van Frankrijk in 1665 niet anders dan schriftelijk onderhandelen.

3) In het blz. 50, noot 2, genoemde pamflet wordt gezegd, dat het volk in Holland 10 mill. jaarlijks moest opbrengen. Downing wijst hierop aanhoudend. 8 Aug. 1662 O. S. schrijft hij aan Clarendon, dat Holland £ 500.000 interest per jaar moet opbrengen; cf. de la Court, Aenwijsinghe (1669) blz. 496 vlg.

door hoop op beter betaling in dienst der Staten trok [1]). Er is ook geen twijfel aan, of de stemming, vooral in Holland en Zeeland, tegenover Engeland was lang niet gunstig; verschillende brieven der ambassadeurs over hunne onderhandelingen en over de groote pretensie's der Engelschen waren gedrukt [2]), een aantal pamfletten tegen Karel II verschenen [3]); maar er moest ontzettend veel gebeuren, voordat het bestuur van Johan de Witt oorlog zou verklaren of ook maar zelfs door al te forsch optreden een' oorlog uitlokken).

Onder die omstandigheden is het gemakkelijk te begrijpen, dat de resolutie der Staten-Generaal, waarbij den ambassadeurs verlof werd gegeven om gedurende de reis des Konings naar den Haag te komen, geene gevolgen heeft gehad. Ook in de onderhandelingen was de invloed van Downing spoedig na zijne aankomst in den Haag merkbaar geworden. Het begin van het eerste gesprek van hem met de Witt, dat hierover had geloopen, was niet opwekkend geweest. Een brief van Clarendon had geene gunstige uitwerking gehad op het gemoed van den Raadpensionaris [5]); verwijten van weêrszijden, dat de groote beloften, in Mei 1660 afgelegd, zoo weinig resultaat hadden gehad, waren daarop gevolgd; een ernstig dispuut ontstond, waarin Downing de houding van Engeland verdedigde met een beroep op de

1) In het blz. 157, noot 1, aan het slot genoemde stuk. De aanbouw dier 20 schepen, die volgens Downing alleen tegen Engeland bedoeld konden zijn (aan Clarendon 22 Juli B. L.) werd in Eng. zoo hoog opgenomen, dat de Koning er kennis van gaf aan het Hoogerhuis; Amb's aan den Griffier 29 Juli 1661. Bij eene proclamatie van 20 Juni 1662 werd aan alle Britsche zeelieden verboden in vreemden dienst te gaan, „as many have done since the late disbanding." Cal. of State Papers, Dom. Series, 1661—1662, p. 413.

2) Verschillende er van vindt men nog onder de pamfletten, b. v. Knuttel 8488, 8489, 8490, 8491, 8492, 8493, 8494 etc. Later werden geheele verzamelingen gedrukt, zie Knuttel 8577—8580.

3) Downing aan Clarendon 26 Aug. 1661, B. L.

4) Van Thilt schreef 30 Mei 1661 aan de Witt: „Daer wert soo iets gemompelt als of sommige wel souden inclineeren met Engelandt te broillieren, dat mijns oordeels onloofwaerdige ende odieuse discoursen sijn, maer ick vertrouwe dat de principaelste regenten met mijn heer ende mij in dat sentiment sijn, dat wij met Engelandt in alle vrindtschap ende goet verstandt soecken te blijven ende alle moogelijke ende redelijcke, ja bedenckelijcke middelen daertoe aen te wenden, al waer het spenderen van eenige notabele sommen als het cracht coste doen, maer de saecke aen ons alleen niet staende ende het haer gelievende met ons te breecken ofte soodaenige onredelicke ofte onlijdelicke saecken ofte conditien te vergen dat men genootsaeckt soude sijn die te verwerpen, ende bij andere wegen op onse conservatie ende subsistentie te dencken, dat in sulcken kas men niet perplext ofte verlegen behoort te staen, maar op alles gereet ende gelijck men gemeijnlick seyt, komt om scherp te sijn". R. A.

5) Clarendon aan de Witt 30 Mei 1661; het was vooral de aanhef, die de Witt verbitterde: „Encore que les effects n'ayent point confirmes les asseurances que vous donniez a la Haye d'espouser les interests du Roy mon maistre" etc. Cf. de Witt's antwoord van 1 Juli 1661, R. A.

„gepretendeerde Souverainiteyt van de Engelschen op de zee" en waarin de Witt verklaarde, dat de Staten die souvereiniteit tot „den laetsten druppel bloedt" zouden bestrijden. Het was maar wijselijk op dat onderwerp niet te ver door te gaan. Het onderhoud liep af als een van twee vrienden, die elkander om eene belangrijke zaak bij de haren hebben gehad, maar daarna „seer minnelijck ende vriendelijck" het gesprek voortzetten, alsof er niets gebeurd ware, stilzwijgend aannemende, dat ze het toch niet eens zullen worden en dat het beter is — voorloopig tenminste — vrienden te blijven. Zijne Majesteit, zeide Downing, was van oordeel, dat de Staten rustig in het bezit van hunnen handel, scheepvaart en visscherij moesten blijven en de Witt had dat als „billijk" „geadvoueert". Zij spraken zelfs af samen een project-verdrag op te maken [1]), maar daarvan kwam toch voorloopig niets. Downing gaf aan Clarendon den raad om het verdrag van 1654, dat voor de omstandigheden uitstekend geschikt was, tot grondslag te nemen; men kon zich daarbij bovendien beroepen op het Entrecours, waaruit het geput was; aldus geschiedde het [2]).

Eéne belofte had Downing van de Witt geëischt, toen zij over het opstellen van een ontwerp spraken: de publieke onderhandelingen moesten te Londen blijven en hoewel Downing verzekerde, dat de Witt beloofd had voorloopig hiervoor te zullen zorgen [3]), was hij toch niet gerust; hij hield een oogje in het zeil, want hij vermoedde, dat de Witt en de zijnen de ambassadeurs wilden terugroepen, omdat ze bang waren voor eene interventie ten gunste van den Prins van Oranje. Dit is eene meening, die hij meermalen verkondigt [4]). Toen later weer allerlei bezwaren opkwamen en Holland vooral zich niet zeer toegeeflijk betoonde, was het deze reden, die Downing aanhoudend aanvoerde om die halsstarrigheid te verklaren. Of hij gelijk had, is aan gegronden twijfel onderhevig. Natuurlijk was eene dergelijke interventie van Karel II ongewenscht, omdat de Oranje-gezinden er eene aansporing in zouden vinden om het hoofd op te steken, maar hierbij dient te worden opgemerkt, dat de gezindheid tegenover Engeland door alles, wat voorgevallen was, ook in de andere provinciën, met name in Zeeland [5]), geheel anders was geworden dan in 1660. Dat Holland dit heeft ingezien, bewijst de gedragslijn, door die provincie gevolgd ten opzichte van de educatie van den Prins; als er in de andere gewesten nog die

1) De Witt aan Beverweert en aan Hoorn 24 Juni en 1 Juli 1661, Brieven IV 144 en 147. Downing aan Clarendon 14/24 Juni 1661, bij Lister III 143.

2) Cf. blz. 66 en 110.

3) Downing aan Clarendon 1 Juli 1661, B. L.

4) Id. 4 en 15 Juli en verder passim, B. L. Ook in het blz. 87, noot 3, genoemde stuk wordt deze meening verkondigd.

5) Cf. blz. 149 en noot 2.

sterke strooming was geweest om den Prins te bevorderen, die in 1660 door de Restauratie der Stuarts was ontstaan, dan zouden de Staten van Holland zich wel eens bedacht hebben, voordat ze zich van de educatie ontdeden. Bovendien, bewijst die gedragslijn niet tevens, hoe weinig vrees Holland voor de wenschen van Karel II ten opzichte van zijnen neef koesterde? Daarbij komt nog dit en dat is wel het sterkste bewijs tegen de meening van Downing: toen de ambassadeurs in het laatst van Juli eindelijk verlof van de Staten-Generaal kregen om gedurende de reis des Konings een' keer naar de Republiek te doen, toen had Holland er voor gezorgd, dat zij tevens een' last ontvingen ten opzichte van het door Engeland overgeleverde project, „opdat", zooals de Witt schreef, „UEd. ook nogh met een gesloten Tractaet souden moghen overkomen" 1). Het is waar, dat op het Engelsche project aanmerkingen werden gemaakt, maar aanmerkingen, die van het standpunt der Staten-Generaal — want niet alleen Holland maakte ze — volkomen gerechtvaardigd waren. Dat Downing het maken dier aanmerkingen en het stijfkoppige weigeren om niet onvoorwaardelijk aan Engeland dat te geven, wat het wenschte, aan de bovengenoemde reden toeschreef, is gemakkelijk te verklaren; de ware reden, ofschoon hij ze wel begreep 2), wilde hij liefst verbloemen en aangenaam voor Engeland was ze ook niet: de Republiek vreesde Karel II niet, zooals ze Cromwell gevreesd had.

De voortdurende teleurstellingen, die de Staten hadden ondervonden, en de gespannen toestand in het algemeen hadden ten gevolge, dat het een oogenblik scheen, dat de onderhandelingen zouden worden afgebroken. Als ik maar de juiste wenschen des Konings geweten had, riep Downing uit, dan zou ik dit wel verhinderd hebben; maar, zoo raadde hij verder aan, laat de Koning zijne reis uitstellen, dan is er nog niets verloren 3). Ook dit geschiedde. Toch was de Engelsche regeering blijkbaar nog niet gerust. Downing kreeg bevel te verklaren, dat de goede gezindheid des Konings om te onderhandelen dezelfde bleef, dat de Staten geene belemmering in hunnen handel en hunne visscherij te vreezen hadden en dat, als de Koning op reis mocht gaan, dit slechts kort zou duren; riepen de Staten hunne ambassadeurs toch terug, dan zouden de gevolgen voor hunne rekening komen 4). Eene

1) Brieven IV 157. De Witt verzekerde dit ook aan Downing, die er echter niet aan geloofde; Downing aan Clarendon 22 Juli 1661, B. L.

2) Cf. blz. 35, noot 1.

3) Downing aan Clarendon 22 Juli, B. L.; inderdaad had hij geene bevelen ontvangen, hoe te handelen. De brief van Clarendon daarover van 12 Juli O. S. was te laat aangekomen; dien brief ken ik niet, maar dat hij geschreven is, blijkt uit Clarendon's brief van 19 Juli O. S., B. L.

4) Memorie van 3 Aug. 1661, R. A.; cf. Aitzema IV 756.

memorie in dien geest in te dienen, moet voor Downing een zwaar iets zijn geweest; al hielden de laatste woorden eenigszins eene bedreiging in, het geheel leverde een bewijs, dat Engeland de vriendschap der Staten niet kon missen. Het gevolg was, dat er besloten werd den ambassadeurs te gelasten zelfs gedurende de reis des Konings in Londen te blijven, als hij voldoende machtiging achterliet om met hen te onderhandelen 1). De Staten van Holland hadden niet zoo ver willen gaan; zij hadden alleen besloten door den Raadpensionaris aan de ambassadeurs te doen schrijven, dat ze, als ze kans zagen om het verdrag spoedig te sluiten, in elk geval niet moesten vertrekken 2). Groot was het verschil niet. Holland had aan de ambassadeurs de beslissing willen overlaten, wanneer zij den tijd gekomen achtten om heen te gaan; de Staten-Generaal bonden hen aan een' bepaalden last, maar toch hadden ook zij besloten, dat de ambassadeurs mochten terugkeeren, als ze de nieuwe instructie, die ze kregen, niet konden uitvoeren. Het verschil was niet diep genoeg om het als een groote overwinning voor Engeland te beschouwen, zooals Downing deed 3).

Waarin bestond nu de nieuwe instructie? De ambassadeurs werden gelast de teleurstelling der Staten uit te drukken, dat niet een „solider bandt van Vruntscap ende Alliantie" kon worden gesloten; het door Engeland overgeleverde concept werd aangenomen behoudens eenige aanmerkingen, waarvan de belangrijkste wel is, dat het artikel over de teruggave van Poelo-Run en over het stellen van commissarissen-deciseurs om de pretensie's der beide volkeren te beslissen moest worden uitgelicht; Poelo-Run kon alleen op de vroeger aangeboden voorwaarden worden overgeleverd. De eisch over de uitlevering van rechters van Karel I en van goederen, behoorende aan de Stuarts — tot dit laatste zouden in elk geval alleen de „malae fidei possessores" kunnen worden gedwongen — mocht desnoods in een afzonderlijk artikel worden ingewilligd; eenige andere aanmerkingen doen minder ter zake, sommige komen later nog ter sprake 4). Een zonderling verschijnsel was het voorzeker, dat de ambassadeurs gelast waren het artikel over Amboina, ofschoon men het wel wat aanstootelijk had gevonden, toe te staan; dat kan haast niet anders dan eene vergissing zijn geweest, want daardoor

1) Res. St. Gen. 5 Aug. 1661.

2) Res. Holl. 5 Aug. 1661; de Witt aan Bev. en van Hoorn 5 Aug. 1661, Brieven IV 160.

3) Aan Clarendon 5 Aug. 1661, B. L.

4) Secr. Res. Holl. 24 Juli 1661, II 307; Secr. Res. St. Gen. 28 Juli 1661 en cf. Brieven IV 157; Zeel., ofschoon het later de instructie geheel goedkeurde, protesteerde, dat de provincie niet vooraf was gehoord; Not. Zeel. 4 Aug. 1661, zie Aitzema IV 756.

ging men terug tot vóór het verdrag van 1654, een zeer gevaarlijk iets, waaraan de Staten-Generaal spoedig door eene memorie van de Oost-Indische Compagnie herinnerd werden. Toen werd er onmiddellijk in voorzien; men zou niet dulden, dat het artikel werd aangenomen [1]). Zonderling moge men het ook achten, dat de Staten op het artikel over het strijken van de vlag geene aanmerking maakten, maar, daar men dien eisch eenmaal aan Cromwell had toegestaan en het bovendien aan 's Konings voorouders niet had geweigerd, kon men er tegenover Karel II al heel moeilijk op terugkomen; bovendien, het was een beleefdheid, geene erkenning van het dominium maris; had men de zaak aangeroerd, en bestreden, ja, dan zou de kwestie van de zeeheerschappij natuurlijk worden opgehaald en dat moest immers juist worden vermeden [2]).

Toen men aldus gereed was om op nieuw te gaan onderhandelen, kwam er eene zaak aan het licht, die van zeer ernstigen aard scheen te zijn. Reeds in het begin van hun verblijf in Engeland hadden de ambassadeurs eene waarschuwing aan de Staten gezonden, dat er eenige schepen werden uitgerust met de bedoeling om bezit te gaan nemen van de „Riviere Gambia ende 't Eijlandt daer in gelegen"; gelukte dit niet, dan zouden die schepen in elk geval trachten daar den handel te „stabileeren" [3]). De waarschuwing was ter harte genomen; de West-Indische Compagnie was er mede in kennis gesteld en deze, die zelf ook reeds dergelijke berichten uit Engeland had ontvangen, verzocht den Staten den ambassadeurs te gelasten op de uitrusting goed te letten en er desnoods den Koning mede in kennis te stellen; aan dit verzoek werd voldaan [4]). Spoedig daarna kwam de Compagnie nog met eene andere klacht; zij had vernomen, dat er te Amsterdam schepen werden gereedgemaakt door Nederlanders, personen, „die haer welvaren van de Compagnie hebben ontfanghen" en die eene commissie van den Engelschen Koning trachtten te krijgen om den alleenhandel der Compagnie te „turberen"; op haar verzoek om ook hiervoor de tusschenkomst der ambassadeurs bij Karel II te verkrijgen, werd eveneens goedgunstig beschikt [5]). De ambassadeurs dienden inderdaad eene

---

1) Brieven IV 159 en 160; Res. St. Gen. 5 Aug. 1661.

2) Een' enkelen keer schijnt het te zijn voorgekomen, dat een Holl. schip weigerde te strijken; zie b.v. Cal. of State Papers, Dom. Series, 1661—1662, p. 366.

3) Amb's aan de St. Gen. 31 Dec. 1660.

4) Res. St. Gen. 13 Jan. 1661.

5) Id. 21 Jan. 1661. Het is bekend, dat dit meermalen voorkwam; zie b.v. de klacht daarover in de zeer belangrijke Deductie van J. Valkenburg aan de St. Gen. uit 1656 als Bijlage VIII gedrukt bij de Jonge, De Oorsprong van Neerlands Bezittingen op de kust van Guinea, 1871.

memorie in over dit laatste [1]), maar erg druk hebben ze er zich blijkbaar niet mee gemaakt, evenmin als de Staten-Generaal, die hun nog wel opnieuw in last gaven om den Koning te verzoeken, dat de naar de rivier de Gambia bestemde schepen de Nederlandsche West-Indische Compagnie met rust zouden laten [2]), maar verder de zaak op haar beloop lieten. Eenige maanden later kwam het bericht, dat in Maart 1661 vijf schepen, de Engelsche koningsvlag voerende, zich op de kust van Cabo-Verde hadden vertoond en dat de admiraal, majoor Holmes, aan den commies der Compagnie, Hendrik Willemsz. Cop, had te kennen doen geven, dat hij kwam met commissie van zijnen Koning om alle volkeren te beduiden, dat aan Engeland het recht van alleenhandel op de kust van Afrika van Cabo-Verde tot Cabo de Bonne Esperance toekwam en dat dus de Nederlanders die kust binnen eenigen tijd hadden te verlaten. De commies had natuurlijk geweigerd hieraan te voldoen, zonder dat hij er last toe had van zijne meesters, aan wie, naar hij beweerde, de kust volgens het volkerenrecht toekwam, daar zij „van oudsher" zonder tegenspraak van iemand daar hadden gehandeld. De Engelschen hadden zich daarop gewend naar de Gambia, na bezit te hebben genomen van het eiland Boavista, een der Kaap-Verdische eilanden. Later kwam nog het bericht, dat het fort St. Andries op een eiland in de Gambia ook was veroverd, terwijl de Engelschen den handel op die rivier geheel in handen trachtten te krijgen; ook aan een' Franschen koopman had Holmes te kennen gegeven, dat hij niemand zou toestaan de rivier op te varen [3]).

De tijding hiervan wekte groote verontwaardiging in de Republiek [4]). Op aandrang der West-Indische Compagnie werden de ambassadeurs gelast bij Karel II over het gebeurde ernstig te klagen, terwijl de Staten zelf aan den Koning schreven met dringend verzoek zijnen onderdanen te willen verbieden inbreuk te maken op de rechten der West-Indische Compagnie op de kust van Afrika, bestaande in het bezit van eenige plaatsen en vrijheid van handel; schending daarvan zou worden opgenomen als strijdig met het volkerenrecht [5]). De houding, die de Koning aannam, was zeer welwillend: hij zou de daders, die niet op zijnen last hadden gehandeld, streng straffen; de Nederlanders konden gerust zijn, want hij eerbiedigde het recht der volkeren te zeer om ooit eene schen-

---

1) Te vinden in het verbaal achter den brief aan den Griffier van 12 Febr. 1661.

2) Res. St. Gen. 5 Febr. 1661.

3) Zie de memorie der W. I. C., bij Aitzema IV 756; cf. d' Estrades, Lettres, I 185.

4) Brieven IV 159.

5) Res. St. Gen. 28 Juli 1661; St. Gen. aan Karel II 28 Juli 1661, bij Aitzema V 121.

ding daarvan door zijne onderdanen te dulden [1]). Ook Downing diende eene memorie in met hetzelfde antwoord, waaraan een verwijt werd toegevoegd, dat men zijn' meester, die te edelmoedig was om den handel zijner onderdanen op onrechtvaardige wijze te bevorderen, zoo lichtvaardig had beschuldigd, voordat de zaak was onderzocht [2]).

Al die mooie woorden van volkerenrecht en edelmoedigheid bleken echter al spoedig op niets uit te loopen. Toen de ambassadeurs nog eene memorie indienden met verzoek, dat een bevel aan den commandant der Engelschen op de kust van Afrika zou worden uitgevaardigd om de aangerichte wanorde te herstellen [3]), vond de Engelsche regeering dit niet noodig, omdat niet op last van den Koning was gehandeld [4]); toen Holmes in het laatst van 1661 was teruggekeerd, werd hij na lang aandringen der ambassadeurs wel voor den Raad des Konings gedaagd [5]), maar, toen hij als verontschuldiging aanvoerde, dat van fort St. Andries op eene sloep der Engelschen was geschoten, terwijl hij bovendien had opgemerkt, dat de Nederlanders den inboorlingen een' afkeer van de Engelschen trachtten in te boezemen, toen schijnt die verontschuldiging zonder meer te zijn aangenomen [6]). Men vond ook een voorwendsel om het nemen der plaatsen te rechtvaardigen, zich er op beroepende, dat ze eigenlijk toebehoorden aan den Hertog van Koerland [7]).

Wat was er van de zaak? Clarendon zelf vertelt ons, dat er

---

1) Karel II aan de St. Gen. 14 Aug. 1661 O. S., bij Aitzema IV 756 en V 123.

2) Memorie van 8 Aug. 1661, bij Aitzema V 123.

3) Res. St. Gen. 16 Aug. 1661, memorie der Amb's 29 Aug. 1661.

4) Verbaal op 17 September 1661.

5) Res. St. Gen. 18 Oct. 1661; memorie der Amb's 31 Oct. 1661; eerst beloofde men Holmes te dagvaarden, maar deze verscheen niet, omdat hij van York bevel had ontvangen zijn schip schoon te maken; Amb's aan de St. Gen. 4 en 11 Nov. 1661.

6) Amb's aan de St. Gen. 27 Jan. 1662.

7) Id. — Downing ried sterk aan die pretensie's van den Hertog te doen gelden; aan Clarendon 19 Aug. 1661, B. L. en aan Nicholas 17 Jan. 1661 O. S.: „it would be very well to accept of the Duke his transferring his Interest to his Maj^{ty} and for the Dutch Amb^{rs} you would do well to be 6 or 8 months in examining the matter and then let them have his Maj^{ties} minde". B. M. Onder de Nicholas-Papers is een brief van den Hertog van Koerland aan Karel II (zonder datum), waarin hij teruggave van het fort vraagt; hij schrijft dan reeds voor den derden keer, zonder antwoord te hebben ontvangen. Downing's raad schijnt te zijn opgevolgd; toen de Amb's in het laatst van Aug. 1662, vlak vóór hun vertrek, nogmaals op de zaak aandrongen, gesteund door een' brief van de St. Gen. aan Karel II van 13 Aug. 1662, werd hun in het geheel geen antwoord meer gegeven, zoodat ze de verdere behartiging der zaak aan Cunaeus, hunnen secretaris, die in Engeland bleef, overlieten; zie Res. St. Gen. 18 Aug. 1662 en Amb's aan de St. Gen. 22 Sept. 1662.

bij den Koning onmiddellijk na zijn' terugkeer in Engeland eene begeerte opkwam om den Engelschen handel te bevorderen — eene begeerte, die wel ontstaan zal zijn onder invloed van die van het Engelsche volk zelf. Een voorstel werd aan Karel II en aan den Hertog van York gedaan door „some merchants and seamen" tot de oprichting eener Compagnie, aan welke de alleenhandel op de kust van Guinea zou worden gegeven, een handel, waarvan men zich onmetelijke voordeelen beloofde. Inderdaad, als er ergens voordeel voor de Engelschen te behalen viel, dan was het wel daar; aan hen was ook de alleenhandel op hunne kolonie's in Amerika voorbehouden en daar had men slaven uit Guinea noodig, die men verder naar de Spaansche kolonie's zou kunnen voeren. Er kwam bij, dat de West-Indische Compagnie der Hollanders, die een aantal vestigingen op de kust van Guinea bezat, zwak was; als men den Nederlandschen handel wilde aantasten, dan was dat de meest geschikte plaats. De verlokking was groot. Er werd opgericht eene „Royal Company of Adventurers", waarvan York het hoofd werd; de Koning zelf was met de zaak zoo ingenomen, dat hij de Compagnie den eersten keer met landsschepen steunde; de eenige bezitting der Engelschen op de kust van Guinea, het fort Cormantine, ging bij koop in handen der nieuwe Compagnie over. Ook het Hof schijnt bijzonder met het plan gesympathiseerd te hebben; vele edellieden hadden aandeelen genomen; hun werd voorgespiegeld, dat er veel goud te vinden was, wat eene machtige bekoring in hunne oogen geweest moet zijn [1]).

Met dit doel, goudvinden en slavenhandel, zeilde Holmes op den eersten tocht uit. Hij deed meer dan dat; hij trad onmiddellijk tegen de Nederlanders op. Had hij een bevel dit laatste te doen? Het is hoogstwaarschijnlijk, dat hij het niet had [2]). Toen hij in het begin van 1661 op reis ging, was de verhouding tusschen Karel II en de Staten-Generaal nog goed; bovendien, uit het verhaal van Clarendon blijkt duidelijk, dat het verlangen van de Engelschen om tegen de Hollanders op de kust van Afrika op te treden eerst later hoofdzaak werd, toen het bleek, dat er wel groote voordeelen behaald konden worden, maar dat ook daar de Hollanders, hoe zwak ze dan op die kust ook waren, toch relatief nog weer sterker waren dan de Engelschen. Dat Holmes van de eerste de beste gelegenheid heeft gebruik gemaakt om uit eigen beweging of op aandrang van gelijkdenkenden de Hollanders te sommeeren de kust te verlaten, kan bij den algemeenen haat tusschen Engelschen en Neder-

---

1) Continuation, I p. 374 vlg.; cf. Amb's aan de St. Gen. 21 Jan. 1661.

2) Zie Clarendon's verzekering aan Downing 26 Juli 1661 O. S., bij Lister III 159.

landers op handelsgebied geene verbazing wekken. Engeland heeft zich er later op beroepen, dat het een ouder recht had op de kust van Guinea dan de Hollanders; dit recht zou Holmes dan nu al hebben willen doen gelden. Dat Holmes ongestraft bleef of dat de zaak niet beter werd onderzocht, is stellig niet in den haak, maar, toen hij terugkwam, was de verhouding van Karel II en de Staten-Generaal heel wat veranderd; bovendien viel zijne daad in den geest van het volk en hij was op reis geweest in dienst van eene Compagnie, waarbij vele aanzienlijken betrokken waren, die ongaarne eenmaal verworven voordeelen zouden opgeven [1]) en die er daarom belang bij hadden om den dader zooveel mogelijk de hand boven het hoofd te houden.

Hoe dit zij, de houding der Engelsche regeering was lang niet te verdedigen, maar gaf die der Staten haar niet eenige aanleiding om te handelen, zooals ze deed? Het kan niet ontkend worden, dat het optreden van de regeering der Republiek uiterst zwak was; zij beklaagde zich, maar stelde zich met allerlei vage verzekeringen tevreden en duldde zelfs, dat het veroverde in handen bleef van den veroveraar, die al heel zwakke bewijsgronden aanvoerde om zijn recht staande te houden. Dit optreden was des te meer afkeuringswaardig, omdat men wist, hoe de toestand van Engeland was en dat men waarschijnlijk door eene flinke houding aan te nemen veel meer gedaan had kunnen krijgen. De oorzaak hiervan is niet ver te zoeken. De West-Indische Compagnie verheugde zich niet in eene groote belangstelling bij Holland; alleen om Zeeland te believen was haar octrooi in 1647 hernieuwd; tevergeefs was er toen op aangedrongen het gebied der Compagnie voor alle kooplieden open te stellen, een denkbeeld, dat vooral in Holland weerklank had gevonden. Het moge ongelukkig zijn, dat men eene machtelooze Compagnie heeft laten bestaan en geene ruimte heeft gegeven aan de energie der kooplieden, dit neemt niet weg, dat, nu die Compagnie eenmaal bestond, allen tot verdediging harer rechten dienden samen te werken en aan dien eenvoudigen eisch is niet voldaan; al was de schade, die nu geleden werd, nog niet bijzonder groot, het gebeurde op zich zelf was een slecht voorteeken.

In de onderhandelingen over het vriendschapsverdrag, die ondertusschen waren begonnen, werden meer punten van verschil gevonden dan men oppervlakkig zou denken. Clarendon was van oordeel geweest [2]), dat men het wel spoedig eens zou zijn, als de

1) Toen het feit bekend was, schreef Morrice aan Downing: „I am nothing acquainted with the Guiny business, but only heare that good newes is expected thence every day"; 9 Aug. 1661 O. S., B. M.

2) Clarendon aan Downing 7 Sept. 1661 O. S., bij Lister III 171.

Staten maar niet aandrongen op onredelijke zaken. Wat Engeland daaronder verstond, bleek bij de hervatting der conferentie's. Onredelijk werden genoemd de eischen der Staten over het wegnemen van de artikelen over Poeloe-Run met het daarmede samenhangende en van dat over Amboina; over het andere scheen eensgezindheid te bestaan. De ambassadeurs, die van den beginne af deze bezwaren hadden voorzien [1]), vroegen eene audiëntie bij Karel II om over de nieuwe belemmeringen, die men ontmoette, te klagen; zij kwamen niets verder. De Koning bracht eene klacht in over twee lieden, die hem trouw hadden gediend en die tevergeefs eene schuldvordering op de Staten voor schade, hun door Nederlandsche oorlogsschepen toegebracht, trachtten vergoed te krijgen [2]).

Het scheen, dat het misnoegen der beide volken zich voorloopig zou uiten in den strijd over de klachten der Engelschen tegenover de Nederlanders. De Engelschen eischten om deze af te doen het stellen van scheidsrechters, zooals in 1654. In de Republiek was men hiervan niet gediend. De Oost-Indische Compagnie klaagde ernstig over het door Engeland geeischte; niet alleen tegen het stellen van commissarissen-deciseurs kwam zij op, maar ook tegen den eisch, dat die commissarissen te Londen zouden samenkomen, waardoor de Compagnie dus naar Engeland zou moeten gaan om af te doen „eenige abusive ende impertinente pretensien die men aldaer t' haren last moveerde"; dat was immers eene schending van het recht, „quod actor teneatur sequi forum rei". Op verzoek der Compagnie gelastten de Staten-Generaal den ambassadeurs het onbillijke daarvan aan te wijzen [3]). Deze schijnen met bekwaamheid hieraan te hebben voldaan; in eene volgende conferentie verklaarden de commissarissen, dat de Koning zou toestaan, dat alle pretensie's in Indië vóór 20 Januari 1659 zouden blijven vernietigd en dat bovendien de commissarissen voor pretensie's op de Nederlandsche Compagnie niet te Londen zouden behoeven te vergaderen [4]).

Engeland scheen nader te komen. Wel hadden de ambassadeurs opgemerkt, dat niet allen het er over eens waren, hoever men de Republiek zou tegemoet gaan [5]), maar dat Engeland nu de overeenkomst van 1659 waarborgde, wat tot nog toe steeds geweigerd was, bewees, dat de wensch van Clarendon om het verdrag zoo spoedig mogelijk te sluiten, dien hij tegenover de ambassadeurs

1) Amb's aan den Griffier 12 Aug. en 2 Sept. 1661.

2) Brieven IV 159 en 163.

3) Res. St. Gen. 25 Aug. 1661; cf. Aitzema IV 757.

4) Amb's aan den Griffier 4 Sept. 1661.

5) Bev. en van Hoorn aan de Witt 2 Sept. 1661, Brieven IV 168.

meermalen had geuit, oprecht gemeend was. Van vertrekken was nu geene sprake meer; even vóórdat de genoemde concessie gedaan was, hadden de ambassadeurs nog verzocht hun wegens de nieuwe moeilijkheden, die waren opgekomen, twee oorlogsschepen voor hunne terugreis te zenden, een verzoek, waartoe de Staten met „veele moeyten" waren bewogen [1]). Nu kreeg de zaak een geheel ander aanzien; er bestond hoop, dat men dan toch het verdrag zou kunnen sluiten; het was de vraag, of de Staten ook zouden weigeren het stellen van commissarissen toe te staan, nu het verdrag van 1659 erkend was.

In elk geval was dan eene nieuwe instructie noodig. Na eenig tijdverlies, veroorzaakt door de Gedeputeerden van Zeeland, die niet weer wilden toestemmen [2]), voordat zij een' last hunner Staten hadden ontvangen, werd die gegeven [3]). Zij behelsde geene absolute toestemming in het stellen van commissarissen voor de wederzijdsche pretensie's na 1659. De Staten wilden, dat alle pretensie's binnen den tijd van drie maanden schriftelijk zouden worden overgeleverd, waarna de beide regeeringen zouden zorgen, dat de belanghebbenden billijke satisfactie zouden krijgen, terwijl die geschillen, waarover men het langs dien weg niet eens zou kunnen worden, òf naar commissarissen-deciseurs òf naar den gewonen rechter overeenkomstig den aard der pretensie zouden worden verwezen. De bedoeling hiervan was te zorgen, dat niet anders dan bekende eischen aan een scheidsgerecht konden worden onderworpen. Men had door de in 1654 opgedane ondervinding aan eene uitspraak langs dien weg geene zeer aangename herinnering; de Oost-Indische Compagnie had er toen alleen om der wille van den vrede in berust [4]); het was dus van belang alles zoo nauwkeurig mogelijk vast te stellen, wat men aan het oordeel der scheidsrechters zou overlaten.

Ook de Staten-Generaal kwamen dus wat nader door althans in beginsel het stellen van commissarissen-deciseurs toe te staan. Nog raakten echter de beide partijen elkander niet. Waarom zooveel tijd te verspillen, vroegen de Engelschen, door eerst het onderzoek aan de regeeringen op te dragen en wilden de Staten dan aan den Koning weigeren, wat zij aan Cromwell hadden toegestaan? Tevergeefs voerden de ambassadeurs aan, dat het zoo

1) Amb's aan de St. Gen. 19 Aug. 1661; Brieven IV 165, 166, 168; Res. St. Gen. 31 Aug. 1661.
2) Brieven IV 169.
3) Secr. Res. Holl. 15 Sept. 1661; Secr. Res. St. Gen. 16 Sept. 1661, bij Aitzema IV 757; cf. Brieven IV 171 en 174.
4) Naar eene remonstrantie van de O. I. C. te vinden in het verbaal op 19 April 1661; cf. blz. 86, noot 4.

onbillijk was geheel onbekende pretensie's blindelings aan het oordeel van een' niet bevoegden rechter te onderwerpen en tevergeefs herinnerden ze er aan, dat men ten tijde van Cromwell onder geheel andere omstandigheden had onderhandeld [1]). Inderdaad was dit laatste het geval; toen had men aan scheidsrechters ter beslissing geven een aantal pretensie's, voornamelijk tusschen de beide Oost-Indische Compagnieën, waarover wederkeerig herhaaldelijk was geklaagd en die dus volkomen bekend waren; nu werd geeischt „eene notoire nieuwigheijdt ende eene tastelijcke onbillijckheijdt" door pretensie's, waarover nooit „ordentelijcke klachten" waren ingebracht aan een scheidsgerecht te willen onderwerpen; als daaraan werd toegegeven, dan zouden de Engelschen en niet alleen zij, maar ook andere volkeren aanhoudend met dezelfde eischen komen; men zou dan den gewonen rechter wel kunnen afschaffen [2]). Dat verschil is tastbaar, maar het blijft toch ook hier de vraag, of men even halsstarrig tegen Cromwell zou zijn opgetreden.

Naast deze kwestie traden er in de onderhandelingen nog een paar andere op, waarover men het wel eens zou zijn geworden, als de hoofdkwestie uit den weg was geruimd, maar die nu ook steeds zwevende bleven. De ééne betrof een' eisch van de Staten-Generaal over het vierde artikel van het Engelsche concept, dat behelsde, dat het verboden zou zijn een land, waarmede een der partijen in oorlog was, op de een of andere wijze te steunen; tegen hen, die dit misdrijf pleegden, werd bepaald, dat zij als vijand van beide staten en als hoogverraders gestraft zouden worden [3]). Volgens het verdrag met Cromwell moest die straf worden opgelegd door dien staat, wiens onderdanen het misdrijf hadden gepleegd; nu was in het concept toegevoegd, dat de staat, waar de misdadigers zich ophielden [4]), hen zou straffen, wat de Republiek weigerde aan te nemen, daar niet kon worden toegestaan, dat Nederlanders door Engelsche rechters veroordeeld zouden worden en de Staten zelf geene rechters over Engelschen wilden zijn [5]). Het was eene straf, waarmede alleen zij, die bepaaldelijk „animo hostili" den vijand steunden, bedreigd werden. Voor hen, die contrabande in een vijandelijk land trachtten in te voeren, alleen om handel te drijven, zou zij niet gelden; in dat geval mochten slechts de goederen, die contrabande waren, uit het schip worden genomen, terwijl men

1) Amb's aan den Griffier 23 Sept. 1661.
2) De Witt aan Bev. en van Hoorn 23 Sept. 1661 en 5 Mei 1662, Brieven IV 177 en 233.
3) „Utriusque Reipublicae hostes iudicabuntur et perduellionis causas luent".
4) „Ubi personae contravenientes fuerint".
5) Brieven IV 157.

het over de bepaling, wat contrabande was, nooit geheel eens was geworden [1]); in het eerste geval waren geld en levensmiddelen onder contrabande gerekend. Het merkwaardige van de zaak was, dat de straf tegen de „animo hostili"-misdrijvenden eigenlijk gericht was geweest tegen Karel II zelf om ondernemingen van dezen of ten gunste van dezen uit de Republiek tegen te gaan; „hoedanige consideratiën tegenwoordigh in 't regard van Sijne Majesteit niet militerende", schreef de Witt, zou het des te harder zijn van de Staten iets te vorderen, wat ze nooit zouden kunnen toestaan [2]).

De andere kwestie betrof artikel elf, waar sprake was van het niet dulden van „pyraten ende zeeroovers" in elkanders havens; de Staten-Generaal hadden hieraan willen toevoegen, dat commissievaarders op dezelfde wijze zouden worden behandeld. De kwestie was van actueel belang wegens den oorlogstoestand met Portugal, die voortduurde, zoolang de ratificatie's niet waren uitgewisseld [3]). Engeland wilde in zooverre hieraan toegeven, dat op vreemde commissie kapende Engelschen geene schepen in Engelsche havens zouden mogen uitrusten noch daar hunne prijzen verkoopen, maar hen en commissie-vaarders in het algemeen te verbieden in Engelsche havens in te loopen om daar tegen stormen en andere zeegevaren te schuilen, dat was in het oog der Engelsche humaniteit te veel gevergd [4]). Trouwens, als het alleen dat was, meende de Witt, dan zou men geen bezwaar kunnen hebben het toe te staan [5]).

Voorwaar! groote verschillen schenen er niet meer te zullen voorkomen, behalve dat eene over de scheidsrechters. Daarop scheen geen toegeven van den kant der Engelschen mogelijk te zijn, schreven de ambassadeurs [6]). De Engelsche Compagnie van de Oost-Indiën en de Engelsche kooplieden in het algemeen waren er blijkbaar niet afkeerig van nogmaals eene poging te wagen, om eene uitspraak als die van 1654, waarbij zij goed waren gevaren, te verkrijgen; het was een uitstekend middel om die rijke naburen wat geld af te persen. De Staten moesten toegeven of de onderhandelingen geheel afbreken. Eene resolutie om den ambassadeurs verlof te geven om terug te keeren had steeds niet dan met de uiterste moeite kunnen worden tot stand gebracht; eene poging om tegelijk

1) De Amb's waren bij de Res. v. 16 Sept. gelast in dat geval zoo mogelijk de vroeger voorgestelde specificatie te doen inlasschen, wat natuurlijk mislukte. Cf. blz. 82, noot 1.

2) Brieven IV 170; Secr. Res. Holl. 15 Sept., II 321; Secr. Res. St. Gen. 16 Sept. 1661, Aitzema IV 757.

3) Bev. en van Hoorn aan De Witt 30 Sept. 1661, Brieven IV 178.

4) Amb's aan den Griffier 23 Sept. 1661; cf. Brieven IV 175 en 178.

5) Brieven IV 171.

6) Id. 179.

met de instructie, hun in September toegezonden, het vroeger gegeven verlof te bevestigen, was mislukt [1]). Dat had Engeland met de ééne concessie gewonnen, dat het uitstel had verkregen; het dwangmiddel, dat zoo goed had gewerkt, was opgeheven. Het eenige, waartoe de Staten nu besloten, was den ambassadeurs te gelasten nogmaals te trachten om hunne wenschen ingewilligd te krijgen, terwijl hunne bedoeling over de punten in kwestie nader werd toegelicht [2]). Wat geëischt moest worden, daarover bestond blijkbaar geen verschil tusschen de gewesten; wel bestond er verschil, hoe gehandeld moest worden, als deze tweede poging ook mislukte. Holland wilde dan de ambassadeurs laten terugkomen, maar dit gedeelte van Holland's resolutie werd ook nu ter Staten-Generaal niet aangenomen. Misschien zou Engeland toegeven, dacht de Witt, nu de Staten hun standpunt handhaafden en hij verzekerde ook aan Downing, dat ze dit zouden blijven doen ja, hij meende zelfs Downing overtuigd te hebben, dat het verdrag nu in elk geval gesloten moest worden, maar hij vergiste zich; nu er geen onmiddellijk gevaar voor terugroeping der ambassadeurs was, nu werd men in Engeland weer minder toeschietelijk [3]).

Het teekent overigens de algemeene verhouding tusschen de beide zeemogendheden, dat men het zelfs over eene oogenschijnlijk zoo weinig beduidende kwestie niet eens kon worden. Clarendon, die altijd het verdrag gaarne wilde sluiten, weet dit nieuwe oponthoud geheel aan de Republiek; hoe durfde men het van den Koning eischen, schreef hij aan Downing, dat zijne onderdanen genoodzaakt zouden worden om naar de Republiek te gaan om volgens de daar bestaande wetten schadevergoeding te vragen, en hoe durfde de Witt op zulk eene kwestie het sluiten van een verdrag te vertragen, terwijl nooit te voren geweigerd was commissarissen-deciseurs aan te stellen [4])? Van hem, die een voorstander van het verdrag was, al was het ook uit eigenbelang, mocht men dus niet eens verdere toegeeflijkheid hopen; hoe veel te minder van hen, die wel wat anders wilden dan een verdrag sluiten. Al ging het nu niet om eene kwestie van ingrijpend belang, dat ook hier geene eensgezindheid te verkrijgen was, is opnieuw een bewijs, hoe schrap de beide volkeren tegenover elkander stonden. Het werd een loven en bieden, waarbij dan de eene partij, dan de andere een stap voorwaarts deed.

Niet alleen in de onderhandelingen bleek die gespannen verhouding. De Engelsche Oost-Indische Compagnie had blijkbaar hare

1) Id. 171.

2) Secr. Res. Holl. 1 Oct. 1661, II 331; Secr. Res. St. Gen. 5 Oct. 1661.

3) Brieven IV 171 en 176.

4) Bijlage IXc.

belangen geheel aan de regeering opgedragen; zij zelf trad officieel niet meer op, zooals in den beginne; de Koning had haar verzekerd, dat hij geen verdrag zou sluiten zonder voor hare pretensie's zorg te hebben gedragen [1]) en zij had geene reden zich daarover te beklagen. Officieus liet ze nog wel eens iets van zich hooren, waaruit bleek, hoe hare stemming was. Er werd namelijk in dezen tijd aan de Beurs te Londen eene akte aangeplakt, waarbij de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie door de Engelsche gesommeerd werd voor het Hof van de Admiraliteit te verschijnen wegens de kwestie over een zeker schip, de „William" genaamd, dat door de Nederlanders zou zijn genomen. De Nederlandsche Compagnie beklaagde zich bij de Staten-Generaal over deze „enorme proceduyren", daar haar van een dergelijk schip niets bekend was [2]). Op eene memorie van de ambassadeurs, daarover bij den Koning ingediend, werd hun geantwoord, dat de Engelsche Compagnie beweerde met de zaak niets te maken te hebben en dat het schip eigenlijk behoorde aan eenige particulieren [3]). Verder onderzoek scheen men in Engeland overbodig te achten; de uitvlucht werd zonder meer aangenomen, een duidelijk bewijs, hoe men ongestraft pogingen kon aanwenden om de onderdanen der Staten in een hatelijk daglicht te stellen en hoe de stemming in het algemeen was.

Er waren meer dergelijke kleinigheden. De Zeeuwsche kapitein Banckert had eene Engelschesloep uit Rye opgebracht onder voorwendsel, dat het een Portugeesche kaper was; de sloep werd gebruikt om het verbod van uitvoer van wol en andere zaken te handhaven; het gevolg, zoo beweerde men in Engeland, was, dat groote hoeveelheden der verboden waren en bovendien vele lakens zonder betaling der rechten werden uitgevoerd. De Raad des Konings besloot kort recht te doen en beval het eerste het beste oorlogsschip van de Staten aan te houden [4]). Het lot trof eenen kapitein Block, die met eenige kleinere bootjes te Gravesend werd opgebracht. Dat was toch wel een beetje heel erg en op de verzekering van de ambassadeurs, dat de Koning voldoening voor het opbrengen der sloep zou krijgen, werd Block ontslagen. Het bleek, dat toen ook de sloep reeds weer losgelaten was, maar door de heeren van het „Costuymhuys" werd eene som van drie honderd pond voor geleden schade gevraagd, terwijl men het als eene groote welwillendheid wilde doen voorkomen, dat de Koning zelf geene vergoeding eischte voor verliezen,

1) Bev. en van Hoorn aan De Witt 5 Aug. 1661, Brieven IV 163.
2) Memorie van de O. I. C., bij de Res. St. Gen. 1 Aug. 1661
3) Memorie der Amb's 18 Aug. 1661; antwoord van Morrice 26 Aug. 1661.
4) Morrice aan Downing 16 Aug. 1661, B. M.

in de „customs" geleden [1]). Het duurde meer dan een jaar, voordat men het over de te betalen som [2]), waarover eene wederkeerige beknibbeling ontstond, eens werd. Aan den eenen kant treft hier het brutale optreden der Engelschen, aan den anderen kant de wel wat al te groote lankmoedigheid, waarmede dergelijke zaken in de Republiek werden verdragen [3]). Groote afbreuk werd nog altijd aan den Nederlandschen handel gedaan door op Portugeesche commissie kapenden. Aanhoudend dienden de ambassadeurs memorie's in over in Engelsche havens opgebrachte schepen, maar het gaf niets. De regeering deed, alsof ze er tegen was; ze vaardigde een bevel uit tegen het varen op Portugeesche commissie, maar slechts een' enkelen keer werd dat bevel gehandhaafd [4]); meestal werden allerlei uitvluchten gezocht en de Staten lieten zich daarmede tevreden stellen.

Geheel anders handelde de Engelsche regeering. In eene audiëntie, die de ambassadeurs in October bij den Koning hadden, kwam deze met eene klacht te voorschijn, die volgens hem eene der voornaamste redenen was, waarom hij op het stellen van commissarissen-deciseurs moest blijven aandringen: de Admiraliteiten, de gewone rechters voor zeezaken dus, waren niet gewend recht te doen; klachten naar hen te verwijzen was hetzelfde als „alle klachten af te slaen"; de heeren waren bevooroordeeld voor diegenen, die de goederen bezaten, met andere woorden, op hunne onomkoopbaarheid was niet te vertrouwen; daarom was de Koning gewoon die kwestie's zelf te beslissen, terwijl de Staten alles naar de Admiraliteiten verwezen; als hij aan den eisch der Staten toegaf, dan zou hij zich den haat van al zijne onderdanen op den hals halen, omdat die dan geene hoop op het verkrijgen van satisfactie meer konden hebben [5]). Ofschoon de Koning zeer welwillend had gesproken, ook over de andere nog hangende kwestie's — hij had te kennen gegeven, dat het artikel over Ambon, waarop de Engelschen nog waren blijven aandringen, hem van weinig „consequentie" scheen, zoodat hij dezen eisch

1) Memorie's van de Amb's van 20 en 25 Aug. 1661; Amb's aan de St. Gen. 26 Aug. 1661; antwoorden van Nicholas van 24 Aug. en 9 Sept. 1661.
2) Eerst 12 Aug. 1662 meldden de Amb's, dat ze een akkoord hadden gesloten.
3) Hoe hevige verontwaardiging dit in de Rep. soms wekte, blijkt uit een pamflet [Knuttel no. 8523]: „het is soo schadelick ende schandelick, dat in sulck cas d' authoriteyt van de Staet slabbackt; 't is waer, ick beken geern, men moet veel doen, om den oorlogh te mijden, maer echter men moet soo genereus, ende timide niet zijn, dat men 't gesach van den Staet in den hoogsten graet laet souffletteeren en schandaliseeren".
4) Zie hierover het verbaal passim.
5) Amb's aan den Griffier 14 en 21 Oct. 1661; cf. Aitzema IV 761 en Brieven IV 182 en 183.

wilde laten vallen en de commissarissen deelden in eene volgende conferentie mede, dat de Koning toegaf, dat niet onmiddellijk commissarissen-deciseurs behoefden te worden benoemd, maar drie maanden na de ratificatie van het verdrag, terwijl ze dan binnen zes maanden uitspraak zouden moeten doen [1]) — was er aan die audiëntie ook een zeer onaangenaam gevolg verbonden. De klacht toch, door den Koning geuit, over den tragen gang van de rechtspraak der Admiraliteiten, eene klacht, die in Engeland zeer algemeen was, bleek zeer ernstig bedoeld te zijn; in November werd den ambassadeurs namens den Koning aangezegd, dat hij in den Raad besloten had ook alle klachten over het opbrengen van Nederlandsche schepen naar de Engelsche Admiraliteit te verwijzen [2]). Karel II liet zich wel heel spoedig afbrengen van den weg, dien hij zoo zeer als den eenig waren had geroemd.

Die verandering in 's Konings gedrag was hoofdzakelijk een gevolg van twee zaken, die Downing in den Haag behandelde. De éene was de kwestie over een schip, de „Experience" [3]), in Mei 1660 door twee Zeeuwsche kapers genomen, waarover de Koning zelf reeds een paar keeren aan de Staten-Generaal had geschreven [4]); het schip was door de Admiraliteit van Zeeland verbeurd verklaard, omdat het was gebleken, dat het zich met twee Portugeesche kapers had verbonden en vijandelijkheden tegen Nederlandsche schepen had gepleegd. De Engelschen waren met dit vonnis niet tevreden en in Augustus was Downing gekomen met een verzoek aan de Staten om commissarissen te benoemen ten einde met hem daarover te onderhandelen [5]); dit werd toegestaan, maar de conferentie's hadden niets opgeleverd en waren wegens eene ceremonie-kwestie plotseling afgebroken. Tegelijk had Downing geeischt, dat recht zou worden gedaan over een schip, de „Charles", dat in Juli 1660 door drie oorlogsschepen van de Staten onder het eiland St. Martin was genomen [6]). Op eene zeer onstuimige wijze vervolgde hij die beide zaken; de eene memorie volgde op de andere [7]). De Staten betuigden hun' goeden wil door in zake de „Experience"

1) Amb's aan den Griffier 18 Nov. 1661.
2) Id.
3) Cf. blz. 96, noot 5.
4) Dit volgt uit een besluit van 21 Sept. 1661 van 's Konings Raad, R. O.; cf. Res. St. Gen. 27 Sept. 1660.
5) Memorie van 17 Aug. 1661, R. O.
6) Hierover op het R. O. eene petitie van 23 Maart 1661, waarin naar eene vroegere petitie wordt verwezen en waarin de schade wordt berekend op £. 10.000.
7) Memorie's van 26 Oct., 9 en 22 Nov. en 3 Dec. 1661, R. A; hoeveel verontwaardiging het gedrag van D. wekte, blijkt o. a. Archives l.l. p.224.

revisie te gelasten, terwijl ze de Admiraliteit van Amsterdam verzochten de kwestie van de „Charles" deugdelijk te onderzoeken [1]). Dat was echter lang niet voldoende volgens Downing; hij wilde de beide kwestie's als staatszaken behandelen en als zoodanig door de staten doen beslissen, zooals ook in Cromwell's tijd meermalen was gedaan; het eenige middel om dit te bereiken was naar zijne meening, dat de Koning besloot om ook alle klachten van de ambassadeurs naar de Admiraliteit te verwijzen; zoo was gehandeld in Cromwell's tijd, zoo moest ook nu gehandeld worden. Aan de eigenaars van de „Experience" gaf hij den raad een verzoek daartoe bij den Koning in te dienen [2]); die raad werd opgevolgd en met uitstekend succes [3]).

Inderdaad scheen men in Engeland vast besloten de aangenomen gedragslijn te volgen; alle klachten der ambassadeurs, zelfs twee brieven van de Staten over in Schotland opgebrachte schepen, werden naar de Admiraliteit verwezen [4]). Dat wekte groote ontevredenheid in de Republiek, vooral, omdat het opbrengen van schepen nu aanhoudend erger werd. Aan den anderen kant deed de kwestie over de „Charles" en de „Experience" groote verontwaardiging in Engeland ontstaan. Clarendon verzekerde den ambassadeurs, dat hij zelf in den Raad met moeite had tegengehouden, dat brieven van represaille werden verleend, waartoe veel gezindheid had bestaan. Tevergeefs wezen de ambassadeurs op het verschil in macht tusschen den Koning en de Staten-Generaal op het punt van justitie, terwijl zij toch ook moeilijk pretensie's, waarvan de bewijsstukken niet geleverd waren, aan zich konden trekken. Zij achtten den toestand op dat oogenblik zoo gevaarlijk, dat zij oordeelden niet te veel op eene nadere conferentie te moeten aandringen, daar vooral nu geene toegeeflijkheid zou worden gebruikt [5]). Ongetwijfeld was het vooral de langzame gang van zaken in de Republiek en het gebrek aan een rechterlijk college, waarop in zeezaken geappelleerd kon worden, wat eene schoone gelegenheid gaf aan diegenen in Engeland, die er op uit waren de verstandhouding zoo slecht mogelijk te maken. Aanhoudend waren petitie's ingediend, veelal met dringend verzoek om schadevergoeding en de regeering raakte

1) Res. St. Gen. 3, 25 Nov. en 16 Dec. 1661; cf. Brieven IV 192.
2) Downing aan de Moe, een der eigenaars van de Experience, 16 Sept. 1661, R. O.
3) De petitie is uit Nov. 1661 met een besluit van den Raad, dat geen Holl. schip meer zal worden ontslagen dan „by a due and iudiciall Proceeding in his Maties High Court of Admiralty". R. O.
4) Amb's aan de St. Gen. 2 en 9 Dec. 1661; cf. Brieven IV 195.
5) Dezelfden aan den Griffier 23 Dec. 1661; cf. Clarendon aan Downing 13 Dec. 1661 O. S., bij Lister III 176.

ook hier onder den invloed van de stellig wel wat al te luidruchtige klachten harer onderdanen, die nu bovendien zulk een' uitstekend vertegenwoordiger in den Haag hadden.

Toch bleek het weldra, dat de regeering eene uitbarsting wilde voorkomen. In eene audiëntie, die de ambassadeurs in December bij den Koning hadden, betuigde deze zijn' spijt, dat hij gedwongen was tegen zijn' zin te handelen zooals hij deed; hij stelde tevens een gezamenlijk optreden tegen de zeeroovers in de Middellandsche zee voor [1]), waartoe de Staten-Generaal reeds vroeger hunnen wensch hadden uitgedrukt, zonder dat er toen in Engeland veel lust toe had bestaan. Wel had dit voorstel geene verdere gevolgen [2]), maar toch gaf de min of meer gunstige ontvangst den ambassadeurs moed eene conferentie te vragen. Zij hadden nogmaals een nieuwe instructie ontvangen, die hen niets verder had gebracht. De eenige concessie, die de Staten wilden doen, was, dat commissie-vaarders bij noodweer in de Engelsche havens zouden mogen binnenloopen. Om dat te doen aannemen, hadden ze bijna eene maand werk gehad. De Staten van Zeeland, die van het aanstellen van scheidsrechters eerst niets wilden weten en hoogstens wilden toestaan, dat, als de gewone rechter de pretensie's niet kon afdoen „eenige Ministers of Gedeputeerden" van beide Staten dat zouden doen, toonden zich nog koppiger dan die van Holland [3]). Eerst in het midden van December kwam men tot overeenstemming op de punten der nieuwe instructie. Ook nu echter had men niet kunnen besluiten den ambassadeurs verlof te geven om terug te keeren, als ze in het uitwerken van den wensch der Staten nog niet slaagden; Holland had er tevergeefs krachtig op aangedrongen; alleen Zeeland had gesteund, maar deze provincie wilde in elk geval een' der ambassadeurs in Engeland laten [4]). Natuurlijk gelukte het dezen ook nu niet dat uit te werken, waarop ze zoo lang zonder succes hadden aangedrongen; het duurde bovendien eene volle maand, voordat ze definitief antwoord kregen [5]). Men scheen in Engeland het voorbeeld van langzaamheid, dat de Republiek gaf, te willen navolgen. Wat Engeland nog meer tot vasthouden kon aansporen, was, dat er niet alleen geene overeenstemming was om de ambassadeurs terug te roepen, maar dat Friesland zelfs als advies ter Staten-Generaal had gebracht, dat die provincie het geschil op het punt der commissarissen-deciseurs niet van zooveel belang achtte om daarop de onderhandelingen af te breken; ook Groningen had eenige toenadering op dit punt getoond [1]). Er begon dus eene neiging te komen om toe te geven, maar niet vóór April 1662 ontvingen de ambassadeurs een' definitieven last over die kwestie. Al dien tijd bleven zij tot groot „disrespect" van den staat in Engeland, terwijl de gemoederen aldaar steeds meer verbitterd werden tegenover de Republiek, eene verbittering, die ook in het Lagerhuis aanhoudend toenam, en terwijl de kooplieden steeds luider klachten aanhieven, dat ze geen recht konden krijgen, wat zoo erg werd, dat men algemeen begon te gelooven „dat niemandt in Nederlandt, door middel van rechtpleginge eenige vergoedinge van geledene schaden voor de Admiraliteijten kan bekomen" [2]). De toestand der ambassadeurs moet niet benijdenswaardig zijn geweest.

1) Amb's aan den Griffier 30 Dec. 1661; cf. Brieven IV 197.
2) Cf. de Witt aan Bev. en van Hoorn 30 Dec. 1661, Brieven IV 198; bij Res. St. Gen. 25 Maart 1662 werden de Amb's gelast de voorstellen der Eng. reg. aan te hooren, maar daarbij bleef het.
3) Notulen Zeel. 3 Nov. en 7 Dec. 1661; de eerste bij Aitzema IV 762.
4) Zie Secr. Res. Holl. 25 Nov. 1661, II 336; Res. St. Gen. 16 Dec. 1661, Aitzema IV 763; cf. Brieven 183 vlg.
5) Amb's aan den Griffier 30 Dec. 1661 en 27 Jan 1662.

Het voornaamste, wat volgens de Staten op het stellen van scheidsrechters was aan te merken, was, dat de pretensie's, die men aan hunne uitspraak wilde onderwerpen, onbekend waren. Dit bezwaar was eenigermate opgelost, doordat de commissarissen aan de ambassadeurs in éene der conferentie's eene lijst der Engelsche pretensie's hadden willen ter hand stellen. De ambassadeurs hadden toen wel geweigerd ze aan te nemen [3]), maar de Staten van Holland, wellicht onder den indruk van de noodzakelijkheid, dat men toch te eeniger tijd een' uitweg moest vinden, hadden hun daarop gelast de lijst zoo spoedig mogelijk op te zenden [4]). Zij hadden niet veel moeite ze te krijgen en het bleek hun al spoedig, dat ze bestond in „vele ende hooge Posten" [5]). Ongelijk hadden ze voorzeker niet. Daar waren pretensie's van wege de compagnie der Levant-handelaars, van wege de kooplieden, die op Guinea handelden, van wege de Oost-Indische Compagnie en daarnaast nog ettelijke andere; het geheel beliep de som van £ 668229, waarvan aan de Oost-Indische Compagnie het leeuwendeel toekwam; bovendien, er stond nog meer te wachten: sommigen hadden hunne pretensie's niet kunnen inbrengen, omdat Downing hunne papieren had, anderen hadden dit niet kunnen doen, omdat ze op zee waren; voor dezen werd een achterdeurtje opengehouden [6]).

1) Cf. Aitzema IV 763 en 764; Brieven IV 197; Downing aan Nicholas 25 Nov. en 2 Dec. 1661, B. M.
2) Bev. en van Hoorn aan de Witt 27 Jan. 1662, Brieven IV 203.
3) Amb's aan den Griffier 18 Nov. 1661.
4) Secr. Res. Holl. 25 Nov. 1661, II 361.
5) Bev. en van Hoorn aan de Witt 2 en 9 Dec. 1661, Brieven IV 191 en 195.
6) Zie Bijlage X.

Het eenige in de lijst, wat men in den Haag aanstootelijk scheen te vinden, was, dat er ook pretensie's van vóór 1659 in waren opgenomen; voor de andere vroeg men alleen bewijzen [1]). Zonderling genoeg deden de ambassadeurs tevergeefs moeite om die te verkrijgen; men voerde hun te gemoet, dat het niet noodig werd geacht ze te geven, voordat in het stellen van scheidsrechters zelf was bewilligd [2]). Daarop zonden de Staten hunnen ambassadeurs de bezwaren toe, die bij hen tegen de pretensie's der Engelschen waren ingebracht met verzoek om nogmaals de Engelsche bewijzen te vragen [3]). Ten tweeden male deden de ambassadeurs daartoe vergeefsche moeite; de staatssecretaris Morrice antwoordde hun, dat aan den Raad nooit eenige schriftelijke bewijzen waren overhandigd en dat men die ook niet had gevorderd om de klagers niet op dubbele kosten te jagen, daar ten slotte toch alles aan commissarissen-deciseurs zou moeten worden „gedoceert"; en toen de ambassadeurs hem voorhielden, dat de Staten voor gegronde pretensie's onmiddellijk satisfactie zouden willen geven, werd hun niet zeer hoffelijk ten antwoord gegeven, dat men daarvan niet veel verwachtte en dat het daarom niet noodig was. Het diende ook niet tot geruststelling der ambassadeurs, dat Morrice er bijvoegde, dat nog dagelijks nieuwe klachten inkwamen en dat er ongetwijfeld nog veel meer zouden volgen, als de Koning bij proclamatie zijne onderdanen uitnoodigde hunne pretensie's in te brengen, zooals, naar hij beweerde, ook de Staten reeds hadden gedaan [4]).

Die redeneering was minstens genomen zeer zonderling; het bleek, dat de Engelschen, al hadden ze toegestaan, dat de scheidsrechters niet onmiddellijk na het sluiten van het verdrag benoemd behoefden te worden, toch niets wilden weten van den eisch der Staten om eerst de pretensie's bekend te maken en te onderzoeken; nog veel verder waren ze verwijderd van den weg, dien de Witt wilde volgen: overlevering van bewijzen; onmiddellijk satisfactie geven voor die pretensie's, die rechtvaardig blijken te zijn; onwettige pretensie's door „vriendelijcke onderrichtinge" trachten weg te ruimen; kan men het niet eens worden, dan pogen om door eene overeenkomst de zaken te schikken, zooals in 1659; gelukt ook dit niet, dan benoeming van scheidsrechters, maar alleen voor kwestie's tusschen particulieren aan den eenen kant en den staat aan den anderen kant, zooals die over Ambon, Poelo-Run en andere

1) De Witt aan Bev. en van Hoorn 16 Dec. 1661, Brieven IV 196.
2) Amb's aan de St. Gen. 23 Dec. 1661; cf. Brieven IV 197.
3) Res. St. Gen. 13 Jan. 1662.
4) Amb's aan den Griffier 27 Jan. 1662.

waren geweest; kwestie's tusschen particulieren onderling zou men nooit naar scheidsrechters mogen verwijzen. De Witt zag zelf in, dat het een lange weg was, maar tevens was het een veilige.

Ondertusschen was Downing nog altijd bezig om zijn wensch over de „Charles" en de „Experience" vervuld te krijgen. In het laatst van December had hij weer eene memorie ingediend, die in heftigheid voor de vorigen niet behoefde onder te doen [1]). Het was eene moeilijke kwestie om uit te maken, of de bemanning van de „Experience" gevochten had, toen ze in gezelschap was van een paar Portugeesche schepen of niet, terwijl men over de „Charles" niets verder kon komen, omdat de kapiteins der schepen, die haar hadden aangevallen, in zee waren. De Staten hadden om hun gedrag te rechtvaardigen alle stukken van het proces naar Engeland gezonden met last aan de ambassadeurs om ze aan den Raad des Konings te overhandigen [2]); het eenige antwoord, dat ze daarop mondeling kregen, was, dat Downing die zaak in den Haag had af te doen en dat men er in Londen niet over wilde onderhandelen [3]), en Downing zelf deelde weldra aan de Staten mede, dat Karel II niet tevreden was met wat zij tot nog toe hierin hadden gedaan [4]).

Downing's gedragslijn was overal dezelfde: volhouden tot het uiterste, nooit iets toegeven, wat eenmaal gevraagd is. Nergens bleek dit duidelijker dan in eene ceremonie-kwestie, waardoor alle conferentie's met hem eenvoudig tot eene onmogelijkheid waren gemaakt. Het was gewoonte, dat een extraordinaris envoyé bij eene dergelijke gelegenheid door twee der Gedeputeerden, die met hem moesten onderhandelen, boven aan de trap werd opgehaald en naar de zaal geleid, waar de conferentie plaats had. Bij eene conferentie over de „Charles" en de „Experience" nu had Downing den eisch gesteld, dat hij zou worden afgehaald van de plaats, waar hij uit zijne koets steeg; dit werd geweigerd en Downing keerde onver-

1) Cf. Downing aan Nicholas en aan Clarendon 30 Dec. 1661 en 13 Jan. 1662, B. M. en B. L. Memorie van 20 Dec. 1661: „and if after all these instances it shall not please them [n.l. de St. Gen.] so to doe [n.l. de zaak zelf af te doen] the king his master will have discharged himself and will take otherwise for the honour and dignity of his Crowne and the reliefe of his distressed subjects". 23 Dec. 1661 schreef hij hierover aan Nicholas: „to apply to any Admty for remedie the remedie is worse then the disease — the downe right truth is they would make the King as some of them have not stuck to say Roy Carel Roy des Cartes and noe soener is one blynd story over presently another is broached to keepe down his Maties reputation." B. M. Zie ook Bijlage IXd.
2) Res. St. Gen. 16 Dec. 1661; cf. Brieven IV 198.
3) Amb's aan den Griffier 30 Dec. 1661 en 27 Jan. 1662; cf. Brieven IV 201
4) Memorie van 18 Jan. 1661, B. M.; cf. Lister III 180 en Nicholas aan Downing 10 Jan. 1661 O. S., B. M.

richterzake terug, zich er op beroepende, dat hij bij de vorige conferentie was ontvangen op de wijze zooals hij nu eischte; inderdaad was dit het geval, maar, terwijl Downing beweerde, dat men hem toen met opzet aldus had ontvangen, beweerden de Gedeputeerden der Staten-Generaal, dat twee hunner toevallig beneden aan de trap waren geweest en toen familiaar met hem naar boven waren gegaan.

Dezelfde kwestie bestond met den keizerlijken envoyé, met wien nu conferentie's werden gehouden ten huize van den premier der Gedeputeerden; dit werd ook aan Downing aangeboden, maar deze wilde daar niet in treden [1]). Wel had het een oogenblik geschenen, alsof Karel II het gedrag van zijn' gezant in dezen afkeurde, toen de ambassadeurs op last der Staten hem diens onrechtvaardigen eisch voorhielden, maar het antwoord, dat Clarendon hun gaf, toen ze er met dezen over spraken, was al niet zoo bemoedigend geweest [2]) en het bleek spoedig, dat Downing in het geheel niet gezind was tot toegeven. Hij trachtte zijn gedrag bij de Engelsche regeering te verantwoorden door er op te wijzen, dat er geen reglement voor de ontvangst van extraordinaris envoyé's bestond en dat men nu in eens de wijze van ontvangst had aangegeven; men had dus een voordeel gewonnen en dat moest men niet laten glippen [3]). Ook hier slaagde hij [4]); in Januari kon hij bij memorie bekend maken, dat Karel II niet tevreden was met wat de Staten in deze kwestie hadden aangeboden [5]).

Het is waar, dat de wijze van de ontvangst van een' envoyé niet bij een reglement was vastgesteld, maar het is even waar, dat Downing zelf zich vroeger altijd tevreden had gesteld met de wijze van ontvangst, waarvan hij nu niet meer wilde hooren [6]); hij was blijkbaar in zijn' schik eene gelegenheid te hebben gevonden om zijne krachten met die der Staten te meten. De manier, waarop hij dat deed, was verre van eerlijk, want ofschoon zijne bewering, dat hij een' keer, toen de Witt afwezig was geweest, met opzet beneden aan de trap was ontvangen, waarheid bevatte, hij wist heel goed, hoe zonderling dat in zijn werk was gegaan. Twee der

1) Zie Aitzema IV 762; Wicquefort III 50 en Res. St. Gen. 19 Nov. 1661.
2) Res. St. Gen. 16 Dec. 1661; Amb's aan den Griffier 30 Dec. 1661; cf. Lister III 177.
3) Downing aan Nicholas 30 Dec. 1661: „those who have to doe with this people had neede to have their eyes about them and not suffer themselves to be juggled out of any real advantage". B. M.
4) Clarendon aan Downing 3 Jan. 1661 O. S., bij Lister III 180.
5) Memorie van 18 Jan. 1662, B. M.
6) De Witt aan Bev. en van Hoorn 27 Jan. 1662, Brieven IV 201 en cf. 230 en 244.

Gedeputeerden, van Haren en Bronkhorst, afgevaardigd ter Staten-Generaal door Friesland en Gelderland, waren de schuldigen; zij beiden stonden in eene zeer intieme verstandhouding tot Downing en zij hadden hem den dienst bewezen van hem beneden aan de trap op te halen [1]) zonder daartoe door de Staten gelast te zijn, een zeer zwakke grond inderdaad om op te steunen, maar voor Downing voldoende. Het eenige, wat er op zat, was, dat de Staten zelf een reglement maakten, wat na eenige maanden geschiedde en waarin ze hoofdzakelijk aan Downing's wensch voldeden, wat dezen eene niet geringe voldoening was [2]).

Het blijkt dus, dat ook Downing zijne aanhangers in de Republiek had gezocht, even goed als der Staten ambassadeurs dit in Engeland hadden gedaan. Erg moeilijk was hem dit niet gevallen. Bootsma, Gedeputeerde van Friesland ter Staten-Generaal, was de eerste geweest, die zich met hem in verbinding had gesteld; voor allerlei mededeelingen eischte hij de som van vier honderd pond, wat Clarendon een koopje noemde. Spoedig daarop volgde een tweede in den persoon van van Haren, volgens Downing een der bekwaamste mannen van de Staten-Generaal, wiens koopsom echter niet vermeld wordt. Als hij maar geld beschikbaar had, dan nam Downing aan de geheele Staten-Generaal er onder te brengen en de Witt naar zijn pijpen te doen dansen [3]). Maar in dat geld zat juist de moeilijkheid. Ofschoon de diensten, vooral van van Haren, groot waren — hij had b.v. de provincie Friesland ten opzichte der scheidsrechters tot toegeven gebracht; van hem vernam Downing ook allerlei gewichtige resolutie's, ja, van Haren kwam hem zelfs raad vragen, wat er gedaan moest worden om alle provinciën tot toegeven op het punt der scheidsrechters te brengen — en ofschoon Downing voorloopig slechts twee honderd vijftig pond vroeg om onder Bootsma en van Haren te verdeelen, Clarendon beloofde en beloofde nog eens, maar het duurde heel lang, voordat er iets kwam, en

1) Downing aan Clarendon 6 Jan. 1662: „De Witt being out of Towne and soe my friend van Haren and one Bronckhorst being the first commissary did order my being received in the manner". B. L.
2) Zie Res. Holl. 17 Maart 1662; Res. St. Gen. 20 April 1662, bij Aitzema IV 896; cf. verder Downing aan Nicholas 9 Mei en 20 Juni 1662 O. S. en Brieven IV 230, 242 en 244.
3) Downing aan Clarendon 22 Juli, 12 Aug., 2 Sept., 28 Oct. 1661 en Clarendon aan Downing 26 Juli 1661 O. S., B. L.; 28 Oct. schrijft Downing: „if the King will be at a little charge in this kinde, I will make him such a party in the States Gñall as shall save him much money otherwise and putt De Witt to it and if De Witt were out of the way and one well affected to the King was Pensionary of Holland then it would not neede as now it does and this I assure you there is scarce any who come in the States Gñall but gett in to make themselves fortune by it and must be bought". R. O.

dat bevorderde den Engelschen invloed in de Staten-Generaal niet. Bronkhorst kwam nog bij het tweetal, maar van Schuylenburg, den Gedeputeerde van Groningen, vermeldt Downing, dat hij dien bij gebrek aan geld niet had kunnen winnen [1]).

Het kan na dit alles niet ontkend worden, dat in verschillende zaken Downing's invloed in Engeland wel degelijk merkbaar was. Ook elders was dit het geval. Op de Beurs te Amsterdam, schreef hij aan Nicholas, is eene proclamatie afgekondigd om allen aan te moedigen hunne pretensie's tegen de Engelschen in te brengen; de Hollandsche pretensielijst, voegde hij er bij, zal dus zeker volledig zijn en daarom moet er voor gezorgd worden, dat de Engelsche dat ook is, terwijl de nu overgeleverde, waarop volgens de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie meest „false or frivolous" posten voorkomen, alleen pretensie's van Londenaars bevat; ook die uit de andere deelen van Engeland, Schotland en Ierland moeten verzameld worden [2]). Zoo drong Downing aan en ook hier bewijst het reeds genoemde antwoord van Morrice aan de ambassadeurs, dat men naar zijn' raad luisterde, terwijl Nicholas hem bovendien dringend verzocht de pretensie's op te geven, die hem zelf bekend waren [3]).

De toestand van Engeland scheen Downing in het begin van 1662 zóóveel gunstiger toe dan in het midden van 1661, dat hij meende, dat ook daarom vooral niets moest worden toegegeven. Het Parlement had den Koning eene som van twaalf maal honderdduizend pond toegestaan om daarmede, zooals „Mr. Speaker" het had uitgedrukt, aan de naburen en aan de ontevredenen in Engeland zelf te toonen, hoe krachtig de regeering gevestigd was [4]). Downing dacht, dat de tijd van Cromwell al was teruggekeerd; als men nu toegaf, waar

1) Zie ook blz. 126, noot 1 aan het slot. Downing aan Clarendon 2, 9, 16 Dec. 1661 etc., B. L.; cf. b.v. Lister III 182. Clarendon aan Downing 25 Oct., 22 Nov., 13 Dec., 17 en 24 Jan. 1661 O. S., etc., B. L. In Februari kwam er eindelijk een wisseltje, maar onmiddellijk daarna wordt er op meer aangedrongen. 1 Aug. 1662 schreef Downing, dat zijne vrienden niets meer hadden gehad dan één kwartaal, en er schijnt ook niet meer gegeven te zijn; cf. id. 5 Sept. 1662 O. S., B. L. Behalve deze leden der Staten had de Engelsche regeering zelf een trouwen correspondent te Leeuwarden n.l. van Ruiven, die schreef onder het pseudoniem van Bacquoy, wiens wekelijksche brieven, waarbij een aantal officieele stukken werden overgezonden, begonnen in het eind van 1661, eerst aan Nicholas en later aan Arlington; ze zijn bijkans volledig bewaard op het R. O. tot 1665; uit Parijs werden copieën van de brieven, die Wicquefort naar Parijs schreef, door eenen Mr. Chauran overgezonden; uit de jaren 1661 en 1662 zijn er hiervan eene niet groote collectie in de Bundles op het R. O.

2) Downing aan Nicholas 6 en 13 Jan. 1662, B. M.

3) Nicholas aan Downing 10 Jan. 1661 O. S., B. M.

4) Old Parliamentary History IV 229.

moest het dan heen onder minder gunstige omstandigheden [1])? Voor Clarendon woog de ook nu slechts voor éénmaal toegestane som blijkbaar niet zoo zwaar; hij bleef het sluiten van een verdrag wenschen, hij bleef afkeerig van een' oorlog; al trachtte Downing hem gerust te stellen met de verzekering, dat, als de Koning maar nooit vrees liet merken, de Witt — de gevaarlijke man in Clarendon's oogen — nooit bij machte zou zijn om oorlog te doen ontstaan, hij bleef wantrouwend. Zou de Witt, zoo vroeg hij, geen bevel kunnen doen zenden aan de Ruyter om de Engelsche vloot te verhinderen bezit tenemen van Tanger, een deel van den Portugeeschen bruidschat, zooals hij éénmaal een besluit zou hebben doen nemen om de Spanjaarden bij te staan, als Engeland de Portugeezen hielp [2])?

Geen oorlog, dat was de leus van Clarendon, zoolang de toestand niet beter was. Overal bleek dit. De pogingen om de Engelsche visscherij te verheffen gingen steeds voort; er was een Raad ingesteld om middelen uit te denken tot bevordering der visscherij; groote voorrechten werden beloofd aan hen, die er zich op wilden toeleggen [3]). Er was zelfs in het laatste Parlement sprake van geweest om een zeker recht van de Hollanders voor hunne visscherij te heffen; het middel was eenigzins zachter dan een geheel verbod zooals men in 1660 had willen uitvaardigen, maar dit verhinderde toch niet, dat de ambassadeurs er onmiddellijk hun werk van maakten en weldra van verschillende kanten vernamen, dat er niets van zou komen; de Koning zou geene inkomsten willen hebben, die „illiqide" waren [4]). In hoeverre die verzekering waar was, doet er minder toe; de hoofdzaak was, dat het ook hier bleek, dat de regeering van doortastende middelen afkeerig was.

Nog uit een ander oogpunt was op dit oogenblik de kwestie van de visscherij en het daarmee samenhangende dominium maris van groote beteekenis. De onderhandelingen van de Republiek met Frankrijk werden in het laatst van 1661 en in het begin van 1662 hoofdzakelijk beheerscht door de vraag of Lodewijk XIV geneigd zou zijn aan de Staten de visscherij in de Engelsche zeeën te garandeeren. De Staten hadden dezen eisch bepaaldelijk op den

1) Downing aan Nicholas 6 en 20 Jan. 1662, B. M. en aan Clarendon 20 Jan. 1662, B. L.; dat Downing zich niet ontzag den toestand wel eens wat beter voor te stellen dan hij was, blijkt Brieven IV 210, 219, 245, 249, 251.

2) Cf. blz. 126, noot 1. Clarendon aan Downing 8 Nov., 3 Jan., 7 en 14 Febr. 1661 O. S., B. L. Over de vaststelling van 's Konings inkomen voor altijd kon men het in het geheel niet eens worden; cf. Old. Parl. Hist. IV 230; eerst bij het einde der eerste zitting in 1662 werd het voor drie jaren geregeld.

3) State Papers, Domestic Series, 1661—1662, p. 8 en 69; cf. blz. 167.

4) Bev. en van Hoorn aan de Witt 16 Dec. 1661, R. A.

voorgrond gesteld; Frankrijk had niet bepaald geweigerd hem in te willigen, maar wilde toch niet verder gaan dan te beloven, dat onder de algemeene garantie van elkanders rechten ook die van de visscherij begrepen was. Voor de Republiek was dit echter niet voldoende; voor haar was het van het meeste belang op dat bedreigde punt van hulp verzekerd te kunnen zijn; hare nauwe alliantie met Frankrijk kon onder de heerschende omstandigheden in hoofdzaak alleen tegen Engeland bedoeld zijn. Lodewijk XIV, ofschoon hij door d'Estrades niet onduidelijk aan de Engelsche regeering had te kennen gegeven, dat zijn belang om de pretensie's van Engeland ten opzichte van het dominium maris tegen te gaan hetzelfde was als dat van de Republiek [1]), had met die alliantie een ander doel; voor hem was het van belang Engeland door eene openlijk vijandige daad niet te grieven en bovendien, als hij de visscherij niet uitdrukkelijk garandeerde, dan zou hij eene reden hebben om in geval van oorlog daarover ten minste niet onmiddellijk de Republiek te steunen [2]); het was voor hem zoo kwaad nog niet, als de beide zeemogendheden elkander wat verzwakten.

De bedreigde partij, Engeland, had er zooveel mogelijk belang bij om die garantie te verhinderen. Ook hier verschilden de wegen, die de regeering en haar vertegenwoordiger in den Haag wilden inslaan. Clarendon meende reden te hebben om te gelooven, dat Lodewijk XIV zich niet tot die garantie zou verbinden [3]), en hij liet daarom de zaak op haar beloop; de vroegere verzekering van Lodewijk XIV, dat ook hij de Republiek niet goed gezind was, heeft hem hier waarschijnlijk parten gespeeld. Geheel anders wilde Downing optreden. Ofschoon hij zich van harte verheugde, dat die kwestie over de garantie der visscherij zooveel kwaad bloed tusschen Frankrijk en de Republiek scheen te zullen zetten, en ofschoon hij ook volkomen terecht opmerkte, dat eigenlijk de belangen van die beide landen te veel uiteenliepen om een nauwe alliantie voor de Republiek gewenscht te doen zijn [4]), hij vertrouwde toch Frankrijk niet zooals Clarendon dat deed; hij drong er op

1) Lettres I 137.

2) Dat de Witt hiervoor vreesde, blijkt duidelijk Brieven I 497.

3) Clarendon aan Downing 27 Sept. 1661 O. S.: „I cannot be confident of any thinge that depends upon the humour of kings, but I have some reason not to believe that the french kinge will be drawne into that garanty for the fistery, B. L.; cf. id. 17 Jan. 1661 O. S. bij Lister III 183.

4) Downing aan Clarendon 10 Febr. 1662, bij Lister III 184; de Witt schreef 15 Febr. 1662 aan Veth: „andersins (n.l. als Fra. de visscherij niet garandeert) hebben haer Ed. Gr. mo. altijdts geoordeelt dat eene alliantie met verbintenisse tot prestatie van simple secoursen voor desen Staet advantagieuser was als een engagement tot rupture."

aan St. Albans, den Franschen ambassadeur te Parijs, alles in het werk te doen stellen om die garantie tegen te werken [1]). Wat de Republiek betrof, ten opzichte van haar wilde hij krasser maatregelen nemen; het was hem niet alleen een doorn in het oog, dat de Staten altijd geweigerd hadden dat volgens hem onbetwistbare recht van den Engelschen Koning op het dominium maris te erkennen, maar ook vooral, dat ze zich nu hulp trachten te verschaffen om in geval van nood die rechten van zijn' vorst te bestrijden; evenals de Thou eens in last had gekregen zich er in de Staten over te beklagen, toen deze aan vreemde hoven moeite deden om zich gezamenlijk te verzetten tegen het lastgeld, dat Frankrijk eenige jaren geleden was gaan heffen, zoo wilde hij nu last hebben om zich over de handelwijze der Staten ten opzichte van de visscherij te beklagen [2]). Clarendon echter was van dergelijke middelen niet gediend; wat zouden de gevolgen er van zijn in de Republiek en hoe zou Frankrijk, dat toch in elk geval gespaard diende te worden, het opnemen?

In het algemeen stond het gedrag van den extraordinaris envoyé tegenover Frankrijk Clarendon niet bijster aan. Downing schijnt van den beginne af eene niet zeer welwillende houding tegenover de Thou te hebben aangenomen, waarover hij eene zachte terechtwijzing had gekregen. Hij verdedigde zich met de verklaring, dat de beschuldiging, dat hij van de Thou den titel van Excellentie had geeischt, geheel valsch was, en hij beweerde, dat hij alles had gedaan om de verstandhouding tusschen hen beiden zoo goed mogelijk te doen zijn, maar dat de Thou geweigerd had hem de aan een' extraordinaris envoyé verschuldigde eer te bewijzen [3]). Eenigen tijd later werden er uit den Haag berichten naar Parijs gezonden, dat Downing zich zeer oneerbiedig over Frankrijk en in het bijzonder over den Franschen Koning had uitgelaten, ja, zelfs zou hij den Hollanders den raad hebben gegeven zich niet met Frankrijk ten opzichte van de garantie der visscherij te verbinden, omdat Engeland nooit zou dulden, dat de Fransche visscherij vrij bleef, al werd de Hollandsche dan ook onbelemmerd gelaten [4]).

1) Downing aan Clarendon 30 Sept. 1661, B. L.

2) Downing aan Nicholas 23 Dec. 1661, B. M.

3) Clarendon aan Downing 19 Juli 1661 O. S. en Downing aan Clarendon 5 Aug. 1661, B. L.; over eene dergelijke kwestie met de Thou zie Cornburry aan Downing 21 Juni 1661 O. S., B. M. en Downing's antwoord aan Clarendon 8 Juli, bij Lister III 150.

4) Clarendon aan Downing 17 Jan. 1661 O. S., bij Lister III 183; het bericht was afkomstig van Wicquefort, zooals blijkt uit diens brief van 4 Jan. 1662 aan Lionne Aff. Etr.

Dit liep zoover, dat d'Estrades last kreeg zich over Downing's beweringen te beklagen [1]. Al mogen deze verhalen overdreven zijn geweest — eenigszins gekleurde uitingen komen overigens in Downing's mond niet zeer vreemd voor — de ernstige raad, dien Clarendon hem gaf, om toch vooral voorzichtig te zijn, wijst het standpunt aan, dat de Kanselier innam.

Men had nu bijna anderhalf jaar over en weer onderhandeld: Frankrijk en Engeland met elkander, de Republiek met Engeland en met Frankrijk afzonderlijk; er was nog wel geen einde, maar dit resultaat was verkregen, dat het gebleken was, een nauwe alliantie tusschen Engeland en de Republiek tot de onmogelijkheden behoorde. Het hing van Frankrijk af, met welk van beide landen het zich zou verbinden om het overwicht in het Westen van Europa te verkrijgen. Voor den oningewijde in de staatsgeheimen mocht dit nog eene kwestie zijn, voor den ingewijde kan het dit niet meer geweest zijn. Van den beginne af had de nieuwe Engelsche regeering een zeker wantrouwen tegenover Frankrijk getoond en al had men nu elkander op één punt gevonden, namelijk, dat men moest samenwerken om Portugal tegen Spanje te steunen, wat Frankrijk in het diepste geheim zoo hard mogelijk deed, overal elders miste men die eensgezindheid. Wie zou in eene mogelijke alliantie de eerste zijn? Hoe stond het met de kwestie van het strijken van de vlag? Hoe met die over het bezit van Acadië [2]? Dat waren wel geene kwestie's om over te gaan oorlogen, maar ze verhinderden eene intieme verstandhouding. Daarentegen begonnen Frankrijk en de Republiek elkander al meer en meer te naderen: voor de een het verlangen om desnoods steun te hebben tegenover Engeland, voor de ander het winnen van een' bondgenoot tot verwezenlijking van plannen met het oog op de toekomst [3], een bondgenoot, die machtiger en rijker scheen en daarom op dit oogenblik meer gewenscht was dan het eilandenrijk aan de overzijde van het Kanaal. Ten opzichte van de handels-

1) Lettres I 202. 28 Maart 1662 O. S. waarschuwt Clarendon Downing opnieuw; d' Estrades had hem verteld „that you use to speake very slightly of him [n.l. Lod. XIV] as if hee only delighted in Masques and dancing."

2) Er liepen toen allerlei geruchten over die zaken, ook reeds over den verkoop van Duinkerken aan Frankrijk; zie b.v. Brieven IV 210 en 219 en cf. d'Estrades, Lettres I 202; Downing, die er niets van wilde gelooven, schreef aan Nicholas 28 Febr. 1661 O. S. [men zal opmerken, dat Downing's brieven in dezen tijd plotseling van den Nieuwen Stijl in den Ouden overgaan]: „I confess I am such a doting foole in this part that I had rather for my share let his Ma[ty] have one or two p. Cent of the little I have in the world, as long as I live, then that he should want wherewithall to maintaine this place".

3) „Without doubt his view is upon Flanders", zie Downing aan Clarendon, bij Lister III 185.

aangelegenheden was reeds een middenweg ingeslagen, de beleediging van 1648 scheen vergeten, de garantie van de visscherij was nog het eenige wezenlijke punt van geschil. De diplomaat Downing had beter vooruitgezien door Frankrijk niet te veel te vertrouwen dan hij, die de Engelsche regeering leidde, met zijn al te veel gelooven in mondelinge beloften, waartoe misschien zijne overtuiging, dat Engeland toch niet bij machte was krachtig op te treden, heeft medegewerkt.

Dat krachtige optreden, daarin bestond vooral het verschil tusschen de regeering en haren vertegenwoordiger. Al had de laatste volmacht in de zaken van de betwiste schepen en van de ceremonie-kwestie hij wilde meer; hij wilde de ambassadeurs te Londen met represaille-brieven doen bedreigen, als de Staten aan den eisch over de „Charles" en de „Experience" niet wilden voldoen. Hij stelde zich de Republiek blijkbaar voor als een soort van vreedzamen roofstaat, waar oorlog geschuwd en recht niet verkrijgbaar was; als Engeland eens in oorlog kwam met Spanje, zoo waarschuwde hij, dan zou de Republiek erger zijn dan Algiers. Dat was volgens hem in Cromwell's tijd gebleken en als er niet bijtijds gezorgd werd, dat geschillen langs staatkundigen weg konden worden afgedaan, dan zou er van recht geene sprake zijn [1]. Dat was zijn streven en alleen eene dreiging met brieven van represaille ontbrak er aan om het verwezenlijken, maar, hoewel niet allen in de regeering er afkeerig van waren dit middel te beproeven, Clarendon, die bovenal het sluiten van het verdrag wenschte, was machtig genoeg het tegen te houden [2].

Er was éene reden, die Downing wat voorzichtiger stemde, die ook hem het sluiten van een verdrag zoo spoedig mogelijk gewenscht deed achten: men moest tot een einde komen, voordat de Staten hunne alliantie met Frankrijk gesloten hadden; hij vreesde, dat men anders nooit meer iets gedaan zou krijgen [3]. Wel hadden Gelderland en Overijsel ook hunne toestemming ter Staten-Generaal gegeven op het nog betwiste punt der scheidsrechters [4], maar dat beteekende niet veel, zoolang Holland en Zeeland bleven weigeren om niet goed bekende pretensie's aan onbevoegde rechters te verwijzen; het was gebleken, dat er van de pretensie-lijst der Engelschen slechts eenige eischen bekend waren [5] en dat zal de beide provin-

1) Bijlage IX e.

2) Cf. blz. 177 en Morrice aan Downing [?] Febr. 1662. B. M.

3) Downing aan Clarendon 3 Febr. 1662, B. L.

4) In Geld. had Bronkhorst dit uitgewerkt; in Overijsel een vriend van Downing, die hoopte op „the survivance for his sonne of a drossartship wch he injoyes in Overijsel"; verder had van Haren beloofd op Reede van Renswoude te zullen werken; Downing aan Clarendon 27 Jan. 1662, B. L.

5) De Witt aan Bev. en van Hoorn 3 Febr. 1662, Brieven IV 204.

ciën wel niet toegeeflijker hebben gemaakt. Onder den indruk van de naderende alliantie met Frankrijk hervatte Downing met meer nadruk de onderhandelingen, die hij vroeger met de Witt was begonnen. In een lang onderhoud van hen beiden stelde de Witt als expediënt voor, dat alle Engelschen, die te klagen hadden, hunne stukken zouden zenden aan Downing om door dezen te worden bepleit. Downing raadde het expediënt zeer aan, vooreerst, omdat men dan op een einde mocht hopen, ten tweede, omdat ook hij oordeelde, dat het toch wel wat kras was om onmiddelijk zonder op vriendschappelijke wijze te hebben beproefd eene schikking te treffen over te gaan tot het stellen van scheidsrechters, dat alleen het uiterste redmiddel moest zijn; bovendien, de behartiging der Engelsche belangen zou immers bij hem in goede handen zijn en men kreeg in elk geval toch dit gedaan, dat de Engelschen zelf niet naar den Haag zouden behoeven te komen [1]). Clarendon keurde het expediënt goed maar uitdrukkelijk eischte hij, dat toch scheidsrechters zouden worden benoemd, als na een' zekeren termijn, waartoe Downing twee à drie maanden had voorgesteld, de pogingen om op vriendschappelijke wijze de pretentie's te vereffenen mislukten [2]). Toen die goedkeuring van Clarendon kwam, hadden de Gedeputeerden der Staten-Generaal tot de Engelsche zaken reeds een advies ingediend [3]), dat in hoofdzaak hetzelfde expediënt bevatte en dat geheel overeenkwam met wat de Witt oorspronkelijk had aangewezen als den weg, waarlangs de pretensie's zouden moeten worden afgedaan [4]). De Staten van Holland, die in het begin van Maart samenkwamen, hechtten er wel spoedig hunne goedkeuring aan, maar er was toch eenige aarzeling merkbaar geweest; verschillende leden hadden eerst verklaard niet gelast te zijn om iets positiefs over scheidsrechters aan te nemen, terwijl merkwaardigerwijze de stad Amsterdam genegen was Engeland nog verder tegemoet te gaan, maar hare Gedeputeerden hadden dit voorzichtigheidshalve in de Staten niet medegedeeld en nadat burgemeester Hooft het advies der Gedeputeerden had aanbevolen, legde Amsterdam zich daarbij neer [5]). Het werd daarop met algemeene stemmen aangenomen. Nog twee weken en ook de Staten-

1) Downing aan Clarendon 3 en 10 Febr. 1662, de laatste bij Lister III 185; cf. id. 1 Aug. 1662 O. S., B. L.

2) Clarendon aan Downing 14 Febr. 1662 O.S., bij Lister III 190.

3) Downing aan Clarendon 17 Febr. 1662, B. L.

4) Zie blz. 180; de Witt aan Bev. en van Hoorn 10 en 17 Maart 1662, Brieven IV 217 en 222.

5) Brieven IV 222; de Witt had reeds 18 Febr. 1662 het gevoelen van de burgemeesters van Amsterdam ingeroepen; zie zijn' brief aan hen van 18 Febr. 1662, R. A.; Downing schreef reeds 6 Jan. 1662 aan Clarendon, dat Amst. gezegd had ten slotte in het punt der Commen Dec. te zullen toestemmen.

Generaal hadden zich met deze nieuwe instructie vereenigd [1]).

Iets was er toegegeven en wel, dat de Engelschen niet naar den Haag zouden behoeven te komen om hunne klachten in te dienen. De Witt verklaarde, dat dit nu stellig het laatste woord der Staten was, maar het feit, dat Gelderland, Friesland, Groningen en Overijsel er niet in hadden willen toestemmen de ambassadeurs terug te roepen, als ze nog verdere moeilijkheden ontmoetten [2]), had toch eene bedenkelijke zijde. Aan den anderen kant mocht men, daar Clarendon dit expediënt had goedgekeurd, hoop hebben op een spoedig einde. Onze ambassadeurs deelden die hoop niet. Voortdurend hadden zij klachten geuit over de werkeloosheid, waartoe ze gedoemd waren; hun voortdurend verblijf in Engeland, dachten ze, zonder dat ze iets vorderden, deed meer kwaad dan goed. Waarom riepen de Staten hen niet terug? Dat zou waarschijnlijk wel zware onlusten doen ontstaan — men sprak aanhoudend van represaille's — maar dat zou toch beter zijn dan een' zoo onmogelijken toestand, waarin zij waren „tot een aenstoot voor alle de werelt, ende selfs voor dit Hof" te continueeren. Van het expediënt, zooals dat nu werd voorgesteld, verwachtten ze in het geheel geen heil. De regeering en alle mannen van invloed verklaarden, dat, als van den eens gestelden eisch iets werd afgeweken, de Koning den haat van geheel zijn volk op zich zou laden [3]). De Witt mocht er nogmaals opwijzen, dat Karel II zich in den Haag zoo geheel anders over de gedragingen van Cromwell, wiens voorbeeld men nu steeds aanhaalde, had uitgelaten, hij mocht nogmaals zijne redenen te berde brengen om het verschil tusschen het verleden en het heden aan te wijzen [4]), de ambassadeurs waren zoo geheel overtuigd van het nuttelooze hunner verdere pogingen, dat ze zelfs niet wilden gelooven, dat de Witt het met Downing over het voorgestelde expediënt eens was geworden [5]). Bovendien vreesden ze nog meer moeilijkheden; de Staten hadden in hunne resolutie aangenomen, dat alle pretensie's van vóór 1659 door de toen gesloten overeenkomst vernietigd waren. Nu gold die overeenkomst eigenlijk alleen voor pretensie's in Indië en Downing had er ook de Witt reeds op gewezen, dat men daarover nog wel bezwaren zou

1) Zie Secr. Res. Holl. 10, 11 en 17 Maart 1662, II 341 vlg. en 351 vlg. Secr. Res. St. Gen. 29 Maart 1662, bij Aitzema IV 893 vlg.; cf Brieven IV 224.

2) De Witt aan Bev. en van Hoorn 31 Maart 1662, Brieven IV 226.

3) Bev. en van Hoorn aan de Witt 10 en 24 Febr. 1662; van Hoorn aan de Witt 17 Febr. 1662, Brieven IV 205, 208, 212; Amb's aan de St. Gen. 17 Febr. 1662.

4) De Witt aan Bev. en van Hoorn 3 Maart 1662, id. 214.

5) Cf. nog Brieven IV 218, 220, 224, en Downing aan Clarendon 28 Febr. en 7 Maart 1661 O. S., B. L.

kunnen maken, maar hij had tevens op zich genomen zijn best te doen om dien termijn voor alle pretensie's te doen vaststellen [1]), eene belofte, die hij al heel slecht is nagekomen. De Witt hoopte, dat men die zwarigheid wel zou overwinnen, als de ambassadeurs maar flink op hun stuk stonden; deze hebben daaraan echter van den beginne af gewanhoopt [2]) en dat zij daartoe reden hadden, zou weldra blijken.

Toch — de Republiek begon weer eene stap nader te komen. Ook het optreden van Downing voor de „Charles" en de „Experience" scheen vruchten te dragen. Tegelijk met het advies, dat de Gedeputeerden tot de Engelsche zaken over de onderhandelingen hadden ingediend, hadden ze een advies over die beide schepen voorgesteld, dat in Maart als een „langh ende geraisonneert" antwoord aan Downing werd ter hand gesteld; daarin trachtten de Staten hunne gedragslijn zoo duidelijk mogelijk te verdedigen, aanwijzende, hoe ze steeds hun best hadden gedaan om de Admiraliteiten tot een ernstig onderzoek aan te sporen, hoe ze zich altijd bereid hadden getoond en nog altijd bereid waren om door „amicable" conferentiën licht over de zaak te verspreiden, niet vergetende ook in het licht te stellen, hoe gunstig hun gedrag bij dat van Engeland afstak, waar kwestie's van veel ernstigeren aard naar de Admiraliteiten werden verwezen, zonder dat echter de Nederlanders daarover zoo luide klachten waren gaan aanheffen [3]). Het doel, dat ze met deze verdediging hadden, was vooral aan te toonen, hoe ongegrond het dreigen van Engeland met brieven van represaille was; Downing had niet geschroomd in den Haag te verklaren, dat hij die brieven reeds in handen had [4]), een geheel ongegronde dreiging, maar de eenige, die indruk zou kunnen maken, meende hij, terwijl hij tegelijkertijd den eigenaars der „Experience" den raad had gegeven hunne klachten bij het Parlement te gaan inbrengen, wat deze alleen hadden nagelaten uit vrees daardoor den Koning te zullen beleedigen [5]). Met het antwoord, dat de Staten nu gegeven hadden, was Downing zeer ingenomen; hij meende, dat zijn krachtig optreden hen tot toegeven had gebracht [6]) en toch, wat hadden zij meer

1) Brieven IV 222; cf. id. 188.
2) Id. 225.
3) Bij Aitzema IV 891; cf. Brieven IV 206 en 210.
4) De Witt aan Bev. en van Hoorn 3 Maart 1662, Brieven IV 215.
5) Thomas Breton etc. aan Downing 14 Febr. 1661 O. S.: „S^{r}. as to what your advising concerning a motion in Parl^{t}. touching our business, our friends in Parl^{t}. dissuade as from it, supposing wee may thereby incur the displeasure of his Maj^{ty} by seeming to distrust him in our appeale to them; but hereafter, as we shall see how things will succed shall not defer to make use of your advice". B. M.
6) Downing aan Thomas Bodkin en aan Nicholas 24 Febr. 1662, B. M.

gedaan dan aanbieden, wat reeds lang was aangeboden: „amicable" conferentie's naast, maar niet in plaats van het proces voor de Admiraliteit? Dat zij zich onder indruk van Downing's dreigementen een beetje meer gehaast hadden met het geven van een antwoord dan anders het geval zou zijn geweest, mag gerust worden aangenomen.

Hoe dit zij, er kwam toenadering en juist toen viel er nog iets voor, dat die toenadering heel wat verder scheen te zullen brengen, dat in elk geval in Engeland ééne der redenen tot ontevredenheid tegenover de Republiek geheel moest wegnemen. De rechters van Karel I, degenen, die men „Koningsmoordenaars" noemde, waren uitgesloten van de algemeene amnestie, die na de Restauratie der Stuarts was afgekondigd; zij zwierven rond van plaats tot plaats en vertoefden ook meermalen op het grondgebied der Staten, wat der Engelsche regeering reeds lang een doorn in het oog was geweest.

Reeds Oneile had, toen hij in September 1660 in den Haag kwam, in last daarover met de Witt te spreken. De Witt had niet veel bezwaar gemaakt den Koning in dat opzicht van dienst te zijn, maar hij had de voorzorg genomen eene lijst van de personen te vragen, die men bedoelde [1]). Of Oneile aan dit verzoek heeft voldaan, is eene niet te beantwoorden vraag. Zeker is het, dat er voorloopig niets van uitlevering kwam, hoewel er aanhoudend over de aanwezigheid der „rogues" werd gesproken en de Engelsche regeering er spoedig eene reden te meer in vond om vooral Holland te beschuldigen, dat het den Koning niet gunstig gezind was. Het bleek weldra, dat, al mocht de Witt verzekerd hebben, dat hij daarin den Koning gaarne van dienst wilde zijn, het nog niet zoo gemakkelijk zou gaan de „rogues" op het grondgebied der Staten te vervolgen en de ambassadeurs wezen er Clarendon, toen deze hun openlijk zijn misnoegen te kennen gaf, dat men hun schuilplaatsen verleende, terecht op, dat de Staten wel bereid waren de noodige maatregelen te nemen om den Koning te voldoen, maar dat men te rekenen had met de gewone „liberteijt" der Nederlanders [2]). Davison, een Schotsch koopman, wonende te Amsterdam, later aangesteld als agent voor de Schotsche zaken [3]), die de Engelsche regeering steeds van de „rogues", die zich te Amsterdam waagden, op de hoogte hield, had reeds in het einde van 1660 eene poging bij de burgemeesters van die stad aangewend om machtiging tot het gevangennemen van eenigen hunner te krijgen,

1) Zie Bijlage I.
2) Amb's aan den Griffier 22 April 1661.
3) Bij brief van Karel II aan de St. Gen. van 16 Mei 1662; zijne commissie is van 11 Dec. 1661, R. A.

wat echter deerlijk mislukt was [1]). Toen Downing kwam, begon hij onmiddellijk zijne nasporingen naar de verblijfplaatsen der ongelukkigen met een' ijver, die het deed voorkomen, alsof hij alle redenen tot wantrouwen, die nog tegen hem als oud „Commonwealthman" konden bestaan, wilde logenstraffen en die ijver werd nog aanhoudend aangevuurd door Clarendon, die het zich evenals andere leden der Engelsche regeering tot eene levenstaak scheen gesteld te hebben zijne wraak te koelen aan menschen, die niet schuldiger waren dan vele anderen, maar die het ongeluk hadden gehad van rechters over den overleden Koning te zijn geweest.

Er waren moeilijkheden genoeg te overwinnen. Wel bevatte het verdrag van vriendschap, waarover men onderhandelde, een artikel, dat de Republiek zou verplichten „Koningsmoordenaars" uit te leveren, maar dat verdrag was nog niet geheel aangenomen en zouden de Staten, zonder dat ze er toe verplicht waren, bij de weinige toeschietelijkheid van Engeland in andere aangelegenheden genegen zijn zich te leenen tot eene schending van die gastvrijheid, die van ouds beroemd was geweest? Het gelukte aan Downing weldra te weten te komen, dat Rotterdam vooral een broeinest van allerlei ongerechtigheden was; daar hadden volgens hem de „rogues" zelfs vrijheid van den magistraat om samen te komen, wanneer zij wilden [2]). De avontuurlijkste plannen werden door den waardigen envoyé uitgedacht om zich van eenigen hunner meester te maken; hij vermoedde wel, dat, als hij aan de Witt of aan wien dan ook een bevel tot gevangenneming vroeg, de vogels gevlogen zouden zijn, voordat hij ze kon grijpen; hij wilde het er daarom op wagen ze zonder bevel gevangen te nemen en daarvan dan aan de Staten kennis geven of ze zonder meer naar Engeland voeren; hij verzekerde, dat de Witt dit ook als den zekersten weg had aangeraden, daar er niet veel kans zou zijn om vóór het sluiten van het verdrag de Staten van Holland te bewegen een bevel tot arrestatie te geven [3]). Clarendon vond alles goed, als Downing maar

1) Russell (?) aan Nicholas, zie State Papers, Domestic Series, 1660—1661, p. 420; burgemeesters hadden geweigerd; Davison begaf zich toen naar den Haag om den Staten een' order te vragen; „a terrible storm has cast away 50 ships, and blown down 500 houses, the very night the burgo-masters refused so just a demand", voegt de schrijver er aan toe; cf. id. 454 en 550 en 1661—1662, p. 246 en 274; verder Davison aan Nicholas 5 Nov. 1660, B. M., en wat de Thou 13 Jan. 1661 schrijft, bij Lefèvre Pontalis, Jean de Witt etc., I 281 (daar verkeerdelijk geciteerd als een brief van 23 Dec. 1660).

2) Downing aan Clarendon 6|16 Juni en 14|24 Juni 1661, het laatste bij Lister III 144.

3) Downing aan Clarendon 8 en 15 Juli 1661, bij Lister III 151 en 155; in hoeverre die bewering over de Witt waar is?

zorgde „to lay hand upon the rogues" [1]). Toch was ook dit plan zoo goed als onuitvoerbaar, daar Downing niemand kon vinden, die er zich voor wilde leenen het werk uit te voeren, uit vrees voor het volk, dat zich over den eisch van Engeland in het conceptverdrag reeds ontevreden had betoond. Downing was toen wel gedwongen den anderen weg te kiezen, die de veiligste was; hij had daartoe Obdam in den arm genomen, wien hij eene korte memorie voor de Staten gaf, die door den invloed van Obdam gunstig op het verzoek beschikten [2]). De Witt, beweerde Downing, had allerlei zwarigheden gemaakt en bovendien vertraagde hij de zending van het bevel een' geheelen dag, zoodat ondertusschen degene, dien Downing op het oog had, gelegenheid had gekregen te vluchten; de Staten hadden de voorzichtigheid gebruikt geene order te willen geven, zonder dat Downing den naam opgaf van den man, dien hij wilde gevangen nemen, en het lijdt niet den minsten twijfel, dat de vroedschap van Rotterdam onmiddellijk daarop den man heeft doen waarschuwen [3]). Van de dankbaarheid, die de Witt meende, dat Karel II voor de welwillendheid der Staten om aan het verzoek van zijnen envoyé te voldoen, moest betoonen [4]), was toen niet veel gebleken. Clarendon betuigde alleen aan Downing, dat hij zich overtuigd hield, dat deze alles had gedaan om den wensch van zijn' meester te vervullen, en hij spoorde hem aan nu den anderen weg in te slaan, tevens de hoop uitdrukkende, dat het verdrag zoo spoedig mogelijk dergelijke moeilijkheden uit den weg zou ruimen [5]).

Downing's ijver liet ook verder niets te wenschen over; hij zette met Davison een plan op touw om eenigen der schuldigen, die zich te Amsterdam ophielden, „under the notion of debt" te doen grijpen, maar ook dit mislukte [6]). Toen vond hij een ander middel uit: hij stelde zich in verbinding met een zekeren Abraham Kicke, den correspondent der „rogues", die te Delft was gevestigd en van al hunne bewegingen op de hoogte was, beloofde dezen twee honderd pond voor ieder, dien hij hem in staat zou stellen te vangen, en dreigde hem anders door het ongenoegen des Konings te zullen ruïneeren [7]).

1) Cornburry aan Downing 19 Juli en Clarendon aan Downing 26 Juli 1661 O. S., B. L.

2) Secr. Res. Holl. 6 Aug. 1661, II 320.

3) Downing aan Clarendon 12 Aug. 1661, B. L.; Thompson, Downing's agent te Rotterdam, schreef dit laatste 11 Aug. aan Downing, B. L.; de bedoelde was Edward Dendy.

4) Brieven IV 165.

5) Clarendon aan Downing 16 Aug. 1661 O. S., bij Lister III 168,

6) Downing aan Clarendon 19 Aug. 1661, B. L.; cf. Wicquefort III 77.

7) Id. 4 Oct. 1661, B. L.

Van dat oogenblik af speelde Kicke den rol van verrader; hij hield Downing trouw op de hoogte van hen, die zich zijne vrienden waanden. Eene geschikte gelegenheid liet echter nog geruimen tijd op zich wachten. Eindelijk kon Kicke aan Downing mededeelen, dat er in de lente verschillende „rogues" in het land zouden komen [1]), en zoo geschiedde het ook. In Maart 1662 kwamen Okey, Barkstead en Corbet te Delft. Ook nu kon Downing niemand vinden, die de drie mannen zonder bevel der Staten durfde gevangennemen; hij was verplicht zich weer tot de Staten te wenden, maar hij gebruikte nu de grootst mogelijke voorzichtigheid; hij begaf zich tot de Witt en deelde dezen mede, dat er nu eene uitstekende gelegenheid bestond om den Koning aan zich te verplichten door zoo spoedig mogelijk een bevel te geven om drie van de „Koningsmoordenaars" te grijpen. Na eenige aarzeling beloofde de Witt aan dit verzoek te zullen voldoen en dienzelfden avond was Downing in het bezit van het gewenschte bevel [2]), terwijl de namen nu met de Witt's eigen hand waren ingevuld en Downing aan niemand, zelfs niet aan de Witt, de verblijfplaats der schuldigen had medegedeeld. Onmiddellijk daarop begaf hij zich zelf met eenige Engelsche officieren en eenige zijner bedienden naar Delft en meldde zich aan bij den Schout, die hem verwees naar den Onderschout; deze beweerde eerst, dat zijne dienders niet bij de hand waren, waarop Downing aanbood met zijn eigen dienaren het werk te verrichten, waarin de Onderschout toestemde na eene flinke belooning te hebben ontvangen. Toen naar het huis van Kicke, die gezorgd had, dat de drie ongelukkigen daar dien avond samen waren, zoodat ze zonder veel moeite werden gevangen genomen en naar de „common prison" gevoerd. Meer moeite zou het kosten hen naar Engeland te doen zenden. Wel stemden de Staten van Holland op eene tweede memorie van Downing om verlof hiertoe te verkrijgen, in dit verzoek toe [3]), waarvoor Downing zich ook eerst tot de Witt had gewend, maar te Delft werden allerlei bezwaren gemaakt. De Schout wilde niets doen dan in overleg met de Schepenen, aan wie het bevel der Staten ook was gericht, en de Schepenen bedachten allerlei uitvluchten; eerst moest worden onderzocht, of de gevangenen wel de in de order genoemde personen waren, wat men niet onmiddellijk kon doen, omdat er dien middag eene begrafenis was, zoodat de Schepenen niet konden vergaderen; toen ze 's avonds vergaderden, konden ze niets besluiten, omdat ze niet voltallig waren, en toen ze den volgenden dag voltallig waren, besloten ze ten gunste der

1) Downing aan Clarendon 13 en 27 Jan., 10 en 28 Febr. 1662, B. L.
2) Res. Holl. 16 Maart 1662.
3) Id. 17 Maart. 1662.

gevangenen aan de Staten te schrijven. Downing werd onrustig, vreezende, dat men de vangst zou laten ontsnappen, waartoe te Delft veel lust bestond; men liet iedereen, die maar wilde, bij de gevangenen toe en bij Kicke, die dit aan Downing onmiddellijk bekend maakte, waren twee Engelschen uit Rotterdam gekomen met het plan om aan den Schout en den Onderschout eene flinke som aan te bieden, als zij de gevangenen wilden laten ontvluchten. Downing nam de uiterste waakzaamheid in acht, liet de gevangenis door zijn eigen bedienden aan alle kanten bewaken en tegelijk drong hij er bij de Witt op aan om hem een tweede bevel van de Staten te verschaffen, er op wijzende, welk een slechten indruk al dat uitstel, waarmede nu reeds eenige dagen waren verloopen, zou maken. De Witt nam op zich er voor te zorgen en inderdaad ontving Downing een tweede bevel, dat alleen aan den Schout gericht was [1]). Zoo spoedig mogelijk begaf hij zich weer naar Delft en toonde het nieuwe bevel aan den Schout, die nu niet langer weigerde; met de uiterste voorzichtigheid werden de gevangenen „in the dead of the night" naar eene boot en vandaar naar Hellevoetsluis gevoerd, waar een schip voor hun' overtocht naar Engeland gereed lag [2]).

Zoo gelukte aan Downing's waakzaamheid — tot het laatst toe nam hij zelf alle maatregelen — wat tot de onmogelijkheden had schijnen te behooren, waarop hij niet verzuimde de aandacht zijner regeering te vestigen. Groot was dan ook de lof, die hem voor zijn gedrag werd toegezwaaid; Karel II zelf schreef hem een' brief van dank [3]). Ook degenen, die de behulpzame hand hadden geboden, de Onderschout en diens dienaren, Kicke en de schipper van het vaartuig, waarmede de gevangenen naar Engeland waren gevoerd, werden goed bedacht; evenzoo een zekere majoor Miles, die krachtdadig had geholpen en die nog naar Kampen was getogen

1) Res. Holl. 21 Maart 1662; 23 Maart werd deze geresumeerd, waarmede dus nog twee dagen verliepen.

2) Het geheele verhaal naar Downing's brieven aan Clarendon van 7, 13 en 14 Maart 1661 O. S., B. L.; vooral die van 13 Maart, geschreven 's nachts na de wegvoering der gevangenen, is een merkwaardig bewijs voor den ijver, door Downing betoond.

3) Dit volgt uit Clarendon's brief van 21 Maart 1662 O. S.; Clarendon zelf schreef: „you did never any thing more advantageous to your selfe and your reputation then your conduct of this last businesse." B. L. Morrice schreef 21 Maart O. S.; „Wee doe heere al magnify your diligence and prudent conduct in the seysinge and conveyinge over the regicides, and we thinke few others would have used such dexterity or could have compassed so difficil a busines". B. M. Dat men er ook wel anders over dacht in Engeland, blijkt Pepys' Diary, 12 en 17 Maart 1661|2.

om daar een' anderen ongelukkige, Holland genaamd, te vatten, wat echter mislukte; de geheele zaak kwam de Engelsche regeering op een twaalf honderd pond te staan; die som werd ten minste aan Downing gezonden [1]).

De medeplichtigen hadden reden tot tevredenheid. En de Staten van Holland en de Witt? Ook zij kregen ruimschoots hun aandeel in de dankbaarheid, die Karel II naar alle kanten betoonde. De ambassadeurs werden ten hove genoodigd; de Koning zelf betuigde hun in de meest krachtige bewoordingen zijn' dank voor wat hunne meesters hadden gedaan, „sijnde hetselve een Acte van Justitie ende Generositeit, die in dese ende toecomende eeuwen bij een ijder soude werden geroemt ende gepresen" [2]). De Staten van Holland ontvingen nog bovendien een' brief van den Koning [3]), ja, men had zelfs aan de Staten-Generaal willen schrijven, wat Downing als onnoodig afried [4]); een brief van Clarendon bereikte den Raadpensionaris, die door Downing met Clarendon's „hearty services" werd overhandigd [5]); de Koning zelf had tegenover de ambassadeurs de „goede devoiren" van de Witt geprezen.

In één opzicht had Karel II zich vergist: de daad, die Holland had verricht, zou niet ten allen tijde geprezen worden. Inderdaad, er is iets meer dan zonderlings in, dat Holland, bekend als een land, waar de grootst mogelijke vrijheid heerschte, inbreuk had gemaakt op die vrijheid, terwijl geen verdrag het daartoe verplichtte. Bij de beoordeeling dier handelwijze mag het niet vergeten worden op te merken, dat de terechtstelling van Karel I indertijd algemeen als een moord was beschouwd, die ook de Republiek met afgrijzen had vervuld, en dat de Staten bovendien op aandrang van Cromwell Karel II zelf het verblijf in hun land onmogelijk hadden gemaakt; zij, als representeerende de Souvereiniteit, konden moeilijk een verzoek weigeren om bedrijvers van majesteitsschennis, wanneer die in hun land vertoefden, gevangen te nemen [6]). Het eenige, wat

1) Clarendon aan Downing 21 Maart 1662 O. S., B. L.; in den Calendar of State Papers, Dom. Series, 1661—1662, p. 333, wordt eene som van 10.000 l. genoemd.

2) Amb's aan de St. Gen. 31 Maart 1662; zie Aitzema IV 897.

3) Karel II aan St. Holl. 21 Maart 1662 O. S., R. A.

4) Downing aan Clarendon 28 Maart 1662 O. S., B. L.

5) Clarendon aan de Witt 21 Maart 1662 O. S., R. A.; Clarendon aan Downing 21 Maart O. S., B. L.; het antwoord van de Witt aan Clarendon van 21 April 1662 is gedrukt Wicquefort III 78, noot 3; dat Clarendon's brief met opzet is geschreven om de Witt te beleedigen, zooals Wicquefort aanneemt, steunt op geen enkel bewijs.

6) In een anoniem bericht in de Nicholas Papers van 21 Maart 1661 wordt gezegd: „it was approved only by this one consideration, that they had before

op hun gedrag valt aan te merken, is, dat zij drie menschen, die niet konden weten, dat zij in Holland niet veilig waren, onverwachts hebben doen overvallen. Dat velen dit hebben ingezien, bewijst het gedrag der Delftsche Schepenen en van het Delftsche volk, dat met oproer gedreigd had, als men de gevangenen niet liet ontsnappen [1]); dat ook andere steden misnoegd waren, blijkt uit het gedrag van Amsterdam, dat volgens Downing geadviseerd [2]) had om de poorten der gevangenis open te zetten, terwijl de Witt zelf door de wijze, waarop hij zich uitliet over den hem toegezwaaiden lof en door den ernst, waarmee hij er op wees, dat hij alleen als dienaar der Staten had gehandeld [3]), duidelijk te kennen gaf, dat ook hij met den loop der zaken niet ingenomen was. De Staten zelf verzochten den ambassadeurs heimelijk te informeeren, of eene poging van hunnen kant om gratie te verkrijgen geene kans van slagen zou hebben [4]); het antwoord luidde natuurlijk ontkennend — eene dergelijke misdaad kon men in Engeland niet ongestraft laten — de ambassadeurs vreesden zelfs, dat alle goede indrukken, die de zaak in Engeland had verwekt, die zelfs „de gewoonlijcke taele tegens de Nederlanders" zeer had doen veranderen, door een dergelijk verzoek zouden worden uitgewischt [5]). Dit alles bewijst niet onduidelijk, dat de Staten het bevel aan Downing hebben gegeven in de hoop, dat de bedoelde personen, evenals dat vroeger was gebeurd, gelegenheid zouden hebben te vluchten [6]). Het was een gevaarlijk spel, dat men op die wijze gespeeld had; Downing's waakzaamheid had de Staten verschalkt en toen de schuldigen éénmaal gevangen waren, toen kon men niet weigeren ze naar Engeland te laten voeren; de handigheid van Downing had toen ook verhinderd, dat men de gevangenen had laten ontsnappen.

upon instigation of usurpers forced his Matye out of theire protection and territor". B. M.; cf. wat Lod. XIV schrijft aan d'Estrades, Lettres I 193. Dat de Staten het bepaaldelijk hebben gedaan met het doel om Karel II aan zich te verplichten, zooals Lefèvre I 281 vooropstelt, is m. i. zeer onwaarschijnlijk.

1) Downing aan Clarendon 13 Maart 1661 O. S., B. L.

2) Bijlage IXf (het laatste gedeelte); cf. Wicquefort III 77.

3) De Witt aan Bev. en van Hoorn 7 April 1662, Brieven IV 228.

4) Id. 24 Maart 1662, l.l. 225.

5) Bev. en van Hoorn aan de Witt 31 Maart 1662, id. 227; men had in Eng. er wel iets van vernomen, dat de Staten van plan waren gratie te vragen; Morrice schreef toen aan Downing 21 Maart 1662 O. S.: „theirs is a crime wch neither nature will permit nor his (Karel II) honour can suffer to be umpunished." B. M. Men had er ook Downing over gepolst, die het sterk had afgeraden; aan Clarendon 28 Maart 1662 O. S., B. L.

6) Uit Aitzema IV 896 volgt, dat men gemeend heeft, dat de bedoelde personen te Rotterdam waren; of heeft Downing het met opzet aldus voorgesteld? Cf. blz. 195.

Genoeg over deze zaak, die zoo dikwijls met de hoogste afkeuring is besproken en die toch in den grond niets is dan een samenloop van omstandigheden, waarop Downing het cachet had gedrukt. De Engelsche regeering scheen door het succes aangemoedigd om hare wraak aan nog meer „rogues" te koelen; aan Downing werd aanbevolen ook verder waakzaam te zijn en te bedenken, of men ook iets zou kunnen doen tegen hunne handlangers [1]). Karel II schreef aan den graaf van Hanau om hem de overlevering van die schuldigen, die zich op diens grondgebied mochten bevinden, te verzoeken, daarbij wijzende op het schoone voorbeeld, dat Holland had gegeven [2]).

Het scheen, dat de dienst, door Holland bewezen, goede vruchten zou dragen; bij de toenadering, die van de zijde der Republiek werd getoond, kwam nu ook toenadering van de zijde van Engeland. Karel II vaardigde een plakkaat uit, waarbij hij aan zijne onderdanen het kapen op vreemde commissie verbood; ook hiertoe verplichtte het verdrag hem nog niet: een dienst is een wederdienst waard. Nog verder bleek 's Konings welwillendheid. De koningin van Bohemen, die in 1661 naar haar vaderland was teruggekeerd, bereidwillig hare diensten voor de Nederlandsche belangen aanbiedende [3]), overleed in het begin van 1662. De Staten hadden, nadat de condoleantie's afgelegd waren, den ambassadeurs gelast bij den Koning voor hare crediteuren [4]), die niet weinig in aantal waren, in de bres te springen. Met de meeste bereidwilligheid uitten Karel II, York en Clarendon zich om aan dit verzoek te voldoen, dat hun juist in het begin van April werd ter oore gebracht; Clarendon alleen had er bij gevoegd, dat hij niet wist, of er op dit oogenblik wel geld zou zijn [5]). Dat was een slecht voorteeken; er kwam van de beloften dan ook niets en nog meermalen hebben later komende gezantschappen ten gunste der crediteuren tevergeefs hun best gedaan.

---

1) Clarendon aan Downing 21 Maart 1662 O. S., B. L.

2) Karel II aan den Graaf van Hanau 21 Maart 1662 O. S., R. O. (in Foreign Entry Books, n⁰. 8).

3) Cf. haren brief aan de Witt van 14|24 Juni 1661, bij Van Sypesteyn, Geschiedkundige Bijdragen, I 138, en de Witt's antwoord van 1 Juni 1661, aldaar gedeeltelijk gedrukt; er is bovendien nog een brief van haar aan de Witt van 3 Aug. 1661, waarin ze o. a. meedeelt, dat Karel II door „sortes gens" (sic!) wordt aangespoord om oorlog te verklaren, vooral door de O. I. C., „qui offrent au Roy une grande somme d'argent pour cela et vaisseaux aussy". R. A.

4) Res. St. Gen. 21 Maart 1662.

5) Amb's aan de St. Gen. 7 April 1662; 16 Juni 1662 werden de Amb's nogmaals gelast hun best te doen.

Van meer belang was het, dat de Koning en de Kanselier zich in eene audiëntie van de ambassadeurs, waarin deze hun mededeelden, in hoeverre de Staten aan de Engelsche eischen wilden tegemoet komen, niet „avers" betoonden van het voorgestelde expediënt over de commissarissen-deciseurs. Clarendon had uitdrukkelijk gezegd, dat het voorstel op een geschikt tijdstip werd gedaan, aangezien „alle jalousie ende misvertrouwen die men alhier teghens den Staet der Vereenichde Nederlanden hadt opgenomen t' eenemael was verdwenen". Zoo ging het ook in de conferentie met de commissarissen, die nu eindelijk na lange maanden weer gehouden kon worden; men vond alleen den termijn van een jaar, voordat scheidsrechters zouden worden benoemd, die de Staten hadden voorgesteld, wel wat lang [1]), maar dat kon geen onoverkomelijk bezwaar zijn; het scheen, alsof de vrees der ambassadeurs voor nieuwe moeilijkheden onbewaarheid zou blijven.

Langer dan men na dit alles recht had te verwachten bleef het definitieve antwoord der Engelschen uit; als reden werd opgegeven, dat de Iersche aangelegenheden allen bezighielden. De ambassadeurs begrepen, dat dit niet meer dan een voorwendsel kon zijn, en tegelijkertijd vernamen zij het onrustbarende bericht, dat de kooplieden bij den Koning alle moeite aanwendden, dat geen verdrag zou worden gesloten, voordat aan hunne pretensie's was voldaan. Bovendien kwamen zij terug op hunne reeds vroeger geuite vrees, dat als de termijn, na welken pretensie's alleen zouden gelden — de terminus a quo — niet geheel het verdrag van 1659 zou worden aangenomen [2]). Het bleek weldra, dat die vrees niet ongegrond was. Eigenlijk had Engeland reeds vroeger te kennen gegeven, dat het niet alle pretensie's van vóór 1659 als vernietigd zou willen beschouwen; men schijnt daarop toen, omdat het voorstel eenigszins zonderling was gedaan [3]), niet veel gelet te hebben en de gunstige keer in de verhouding, die zich nu plotseling voordeed, had alle vrees een oogenblik weggedrongen. In

---

1) Amb's aan den Griffier 7 April 1662; cf. Clarendon aan Downing 28 Maart 1662 O. S., B. L. en Brieven IV 229.

2) Amb's aan de St. Gen. 14 en 21 April 1662.

3) In het schriftelijk voorstel, dat den ambassadeurs was ter hand gesteld in eene conferentie in November 1661 (zie blz. 176), werd gezegd, dat alle pretensie's zouden worden onderzocht „que l'une des parties pretend avoir reçeus de l'autre tant aux Indes Orientales que partout ailleurs depuis les jours des ans 1654 en 1659 respectivement"; in elk geval waren de jaren verkeerd gesteld; daarom en omdat de commissarissen in hun mondeling antwoord alleen 1659 hadden genoemd, heeft men waarschijnlijk daarop niet veel gelet, ofschoon de bedoeling duidelijk is; de jaartallen zullen bij vergissing verkeerd zijn geplaatst.

het antwoord, dat de ambassadeurs na eene maand op hun voorstel kregen, werd gezegd, dat de terminus a quo voor alle pretensie's behalve die buiten Europa, op het verdrag van 1654 moest genomen worden; verder werd voorgesteld de termijn van een jaar voor de „amicable" conferentie's in te korten tot acht maanden; de commissarissen-deciseurs zouden ten getale van vier aan weerszijden moeten worden benoemd en binnen veertig dagen na het einde der acht maanden moeten samenkomen; binnen twaalf maanden moesten zij alle kwestie's hebben beslist en binnen veertig dagen na hunne uitspraak moest aan deze voldaan zijn; de Engelschen oordeelden verder, dat de Nederlandsche pretensie's te Londen zouden moeten worden afgedaan en de Engelsche in den Haag. De ambassadeurs trachtten het voorstel, dat zij hadden gedaan, te verdedigen: zij wezen op het korte tijdsverloop van acht maanden om de pretensie's in der minne af te doen en op het feit, dat in het antwoord der Engelschen niet was uitgedrukt, dat alleen die pretensie's, waarin een der beide Staten zelf gemengd waren, aan scheidsrechters zouden worden onderworpen [1]). Hoewel dit bijkomstige omstandigheden waren, blijkt toch het verschil van bedoeling duidelijk: Engeland legde veel meer nadruk op de scheidsrechters, de Republiek daarentegen op de vriendschappelijke conferentie's. De hoofdzaak was de terminus a quo. Veel hadden de ambassadeurs daar tegen niet kunnen inbrengen, want feitelijk regelde het verdrag van 1659 alleen kwestie's tusschen de beide Oost-Indische Compagnieën; wel beriep de Witt er zich op, dat men ook in 1654 als terminus a quo in het algemeen had aangenomen het verdrag van 1611, dat ook alleen op Oost-Indische zaken sloeg, zoodat men nu ook aldus moest doen met de overeenkomst van 1659 [2]), maar dat was al een zeer zwak argument; vóór 1611 zullen er behalve die in Oost-Indië wel niet veel pretensie's geweest zijn en al had Cromwell daarin toegestemd, daar volgde nog niet noodwendig uit, dat Karel II dat ook moest doen.

Wederkeerig hadden de ambassadeurs en de commissarissen elkander verzekerd, dat zij niet geloofden, dat hunne respectieve regeeringen verder iets zouden toegeven [3]). Het begon er dus weer kwaad uit te zien; van toegeeflijkheid was geen spoor meer te ontdekken. Alle illusie's op een spoedig einde waren verdwenen. En hoe kon het ook anders? Al mogen zij, die de Republiek ongunstig gezind waren — het volk, de kooplieden, een gedeelte van de regeering — een oogenblik een woord van lof over de uitlevering der drie misdadigers hebben geuit, dat was eene op-

1) Amb's aan den Griffier 28 April 1662.
2) Brieven IV 233.
3) Cf. Brieven IV 238.

welling geweest en niets meer dan dat, die spoedig weer verdreven werd door den alles overheerschenden naijver, die zich nu zoo kras uitte in het najagen van een aantal min of meer rechtvaardige pretensie's.

Er kan iets anders bijgekomen zijn, dat dezen plotselingen ommekeer bevorderde. In het laatst van Maart 1662 had Lodewijk XIV eindelijk besloten de garantie der visscherij op zich te nemen, een klap in het aangezicht van het fiere Albion, dat echter onmachtig was al te openlijk zijn' wrok te toonen tegen het bondgenootschap, dat nu weldra aan den overkant der zee zou optreden. Ofschoon dan ook nergens in de onderhandelingen uitdrukkelijk melding wordt gemaakt, dat deze tijding van onmiddellijken invloed is geweest, in aanmerking genomen de jaloezie, die Engeland van den beginne af op de onderhandelingen in Frankrijk heeft gekoesterd, is het niet onwaarschijnlijk, dat de Engelsche regeering hierdoor weer minder toeschietelijk is geworden dan een oogenblik het geval scheen te zullen zijn en dat de eischen van de der Republiek niet gunstig gezinden daardoor te eerder ingang bij haar vonden [1]).

De ambassadeurs begonnen opnieuw op eene „finale" resolutie aan te dringen en de Witt verzekerde hun, dat zij die stellig zouden krijgen, als de Engelschen zoo stijfhoofdig bleven [2]). Toch hoopte hij tevens, dat men nog wel tot een eind van zaken zou komen. Het project, dat hij vroeger met Downing had opgesteld en waarvan deze nog herhaaldelijk verzekerd had, dat het in Engeland geheel en al aangenaam was, ging in sommige opzichten wat verder dan de laatste instructie der ambassadeurs; er was in bepaald, dat de „amicable" conferentie's in den Haag zouden worden gehouden, dat alleen die pretensie's in aanmerking zouden komen, waarover de pretendenten of hunne gevolmachtigden zelf klachten hadden ingebracht, en het stelde den tijd voor die conferentie's voor pretensie's binnen Europa op vier, voor die buiten Europa op acht maanden. Wat het laatste betreft, kwam het dus het Engelsche voorstel wat nader; de twee eerste punten konden, naar de Witt meende, alleen tot eer van de Staten strekken en tot beperking van dat, wat aan scheidsrechters zou worden overgelaten.

Dit concept nu werd den ambassadeurs toegezonden met verlof van de Staten-Generaal om dienovereenkomstig het verdrag te sluiten. Over den terminus a quo moesten zij den Koning voorhouden, dat hij, als die voor pretensie's binnen Europa op het

1) Hoe Downing het bericht naar Engeland zond, is te vinden in Bijlage IXf, overdreven, maar pleitend voor zijn' scherpen blik.
2) Brieven IV 232 en 234; dat de Engelschen ook van plan waren pretensie's van zuiver particulieren aard aan scheidsrechters te onderwerpen, zooals de Witt schijnt te meenen, is onwaar, zooals blijkt uit den brief van Clarendon aan Downing van 25 April 1662 O. S., B. L.

verdrag van 1654 genomen werd, er zich aan blootstelde om allerlei zaken aan te hooren, die tijdens de „Usurpateurs" waren voorgevallen, terwijl zij bovendien moesten verzekeren, dat voor die pretensie's nog altijd de gewone weg van justitie open bleef [1]). Het argument zal voor Karel II, die van het voorbeeld van Cromwell, waar het hem te pas kwam, niet zoo afkeerig was, weinig klemmends hebben gehad en al mocht de Witt beweren, dat uit dien tijd de Nederlanders meer pretensie's hadden dan de Engelschen, Downing beweerde juist het omgekeerde [2]).

Werkelijk was de eisch der Staten, dat het verdrag van 1659 alle prentensie's ook binnen Europa te niet deed, op een' slechten grondslag gevestigd. Al mochten de Engelschen, vooral Clarendon — die in dezen tijd ook aan de ambassadeurs weer sterk zijn verlangen te kennen gaf om het verdrag te sluiten, ja zelfs aan van Hoorn verzekerde, dat hij nog altijd eene nauwe alliantie met de Republiek bleef wenschen [3]) — tot staving van hun volhouden alleen aanvoeren, dat om de wille van het volk op den eisch aangaande den terminus a quo niets kon worden toegegeven [4]), niemand kon hun het recht ontzeggen om dien eisch te stellen ook zonder dat het volk hen daartoe noodzaakte. Maar waarom had dan Downing in het met de Witt opgestelde concept toegestaan den terminus a quo op 1659 te nemen? De reden hiervan was, dat dit concept door Downing was opgesteld in de overtuiging, dat het goed zou zijn het geheele verdrag te beeindigen, voordat de onderhandelingen met Frankrijk afgeloopen waren [5]); bovendien was die toestemming eigenlijk slechts schijnbaar. Downing had er namelijk voor gezorgd, dat van het verdrag van 1659 alleen relatief melding werd gemaakt [6]) en dat verdrag,

1) Zie de Res. der St. Gen. van 10 Mei 1662, bij Aitzema IV 898; cf. Brieven IV 231 vlg.

2) Brieven IV 243; Downing aan Clarendon 30 Mei 1662 O. S., B. L.

3) Brieven IV 239; Clarendon aan Downing 25 April, 2, 16 en 23 Mei 1662 O. S., B. L. 23 Mei schreef hij: „it was never of that moment to my understanding that it (de terminus van 1659) had been worth the insisting on, I meane that the Kinge was in honour obliged to insist on it".

4) Amb's aan den Griffier 19 en 26 Mei, 2 en 10 Juni 1662; Brieven IV 245 en 249.

5) Zie blz. 189.

6) Er stond: „si l'on trouve quelque chose là-dedans, dont la connoissance auroit esté devant le 20 Janvier 1659 à Londres, à l'esgard des pretensions des Anglois selon le Traité de 6 Febrier 1659 et au mesme temps à la Haye à l'esgard des Provinces Unies"; en in het verdrag van 1659 stond: „Et ensuite de cela viendront a cesser toutes les actions et pretensions qui pourroient aucunement estre meües du costé d'Angleterre, a cause des torts et mauvois rencontres qu'on pourroit alleguer estre faits par ladite Compagnie a la Nation Angloise aux Indes Orientales a l'esgard des trois navires ou d'aucune autre chose arrivée environ ce temps là, ou depuis qui soit venue à la connoissance de sadicte Altesse le vingtiesme Janvier passé".

dat de pretensie's der Engelschen over drie schepen afdeed, bepaalde, dat alle kwestie's, die omstreeks 1657 of later in Indië waren voorgevallen, tot twintig Januari 1659 zouden zijn vernietigd; er waren op dat oogenblik nog een paar andere kwestie's geweest, die de Engelsche Compagnie echter had opgegeven alleen om satisfactie te krijgen voor de drie schepen, waarover de twisten toen hoofdzakelijk liepen [1]). Daardoor was het concept van Downing en de Witt voor Engeland eigenlijk veel voordeeliger dan het door de Engelschen zelf aangebodene, omdat in het eerste voor pretensie's binnen Europa in het geheel geen' datum en voor die buiten Europa alleen de vage bepaling van het verdrag van 1659 als terminus a quo werd aangenomen, terwijl in het voorstel van Engeland 1654 en 1659 uitdrukkelijk als termini a quo werden genoemd. Hier was de diplomaat Downing in al zijne handigheid te werk gegaan, want aan de Witt heeft hij stellig niet gezegd, hoe verstrekkend de bedoeling was, waarmede hij dat project opstelde. Overigens, het beleid van de Witt in dezen liet zeer veel te wenschen over; hij had inderdaad aan van Hoorn geschreven, dat Downing in den termijn van 1659 had toegestemd, wat tot eene lange explicatie tusschen Clarendon en Downing en ook tusschen de Witt en van Hoorn aanleiding gaf [2]). Hoe Downing zich rechtvaardigde, is boven reeds medegedeeld; de Witt moest bekennen, dat hij eigenlijk wel geweten had, dat Downing in den termijn van 1659 niet onvoorwaardelijk had toegestemd, maar dat hij oordeelde, dat men het verdrag op het door hen opgemaakte concept wel kon sluiten, omdat immers naar zijne meening het voor de Engelschen veel voordeeliger zou zijn niet vóór 1659 terug te gaan. Hij had dus niet ingezien, dat Downing's bedoeling was een' weg zelfs voor pretensie's van vóór 1654 open te houden en dat in het algemeen door eene niet nauwkeurige omschrijving der wederzijdsche bedoelingen eene bron van de allergrootste onaangenaamheden zou kunnen ontstaan.

In de maand Juni stond men hoofdzakelijk in dispuut over den terminus a quo. Clarendon verontwaardigd, dat het verdrag nog al niet gesloten was, teleurgesteld ook, omdat hij uit Downing's meermalen wat al te opgeschroefde brieven had meenen te mogen opmaken, dat de Staten den terminus a quo volgens den eisch van Engeland onmiddellijk zouden inwilligen [3]); de ambassadeurs onte-

1) Downing aan Nicholas 11 April 1662 O. S., B. M.; aan Clarendon schreef hij 1 Aug. 1662 O. S.: „the persons interested had not only their Capitall restored, but wth greater profitt then if their ships had come safe home, gaining about 70 p. Cent cleare." B. L.

2) Clarendon aan Downing 25 April en 2 Mei 1662 O. S., B. L. Cf. Brieven IV 238 vlg. Hoe Downing zich rechtvaardigde, zie Bijlage IXh.

3) Zie ook Bijlage IXh.

vreden, omdat zij weer niets vorderden, terwijl door het huwelijk des Konings allerlei feesten in het vooruitzicht waren, hevig verlangende naar een einde van de „tedieuse ende kostelijcke Negotiatie" [1]); men stond opnieuw op het doode punt. Niet alleen in de onderhandelingen had de gunstige keer, die zich in het begin van April voordeed, zoo kort stand gehouden. Niettegenstaande het plakkaat van den Koning duurde het kapen op Portugeesche commissie door Engelschen nog altijd voort. De ambassadeurs bemoeiden er zich weinig meer mede, daar alles toch naar de Admiraliteit werd verwezen en de kooplieden schijnen liever eenig geld als losprijs te hebben betaald dan een kostbaar proces voor de Engelsche Admiraliteit te gaan voeren [2]). Wel had de Koning van Portugal reeds in Februari 1662 de staking der vijandelijkheden tegen de Republiek afgekondigd, maar zelfs dit was niet voldoende geweest om de kaperijen te doen ophouden, die voornamelijk nog van uit Duinkerken werden bedreven; men beweerde, dat de ratificatiën tusschen de Republiek en Portugal nog niet waren uitgewisseld en dat daarom de staking der vijandelijkheden niet zoo ernstig behoefde te worden opgevat. Karel II beloofde op hernieuwde klachten der ambassadeurs aan den gouverneur van Duinkerken en andere zeesteden te zullen schrijven om zijn plakkaat te eerbiedigen, wat na eenig dralen ook gedaan werd, maar het hielp niets [3]). Ook in de onderhandelingen was het gebleken, dat men om Portugal te kunnen begunstigen, als de vrede niet werd geratificeerd, niet al te streng tegen de kapers wilde optreden. Er was namelijk van Engelsche zijde voorgesteld om in het artikel over de commissie-vaarders eene clausule in te voegen, die het algemeene verbod aan de onderdanen van beide partijen om op vreemde commissie op elkander te kapen, eenigszins zou beperken: het zou alleen verboden zijn op „eyge beurs" schepen voor de kaapvaart uit te rusten, eene toevoeging, die natuurlijk het geheele artikel tot eene doode letter zou maken en waardoor Engeland eigenlijk terugkwam op iets, wat het reeds had toegegeven. De Staten-Generaal wilden er dan ook niets van weten [4]), terwijl zij den ambassadeurs aanhoudend gelastten op loslating der opgebrachte prijzen zonder betaling van losprijs aan te dringen, maar men kwam daarmede niets verder. Klachten werden met klachten over gebrek aan recht in de Republiek beantwoord en

1) Brieven IV 239 en cf. id, 252; Amb's aan den Griffier 19 en 26 Mei 1662.
2) Zie Amb's aan de St. Gen. 6 Jan., 5 en 26 Mei 1662.
3) Amb's aan de St. Gen. 26 Mei en aan den Griffier 2 Juni 1662; cf. Res. St. Gen. 17 April, 4, 11, 12, 13 en 30 Mei 1662.
4) Amb's aan den Griffier 5 Mei 1662; Res. St. Gen. 24 Mei 1662.

tevergeefs werd gewezen op het verschil tusschen misdrijven, gepleegd door varenden op vreemde, reeds lang ingetrokken, commissie's, die dus eigenlijk niets anders waren dan zeeroovers, en eenige „oude opgeraepte ende gansch ongefondeerde pretensien, immers voor soo veel daer van tot nogh toe informatie heeft konnen bekomen" [1]). Men begon weer te spreken over represaille-brieven, die door den Koning reeds verleend zouden zijn. De ambassadeurs slaakten de klacht, dat zij er niets meer aan konden doen en dat de zeemacht moest optreden [2]). De toestand werd weer gespannen; het Engelsche volk was tot alles tegenover de Nederlanders in staat en werkelijk vielen er dingen voor, die alle perken te buiten gingen.

Reeds in 1661 was het mogelijk geweest, dat de Deensche resident in Engeland een schip van de West-Indische compagnie, de „Graaf Enno", dat door stormweer te Plymouth was binnengeloopen, in beslag had genomen onder het voorwendsel, dat Denemarken pretensie's had op de West-Indische Compagnie, waarvoor reeds langen tijd tevergeefs schadevergoeding was gevraagd [3]). Een eindeloos gehaspel ontstond; de Deensche resident weigerde, niettegenstaande alle moeite der ambassadeurs, het schip los te laten en toen de Staten er zelf over aan Karel II schreven, bleek het, dat het schip „bij default" was verkocht; niemand had zich opgedaan om bij het proces de rechten der West-Indische Compagnie te verdedigen en de opbrengst was aan den arrestant toegewezen [4]). Er was verder in Engeland niets aan te doen, men kon in Denemarken gaan klagen. Dat zoo iets straffeloos in Engeland kon gebeuren, was al erg genoeg; dat de Staten niet krachtiger optraden, was ook hier niet te verontschuldigen.

Toen volgde in 1662 iets veel ernstigers, maar van gelijken aard, ernstiger, omdat bij den „Graaf Enno" in elk geval de beschuldigde werd getroffen en in wat nu geschiedde, geheel onschuldigen [5]). De orde van Maltha had eenige goederen bezeten in de Noordelijke Nederlanden, vooral in de buurt van Haarlem en Arnhem, die haar tijdens den opstand waren ontnomen; zij had daarover

1) Brieven IV 250 en cf. id. 248; ook bij Downing werden klachten ingebracht met verzoek om daarover naar Engeland te schrijven, wat hij natuurlijk weigerde; hij drong er integendeel op aan om geen enkel schip los te laten; Downing aan Nicholas 11, 18 April en 9 Mei 1662 O. S., B. M.
2) Amb's aan den Griffier 2 Juni 1662.
3) Over die pretensie later meer; de Amb's waren reeds 21 Sept. 1661 door de St. Gen. gelast op het schip te passen, daar men de bedoelingen der Engelschen niet vertrouwde; 21 Oct. schreven Amb's, wat er gebeurd was; cf. hunnen brief van 28 October.
4) Res. St. Gen. 26 Jan. 1662; Amb's aan de St. Gen. 3 Febr. 1662.
5) Brieven IV 256.

meermalen geklaagd en vond nu een' machtigen beschermheer in Lodewijk XIV, die er aanhoudend op liet aandringen, dat haar recht zou worden gedaan. Ook in Engeland was moeite aangewend om Karel II ten gunste der orde te doen optreden, wat reeds in 1661 gelukt was. In Augustus van dat jaar had Downing door middel van den agent van den groothertog van Hessen, den grootmeester der orde, een' brief van den Koning ontvangen, aan de Staten-Generaal met verzoek een voor de orde gunstig besluit te willen nemen, terwijl bovendien Downing zelf bevel kreeg zijn' invloed ten gunste der orde te gebruiken [1]). Downing echter vond de zaak gevaarlijk: Haarlem was er sterk bij betrokken en die stad moest om de wille van den Prins van Oranje ontzien worden; hij leverde daarom den brief niet over, als verontschuldiging aanvoerende, dat de onderteekening van één der secretarissen van Staat er aan ontbrak [2]). De verontschuldiging werd aangenomen niet alleen, maar tevens kreeg Downing de verzekering, dat hij beter aan het verlangen van den Koning had voldaan door den brief niet over te leveren dan, wanneer hij dit wel gedaan had. Het bleek, dat de brief was afgezonden tegen de beslissing van den Raad, waar men geoordeeld had, dat de tijden niet geschikt waren om ten gunste van anderen op te treden [3]).

Eene zonderlinge regeering, waaronder zoo iets kon gebeuren; zonderlinger nog, omdat hetzelfde zich in 1662 herhaalde. In Juni van dat jaar kwam plotseling het bericht, dat alle Nederlandsche schepen in de Engelsche havens, acht in getal, in beslag waren genomen door de Engelsche Admiraliteit op verzoek van den agent der Maltheser orde. De ambassadeurs hadden onmiddellijk de noodige klachten over deze handelwijze bij Clarendon geuit, die terstond op zich nam te zorgen, dat de zaak in orde kwam [4]). Door de Staten werd het bericht „niet zonder indignatie" ontvangen, wat wel eenigszins phlegmatisch uitgedrukt was; de wijze, waarop men optrad, bewees echter, dat hier de noodige ernst werd toegepast. De Witt kon zich niet begrijpen, hoe een „subaltern" college zoo iets zou durven doen zonder medewerking der regeering; het arrest werd terecht beschouwd als gelijk te staan met het verleenen

1) Beide van 3 Aug. 1661 O. S., in minuut op het R. O.
2) Downing aan Clarendon 26 Aug. 1661, B. L.
3) Clarendon aan Downing 30 Aug. 1661 O. S., B. L.
4) Amb's aan den Griffier 10 Juni 1662; Clarges, de agent in Duinkerken had den Amb's reeds in April bericht, dat door eenig bootsvolk uitgestrooid was, dat ze door de ridders van Maltha waren geworven om te kapen tegen de Republiek op commissie van Karel II; zij hadden toen uit goede bron vernomen, dat er niet „het alderminste aen" is; aan de St. Gen. 28 April 1662.

van represaille's „of wel eer als een beginsel van oorlogh"; hoe lief de vrede aan de Staten was, hier zouden zij moeten bedenken, dat „eene goede overigheydt in conscientie gehouden is sijne onderdaenen, nae vermogen, van diergelijcke violentien ende oppressien te bevrijden" [1]).

Oorlog dus, want het leek er eerst op, dat die schepen niet zoo spoedig zouden worden ontslagen als Clarendon beloofd had; de Raad besloot voorloopig alleen de Admiraliteit te bevelen niet verder te gaan, voordat de zaak aan den Koning, die toen juist met zijne gemalin op Hamptoncourt was aangekomen, zou zijn medegedeeld. De agent der Maltheser orde had een voorwendsel gevonden om het arrest te verdedigen, waartoe hij zich beriep op artikel 23 van de Unie van Utrecht, wat de ambassadeurs de vraag deed stellen, of de orde zich dan soms als „participiant" der Unie beschouwde [2]); het voorwendsel was zeker wel wat erg gezocht. De Staten hadden den ambassadeurs gelast met kracht op te treden, niet alleen te zorgen, dat het arrest werd opgeheven, maar ook, dat zoo iets niet weer kon voorkomen en dat de Admiraliteit „gecorrigeert" zou worden, als hebbende het volkenrecht en zelfs de souvereiniteit van den Engelschen Koning geschonden; eene ernstige missive werd aan Karel II gericht en toen met de opheffing van het arrest gedraald werd, volgde een tweede bevel aan de ambassadeurs in nog krasser bewoordingen [3]). Dit tweede bevel was echter niet meer noodig. Op expressen last van Karel II was het arrest opgeheven, de rechters der Admiraliteit waren „gecensureert" en hun was bevolen niet meer aldus te handelen, „op poene van Z. Maj[ts] hoochste indignatie". Aan de ambassadeurs zelf had de Koning ook zijne uiterste verontwaardiging te kennen gegeven over wat buiten zijn medeweten voorgevallen was en hij zelf had er niet ten onrechte op gewezen, dat in Engeland even goed als in de Republiek een aantal goederen der orde waren verbeurdverklaard [4]).

Nogmaals, zonderling de regeering, waaronder zoo iets kon voorvallen. Het lijdt niet den minsten twijfel, dat de zaak buiten de voornaamste staatslieden was omgegaan; Clarendon zou nooit zijne toestemming tot eene dergelijke daad hebben gegeven. Eene andere vraag is het, of niet een ander deel der regeering zoo niet heimelijk meegewerkt dan toch innerlijk verheugd is geweest over het gebeurde; ook dit kan haast niet den minsten twijfel lijden, daar er

1) Brieven IV 256 en 260; cf. id. I 537 vlg.
2) Amb's aan den Griffier 16 Juni 1662; artikel 23 moet hier natuurlijk in verband met art. 24 worden beschouwd.
3) Res. St. Gen. 15 en 22 Juni 1662, bij Aitzema IV 900 en 904.
4) Amb's aan den Griffier 23 en 30 Juni 1662; die goederen der orde in Engeland brachten £ 20.000 op; Brieven IV 265.

in zulk eene zaak met de opheffing van het arrest nog werd gedraald [1]). In de Republiek was men over het voldoen aan den wensch der Staten bijzonder tevreden; de Koning werd voor zijne welwillendheid bedankt. Wel had de Witt gewenscht, dat Karel II op den eersten brief der Staten geantwoord zou hebben, maar dit gebeurde niet [2]). Zou Engeland zich ook tevreden hebben gesteld met de toch eigenlijke zoo geringe satisfactie, die de Staten kregen, als iets dergelijks in de Republiek was voorgevallen?

Het is onder deze omstandigheden haast niet te begrijpen, dat de oorlog niet vóór 1665 is uitgebroken, want, al was nu de onmiddellijke aanleiding, die tot een' oorlog zou hebben geleid, weggenomen, men zweefde eigenlijk voortdurend in een' toestand van gisting, waarin eene kleinigheid den doorslag had kunnen geven. Overeenkomstig den raad der ambassadeurs hadden de Staten reeds in Mei besloten tot het uitrusten van twintig schepen tegen de Portugeesche commissie-vaarders [3]) en Downing had niet ten onrechte opgemerkt, dat men gemakkelijk kon raden, tegen wien die uitrusting bedoeld was [4]). Clarendon trachtte zooveel mogelijk te bemiddelen. Hij was het, die den ambassadeurs steeds beloofde, dat aan hunne wenschen ten opzichte der commissie-vaarders zou worden voldaan en dat er een streng plakkaat zou worden afgekondigd, waarin overeenkomstig den eisch der Staten bevolen zou worden hen als zeeroovers te behandelen; hij was het ook, die beloofde, dat de eisch om de bovengenoemde clausule in het artikel

---

[1]) Zie de redenen, die tot de opheffing van het arrest hebben geleid, in Bijlage IXi en cf. Bijlage IXj. Clarendon schreef aan Downing 6 Juni 1662 O. S.: „there being you know here stronger inclinations to a warre with them (n.l. de Holl.'s) then in reason there ought to be". B. L. Uit een ongedateerd stuk op het R. O. (Bundle 223): Memoire et tres humble prière a Monsieur le Chevalier Bennet, secretaire d'Estat de sa Maj. etc., dat dus in elk geval niet ouder kan zijn dan het laatst van 1662, blijkt, dat er later door de Maltheser orde nog weer moeite is gedaan om interventie van den Koning te verkrijgen en orders daartoe aan Downing te geven; dit heeft echter geene gevolgen gehad.

[2]) St. Gen. aan Karel II 6 Juli 1662; Brieven IV 262, 263, 267 en 274. Downing, ofschoon het arrest op zich zelf afkeurende, schreef aan Nicholas 6 Juni 1662 O. S.: „this businesse hath struck such a terror at Amsterdam (they supposing this to be a presaging of more and worse) that actions of the E. I. Company are this weeke strangely fallen, whereby and upon all occasions (when it is apprehended his Maj^ty is in earnest) it appeares what an apprehension the people have heare of a breach wth England, let some huffe and puff and seeme to brave it as they please". B. M.

[3]) Res. St. Gen. 26 Mei, bij Aitzema IV 899; 30 Juni raadden de Amb's aan de uitrusting wat te verhaasten.

[4]) Downing aan Clarendon 24 Mei 1662 O. S.: „in truth to be in readiness at all adventures". B. L. Uit verschillende brieven van van Ruiven b.v. 12 en. 19 Mei, 2 Juni 1662 blijkt de groote ontevredenheid, vooral in Holl. en Zeel

over de commissie-vaarders op te nemen, waarvan het hem zelfs niet eens bekend was, dat hij gesteld was, niet zou worden gehandhaafd [1]), maar, al hielp de Portugeesche ambassadeur in Engeland mede om te trachten een einde aan die kaperijen te maken, er bleven steeds redenen tot klagen. Van terugbetaling der afgeperste losprijzen, zooals de Staten ook eischten, van loslating van eenige in Duinkerken opgebrachte schepen kwam niets; men bleef er bij den weg der gewone justitie te willen volgen en toen met behulp van den Portugeeschen ambassadeur door Karel II een tweede brief aan den gouverneur van Duinkerken werd afgezonden met bevel om de schepen zonder meer los te laten, weigerde deze nog onder allerlei voorwendsels aan dit bevel te voldoen [2]). Inderdaad, de Staten-Generaal hebben groote lankmoedigheid getoond.

Er waren nog andere kwestie's genoeg, die ook de algemeene verhouding teekenden. Poeloe-Run, waarover een tijdlang geheel gezwegen was, verscheen weer aan den gezichtseinder. De Engelsche Compagnie was zoo vrij geweest het te gaan opeischen, ofschoon men het over de overlevering nog nooit geheel eens was geworden; de Gouverneur en Raden te Batavia waren dan ook even vrij geweest met te weigeren aan den eisch der Engelschen te voldoen. Een ernstig verwijt bereikte de ambassadeurs in een' brief van den Koning zelven, dat de belofte der Staten door het weigeren van de overlevering geschonden was. De ambassadeurs antwoordden terecht, dat er ééne voorwaarde aan de teruggave was verbonden geweest en wel erkenning van het verdrag van 1659, wat nog niet geschied was, toen de schepen naar Indië waren afgevaren. Nu dit wel het geval was, kon er geen bezwaar meer bestaan de akte goed te keuren, zooals de Staten die vroeger hadden voorgesteld, en zoo bereikte men in twee jaren een resultaat, dat bij eene goede verstandhouding in twee weken verkregen zou kunnen zijn [3]).

Daarnaast kwamen klachten voor van de Nederlandsche kooplieden „van het Entrecours alhier", dat zij tegen het vroegere gebruik in

---

[1]) Amb's aan den Griffier 30 Juni 1662; cf. Brieven IV 261 en verder passim. Clarendon aan Downing 6 Juni 1662 O. S., B. L. Dat ook Karel II het in den grond der zaak met Clarendon eens was, dat men alles moest doen om die kaperijen tegen te gaan, blijkt uit wat Morrice 9 Mei aan Downing schreef: „I acquainted his Maj^ty with what you writte the last weeke of this concernment, but the kinge resolved that no such rapts should be heere receaved and what was in his power should be restored to the Dutch, if taken from them by his subjects so commissionated." B. M. Zie verder Bijlage IX l.

[2]) Zie het verbaal passim en cf. Cal. of State Papers, Dom. Series, 1661—1662, p. 405, 407, 413 en 419. Clarges, de agent der St. te Duinkerken, werd uit die stad verwijderd, omdat men zijn credentiaal niet in orde had bevonden.

[3]) Amb's aan den Griffier 16 en 30 Juni 1662; Res. St. Gen. 22 Juni 1662, bij Aitzema IV 905. — Cf. blz. 86 vlg.

met personeele lasten werden bezwaard [1]), waaraan natuurlijk niets te doen was; het Entrecours zelf was niet meer in wezen, men kon dus niet verwachten, dat bepalingen daaruit zouden worden gehandhaafd, als de Engelsche regeering dat niet wilde. Aan den anderen kant klaagden de Merchant-Adventurers over schending van de groote voorrechten, die zij in de Republiek hadden verkregen. Bekommerden de Staten zich niet veel om de kooplieden van het Entrecours te Londen, die trouwens ook wel het grootste gedeelte van hun Nederlanderschap zullen hebben afgelegd, de Engelsche regeering handelde anders. Downing diende eene memorie in met verzoek om satisfactie voor eene schending van een privilege der Adventurers, dat hun of hunnen weduwen de vrijheid gaf zich naar Engeland te begeven, als zij dit wilden, zonder betaling van eenig last- of veilgeld, waartegen door de Admiraliteit van Rotterdam was gezondigd [2]).

Behalve de „Charles" en de „Experience" viel nu nog een ander schip, de „Daniël", onder de vervolgingen van den envoyé, een schip, dat door de Hollanders op de kust van Guinea was buitgemaakt en naar D'Elmina gevoerd; zooals altijd in dergelijke gevallen was het scheepvolk ruw behandeld, ja, het zou zelfs verloren zijn geweest, als er niet bijtijds hulp uit Cormantine was gekomen. Die drie schepen en nog eenige andere hebben Downing heel wat last veroorzaakt; telkens dreigde hij met andere middelen, als men geene satisfactie gaf, maar die andere middelen bleven uit [3]), hoe zeer Downing er in Engeland ook op aandrong. Toch was het optreden tegenover de Republiek niet zeer zacht te noemen en het zou nog wel anders geweest zijn, als Karel II in staat was geweest even krachtig op te treden als Cromwell. Vooral met dit laatste voor oogen, kan men de Staten zeer terecht beschuldigen, dat hun optreden, al was het om de wille van den vrede, meermalen veel

[1]) Amb's aan de St. Gen. 5 Mei 1662. Wat men precies te verstaan heeft onder de kooplieden van het Entrecours te Londen, is mij niet bekend.

[2]) Memorie van 10 April 1662 O. S.; cf. Aitzema IV 898; St. Gen. verwezen de memorie naar de Adm. van Rotterdam. Er bestond in dien tijd reeds een naijver tusschen Rotterdam en Dordrecht over die Compagnie; Rotterdam wilde den zetel der Adventurers in die stad hebben en had zich daartoe tot Downing gewend, die het zeer had aangeraden in het belang van den handel en omdat Rotterdam dan de belangen van den Prins misschien zou bevorderen; Downing aan Clarendon 23 Sept. en 25 Nov. 1661, B. L.; Clarendon was er niet afkeerig van, schreef hij 22 Nov. 1661 O. S. aan Downing, B. L.; eerst na den vrede van Breda is er ernstig kwestie van geweest. — Cf. blz. 104.

[3]) Memorie's van 28 Maart, 12 April en 13 Mei 1662, R. A.; in de laatste dreigde hij, dat men schepen van die steden, door welker inwoners het nadeel was toegebracht, zou opbrengen; dat hij dit „divide et impera" ernstig wilde toepassen, blijkt uit zijn' brief aan Nicholas van 9 Mei 1662 O. S., B. M.

te zwak is geweest; de schade, door de aanhoudende kaperijen geleden, moet toch stellig tot eene niet onbelangrijke som zijn gestegen.

In de onderhandelingen hing alles nog aan den terminus a quo [1]). Men zou reeds lang toegegeven hebben, schreef Downing, maar men vreesde, dat dan nog andere eischen zouden worden gesteld; de Witt had het hem ronduit gezegd en het is duidelijk, dat de Witt hier den nieuwen eisch ten opzichte der commissie-vaarders bedoelde, een' eisch, dien Downing ten sterkste afried, want al kreeg Engeland daardoor het voordeel Portugal bij te staan, de Republiek zou dubbel hare schade inhalen, als Engeland eens met Spanje in oorlog geraakte [2]). Al kon men na de verzekering van Clarendon weten, dat die eisch niet gehandhaafd zou worden, men bleef volgens Downing voortgaan met het verspreiden van allerlei geruchten, dat Engeland nog lang niet van plan was het verdrag of den vrede, zooals men terecht zeide, te sluiten, met andere woorden, men trachtte door allerlei slechte dingen over den Koning uit te strooien de terugroeping der ambassadeurs te bevorderen [3]). Inderdaad had de Witt voor die terugroeping steeds zijn best gedaan, maar nog slechts drie provinciën hadden er in toegestemd; Overijsel alleen voorwaardelijk, terwijl Gelderland, Friesland en Groningen, hoewel hun door de Staten-Generaal een brief werd gezonden, waarin werkelijk op die aanhoudende verandering in de eischen van Engeland met klem werd gewezen, bleven weigeren [4]). Men zou de samenkomst der Staten van Holland, die tegen het begin van Juli was vastgesteld, moeten afwachten. Hoewel overtuigd, dat men ten slotte zou toegeven, besloot Downing eene memorie in te dienen, waarin hij die onware beschuldigingen, dat men in Engeland steeds veranderde, trachtte te weerleggen; hij zorgde er bovendien voor, dat de memorie gedrukt en overal verspreid werd [5]). Tegelijk werden de ambassadeurs op eene audiëntie ontboden, waarin Karel II hun te kennen gaf, dat het dralen der Staten hem verdroot en dat hij een spoedig antwoord eischte op het éene punt in kwestie, dat nog overbleef. De kwestie over de commissie-vaarders bleef toegegeven; de Koning

[1]) Bij Res. St. Gen. 24 Mei, 9 en 22 Juni 1662 waren Amb's gelast bij hunnen eisch te blijven.

[2]) Downing aan Clarendon 30 Mei 1662 O. S., B. L.

[3]) Downing aan Nicholas 13 Juni 1662 O. S., B. M.

[4]) Brieven IV 253 en 258; de brief der St. Gen. bij Aitzema IV 901; voora Zeeland schijnt zeer tegen toegeven geweest te zijn; Downing schreef, dat het was geworden „a meere nest of Pirats"; aan Nicholas 24 Mei 1662 O. S., B. M.

[5]) Memorie van 18 Juni O. S., R. A.; cf. Bijlage IXk en Downing aan Clarendon 27 Juni 1662 O. S., bij Lister III 203, en aan Nicholas 20 Juni 1662 O. S., B. M.

keurde verder de akte voor de overlevering van Poeloe-Run goed [1]). Op hetzelfde oogenblik werd eene niet zeer geruststellende tijding aan de Staten gezonden: het gerucht liep, dat de Koning om zeer dringende redenen een Parlement zou samenroepen en dat hij reeds besloten had onmiddellijk twintig oorlogsschepen uit te rusten [2]). Downing kon tevreden zijn; men scheen zeer krachtig te zullen ingrijpen. Inderdaad was Clarendon het lange wachten moe; het bevel tot de uitrusting der twintig schepen was werkelijk gegeven om „in all events" gereed te zijn [3]). Ook van Hoorn schreef aan de Witt, dat het afbreken op die éene kwestie in Engeland hoog zou worden opgenomen [4]).

Welke was de indruk hiervan in de Republiek? Men had nu aan den éenen kant de verzekering, dat de vermoedens, die men had, dat Engeland nieuwe eischen zou stellen, ongegrond waren, vermoedens, die overigens door Beverweert, die wegens eene ernstige ziekte zijner echtgenoote in het laatst van Juni „uyt Christelijcke mededogentheijt" verlof kreeg om terug te komen [5]), in zijn rapport aan de Staten waren bevestigd; aan den anderen kant liep men groot gevaar van oorlog, als men bleef weigeren. Dit, gevoegd bij de meening, dat Engeland immers eer benadeeld dan bevoordeeld werd door terug te gaan tot de pretensie's van vóór 1659 in Europa, had tengevolge, dat de Staten van Holland in het begin van Juli ten opzichte van den terminus a quo toegaven, waarop na eenig dralen van Gelderland en Utrecht de Staten-Generaal hetzelfde deden [6]). Eindelijk was dus iets ingewilligd waarop men zonder veel recht zoo lang onwrikbaar was blijven staan [7]). Downing meende eene zeer groote overwinning behaald te hebben, die hij daarom des te grooter achtte, omdat hij vreesde, dat de Republiek, die nu gesterkt was door de alliantie met Frankrijk, door Lodewijk XIV onder de hand werd aangemoedigd om niet toe te geven. Er liepen in dien tijd allerlei geruchten over een' aanval, dien Frankrijk en Spanje op Duinkerken beraamden,

[1]) Amb's aan den Griffier 6 Juli 1662; Amb's dienden daarop eene lange memorie in om het gedrag hunner meesters te verdedigen, die de hooge goedkeuring der Staten verwierf; zie Brieven IV 275.

[2]) Amb's aan de St. Gen. 6 Juli 1662.

[3]) Clarendon aan Downing 13, 20 en 27 Juni 1662 O. S., B. L.; cf. Downing aan Nicholas 4 Juli 1662 O. S., B. M.

[4]) Brieven IV 268; cf. id. 274 en 277.

[5]) Res. St. Gen. 15 Juni 1662; Brieven IV 258. Cf. Bijlage IXk; ongeveer hetzelfde als Downing, schrijven Wicquefort 29 Juni en van Ruiven 15 Juli 1662 over het rapport van Beverweert Aff. Etr. en R. O.

[6]) Secr. Res. Holl. 12 Juli, II 361; Secr. Res. St. Gen. 19 Juli 1662; cf. Brieven IV 270. Zeeland gaf alleen toe, omdat Holl. het had gedaan; Downing aan Nicholas 11 Juli 1662 O. S., R. O.

[7]) Cf. b.v. Brieven IV 250.

waarbij dan ook de Republiek, in elk geval als het verdrag met Engeland nog niet gesloten was, mee zou helpen, waarom Downing er ernstig op aandrong om met geene nieuwe moeilijkheden te komen [1]). Al zijn die geruchten zonder eenigen grond van waarheid geweest — zij zullen wel in het algemeen hebben samengehangen met andere geruchten over den verkoop van Duinkerken door Engeland — het feit, dat Downing er op wees, dat men nu geene nieuwe bezwaren te berde moest brengen, bewijst, dat hij zelf ook niet geheel en al overtuigd was van de waarheid van de verzekeringen, die hij aan de Staten had gedaan, dat Engeland in de onderhandelingen nooit veranderlijk was geweest.

De Staten-Generaal hadden nu ook te kennen gegeven, dat zij van verdere eischen niets wilden weten; de lang bestreden clausule om den ambassadeurs verlof te geven om terug te keeren, als er nog andere moeilijkheden kwamen, was eindelijk aangenomen. Den ambassadeurs werd bovendien op het hart gedrukt om in kleinere zaken, als de vaststelling van den tijd, wanneer de uitwisseling van de lijst der pretensie's zou plaats hebben, binnen hoeveel maanden de scheidsrechters uitspraak zouden moeten doen, het stellen van opperscheidsrechters en dergelijke, de hand te lichten, als zij maar zorgden, dat ze nu geen' nieuwen last meer noodig hadden [2]).

De tijding, dat de Staten hadden toegegeven, scheen in Engeland veel tevredenheid te doen ontstaan; van nieuwe zwarigheden scheen geene sprake meer te zullen zijn en van Hoorn verzekerde aan de Witt, dat er geen twijfel aan was, of het verdrag zou nu weldra gesloten zijn, wat de Koning ook verzekerd had, toen de nieuwe last hem door de ambassadeurs was medegedeeld [3]). De Witt was echter nog niet gerust, hij vreesde voor nieuwe „hacquetten" [4]). Reeds was de goede luim der ambassadeurs ook iets bedorven, omdat zij in eene conferentie over de nieuwe instructie slechts drie commissarissen aanwezig vonden, wat niet voldoende was om te onderhandelen. Toen zij later een schriftelijk voorstel hadden ingeleverd, werd in antwoord daarop de vrees van de Witt maar al te zeer bewaarheid; men eischte, dat de schepen „Henry Bon Adventure" en „Bona Esperanza" van de algemeene ver-

[1]) Downing vermeldt een bericht uit de Haarlemmer Courant; aan Clarendon 30 Mei en 27 Juni 1662 O. S., de laatste bij Lister III 204; ook van Ruiven meldt het 10 Juni 1662, R. O.

[2]) Zie den brief van de Witt aan Bev. en van Hoorn 14 Juli 1662. Brieven IV 270 vlg., goedgekeurd door St. Holl. en St. Gen.; cf. id. 272 en 275.

[3]) Brieven IV 276 en 278; Amb's aan de St. Gen. 21 Juli en aan den Griffier 28 Juli 1662.

[4]) Brieven IV 280.

nietiging der pretensie's van vóór 1654 moesten worden uitgezonderd; aan de belanghebbenden in die schepen zou het moeten vrij staan het daarover reeds begonnen proces te vervolgen langs den weg, dien zij met behulp van den Koning hadden ingeslagen [1]).

Welke was de kwestie, welke de reeds ingeslagen weg? Het was in April 1662 geweest, dat Downing eene memorie met een' brief van Karel II aan de Staten-Generaal had overgeleverd, waarin satisfactie werd gevraagd voor de beide genoemde schepen [2]), waarvan het éene, de „Bona Esperanza", in 1643 door de Oost-Indische Compagnie genomen was op de kust van Malabar, het andere, de „Henry Bon Adventure" op St. Mauritius schipbreuk had geleden, terwijl de Hollanders daar, naar hun beweren met toestemming der schipbreukelingen, zich in bezit hadden gesteld van de overblijfselen er van. Reeds in 1649 was door de Oost-Indische Compagnie op een' daartoe namens William Courten, den eigenaar der beide schepen, ingestelden eisch, de som van vijf en tachtig duizend pond betaald. Nu echter werd aangevoerd, dat Courten voor schulden van zijn' vader de beide schepen had toegewezen aan een' zekeren Paulus Pindar, die ook vroeger de zaak reeds vervolgd had en voor wiens erfgenamen en schuldeischers satisfactie werd gevraagd; bovendien werd beweerd, dat tijdens Cromwell de belanghebbenden niet hadden durven optreden, omdat zij trouw waren gebleven aan den Koning, eene groote leugen, zooals de Staten aantoonden door er op te wijzen, dat in 1654 de pretensie reeds was voorgelegd aan de toen benoemde commissarissen-deciseurs.

Wicquefort spreekt van de zaak als „une mechante cause" en gefondeerd op „pretensions ridicules"; dat was niet ver van de waarheid [3]). Afgezien van het proces zelf, dat in 1649 was gevoerd, kan het niet ontkend worden, dat de Engelsche regeering eene dubbele belofte schond: vooreerst, dat geene nieuwe eischen zouden worden gesteld, ten tweede, dat niet onvoorwaardelijk voor alle pretensie's buiten Europa het jaar 1659 als terminus a quo werd aangenomen, terwijl bovendien naar alle recht en billijkheid het verdrag van 1654 reeds een einde aan de zaak had gemaakt. In één geval zou men er recht op hebben gehad, ten minste een schijn van recht, namelijk, wanneer het vroeger door Downing met de Witt opgemaakte project, waarin van de overeenkomst van 1659 slechts relatief meldig werd gemaakt, was aangenomen. Downing vestigde daarop uitdrukkelijk de aandacht van Clarendon; ofschoon hij overtuigd was, dat de zaak nu van een' zeer bedenkelijken aard was, liet hij niet na aan den wensch zijner regeering te voldoen en aanhoudend op satisfactie aan te dringen [1]). Nadat hij drie memorie's had ingediend, gaven de Staten hem een antwoord in zeer gematigde termen, maar tevens duidelijk aanwijzende, dat zij om niets ter wereld gezind waren op de verdragen van 1654 en 1659 terug te komen, terwijl zij er alleen voor dezen keer in wilden toestemmen om eene zaak van vóór 1654 grondig te weerleggen, wat gedaan werd met de overlevering der stukken, waarop in 1649 het accoord was gesloten, en verder met eene verwijzing naar brieven van Karel I zelf, waarin deze in het geheel geene melding maakte van Paulus Pindar als eigenaar van de schepen [2]). Dit antwoord werd aan Downing ter hand gesteld in eene conferentie met Gedeputeerden der Staten, de eerste, die na de ceremonie-kwestie gehouden werd; bovendien schreven de Staten in dien geest aan Karel II. Downing's repliek liet niet lang op zich wachten; hij bleef satisfactie eischen: het proces van 1649 was onwettig geweest en het verdrag van 1654 deed evenmin als dat van 1659 onverbiddelijk alle vroegere pretensie's te niet; de brieven van Karel I tot aanbeveling van Courten waren geschreven, terwijl de Koning niet geheel en al op de hoogte was geweest van de kwestie; de Koning was verplicht voor zijne onderdanen op te treden; hij kon de uitvluchten der Staten niet aannemen [3]).

---

[1]) „Par la voye qu'ils ont pris dans laquelle ils ont desja fait quelque progres par l'entremise de sa Majesté en leur faveur"; Amb's aan de Griffier 11 Aug.; cf. id. 4 Aug. en aan de St. Gen. 31 Juli 1662.

[2]) Memorie van 10|20 April 1662 met een' brief van 21 Maart 1662 O. S., R. A.; de instructie van Downing daarvoor in Bijlage IXg.

[3]) Zie Wicquefort III 81 vlg.; daar wordt, evenals in de bij Aitzema IV 904 gedrukte Res. St. Gen. van 22 Juni 1662, ten onrechte gezegd, dat de kwestie in 1659 nogmaals werd opgehaald; toen waren geene commissarissen-deciseurs benoemd, wel in 1654. Wicquefort vermelt het proces in 1650 en 1651, door Pindar te Amsterdam begonnen; elders wordt vermeld, dat Pindar reeds in 1645 en 1648 pogingen om satisfactie te krijgen had gedaan bij de schepenen van Amsterdam; zie: The true State of the Case betweene the East India Comp[r]. of the Netherlands, and S[r] W[m] Courten, S[r]. Paul Pindar, and their C[rs]. etc., bij Lister III 518; in een pamflet (Knuttel n[0]. 8583) komt voor: De saecke getrouwelick voorgestelt, tusschen de Administrateurs, Crediteuren ende geassigneerde van Sir Paulus Pindar, Ridder, Sir Edward Littleton, Baronet, ende Willem Courten Sal[r]. ter eenre ende de Nederlandsche Oost Indische Compagnie ter andere zijde", waarin wordt medegedeeld, dat de beide schepen door den zoon van Courten voor een groot deel waren toegewezen aan Pindar en Littleton. Men ziet, hoe verward de zaak was; cf. later. De te geven satisfactie werd daar in 1662 berekend op £ 163400 en in het eerstgenoemde stuk (in 1664) op £ 151612; verder kan voor eene uiteenzetting van het proces verwezen worden naar Downing's brief aan Clarendon van 18 Dec. 1663 O. S., bij Lister III 263 vlg.

[1]) Memorie's van 3|13 Mei en 6|16 Juni 1662, R. A.

[2]) Res. St. Gen. 22 Juni 1662, bij Aitzema IV 902; cf. Brieven IV 296.

[3]) Memorie van 3|13 Juli 1662 (b.v. in den catalogus van pamfletten van Petit, no. 3233).

Nooit is waarschijnlijk eene memorie ingediend, die zulke klaarblijkelijke drogredenen bevatte. Van het feit, dat Karel II wel degelijk had gezegd, dat geene pretensie's buiten Europa van vóór 1659 zouden worden opgehaald, werd natuurlijk geene melding gemaakt. Downing oordeelde, dat nu eenmaal de zaak te berde was gebracht, men ze in geen geval niet meer moest opgeven. Dat was een vaste stelregel, dien hij volgde; anders zou immers des Konings reputatie geheel en al verloren gaan en, als men nu de zaak gewonnen gaf, dan zou het blijken, dat de Witt's streven om de ambassadeurs te doen terugroepen om daardoor pressie op Engeland uit te oefenen, volkomen gerechtvaardigd was geweest. Bovendien achtte hij het niet noodig om, nu eenmaal de terminus a quo was toegestaan, terwijl de geruchten over den aanval op Duinkerken weer verdwenen waren, veel haast te maken; immers, de Republiek alleen zou toch geen' oorlog beginnen en als de Koning maar dringend satisfactie bleef eischen en ondertusschen het verzoek der ambassadeurs om de in Duinkerken en elders opgebrachte schepen los te laten niet inwilligde, dan zouden de Staten wel toegeven; door nu wat te wachten, won men bovendien het voordeel, dat de Republiek geene gelegenheid zou hebben het verdrag met Engeland door Frankrijk te doen garandeeren bij de uitwisseling der ratificatie's met dit land, die weldra moest volgen [1]).

Men dacht in Engeland ook niet aan toegeven, maar evenmin was men in de Republiek van plan den nieuwen eisch geheel te weigeren. Den ambassadeurs werd gelast desnoods toe te staan, dat bij een afzonderlijk artikel van het verdrag werd bepaald, dat de belanghebbenden in de beide schepen hun proces voor de schepenbank van Amsterdam zouden mogen vervolgen [2]). Het bleek, dat men in Engeland wel niet de bedoeling had om de beide schepen te onderwerpen aan het oordeel der te benoemen scheidsrechters, maar men wilde toch ook de plaats, waar en hoe het proces zou worden vervolgd, niet hebben uitgedrukt, daar de commissarissen niet wisten of voorgaven niet te weten, of het proces reeds begonnen was; zij hadden er bijgevoegd, dat zij niet anders oordeelden dan, dat het de bedoeling van den Koning was, het proces te doen vervolgen voor den competenten rechter, mits men maar zou mogen appelleeren naar den „stijl" des lands en bij weigering van justitie de Staten zelf „clachtig" vallen. De ambassadeurs boden aan dit toe te geven, als maar duidelijk werd uit-

[1]) Downing aan Nicholas en aan Clarendon 9, 11, 18 en 25 Juli O. S., B. M. en B. L.; cf. Lister III 217.

[2]) Cf. Brieven IV 240.

gedrukt, dat het proces eerst voor de schepenbank van Amsterdam vervolgd zou worden, waarvan de commissarissen toen nog al niet wilden weten [1]).

Hoewel het niet duidelijk werd gezegd, was de bedoeling der Engelschen toch niet moeilijk te vatten: zij wilden zich het recht voorbehouden om de kwestie als staatszaak te doen behandelen, dat wil zeggen, langs dien weg, dien Downing zoo dikwijls als den eenig waren in de Republiek had aangeprezen, dien hij nu in zijne memorie's over de beide schepen ook in deze kwestie eischte, den Staten zelfs voorhoudende, dat zij erg dankbaar moesten zijn, dat de Koning van den definitieven termijn van 1654 en 1659 slechts twee zaken uitzonderde [2]). Van Hoorn had deze bedoeling wel geraden, maar tevens opgemerkt, dat men daarin nooit zou toestemmen, zooals de Staten in hun antwoord aan Downing ook duidelijk hadden doen uitkomen [3]).

Het scheen, dat de Staten nu op hun standpunt zouden blijven staan. De brieven der ambassadeurs, waarin gemeld werd, dat zij verder niets gedaan konden krijgen en dat de Koning om zijne onderdanen niets kon toegeven, werden eenvoudig voor kennisgeving aangenomen; er was zelfs sprake van geweest de machtiging om desnoods het proces voor de schepenbank van Amsterdam te laten vervolgen in te trekken [4]). De ambassadeurs begonnen in Engeland over hun vertrek te spreken, nadat zij hunne teleurstelling hadden uitgedrukt, dat niettegenstaande 's Konings plechtige verzekering nog nieuwe eischen waren gesteld; Clarendon antwoordde met „eenige nae dreygementen smaeckende woorden" [5]). Bij de ontvangst der brieven, waarin dit gemeld werd, ontstond er een ernstig debat in de Staten-Generaal; de brieven werden eerst in handen van commissarissen gesteld, maar ten slotte toch alleen voor kennisgeving aangenomen; dat hadden Holland en Zeeland doorgedreven, maar Gelderland en Friesland hadden geprotesteerd en dus te kennen gegeven, dat zij om zulk eene kleinigheid geene afbreking der onderhandelingen wenschten. Het dwangmiddel, dat in Engeland misschien ten slotte invloed zou hebben gehad, werd weer wat slapper en Downing verzuimde in zijne brieven niet hierop met nadruk te wijzen. [6]).

[1]) Amb's aan den Griffier 11 Aug. 1662.

[2]) Dit b.v. in zijne memorie van 20 Aug. 1662 O. S., R. A.

[3]) Brieven IV 283 en 289.

[4]) Id. 285.

[5]) Id. 286. Amb's aan den Griffier 18 Aug. 1662.

[6]) Downing aan Nicholas 15 Aug. 1662 O. S., B. M.; Brieven IV 287 en cf. I 561.

De ambassadeurs echter bleven besloten heen te gaan, ofschoon zij geene haast maakten, want zij wisten, dat hun vertrek ernstige gevolgen zou hebben. Behalve het volk, dat „ten uijtersten" op de Nederlanders verbitterd was, waren er velen in de kringen der regeering, die het sluiten van het verdrag zooveel mogelijk tegenhielden. Ook eene partij, die Spaanschgezind was, deed daaraan mede, hopende, dat de verovering van Portugal aan Spanje gemakkelijk zou vallen, als de twee zeemogendheden in oorlog geraakten [1]). Hadden de ambassadeurs geweten, dat niet allen in de Republiek wilden volhouden, wat de Witt hun echter niet gemeld had, dan zouden ze wellicht nog minder haast hebben gemaakt. Ook in Engeland evenwel waren er, die er tegen opzagen hen te laten gaan, en het behoeft niet gezegd te worden, wie dat wel het meest gevreesd heeft. Er was een uitstekend middel om de audiëntie, die de ambassadeurs bij Karel II hadden verzocht om afscheid te nemen, uit te stellen; de Koning en de Koningin deden hun' intocht in Londen en men gaf voor, dat er geen tijd voor eene audiëntie was [2]).

De ambassadeurs spanden onderwijl nog al hunne krachten in om de Engelschen tot toegeven te bewegen en zij trachtten ook de gezanten te Londen van het recht der Staten te overtuigen. Vooral wendden zij zich tot Hannibal Seestedt, die als buitengewoon ambassadeur van Denemarken te Londen vertoefde. Als het tot oorlog mocht komen, zou ook de verhouding tot de Noordsche mogendheden van het grootste belang zijn en vooral op Denemarken scheen men wegens den in den oorlog tegen Zweden gegeven steun te mogen rekenen. Uiterlijk was de verhouding tot dat land zeer goed, maar dat Denemarken niet zoo dankbaar was, als de Staten wel gaarne gezien zouden hebben, was reeds gebleken uit het verdrag, dat het met Engeland had gesloten, waarin eene bepaling was opgenomen, dat het den vijanden van Engeland geene hulp zou mogen verleenen, wat streed met de alliantie van Denemarken met de Staten. Toch had Seestedt, toen hij in Juli in den Haag verblijf had gehouden, zich zeer welwillend betoond. Later had hij zelfs den wensch geuit om eene triple-alliantie te sluiten of in elk geval Engeland op te nemen in de alliantie van de Republiek met Denemarken. Ofschoon de Witt hoop had op verwezenlijking van dit voorstel [3]), is het niet noodig aan te toonen, hoe gering die hoop inderdaad kon zijn; het moest veeleer een bewijs zijn, dat

1) Brieven IV 289.

2) Brieven IV 293; Amb's aan den Griffier 25 Aug. en 1 Sept. 1662.

3) Id. 272 en 280.

Denemarken meer tot Engeland overhelde. Ook in Engeland bleef Seestedt welwillend tegenover de ambassadeurs; hij verklaarde zijn best gedaan te hebben de Engelsche regeering tot toegeven te bewegen, maar zonder goeden uitslag; hij bood tevens aan als bemiddelaar op te treden, wat de ambassadeurs echter hadden afgewezen, meenende, dat er geen bemiddelaar noodig was [1]), evenals ook de Staten reeds in Mei een voorstel van den Deenschen Koning met hetzelfde aanbod hadden geweigerd [2]).

Nog bleef in de Republiek de meerderheid afkeerig van toegeven. De volgende brieven der ambassadeurs waren weer voor kennisgeving aangenomen, opnieuw onder protest van Gelderland en Friesland, terwijl Groningen volgens Downing alleen door Holland en Zeeland van toegeven werd teruggehouden; de beide andere gewesten schitterden door afwezigheid [3]). Downing had met de grootste opmerkzaamheid alles gevolgd; hij wist, dat ook nu evenals vroeger als reden om vol te houden werd aangevoerd, dat anders nog weer nieuwe eischen zouden worden gesteld, eene reden, die men trouwens, na alles wat voorgevallen was, niet zonder recht kon te berde brengen; hij herinnerde zich verder, dat vroeger zijne memorie om dergelijke geruchten als onwaarheid tegen te spreken haren invloed niet gemist had. Daarom besloot hij dit middel nogmaals toe te passen, nu niet openlijk in eene afzonderlijke memorie, maar gemengd in een antwoord op een nieuw vertoog der Staten over de verschillende schepen, dat hem juist was ter hand gesteld [4]). Daarenboven gebruikte hij nog een ander middel om indruk te maken: hij liet in de gazette drukken, dat, als de ambassadeurs terugkwamen, hij ook onmiddellijk zou vertrekken, eene dreiging, die ook vervuld zou zijn, daar Clarendon ze geheel goedkeurde [5]). Tevens wist hij mede te deelen, dat een burgemeester van Haarlem aan een' zijner vrienden had verteld, dat de stad Haarlem tot toegeven overhelde.

Inderdaad was die vriend niet ver van de waarheid geweest. De Witt had de steden van Holland steeds op de hoogte gehouden van wat er in de onderhandelingen in Engeland was voorgevallen en hoe de Staten-Generaal altijd bij hunne laatste resolutie hadden volhard. Van eenig weifelen in Holland was nog niets gebleken; als dit wel het geval was geweest, dan zouden de Staten natuurlijk

1) Id. 279, 283, 290, 293; Amb's aan den Griffier 25 Aug. 1662.

2) Res. St. Gen. 12 Mei 1662.

3) Downing aan Nicholas 22 Aug. 1662 O. S., B. M.

4) Memorie van 20 Aug. 1662 O. S.; de memorie werd alleen door de provinciën overgenomen; Brieven IV 292. De bedoelde Res's zijn van 26 en 28 Aug.

5) Downing aan Clarendon 22 Aug. en Clarendon aan Downing 29 Aug. 1662 O. S., B. L.

in buitengewone vergadering zijn beschreven, terwijl de Gecommitteerde Raden nog op den acht en twinstigsten Augustus de gewone vergadering tegen twaalf September hadden uitgeschreven, en, als men bij het eenmaal geeischte bleef, dan zouden de ambassadeurs naar alle waarschijnlijkheid tegen dien tijd reeds terug zijn. Zooals Downing zeer terecht had opgemerkt, grondde men het niet verder toegeven geheel op de vrees, dat Engeland anders nog met nieuwe eischen voor den dag zou komen; hoe zou anders, schreef de Witt, als men geen hoop had, dat men de Republiek nog wat meer geld zou kunnen „uytmelcken", de Koning tegen zijn koninklijk woord in zulk eene pretensie als die over de beide schepen durven handhaven, terwijl hij genoeg te doen had om Portugal te steunen en terwijl men in Engeland zelf nog altijd voor een' opstand had te vreezen [1]). Geheel overtuigd, dat er geene sprake van toegeven zou zijn, begaf de Witt zich in het laatst van Augustus voor eenige dagen naar Geervliet. Nauwelijks was hij daar, of eene aanschrijving bereikte hem, dat èn Haarlem èn Enkhuizen eene buitengewone vergadering der Staten noodig oordeelden, omdat het afbreken der onderhandelingen hoogstwaarschijnlijk een' oorlog ten gevolge zou hebben [2]). Het scheen, dat Downing's optreden ook nu weer van invloed zou zijn. In elk geval durfden de Gecommitteerde Raden onder deze omstandigheden de verantwoordelijkheid niet op zich nemen om de zaak op haar beloop te laten. De vergadering werd onmiddellijk buitengewoon samengeroepen, maar op raad van de Witt werd in den beschrijvingsbrief uitdrukkelijk gezegd, dat de Gecommitteerde Raden eenparig van oordeel waren geweest, dat aan de Engelschen niets moest worden toegegeven [3]).

Om ook maar niet in het minst den indruk te geven alsof men plan had om iets toe te geven, werd de beschrijving der Staten zoo geheim mogelijk gehouden. De Witt had liever gezien, dat men de vergadering niet buitengewoon had bijeengeroepen, maar, dat de gewone vergadering, die twaalf September zou samenkomen, vervroegd was [4]), natuurlijk ook al om dezelfde reden; zijne afwezigheid had hem verhinderd dit gedaan te krijgen. Het bleek echter, dat de meerderheid der Staten het met de Gecommitteerde Raden eens was. Medemblik had het zelfs niet noodig geoordeeld

[1]) De Witt aan Burg.'s en Regeerders van Alkmaar 28 Aug. 1662, R. A.

[2]) Burg.'s en Regeerders van Haarlem aan Boll, id. van Enkhuizen aan de Witt 28 Aug. 1662, R. A.

[3]) Zie den beschrijvingsbrief in Res. Holl. en de Witt aan Beaumont 30 Aug. 1662, R. A.

[4]) De Witt aan Beaumont 30 Aug. 1662 en aan eenige pensionarissen 2 Sept. 1662, R. A.; Downing vernam er dan ook niets van, voordat de vergadering plaats had; 26 Aug. O. S. zond hij een briefje aan Clarendon, dat men bij de vroegere resolutie was gebleven. B. L.

te verschijnen, omdat het gevoelen der vroedschap geheel onveranderd bleef [1]). Men besloot bij de vroegere resolutie te volharden, maar eene kleine verandering werd gemaakt: konden de ambassadeurs den wensch der Staten niet woordelijk — „explicite" — uitgedrukt krijgen, dan moesten zij trachten dat te doen „in substantie ende implicite"; dit werd verduidelijkt in een' brief, dien de Witt hun op last der Staten schreef en waarin duidelijk te kennen werd gegeven, dat men van toegeven niets wilde weten; het Engelsche concept-artikel over de schepen, waarin alleen sprake was van het „procès entamé", zonder bepaling van plaats en wijze, kon echter worden ingewilligd, aangezien de Staten daaronder niets konden verstaan dan het proces voor den competenten rechter, in dit geval de schepenbank van Amsterdam [2]).

Het valt op, welk een gevaarlijken stap de Staten hier deden. De Engelschen hadden duidelijk genoeg doen uitkomen, wat hunne bedoeling met het „procès entamé" was; men eischte nu niet eens mondeling eene verklaring, dat de Engelschen niets anders bedoelden dan de Staten; men stelde er zich mede tevreden, dat de Staten voor zich zelf van hunne eigen bedoeling overtuigd waren en onder dat voorbeding konden de ambassadeurs het artikel aannemen. Het „implicite" kon zoo echter alleen voor hen zelf waarde hebben. Hoe zij er toe gekomen zijn eene zoo onvoorzichtige daad te verrichten tegenover een land, waarmede men volgens de Witt alleen schriftelijk moest onderhandelen [3]), is haast onbegrijpelijk. Natuurlijk is van grooten invloed geweest het verlangen om tot een einde te komen, het verlangen tevens om zoo een' oorlog te vermijden; daar kwam bij, dat eenige provinciën, in geval van oorlog, die dan over die kwestie alleen zou schijnen te zijn ontstaan, niet met hart en ziel zouden meedoen, misschien zelfs tegenwerken, waardoor vrij spel zou worden gegeven aan de Oranje-partij om te intrigueeren en den oorlog aan niemand dan aan de Witt te wijten [4]). Bovendien, ook in Holland zelf had Enkhuizen geprotesteerd tegen het blijven bij de vorige resolutie, verklarende geen deel te willen hebben aan de onheilen, die uit den terugkeer der ambassadeurs stonden te volgen, en er waren er stellig ook,

[1]) Burg.'s en Raden van Medemblik aan de Witt 3 Sept. 1662, R. A.

[2]) Secr. Res. Holl. 5 Sept. 1662, II 370; Brieven 2 IV 97 vlg. en id. 295 en 284.

[3]) Brieven IV 260.

[4]) Van Thilt schreef aan de Witt 12 Sept: „sijnde mijn sentiment als voor desen UEd: wel hebbe verklaert, dat kunnende eenigermate het misverstandt met Engelandt vermijden, het ons veel dienstiger is, als subject te sijn, dat de swackheden, die in onse Republiek resideeren, weder ende naeder onse afgunstigen soude werden vertoont". R. A.

die, al vonden zij de kwestie op zich zelf gevaarlijk, het niet ondienstig vonden om desnoods eene som gelds te geven om van de zaak af te zijn [1]). Dit alles neemt echter niet weg, dat de Staten van Holland een' onberaden stap deden; al werd nu de oorlog vermeden, wat zou de toekomst brengen? Immers, dan zou men weer voor dezelfde kwestie komen te staan en dan moest men toch toegeven of de wapenen opnemen.

Ter Staten-Generaal werd de zaak eenigszins zonderling behandeld. Holland stelde daar alleen voor te blijven bij de vorige resolutie, ook al weer om den Engelschen niet den indruk te geven, alsof er iets toegegeven werd; onder protest van Gelderland en Friesland werd dit voorstel aangenomen, terwijl volgens Downing de Gedeputeerden van Overijsel en Utrecht zich verwijderden, toen het op stemmen aankwam; alleen met de Gedeputeerden van Zeeland sprak de Witt over het „implicite" en deze hadden er niets op tegen gevonden. Tegelijkertijd schreef de Witt aan de ambassadeurs, dat zij gerust op de resolutie van Holland alleen het verdrag konden sluiten, want de andere provinciën waren er immers niet tegen aan den eisch der Engelschen toe te geven, eene heel zonderlinge redeneering, waaruit men zou kunnen afleiden, dat Holland dan toch wel iets toegaf [2]).

Dit stond vast: van nieuwigheden zou men niet willen hooren; werden die te berde gebracht, dan moesten de ambassadeurs onmiddellijk heengaan en dan zou men dus eindelijk het gevaar van een' oorlog onder de oogen zien. Gebeurde dat, dan kon men zeggen, dat men daartoe niet zonder lang aarzelen was overgegaan en dat men getoond had geduld te kunnen oefenen en het behoud van den vrede op hoogen prijs te stellen, al had men dan niet nagelaten meermalen te kennen te geven, dat men overtuigd was beter

---

[1]) Wassenaar aan de Witt 8 Sept. 1662: „Het werck van Engelandt leijdt mij meer aent hert, ende oordeele dat die 85000 gld. niet de pijne weerd sijn, om met Haer in verwijderinge te komen maer de consequentie mijns beduncke.ıs is gevaerlijck, want sij noit sullen stoffe manqueren, omme diergelijcke frivole pretensien op te brengen, ende derwegen meen ick, dat seer wel geresolveert is de Heeren Ambassadeurs t'huys te ontbieden". Cf. Downing aan Nicholas 29 Aug. 1662 O. S., B. M.; ook van Ruiven vestigt hierop de opmerkzaamheid in zijne brieven, b.v. 8 Sept. 1662: „les principaux marchands en ces Provinces commencent a sdire qu'il sera meilleur de donner quelque contentement aux Interesses en les susdittes Vaisseaux, que de gaster de nouveau le commerce". R. O. De belanghebbenden bij de schepen hadden aan de Amb's te kennen gegeven, dat zij zich wilden onderwerpen aan het oordeel van eenige „vroede" mannen, om in alle redelijkheid over de zaak te handelen; Amb's aan den Griffier 8 Sept. 1662.

[2]) Secr. Res. St. Gen. 5 Sept. 1662; Downing aan Nicholas 29 Aug. 1662 O. S., B. M. Brieven IV 299.

tegen Engeland te kunnen optreden dan in 1652, naar woorden, die in den Haag eenmaal zouden gesproken zijn: „Wij willen onse saecke wat beter menageeren met een Engelsch koninckrijk als met een Republycke, saying the kings people are not such fighters as were the Cromwellists [1])".

Zoover is het niet gekomen. Nadat de ambassadeurs de resolutie van den vijfden September hadden ontvangen, kwamen zij spoedig tot een einde; de artikelen, waarover men het eens was, waren reeds vroeger op papier gebracht. „Implicite" meenden de ambassadeurs de bedoeling der Staten ook ten opzichte der beide schepen te hebben uitgewerkt; men had van die zaak geene melding gemaakt in een afzonderlijk artikel, zooals de Staten eigenlijk hadden voorgesteld, maar in het verdrag zelf, in het artikel namelijk, dat handelde over de afdoening der wederzijdsche pretensie's, een verschil trouwens, dat van zeer weinig beteekenis was. Van meer gewicht was het, dat de ambassadeurs zich op raad van de Witt tegenover de Staten-Generaal verontschuldigden over het einde, dat nu zoo plotseling was gekomen [2]), terwijl zij nog zoo kort geleden hadden gesproken van onverrichterzake te moeten vertrekken. Waarom die verontschuldiging anders dan omdat de ambassadeurs, vooral van Hoorn, wel geweten moeten hebben, dat het „implicite" uitwerken van de bedoeling der Staten iets zeer bedenkelijks was? Zouden zij niet een beetje gehuiverd hebben, toen zij het verdrag teekenden, wetende, welke kwestie onopgelost bleef?

Met Downing had de Witt nog een lang onderhoud gehad, waarin ook zij over de wijze, waarop men het best tot een einde zou komen, hadden gesproken; het was een lang gesprek geweest, dat herhaaldelijk op het punt had gestaan afgebroken te worden en toch waren beiden eigenlijk niet diep op de kwestie ingegaan. Downing had gezegd, dat zijn Koning nooit zou toegeven, maar niet duidelijk uitgedrukt, wat eigenlijk de eisch was; wel had hij te kennen gegeven, dat hij van expediënten als „implicite" en „explicite", waar hij al heel spoedig achter was gekomen en dat hij elders een „mystery" noemde, niet wilde weten. Evenmin had de Witt uitdrukkelijk

---

[1]) Naar het blz. 157, noot 1, genoemde stuk van 18 April 1661. Zoo schreef van Ruiven 12 Mei 1662: „luy (de Witt) et sa cabale disent que quant ces deux provinces (Holl. en Zeel.) sont d'accord, qu'elles ne se soucient pas des autres cinq Provinces, ni mesme d'Angletere, schachant bien remede pour porter le Roy de la Gr. Bret. à la raison, et pour fermer la Tamise avec deux cents Vaisseaux de guerre". Dergelijke uitingen vindt men in verschillende brieven van dien tijd.

[2]) Amb's aan den Griffier 15 Sept. 1662; cf. Brieven IV 300 en 303; van Goch schijnt wel eenig bezwaar te hebben gemaakt om het verdrag aldus te teekenen; id. 304 en cf. ook de Witt aan Veth 5 Sept. 1662, R. A.

aangewezen, wat de bedoeling zijner meesters was. Overtuigd, dat de toestand niet langer kon blijven zooals hij was, hadden zij een concept opgesteld, waarin alleen werd bepaald, dat de ambassadeurs, nadat het verdrag geheel opgemaakt was, ook het voorstel der Engelschen over de beide schepen zouden aannemen. Nergens bleek het duidelijker dan hier, dat de Witt niet gerust was over wat hij deed; Downing toch moest beloven de diepste geheimhouding over hun concept in acht te nemen, want, als de Staten-Generaal wisten, wat hij gedaan had, dan zou het hem eenmaal zijn hoofd kunnen kosten, had de Witt gezegd, terwijl men het den ambassadeurs, als deze het schijnbaar uit eigen beweging deden, niet zoo kwalijk zou nemen [1]. Over eene andere kwestie van ondergeschikt belang, die ook nog altijd hangende was, hadden zij een accoord getroffen, dat ook eenigszins zonderling was. De Staten hadden de Zwitsersche kantons als opperscheidsrechters willen aanwijzen, evenals dat ten tijde van Cromwell was gebeurd; Engeland had daarvan niets willen weten en, overeenkomstig hunnen last om in kleinere zaken wat te „lichten", hadden de ambassadeurs op dat punt toegegeven [2]. De Witt was er nu met Downing op teruggekomen; hij vreesde, dat, als er geen opperscheidsrechter werd aangewezen, de Engelschen in geval men het over de uitspraak der scheidsrechters niet eens zou kunnen worden, door het lot zouden willen laten beslissen en daaraan wilde hij de belangen der Nederlanders niet opofferen [3]. Daarom had hij voorgesteld, dat men in elk geval niet de Zwitsersche kantons als superarbitrium zou nemen; in principe, dacht hij, was dan immers vastgesteld, dat men wel een' opperscheidsrechter zou aanstellen, als het noodig was [4], en aldus werd het in het concept met Downing bepaald.

Behalve deze overeenkomst had de Witt Downing in tegenwoordigheid van een' derde, die daarvan eene akte had opgemaakt, laten beloven, dat niettegenstaande de uitzondering van de beide schepen uit de algemeene vernietiging der pretensie's van vóór 1654 en 1659 de Oost-Indische Compagnie of andere belanghebbenden de vrijheid zouden behouden om den eisch van hunne

[1]) Vergelijk de Witt aan van Hoorn 8 Sept. 1662, Brieven IV 300 en Bijlage IXm. met het daarbij gevoegde accoord; Downing was overtuigd, dat de zaak nu moest worden uitgemaakt „in the way it now depends between the St. Gen. and mee according to the very words offered by his Maties Commrs"; aan Clarendon 5 Sept. 1662 O. S.; verder id. 12 Sept. 1662 O. S., B. L.

[2]) Brieven IV 281.

[3]) Brieven IV 285; Downing had niet aanbevolen, wat de Witt vreesde, maar wel om, als men 't niet eens werd, een drietal vorsten aan te wijzen en daaruit door het lot een te kiezen; aan Clarendon 1 Aug. 1662 O. S., B. L.

[4]) Brieven IV 285.

tegenpartij met alle „middelen ende argumenten", die hun ten dienste stonden, te bestrijden. Welke waarde de Witt aan die akte heeft gehecht, is zeer onduidelijk; wat er in beloofd werd, was toch zoo natuurlijk als iets. Downing maakte van die geheele akte geene melding en evenmin berichtte hij naar Engeland, dat hij, zooals de Witt meende, overtuigd was geworden van het ongegronde der beide pretensie's en dat de belanghebbenden in de schepen „helder noch penning" te verwachten hadden [1]).

Deze overeenkomst kwam in Londen, toen het verdrag reeds gesloten was [2]), wat 12 September had plaats gehad [3]); de kwestie van het opperscheidsgerecht was er in opgelost overeenkomstig het voorstel van de Witt. Na alles, wat hier over die uiterst langdradige onderhandelingen is gezegd, behoeft de inhoud van het verdrag niet meer in extenso te worden medegedeeld. Het eenige, wat de Staten gewonnen hadden, was de vervulling van hunnen eisch over de commissie-vaarders, „het essentieelste, soo niet het eenigste in 't gantsche concept van 't Tractaet, waeruyt desen Staet en de goede Ingesetenen van deselve eenigh voordeel konnen scheppen" [4]); de bepaling van wat contrabande was, in geval iemand daarin met den vijand handelde alleen om voordeel te behalen, werd evenals in het verdrag met Cromwell tot later bewaard; de kwestie van het toevoegen der woorden „ubi personae contravenientes fuerint" werd in zooverre naar den wensch der Engelschen opgelost, dat de goederen, die verbeurdverklaard werden, kwamen aan het land, waartegen gezondigd was; de straf voor hen, die

[1]) Id. 302; de Witt aan verschillende leden van de St. van Holl. 9 Sept. 1662, R. A.; de derde was de Witt's commies van den Bosch.

[2]) Het verdrag in Holl. en Latijn, bij Aitzema IV 908 vlg.; Clarendon schrijft aan Downing 5 Sept. 1662 O. S., dat de Amb's na de ontvangst van den brief met die overeenkomst nog een uitstel van 14 dagen vroegen; hij dacht, dat Downing zich had laten verschalken en dat de Amb's nog een' nieuwen last hadden ontvangen om het verdrag nog niet te sluiten. Wat er van dit uitstel vragen waar is, is niet duidelijk; Clarendon had het van Morrice; dus misschien vergist hij zich; in elk geval gaf het Downing aanleiding tot eene enorm lange uitweiding over de beschuldiging, dat hij zich zou hebben laten verschalken, waarvan dan inderdaad ook niets waar was. Met de Witt had hij nog een lang gesprek daarover, waarin de Witt hem zijne laatste brieven aan van Hoorn liet zien, waaruit natuurlijk overtuigend bleek, dat geen andere last gezonden was dan die in de overeenkomst van Downing en de Witt was vastgesteld. Misschien is het vragen van het uitstel te verklaren, doordat van Goch eenigszins geaarzeld heeft (zie blz. 225, noot 2); verder Lister III 219 en Downing aan Clarendon 12 Sept. 1662 O. S., B. L.

[3]) Jacob Brauw, heer van Ketel, die het verdrag het eerst in den Haag had bekend gemaakt, kreeg een' gouden ketting ter waarde van 100 zilveren ducatons; Res. St. Gen. 18 Sept. 1662.

[4]) Brieven IV 253.

„animo hostili" den vijand steunden, werd opgelegd door het land, waar de misdrijvers thuis behoorden, evenals in Cromwell's tijd; het artikel over Amboina was uitgelicht, zooals Karel II dat beloofd had.

De Witt meende voor zich zelven de voldoening te kunnen hebben, dat door het optreden der Staten verdere pretensie's der Engelschen waren vermeden [1]; het bleef de vraag, of anders nieuwe eischen zouden zijn opgeworpen. Clarendon had steeds verlangd het verdrag zoo spoedig mogelijk te sluiten, maar de aanhoudende vermeerdering der Engelsche eischen bewijst, dat hij den toestand niet geheel meester was. Dat de Staten door hun doortastend optreden iets gewonnen hadden als de erkenning van de overeenkomst van 1659 voor alle pretensie's in Oost-Indië en de kwestie van de commissie-vaarders, staat vast; of daardoor ook nieuwe eischen zijn vermeden, is moeilijk uit te maken. Dat zij, door vooral ook in buiten de onderhandelingen gelegen geschillen wat minder te hebben opgeofferd aan den wensch om vrede te behouden, een beter resultaat zouden hebben verkregen, in elk geval in vele opzichten een beter figuur hebben gemaakt, kan moeilijk ontkend worden.

Clarendon had zijn' zin [2]: 's Konings inkomen kon nu vastgesteld worden, Engeland's bloei bevorderd, de rust hersteld [3] — en dan zou men verder zien. In het algemeen was de vrede gesloten; het was als in 1654 met dit verschil, dat de Republiek toen onder den indruk was van gevoelige nederlagen, waardoor de wederzijdsche pretensie's der scheidsrechters des te gemakkelijker uit den weg waren geruimd. Dat bleef de groote kwestie; zou men het ook nu daarover eens worden, al was na veel moeite aangenomen, dat men tot een scheidsgerecht zou komen? Gebeurde dit niet, dan stond bij de verbittering aan weerszijden het ergste te vreezen.

De ambassadeurs keerden huiswaarts, nadat zij de gebruikelijke afscheidsvisite's hadden gemaakt. Bijna twee jaren hadden zij

1) De Witt aan Wassenaar 12 Sept. 1662, R. A.

2) „And truely I cannot deny that I am heartily glad that it is concluded", aan Downing 5 Sept. 1662 O. S., bij Lister III 220.

3) Downing aan Clarendon 5 en 12 Sept. 1662 O. S., B. L.; in den laatsten o.a.: „his Exchequer be but once againe brought into reputation that it may be once againe said as sure as check, and his Maj^ty may do what he will in the world — I know that the reputation of his Maties Exchequer might in a very short time (and that easily) be brought to as greate a reputation as that of the Cantores here, the benefits whereof are infinite, for that then his Ma^ty will be allwayes considered abroad as able to undertake any designe as this Country is, who are yet so infinitely behind hand"; cf. dez. aan Nicholas 12 Sept. 1662 O. S., B. M.

zich met hetzelfde vraagstuk bezig gehouden: een compromis tot stand te brengen tusschen twee handelsvolkeren, die vol naijver op elkander waren. Hoe onmogelijk dat gebleken was, bewees het verdrag, waarmede zij thuis kwamen, dat een treurig figuur maakte bij de instructie, waarmede zij op reis waren gegaan om de beide landen door een' nauwen band te verbinden. Een' enkelen keer was hun optreden afgewisseld met iets van een' anderen aard, van zuiver dynastiek belang, maar dat was bij de groote vraagstukken van handel en scheepvaart toch steeds op den achtergrond gebleven. Niets was vervuld van de groote wenschen, geuit in den Haag, geuit ook in de eerste maanden van het verblijf der ambassadeurs in Londen. Beide partijen waren daarvan afgeweken; de Staten, omdat zij geene handelsvoordeelen konden krijgen; de Engelsche regeering, deels, omdat zij ingezien had die handelsvoordeelen niet te kunnen verleenen, deels ook, omdat sommigen harer leden zich al spoedig hadden aangesloten bij het volk, bij diegenen, die waren „haer inbeeldende, datse door den Oorlogh de gantsche Commercie aen haer souden trecken, ende de onse te eenemael ruineren" [1].

---

1) Brieven IV 273.

HOOFDSTUK VI.

DOWNING'S VERDERE BEMOEIINGEN IN DE REPUBLIEK.

Ook Downing maakte zich, nadat het verdrag gesloten was, weldra gereed om te vertrekken. Reeds in Augustus was er sprake van geweest, dat hij voor eenigen tijd naar Engeland zou gaan, maar hij had dit toen zelf afgeraden, omdat er anders niemand in Holland zou zijn, die de over Engeland verspreide geruchten kon tegenspreken en die op de beraadslagingen van de Staten onderhands invloed kon uitoefenen [1]). Nu echter achtte hij het zeer noodzakelijk om mondeling verslag te geven van den stand van zaken, vooral over die van den Prins van Oranje, voor wien men volgens zijne meening nu toch iets moest doen, terwijl men dan verder zou kunnen overwegen, hoe hij het best zou kunnen optreden voor degenen, die pretensie's wilden inleveren, aan wie hij dan de moeite kon besparen zich bij hem in den Haag te vervoegen [2]).

Weldra bereikte hem het bevel om „for a few weeks" over te komen [3]). Eerst moest hij den indruk, dien het verslag der ambassadeurs zou maken, afwachten en verder moest hij nog zijn best doen iets voor de belanghebbenden in de „Bon a Esperanza" en „Henry Bon Adventure" gedaan te krijgen [4]). Over het verslag kon hij in het begin van October mededeelen, dat de ambassadeurs de vriendelijkheid, die zij steeds van den Koning hadden mogen ondervinden, bijzonder geroemd hadden, verder uitleggende de moeilijkheden, die na het vertrek van Beverweert waren opgekomen en overbrengende de aanbeveling van Karel II en van den Hertog van York voor de belangen van den Prins van Oranje bij de afscheidsaudiëntie uitgesproken. Ook verschillende heeren van het Hof hadden hunne welwillendheid voor de Staten betuigd. Dat alles scheen vriendelijk genoeg, ofschoon Downing niet naliet op te

---

[1]) Downing aan Clarendon 1 Aug. 1662 O. S., B. L.

[2]) Id. 5 Sept. 1662 O. S., B. L.

[3]) Morrice aan Downing 12 Sept. 1662 O. S., B. M.

[4]) Downing aan Clarendon 19 Sept. 1662 O. S., B. L.

merken, dat het talmen van de Gedeputeerden uit de Staten-Generaal om een rapport over het verdrag uit te brengen, veel verbazing wekte [1]).

Wat de beide schepen betrof, wist Downing spoedig te vertellen, dat men het deed voorkomen, alsof met de woorden „pour suivre leur procès entamé" of „litem inceptam prosequi" bedoeld werd het proces, in 1651 door Pindar voor de schepenen te Amsterdam begonnen [2]), wat door de ambassadeurs, toen zij terug waren, overal werd verspreid en ook aan Downing zelf medegedeeld. Downing kon niet anders doen dan oordeelen, dat de woorden zeer dubbelzinnig waren, ja zonderling genoeg schreef hij, dat hij meende, dat de woorden meer in het voordeel der Staten waren dan in dat van Engeland, maar hij wilde aanvoeren, dat de Koning zelf aan de ambassadeurs had verklaard, wat zijne bedoeling was [3]). In elk geval vond hij het noodig eene memorie in te dienen, waarin hij van zijn aanstaand vertrek kennis gaf en waarin hij namens Karel II nogmaals satisfactie voor de geïnteresseerden in de beide schepen eischte, wat nu de eenige zaak was, die tusschen den Koning en de Staten moest worden afgedaan, wat hij hoopte, dat binnen korten tijd zou geschieden [4]).

Met die memorie voor oogen behoefden de Staten aan de bedoeling der Engelschen niet meer te twijfelen. Downing sprak ook met de Witt over de kwestie en vond dezen niet op zijn gemak, omdat hij gehoopt had, dat de ratificatie zou uitgewisseld worden, voordat de zaak weer te berde was gebracht; dan immers zou men geen gevaar loopen om door die kwestie het geheele verdrag op losse schroeven te zetten. Het merkwaardige van het gesprek was, dat de bedoeling, die men bij het sluiten van het verdrag had gehad, niet het twistpunt werd; er werd alleen gesproken over het recht om eene dergelijke zaak te vervolgen en de Witt trachtte Downing te overtuigen van de ongegrondheid er van en hem aan te wijzen de aanstootelijke uitdrukkingen, die hij in de memorie had gebruikt, die ook elders niet hadden nagelaten een' slechten indruk te maken, vooral, zegt Aitzema [5]), omdat de houding der

---

[1]) Id. en aan Nicholas 26 Sept. 1662 O. S., B. L. en R. O.; de Gedep. waren 18 Sept. benoemd; 11 Oct. brachten zij verslag uit. Het verslag van de Amb's vindt men in bijna dezelfde bewoordingen in het bericht van van Ruiven van 26 Sept. 1662 O. S., R. O.

[2]) Cf. blz. 217.

[3]) Downing aan Clarendon en aan Nicholas 19 en 26 Sept. 1622 O. S., B. L. en R. O.

[4]) Memorie van 3 Oct. 1662: „this being the only businesse reserved to be ended immediately betweene his Maj^{ty} and their Lordships in the manner it is now depending". R. A.

[5]) Aitzema IV 921.

Fransche regeering zoo geheel anders, zooveel vriendelijker, was. De Witt nam tevens op zich om naar Amsterdam te schrijven en van Dam, den advocaat der Oost-Indische Compagnie, naar den Haag te ontbieden, opdat Downing met hem over de pretensie nog vóór zijn vertrek zou kunnen spreken [1]. Van Dam kwam [2], maar wat ook de uitslag van hun gesprek geweest moge zijn, stellig zullen zij het niet eens zijn geworden. Downing vertrok zonder antwoord van de Staten op zijne memorie te hebben ontvangen; zijne hoop, dat juist nu, nu de ratificatie van het verdrag met Frankrijk zoo lang uitbleef, de toeschietelijkheid grooter zou zijn geweest, werd niet vervuld; hij meende voorloopig genoeg gedaan te hebben door den toegang tot den weg, die later ingeslagen moest worden, te hebben geopend.

Ook over de lijst der pretensie's [3]), over een opperscheidsgerechten, over het maken van een reglement voor den handel in Indië had Downing met de Witt gesproken; over dat alles waren zij niets verder gekomen; men zou er later wel over handelen. Zeer vriendschappelijk schijnt overigens het afscheid geweest te zijn; de Witt bood Downing zelfs aan voor zijn' overtocht naar Engeland een oorlogsschip te zijner beschikking te stellen, wat Downing echter beleefdelijk had geweigerd [4]; ook de brief, dien de Witt voor Clarendon meegaf, hoewel grootendeels complimenteus, was een zeer eervol recredentiaal voor Downing [5]. 14 October 1662 deelde deze den president der Staten-Generaal mede, dat hij op het punt van vertrek stond, waarop „geene Resolutie gevallen is" [6]. Bijna een geheel jaar duurde zijne afwezigheid.

---

1) Downing aan Clarendon 26 Sept. 1662 O. S., B. L.; de Witt aan van Dam 5 Oct. 1662, R. A.

2) Van Dam aan de Witt 6 Oct. 1662, R. A.

3) Hierover had de Witt gezegd, dat de crediteuren van de Koningin van Bohemen hun best hadden gedaan hunne pretensie's in den lijst te doen opnemen, wat echter geweigerd was, omdat de aard dier pretensie's een andere was; 12 Oct. 1662 besloten de St. Gen. te hunnen gunste aan Karel II, York en Clarendon te schrijven en verder de zaak aan Downing aan te bevelen; ook Cunaeus, de secretaris der Amb[rs], die in Eng. was gebleven, kreeg last zijn best te doen; alles, wat hij door Morrice ten antwoord kreeg, was, dat de Koning bleef bij zijne verzekering, dat hij den crediteuren gunstig gezind was; Cunaeus aan de St. Gen. 8 en 15 Dec. 1662, R. A. — Cf. blz. 200.

4) Downing aan Clarendon 26 September 1662 O. S., B. L.

5) De Witt aan Clarendon 13 Oct. 1662, R. A., een gedeelte gedrukt bij Lefevre Pontalis I 280; over Downing: „il a beaucoup d'esprit, et estant homme d'honneur, et ministre tres capable — ne manquera pas de donner ses soins a ce que le noeud de l'amitié entre le Roy son Maistre et cette Republique — soit serré en sorte qu'il soit indissoluble."

6) Res. St. Gen. 14 Oct. 1662.

Op het terrein, waarop Downing het eerst werkzaam was geweest, had hij ook nu niet opgehouden zich te doen gelden; dat zijn invloed daar niet meer merkbaar was, kwam vooral, omdat de Engelsche regeering daar nog sterker dan voorheen het „laisser faire, laisser passer" toepaste. In de eerste plaats de onderhandelingen over de ratificatie van het verdrag met Portugal. Miranda was in Augustus 1661 met het verdrag naar Portugal op weg getogen, Downing, die zelfs geweigerd had het cadeau voor wat hij zijne mediatie noemde aan te nemen, die niets met Miranda te doen had willen hebben, nadat deze het verdrag had geteekend, in groote ontevredenheid achterlatende [1]. Het eenige, waartoe het sluiten van het verdrag voorloopig aanleiding gaf, was, dat Groningen protest aanteekende, bewerende, dat Schuijlenburg, de Gedeputeerde dier provincie, zijne bevelen was te buiten gegaan, wat Downing deed opmerken, dat Miranda Schuijlenburg gewis had omgekocht [2]. In het laatst van November kwam Gijsbert de Witt, die als commissaris der Staten met Miranda naar Portugal was gegaan, terug, vergezeld van den vroegeren raadsman der ambassade, Ulloa, die bij Downing niet gunstig aangeschreven stond, zoodat hij er dan ook niet aan twijfelde, of de ratificatie zou weldra een voldongen feit zijn [3]. Toch vergiste hij zich. Uit het rapport van Gijsbert de Witt bleek, dat men in Portugal werkelijk aanmerkingen op het verdrag had gemaakt, omdat er bepalingen in waren, waaraan wegens het verdrag van Portugal met Engeland niet kon worden voldaan. Vooral werd bezwaar gemaakt tegen het artikel over de vrijheid van handel voor de Nederlanders in Brazilië en in Oost- en West-Indië. Wel had de Portugeesche regeering tevens niet onduidelijk te kennen gegeven, dat zij wel een handje zou lichten, als Catharina van Braganza maar eenmaal in Engeland was, waarvoor Engeland nu eerst nog bijzonder moest worden ontzien [4], maar de Staten-Generaal besloten toch Ulloa audiëntie te weigeren. Inderdaad ging de „complaisance" voor Karel II wel wat heel ver, want de bezwaren, die men maakte, waren veel grooter dan de aanmerkingen, die Downing vroeger te berde bracht [5]. Het doel, dat Engeland zich stelde, om aan de Nederlanders niet alleen die voor-

---

1) Downing aan Clarendon 2 Sept. 1661, B. L.; cf. Aitzema IV 781.

2) Id. 4 Oct. 1661, B. L.; cf. Aitzema l. l.

3) Id. 2 Dec. 1661, B. L.

4) De onderhandelingen van G. de Witt vindt men zeer in den breede bij Aitzema IV 783 vlg.; Downing schreef aan Nicholas 2 Dec. 1661, dat de Witt o. a. gezegd had „that the Portugueses all their discourse, would the Infanta were once in England". B. M.

5) Zie blz. 120.

deelen te ontzeggen, die aan dezen wegens het verdrag van Portugal met Engeland werkelijk niet konden worden toegestaan, maar hun zelfs gelijke voordeelen te doen weigeren als de Engelschen hadden, scheen daardoor bereikt te zullen worden en dat konden de Staten niet toestaan, die misschien nog te eerder tot hun kras besluit zijn gekomen in de hoop, dat Portugal werkelijk toeschietelijker zou worden, als het huwelijk van de Prinses voltrokken was; als reden konden zij bovendien aanvoeren, dat Portugal niet voldaan had aan de bepaling van het verdrag, dat binnen twee maanden de vijandelijkheden binnen Europa moesten ophouden [1]).

Er kwam in elk geval eene belemmering en Downing, die ook wist, dat Ulloa niets had aan te bieden in ruil voor die voordeelen, die moesten worden opgegeven, als ze in strijd waren met het verdrag met Engeland, waarin bij het afzonderlijke artikel was voorzien, kon kalm overwegen, wat hem te doen stond. In de eerste plaats was noodig het verhinderen van eene plotselinge oorlogsverklaring tegen Portugal. Downing wees de Witt op de groote moeilijkheden, die uit eene hernieuwing van den oorlog zouden voortvloeien, waaraan trouwens de Staten ook geen oogenblik schijnen te hebben gedacht; tevens kwam hij nog eens terug op zijn plan om een' wapenstilstand te doen sluiten, waarvan echter de Witt verklaarde, dat de Staten daar even goed als vroeger geheel tegen waren, tegelijkertijd Downing te kennen gevende, dat zij ook van het verdrag zonder de handelsvoordeelen niets zouden willen weten [2]).

Toen kwam in het laatst van December ook Miranda weer opdagen. Voor Portugal bleef het van het meeste gewicht zoo spoedig mogelijk tot een einde te komen; buiten Europa zouden de vijandelijkheden eerst na de publicatie van het verdrag ophouden en deze zou eerst drie maanden na de ratificatie plaats hebben; hoe langer uitstel, hoe meer kans, dat de nog overblijvende bezittingen in Indië ook voor Portugal verloren zouden gaan. Miranda kwam weer onder moeilijke omstandigheden, omdat aan Ulloa audiëntie was geweigerd; daar hij zich niet aan hetzelfde wilde blootstellen, talmde hij onder het voorwendsel, dat de livreien nog niet nog niet gereed waren met zich bij de Staten aan te melden, en ondertusschen trad hij met Downing in overleg, wat hij in plaats van de voordeelen, die den Staten moesten worden geweigerd, zou kunnen aanbieden, waarvoor hij dus blijkbaar geene bevelen meebracht. Downing was zeer bereidwillig; hij vond Miranda, die ook een' brief van den Koning van Portugal voor hem had

[1]) Volgens artikel 6.

[2]) Downing aan Clarendon 9 Dec. 1661, B. L.; Brieven IV 193 en cf. 190.

meegebracht, nu een geheel ander man en zeer genegen om de Engelsche belangen te begunstigen, maar Downing stond ook zoo goed als geheel buiten juiste instructie's hieromtrent [1]). Alles, wat hij wist, was, dat Portugal aan Engeland te kennen had gegeven, dat het aanmerking op de artikelen over de handelsvrijheid voor de Nederlanders zou maken, terwijl hij verder gelast was zijn best te doen om te voorkomen, dat daarvan oorlog het gevolg zou zijn, door de Staten voor te houden, hoe verdrietig dat aan Karel II als bondgenoot van Portugal en als vriend van de Staten moest zijn; hij moest zelfs weer mediatie aanbieden namens den Koning om te zorgen, dat de Staten binnen een jaar overeenkomstig de bepaling van het verdrag satifactie zouden krijgen [2]).

Daarvoor was aan Downing aanbevolen, „to sett al your wits on worke." Dat was niet aan doovemans deur geklopt, maar toch wist Downing niets te vinden; hij bleef orders vragen en die kwamen ook, maar op eene andere wijze dan men verwacht zou hebben. Het schijnt, dat het optreden der Staten, waardoor ze duidelijk te kennen hadden gegeven van equivalenten voor die handelsvrijheid niet gediend te zijn, zijn' invloed niet gemist heeft. Uit vrees, dat de Staten den oorlog zouden verklaren, wat Portugal lang niet bij machte was te verdragen, terwijl Engeland niet in staat was krachtig te steunen, stond Karel II toe, dat Miranda het verdrag zou ratificeeren, zooals het opgesteld was, als de Staten van de Engelsche mediatie niets wilden weten; Engeland zou dan wel zorgen elders eene schadeloosstelling van Portugal te krijgen voor het verlies, dat het zou lijden door het toestaan van gelijke voordeelen aan de Nederlanders; zoo spoedig mogelijk den vrede te bekrachtigen scheen Clarendon het eenige middel om den oorlog te voorkomen [3]). Hier droeg het optreden der Staten al zeer goede vruchten; dat zij zelf ernstig aan oorlog hebben gedacht, blijkt nergens.

Toch kwam men nog niet onmiddellijk tot een einde. Miranda had in het laatst van Januari 1662 zijn audiëntie gevraagd, nadat hij zich waarschijnlijk eerst overtuigd had, dat die hem niet geweigerd zou worden; hij verzocht daarna commissarissen om over de ratificatie te onderhandelen en Downing verzekerde tegelijkertijd aan den president der Staten-Generaal, dat Karel II wenschte, dat de

[1]) Downing aan Clarendon 6, 13 en 20 Jan. 1662, B. L.

[2]) Clarendon aan Downing 22 Nov. 1661 O. S., bij Lister III 175.

[3]) Id. 3 Jan. 1631 O. S., l. l. 178; op p. 179 staat tusschen haakjes (if you finde — engagement); het tweede haakje behoort eigenlijk te staan achter „warr", eenige regels verder; door den langen tusschenzin is echter de geheele constructie in de war geraakt; de bedoeling is duidelijk genoeg.

Staten alle mogelijke satisfactie zouden krijgen [1]). Ondertusschen confereerden Downing en Miranda nog altijd, welk equivalent men voor de voordeelen, die den Staten moesten worden geweigerd, zou kunnen aanbieden, terwijl zij overeenkwamen, dat bij de ratificatie een artikel zou worden voorgesteld, dat zulke plaatsen in Indië, die aan Engeland beloofd waren, als de Oost-Indische Compagnie ze genomen mocht hebben, aan Engeland moesten worden teruggegeven; over het aan te bieden equivalent konden zij niets vinden, dat voldoen zou [2]). Met dat al bleef het gevaar voor hernieuwing van den oorlog, tenminste naar de meening der Engelsche regeering, bestaan en Miranda zond bovendien dringende brieven naar Engeland om uitkomst. Het schijnt, dat Downing hem de laatste bevelen, die hij had ontvangen, niet had medegedeeld [3]). Tot tweemaal toe maande Clarendon hem ernstig aan om den vollen last des Konings aan Miranda kenbaar te maken, waarvan bovendien in Portugal reeds kennis was gegeven. Vooral daarom was het wenschelijk zooveel mogelijk haast te maken, omdat dan de schepen, die op het punt van vertrek naar Indië waren, de tijding nog konden medenemen [4]). Na het ontvangen dezer bevelen maakte Downing nog geene haast; eerst in het begin van Maart deelde hij aan Miranda mede, dat Karel II toestemde in het overleveren der ratificatie, als Miranda oordeelde, dat er gevaar in uitstel was.

Ofschoon de Staten na de eerste conferentie, waarin de ratificatie, die Miranda had meegebracht, omdat er de bovengenoemde bezwaren tegen het verdrag in waren gemaakt, was afgekeurd, besloten hadden de verdere conferentie's af te breken [5]) en ofschoon Clarendon aan de ambassadeurs in Engeland te kennen gaf, dat Engeland zeer genegen was om den vrede met Portugal te bevorderen [6]), ofschoon ook Miranda bekend maakte, dat zijne regeering de staking der vijandelijkheden in Europa in Februari had doen afkondigen [7]), het einde bleef nog al uit. Downing beweerde, dat Miranda zelf,

[1]) Downing aan Clarendon 3 Febr. 1662, B. L.

[2]) Id. 17 Febr. 1662; men schijnt over afstand van Bombay gedacht te hebben, zie Lister III 189.

[3]) Toch schreef Downing 20 Jan. 1662, dat hij Miranda met Clarendon's bevelen had bekend gemaakt!

[4]) Clarendon aan Downing 7 en 14 Febr. 1661 O. S., bij Lister III 187 en 188; hoe Downing hierop antwoordde is mij niet bekend, daar zijne antwoorden op deze brieven ontbreken; op dien van 17 Febr. N. S. volgt die van 28 Febr. O. S.; dan schrijft hij, dat hij, daar hij niets naders uit Engeland heeft gehoord, aan M. te kennen heeft gegeven, dat hij mocht toegeven (zie den tekst); hij schijnt dus wel zijne redenen te hebben gehad. Men vreesde in Eng. nog steeds, dat de Rep. Spa. zou steunen; cf. Pepys' Diary 7 Juni 1662.

[5]) Res. St. Gen. 16 Maart 1662; Aitzema IV 939.

[6]) Clarendon aan Downing 21 Maart 1662 O. S., B. L.

[7]) Memorie van 20|30 Maart 1662; Aitzema IV 940.

nu hij verlof had de ratificatie over te leveren, daarmede talmde, omdat de toebereidselen voor de nieuwe uitrusting van de Oost-Indische Compagnie niet zoo vlug vorderden, als verwacht was en dat hij daarom naar Portugal had geschreven om nieuwe bevelen; zelfs Downing wist niet, wat hij nu van de zaak moest denken [1]).

Wat was de reden, dat Miranda zoo handelde? Aan de toestemming van Engeland in de ratificatie was, zooals gezegd is, de voorwaarde verbonden, dat Engeland zelf elders eene schadeloosstelling zou krijgen; Downing had niet nagelaten dit aan Miranda mede te deelen, maar deze was niet zeer gezind geweest om daarin te treden [2]); het is dus niet onmogelijk, dat Miranda geaarzeld heeft zonder nadere bevelen daarover in de ratificatie toe te stemmen. Er kan bijgekomen zijn, dat werkelijk met de uitrusting naar Indië niet zooveel haast werd gemaakt, terwijl Downing Miranda wel krachtig zal hebben trachten te overtuigen, dat er geen onmiddellijk gevaar voor oorlog was [3]). Hoe dit zij, de verdere kronkelpaden van de onderhandelingen over die ratificatie werden buiten Engelschen invloed gevolgd; in Juli gaf Miranda te kennen geheel en al gereed te zijn ze over te leveren; Downing had gehoopt, dat men nu in elk geval gewacht zou hebben, totdat het verdrag van Engeland met de Republiek was gesloten [4]). De verdere moeilijkheden, die opkwamen, waren van anderen aard [5]).

Welk een bron van moeilijkheden dit uitstel voor de verhouding tusschen de Republiek en Engeland zelf heeft opgeleverd, hoe de aanhoudende kaperijen op Portugeesche commissie, waaraan zelfs de Portugeesche ambassadeurs in Londen en in den Haag geen einde konden maken [6]), de ernstigste gevolgen dreigden te hebben,

[1]) Downing aan Clarendon 28 Maart 1662 O. S., B. L.

[2]) Downing aan Clarendon 20 Jan. 1662, B. L.; Downing stelde voor afstand van Macao als een stap tot den handel in China; Clarendon antwoordde, dat men iets voordeeligers op het oog had; 17 Jan. 1662 O. S., B. L. — Cf. blz. 236, noot 2.

[3]) Dit adviseerde hij ook 17 Febr. naar Engeland; dat hij den vrede niet bevorderde, blijkt wel hieruit, dat hij Miranda niet in kennis stelde met de verzekering, die Clarendon aan de Amb's had gegeven (zie blz. 236), aanvoerende, dat M. het spoedig genoeg van de Witt zelf zou hooren; aan Clarendon 28 Maart 1662 O. S., B. L.

[4]) Downing aan Clarendon 18 Juli 1662 O. S., B. L.

[5]) Aitzema IV 940 vlg.

[6]) Ook Miranda schreef daarover; zie Brieven IV 261; overigens was de verhouding van onze Amb's tot den Port. Amb. te Londen zeer gedwongen; bij Res. St. Gen. van 15 Maart 1662 werden zij gelast hem niet te begroeten, als hij met de Infanta in Engeland kwam; wel moesten ze vreugdeteekenen bedrijven bij het huwelijk des Konings; om die gespannen verhouding tusschen de Republiek en Portugal gaf Downing, na raadpleging met Miranda, ook in het geheel geene kennis van het huwelijk van Karel II aan de Staten; hij en M. festeerden elkander zonder er iets officieels van te maken; Downing aan Clarendon 20 Juni 1662 O. S., B L. en aan Nicholas 4 Juli 1662 O. S., B. M.

hoe er door de Engelschen van geprofiteerd werd om de gehate mededingers naar den handelskroon zooveel mogelijk schade te berokkenen, is in een vorig hoofdstuk uiteengezet. De Engelsche regeering bleef bij haar voornemen, om, hoe ongaarne dan ook, het verdrag goed te keuren, waartoe den ambassadeurs der Staten in Juni eene officieele acte werd ter hand gesteld [1]). Daarmede hield de bemoeiing van Engeland met deze kwestie op; eerst eenige jaren later zou Temple de rol van mediateur tusschen Portugal en de Republiek nogmaals spelen, maar op eene andere wijze dan zijn voorganger dit had gedaan. Downing's mediatie was hoogst zonderling geweest; nu had hij nog zonderlinger gehandeld door bevelen van zijne regeering zelfs niet voldoende op te volgen.

Niettegenstaande al dit geharrewar kreeg de Republiek toch dezelfde voordeelen in Portugal als Engeland. De vrees van Downing, van de Engelsche regeering ook, dat de Nederlanders de Engelschen spoedig zouden overvleugelen, is echter niet bewaarheid; de oorzaak daarvan moet wel in de eerste plaats gezocht worden in de langdurig gespannen verhouding met Portugal, die niet anders dan hoogst schadelijk kan hebben gewerkt; juist in dien tusschentijd hebben de Engelschen overvloedig gelegenheid gehad betrekkingen aan te knoopen, die met het overwicht, dat Engeland politiek in Portugal langen tijd is blijven bezitten, niet zoo gemakkelijk te verbreken waren; daarbij kwam de verslapping van de energie in de Republiek, die zich in dezen tijd reeds begon te doen gelden.

Had Engeland in deze aangelegenheid sterker dan in het begin van 1661 aan den wensch om vrede met de Republiek te behouden geofferd, evenzeer is dit het geval geweest in de pogingen om iets ten gunste van den Prins van Oranje gedaan te krijgen, waartoe Clarendon in Maart 1661 zulke ernstige woorden had gesproken. Het was een groot voordeel voor den Prins geweest, meende Downing, dat de Staten van Holland zich van de educatie hadden ontdaan. Immers, men had nu met de Witt en diens kabaal geene rekening meer te houden; de Witt was genoodzaakt geworden „pour lever la Masque", zoodat nu iedereen kon weten, hoe de stand van zaken was en niemand meer behoefde te denken, dat de Koning den Prins geheel en al aan de Witt en de zijnen overliet [2]). Downing mocht dit een groot voordeel noemen, het zou moeten blijken, wat de voogden buiten Holland om voor den Prins zouden kunnen doen en of zij in staat zouden zijn de designatie

[1]) Overgezonden bij hunnen brief aan den Griffier van 30 Juni 1662.
[2]) Downing aan Clarendon 4 Oct. 1661, B. L.

uit te werken, waartoe zooveel verlangen bestond, voordat dit voordeel aan iedereen duidelijk zou blijken.

Onmiddellijk nadat de Staten van Holland de educatie ter zijde hadden gesteld, was Weiman naar Kleef vertrokken en Downing, die het zeer noodig had gevonden, dat hij daar ook tegenwoordig was om de beraadslagingen, die daar stonden gehouden te worden, te volgen en zoo mogelijk overeenkomstig den wensch des Konings te leiden [1]), was hem spoedig gevolgd, met de noodige geloofsbrieven voorzien. Daar waren ook aanwezig de Keurvorst en de Douarière. Twee plannen werden besproken; het eerste betrof de wijze, waarop men de designatie van den Prins tot de waardigheden zijner voorouders zou beproeven; overeenkomstig den last, dien Downing had ontvangen [2]), werd hierover vastgesteld, dat Weiman en Downing samen een' brief zouden opstellen, die door Karel II geteekend en dan gezonden zou worden aan de Staten-Generaal om de designatie te eischen. Het andere plan had betrekking op een' aanval op de Witt om diens macht te breken en daardoor het eerste plan des te gemakkelijker te doen slagen [3]).

Wat was er van dien aanval? Men wilde niets meer of minder dan lijnrecht eene beschuldiging tegen de Witt inbrengen, dat hij aan Cromwell had verzocht de akte van seclusie te eischen. Hoe ongegrond eene dergelijke beschuldiging, zooals reeds lang is aangetoond [4]), moge zijn, dat neemt niet weg, dat in den jare 1661 de Engelsche regeering geheel en al overtuigd is geweest van de waarheid van wat zij de Witt wilde ten laste leggen. Haar gedrag op dit punt was van den beginne af eenigszins zonderling geweest. Niet lang na de Restauratie was de akte ingetrokken [5]); voor Karel II kon dit geene aangename verrassing zijn, want voor hem had ze geene waarde. Al zijn de Staten wellicht bepaaldelijk met het doel om Karel II gunstig te stemmen tot die intrekking overgegaan, de Witt beoogde tegelijkertijd iets anders. Er waren nog altijd velen in den lande, die lang niet van zijne onschuld waren overtuigd; als Karel II eene verklaring wilde geven, dat hij er niet aan twijfelde, of de akte was door Cromwell zelf geeischt, dan zou de Witt tegenover zijne tegenstanders schitterend gerechtvaardigd zijn. Terwijl nu Beverweert op last der Staten van Holland de teruggave der akte zelf aan Karel II moest verzoeken, droeg de Witt uit zijn' eigen naam hem op dezen eene dergelijke

[1]) Id. 9 Sept. 1661, B. L. Cf. blz. 152.
[2]) Clarendon aan Downing 27 Sept. 1661, O. S., B. L.
[3]) Downing aan Clarendon 21 Oct. 1661, B. L.
[4]) Zie van Sypesteyn, Geschiedkundige Bijdragen, Aflevering II.
[5]) Res. Holl. 29 Sept. 1660, Aitzema IV 647.

verklaring te vragen; de Koning, dacht de Witt, zou nu wel alle stukken, die op die zaak betrekking hadden, hebben nagegaan en bemerkt hebben, dat al het mogelijke gedaan was om Cromwell, „cet esprit capricieux", van „une si fascheuse demande" af te brengen; bij voorbaat zond hij een concept-briefje over, dat Karel II maar had te laten overschrijven en te teekenen [1]).

Dat was gemakkelijk genoeg, maar de Witt vergiste zich in de werkkracht van den nieuwen Koning, die ook wel niet in de eerste plaats naar papieren van Cromwell uit 1654 gegrepen zal hebben. Zoo luidde het antwoord, dat aan Beverweert op zijne aanvrage werd gegeven. Karel II had nog geen tijd gehad die talrijke papieren na te gaan, verklaarden ook sommigen der ministers; de akte van seclusie kon men terugkrijgen, zoodra men wilde. Beverweert hoopte de andere moeilijkheden wel te overwinnen, waarvoor de Prinses-Royale ook haren steun had toegezegd. Wat hij wel kon krijgen, was eene akte, onderteekend door een' secretaris van Staat, waarin deze verklaarde, dat het hem na onderzoek van alle papieren en van de personen, die in den tijd van Cromwell hadden gediend, gebleken was, dat Cromwell zelf de uitsluiting had gevraagd, zonder daartoe door eenig Hollandsch staatsman te zijn aangespoord [2]). Maar dat oordeelde de Witt niet voldoende; het was om eene officieele verklaring van den Koning zelven te doen, niet om eene onderhandsche van een' ambtenaar, die alleen aan de Witt geadresseerd kon worden en voor zichzelven behoefde de Witt geene rechtvaardiging; het eenige doel, dat hij had, was den volke te vertoonen, hoe verkeerdelijk hij en zijne partij waren beschuldigd. Bovendien raadde hij Beverweert aan niet te veel op het geven van de verklaring aan te dringen, want daaruit zou men verkeerde gevolgtrekkingen kunnen maken [3]). Er kwam dan ook niets van het vervullen van zijn' wensch en evenmin van dien van de Staten van Holland. Beverweert namelijk had het terugvragen van de akte van seclusie steeds verschoven, hopende tegelijk nog de door de Witt begeerde verklaring te kunnen krijgen; ofschoon hij later nog meermalen verzekerde, dat

1) De Witt aan Beverweert 1 Oct. 1660, Brieven IV 27 en 30; de concept-brief vindt men bij van Sypesteyn I blz. 253; de Witt doet de intrekking der akte voorkomen als „une nouvelle preuve de la bienveillance et de l'affection" van de Staten voor den Prins; dat kan toch wel niet ernstig bedoeld zijn. Juist in dezen tijd verschenen weer een aantal pamfletten tegen de Witt over de akte van seclusie; zie b.v. Petit no. 3141 en 3142 en Knuttel no. 8809, dat m. i. in verband met de beide genoemde en om den inhoud in 1660 en niet in 1663 geplaatst moet worden.

2) Beverweert aan de Witt 15 en 22 Oct. 1660, l. l. 36 en 38; „paru" op blz. 39 beteekent natuurlijk hier „gebleken" en niet „geschenen".

3) De Witt aan Beverweert 21 en 29 Oct. 1660, l. l. 37 en 39.

men geen bezwaar maakte om de akte terug te geven en ofschoon de Prinses-Royale nog op haar sterfbed haren broeder had verzocht aan het verzoek der Staten te voldoen, kreeg hij ze toch niet [1]). De zaak raakte op den achtergrond, toen de begeerte van de Witt niet verwezenlijkt kon worden. Downing zou ze volgens zijne instructie meenemen „to oblige Holland withall" [2]), maar dit schijnt eene doode letter te zijn gebleven.

De reden, die men had aangevoerd, waarom Karel II geene verklaring kon geven, zooals de Witt die wenschte, was niet geheel de ware geweest; reeds toen schijnt de Engelsche regeering vermoedens van de schuld van de Witt en de zijnen te hebben gehad. Reeds in Juli schreef Oudart aan Buysero, dat men gemerkt had, dat er onderhands met Cromwell was onderhandeld [3]). De goede verstandhouding tot Holland in dien tijd kan er toe meegewerkt hebben, dat die vermoedens nog niet geheel en al geloof hebben gevonden, dat men er in elk geval geene uiting aan heeft gegeven; anders zou men niet hebben aangeboden eene verklaring op schrift te doen stellen, door een' secretaris van Staat onderteekend. Toen echter die goede verstandhouding weldra geheel en al veranderde, is men die vermoedens geheel en al als waarheid gaan beschouwen, wat door de aan Holland voortdurend niet gunstig gezinde partij stellig niet tegengegaan zal zijn. In Juli schreef Clarendon reeds, dat, als de Witt en zijn kabaal niet goedschiks meer naar Engeland wilden luisteren, men een' anderen weg met hen zou moeten inslaan [4]) en daarover liep nu het tweede plan, dat in de vergadering te Kleef werd besproken. De Keurvorst en de Prinses-Douairière waren zeer verheugd, dat Clarendon „a charge ready" had tegen de Witt, maar zij waren zoo voorzichtig eerst de bewijzen te vragen, voordat zij er gebruik van wilden maken; waren die voldoende, dan zou men den aanval door eenigen uit de Staten-Generaal doen beginnen; anders moest men een' anderen weg zoeken; in elk geval, meende Downing, moest er zooveel mogelijk vuil op de Witt worden geworpen [5]).

Welke waren nu de bewijzen, waarop Clarendon's overtuiging steunde, dat de Witt en Beverning — Nieuwpoort werd er buiten

1) Brieven IV 53, 73, 77.

2) Bijlage VIIIb.

3) 20|30 Juli, bij van Sypesteyn, I blz. 24; voor „welke weten" lees „wel te weten".

4) Clarendon aan Downing 19 Juli 1661: „I am heartily sorry to find De Witt and his Caball not at all abated in their malice, but if they cannot be gotten, we must take the other way wth them, for wch we have very good materialls". B. L.

5) Als blz. 239, noot 3; „this is certaine that as much dirt as can must bee hrowne on De Witt".

gelaten — de uitsluitings-akte aan Cromwell hadden gevraagd? Op de verzekering van hen, door wie die onderhandelingen ten tijde van Cromwell waren gevoerd en op het getuigenis van van Messen[1]), den eerloos verklaarden en verbannen ex-secretaris van de Witt. Schriftelijke stukken ontbraken, daar Beverning alles mondeling met Cromwell en Thurloe zou hebben behandeld. De geheele wijze, waarop Clarendon de zaak uitlegde, was hoogst zonderling. In zijne eerste brieven [2]) had hij vooral gesproken over het vragen van de akte aan Cromwell benevens over het verzoek van de Witt om een' brief aan Zeeland te schrijven en om aan Haarlem den handel op Engeland te verbieden, waardoor eene poging zou worden gedaan om die provincie en die stad hun' tegenstand te doen opgeven. Toen hij bewijzen moest leveren, sprak hij vooral over den in cijferschrift gestelden brief van de Staten-Generaal, waarin deze het opzenden van de akte naar den Haag gelastten, terwijl Nieuwpoort en Beverning tijdens de ontcijfering daarvan ze op bevel van de Witt aan Cromwell overleverden [3]). De zaak stond Clarendon zelf eenigszins verward voor den geest, wat ook hieruit blijkt, dat hij eerst vooral de aandacht vestigde op het getuigenis van van Messen en later, toen Downing had aangewezen, dat dat lang niet voldoende zou zijn om de Witt schuldig te doen zijn in de oogen zijner meesters, die toch hier de aangewezen rechters waren, toen noemde hij dat getuigenis alleen „a collateral evidence"; de verzekeringen van hen, door wie de onderhandelingen in Engeland waren gevoerd, waarmede natuurlijk vooral Cromwell's secretaris Thurloe bedoeld moet zijn, die eerst in het geheel niet genoemd waren, werden toen hoofdzaak [4]). Maar deze verwarring daargelaten, in hoeverre hebben de bewijzen eenige waarde? Wat van Messen betreft, wiens getuigenis natuurlijk op hetzelfde is neergekomen, wat hij bij zijn proces had te berde gebracht, zijne vertrouwbaarheid kan al heel gering zijn [5]). De andere zegsman, Thurloe [6]), was

[1]) Van Messen schijnt in dezen tijd in Engeland verblijf te hebben gehouden; uit lateren tijd vinden we enkele briefjes van hem aan Arlington op het R. O.; in October 1661 was ook van Ruiven in Eng. geweest, zooals blijkt uit diens brief van 4 Nov. 1661, R. O.

[2]) Aan Downing 16, 30 Aug. en 7 Sept. 1661 O. S., bij Lister III 166, 169 en 171; id. 11 Oct. 1662 O. S., Bijlage IXn.

[3]) Aan Downing 25 Oct. 1661 O. S., bij Lister III 171.

[4]) Id. en Bijlage IXo.

[5]) Zie daarover het opstel van Mr. Nedermeyer van Rosenthal in Nijhoff's Bijdragen voor Vad. Gesch. etc. X, blz. 195 vlg.

[6]) Dat hij het was, blijkt uit de bekende plaats bij d'Estrades, Lettres I 138; dat d'Estrades de Witt ambassadeur bij Cromwell noemt, is natuurlijk eene vergissing, maar die toch bewijst, hoe verward in het algemeen de geruchten over de geheele kwestie zijn geweest.

geen vriend van Holland; op zijne verzekering te gelooven, dat de Witt schuldig zou zijn geweest aan het vragen van de akte aan Cromwell, zou ongerijmd zijn. Maar wat te zeggen van den brief aan Zeeland, wat van het verbod van handel aan Haarlem? Dat zijn geheel andere kwestie's; toen was de akte eenmaal overgeleverd, toen moest doorgetast worden om de rust in de Unie te herstellen. Met het feit voor oogen, hoe de akte aan Cromwell werd overgeleverd, wat toch op eene zeer bedenkelijke wijze was geschied, zijn die twee beschuldigingen niet geheel en al weg te cijferen, ofschoon afdoende bewijzen blijven ontbreken [1]). Dat alles, ook de verzekering van Thurloe, gelogen zou zijn, mag echter evenmin zonder nader bewijs worden aangenomen. Als er van deze twee zaken iets waar is, dan is het des te gemakkelijker te begrijpen, hoe men er toe gekomen is de Witt te gaan beschuldigen van de hoofdzaak: het vragen van de akte zelf aan Cromwell [2]).

Hoe dit zij, Clarendon was door de genoemde bewijzen geheel overtuigd van de Witt's schuld. Downing, hoewel ook in het geheel niet meenende, dat de Witt onschuldig was, schreef, dat hij wel gedacht had, dat men geene bewijzen had, omdat Beverning had gezegd, dat er voor gezorgd was, dat alle brieven van de Witt aan hem en omgekeerd verbrand waren; de gegeven bewijzen achtte hij niet voldoende en als de Witt, nadat de beschuldiging was ingebracht, werd vrijgesproken, dan zou hij onbeschaamder worden dan ooit. Zoo oordeelde de diplomaat, die anders niet voor een kleintje vervaard was; zoo oordeelde ook de Prinses-Douairière. Wat men zou kunnen doen, meende Downing, was de getuigenissen, die men had, te laten drukken; dat zou de Witt's reputatie genoeg aantasten en zijne partijgenooten zouden zijne eer niet kunnen redden [3]): eene poging dus om invloed uit te oefenen op den volksgeest, die de Witt toch al niet gunstig gezind was. Het moet tot Clarendon's eer gezegd worden, dat hij van dit infame middel niets wilde weten; hij stelde voor dat, wat men wist, te zeggen, wanneer de designatie gevraagd zou worden, en er dan vooral op te wijzen, dat de Koning het aan de Staten van Holland niets kwalijk nam, dat zij de akte hadden aangenomen, omdat het hem bekend was, dat zij om den tuin waren geleid,

[1]) Cf. Van Sypesteyn, l.l. blz. 49 vlg.

[2]) Dit wordt door van Messen in diens memorie bij Van Sypesteyn, l.l. blz. 101, eigenlijk ook alleen afgeleid uit den brief van 15 April 1654 van Beverning en Nieuwpoort aan de Staten van Holland, terwijl van Messen zegt de bewijzen, waaruit de andere beschuldigingen zouden volgen, zelf gezien te hebben.

[3]) Downing aan Clarendon 11 Nov. 1661, Bijlage IXp.

doordat het was voorgesteld, alsof anders de vrede niet te verkrijgen was geweest [1]). Dat was, zoo niet een rechtstreeksche beschuldiging, dan toch een flinke steek onder water, waarvan men den indruk des te dieper kon doen zijn door de memorie te laten drukken. Zoo keurde de Douairière het ook goed, terwijl zij verder had aangeraden, dat de Koning dan een' korten brief zou schrijven, waarbij Downing eene lange memorie kon voegen, zooals in dergelijke gevallen gebruikelijk was [2]).

Alles scheen gereed. Alleen éene voorwaarde was nog niet vervuld: voordat er van optreden ten gunste van den neef sprake kon zijn, moest eerst de oom zijn verdrag hebben gesloten. Men zou dus nog wat geduld moeten hebben, want, al had Downing er al op gewezen, dat, als de Koning vrede sloot zonder de „inclusion" van den Prins, dan diens kansen geheel verkeken zouden zijn, en dat verder de aanhangers van het huis van Oranje slechts op eene gelegenheid wachtten om het hoofd op te steken, terwijl de Witt om eene beschuldiging al heel weinig zou geven, als eenmaal het verdrag gesloten was [3]), Clarendon was op dat punt onverbiddelijk gebleven. Toen deze hinderpaal later was weggenomen, was er eene geheele verandering in den toestand gekomen.

De Keurvorst had van den beginne af niet veel lust getoond om het uitwerken van de designatie op eene harde wijze te beproeven. Weiman, die tijdens zijn verblijf in den Haag Downing een beetje bezig had gehouden, aan den eenen kant bewerende, dat men niet moest wachten met voor den Prins op te treden, aan den anderen kant betuigende, dat hij het geheel met Clarendon eens was, dat men het wel kon uitstellen tot na het sluiten van het verdrag [4]), Weiman zou na de conferentie te Kleef, waarvan Downing was teruggekeerd, opgetogen over het hem daar bereide onthaal, in den Haag komen om daar met Downing verder over de uitvoering van de plannen, die op touw waren gezet, te beraadslagen. Of het den Keurvorst ernst is geweest nu krachtig op te treden, is moeilijk uit te maken, want Weiman stierf plotseling, door Downing en ook door Clarendon betreurd. Wel schreef de Prinses-Douairière aan haren schoonzoon om een' anderen minister te zenden en de schoonzoon antwoordde, dat hij vast bij het opge-

[1]) Zie Bijlage IXo.

[2]) Downing aan Clarendon 25 Nov. 1661: „shee (the Pr. D.) highly approves thereof as being a middle way betweene that of bare printing and that of a downe right charge." B. L.

[3]) Downing aan Clarendon 19 Aug. en 16 Sept. 1661, B. L.

[4]) Zie Bijlage IXb en Downing aan Clarendon 23 Sept. 1661, B. L.

stelde plan bleef [1]), maar hij haastte zich niet en inderdaad hield zijn aandeel aan de zaak zoo goed als geheel op. De toenadering van Engeland tot Zweden, waarover Downing hem steeds gerust had trachten te stellen, mag hem van samenwerking met Karel II eenigszins afkeerig hebben gemaakt; zijn eigenbelang, dat hem gebood Holland niet te verbitteren, zal ook wel een loodje in de schaal hebben gelegd [2]).

Er was nog een andere mogendheid, op wier hulp Clarendon heeft gerekend om de designatie van den Prins uit te werken. Die mogendheid was Frankrijk. Als Lodewijk XIV eens het verzoek mede zou willen ondersteunen, dat zou eene groote aanwinst zijn. Geheel ongemotiveerd kon de hoop daarop niet wezen. Waren de prinsen van Oranje niet altijd de trouwe bondgenooten van de Fransche Koningen geweest? Aan hen was het niet te wijten, dat de Republiek zich bij den vrede van Munster zoo trouweloos had gedragen. Wel had Mazarin gezorgd, dat de Fransche ambassadeurs zich aan de zijde van de machtigsten van het oogenblik schaarden [3]), maar men kon niet weten, hoe Lodewijk XIV zich in dit opzicht zou gedragen, nu hij zelf de regeering had aanvaard.

Inderdaad heeft deze niet onmiddellijk uitdrukkelijk verklaard, welke zijne houding zou zijn, en dat is niet moeilijk te begrijpen, daar hij in den beginne aarzelde, met welk land hij zich het nauwst zou verbinden; verbond hij zich met Engeland, dan zou de zaak voor hem eene geheel andere gedaante aannemen. Toch bleef het voor hem een gevaarlijk iets de Oranje-partij te steunen; het was te verwachten, dat de Prins eerder den Engelschen invloed zou bevorderen dan dien van Frankrijk, dat hem immers zijn prinsdom had ontnomen en waarmede hij dynastiek in het geheel niet verbonden was; door de designatie te bevorderen zou Lodewijk XIV dus naar alle menschelijke berekening zijne eigen belangen in de Republiek niet dienen; door zich te verbinden met de overheerschende partij kon hij daarentegen hopen dat wel te doen [4]). Dat heeft Lodewijk XIV heel goed begrepen, maar, toen Karel II aan d' Estrades de vraag stelde, of zijn Koning 's Prinsen belangen mede wilde bevorderen,

[1]) Downing aan Clarendon 4 en 25 Nov. 1661, B. L.

[2]) Wicquefort schreef Juli (?) 1662: „Je scay de bonne part que son credit (n.l. van de Douairière) diminue fort a la Cour de Berlin ou l'on a fait revenir le Comte de Waldecq qui est son aversion." Naar de copie op het R. O.

[3]) Cf. Archives l.l., Introduction, p. XVIII vlg.

[4]) Zie den brief van Lod. XIV aan d'Estrades van 5 Aug. 1661, Lettres I 170 vlg. en cf. de raadgevingen, die Wicquefort in verschillende zijner brieven geeft om van de gelegenheid gebruik te maken en den Franschen invloed in de Republiek te vestigen, b.v. 21 April, Archives, l.l. p. 209.

er op wijzende, dat de Restauratie van den Prins den Franschen en Engelschen invloed zou doen toenemen, toen schijnt het antwoord van d' Estrades, ofschoon deze het een misslag noemde, dat Karel II Holland uit de voogdij had gesloten, en ofschoon hij overtuigd was, dat de Engelsche regeering de macht van de Witt en diens partij onderschatte, niet bepaald ontkennend te zijn geweest [1]). Clarendon meende ten minste aan Downing te kunnen verzekeren, dat de Fransche gezant in den Haag op bevel van den Koning de zaak zou steunen [2]) en, hoewel d' Estrades er later op aandrong, dat men in elk geval zou wachten, totdat de Prins zestien jaar oud was [3]), Clarendon bleef hoop behouden; hij wist wel, dat de Prinses-Douairière om hare voorliefde voor Spanje, waarvan men haar aanhoudend beschuldigde, en omdat zij haren neef, den graaf van Dohna, tot gouverneur van Oranje wilde doen benoemen, evenmin als de Keurvorst in Frankrijk geliefd was, dat was geene onoverkomelijke hinderpaal, meende hij [4]), maar de eigenlijke reden, waarom Lodewijk XIV niet met de voogden zou meegaan, heeft hij daarbij over het hoofd gezien. Ook hier evenals in de kwestie van de garantie van de visscherij had de Fransche diplomatie hem op een dwaalspoor geholpen.

Downing was hier, evenals op het gebied van de onderhandelingen van de Staten met Frankrijk, meer wantrouwend geweest dan de Kanselier. Hij hoopte niets meer dan samen met de Thou de designatie te kunnen eischen; ook vóór 1660 hadden zij samen, gesteund door hunne respectieve regeeringen, veel vermocht in den Haag; hij ried aan zoo mogelijk een klein verdrag tusschen Frankrijk en Engeland op te stellen, hoe men te werk zou gaan; dat gaf meer band, dacht hij, terwijl hij er met den helderzienden blik, die hem eigen was, tevens op wees, dat het prinsdom Oranje een hinderpaal zou zijn, grooter dan de haat tegen de Douairière. Overigens vond Downing de Thou geheel en al genegen om de zaak aan te vatten; zij zouden tegelijk audiëntie aan de Staten-Generaal vragen om dezen te laten weten, dat Engeland en Frankrijk tot eene alliantie met de Republiek genegen waren, maar dat eerst de Prins in de waardigheden zijner voorouders

---

1) Cf. Lettres I 138, 144, 157.

2) „I have very good reason to be confident that fr. Amb^r. will be very heartily our friend in that by express orders from his Master." Clarendon aan Downing 19 Juli 1661 O. S., B. L.

3) Lettres I 178, 187 en cf. 194.

4) Clarendon aan Downing 25 Oct. 1661 O. S., bij Lister III 172 en 8 Nov. 1661 O. S.: „I have still some confidence — though I know well ther is greate preiudice towards the Pr^e Dowager, as wedding to the interest of Spayne"; cf. verder 13 Dec. 1661 O. S., bij Lister III 178.

hersteld moest worden [1]). Dat was een schoon plan, dat de Witt in gevaarlijke omstandigheden zou hebben gebracht. Gelukkig voor hem, gelukkig misschien ook voor den Prins zelven, was het onuitvoerbaar. Downing begreep dit ook al heel spoedig; in het laatst van Augustus schreef hij, dat de Thou een' brief van Lodewijk XIV had ontvangen, die, in plaats van instructie's te bevatten om de designatie te helpen uitwerken, vol jaloezie daarover was. Toen vertrouwde Downing in het geheel niet meer op de Fransche bedoelingen; hij waarschuwde tegen wat d' Estrades daarover mocht zeggen [2]). In het begin van September vertrok de Thou voor eenigen tijd naar Frankrijk, Downing belovende zijn best te zullen doen om 's Prinsen belangen daar te bevorderen [3]). Toen hij in Januari 1662 terugkwam, bleek het Downing weldra, dat hij in het geheel geene bevelen daartoe meebracht; zelfs was hem gelast de Douairière voorloopig niet te bezoeken [4]).

De hoop van Clarendon was niet vervuld. De nauwe alliantie, die Frankrijk spoedig daarop met de Republiek sloot, de garantie der visscherij daarbij ingesloten, bewees hem, dat hij gelijk had gehad met te zeggen, dat men op het woord van vorsten niet te veel moest vertrouwen. De stand van zaken, die in de eerste maanden na de Restauratie reeds een oogenblik had doorgeschemerd, had nu geheel vasten vorm aangenomen; Lodewijk XIV verbonden met de machtige partij, die aan het bewind was [5]), Karel II zoekende zich te verbinden met de andere partij, die kracht miste en die hij niet krachtig kon steunen; Fransche invloed toegelaten, Engelsche zoo scherp mogelijk geweerd; toch, het is een verwijt, dat de Witt niet kan treffen, dat die Fransche invloed grooter is geworden dan men verwachten kon bij de nauwe alliantie, die met Frankrijk was gesloten, al moet het tevens erkend worden, dat die

---

1) Downing aan Clarendon 5 en 12 Aug. 1661, B. L.; in dien van 5 Aug.: „thay have a great jealousy least that one day the Pr. of Orange should resent the pulling downe the castle of Orange".

2) Id. 26 Aug. 1661, B. L.

3) Id. 2 Sept. 1661, B. L.

4) Id. 29 Jan. 1662, B. L. Over de Thou zelf kan ik niets verder mededeelen, omdat zijne brieven na 20 Jan. 1661 in de Aff. Etr. geheel ontbreken; dat hij in het midden van 1660 ernstig overtuigd was, dat men het best deed zich de belangen van den Prins aan te trekken, blijkt uit verschillende zijner brieven, b.v. Archives, l.l. 204, en dat Downing's bericht over zijne genegenheid om in Frankrijk ten gunste van den Prins werkzaam te zijn, niet ver van de waarheid is, blijkt, l.l. 215, uit den brief van Wicquefort van 28 Jan. 1662.

5) Colonel Bampfield, die van uit Middelburg in 1663 eenigen tijd met Arlington correspondeerde, schreef als een geheel vaststaand iets, dat Holl. zich in het geheim met Fra. had verbonden tot eene „exclusion" van den Prins, zooals vroeger met Cromwell; b.v. in zijne brieven van 25 Mei en 20 Juni 1663, R. O.

alliantie een gevaarlijke stap was, ja, dat zij den kiem van ontbinding reeds in zich droeg. De poging van de Engelsche regeering om met Holland op een' goeden voet te blijven was mislukt; de kans om invloed in de Republiek uit te oefenen door de Restauratie van den Prins werd kleiner, nu Frankrijk zich aan den kant der tegenpartij had geschaard en nu de Keurvorst zich begon terug te trekken; met zorg sloeg Downing de steeds wassende macht van de Witt gade.

Er was meer, dat zorgwekkend was voor de vervulling van den wensch der Engelsche regeering. De beweging ten gunste van den Prins, die in 1660 was ontstaan, was geheel ten einde, ja, de Oranje-partij, ten minste in de regeeringskringen, werd ongetwijfeld zwakker, wat, voorzoover althans Zeeland betreft, niet onwaarschijnlijk een gevolg is geweest van het feit, dat de Prins zoo nauw verwant was aan het Engelsche vorstenhuis, dat men met ontevreden oogen begon aan te zien wegens den ongunstigen toestand der betrekkingen met Engeland in het algemeen [1]).

De Staten van Holland konden rustig blijven bij hun besluit om zich niet verder met de educatie te bemoeien. Wel deed Leiden in November 1661 een voorstel om die educatie weer ter hand te nemen met toevoeging van enkele leden aan de vroeger benoemde commissie, maar dit voorstel, dat niet werd aangenomen, bewees op zich zelf, dat ook de beweging in Holland aan het afnemen was. Leiden, de sterk Orangistische stad, die met de educatie alleen eerst niet eens tevreden was geweest, stelde nu die educatie voor met de uitdrukkelijke bepaling, dat daarbij geheel moest worden vastgehouden aan de resolutie's, ten opzichte der voogdij genomen, waarbij dus de Staten van Holland als oppervoogden werden erkend. Downing beschouwde het voorstel als door Meerman op aansporing van de Witt gedaan en de Witt zelf liet er zich gansch niet ongunstig over uit [2]). Alleen in het Noorden schijnen enkele steden, vooral Enkhuizen, het meest genegen te zijn gebleven om den Prins te bevorderen, maar wat vermochten deze tegenover al de andere, als die eensgezind waren, al vatte Downing dan ook in overleg met den pensionaris van Enkhuizen

---

[1]) Cf. blz. 149, noot 2, en zie hierover de brieven van Wicquefort van 14 April 1661, etc., gedrukt Archives, I.I. 208 vlg.; in de onuitgegeven brieven nog talrijke staaltjes b.v. 21 Juli 1661: „Ceux qui gouvernent aujourd huy tirent cet advantage du procedé des Anglois, que toutes les villes de la province d'Hollande, et mesme la plus part des provinces, s'unissent toutes dans un mesme sentiment et dans une ferme resolution de ne rien accorder au Roy d'Angleterre de ce qu'il pourroit demander pour les interests du Prince d'Orange". Aff. Etr.

[2]) Downing aan Clarendon 2 Dec. 1661, B. L.; Brieven IV 194. Volgens D. had men uitgestrooid, dat de Douairière ook voor het voorstel was, wat zij ontkend had.

het plan op om die steden te bezoeken en te zien, wat zij konden uitrichten [1]).

Ernstiger nog was het, dat zich in Zeeland teekenen van afval begonnen te vertoonen. De onderhandelingen van de Witt met Veth over de tusschen de beide provinciën hangende geschillen hadden ten gevolge gehad, dat ook over den Prins van Oranje was gesproken, en de Witt had zijn' collega trachten te overtuigen, dat het het beste was niets voor den Prins te doen, voordat deze meerderjarig zou zijn, waarin hij in zooverre geslaagd was, dat Veth op zich nam zijn' invloed te gebruiken om de Staten van Zeeland tot een accoord op dien grondslag te bewegen [2]). Openhartig erkende Veth tegenover de Prinses-Douairière, die niet naliet hem explicatie van zijn gedrag te vragen, dat er op dit oogenbik niets ten gunste van den Prins kon worden gedaan [3]). Het was slechts de vraag, of de invloed van Veth [4]) dan wel die van de Prinses-Douairière in Zeeland de grootste zou zijn. Eene lange reeks van intrigue's ontspon zich, ten gevolge waarvan Vlissingen en Vere het aannemen van het accoord weigerden, ofschoon de andere vier steden zich er sterk voor verklaarden; het was vooral de pensionaris van Vlissingen, die Veth had tegengewerkt en die in de vergadering het project bij eene nieuwe akte van seclusie had vergeleken. Downing beroemde er zich niet weinig op, dat hij zelf door de Douairière aan te sporen om aan de Staten van Zeeland zelf en aan de steden Vlissingen en Vere te schrijven het resultaat had bewerkt, dat Zeeland niet tot eene conclusie kon komen [5]). Het geheele werk, door de beide raadpensionarissen opgezet, dreigde in elkander te vallen, maar de sympathie, door de vier grootste steden betoond, kon niet geruststellend zijn.

Het eenige, wat nog ongeschokt scheen, was de verhouding van de Douairière en Karel II. Telkens verzekerde Downing, dat Amalia hare vreugde had betoond over de blijken van welwillendheid, die zij van den Koning of van den Kanselier ontving; dan

---

[1]) Id. Downing noemt Hoorn, Edam en Medemblik, wier Geden bij de beraadslagingen over de memorie van Weiman eigenmachtig met de Witt waren meegegaan, „not daring to adventure the buissenes before there vruidscaeps"; den pensionaris van Enkhuizen noemt hij Aikten Howe, in plaats van Achttienhoven (Isaäc Pauw, heer van).

[2]) Cf. het rapport van de Witt in Secr. Res. Holl. 21 Nov. 1661, II 334.

[3]) Downing aan Clarendon 11 Nov. 1661, B. L.

[4]) Downing noemt Veth: „far from a wise man, but infinitely hard and industrious"; aan Clarendon 2 Dec. 1661, B. L. Toen Veth stierf in Nov. 1663, schreef hij over hem: „he was certainly one of the ablest if not the ablest man of this whole country"; aan Bennet 20 Nov. 1663 O. S., R. O.

[5]) Downing aan Clarendon 16 Dec. 1661 en 3 Febr. 1662, B. L.; Not. Zeel. 7 Dec. 1661, 19 en 28 Jan. 1662.

was het, omdat de graaf van Dohna, die zich in het eind van 1661 naar Engeland begaf om zich bij Karel II aangenaam te maken, op haar verzoek daar zoo goed was ontvangen [1]); dan, omdat Karel II haar bij het vergeven van ambten zoo geheel en al de vrije hand liet of omdat Downing last kreeg haar bij te staan in het toenmaals met de gravin van Isenghien gevoerde proces over eenige goederen in de Zuidelijke Nederlanden of omdat Karel II beloofde haar krachtig te zullen steunen in hare pogingen om het prinsdom Oranje terug te krijgen. Er werd zelfs een huwelijksplan beraamd, waardoor de Prinses indirekt nauwer aan Engeland zou worden verbonden; hare nog overblijvende dochter zou huwen met den Koning van Portugal. Het schijnt, dat hiervan reeds langen tijd sprake was geweest; Karel II had om verschillende redenen geaarzeld er mede voor den dag te komen: zou het den Staten wel aangenaam zijn, zou het om den godsdienst niet een onmogelijk iets blijken [2])? Downing deed zich als een sterk voorstander van het plan kennen, omdat de Douairière door zulk een huwelijk immers van alle verdenking van Spaanschgezindheid gezuiverd zou worden, wat van veel belang zou zijn met het oog op Frankrijk [3]). De Douairière toonde er zich niet afkeerig van, maar zij stelde als voorwaarde, dat eerst voldoende waarborgen voor de godsdienstvrijheid voor hare dochter moesten gegeven worden. Miranda bracht, naar zijn zeggen, toen hij in het eind van 1661 terugkwam, instructie's over de zaak mede en toonde zich zeer genegen het plan te bevorderen; ook hij stelde echter eene voorwaarde: Portugal moest er eenig voordeel uit trekken, niet zoo zeer geldelijk dan wel, doordat de Douairière haren invloed zou aanwenden om den vrede te doen bekrachtigen [4]). Veel verder kwam men niet. De Engelsche regeering maakte om het punt van den godsdienst bezwaar zich er te veel mede in te laten [5]). Wel bezocht Miranda de Douairière, wel sprak hij over

---

[1]) De Prinses-Douairière schreef daarover ook zelf aan Karel II en aan Clarendon. Zoo zijn er verschillende brieven van haar aan deze beiden over de eene of andere aanbeveling of om haren dank ergens voor te betuigen; 23 Mei/2 Juni 1662 schrijft zij om Buat, die toen in Engeland was geweest, aan te bevelen voor een jaargeld, dat Karel II hem zou kunnen geven „sur le fonds qui est deu a mon Petit Filz", R. O.; hieraan voldeed Karel II door aan Buat een jaargeld van £ 500 toe te kennen volgens zijn bevel daartoe uit Juli 1662 aan den Lord Treasurer op het R. O.

[2]) Clarendon aan Downing 13 Dec. 1661 O. S., bij Lister III 178.

[3]) Downing aan Clarendon 2 Dec. 1661, B. L.

[4]) Id. 6 en 20 Jan. 1662, B. L.; aan Nicholas schrijft Downing 2 Dec., dat G. de Witt ook gerapporteerd had, dat Miranda instructie's daarover zou medebrengen. B. M.

[5]) Clarendon aan Downing 3 en 17 Jan. 1661 O. S., het eerste bij Lister III 181.

het huwelijksaanzoek met Sommelsdijk [1]), maar toen hij wist, dat Karel II geen bezwaar meer maakte tegen het uitwisselen der ratificatie's, toen ging hij zelf den godsdienst als een bijna onoverkomelijk beletsel beschouwen, een beletsel, waarover hij zich in den beginne lang niet zoo sterk had uitgelaten [2]). En zoo ging ook deze hoop voor de Douairière om hare dochter aan een' Koning uit te huwen te loor.

Hoe groot de welwillendheid was, die Amalia van Solms aan den eenen kant, Karel II aan den anderen kant voor elkander betoonden, dit nam niet weg, dat er voor den Prins zeer weinig werd gedaan. Niet alleen kwam er nog niets van een optreden te zijnen gunste bij de Staten, maar ook de particuliere aangelegenheden van het Oranje-huis werden er niet beter op. Zelfs de schulden, die Karel II aan den Prins had, werden niet betaald. De Prinses-Royale had onmiddellijk na hare aankomst in Engeland in 1660 er werk van gemaakt om haren bruidschat van veertigduizend pond voldaan te krijgen [3]); de zaak was op bevel van den Koning onderzocht [4]), maar de plotselinge dood der Prinses had verhinderd, dat er verder krachtig op werd aangedrongen. Wel was een staat van hare nalatenschap opgemaakt, waarin de schulden van de Stuarts deugdelijk op de credit-zijde waren aangeteekend [5]), maar dat was ook alles geweest. In het laatst van 1661 kwam de Douairière er met een eenigen aandrang op terug; zij wilde Oudart, die beweerde van Oneile een' brief te hebben ontvangen, dat het nu tijd was om de schulden betaald te krijgen,

---

[1]) Downing aan Clarendon 3 Febr. 1662, B. L.; ook Wicquefort spreekt in zijn' brief van 3 Febr. (?) over het bezoek van Miranda en hij voegt er bij: „Il est certain que M. de Shonberg l'a proposé en Portugal et qu'il y a long temps, qu'il en a escrit." Aff. Etr.

[2]) Downing aan Clarendon 24 Mei 1662 O. S., B. L.

[3]) Memorie van 22 Nov. 1660, R. O.

[4]) Bevel van Karel II van 24 Nov. 1660, dat Annesley en eenigen anderen de memorie moeten onderzoeken; verslag van die heeren en eenige, benoemd door de P. R., van 8 Dec. 1660, R. O.

[5]) Dateerende 7 Oct. 1661 en opgemaakt door Oudart; beslaat 14 p. De som van de schulden der Stuarts n.l. £ 2818 15 sh. 4 d. is blijkbaar genomen uit eene rekening van wijlen lord Heenvliet, waarin wordt opgegeven, dat de Pr. Royale aan Karel II en hare broeders in het geheel leende 64014. O. O. (welk geld hier bedoeld is, blijkt niet); er wordt bijgevoegd in English Money 5818.15.4, waarvan betaald is 3000.0.0, zoodat overblijft 2818.15.4; beide stukken op het R. O. In de rekening, die voorkomt in het artikel van Dr. Worp: De schulden der Stuarts aan de Oranje's, in Fruin's Bijdragen, III[3], 2 blz. 190, schijnt de som van 530.000 (Vlaamsche ponden?) dus te zijn de geheele som der schulden, zonder aftrek van het betaalde; wanneer en hoe moet dit echter betaald zijn? Uit de in noot 3 genoemde stukken blijkt duidelijk, dat van den bruidschat van £ 40.000, die afzonderlijk werd berekend, in 't geheel nog niets betaald was.

naar Engeland zenden om er zijn best voor te doen [1]. Onmiddellijk werd echter Downing gelast haar duidelijk voor te houden, dat 's Konings finantiën niet in een' staat waren om daaraan voorloopig te voldoen, terwijl hij er de verzekering bij moest voegen, dat Karel II die schulden nooit zou vergeten; Oneile kreeg eene geduchte reprimande, dat hij zoo onvoorzichtig was geweest dergelijke dingen te schrijven [2]. De Douairière betuigde Downing, dat zij met 's Konings verzekering van welwillendheid zeer tevreden was, maar eenigen tijd later kwamen twee leden van 's Prinsen Raad hem een' staat van al de schulden brengen, dien Downing weigerde in ontvangst te nemen onder voorwendsel, dat het stuk niet onderteekend was door de Douairière zelf [3]. Dat de Koning in de eerste jaren na de Restauratie werkelijk niet in staat was om aan zijne verplichtingen te voldoen, lijdt niet den minsten twijfel; of hij zich wel ernstig heeft ingespannen om in elk geval te trachten den finantieelen toestand van zijn' neef te verbeteren, is eene vraag, die evenmin bevestigend beantwoord kan worden. Het voortdurende aandringen van de Douairière, later ook door de zendingen van Huygens, dat steeds vruchteloos bleef, kan het vertrouwen op hare Engelsche vrienden niet versterkt hebben [4].

Onder al deze omstandigheden kan het niet vreemd schijnen, dat Amalia van Solms eenigszins afkeerig begon te worden van samenwerking met Karel II en dat zij al meer en meer het oor begon te leenen aan aanbiedingen van een' anderen kant, vanwaar zij in elk geval beteren finantieelen steun had te verwachten. Reeds, voordat de Staten van Holland officieel kennis van het verdrag over de voogdij, dat door Nassau en Weiman gesloten was, hadden gekregen, deelde Downing aan Clarendon mede, dat de Witt de Douairière had laten weten, dat, als zij naar hem wilde luisteren, hij er voor zou zorgen, dat zij het jaargeld van twintig duizend gulden, dat haar vroeger beloofd was, zou krijgen [5]. Ook nadat de Staten van Holland tot de voogden gezegd hadden, zooals de Engelsche diplomaat het uitdrukte „take your child and doe what yee will with him", maakte deze aanhoudend melding van pogingen, door de Witt aangewend, om de Douairière aan den Engelschen

[1]) Downing aan Clarendon 25 Nov. 1661, B. L.

[2]) Clarendon aan Downing 22 Nov. 1661 O. S.; 11 April 1662 O. S. herhaalde Cl. de verzekering, dat het onmogelijk was te betalen. B. L.

[3]) Downing aan Clarendon 9 en 30 Dec. 1661, B. L.

[4]) Er zijn nog verschillende stukken in de Clar. Papers en op het R. O., die op deze zaak betrekking hebben, die ik hier slechts in het algemeen kan aanduiden.

[5]) Downing aan Clarendon 26 Aug. 1661, B. L.

invloed te onttrekken [1]). Eerst sloeg hij die pogingen met eenig leedvermaak gade, maar langzamerhand begon hij toch te vreezen, dat zij niet geheel zonder succes bleven. Welke de voorwaarde was, die de Witt aan eene mogelijke wederopvatting der educatie verbonden moet hebben, is duidelijk genoeg: uitsluiting van Karel II uit de voogdij en handhaving van het oppervoogdijschap der Staten van Holland [2]). Het gevolg van Downing's berichten was, dat men in Engeland de Douairière begon te wantrouwen [3]). Er liep zelfs een gerucht, dat zij er zich niet tegen zou verzetten om Zuilestein uit de omgeving van den Prins te verwijderen, als dat geëischt werd [4]) en dat de Witt het zou eischen, als de Staten de educatie weder ter hand namen, lag voor de hand. Het gerucht op zich zelf wordt ook van andere zijde bevestigd en het in 1666 gebeurde bewijst, dat het wel niet ver van de waarheid zal geweest zijn. Maar al mag de Douairière in zoo verre aan den wensch van de Witt hebben willen tegemoet komen, in Engeland zou men daarvan niet in het minst willen hooren [5]); nadat Downing haar hierop ernstig gewezen had, meende hij te kunnen verzekeren, dat zij niets buiten Engeland om zou doen.

Toch, hoewel de verhouding uiterlijk zeer goed bleef, eene kleine stoornis was merkbaar geworden en werd al grooter en grooter. Er kan toe hebben medegewerkt, wat Downing ten stelligste verzekert [6]), dat de hoop, die Amalia had gehad om Karel II tot schoonzoon te krijgen, vervlogen was; tot op het laatste oogenblik toe, meende Downing, had zij verwacht, dat er een beletsel in het huwelijk met de Portugeesche Infante zou zijn gekomen. In Mei 1662 was die verwachting geheel weggenomen en al losser en losser werden de banden, die haar toen nog aan Karel II bonden.

[1]) Id. 21 Oct., 11 en 18 Nov. 1661, B. L.; cf. den brief van de Thou aan d'Estrades van 20 Dec. 1661, Archives l.l. p. 214.

[2]) Zie b.v. den brief van de Witt aan Veth 15 Jan. 1662, R. A.

[3]) Clarendon aan Downing 18 April, 2 en 9 Mei 1662 O. S., B. L.

[4]) Downing aan Clarendon 20 Juni 1662 O. S., B. L.; cf. Wicq.'s brieven van 4 Jan. 1662, Aff. Etr., en 28 Jan. 1662, Archives l.l. p. 215; van het optreden van Friquet als een soort bemiddelaar blijkt uit Downing's brieven niets; Downing noemt bij deze kwestie den naam van Friquet in het geheel niet.

[5]) Clarendon aan Downing 2 Mei en 27 Juni 1662 O. S.: „Mr. Zuylestein towards whom the King hath very much tendernesses out of his owne inclinations as justice to the memory of his Sister and I am confident he will never consent to it." B. L.

[6]) In zijne brieven aan Clarendon van 9 Mei en 20 Juni 1662 O. S., B. L. Er is toen weer sprake geweest van een huwelijk van hare dochter met den Prins van Denemarken. waarover Downing schreef: „indeed this is the businesse whereby to ballance De Witt and his pension and she does earnestly desire that you would motion the businesse to the Kinge"; id. 25 Juli 1662 O. S.

Het kwam in Juni 1662 zoo ver, dat zij openlijk aan Downing mededeelde, dat ieder haar blameerde, daar zij de belangen van haren kleinzoon schaadde door hem niet aan Holland toe te vertrouwen. Downing haastte zich haar gerust te stellen met haar voor te houden, dat Holland zich immers uit eigen beweging had teruggetrokken en dat zij toch weer eene nieuwe memorie kon indienen om den Staten te verzoeken op hun besluit terug te komen. Het schijnt, dat de Engelsche regeering zich met dit plan heeft vereenigd [1]).

In elk geval diende de Prinses-Douairière in Juli eene memorie in met verzoek aan de Staten van Holland om hun vroeger besluit ten gunste van den Prins ten uitvoer te willen leggen. Over de voor de educatie te benoemen personen liet zij zich niet uit, over het oppervoogdijschap zou men wel een' „middelweg" kunnen vinden. Bovenal was de memorie er op ingericht om de geruchten, alsof de voogden de Staten van Holland geheel uit de voogdij hadden willen uitsluiten, tegen te spreken [2]). Dat kon men ook wel met reden tegenspreken, want het was nooit het doel geweest Holland geheel van den Prins te vervreemden; alleen was aan Holland niet gegeven, wat die provincie meende, dat haar toekwam en dat werd ook nu niet gedaan, al naderde de Douairière ontegenzeggelijk. Het eenige echter, wat vooreerst volgde, was, dat de memorie door de leden werd overgenomen. Downing deelt mede, dat de Witt tevergeefs getracht had een antwoord te doen geven, dat men geheel en al bij de vorige resolutie's zou blijven, maar hij zou met ééne stem meerderheid verslagen zijn. In elk geval kwam men voorloopig niet op de zaak terug; de Douairière begaf zich naar Turnhout, waar zij den verderen zomer doorbracht, zoodat Downing haar niet meer in het oog kon houden. De toestand bleef zooals hij was. Ongetwijfeld zijn er onder de regenten van Holland geweest [3]), die genegen waren de educatie weer op zich te nemen, en zelfs zij, die zich het meest hadden verzet tegen alles, wat smaakte naar gunstbewijzen voor den Prins, kunnen zich niet ontveinsd hebben, dat er in die educatie groote voordeelen gelegen waren, als zij zich voor den geest stelden, dat het onmogelijk was den Prins voor altijd van allen invloed uit te sluiten; zoolang echter de stand van

[1]) Id. 20 Juni 1662 O. S.; het antwoord van Clarendon is mij niet bekend; Zuilestein, die in Juli naar Engeland was geweest, schijnt het mondeling te hebben overgebracht.

[2]) Memorie van 20 Juli 1662, Aitzema IV 905; cf. Downing aan Nicholas 11 Juli 1661 (l. 1662) O. S., R. O. (in de bundle over Juli 1661).

[3]) O. a. Zuidpolsbroek; zie de Witt aan de Groot 1 Sept. 1662, R. A.; een ander gedeelte van dien merkwaardigen brief is gedrukt bij Wicq. III 98.

zaken bleef, zooals die door het voogdij-verdrag was geworden, zoo lang konden zij des te eerder toegeven aan hunne voorliefde voor wat zij „de algemeene vrijheijdt" noemden, die zij door de aanstelling van een eminent hoofd bedreigd achtten en daarom konden zij ook te eerder op hunnen eisch, dat Holland alles of niets moest hebben, blijven staan. De Prinses-Douairière had nog niet kunnen besluiten aan dien eisch toe te geven en daardoor niet alleen zich van Engeland af te scheiden, waar zij blijkbaar niet zoo ernstig tegen zou hebben opgezien, maar ook daardoor zelf van den invloed op haren kleinzoon afstand te doen. Volgens Downing had de Witt hoop, dat zij ten slotte wel wijzer zou worden [1]).

Ondertusschen was het September 1662 geworden en het verdrag, het lang verwachte, was geteekend. Wat zou er nu komen van de belofte van Karel II om voor den Prins krachtig op te treden, nu de ééne voorwaarde, die hij daarvoor had gesteld, was vervuld, en ook, wat zou er komen van den aanval op de Witt? Al was de toestand uiterlijk dezelfde gebleven, in den grond was hij niet weinig veranderd. Daar was nu de eenigszins geschokte verhouding tusschen de voogden; daar was ook de verstandhouding tusschen Holland en Zeeland, die in het begin van het jaar nog hare volkomenheid niet had bereikt, maar die al meer en meer vasten vorm begon aan te nemen door de onderhandelingen, nu gevoerd door eene buitengewone deputatie van de Staten van Zeeland met Holland, die inderdaad tot een verdrag hadden geleid, waaraan de ratificatie nog slechts ontbrak en waarbij Holland eenigermate aan Zeeland was tegemoet gekomen door te verklaren, dat, als het zich nog eenmaal met de educatie van den Prins mocht inlaten, het in kwestie's van groot gewicht Zeeland zou raadplegen [2]) — een modus vivendi, aangegaan om een voorstel van Zeeland, dat ten doel had, dat beide provinciën samen de educatie op zich zouden nemen, wat volgens de Witt, streed „tegens t' indubitabel recht van dese Provincie" [3]), af te wenden. Dat dwong tot nadenken. Al verklaarde Downing, dat alle moeilijkheden [4]), bij de

[1]) De Witt had hem gezegd: „I believe some will at last grow more wise; I asked him whom he meant by those some, he difficulted a while; I knew whom he meant, but still pressed him, and at last he said I meane the Dowager"; aan Clarendon 12 Sept. 1662 O. S., B L.

[2]) Secr. Res. Holl. 21 Sept. 1662, II 374 vlg.; Aitzema IV 965.

[3]) De Witt aan Veth en Fannius 16 Aug. 1662, R. A.; enkele passage's uit die brieven van de Witt over deze onderhandelingen bij Wicq. III 98, noot 2; overigens stelt Wicquefort deze zaak zeer onduidelijk voor door de eerstgevoerde onderhandelingen der beide Raadpensionarissen te verwarren met de hier genoemde.

[4]) „All these jarrings", B. L.; hierover nog zijne brieven aan Clarendon van 13 en 20 Juni 1662 O. S., waarin hij tevens verzekert, dat de Witt het sluiten van het verdrag wil verhaasten om het nog door Fra te doen garandeeren!

onderhandelingen ontstaan, waren opgeworpen alleen door hen, die tegen den Prins van Oranje waren, terwijl zij, die tot de Oranjepartij behoorden, den Koning gaarne tegemoet wilden komen, ofschoon zij er ook niet afkeerig van waren, dat er een oorlog zou ontstaan, omdat die slechts zou kunnen brengen „an Act of inclusion for the Prince" [1]), die scherpe onderscheiding ging stellig lang niet op. Er waren er, die hun land wilden verraden om door Engelschen invloed hunne wenschen ten opzichte van den Prins verwezenlijkt te krijgen — getuige later de gebeurtenissen gedurende den oorlog — maar lang niet allen, die meer of minder in het geheim de verheffing van den Prins wenschten, kon men rekenen onder de Engelsche partij; immers, de Oranje-partij was zelfs afgenomen, doordat Oranje en Engelsch op dat oogenblik scheen samen te gaan. Inderdaad, het bestuur van de Witt stond in 1662 veel krachtiger dan twee jaren te voren; er scheen eene neiging tot eensgezindheid te ontstaan onder het gevaar, dat allen van over de zee bedreigde.

Bij het afscheid nemen van de ambassadeurs hadden Karel II en de Hertog van York de belangen van den Prins in algemeene termen aanbevolen. De aanbeveling schijnt niet krachtig geweest te zijn; „implicite" noemden de ambassadeurs ze [2]), een woord, dat ingang schijnt gevonden te hebben, maar waarvan het gebruik hier eenigzins zonderling is. De Staten schijnen het het beste gevonden te hebben er zich niet aan te storen; van eenig gevolg van de aanbeveling is geen spoor te ontdekken.

Ook Downing vertrok; hij had het vóór zijn vertrek noodig gevonden de Douairière flink den eerbied, dien zij aan de medevoogden verschuldigd was, in te prenten [3]), wat ook al een vaag teeken was. Van al de plannen, op de vergadering te Kleef gemaakt, kwam niets. Van den aanval op de Witt was reeds lang geene sprake meer geweest. Het plan om de designatie uit te werken stond ergens achteraf geschoven; het was, alsof men er niet aan durfde raken en daarentegen vrijde de eene helft der voogdij om de gunst van die partij, die men met zooveel mogelijk vuil had willen bespatten.

Het zou moeten blijken, hoe de invloed van Downing bij zijn'

[1]) Downing aan Nicholas 29 Aug. 1662 O. S., B. M.

[5]) Downing aan Nicholas 26 sept. 1662 O. S.: „his Maty and the Duke of York had in generale termes and as it were implicite (that was their word) recommended to them the interest of the Prince of Oranje." B. M. Cf. Aitzema IV 921. Van Ruiven alleen verzekerde 29 Sept. 1662, dat de aanbeveling veel goeds had gedaan „dans l'esprit tant des amis que des ennemis de son Altesse"; het laatste is al heel zonderling.

[3]) Downing aan Clarendon 26 Sept. 1662 O. S., B. L.

terugkeer in Engeland zou werken. De Prins van Oranje zelf had hem een' brief voor Karel II medegegeven, waarin hij diens raad verzocht in de omstandigheden, waarin hij zich bevond; Downing zou hem wel nader daarmede bekend maken, en hem ook mededeelen „de quelle manière on use envers moi icy [1])". Downing zal stellig niet nagelaten hebben in de levendigste kleuren te schilderen, hoe de toestand was, om zijne regeering aan te sporen nu ten minste krachtig voor den Prins op te treden, waarop hij reeds zoo lang had aangedrongen, overtuigd als hij was, dat „unles the Prince of Orange be restored, the King can have nothing but trouble from hence", waarbij dan nog kwam „his engagement in blood and point of honour [2])". Maar evenmin als vroeger heeft nu zijn aandrang ingang gevonden. Niet alleen kwam er geene krachtige aanbeveling voor den Prins, maar ook elders bleek het, hoe weinig Karel II in staat was voor zijnen neef te doen. Wat zou een schooner gelegenheid geweest zijn om het prinsdom Oranje terug te krijgen dan de onderhandelingen, in September en October 1662 met Frankrijk gevoerd over den verkoop van Duinkerken? En toch was er niet aan gedacht om bij het daarover gesloten verdrag te eischen, dat het prinsdom zou worden teruggegeven, wat de hoogste verbazing, zoo niet verontwaardiging, van de Prinses-Douairière en van de Oranje-gezinden opwekte [3]). Een schrale troost was het, dat Holles, als ambassadeur van Karel II naar Frankrijk bestemd, maar door geldgebrek langen tijd opgehouden, in opdracht zou krijgen met Huygens samen te werken om Lodewijk XIV tot de teruggave van het Prinsdom te bewegen.

Deze klaarblijkelijke verwaarloozing van 's Prinsen belangen door gemis aan krachtige bescherming moest de Douairière steeds nader tot Holland brengen. Zij zond in het begin van 1663 den heer Milet naar Engeland om Karel II nader omtrent den toestand van 's Prinsen zaken in te lichten en hem voor te houden, dat het, als men wilde, dat de Prins eenmaal de waardigheden zijner voorouders zou krijgen, volgens haar oordeel en volgens dat van de

[1]) Bijlage XIa.

[2]) Downing aan Clarendon 26 Aug. 1661, B. L.; evenzoo schrijft van Ruiven: „sa Majté estoit obligée de le faire pour beaucoup de raisons et principalement pour son propre interest par ce que sa dite Majté ne peut jamais s'asseurer de cet Estat et qu'elle n'a rien du tout a attendre d'iceluy durant le present gouvernement." Deze brief is ged. 6 Juli 1663; hij ligt onder de brieven van 1662; de inhoud schijnt ook te bewijzen, dat de datum fout is. R. O.

[3]) Prinses-Douairière aan Clarendon 1 Dec, 1662 en 12 Jan 1663. B. L. Van Ruiven schreef 25 Mei 1663, dat d'Estrades gezegd had: „que le Roy son Maistre n'auroit point fait de difficulté de comprendre la restitution d'Orange dans l'acquisition de Dunquerque". R. O.

het meest genegenen aan het Huis van Oranje, noodig was de educatie aan Holland over te laten [1]). Karel II moest kiezen of deelen: krachtiger hulp voor den Prins geven of die hulp elders laten zoeken en wel bij eene partij, die men het meest tegen Engeland ingenomen waande. Het was eene kwestie van groot belang en zoo vatte de Engelsche Koning het ook op. Verscheidene keeren raadpleegde de commissie, die onmiddellijk na den dood der Prinses-Royale was benoemd om de belangen van den Prins te behartigen over het voorstel der Douairière; zij besloot eindelijk het geheel en al goed te keuren, aannemende, dat dat de eenige weg was om den Prins daar te brengen, waar men hem wenschte. Armorer werd gezonden om dit besluit over te brengen en om er vooral den Prins zelf mede in kennis te stellen, omdat deze zijne meening niet had verklaard [2]), eene wel eenigszins overbodige handelwijze van een' voogd tegenover zijn' pupil. De Engelsche regeering leverde een nieuw bewijs van zwakheid, van onvermogen; zij erkende, dat de partij van de Witt haar te machtig was.

Gesterkt door deze toestemming, waarover zij niet naliet haren dank te betuigen, diende de Douairière in Maart eene memorie in bij de Staten van Holland, die zij wederom verzocht de educatie op zich te willen nemen overeenkomstig hunne resolutie's van September 1660 en die te laten uitvoeren door de Gedeputeerden, die daarvoor toen waren benoemd, terwijl zij verklaarde geheel en al genoegen te zullen nemen met alles, wat de Staten goed zouden vinden verder daarover te besluiten, zich aanbiedende ook om met de Gedeputeerden te confereeren, als dat noodig was [3]). In één woord: alles, wat Holland wenschte, was ingewilligd; het zou geheel en al de vrije beschikking krijgen over den Prins, als het de educatie weer op zich wilde nemen; de Witt had geen ongelijk gehad, toen hij Downing verzekerde, dat de Douairière wel verstandiger zou worden. Een brief van Karel II ondersteunde dit verzoek, die ook in hoofdzaak toestemde in wat Holland vroeger tevergeefs had geeischt: de Koning zou geheel afstand doen van zijn aandeel aan de educatie; het eenige, wat er op aan te merken viel, was, dat Karel II meer vasthield aan het denkbeeld van conferentie's van de Douairière met de Gedeputeerden, terwijl hij de personen, die hij met de educatie wilde belasten, niet aanwees [4]).

[1]) De brief, dien Milet meekreeg, is mij niet bekend; wat hij in opdracht had, blijkt uit het antwoord van Karel II en uit het antwoord van de Douariëre daarop van 27 Maart 1663. Bijlage XIe.

[2]) Karel II aan de Prinses-Douairière en aan den Prins van Oranje 28 Febr. 1662 O. S., Bijlage XIb en d.

[3]) Memorie van 17 Maart 1663, Aitzema IV 1111.

[4]) Brief van 28 Febr. 1662 O. S., l. l., waar de datum verkeerd wordt gegeven.

Niettegenstaande dezer allerduidelijkste toenadering van de voogden, vooral van de Douairière, besloten de Staten niet aan het verzoek te voldoen. Als redenen hierover werden opgegeven „la considération du passé, la constitution de nostre corps et plusieurs reflexions importantes", aldus vervat in het allerbeleefdste antwoord, dat aan Karel II op diens brief werd toegezonden, waarin de Staten verder allen mogelijken steun aanboden om 's Prinsen bezittingen in de Republiek en door de gezanten in Frankrijk en Engeland in samenwerking met hunne Engelsche confraters in het buitenland te beschermen [1]). Aan de Douairière besloot men eerst alleen eene copie van dezen brief door den Raadpensionaris ter hand te doen stellen; later werd haar een officieel antwoord, in dezelfde termen als dat aan Karel, gezonden [2]).

Zeer zonderling lijkt dit besluit der Staten om niettegenstaande de vervulling van al hunne wenschen toch stil te blijven zitten. Onverklaarbaar echter is hun gedrag niet. De opgegeven redenen waren niet veel meer dan voorwendsels: „la consideration du passé", waardoor de Staten de plicht van het „vergeven en vergeten" al zeer slecht in toepassing brachten; „la constitution de nostre corps", waarmede men toch wel niets anders kon bedoelen dan dat er geene eensgezindheid bestond, maar dat er waren, die het verzoek hadden willen inwilligen, een zeer duister, onvoorzichtig toevoegsel in dat geval. Inderdaad was er reeds bij de eerste lezing van den brief één lid geweest, dat geheel wilde toegeven, sommige leden hadden zich ongelast verklaard, de meeste echter waren er reeds toen voor het verzoek „op de bescheijdenste wijse" te weigeren [3]) en de wil dier meerderheid had ten slotte — maar niet dan nadat men het nemen van een besluit tot eene volgende bijeenkomst had uitgesteld — de overwinning behaald. Dan waren er nog „plusieurs reflexions importantes", waarvan men dus staatsgeheimen scheen te willen maken en waaronder de oorzaak van de weigering wel te zoeken is. Er kan hier onder begrepen geweest zijn, dat Karel II niet zoo onvoorwaardelijk als de Douairière alle eischen van Holland had ingewilligd en dat men nog moeilijkheden kon wachten, bleek ook uit iets anders. Tegelijk met den brief van Karel II aan de Staten had de Witt een' brief van Clarendon ontvangen, die uitdrukkingen van de grootst mogelijke welwillendheid bevatte, zooals men ze in de verste verte niet zou verwachten tegenover iemand, op wien men nog zoo kort geleden een' hevigen aanval had willen

[1]) De brief is van 27 April 1663, bij Aitzema IV 1112; Res. Holl. 17, 18, 21 Maart en 27 April 1663.

[2]) Res. Holl. 2 Mei 1663.

[3]) De Witt aan Veth 23 Maart 1663, R. A.

doen: de Prins werd aan de beste zorgen van de Witt aanbevolen, maar daar was uit naam van Karel II zelf eene recommandatie voor de omgeving van den Prins bijgevoegd, die de Koning uit eerbied voor de nagedachtenis zijner zuster had moeten doen; Zuilestein en Buat werden met namen genoemd [1]). Daar lagen dus nog voetangels en klemmen. Het is niet onmogelijk, dat men er ook tegen opzag voor den Prins in de bres te springen tegenover Lodewijk XIV, wat het prinsdom Oranje, en tegenover Karel II zelf, wat de schulden der Stuarts betreft, wat men, in geval men zulk een groot aandeel in de voogdij kreeg, niet zou kunnen nalaten [2]). Toch zouden dit geene onoverkomelijke bezwaren hebben kunnen zijn, wanneer de sympathie van de meerderheid voor de veelgeliefde vrijheid en de antipathie tegen een eminent hoofd, die men in 1660 grootendeels uit nooddwang had overwonnen en die zich weer had verheven, zoodra zich moeilijkheden voordeden door wat de Witt noemde „de bekende interruptie [3])", niettegenstaande de oorzaak van die „interruptie" van de zijde der voogden nu was weggenomen, niet de overhand hadden behouden, tot vreugde misschien van hen, die ongaarne den Prins aan Holland zagen toevertrouwd en die de handelwijze der Douairière ten sterkste hadden afgekeurd [4]); tot groot verdriet natuurlijk van de Douairière, die in hare verwachting teleurgesteld was.

Zou Karel II, die zich ook in zijne eer getast kon achten, wrok toonen? Er blijkt niets van, wat niet vreemd is bij de weinig krachtige houding, die hij had aangenomen. Zou hij krachtiger steun verleenen aan de Douairière, nu Holland geweigerd had zich met 's Prinsen educatie te belasten, zooals hij uitdrukkelijk had beloofd [5]), of zou hij zich neerleggen bij de redenen, die de Witt aan Armorer had voorgehouden, waarom Holland niets voor den Prins kon doen, en waarvan Armorer beloofd had een gunstig ver-

---

[1]) Clarendon aan de Witt 3 Maart 1662 O. S.; het antwoord van de Witt van 27 Maart 1663 (bij Lefèvre I 279 verkeerdelijk geciteerd als van 25 Mei) is eveneens in hoogst welwillende en beleefde termen. R. A.

[2]) Dit bezwaar noemt van Ruiven als een gezegde van een lid der Staten van Holland in zijnen brief van 30 Maart 1663, R. O.

[3]) Aan Veth 15 Maart 1663, R. A.

[4]) Zoo schrijft van Ruiven 23 Maart 1663: „Tous les honnestes gens des Provinces Unies (daarmede duidt v. R. altijd de aanhangers van den Prins aan), et mesmes les amis, que Monsr le Prince a encore dans les Estats d'Hollande s'estonnent fort que sa d[e] Altesse a entrepris ce que dessus; elle a fait aussi contre l'advis de Monsr le Prince Guillaume (bedoeld is: van Nassau) et d'avantage qu'elle a importune pour cela sa Maj[té] de la Gr. Bret." R. O.

[5]) Bijlage XIc.

slag te zullen geven [1])? Het laatste schijnt het geval geweest te zijn; er blijkt niets meer van eenige poging, van eenig plan ook maar zelfs, om iets ten gunste van den Prins te beproeven, voordat de oorlog daartoe eene meer direkte aanleiding bracht. De verhouding van de Douairière en Karel II schijnt al dien tijd dezelfde te zijn gebleven: uiterlijk goed, maar weinig vertrouwelijk; ook daarin zou eerst de oorlog verandering brengen.

Holland bleef de geliefde vrijheid en daarmede de oppermacht in de Unie behouden. Wel werd het accoord tusschen Holland en Zeeland niet geratificeerd, wat door allerleikuiperijen verhinderd werd, maar ook hier bleef de toestand, zooals hij was. Van Orangistische bewegingen geen spoor, evenmin in Zeeland als in de andere provinciën. Onafhankelijk van Engelschen invloed, niet door middel daarvan zou de Prins eenmaal de waardigheden zijner voorouders gaan bekleeden.

---

[1]) De Witt aan Lodenstein 29 Maart 1663, R. A.; de blz. 247, noot 4, genoemde Col. Bampfield schreef 20 Juni 1663: „Monsr Armorer (as I am told) when he delivered his Maj[tys] letter te Mons[r] de Witte, told him it was his Ma[tys] desire that it might not be read in the Assembly, unless he were sure that the business would pass; t' is sayd his answer was that there was no question but it would pass". Een zeer zonderling bericht in vergelijking met de Witt's brief aan Lodenstein!

HOOFDSTUK VII.

DE UITVOERING VAN HET VERDRAG VAN 1662. NIEUWE GESCHILLEN.

In het vriendschapsverdrag was één artikel, dat de meeste kans op verdere moeilijkheden bood. Het was dat, dat over de wederzijdsche pretensiën handelde, waarover ten slotte door scheidsrechters moest worden beslist. Men mocht verwachten, dat de conferentiën om ze af te doen, die in den Haag zouden worden gehouden, zoo spoedig mogelijk zouden begonnen zijn om een einde te maken aan de luide klachten der Engelschen over het hun aangedane onrecht. Niets daarvan. Nadat Downing vertrokken was, bleven de diplomatieke betrekkingen tusschen de beide landen voor ongeveer een jaar zoo goed als geheel afgebroken. De Engelsche regeering haastte zich blijkbaar niet Downing, die als „Teller of the Exchequer" in den tusschentijd stellig goede diensten zal hebben bewezen [1]), terug te zenden; wellicht heeft zij het eervoller geacht eerst een' ambassadeur van de Staten af te wachten, wellicht heeft zij Downing zooveel mogelijk gelegenheid en tijd willen laten gebruiken om alle pretensiën in Engeland te verzamelen, die op bevel van den Koning bij hem moesten worden ingebracht [2]).

Aan den anderen kant maakten de Staten ook niet den minsten haast om een' vertegenwoordiger van hunne belangen in Engeland te benoemen, al was er reeds vóór de terugkomst der extraordinaris ambassade sprake van geweest, vooral in die oogenblikken, toen men ernstig over de terugroeping dier ambassade had gedacht, en al was ook niet ondubbelzinnig te kennen gegeven, dat van Goch, aan wien reeds in 1660 bij zijne benoeming tot lid van de extraordinaris ambassade de post van ordinaris ambassadeur in uitzicht was gesteld, de aangewezen man zou zijn [3]). Toen echter in de najaarsvergadering van de Staten van Zeeland in 1662

[1]) Dat hij als zoodanig werkzaam was, blijkt b.v. Cal. of State Papers, Dom. Series, 1663—1664, p. 121.

[2]) Cunaeus aan de St. Gen. 30 Nov. 1662; men vindt het bevel in een pamflet bij Knuttel 8697, blz. 48.

[3]) Not. Zeel. 18 Juni 1660 en cf. 12 Juli 1661.

de kwestie op het tapijt werd gebracht, toen bleek het, dat vooral Middelburg bezwaren tegen van Goch had, terwijl die stad in plaats van hem Johan Boreel, schepen van Middelburg, voordroeg, waarmede zich in November de andere Zeeuwsche steden niettegenstaande de aan van Goch gedane belofte vereenigden [1]). Zoo scheen dan het door de Witt aan Downing toegezegde, dat hij zou zorgen, dat weldra een ordinaris ambassadeur in Engeland zou komen [2]), verwezenlijkt te zullen worden, maar bij dien schijn bleef het langen tijd en dat was dubbel schadelijk, vooreerst, omdat men niet voldoende op de hoogte kwam van wat er in Engeland omging en verder, omdat de Engelsche regeering het kwalijk nam, dat men haar scheen te verwaarloozen. De belangen der Staten werden ondertusschen behartigd door Petrus Cunaeus, die den extraordinaris ambassadeurs tot secretaris had gediend en die nu van een' geloofsbrief voor Karel II werd voorzien [3]). Cunaeus was stellig lang geen onhandig man, maar het karakter van den post, waarmede hij was bekleed, stelde hem niet in staat veel voor 's lands belangen uit te voeren.

Het eerste, wat te doen stond, was de ratificatie van het verdrag. De Gedeputeerden van de Staten-Generaal, die het verdrag hadden onderzocht, hadden geene aanmerking gevonden, na het met de instructiën der ambassadeurs vergeleken te hebben. Langzamerhand overeenkomstig den gewonen gang van zaken kwamen de machtigingen tot de ratificatie van de verschillende provinciën in, zoodat men, nadat Utrecht eenige aanmerkingen, waarvan de aard niet blijkt, had gemaakt, in het eind van December gereed was [4]). De uitwisseling had plaats in Januari 1663; Cunaeus overhandigde de ratificatie der Staten, Morrice die van Engeland [5]).

Eigenlijk was men te laat. De termijn van drie maanden, voor de bekrachtiging vastgesteld, was overschreden en dat was van actueel belang voor Engeland, daar de bevelen tot de overlevering van Poelo-Run eerst na de ratificatie behoefden te worden uitgereikt. Karel II had de Staten daaraan reeds in December herinnerd [6])

[1]) Id. 3, 4, 6 en 7 Nov. 1662.

[2]) Downing aan Clarendon 12 Sept. O. S., B. L.

[3]) Res. St. Gen. 2 Oct. 1662.

[4]) Geld. had toegestemd 30 Oct.; Fri. en Zeel. 15 Nov.; Holl. 2 Dec.; Utrecht 18 Dec.; 21 Dec. 1662 werd besloten de ratificatie aan Cunaeus te zenden, ofschoon Overijsel en Groningen toen nog niet klaar waren; Overijsel stemde toe 15 Jan. en Gron. 2 April 1663!

[5]) Cunaeus aan de St. Gen. 6 Jan. 1663, R. A.; de ratificatie van Eng. werd 29 Jan. 1663 ter St. Gen. goedgekeurd, ofschoon men er eenige schrijffouten (!) in had ontdekt.

[6]) Karel II aan de St. Gen. 18 Dec. 1662 O. S., R. A.; het gemis van dat eiland schijnt in Eng. wel gevoeld te zijn: 20 Dec. 1662 werd eene proclamatie afgekondigd, „permitting the free import of notmegs, cinnamon, cloves and mace".

en deze hadden toen onmiddellijk de Oost-Indische Compagnie gelast hun de noodige bevelen toe te zenden, die nu nog in Januari door Cunaeus aan Morrice konden worden ter hand gesteld. De buitengewone vlugheid, hier door de Staten betoond, werd met een' allerbeleefdsten brief van den Koning beantwoord, waarin hij hun de eer gaf, dat zij met de uitvoering van het verdrag waren begonnen, terwijl hij verzekerde, dat hij de laatste zou zijn om er inbreuk op te maken [1]).

Dat was een goed begin. Inderdaad was de toestand voor het oogenblik beter geworden; de hartstochten schenen tot bedaring te zijn gekomen. Diegenen, die voortdurend tot de uiterste middelen tegen de Republiek hadden geraden, omdat alleen een zoo krachtig mogelijk optreden, desnoods een oorlog, den Engelschen handel op de hoogte kon brengen, waarop zij hem wenschten, waren overwonnen door hen, die Engeland niet in staat achtten een dergelijk bestaan te ondernemen. Aan het hoofd der eersten stond sedert lang de Hertog van York, op wien het een' diepen indruk had gemaakt, dat de Republiek Engeland minder vreesde dan ten tijde van Cromwell [2]); dit en zijne liefde voor alles, wat op de marine, waarvan hij Lord High Admiral was, betrekking had, zijne lust om een werkzaam leven te leiden, zijne neiging tot het op touw zetten van moeilijke en gevaarlijke ondernemingen hadden hem tot één van de meest te duchten vijanden van de Republiek gemaakt; er mag bijgekomen zijn zijne overhelling tot het Katholicisme, die hem op den duur in groote moeilijkheden zou kunnen brengen, waarvoor hij als man van overtuiging wel niet zou terugdeinzen, maar die hij toch wellicht kon verminderen, wanneer hij zich door op zee uit te blinken de liefde van het volk wist te verwerven. Bovendien, zijne omgeving, waar velen uit heb- en eerzuchtige oogmerken spoedig de partij der oorlog-wenschenden hadden gekozen, zal niet hebben nagelaten haren invloed te doen gelden. Die steun van York, een' man met een' onbuigzamen, niet licht iets opgevenden aard, was van groote waarde voor de partij, die eene geheel andere gedragslijn tegenover de Republiek wilde volgen dan gedaan was door de vredelievenden, wier hoofd Clarendon was, die tot nog toe op den Koning den grootsten invloed had uigeoefend.

Hoe Karel's eigen wenschen waren, is moeilijk na te gaan. Zijn

---

totdat de Eng. O. I. C. Poteroon (l. Poleroon) terugheeft; zie Cal. of State Papers, Dom. Series, op 20 Dec. 1662; in Aug. 1663 werd die vrijheid weer beperkt; id. op 20 Aug. 1663.

[1]) Karel II aan de St. Gen. 22 Jan. 1662 O. S. en cf. St. Gen. aan Karel II 10 Jan. 1663, bij Aitzema IV 1114 en 1115, maar daar in verkeerde volgorde; verder St. Gen. aan Karel II 18 Jan. 1663, R. A., en Res. St. Gen. id.

[2]) Zie over dit en het volgende Clarendon, Continuation, I p. 377 vlg.

van inspanning afkeerige aard, zijn lust om in genoegens op te gaan moesten hem in het algemeen van oorlog afkeerig maken; daarentegen kon zijne weinige liefde voor de Republiek, waarmede hij, die tot het Katholicisme meer dan tot eenigen anderen godsdienst overhelde, ook geen gemeenschappelijke godsdienstige belangen had, zooals dat met Cromwell het geval was geweest, die hem bovendien in zijne ballingschap had beleedigd en die nu voor verschillende zijner wenschen, naar zijn oordeel althans, zoo weinig toeschietelijkheid had betoond, hem er des te gemakkelijker toe brengen zich bij de algemeene ontstemdheid niet alleen aan te sluiten, maar daaraan door daden uiting te geven. Wat we van Karel's eigen persoonlijkheid in de onderhandelingen met de ambassadeurs te zien krijgen, bewijst echter, dat hij het met Clarendon eens was, hetzij dan door diens invloed alleen, hetzij dat zijne eigen scherpzinnigheid [1]) hem had doen inzien, dat oorlog ongewenscht was [2]). Meermalen had York getracht zijn' broeder tot zijne zienswijze over te halen, maar altijd tevergeefs; wat hem zelfs reden tot ontevredenheid tegenover Clarendon, zijn schoonvader, had gegeven, omdat hij meende, dat deze vooral zijn streven tegenwerkte. Eene poging van York om door zijne echtgenoote in dezen invloed op haren vader te doen uitoefenen had natuurlijk niet het gewenschte gevolg. Integendeel schijnt York zelf door Clarendon in het laatst van 1662 overtuigd te zijn, dat het voorloopig beter was geen' oorlog te beginnen, waartoe hij behalve de argumenten van Engeland's machteloosheid aangevoerd had, dat het volstrekt niet, zooals York meende, een voordeel voor den Koning zou zijn, dat de oorlog het Parlement een oogenblik toeschietelijker zou maken. Het argument mocht van beteekenis zijn, het tot verduidelijking er bij aangehaalde voorbeeld was niet gelukkig gekozen, want de door Jacobus I om een zuiver dynastiek belang met Spanje begonnen oorlog leverde al een heel slechte vergelijking op met een' oorlog, dien Karel II met instemming van het volk tegenover de Republiek zou kunnen beginnen. Maar, hoe dit zij, York schijnt geslagen te zijn; gedurende eenige maanden, zegt Clarendon, hoorde men aan het Hof niet over oorlog spreken [3]).

Clarendon's groote invloed was der Republiek gedurende den tijd, die nu na de Restauratie was verloopen, zeer ten goede gekomen. Zou zijn invloed altijd zoo overwegend blijven? Dat mocht

---

[1]) Dat Karel II een helderziend man was, is bekend. Burnet (uitgave 1897, I 295 vlg.) zegt zeer juist: „the King could see things if he would, the Duke would see things if he could."

[2]) Clarendon, Continuation, I p. 381: „These and better Arguments which the King's own understandinge suggested to him."

[3]) Continuation, I p. 383.

men zich in het eind van 1662 reeds eenigszins met bezorgdheid afvragen [1]). Clarendon's hooghartigheid, die hem vele vijanden had bezorgd, zijne deugdzaamheid te midden van een aan alle kanten bedorven, zedeloos hof gaven ruim baan aan allerlei kuiperijen om hem te belagen, om hem ten val te brengen. De afkeuring, die hij over 's Konings particulier leven, over zijne verhouding tot Lady Castlemaine in het bijzonder, te kennen gaf, maakte zijn' toestand gevaarlijk, daar van die machtige schoonheid met haren aanhang voortaan een verzet tegen hem uitging, dat bij een' Koning, die zich zoo zeer door zijne liefdesbetrekkingen liet beheerschen als Karel II, genoeg van invloed kon worden. De aanklacht van hoogverraad, in 1663 door den graaf van Bristol in het Parlement tegen Clarendon ingebracht, hoewel die zonder onmiddellijke gevolgen bleef, bewees, hoeveel vijanden tegen hem werkzaam waren [2]). De verkoop van Duinkerken aan Lodewijk XIV, dat schitterende bewijs van de machteloosheid der Stuart-regeering, die in October 1662 had plaats gehad, werd door het volk algemeen aan Clarendon verweten, hoewel deze er zich in den beginne zoo sterk mogelijk tegen had verzet [3]). Eene enkele maal bleek reeds iets van eene daling van 's Kanseliers almacht: tegen zijn' wil werd in het eind van 1662 Henry Bennet, later lord Arlington, benoemd tot secretaris van Staat als opvolger van den bejaarden Nicholas en Bennet's invloed op den Koning werd weldra al grooter en grooter [4]). Dat alles mocht tot nadenken stemmen voor hen, die den Kanselier noodig hadden; het kon er toe leiden, dat zijne macht te eeniger tijd ondermijnd zou worden.

Voor het oogenblik dan was er geene sprake van oorlog tegen de Republiek aan het Hof, maar zij, die het eerst de plannen van oorlog hadden opgeworpen, werkten daaraan nog met onvermoeide kracht door, niet wanhopende, dat zij eenmaal hun doel zouden bereiken [5]). Wisten wij dit niet van Clarendon, dan zouden enkele kwestie's, die zich voordeden, kunnen bewijzen, dat in den grond der zaak de verhouding ook nu dezelfde bleef, al had dan ook de hofpartij eene vredelievende stemming aangenomen. Zoo diende in October 1662 Davison, de resident

[1]) Zie hierover Ranke IV 393 vlg.

[2]) Wicquefort wijst reeds in Maart 1662 op eene sterke partij, die tegen Clarendon werkzaam is; een paar dezer brieven, op de blz. 184, noot 1, genoemde wijze overgezonden, vindt men Cal. of State Papers, Dom. Series, 1661–1662, p. 324, 371 en 372.

[3]) Contination, I p. 384; dat men er over gedacht heeft Duinkerken aan de Republiek te verkoopen, in de hoop er meer geld voor te krijgen, blijkt, id. p. 387.

[4]) Contination, I p. 366 vlg. en cf. Clarendon aan Ormond 21 Maart en 11 April 1663, bij Lister III 243 en 244.

[5]) Continuation, I p. 383.

voor de Schotsche zaken, eene memorie ter Staten-Generaal in, waarin namens Karel II schadevergoeding werd gevraagd, voor een' kapitein Robert Hall wiens schip door de Admiraliteit van Friesland „met cracht ende gewelt" was genomen. De pretensie dateerde uit het jaar 1648 en die te berde te brengen, nu men overeengekomen was om alle pretensiën van vóór 1654 voor vernietigd te houden, was gewis niet geschikt om het vertrouwen van de Staten op Engeland te vermeerderen, al was dan Hall ook in dienst geweest van Karel II om „verscheidene brieven aan 's Coninx vrienden te behandigen aen den Marquis van Montrose". De memorie werd door Holland overgenomen en men kwam er niet op terug [1]). Ernstiger werd het, toen Davison eenige maanden later met eene dergelijke klacht kwam en satisfactie vroeg voor eenen Mr. Vane, wiens schip in 1652 door een' kaper van Vlissingen was opgebracht, niettegenstaande hij een pas van Karel II had gehad; wilde men aan deze klacht niet voldoen, dan zou de Koning represaille-brieven moeten toestaan en wel tegen de bewoners van die plaats, waar het misdrijf was geschied [2]). Dat smaakte naar de dreigingen, die Downing zoo dikwijls geuit had, maar men had er niet veel succes mee. De Staten-Generaal besloten, dat het den geïnteresseerden vrij stond de zaak „volgens de stile van procedeeren", in de Republiek gebruikelijk, te vervolgen en tot verduidelijking hiervan werd later op voorstel van Holland aangenomen, dat de Staten zelf zich in geen geval met de zaak zouden bemoeien, maar ze, als Davison nadere instantiën mocht doen, zonder meer van de hand zouden wijzen [3]). Daarbij bleef het en ook de dreiging van Karel II werd niet door eene daad gevolgd.

Kwamen dus de Engelschen met klachten te voorschijn, die volgens alle recht en billijkheid bij de Staten niet meer aanhangig konden worden gemaakt, de Nederlanders verhieven met meer recht hunne stemmen over schade, hun in dezen tijd door de Engelschen toegebracht. Eene prachtige illustratie van de in Engeland heerschende stemming levert de kwestie over een schip, de „Oranjeboom" genaamd, dat reeds in Juli 1662 door een' Portugeeschen commissie-vaarder was opgebracht, dat na veel moeite van de ambassadeurs, gesteund door hunnen Portugeeschen collega in vrijheid was gesteld, maar weer aangehouden onder voorwendsel, dat er goederen, uit de

[1]) Res. St. Gen. 27 Oct. 1662; de memorie van Davison is van denzelfden datum, R. A.

[2]) Wil men geene satisfactie geven, „they cannot take it ill, if wee grant letters of reprizall in Scotland conforme to the laws of Nations against those of that Place where the injury was done"; zoo heet het in het bevel van Karel II aan Davison over deze zaak; gedateerd 20 Dec. 1662 O. S., B. L.

[3]) Res. St. Gen. 31 Jan. en 8 Maart 1663; Res. Holl. 7 Maart 1663.

Engelsche koloniën afkomstig, in waren gevonden. Bij het vertrek der ambassadeurs was men er nog niet in geslaagd een tweede bevel tot invrijheidstelling te verkrijgen en Cunaeus berichtte weldra, dat degenen, die het schip wilden verbeurdverklaren „door lieden van groot credyt geappuyeert werden"; toch zegevierden deze niet, maar in het laatst van October gaf de Koning bevel het schip te ontslaan. Nogmaals trachtten de rechters van de Admiraliteit dit bevel te ontduiken en niet, voordat Clarendon zelf „de Reeders van de Caeper en haer Advocaten met harde woorden ende dreygementen over haer onrechtvaerdige procedueren" had bestraft, kon de „Oranjeboom" veilig naar Holland terugkeeren [1]).

Maar daarmede kwam er geen einde aan klachten van hetzelfde allooi. Robert Downeman, een andere Jan Bart, dezelfde, die de „Oranjeboom" had opgebracht, bleef in 1663 allerlei baldadigheden, vooral in de Caraïbische eilanden, bedrijven, zich daarbij nog altijd beroepende op eene Portugeesche commissie, hoewel in Maart 1663 de ratificatiën van het vredesverdrag met Portugal waren uitgewisseld. Karel II toonde zich zeer bereid om dergelijke buitensporigheden, waarover de Staten hem tweemaal in ernstige termen schreven [2]) en waarover Cunaeus eenige memorie's indiende, tegen te gaan; strenge bevelen werden daartoe aan den Engelschen Gouverneur in die streken medegegeven [3]) en hoewel dat wel iets schijnt geholpen te hebben, afdoende was het zeker niet, want eenigen tijd later bedreef dezelfde Downeman weer rooverijen uit Jersey en Guernsey, waarover wederom geklaagd werd [4]). Daarnaast kwamen allerlei andere kleinigheden voor. In Exeter werd een schip van Amsterdam, dat uit Guinea kwam, aangehouden, omdat eenige kooplieden van die stad beweerden, dat een paar jaar geleden een schip van hen door de Nederlansche West-Indische Compagnie was buitgemaakt, waarvoor zij nu op deze wijze schadevergoeding wilden zoeken; het schip werd op bevel van den Raad des Konings ontslagen, maar met moeite, daar een gedeelte van de leden er zich tegen had verzet [5]). Eenige Engelsche oorlogsschepen hadden in 1662 de Nederlandsche walvischvaarders op Groenland beschadigd en ze beroofd van netten en sloepen, daar

[1]) Cunaeus aan van Hoorn 29 Sept. en 6 Oct. 1662 (onder C.'s brieven aan de St. Gen.); verder dez. aan de St. Gen. 13, 27 Oct. en 10 Nov. 1662, R. A.

[2]) 23 Maart en 13 April 1663, R. A.

[3]) Dit was milord Willoughby, die juist in dezen tijd daarheen vertrok; Cunaeus aan de St. Gen. 11 en 25 Mei 1663, R. A. Cf. Calendar of State Papers, Colonial Series, America and West Indies, 1661—1668, p. 136, n⁰. 469.

[4]) Cunaeus aan den Griffier 19 Oct. 1663, R. A. St. Gen. besloten 24 Oct. bovendien den Admiraliteiten te verzoeken die rooverijen tegen te gaan.

[5]) Cunaeus aan de St. Gen. 20 April en 4 Mei, en aan den Griffier 6 April 1663, R. A.

zij niet spoedig genoeg de vlag gestreken zouden hebben; ook hierover klaagden de Staten [1]), ook hier toonde Karel II zich bereid om te zorgen, dat zoo iets niet weer voor zou komen, maar York verzette er zich tegen, bewerende, dat de Nederlanders zelf reden tot klachten hadden gegeven, terwijl de Engelschen de rol van de beleedigde onschuld hadden gespeeld [2]).

In dit alles toonde zich de stemming van het volk in het algemeen, die nog onveranderd was. Al kwam het zoover, dat opgebrachte schepen, als men maar geduld wilde uitoefenen, werden ontslagen, van schadevergoeding was niet in het minst sprake. Er werd door de Staten wel om gevraagd, maar zij zetten het niet door, zooals de Engelschen gewoon waren dat te doen, zeer zeker eene onverschoonbare zwakheid, die hier wel alleen werd betoond in kleinigheden, maar die toch de schade, die geleden werd, steeds deed toenemen. De hoofdzaak was, dat men er vrede mee hield, wat blijkbaar van meer belang werd geacht, en wilde men dat, dan moest men het een en ander door de vingers zien. Men handelde in Engeland op gelijksoortige wijze; ook daar wist de regeering heel goed, dat de wrijving, die toch overal reeds bestond, niet veel meer noodig had om een vuurtje te doen ontbranden. Kwestie's van diep ingrijpend belang werden daarom zorgvuldig vermeden. In het Parlement hoorde men wel van besprekingen om de visscherij aan te moedigen, waarop de Witt onmiddellijk aan Cunaeus last gaf hem daarover goed in te lichten [3]), maar het bleek, dat het dominium maris niet ter sprake werd gebracht; het bleef bij eene bill, die in Augustus 1663 werd uitgevaardigd, waarin groote voorrechten werden verleend aan degenen, die zich op de visscherij wilden toeleggen [4]). Protectie dus, zooals trouwens op bijna elk gebied. Besluiten van het Parlement tot aanmoediging van den handel, tot aanmoediging van de linnen- en tapijtweverij, allen min of meer gericht tegen de Nederlanders [5]), die in de eerste plaats bestreden

[1]) St. Gen. aan Karel II 24 Maart 1663, R. A.; cf. Aitzema IV 1117.

[2]) Cunaeus aan de St. Gen. 25 Mei en 1 Juni 1663; cf. Karel II aan dez. 15 Mei 1663, R. A.

[3]) De Witt aan Cunaeus 27 Juli 1663, R. A.

[4]) Cunaeus aan de St. Gen. 6 Juli en 31 Aug. 1663, R. A.; uit den Cal. of State Papers, Dom. Series, zijn tal van plaatsen te noemen, hoe zeer men de visscherij wilde bevorderen; b.v. 1661—1662, p. 83, vindt men eene „form of declaration of subscription in the Royall Fishing Company"; vooral op het bouwen van buizen wilde men zich toeleggen; cf. id. 477. Pepys spreekt 29 Nov. 1662 over 's Konings besluit om ieder, die eene buis wil bouwen, met 200 l. bij te staan.

[5]) Mr. Speaker sprak bij de prorogatie van het Parlement in Juli 1663 aldus: „Durig the late unhappy wars, our neighbours eyes were open, to spy out all advantages of spoiling our Trade, and to advance their own; but, by the several good billes made already for your majesty's royal assent we hope, we shall

moesten worden, moesten nu nog uitwerken, wat zoo velen alleen door een' oorlog bereikbaar achtten. Er bestond daarnaast wel eene richting, die liever handelsvrijheid wilde [1]), maar die moest verre onderdoen voor de allerwegen heerschende protectie, die tegen de overburen aan de Noordzee noodzakelijk was, terwijl men in het geheel niet duldde, dat die overburen zelf protectie toepasten. Nog altijd vond men reden zich te beklagen over de rechten, door de Staten van den invoer van geverfde lakens geheven; men had er bij het verdrag van 1662 niet in kunnen slagen die te doen afschaffen en nu was er in 1663 bovendien sprake van, dat de Staten dien invoer nog meer zouden bemoeilijken of in elk geval de reeds bestaande bepalingen beter zouden handhaven dan tot nu toe geschied schijnt te zijn. Onmiddellijk wendden zich de Merchant-Adventurers tot den Koning om te klagen en zijne tusschenkomst te verzoeken [2]). De klachten bleken onnoodig geweest te zijn, want Dordrecht bood om de wille van den stapel in die stad zulk een' krachtigen tegenstand, dat men het plan moest opgeven, zoodat Downing, die in September 1663 in de Republiek was teruggekeerd, geene aanleiding vond om er zich mede te bemoeien [3]). Evenmin als de invoerrechten op geverfde lakens in de Republiek streng geheven schijnen te zijn, evenmin moet men hier veel last hebben gehad van het verbod van woluitvoer uit Engeland. Hevig klaagt Downing over de slechte inachtneming van dat verbod, vooral in Ierland, vanwaar volgens hem bijna iederen dag op de eene of andere wijze wol naar Holland werd gebracht, soms negentig pakken, ieder van vijf honderd pond in éene week [4]).

restore and increase the flourishing Trade of this Nation". Parl. Hist. IV 287. Cal. of State Papers, Dom. Series, 1661—1662, p. 301, vindt men eene petitie van de „Company of Tobacco-pipe Makers", verzoekende een bill tegen den uitvoer van klei, daar de Hollanders zich van de „manufactures" daarvan trachtten meester te maken; in April 1663 werd werkelijk de uitvoer van klei verboden, id. 1663—1664, p. 126. Ook werd op verzoek van het Parlement eene proclamatie uitgevaardigd tot het beter handhaven van de Akte van Navigatie; id. 199 en 256. Als we d'Estrades op dit punt mogen gelooven, dan werd die Akte eigenlijk in het geheel niet toegepast; zie Lettres II 312 en cf. blz. 54 en 55, noot 1.

[1]) Cunaeus vermeldt 19 Jan. 1663 aan de St. Gen. een voorstel, door eenige Londensche kooplieden gedaan, om de in- en uitvoerrechten grootendeels op te heffen en het inkomen van den Koning dan aan te vullen uit eene maandelijksche belasting op iederen onderdaan. R. A.

[2]) Petitie van de Merchant-Adventurers van 14/24 Aug. 1663 met eene deductie, dat het is tegen de vroegere verdragen; R. O.

[3]) Downing aan Bennet 11 en 18 Sept. 1663. O. S., R. O.; cf. Res. Holl. 7 Maart, 24 April, 20 Sept. 1663.

[4]) Id. 2 Oct. 1663 O. S.: „if no effectuall remidie be applied hereunto, it will be a very wonderfull decay to the English clothing, the Irish wooll is fitt for all uses, for wch the English wooll is fitt, and the wooll is free being laded

Overal dus eene scherpe concurrentie, die door de wederzijdsche regeeringen zooveel mogelijk werd getemperd om de uitbarsting te voorkomen of in elk geval te verschuiven. Plotseling trad er in den naar het uiterlijk niet ongunstig schijnenden toestand eene verandering ten kwade in. In October 1663 werd door Morrice namens Karel II aan Cunaeus aangezegd, dat voortaan geene memorie's van hem in den Raad zouden worden gelezen; hadden de Staten-Generaal over iets te klagen, dan zou Downing daarop wel antwoord geven. Kortom, men wilde met den secretaris der Staten niets meer te maken hebben, niet, omdat men iets tegen de persoon van Cunaeus had, maar omdat de Koning het als eene „kleynachtinghe" opnam, dat de Staten in Frankrijk en in Spanje wel een' ambassadeur hadden, maar in Engeland niet, ofschoon zij reeds zoo langen tijd geleden hadden beloofd daar ook den gezantschapspost spoedig te zullen vervullen. Hoogstens kon het nog geduld worden, dat Cunaeus zich mondeling tot Morrice wendde, die het dan zijne boodschap in den Raad zou mededeelen. Cunaeus verontschuldigde zijne meesters daarmede, dat zij hunne beraadslagingen nog niet ten einde hadden gebracht [1]), waarop men terecht kon aanmerken, dat dat dan wel wat erg lang duurde. Tegelijk mocht het zonderling schijnen, dat Engeland zoo lang had gewacht met klagen. Er was meer en dat bewijst, dat die „kleynachtinghe" door het niet zenden van een' ambassadeur misschien wel hoog werd opgenomen, maar dat het toch niet de hoofdzaak was. Karel II had zich eerst zeer bereid getoond om een einde te maken aan de uit Jersey en Guernsey bedreven rooverijen; Cunaeus moest nu melden, dat de bevelen daartoe, die reeds gereed waren gemaakt, werden ingehouden [2]).

De werkelijke reden van dezen plotselingen ommekeer was, dat de Koning zeer ontevreden was, dat op de door Downing na zijn' terugkeer ingediende klachten geene satisfactie werd gegeven, zooals Clarendon onbewimpeld aan Cunaeus te kennen gaf [3]). Welke waren die klachten en in het algemeen hoe was het optreden van

there by the connivance of the Officers under the notion of carrying it forEngland." R. O. Cf. blz. 52 en noot 3. In Cal. of State Papers, Dom. Series, 1661—1662, p. 449. een voorstel om de Engelsche lakenfabrikatie te verbeteren door te trachten de Holl. invoerrechten te doen afschaffen, door den uitvoer van Engelsche en Iersche wol te voorkomen en door „to obtain the preemption of all the wooll of Spain. with which the cloth of Holland is manufactured"; zie verder id. 1663—1664, p. 11,

[1]) Zie hierover Cunaeus aan den Griffier 2 Nov. 1663, R. A.; gedeeltelijk bij Aitzema IV 1118.

[2]) Cunaeus aan de Witt 16 Nov. 1663, R. A.

[3]) Als noot 1: „dat Z. M. ten hoochsten gemiscontenteert was, dat men sijn Envoyé op sijn ingegeven Memorien geen behoorlijcke satisfactie en gaf, maer continueelijck dilayeerde".

Downing, dat nu van zoo grooten invloed bleek te zijn? Met blijde verwachting zullen onze staatslieden de terugkomst van „le plus grand querelleur des diplomates de son temps" niet hebben tegemoet gezien [1]), al was dan de verhouding tusschen hem en de Witt in het laatst van zijn vorig verblijf naar allen uiterlijken schijn iets gunstiger geweest. De Staten-Generaal verklaarden, dat zijne komst hun aangenaam was [2]) en uit naam van de Staten van Holland kwam de Witt hem welkom heeten [3]), zoodra hij zijn incognito had afgelegd. Reeds vóór dien tijd had Downing den Raadpensionaris bezocht [4]). Eene alleszins hartelijke verhouding tusschen hen beiden scheen te zullen ontstaan; meerdere keeren bezochten zij elkander. De brief van Clarendon, dien Downing aan de Witt overhandigde en die een geheel anderen geest ademde dan de in 1661 meegebrachte, waarin verwijten over niet vervulde beloften waren geweest, was wel in staat meer vertrouwelijkheid te doen ontstaan. De Kanselier zinspeelde in dien brief op de groote plannen, waarmede de Christenwereld werd bedreigd, er wellicht bijbedoelende, dat de vrees voor die plannen de beide zeemogendheden nader tot elkander moest brengen; hoewel de bewoordingen niet zeer duidelijk waren, de goede verstaander had niet veel noodig om te begrijpen waarin die plannen bestonden [5]).

Het begon al meer en meer duidelijk te worden, dat Lodewijk XIV zich niet tevreden zou stellen met de uitbreiding, die zijn rijk onder Mazarin had ondergaan. Het verdrag met Hertog Karel van Lotharingen, waarbij Frankrijk op eene uiterst gemakkelijke wijze in het bezit van dat door zoovele Fransche Koningen begeerde land zou zijn gekomen, had, ofschoon het onuitgevoerd bleef, al onrust genoeg verwekt [6]) en daarbij kwamen de min of meer vage

---

[1]) Van Ruiven schreef 2 Sept. 1663 O. S., dat D.'s terugkomst hoog noodig was omdat 's Konings naam in den Haag bijna was vergeten; dit berichtje in Cal. of State Papers, Dom Series, 1663—1664, p. 265.

Res. St. Gen. 14 Sept. 1663; reeds vóór dien tijd hadden zij hem met hunne Res. over de Waldenzen (zie blz. 276) in kennis gesteld, wat D. als eene groote beleefdheid had opgevat.

[3]) Downing aan Bennet 4 Sept. 1663 O. S., R. O.; in de Res. Holl. komt er niets over voor.

[3]) „As is the custom of all publick ministers to visitt him first"; Downing aan Bennet 4 Sept. 1663 O. S., R. O. De brieven van Downing aan Clarendon en aan Bennet (cf. blz. 119, noot 2) gedurende deze zending zijn meestal woordelijk gelijk; ik citeer ze als aan Bennet gericht; de passage's, die geciteerd worden als gericht aan Clarendon, komen in die aan Bennet niet voor.

[5]) Clarendon aan de Witt 10 Sept. 1663 O. S.: „I am sure your Lordship is, too great a minister not to observe the great designes wch are now on foote in Christendome and as great against it, and who knowes how farr those contradiccions are even reconciled to some thied understanding". R. A.

[6]) Zie hierover Wicquefort III 23 vlg.

geruchten, dat de Zuidelijke Nederlanden door den grooten Koning werden bedreigd. Beter dan iemand was de Witt in het laatst van 1663 na zijne onderhandelingen met d'Estrades er mede bekend, wat die geruchten te beteekenen hadden [1]). Het kan dan ook moeilijk onverklaarbaar worden genoemd, dat Downing in hem eene betere gezindheid tegenover Engeland vond [2]). Onmiddellijk na zijn' terugkeer in den Haag wees Downing er in zijne brieven op, dat de vrees in de Republiek voor Frankrijk, dat nu in Duinkerken een uitstekend uitgangspunt had om in de Spaansche Nederlanden te vallen, zeer groot was [3]), dat met andere woorden de tegenstelling van de belangen der beide sedert 1662 zoo nauw verbonden Staten steeds duidelijker aan het licht trad; bovendien werd het in de Republiek niet met de beste oogen aangezien, dat Frankrijk zich meer en meer op den handel begon toe te leggen, zoowel in de Oostzee als in Oost-Indië, terwijl er ook ontevredenheid over bestond, dat Lodewijk XIV aanhoudend optrad ten gunste van zijne bondgenooten in Duitschland, die geschillen met de Republiek hadden [4]).

Ofschoon de Witt d' Estrades eene copie van den brief van Clarendon ter hand stelde en hem niet onkundig liet van de gesprekken, die hij met Downing voerde, waarover hij hem mededeelde, dat het doel, waarom hij schijnbaar zoo openhartig met Downing te werk ging, was om uit te vorschen, hoe de houding van Engeland zou zijn, als Lodewijk XIV zijne plannen op de Zuidelijke Nederlanders uitvoerde, wat immers van het uiterste belang zou zijn [5]), neemt dit toch niet weg, dat de Witt om dit doel te bereiken wel wat heel ver ging. In een der veelvuldige gesprekken met Downing sprak hij in zeer onbedekte termen over de wijze, waarop d' Estrades hem zocht te winnen en uitdrukkelijk beweerde hij, dat de vriendschap van de Staten met Frankrijk zou moeten ophouden, als Frankrijk trachtte hun buurman te worden, waarbij hij zelfs op den vrede van 1648 wees, die juist was gesloten om de nadering van de gevreesde bondgenooten te voor-

---

[1]) Zie Mignet, Negotiations Relatives à la Succession d'Espagne sous Louis XIV, Partie II, Section I, en cf. prof. Rogge, De Diplomatieke Correspondentie van Godefroy d'Estrades etc. in Verslagen en Mededeelingen Kon. Acad. van Wetenschappen, Afd. Lett., 4de Reeks, Deel I, blz. 45 vlg.

[2]) Bijlage XIIc en cf. Downing aan Clarendon 18 September 1663 O. S., bij Lister III 252.

[3]) Bijlage XIIa en b.

[4]) Zie Downing aan Clarendon 20 Nov. 1663 en 12 en 26 Febr. O. S., bij Lister III 261, 278 en 291.

[5]) Zie d'Estrades, Lettres II p. 306, 306.

komen [1]). Dat zal de Witt toch wel niet aan d' Estrades hebben oververteld. Zeer zeker was het zijn doel in de eerste plaats om te trachten van Downing te vernemen, wat de Engelsche regeering over deze dingen dacht, maar zou er ook niet in het geheim de bedoeling bij geweest zijn eene poging te wagen om eenige zekerheid te erlangen, of Engeland niet genegen zou zijn om met de Republiek de Fransche plannen zoo noodig tegen te gaan, eene poging, die eenige jaren later met beter succes herhaald werd? Dat ligt geheel voor de hand. Die bedoeling is echter in elk geval geheim gebleven, want Downing, hoewel hij over de Witt's vertrouwelijkheid zeer in zijn' schik was, bleef op een' afstand, sprak slechts in algemeene bewoordingen, evenals Clarendon dat in zijn' brief had gedaan, en dat was voor de Witt niet voldoende om eene zoo belangrijke aangelegenheid in alle oprechtheid ter sprake te brengen. Bovendien, het plan van de Witt om de Zuidelijke Nederlanden te kantonneeren werd door Downing zoo sterk mogelijk afgeraden, ja, hij wees er daarbij zelfs op, dat zoo iets voor de Republiek in het geheel niet wenschelijk was, daar dan de nieuwe staat zich onmiddellijk op den handel zou gaan toeleggen; een ander plan, of men Spanje niet zou kunnen bewegen het zoo gevaarlijk gelegen gebied aan den Keizer als bruidschat te geven, vond in Downing ook al geen' aanhanger, daar hij er tegen aanvoerde, dat de Keizer ze nog minder dan Spanje zou kunnen verdedigen. In één woord, het eenige, wat Downing stellig verzekerde, was, dat zijn Koning in het geheel niet wenschte, dat Frankrijk in het bezit van de Zuidelijke Nederlanden zou komen [2]), en daarbij bleef het.

Toch had voor het oogenblik de vrees voor de Fransche plannen eene grootere toeschietelijkheid ten gevolge, al uitte zich deze nog niet zoo ver, dat eene alliantie ter sprake kwam. Afgescheiden van dat gemeenschappelijk belang om zich samen tegen Frankrijk te verbinden, waren er nog wel meer redenen, die eene betere verhouding tusschen de beide regeeringen niet meer zoo onmogelijk maakten als in 1661 en 1662. Van geschillen over de onderhandelingen met Portugal was geene sprake meer. De wrok van Karel II over het niet bevorderen van zijn' neef tot de waardigheden zijner voorouders scheen geheel bekoeld. Van eenige samenwerking van Downing met de Prinses-Douairière was geen spoor meer te ontdekken; het bleef bij eene officieele visite, waarin Downing haar en haren kleinzoon namens zijn' Koning complimen-

[1]) Bijlage XIId.

[2]) Downing aan Clarendon 8 Jan. 1663 O. S., bij Lister III 273.

teerde [1]); de verhouding was uiterlijk goed, maar de vertrouwelijkheid van weleer ontbrak. Aan een' opmerkzaam toeschouwer als de Witt kan dit niet ontgaan zijn en bovendien gaf Downing er hem onder de hand zelf de verzekering van. Het gebeurde, toen de Witt zich tegenover Downing met bekommering had uitgelaten over de twisten tusschen Holland en Zeeland, die, nadat door den tegenstand van Vlissingen en Vere het verdrag tusschen die beide gewesten niet geratificeerd had kunnen worden, een' zeer grooten omvang begonnen aan te nemen; de deputatie van de Staten van Holland aan die van Zeeland, die nogmaals moest trachten tot overeenstemming te komen, was door het volk van Middelburg met smaad overladen [2]). Hoe geruststellend moeten toen de woorden, die Downing sprak, dat Karel II er niet in het minst aan dacht om in geschillen tusschen de provinciën onderling tusschenbeiden te komen, ja, dat hij wenschte met de Witt en zijne vrienden op een' goeden voet te staan [3]), geklonken hebben. Hoe was ook de houding van Karel II veranderd: de partij, die hij het meest verfoeid had, verzekeren, dat zij van hem niets behoefde te vreezen of, wat op hetzelfde neerkwam, dat de Oranje-partij niets van hem te hopen had!

De dagen van 1660 schenen terug te keeren. Ongetwijfeld was voor Karel II eene goede verstandhouding met de Republiek evenzeer als toen gewenscht. Engeland was nog altijd zonder bondgenooten. Al sprak de wereld, vooral na den verkoop van Duinkerken, dan ook veel van eene innige verstandhouding met Frankrijk en al mogen Karel's persoonlijke sympathieën eene alliantie met den onbeperkten heerscher aan de overzijde van het Kanaal het meest begeerd hebben, in werkelijkheid behoorde dat tot de wereld der toekomst. Met Spanje bestond wel geen onmiddellijk gevaar voor oorlog meer, maar de verhouding was toch altijd iet of wat gespannen. Eene toenadering, die Friquet, de keizerlijke envoyé in den Haag, ook al met het oog op de Fransche plannen, tusschen Downing en Gamarra trachtte te bewerken, had geene gevolgen. Al meende Downing ook, dat hij de zaak wel in het reine zou brengen, als men hem maar de noodige bevelen zond, het bleef een schermen in den blinde met woorden van wenschelijkheid en

[1]) Downing aan Bennet 30 Oct. 1663 O. S., R. O.; een voorbeeld, hoe weinig de Douairière zich om de andere voogden bekommerde en hoe ze te werk ging, in Bijlage XIIj.

[2]) Id.; Bampfield schreef 22 Oct. 1663 uit Sluis: „one writes mee they will not come for feare of the people" en cf. diens brief van 30 Nov. 1663, R. O.

[3]) Bijlage XIId.

genegenheid [1]). En terwijl Engeland zoo geene hulp van buiten had te verwachten, duurden de binnenlandsche beroeringen nog steeds voort. Downing trachtte de Witt en andere Statenleden wel te overtuigen, vooral ook ten opzichte van de beschuldiging van den graaf van Bristol tegen Clarendon, dat het weinig te beteekenen had [2]), maar toch zag men hier den toestand ernstig in [3]), zooals duidelijk bleek uit het aanbod van de Witt aan Downing, dat de Republiek hulp aan Karel II zou verleenen, als er een oproer mocht uitbreken, daar het voor haar van belang was, dat de regeering niet weer omvergeworpen werd. Het aanbod werd eerst door Downing en later uit naam van den Koning zelf van de hand gewezen met de verzekering, dat men er geene behoefte aan had, maar èn de wijze, waarop het aanbod gedaan was, die Downing deed verklaren, dat het stellig oprecht gemeend was, èn de mededeeling van Downing aan de Witt, dat de Koning het zeer goed had opgenomen, waren twee ondubbelzinnige uitingen, dat de beide regeeringen lang niet zoo ver van elkander stonden als vroeger wel eens [4]).

Onder die omstandigheden werd het mogelijk, dat men samenwerkte in eene aangelegenheid, waarin dat tot nu toe vruchteloos beproefd was. De vervolgingen van de Waldenzen door den Hertog van Savoye, die vroeger Cromwell en de Staten aanleiding hadden gegeven om ten gunste van hunne geloofsgenooten op te treden, hadden de Staten in 1662 bewogen hun' ambassadeurs te gelasten er bij Karel II op aan te dringen, dat men dat ook nu zou doen [5]). De poging was zonder gevolgen gebleven; de ambassadeurs vernamen van officieuse zijde, dat de Koning er niet veel

[1]) Downing aan Clarendon 18 Sept. 1663 O. S., bij Lister III 251; 2 Oct. O. S. aan denzelfden: „Gamarrah told me yesterday that he was confident he shold have an answer to his dispatch te Madrid in pursuance of wt had passed betweene us, ere the end of Nov. new style, but if it be resolved to send Sr R. Fanshaw thither there will be no need thereof." B. L. Fanshaw is inderdaad kort daarop naar Spanje gegaan, zoodat D.'s bemoeiingen overbodig werden. Cf. nog d'Estrades, Lettres II p. 330.

[2]) Downing aan Clarendon 4 Sept. 1663 O. S., B. L.

[3]) Hoe de Witt over Engeland dacht, blijkt ook zeer duidelijk uit de memorie, die hij 4 Maart 1664 aan zijne vrienden ter hand stelde en die gedrukt is bij Mignet, t. a. p., p. 267 vlg., waarin gezegd wordt: „que l'Angleterre n'avoit ni la volonté ni le pouvoir de faire la guerre". Welke geruchten er over de in Engeland heerschende woelingen liepen, blijkt b.v. hieruit, dat van Ruiven 28 Oct. 1663 schreef, dat men gehoord had, „que les Escossois apres la separation du Parlement se sont levez avec vingt mille hommes contre le present gouvernement en Escosse".

[4]) Bijlage XIIf en i.

[5]) Res. St. Gen. 25 April 1662.

lust toe had [1]). Zonderlinge ommekeer: vroeger was de stoot van Cromwell uitgegaan en toen hadden de Staten niet dan gedwongen meegedaan; nu waren zij de leidende partij en Karel II wilde er niet van weten. In September 1663 werd eene nieuwe poging gedaan [2]) en ofschoon Cunaeus eerst had vernomen, dat er ook nu weinig hoop bestond, dat de Koning het verzoek zou inwilligen [3]), die vrees was ongegrond geweest. Downing drong er sterk op aan om niet te weigeren; al hadden de Waldenzen het wegens hunne verstandhouding met Cromwell niet aan den Koning verdiend, dat hij zich om hen bekommerde, daar stond tegenover, dat zijn aanzien in de Republiek er door zou toenemen, terwijl men door de Waldenzen te vriend te houden altijd van goede soldaten voorzien kon zijn [4]). Inderdaad, de stellig al zeer weinig Protestantsche Karel II liet zich overhalen om zijn' ambassadeur in Frankrijk te gelasten ten gunste der verdrukten zijn best te doen bij Lodewijk XIV. Al waren de pogingen niet zoo krachtig als ten tijde van Cromwell, iets werd er toch gedaan en Downing kon schrijven, dat 's Konings welwillendheid in de Republiek een' uitstekenden indruk maakte [5]).

Zoo duidelijk mogelijk bestond er dus eene toenadering tusschen de regeeringen van Engeland en de Republiek. Het was evenals vroeger hoofdzakelijk de vraag, wat het volk tot die dingen zou zeggen. Zou dat ook inzien, dat een dreigend gevaar tot samenwerking noopte? Zoo ver was het nog niet. Tastbare, zichtbare bewijzen, die in de eerste plaats noodig zijn om de publieke opinie te doen inzien, dat iets noodwendig is, had men nog niet van de veroveringsplannen van Lodewijk XIV; wel had men die, waar het gold het overwicht van de Hollanders op handelsgebied, en het was niet moeilijk te voorspellen, dat de naijver van de Engelschen op den handelsbloei der Republiek, die zich in een aantal klachten, dat steeds grooter werd, uitte, voorloopig de overhand moest behouden. Ook voor Downing, hoewel hij blijkbaar vriendschappelijker tegenover de Witt gezind was, bleef dat hoofdzaak. Toen hij, nadat die klachten al meer en meer de stemming in Engeland begonnen te verbitteren, nog eens met de Witt over de Fransche plannen sprak, toen stelde hij den eisch, dat de koning eerst satisfactie moest hebben voor de verschillende pretensiën van zijne onderdanen; dan zou men verder kunnen zien. Dat was in Januari 1664: toen had dus het commercieel belang geheel en al de

[1]) Amb's aan de St. Gen. 26 Mei 1662.

[2]) Res. St. Gen. 11 en cf. 14 Sept. 1663.

[3]) Cunaeus aan de St. Gen. 21 Sept. 1663, R. A.

[4]) Downing aan Clarendon 18 Sept. 1663 O. S., bij Lister III 253.

[5]) Zie Bijlage XIId aan het slot; cf. ook van Ruiven 28 Oct. 1663, R. O.

overwinning behaald op het staatkundig belang; van het laatste was sedert zoo goed als geene sprake meer, waartoe ook kan hebben medegewerkt, dat de vrees voor Frankrijk verminderde, nadat Lodewijk XIV in het begin van 1664 een groot deel van zijne troepen had afgedankt [1]).

De zaken, die Downing vervolgde, waren niet gering in aantal. Daar waren vooreerst de kwestie's, die uit het verdrag voortvloeiden. Korten tijd na zijn' terugkeer had hij eene memorie ingediend, waarin hij aandrong op het geven van satisfactie voor de beide schepen „Bona Esperanza" en „Henry Bon Adventure" en waarin hij aankondigde, dat hij gereed was met de lijst van de Engelsche pretensiën, opgemaakt overeenkomstig artikel vijftien van het verdrag [2]). Daarmede waren die beide kwestie's, die reeds zooveel lawaai hadden gemaakt, weer op het tapijt gebracht. De Staten hadden nog niets gedaan. Van een' brief, dien Karel II zelf in Maart 1663 over de beide schepen had geschreven, hadden zij zoo goed als geene notitie genomen [3]). Eerst nu werd die brief met de memorie van Downing aan de presidiale kamer van de Oost-Indische Compagnie om advies gezonden. Ten opzichte van de pretensiën werd eerst nu, dus meer dan een jaar na het sluiten van het verdrag, aan de provinciën, aan de steden, aan de Oost- en West- Indische Compagnieën en aan de Admiraliteiten geschreven om ieder voor zich hunne pretensiën te willen opgeven [4]). Downing zou geduld moeten hebben en ofschoon er in het verdrag geen tijd was bepaald, binnen welken de lijsten gereed moesten zijn, zoo was dit uitstel toch niet van gunstige voorbeteekenis. Na wat er vroeger was voorgevallen, mocht men verwachten, dat er over die pretensiën een hevige strijd gestreden zou moeten worden, voordat ze geheel uit den weg waren geruimd.

De vroeger door Engeland overgeleverde lijst [5]) was toen door de Staten aan de belanghebbenden gezonden om er hunne aan-

[1]) 29 Jan. 1663 O. S. schreef Downing nog aan Clarendon: „I find him (de Witt) full of jealousy of france, and the more because of the agreement with the pope". B. L.; 18 Maart 1663 O. S. id.: „their immediate apprehensions — a little abated by the French Kings disbanding so many of his troops", Lister III 298.

[2]) Memorie van 21 Sept. 1663 O. S., R. O.; zie Aitzema IV 1117.

[3]) Die brief van 20 Maart 1663 O. S., waarin een verzoek om de boeken van William Courten, die in handen waren geraakt van een' Boudaen Courten, aan den administrateur van den boedel van William Courten te doen overleveren, werd eerst 2 Juni ter Staten-Generaal ontvangen en toen in handen van de Gedeputeerden tot de Engelsche zaken gesteld, die er verder het zwijgen toe hadden gedaan.

[4]) Res. St. Gen. 8 Oct. 1663.

[5]) Bijlage X en cf. blz. 179 vlg.

merkingen over op te geven. De antwoorden waren lang niet malsch geweest. De Oost-Indische Compagnie had niet meer of minder beweerd dan dat alle pretensiën, die de Engelschen tegen haar hadden ingebracht — op één na, die reeds vóór 20 Januari 1659 bekend was en dus in het geheel niet in aanmerking kon komen — haar geheel onbekend waren, terwijl zij niet schroomde daaraan toe te voegen, dat zij oordeelde, dat bij nader onderzoek „nae de uytterlijcke kennisse die wij daer aff hebben deselve sullen werden bevonden soo vuijl, impertinent en impudent te wesen, dat grootelijckx te verwonderen is, hoe luyden van kennisse ende verstandt mitsgaeders reden gebruijckende deselve derven in 't licht brengen". In denzelfden geest luidden de berichten van de Admiraliteiten, van de Directeuren van den Levantschen handel en van de West-Indische Compagnie. Alleen de laatste had tegelijk eene contra-pretensie-lijst ingediend, die meer dan acht ton bedroeg, waarvan meer dan een vierde voor de door Holmes in 1661 gepleegde geweldenarijen [1]). De verontwaardiging over het door de Engelschen geeischte was zoo groot geweest, dat er zelfs een krantenstrijd over was ontstaan: de Engelsche en de Hollandsche Mercurius hadden elkander niet zuinig de waarheid gezegd [2]). De ambassadeurs hadden, niettegenstaande hun de bezwaren der belanghebbenden waren toegezonden, de bewijzen voor de Engelsche pretensiën niet machtig kunnen worden, zooals vroeger is medegedeeld. Wel schijnt er in 1662 nog sprake van geweest te zijn om de pretensiën, in elk geval die van de beide Oost-Indische Compagnieën, vóór het sluiten van het verdrag in der minne af te handelen, waartoe Downing zich eerst genegen had betoond, maar ook dit had ten slotte geene gevolgen [3]). Men moest nu weer van

[1]) Men vindt deze berichten in het: Origineel Historisch Verhael van 't gene binnen den tijt van ses weecken tot 31 january 1662 tusschen Engelandt ende Hollandt wegens de nieuw te maken Tractaten gepasseert is. t' Rotterdam voor Claes Verbiest, 1662, in de Pamfletten-Verzameling van de Kon. Bibl. (Knuttel 8577 en het vervolg daarop in 8578, waarin evenals in de vervolgen in 8579 en 8580 ook vele andere officieele stukken).

[2]) Men vindt de beide krantenberichten in een pamflet (Knuttel 8581): Antwoort-Brief, van een onpartijdigh Coopman uijt Zeelandt aen sijn vrient in Engelandt geschreven, — dienende tot weerlegginghe van de Engelsche seer ongefondeerde pretensiën ende lasteringen ende tot justificatie van de goede sake ende equiteyt der Nederlanders; tot Vlissinge, voor Simon Simoensz 1662. Hierin eene uitvoerige en zeer scherpe bespreking van de Eng. pretensiën. Van Ruiven schrijft 3 Febr. 1662: „On parle en Hollande fort impertinent des pretensions Angloises et les imprimeurs des gazettes commencent de les imprimer si impudemment et si affrontement principalement un à Utreicht nommé de Maecht pour faire odieuse la persomne de sa Maj[té] le Roy de la Gr. Bret. tellement que je suis honteux de le voir." R. O.

[3]) Zie de Witt aan Zuidpolsbroek 23 Mei 1662 en aan van Dam 20 Juni 1662, R. A.

voren af beginnen en in de eerste plaats hadden de Staten te zorgen, dat hunne lijst gereed kwam. Zeer gemakkelijk zou dit niet gaan. De kooplieden van Amsterdam hadden reeds aan de burgemeesters te kennen gegeven, dat zij niet veel lust hadden hunne klachten in te dienen, omdat zij vreesden daardoor in moeilijkheden te zullen komen en veel „odieusheijdt" op zich te zullen laden, terwijl zij niet verwachtten werkelijke vergoeding voor hunne schade te zullen krijgen, omdat, wat de een te ontvangen zou hebben, wel gecompenseerd zou worden met wat de ander zou moeten betalen en dat wilden zij niet [1]). Of aan hun billijk verlangen voldaan is om verzekering te krijgen, dat ieder zou ontvangen, wat hem was toegewezen, blijkt nergens. Zeker is het, dat men zich niet overhaast heeft.

Het was echter niet deze kwestie, die in het laatst van 1663 het meest Downing's aandacht in beslag nam. Meer deed dat eene over twee schepen van de „Royal African Company", de „Charles" en de „James", die in October 1662 door de West-Indische Compagnie in hun' handel op de kust van Guinea verhinderd waren, omdat de Compagnie met de inboorlingen in oorlog was en daartoe Cabo-Corso en eene plaats op de kust van Comany belegerde [2]). Eene zeer ingewikkelde kwestie ontstond hieruit, die om den invloed, dien zij heeft gehad, de aandacht verdient. De plaatsen waren alleen ter zee belegerd geweest en Downing beweerde, dat dit niet voldoende was om den handel van anderen te verhinderen, daar het volkerenrecht eischte, dat daartoe eene plaats te land en ter zee belegerd moest zijn, met andere woorden geheel en al ingesloten moest wezen. Dit schijnt inderdaad een aangenomen regel geweest te zijn; de Witt gaf het geheel aan Downing toe en de Compagnie deed indirekt hetzelfde, maar zij voerde te harer verdediging aan, dat de streek daar zoo ongezond was, dat belegering van de landzijde eene onmogelijkheid mocht heeten, wat voor Downing geen argument was, terwijl hij hoffelijk een compliment aan de Hollanders maakte door hun voor te houden, dat zij wel grooter moeilijkheden hadden overwonnen dan

[1]) Burg.'s en Regeerders van Amst. aan de Witt 25 Mei 1663, R. A. Eene dergelijke vrees liet later de Turksche Compagnie in Engeland ook blijken tegenover van Goch, ofschoon deze er iets anders in zag; zie Brieven IV 318.

[2]) Memorie van Downing van 27 Sept. 1663, R. A. Deze kwestie behandel ik naar deze memorie, naar de Res. St. Gen. 18 Oct. 1663, die opgesteld is naar een bericht van de West-Indische Compagnie, bij Aitzema IV 1117, en naar het verslag, dat Downing geeft van eene latere conferentie over de beide schepen, in zijn' brief aan Clarendon van 12 Febr. 1663 O. S., bij Lister III 279; zie verder nog een later bericht van de West-Indische Compagnie van 1 Dec. 1663 bij Aitzema IV 1120. Over de „Charles" cf. Calendar of State Papers, Colonial Series, America and West-Indies, 1661—1668, p. 113.

die van het klimaat. Daarover werd men het niet zoo gemakkelijk eens en evenmin over de kwestie, of eene belegering, waar de schepen niet aanhoudend voor de belegerde plaats lagen, maar heen en weer voeren, zooals hier het geval was geweest, kon gelden als eene zoodanige, waardoor de handel van anderen mocht worden verhinderd. Downing beantwoordde dit ontkennend; de Compagnie beweerde, dat zij zelf kon weten, hoe zij eene plaats wilde belegeren, terwijl ze het heen en weer varen van de schepen vergeleek bij de ruiterij, die wel eene plaats kon belegerd houden, „al schoon sij af ende toe reden om te recognosceeren".

Daarnaast kwam eene andere vraag op, die van meer actueel belang was. Aan wie behoorden de plaatsen, die belegerd werden? Behoorden ze aan de Compagnie, dan had deze zeker het recht anderen te verbieden met de inboorlingen te handelen, daar deze dan als rebellen beschouwd moesten worden. Heel sterk stond de Compagnie hier niet. Wat Cabo-Corso betrof, zij had daar zeker het fort in bezit gehad, dat haar door de inboorlingen, die — naar zij beweerde — door vreemde volken waren opgehitst [1]), was ontnomen; Downing wees er op, dat de Denen en de Zweden er ook aanspraak op maakten, terwijl hij volhield, dat de Engelschen er de alleroudste rechten op hadden, daar zij er het eerst gehandeld hadden. In de andere plaatsen op die kust bezat de Compagnie alleen eene loge [2]), wat, zooals Downing staande hield, geene eigensdomrechten kon geven en al trachtten de Hollanders nu hunne loge, die zij verloren hadden, terug te krijgen, dan was dat geene reden om den Engelschen handel te verhinderen. Het was moeilijk eene beslissing te geven, wie gelijk had; een handelsreglement, waarin bepalingen daaromtrent waren vastgesteld, bestond niet en het volkerenrecht was bij die ongeregelde toestanden al eene zeer zwakke basis om zich op te beroepen; nog lastiger was het eene kwestie van bezit uit te maken in die ver verwijderde streken, waar ieder zich had meester gemaakt van wat hij had kunnen krijgen. Men kon hierover uren lang twisten zonder tot eenig resultaat te komen. Het was eenvoudig het recht van den sterkste, dat de beslissing zou brengen.

Maar niet alleen over deze principieele kwestie's kon men het

[1]) In haar bericht aan de St. Gen., genoemd blz. 280, noot 2, gaf de Compagnie niet onduidelijk te kennen, dat de „Charles" en de „James" ook gekomen waren om de inboorlingen tegen haar te „assisteeren".

[2]) Die plaatsen werden genoemd Akitaki en Ampeni, die met Cabo-Corso (nu Cape Coast Castle) toegang gaven tot de rijken van Comany of Commenda en Fetu, zoodat de geheele toegang tot die rijken door de Compagnie schijnt verboden geweest te zijn; zij zegt zelf wel, dat zij op geene andere dan die drie den handel der Engelschen had verhinderd, maar tevens geeft zij te kennen, dat er geene andere toegangen waren.

niet eens worden. Ook de vragen, of de Engelsche schepen beschadigd waren, of een hunner sloepen was genomen en of het bootsvolk ruw was bejegend, waarover Downing ook had geklaagd [1]), waren niet uit te maken, daar de Compagnie beweerde, dat dit alles onwaar was en dat de sloepen, die getracht hadden te landen, wel waren aangehouden, maar dat men er geene „myte" uit had genomen, terwijl er van mishandeling van het bootsvolk geene sprake was geweest

Stonden hier de West-Indische Compagnie en de „Royal African Company" tegenover elkander, eene geheel gelijksoortige klacht werd tegen de Oost-Indische Compagnie ingediend. Zij had twee schepen van de Engelsche Compagnie, de „Hoopwell" en de „Leopard", belemmerd in hunnen handel in Indië. Het eerste was bestemd naar Porcat, maar op weg daarheen opgebracht door een schip van de Oost-Indische Compagnie en naar Cochin gevoerd [2]), dat door de Compagnie belegerd werd. Zoo stelde Downing de zaak voor [3]). Er werd tegenover gesteld, dat het schip bestemd was naar Cochin en daar om de belegering niet was toegelaten, terwijl de Compagnie er in haar bericht aan de Staten bijvoegde, dat zij over de zaak niet voldoende was ingelicht. De „Leopard", een koningsschip, was inderdaad bestemd voor Porcat, maar was daar niet toegelaten, omdat Cochin ondertusschen genomen was en Porcat altijd Cochin volgde, met andere woorden, na het bemachtigen van Cochin ook aan de Compagnie was gekomen. Ook hierover ontstond een zeer onvruchtbaar dispuut, daar Downing in het geheel niet bewezen achtte, dat Porcat aan de Compagnie behoorde, daar het ook nooit aan de Portugeezen had behoord, ja, hij beweerde zelfs, dat na het nemen van Cochin de troepen van de Compagnie niet naar Porcat waren getrokken, waar men zich niet om had bekommerd, maar juist den anderen kant op naar Cananor. Een feit was het, dat de Engelschen in Porcat eene factorij hadden; de Hollanders waren zelfs zoo vriendelijk geweest den kapitein van de „Leopard" aan te bieden hem in Porcat toe te laten, mits

[1]) Hij begrootte de geheele schade op £ 10.000.

[2]) Op de kust van Malabar; Porcat of Porcas is ten Z. O. van Cochin.

[3]) Hierover Downing's memorie van 7 Nov. 1663 O. S. en het bericht van de Oost-Indische Compagnie aan de St. Gen., bij Aitz. IV 1118, in welken geest later een antwoord aan Downing werd ter hand gesteld; Res. Holl. 8 Dec. en Res. St. Gen. 11 Dec. 1664; zie verder het verslag van Downing over eene conferentie over deze beide schepen in zijn' brief aan Clarendon van 10 Dec. 1663 O. S., bij Lister III 273 vlg. Er komt bij Lister III 256 vlg. eene instructie aan Downing van 30 Oct. 1663 O. S. voor, waarin over de schade, door Engelschen in Indië geleden; om later te noemen redenen is deze datum waarschijnlijk verkeerd en slaat de instructie op latere zaken en niet op de hier genoemde.

hij dan meteen alles meenam, wat de Engelschen daar hadden „sonder eenige nieuwe negotie te doen", eene vriendelijkheid, die de kapitein had afgeslagen en die door Downing op hare rechte waarde werd geschat.

Van onmiddellijke satisfactie, zooals Downing geeischt had, kwam natuurlijk niets [1]). Was het alleen geweest de kwestie over deze vier schepen, dan zou er wel niet zooveel lawaai over gemaakt zijn, maar in den grond der zaak ging het om het handelsoverwicht, wat vooral op de kust van Guinea op den voorgrond trad. Downing waarschuwde zijne regeering in de ernstigste termen voor den „trick" der West-Indische Compagnie om oorlog te verklaren aan de inboorlingen ten einde de Engelschen van hun' handel te berooven en zelf verdragen van alleenhandel te sluiten; zoo had de Oost-Indische Compagnie volgens hem ook altijd gehandeld en zoo hadden de Hollanders in het algemeen de Engelschen uit vele handelsbetrekkingen verdrongen [2]). Het spreekt wel vanzelf, dat eene dergelijke redeneering, hoe overdreven ze dan ook moge zijn, een' grooten invloed moest uitoefenen op de bestuurders van de „Royal African Company" in de eerste plaats, waarin zoovele aanzienlijken waren betrokken, waarin de Koning zelf zulk een levendig belang stelde. Downing's raad om krachtig op te treden zonder voor de gevolgen terug te deinzen, omdat dat het eenige mogelijke was om de Republiek tot reden te brengen, wat weer geïllustreerd werd met eene herinnering aan den tijd van Cromwell en met het aanhalen van verschillende andere voorbeelden, zou onder die omstandigheden niet zonder gevolgen blijven, vooral, toen de Staten met het geven van satisfactie draalden en niet zoo spoedig geloofden aan het recht der Engelschen, als deze dit zelf deden.

Verschillende memorie's waren reeds ingediend, verschillende stukken gewisseld, toen in December 1663 eene conferentie van Downing met Gedeputeerden uit de Staten-Generaal plaats had, waarin in den breede het pro en contra van de zes schepen, waarover geschillen bestonden, werd besproken. Merkwaardig vooral

[1]) 23 Oct. O. S. had Downing nogmaals eene memorie over de „Charles" en de „James" ingediend als antwoord op de Res. St. Gen. van 28 Oct.; daarop volgde een nieuw bericht van de West-Indische Compagnie van 1 Dec. (zie blz. 280, noot 1); cf. Res. Holl. 8 Dec. en Res. St. Gen. 11 Dec. 1663.

[2]) Zie hierover b.v. Downing aan Clarendon 18 Sept. 1663 O. S., bij Lister III 249 vlg.; id. aan Bennet, R. O. Nog sterker 11 Sept. 1663 O. S. aan Williamson (den secretaris van Bennet): „what ever injuries the Dutch doe them (n.l. de African Company), let them be sure to doe the Dutch still greater and lett me alone to mediate between them, but without this, all other way will signifie not a rush, for that you doe not injure them, as well as they you, they doe not consture to proceed from love or generositie or regard of justice, but only feare". R. O.

was de lange discussie, die hierbij werd gevoerd tusschen de directeuren van de Oost-Indische Compagnie met hun' advocaat van Dam en de advocaten van de belanghebbenden in de beide schepen „Bona Esperanza" en „Henry Bon Adventure", eene discussie, die op verzoek der Staten in tegenwoordigheid van hunne Gedeputeerden en van Downing plaats had. Er kwam hierbij in den beginne eene zeer zonderlinge kwestie ter sprake: wie waren de belanghebbenden in de schepen, voor wie de Engelsche regeering zich zooveel moeite had gegeven? In Mei 1662 had een zekere George Carew de Oost-Indische Compagnie bij notarieele akte opgevorderd bericht over den stand dier kwestie aan de Staten-Generaal te geven; er was geantwoord, dat de Compagnie dat zou doen, als de Staten er om vroegen. Het aanmatigend optreden van Carew, die zich had uitgegeven voor administrateur van de goederen van wijlen Courten en gevolmachtigde van den administrateur van de goederen van wijlen de twee mannen, aan wie Courten zijne rechten op de beide schepen had overgedragen, had groote verontwaardiging gewekt; de Witt had er bij Downing over geklaagd en deze had op zich genomen Carew flink onder handen te nemen [1]. Later was aan Cunaeus medegedeeld, dat Carew en anderen, die zich aanmatigden de zaak van de beide schepen te vervolgen niets dan bedriegers waren, die trachtten den zoon van Courten te ruïneeren en zich daartoe in de administratie van diens boedel hadden ingedrongen; hier werd bijgevoegd, dat de zoon van Courten de eenige rechtmatige belanghebbende was en dat de Koning daarvoor nu beter was ingelicht; de brieven, die hij tot nog toe had geschreven, waren „sup ende obreptive" verkregen en de Koning zou voortaan de handelingen van Carew desavoueeren [2].

Het is goed deze zaak aldus in bijzonderheden mede te deelen. De vraag rijst onvermijdelijk, hoe heeft de Engelsche regeering voor zulk eene verwarde en onduidelijke kwestie met zooveel klem satisfactie durven eischen? Maar heeft men wel het recht zich daarover te wonderen onder eene regeering, waaronder zoovele onregelmatige handelingen plaats grepen? Werkelijk wist men in Engeland niet met zekerheid te zeggen, voor wien men alles op haren en snaren zette; dat er de een of andere invloedrijke hoveling of staatsman heeft achter gezeten, is zeer zeker lang niet

[1] De „Insinuatie", van 8 Mei 1662, aan de O.I. Comp. gedaan door notaris Hendrik Venkel, is gedrukt in een pamflet, Knuttel no. 8583; zie verder de Witt aan van Dam 20 Juni 1662, R. A. Cf. voor het geheel blz. 216 en noot 3.

[2] Deze mededeeling geschiedde van wege milord Ashley door diens secretaris; Cunaeus aan de Witt 16 Juni 1663, R. A.

onmogelijk. Laat het toch nooit bekend worden, schreef Downing [1], dat er eenige twijfel bestaat, wie de eigenaar is; dan komt er stellig niets van terecht. Men wist echter in den Haag al genoeg. In de conferentie viel van Dam onmiddellijk op dat zwakke punt: we hebben reeds eenmaal aan den verkeerde betaald, naar de Engelschen beweren; wie waarborgt ons, dat we dat niet nogmaals doen? Dat was de vraag, die van Dam met alle recht stelde, en die Downing op eene zeer ruwe wijze beantwoordde met er aan te herinneren, dat hij den naam van Carew nooit genoemd had en dat er, als men het over de te geven satisfactie eens was, noch een rechtmatige eigenaar noch eene wettige afhandeling van de zaak zouden ontbreken. De verzekering schijnt aangenomen te zijn — men ging er niet verder op in — zeer bevredigend was zij toch wel niet.

Behalve de mindere of meerdere onwettigheid van het proces van 1649, waarover het al zeer moeilijk is een oordeel uit te spreken, kwam nu de nieuwe vraag, hoe moest de zaak vervolgd worden? Wat beteekenden de woorden „litem inceptam prosequi" of liever, welke bedoeling was er aan die woorden gehecht? Voor het eerst werden hier de verschillende bedoelingen, waarmede het

[1] Bijlage XIIe. In den Calendar of State Papers, Dom. Series, 1663—1664, komt p. 414 eene petitie voor van „Sir John Aytton and others interested in the ships Bona Esperanza and Henry Bonadventure" om aan Downing bij zijn' terugkeer naar Holland instructie's te geven om satisfactie te vragen voor de beide schepen. Dikwijls is om den ijver, waarmede Downing de zaak vervolgde, het vermoeden uitgesproken, dat hij zelf belanghebbende was; zie Wicquefort III 124 en cf. wat de Witt aan d'Estrades zegt in diens Lettres, II 435, en ook, wat de Witt later aan Temple zegt in diens Works, I 288 vlg. Toch steunt dit niet op een' voldoenden grond; dat Downing met zoo veel ijver optrad, is volkomen overeenkomstig zijn optreden in andere zaken en dat de Engelsche regeering zelf niet van toegeven wilde weten, blijkt uit haar geheele gedrag; cf. de in blz. 286, noot 2, genoemde instructie. Meer overeenkomstig de waarheid schijnt mij deze passage uit een' brief van van Ruiven van 25 Aug. 1662: „Cependant on fait croire icij par tout, que sa Majté n'insiste pas tant et si fort, ni mesme les Interessez en lesdits vaisseaux de bonne Esperance et Henrij de bonn Aventure, pour avoir restitution ou contentement, mais qu'il s'est l'affaire propre de quelques principaux Ministres de sa Majté pour en avoir une bonne somme de l'argent, dont on parle icij fort mal, et en termes impertinentes". R. O. Ten slotte wijs ik er op, dat in het besluit, waarbij voor de beide schepen later represaille-brieven worden gegeven, als eigenaars worden genoemd: „Sr John Wolstenholme, Sr John Jacob, Sr John Harrison, Francis Earle of Shrewsbury, and divers other Creditors of Courten and Pindar"; dit besluit bij Lister III 521. Een ander besluit, waarbij represaille-brieven voor dezelfde schepen worden toegestaan aan „Sir Edmund Turner and George Carew", vindt men Cal. of State Papers, Dom. Series, l.l., p. 231. In eene petitie om represaille-brieven voor de beide schepen uit April 1665 (Bundle 234, R. O.) worden genoemd: Shrewsbury, W. Courten, John Ayton, Turner, Carew, Whitaker.

artikel op papier was gebracht, duidelijk tegenover elkander geplaatst; de groote lichtvaardigheid, waarmede het gedrag was gesloten, trad aan het licht. Van ieder der Engelsche commissarissen werd eene verklaring op zegel getoond, dat zij bedoeld hadden het proces te vervolgen tusschen „his Majestys Ministers and the Deputies of the States Generall". Er was alleen dit op aan te merken, dat men die bedoeling tijdens de onderhandelingen nooit duidelijk had te kennen gegeven en dat men alleen gezegd had de door de Staten gegeven toevoeging van de woorden „devant les eschevins d' Amsterdam" niet te willen aannemen. In het standpunt der Staten was het zwakke juist dit, dat zij hun' eisch ten opzichte van die toevoeging in zoo verre, dat het niet „explicite" behoefde te worden uitgedrukt, hadden opgegeven. Materieele bewijzen, dat één van beide partijen niet in haar recht was de bedoeling, waarmede zij beweerde het verdrag gesloten te hebben, vol te houden, ontbraken. Wel voerde Downing aan, dat de Engelschen een' brief van de ambassadeurs konden toonen, waarin deze schreven het verdrag niet anders te kunnen sluiten dan door toe te staan, dat het proces „in a politick way" zou worden geeindigd, maar deze bewering kwam niet geheel overeen met den inhoud van dien brief, waarvan het bedenkelijke alleen was, dat de ambassadeurs te kennen gaven niet „explicite" den wensch der Staten te hebben kunnen uitwerken, ofschoon ze het „implicite" meenden te hebben gedaan [1]).

Nadat de advocaten van weerszijden hadden gedebatteerd, sprak Downing een hartig woordje: hij had „particular instructions" van den Koning, dat deze er nooit in zou toestemmen de zaak op eene andere wijze dan door zijn' gezant te doen vervolgen [2]) en dat hij van de Staten niet anders verwachtte dan dat zij de door hem betoonde edelmoedigheid ten opzichte van het vernietigen van alle pretensiën buiten Europa van vóór 1659 zouden beloonen met het spoedig geven van satisfactie voor die éene pretensie, die uitgezonderd was. Inderdaad, Karel II was niet kieskeurig in den aard der zaken, die hij vervolgde. De uitslag der conferentie kon, te oordeelen naar de hardnekkigheid, waarmede beide partijen haar standpunt hadden verdedigd, niet zeer bemoedigend zijn. Noch over de „Bona Esperanza" en „Henry Bon Adventure" noch over de

[1]) Bedoeld werd de brief aan den Griffier van 14 September 1662; zie blz. 225 en noot 2; er heeft zich hierover eene aanhoudende discussie ontsponnen, die uit de eenigszins dubieuse termen van den brief wel te verklaren valt; misschien heeft Downing een verkeerden druk voor zich gehad.

[2]) Zie Bijlage XIIg; de daar gegeven instructie schijnt echter slechts een gedeelte van de door Downing bedoelde te zijn.

vier andere schepen, waarover in deze en in eene volgende conferentie werd gehandeld [1]), kwam men iets verder. Al werd toegegeven, dat het éene argument van de West-Indische Compagnie, dat zij den handel van de „Charles" en de „James" had verhinderd, omdat zij de plaatsen, waarheen die schepen bestemd waren, belegerde, niet geldig was, daar de belegering niet „formelijck" was geweest — toch werd ten opzichte van Cabo-Corso om het klimaat nog weer eene uitzondering gemaakt — het andere argument, dat zij eigendomsrechten had op die plaatsen, had Downing, hoe handig hij ook gedebatteerd had, niet kunnen omverwerpen. Daarbij bleef het voorloopig. Men zou moeten zien, wat de Staten zouden doen, ofschoon van hen, voorgelicht als zij waren door hunne beide Compagnieën, die zoo lang mogelijk haar standpunt zouden verdedigen, ook niet veel te verwachten was. Wat de beide schepen, die door de Oost-Indische Compagnie in hun handel waren verhinderd, betrof, zou men in elk geval de terugkomst van de Oost-Indische retourvloot moeten afwachten, daar die Compagnie volhield, dat zij ten opzichte van één der schepen niet voldoende was ingelicht, waarop Downing de aanmerking had gemaakt, dat dit bewees, dat hare bedienden blijkbaar de zaak niet de moeite waard achtten; de Staten echter zouden hierin eene gereede aanleiding kunnen vinden om voorloopig de zaak op de lange baan te schuiven. Gegeven de weinige liefde in Holland voor de West-Indische Compagnie — getuige de spottende wijze, waarop eenige der Gedeputeerden zich over hare rechten tegenover Downing uitlieten [2]) — was te haren opzichte misschien eenige meerdere toegeeflijkheid van de Staten te hopen, maar van onmiddellijk satisfactie geven, zooals Downing steeds had geeischt, was toch ook hier geene sprake.

Het was de vraag, of de Engelschen nog lang geduld zouden hebben. Dat zij overtuigd zouden worden, dat de beide Compagnieën gelijk hadden gehad, was met een' man als Downing als gezant en met eene stemming als die van het Engelsche volk tegenover het Hollandsche in het geheel niet waarschijnlijk. Reeds spoedig, nadat Downing in den Haag was gekomen en het gebleken was, dat alle eischen der Engelschen niet zonder meer stonden ingewilligd te worden, had zich eene groote ontevredenheid tegenover Cunaeus geuit [3]), die te eerder kon ontstaan, daar de adviezen van

[1]) De eerste conferentie is beschreven in Downing's brief aan Clarendon van 18 Dec. 1663 O. S., bij Lister III 263 vlg. en de tweede in dien van 12 Febr. 1663 O. S., l. l. 279 vlg.

[2]) In den bovengenoemden brief van 12 Febr. 1663 O. S.

[3]) Zie blz. 271.

Downing niet geschikt waren om die ontevredenheid te matigen. Op zijn' raad ook was aan Cunaeus te kennen gegeven, dat de bevelen om een einde te maken aan de rooverijen op Jersey en Guernsey zouden worden ingehouden, totdat satisfactie voor de verschillende klachten, in den Haag gedaan, zou zijn gegeven [1]). Het was echter niet alleen de teleurstelling of liever de wrok voor het niet voldoen aan de door Downing te voorschijn gebrachte eischen, die den ommekeer in de stemming in Engeland teweegbracht, er was meer: de West-Indische Compagnie had Cabo-Corso genomen en ofschoon het niet anders was dan eene herovering, daar de Compagnie het daar liggende kasteel, dat haar door een' opstand van de inboorlingen was ontweldigd, reeds vroeger had bezeten, in Engeland, vooral op de aandeelhouders van de „Royal Company" en onder hen in de eerste plaats op York had de tijding een' grooten invloed. Het is niet onmogelijk, dat, zooals Cunaeus schrijft, de „Royal Company" toen juist van plan is geweest Cabo-Corso van de inboorlingen te koopen en daar haar voornaamsten handelspost te vestigen, waartoe de oneenigheden van de West-Indische Compagnie met de negers eene geschikte gelegenheid boden. Is dit zoo geweest — en het later gebeurde maakt het zeer waarschijnlijk, dat dit bericht van Cunaeus niet ver van de waarheid was, terwijl bovendien uit een plan tot reorganisatie van de „Company" uit het begin van 1663 blijkt, dat zij toen van plan geweest is Cabo-Corso tot „head factory" te maken — dan is het te verklaren, dat de teleurstelling groot was. Het was nu duidelijk, dat de Hollanders op de kust van Guinea voorloopig ook de sterksten zouden blijven. Vandaar kwam het, dat vooral de Hertog van York al meer en meer het oor begon te leenen aan hen, die beweerden, dat de Engelsche handel nooit tot bloei zou komen, tenzij die van de Nederlanders door een' oorlog werd geknot [2]).

Naast deze voornaamste oorzaak van ontevredenheid, die dus in handelsnaijver haren oorsprong vond, bestonden er nog eenige kleinere grieven, die vooral op de stemming van de regeering invloed gehad moeten hebben. Evenals vroeger was ook nu nog de Republiek de plaats, waar tal van Engelsche ontevredenen, vooral Presbyterianen, een toevluchtsoord zochten [3]), en behalve

[1]) Downing aan Bennet 23 Oct. 1663 O. S., R. O.

[2]) Deze redeneering in een' brief van Cunaeus aan de Witt van 2 Nov. 1663, R. A.; het waren v.n. „eenige geruïneerde ende malitieuse kooplieden", schrijft Cunaeus, die invloed aan het Hof en vooral op York hadden gekregen. Cf. Cal. of State Papers, Colonial Series, l.l., p. 119, n°. 407.

[3]) 10 Aug, 1663 schrijft Bampfield : „(there are) abundance att Rotterdam, and day by day continuall accession of them, wch increases the trade and wealth of that place incredible and may peradventure lessen that of Amsterdam in tyme"; R. O.

deze om het geloof uitgewekenen durfden zich de mannen, die door de Engelsche regeering werden vervolgd, niettegenstaande het in 1662 gebeurde, nog altijd in de Republiek vertoonen [1]). Vooral Rotterdam en daarnaast Arnhem worden genoemd als steden, waar meermalen vergaderingen van Engelsche ballingen plaats hadden, waar zelfs plannen werden gesmeed om wapens naar Engeland over te voeren [2]). Veel notitie heeft de Engelsch regeering van deze onrustbarende tijdingen niet genomen; zij bepaalde er zich toe zich nauwkeurig van alles op de hoogte te laten brengen. In één geval echter heeft zij alle krachten ingespannen om de geschiedenis van de drie „Koningsmoordenaars" te herhalen. In het laatst van 1663 vertoefde er in de Republiek, dan in Amsterdam en dan in Rotterdam, een zekere Dr. Richardson [3]), die in eene van de vele samenzweringen tegen Karel II was betrokken geweest. Downing werd gelast hem zoo mogelijk te doen uitleveren. Het bleek spoedig, dat daarvan geene sprake zou kunnen zijn. Al kon Engeland volgens het verdrag eischen, dat Richardson, zoodra hij tot rebel was verklaard, uit de Republiek werd verwijderd [4]), waarop echter niet is aangedrongen, toen Downing de Witt polste over de uitlevering, antwoordde deze zonder omwegen, dat dit wel gedaan was met de drie „Koningsmoordenaars", omdat die eene misdaad „sans pareille" hadden bedreven, maar dat het in dit geval onmogelijk kon worden toegestaan [5]). Na die duidelijke weigering gaf Downing zijne hoop om den wensch zijner regeering uit te werken op. Wel werden er weer allerlei plannen gesmeed om Richardson met geweld gevangen te nemen, maar nu evenmin als vroeger kon Downing iemand vinden, die dat zonder machtiging van de Staten

Zoo in den Cal. of State Papers, Dom. Series, 1663—1664, p. 63, een bericht aan iemand in Boston: „Trade declines exceedingly, want of liberty of conscience driving many away, the Dutch encouraging them to come over, and giving 1000 l. a year each to their ministers". Cf. blz. 157 en noot 1.

[1]) Vooral de berichten van Bampfield, die vroeger zelf tot de Presbyterianen had behoord (zie over hem het artikel Joseph Bampfield in de Dict. Nat. Biography), zijn hierover van belang, omdat hij, ofschoon nu alles doende om de gunst van Karel II te verwerven, zooals uit zijne talrijke brieven op het R. O. blijkt, toch met verschillende oude vrienden nog correspondeerde en zelfs confereerde. Eenige dier berichten zijn opgegeven in den Cal. of State Papers, Dom. Series, 1662—1664, b.v. p. 386, 391, 465, 515.

[2]) Zie Cal. of State Papers, Dom. Series, 1663—1664, p. 266, 279.

[3]) Bedoeld is Samuel Richardson, van wien de Dict. Nat. Biography niets vermeldt dan dat hij een vurig aanhanger van Cromwell was.

[4]) Wel werd hij tot rebel verklaard; zie Cal. of State Papers, l.l., p. 334.

[5]) Bijlage XIII; verder Downing aan Clarendon 6 en 20 Nov. 1663 O. S., het laatste bij Lister III 262.

durfde uitvoeren [1]). De wensch der Engelsche regeering werd niet vervuld, eene teleurstelling voor haar, die niet dan kwaad bloed kon zetten.

Dan bestond er de grief, die officieel aan Cunaeus was medegedeeld: het niet zenden van een' ambassadeur. De nominatie van Boreel [2]) was zonder verdere gevolgen gebleven. Holland had van de gelegenheid, dat Zeeland de gunst van die provincie noodig had, willen gebruik maken om tegelijkertijd het verdrag tusschen de beide gewesten te doen ratificeeren; het wilde, voordat dit geschied was, niet berusten in eene nominatie door Zeeland [3]). Bovendien was de Witt van de persoon van Boreel niet zeer gediend; hij wilde een' bekwaam man en iemand, aan wien men de zaken van het land met alle gerustheid zou kunnen toevertrouwen [4]) en aan die eischen schijnt Boreel naar de Witt's oordeel niet te hebben voldaan, al zou het dan om Boreel's tegenstand tegen het verdrag met Holland niet ongewenscht zijn geweest hem voor een tijdlang uit Zeeland te verwijderen [5]). Toch, hoewel deze beide zaken de benoeming van Boreel zeker in den weg hebben gestaan, het kan niet ontkend worden, dat men zich al bijzonder weinig haastte om ze zoo mogelijk uit den weg te ruimen en Downing was wel niet zoo heel ver van de waarheid, toen hij als zijn gevoelen mededeelde, dat die haast ook niet zou komen, zoolang het met Cunaeus goed ging. Op zijn' raad werd met Cunaeus dan ook zoo goed als elke diplomatieke betrekking afgebroken [6]), wat naar zijne voorspelling ten gevolge had, dat de Staten nu meer aandacht aan het zenden van een' ambassadeur gingen wijden, maar nog scheen

---

1) Downing had een accoord gemaakt met eenen luitenant Watts om hem buiten Amsterdam te vangen; Downing aan Clarendon 11 en 18 Dec. 1663 O. S., B. L., en aan Bennet 22 Jan. 1663 O. S., R. O. Volgens Bampfield's brief van 2 Febr. 1664 (in Cal. of State Papers, l. l., p. 465) waarschuwde de regeering van Amsterdam hem in dien tijd zich daar niet te veel vertoonen. Het schijnt, dat een zekere Mr Custis aan Richardson ten slotte eene bekentenis over de samenzwering heeft afgedwongen en dat de Eng. reg. zich daarmede heeft tevreden gesteld; zie de berichten van Custis in Cal. of State Papers, l.l., p. 466, 505, 512, 521 en Downing aan Bennet 10 April 1664 O. S., R. O.

2) Zie blz. 263.

3) De Witt aan Fannius 4 Mei 1663: „UEd. permittere mij alhier nochmaels te mogen repeteeren dat het defereren van de voorszeyde Ambassade aen de provincie van Zeelandt sal moeten doorgaen als een effect van de vernieuwde ende versterkte vruntschap tusschen de beide provincien ende mitsdien die saecke niet op 't tapijt dient te worden gebracht voor ende aleer voorzeide ratificatien op 't voorzeide accoordt effectivelijck uitgewisselt sijn". R. A.

4) Zie zijn' brief aan Veth van 15 Jan. 1662, R. A.

5) Downing aan Clarendon 25 Sept., 6 en 20 Nov. 1663 O. S., het eerste bij Lister III 254 en de beide laatste B. L.

6) Downing aan Clarendon 16 Oct. 1663 O. S., B. L., en cf. wat hij reeds 18 Sept. 1663 O. S. schrijft, bij Lister III 253.

Holland eerst het accoord met Zeeland geratificeerd te willen hebben [1]) en niettegenstaande de Staten-Generaal eenige keeren aan de provinciën schreven om zich over de Engelsche ambassade te verklaren [2]), het duurde nog geruimen tijd, voordat deze zaak van de baan was. Met deze kwestie hing eene andere, meer delicate, nauw samen: de commissarissen, die met de extraordinaris ambassade hadden onderhandeld, hadden de gebruikelijke presenten van de Staten-Generaal niet gekregen. Het was geen onwil van de Staten, geen gevolg van de weinige toeschietelijkheid, die hunne ambassadeurs in Engeland hadden ondervonden, die hiervan de reden was, maar de weigering van Gelderland en Zeeland om voor hunne quote toe te stemmen in de petitie van den Raad van State van anderhalve ton voor de presenten van de commissarissen in Frankrijk en in Engeland. Vooral Zeeland weigerde hardnekkig, bewerende, dat het op den post van „defrayementen" in het algemeen te veel had betaald, zoodat hare quote voor de anderhalve ton haar in mindering daarvan moest worden gebracht [3]). Herhaaldelijk maande Downing de Witt zachtjes aan om toch al zijn best te doen, dat de presenten werden gezonden [4]), wijzende op den onaangenamen indruk, dien het uitblijven er van in Engeland moest maken, te onaangenamer, toen in het eind van 1663 die naar Frankrijk wel werden verzonden; herhaaldelijk schreven de Staten-Generaal aan Gelderland en aan Zeeland om toe te geven [5]), maar het was vruchteloos.

---

1) Downing aan Bennet 27 Nov. en 4 Dec. 1663 O. S., R. O.

2) Res. St. Gen. 8 en 29 Dec. 1663; de eerste maal op voorstel van Friesland, de tweede op voorstel van Overijsel en toen op instigatie van Downing; zie diens brief aan Clarendon 1 Jan. 1663 O. S., bij Lister III 271; 18 Jan. 1664 werd nogmaals aan Zeeland geschreven.

3) Not. Zeel. 6 Nov. 1663 en 21 Jan. 1664.

4) Downing aan Clarendon 25 Sept. 1663 O. S., bij Lister III 254; het daar door de Witt gedane aanbod, dat Clarendon de presenten, als ze kwamen, zou verdeelen, werd door dezen geweigerd, zooals blijkt uit Downing's brief van 16 Oct. 1663, B. L.; zie verder id. 6 Nov. 1663 O. S., B. L., en 1 Jan. 1663 O. S., bij Lister III 271. Clarendon zelf liet in dezen tijd ook een verzoek aan de Witt doen; hij had van Karel II „Caroonhouse", het huis, vroeger bewoond door den Nederlandschen ambassadeur Noël de Caron, cadeau gekregen en wilde dit aan de Staten verkoopen of verhuren; ook vroeger had hij hiervoor reeds moeite gedaan; zie Brieven IV 207; nu drong Downing er meermalen op aan; zie zijne brieven aan Clarendon van 16 Oct., 13 en 20 Nov. 1663 O. S., B. L.; hoewel de Witt er over aan van Hoorn schreef (12 Nov., R. A.) en deze antwoordde (14 Nov., R. A.), dat men er misschien Clarendon's gunst mee zou kunnen winnen, schijnt het verzoek toch niet ingewilligd te zijn.

5) Res. St. Gen. 3 en 12 Nov., 8 en 29 Dec. 1663.

Ofschoon Downing er eerst op gehoopt had, dat het optreden tegenover Cunaeus, dat volgens hem het eenige middel was om Engeland en de Engelschen met meer eerbied in de Republiek te doen behandelen, goede vruchten zou dragen [1]), het bleek weldra, dat de vrees nog niet genoeg wortel had geschoten. Men moest voortgaan op den ingeslagen weg niet alleen, men moest ook daden laten volgen; woorden waren niet voldoende. De Engelsche regeering scheen echter nog niet bereid tot zulke dwangmaatregelen. De naar Oost-Indië bestemde vloot, die langen tijd door tegenwind op de kust van Engeland was opgehouden en over wier lot men zich reeds eenigszins ongerust had gemaakt, kwam tot de heimelijke ergernis van den Engelschen envoyé in den Haag ongedeerd in den Atlantischen Oceaan; het stond te vreezen, dat de Staten nu in het geheel de beurs niet zouden openen, zuchtte hij [2]). En nog erger: niettegenstaande Downing's vermaningen werd eindelijk het in Jersey opgebrachte schip ook ontslagen [3]); toen bestond er volgens hem in het geheel geene hoop meer op satisfactie voor de Engelsche klachten [4]). Het bleek, dat de Engelsche regeering nog niet geheel onder den invloed van zijne raadgevingen was, dat zij nog min of meer de vroegere voorzichtigheid in toepassing bracht, en dat was wel noodig, als zij op den duur oorlog wilde vermijden.

Hoe Downing te werk meende te moeten gaan, toonde hij bij de behandeling eener zaak, waarin hij al zijne onstuimige kracht ontwikkelde. De gezindheid tegenover den Hertog van York schijnt in de Republiek niet zeer gunstig geweest te zijn. Had Downing zich reeds vroeger genoodzaakt gezien te klagen over een bericht in de Haarlemmer Courant, dat voor York beleedigende uitdrukkingen had bevat, waarop de uitgever eene berisping van de Staten van Holland had ontvangen [5]), in het begin van 1664 viel er iets voor, dat veel meer beleedigend was. In verschillende steden van Holland en Zeeland waren billetten aangeplakt, dat eene obligatie van zes honderd zes en negentig pond ten laste van den broeder van den Engelschen Koning in openbare veiling

[1]) Bijlage XIIh en cf. Downing aan Clarendon 6 Nov. 1663 O. S., bij Lister III 259.

[2]) Bijlage XIIk.

[3]) Cunaeus aan de Staten-Generaal 4 Jan. 1664, R. A.

[4]) Downing aan Bennet 1 Jan. 1663 O. S., R. O.; zie ook Lister III 272.

[5]) Id. 4 Dec. 1663 O. S. Die krant schijnt bijzonder vinnig tegenover Engeland geweest te zijn; 6 Nov. 1663 O. S. schrijft Downing aan Bennet: „the Haerlem Gazette — prints all vileness against his Maj^{ty}", vooral ook over de kerkelijke zaken in Engeland, die niet geschikt zijn om te worden gepubliceerd „in this Presbyterian Country". R. O.

te Middelburg zou worden verkocht [1]). De obligatie behoorde aan een zekeren Leonard Johnson, die in December 1661 met zijn schip op Jamaïca was gekomen, waar de gouverneur hem verlof had gegeven een aantal slaven te verkoopen, omdat hij aan alles gebrek had; daarop was hij vertrokken, maar, door tegenwind genoodzaakt nogmaals naar Jamaïca terug te keeren, had hij moeten toestaan, dat de gouverneur hem toen een vijftigtal slaven, die hij nog over had, ontnam en hem daarvoor eene schuldvordering op York gaf [2]). Zonder er moeite voor gedaan te hebben om ze betaald te krijgen, zou Johnson nu deze obligatie gaan verkoopen, „a thing never done but to such as are notorious bankrupts". Onmiddellijk deelde Downing het gebeurde aan de Witt mede, die beloofde er in de Gecommitteerde Raden over te zullen spreken met de verzekering, dat stellig satisfactie zou worden gegeven [3]).

Toen dit echter niet spoedig gebeurde, diende Downing eene memorie bij de Staten-Generaal in, waarin niet alleen straf voor de procureurs, die de obligatie hadden aangeplakt, maar ook voor de burgemeesters, met wier toestemming het aanplakken toch wel geschied moest zijn, werd gevraagd [4]). Het was niet weinig, wat er geeischt werd en ofschoon werkelijk het feit zelf ergerlijk genoeg was, men had mogen bedenken, dat er twee jaren vroeger op de Beurs te Londen iets dergelijks was voorgevallen, al was toen de beleedigde niet een vorstelijk persoon, maar de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie geweest [5]). Duidelijk bleek hier, hoe verschillend de regeeringen der beide landen te werk gingen: de Staten hadden zich toen met eene uitvlucht laten afschepen; aan het vragen van satisfactie was misschien wel gedacht, in elk geval was er niet op aangedrongen; de Engelsche regeering, zeker grootendeels onder invloed van Downing, ging geheel op hare achterste pooten staan en dreef tot het uiterste door.

Het antwoord van de Staten-Generaal op Downing's memorie luidde, dat zij Holland en Zeeland zouden verzoeken in de zaak

[1]) Een afdruk in Bijlage XIII.

[2]) Naar eene copie van de schuldbekentenis, „Given under my hand and seale at the point of Cagway upon the s^{d} Island ult. Febr. 1661/2. Was signed Edw. Doyley." R. O.

[3]) Downing aan Bennet 15 Jan. 1663 O. S.; hij voegt er bij: „I doubt if an English ship had been in the like extremitie among the dutch colonies they would have dealt with her after another manner". R. O.

[4]) Memorie van 29 Jan. 1663 O. S., R. A.

[5]) Zie blz. 174.

te voorzien en de schuldigen te straffen [1]). Downing moest wachten, vast besloten om er voor te zorgen „that something be really done thereupon" [2]). Dat zou echter nog eenige moeite kosten. Zeeland ging het standpunt van den eigenaar — of liever van de eigenaars [3]) — verdedigen: zij hadden het niet met opzet gedaan, maar ze waren wegens de armoedige en ongelukkige omstandigheden, waarin ze verkeerden, niet in staat geweest de obligatie in te vorderen. Het medelijden van de Engelsche regeering werd dus ingeroepen, maar daarmede was men aan een verkeerd kantoor. Downing was er lang niet mede tevreden, vooral niet, omdat als een soort gunstbewijs was gezegd, dat men in afwachting van de betaling van het geld met den verkoop niet verder zou gaan; hij gaf den raad nu in elk geval niet te betalen, omdat het dan zou schijnen, alsof het aanplakken van die actie goede gevolgen had gehad [4]). Bovendien, niettegenstaande het antwoord van Zeeland werd er tegelijkertijd nog weer een billet aangeplakt en wel in den Haag zelf, vlak bij het Hof. Wel had Downing het onmiddellijk laten afscheuren, maar hij was nu des te meer overtuigd, dat eene ernstige straf noodig was, vooral, omdat hij vernomen had, dat de procureur in den Haag bevel uit Zeeland had ontvangen tot hetgeen hij had gedaan; de procureur, die zoo iets in den Haag, de residentie der Staten, de woonplaats van zoovele hooggeplaatste personen had durven doen, verdiende minstens gevangenisstraf te ondergaan, wat Downing dan ook aan de Witt verzocht. De Gecommitteerde Raden vergenoegden zich er voorloopig mede den man een standje te geven [5]). Niet tevreden daarmede diende

---

1) Res. St. Gen. 8 Febr. 1664.

2) Downing aan Bennet 5 Febr. 1663 O. S., R. O.

3) In de bovengenoemde schuldbekentenis wordt alleen Johnson als eigenaar genoemd; ook een zekere Dingeman Bocquett schijnt echter recht op een deel van de £ 696 te hebben gehad. Dit blijkt uit eene remonstrantie van hen beiden aan de Gedeputeerde Staten van Zeeland, die deze bij Res. van 14 Febr. 1663 O. S. aan de Staten-Generaal zonden, waarop ze aan Downing werd ter hand gesteld; ik ken ze alleen uit de Engelsche vertaling op het R. O. Er wordt in verhaald, dat Johnson blind is en Dingeman zijn been heeft bezeerd, waarom ze niet naar Engeland konden gaan; dat ze verder ruzie hadden over ieders aandeel van de obligatie, waarom ze zich hadden onderworpen aan het oordeel van arbiters, die toen hadden bevolen de obligatie te verkoopen. In elk geval is het eene zonderlinge geschiedenis; cf. de later genoemde sententie van het Hof van Holland van 24 April 1664, bij Aitzema V 68. Wie de eigenlijke schuldige is, is mij niet gebleken. Wel wordt in den Cal. of State Papers, Dom. Series, 1663—1664, p. 435, in een bericht uit Rotterdam van 8/18 Jan. 1663/4 gezegd, dat misschien „some of the fanatics" aan het werk zijn geweest, maar hiervoor bestaat toch geen nader bewijs.

4) Dit in zijn' brief aan Bennet van 11 Maart 1663 O. S., R. O.

5) Downing aan Clarendon 18 Febr. 1663 O. S., bij Lister III 288.

Downing opnieuw eene memorie bij de Staten-Generaal in en, toen ook deze niet verder gingen dan de Staten van Holland te verzoeken om den procureur te gelasten zijn excuus aan Downing te gaan aanbieden [1]), weigerde hij den procureur, toen deze zich bij hem aanmeldde, te ontvangen.

Op Downing's raad [2]) schreef Karel II daarna zelf in zeer ernstige termen aan de Staten-Generaal; geheel op de door Downing voorgeschreven wijze drukte de Koning zijne teleurstelling uit, dat de klachten van zijn' resident niet voldoende waren geweest om de Staten satisfactie te doen geven; daarom was hij nu zelf genoodzaakt zijn ongenoegen te betuigen en een streng onderzoek naar de schuldigen te eischen [3]). In eene bijgaande memorie van Downing [4]) werd de geeischte straf omschreven: de procureur in den Haag en de schuldigen in Zeeland moesten gevangenisstraf hebben. Niet de geheele eisch, dien Downing eerst had gesteld, was gehandhaafd: de straf voor de burgemeesters en die voor de procureurs in alle steden behalve in den Haag was weggelaten, wat Downing niet vergat als een bewijs van 's Konings goedheid aan de Witt voor te houden, maar wat wel meer zal moeten worden beschouwd als een bewijs, dat men Downing's eersten eisch in Engeland wel wat al te hoog had gevonden. Ook aan den eisch zooals die nu gesteld werd, gaven de Staten niet in eens toe. De Witt vroeg aan Downing, of het niet voldoende zou zijn, als de Staten in alle steden een plakkaat zouden laten afkondigen, waarbij de handelwijze tegenover York ernstig zou worden afgekeurd en als „false and scandalous" gebrandmerkt. Dat waren nog niets dan woorden, oordeelde Downing, die daarom weigerde in het voorstel te treden en geheel op zijn' eisch bleef staan, wat op de Witt zooveel invloed schijnt te hebben gehad, dat hij beloofde te zullen zorgen, dat Downing reden tot tevredenheid kreeg [5]).

Gedeeltelijk geschiedde dit dan ook. De Staten-Generaal hadden na de ontvangst van den brief van Karel II besloten nogmaals aan Holland en Zeeland te verzoeken de schuldigen zoo spoedig mogelijk te straffen. De Staten van Holland, die toen juist waren samengekomen, besloten de zaak aan het Hof van Holland over te dragen met last om tegen hen, die misdaan hadden, te procedeeren „als naer de gelegenheyt van de misdaet bevonden soude werden

---

1) Memorie van 19 Febr. 1663 O. S., R. A.; Res. St. Gen. 29 Feb. 1664.

2) Zie den in noot 5, blz. 294, geciteerden brief aan Clarendon.

3) Karel II aan de St. Gen. 25 Febr. 1663 O. S., R. A.; Downing schreef er over: „His Maj[ties] letter — was in very serious and round termes, fitt for this climate"; aan Bennet 4 Maart 1663 O. S., R. O.

4) Memorie van 3 Maart 1663 O. S., R. A.

5) Downing aan Bennet 4 Maart 1663 O. S., R. O.

te behooren" en bovendien in die steden, waar het billet was aangeplakt en waar het verder noodig geoordeeld mocht worden, het schandelijke van de gebeurtenis in het licht te doen stellen zooals voor de eer van York noodig was [1]). Dat was een groote stap nader tot de vervulling van Downing's wensch. Hij bedankte de Witt voor wat deze gedaan had en spoorde hem tegelijk aan om den president van het Hof op het hart te drukken de resolutie flink uit te voeren, waartoe hij ook zelf invloed op den president trachtte uit te oefenen [2]). Weldra volgde het vonnis, waarbij de procureur in den Haag voor drie maanden werd geschorst, terwijl hij bovendien aan Downing zijne schuld moest gaan bekennen; een van de billetten zou voor het Hof worden verscheurd; een plakkaat werd afgekondigd zooals de Staten dat hadden bevolen [3]). Door den Griffier van het Hof was eerst aan Downing medegedeeld, dat de procureur ook in de gevangenis zou worden gezet, maar, daar dit niet gebeurde, kon Downing over het vonnis van het Hof zijne tevredenheid nog niet betuigen.

Bovendien, al had Holland voor een groot deel aan Downing's eisch voldaan, in Zeeland was men nog lang zoo ver niet. Nadat de Staten-Generaal die provincie hadden verzocht zich met de resolutie van Holland te vereenigen [4]), verklaarden de Staten van Zeeland, dat zij zeer genegen waren het Engelsche vorstenhuis te believen, maar dat zij na een nauwkeurig onderzoek in deze zaak niets konden zien dan „een pure ignorantie en onnosel beleyt", terwijl van boos opzet geene sprake was; waar geene misdaad was, kon geene straf worden opgelegd, meenden zij verder; de eenige schuldige was volgens hen de Gouverneur op Jamaïca, die den schippers op onrechtvaardige wijze hun eigendom had ontnomen [5]). De Staten-Generaal stelden zich echter met deze verdediging, waaraan werkelijk ook de bewijzen ontbraken, niet tevreden; zij volgden den raad van Zeeland om overeenkomstig de resolutie van dat gewest aan Karel II te schrijven niet op, maar zij her-

[1]) Res. St. Gen. 13 Maart 1664; Res. Holl. 14 Maart 1664, bij Aitzema V 68.

[2]) Downing aan Bennet 11 en 18 Maart 1663 O. S., R. O.

[3]) Id. 25 Maart 1664 O. S., R. O., en aan Clarendon, bij Lister III 302; bij Aitzema V 68 is het plakkaat gedrukt.

[4]) Res. St. Gen. 18 Maart 1664.

[5]) Not. Zeel. 24 Maart 1664, bij Aitzema V 67. Dat D'Oyley, zoo heette de gouverneur, zich wel eens meer onregelmatigheden veroorloofde door het koopen van negers van vreemdelingen, wat volgens de Navigatie-Akte eigenlijk verboden was, blijkt Calendar of State Papers, Colonial Series, America and West Indies, 1661—1668, p. 36, n⁰. 106 en cf. voor deze zaak ald. p. 80, n⁰. 253; p. 134, n⁰. 561; p. 172, n⁰. 598 en 599 en p. 182, n⁰. 641—643.

haalden hun verzoek, dat Zeeland Holland's voorbeeld zou volgen [1]).

Downing kreeg langzamerhand gelegenheid om in te zien, dat het nog niet zoo gemakkelijk ging de eischen van Engeland door te drijven, maar aan toegeven dacht hij niet. Reeds had hij er op aangedrongen aan alle schepen uit Zeeland den toegang tot de Engelsche havens te verbieden, zoolang Zeeland weigerde satisfactie te geven; een' dergelijken maatregel achtte hij niet alleen goed tegenover Zeeland, maar ook tegenover Holland zou zoo iets, meende hij, goede gevolgen hebben [2]); men zou er uit zien, dat er kracht van de Engelsche regeering uitging en dat zij durfde, als het noodig was. Toen het nu in Engeland bekend was, dat Zeeland steeds bleef weigeren, werd deze raad opgevolgd en de politiek van het „divide et impera" in toepassing gebracht: geene schepen, die uit Zeeland kwamen, behalve die aan Engelschen toebehoorden of Engelsche goederen aan boord hadden, zouden in de Engelsche havens worden toegelaten [3]). Ofschoon de reden, waarom men dit verbod uitvaardigde, niet officieel werd opgegeven, ook zonder dat was zij duidelijk genoeg. Eene groote drukte ontstond er in den Haag op het vernemen van de handelwijze der Engelsche regeering, schreef Downing; men dacht er zelfs over de Admiraliteiten advies te laten uitbrengen, hoe men den Engelschen handel het best zou kunnen lastig vallen, maar des niettegenstaande twijfelde hij er niet aan, of men zou eindigen met toegeven. Toch geschiedde dit niet zoo spoedig, als hij misschien wel verwacht had. De Staten-Generaal begonnen met te verklaren, dat zij met leedwezen zagen, dat éene provincie door Engeland was „uitgeknipt", omdat een dergelijke maatregel niet dan tegen alle provinciën gezamenlijk kon gelden; dat zou aan Downing worden voorgehouden, dat zou aan Karel II worden geschreven met een verzoek om het bevel op te heffen [4]). De Staten verklaarden zich dus solidair; dat had voor Downing en ook voor de Engelsche regeering tot waarschuwing mogen strekken met het oog op de toekomst; dat toont ook het verschil tusschen de zeventiende en de achttiende eeuw, toen men in een dergelijk geval zoo geheel anders handelde. Downing schijnt eenigszins onder den invloed te zijn gekomen van de verklaring der Staten; hij trachtte den maatregel tegenover de Witt te verdedigen door hem te vergelijken met de straf tegen iemand, die een' ander had gedood en die daarvoor

[1]) Res. St. Gen. 2 April 1664.

[2]) Downing aan Clarendon 18 en 25 Maart 1663/4 O. S., bij Lister III 301 en 304.

[3]) Cunaeus aan de St. Gen. 18 April 1664, R. A. Volgens Morrice waren „the Chancellor and four other Lords" er tegen geweest; aan Downing 1 April (1664) O. S., B. M.

[4]) Res. St. Gen. 21 April 1664, bij Aitzema V 68.

wel in zijn geheel werd gestraft, maar in het bijzonder „in that member and part that had done the offence". Daarmede moest dus worden aangetoond, dat de maatregel eigenlijk wel tegen den geheelen staat was bedoeld; dat het bewijs daartoe met deze vergelijking geleverd was, zal wel niemand willen aannemen. Gelukkig leverde het gesprek van Downing met de Witt iets meer op. Downing had wel te kennen gegeven, dat het schrijven van brieven aan zijn' Koning niets zou helpen, maar tevens toonde hij zich bereid zoo mogelijk eene overeenkomst te sluiten om de zaak tot een einde te brengen. Natuurlijk was de Witt hiervan niet afkeerig en zonder veel moeite werd men het eens. Een nieuw plakkaat zou worden uitgevaardigd, waarin de geheele geschiedenis duidelijk zou worden verhaald met de bijvoeging, dat er eigenlijk in het geheel geene obligatie op York had bestaan, maar alleen op het geld, waarom in het geheel niet gevraagd was; de eisch, dat de Haagsche procureur in de gevangenis zou worden gezet, werd door Downing opgegeven, maar daarvoor zouden de procureurs, die de obligatie in de andere steden hadden aangeplakt, worden vervolgd; werd hieraan voldaan, dan zou Downing eene memorie bij de Staten-Generaal indienen met de verklaring, dat de satisfactie voldoende was; ten slotte nam de Witt op zich met zijne vrienden in Zeeland te zullen spreken om hen te bewegen ook volgens deze overeenkomst te handelen [1]).

De overeenkomst werd in Holland uitgevoerd nog denzelfden dag van het gesprek van Downing en de Witt, waarop de eerste den volgenden dag ter Staten-Generaal bij memorie verklaarde, dat hij over Holland tevreden was, terwijl hij de straf voor de procureurs kwijtschold [2]). Ook Zeeland kwam toen nader; de Witt's invloed, een gesprek van Downing met Boreel, den burgemeester van Middelburg, denzelfden, die tot ambassadeur naar Engeland was genomineerd, schijnen hier den doorslag te hebben gegeven. De Staten van Zeeland, die niet nalieten de overige provinciën voor hare houding te hunnen opzichte te bedanken, werden in buitengewone vergadering samengeroepen en bevalen toen den baljuw van Middelburg de schuldigen te straffen [3]). Eerst nadat hij van de Staten-Generaal bericht had ontvangen, dat die resolutie evenals in

[1]) Downing aan Bennet 15 April 1664 O. S., R. O.

[2]) Memorie van 15 April 1664 O. S., R. A.; het tweede plakkaat ook bij Aitzema V 68.

[3]) Not. Zeel. 26, 28 en 29 April 1664, de laatste bij Aitzema V 69. Volgens Bampfield had zijn invloed de Sta. van Zeel. tot toegeven gebracht, „to which I inclined Mr Thibaut entirely who governes all in that Province, and likewise the Burgemaster Borell, wch two persons being gayned produced the effect wch has followed"; aan Clarendon 16 Mei 1664, B. L.

Holland was uitgevoerd, gat Downing te kennen, dat nu de satisfactie geheel voldoende was [1]); opzettelijk had hij tot zoo lang gewacht en ook de Engelsche regeering had hij er voor gewaarschuwd zich niet te laten verleiden door den brief, dien de Staten-Generaal onmiddellijk na de resolutie van Zeeland aan Karel II hadden geschreven om hem hiermede in kennis te stellen en te verklaren, dat zij nu verder niets zouden kunnen doen; stelde men zich met dien brief tevreden, dan zou men immers nog niet zeker kunnen zijn van de uitvoering dier resolutie [2]).

Eindelijk dan was er een einde aan dit „scandall of so notorious a nature", dat de stemming van York, die toch al niet zeer gunstig was [3]), stellig niet zal hebben verbeterd. Downing had gezegepraald; de door hem aangewezen weg: „geene woorden, maar daden" had hier vruchten gedragen, wat hij niet verzuimde op te merken, er op aandringende, dat men zoo diende voort te gaan. Toch, de tegenstand, vooral door Zeeland geboden, zelfs hier, waar het niet eene zuivere handelskwestie betrof, mocht niet over het hoofd worden gezien; hoe groot zou die tegenstand worden, wanneer het andere kwestie's van meer belang voor het bestaan van de Republiek gold en wanneer Downing dan ook op dezelfde wijze te werk ging om ten slotte tot zijn doel te geraken: een overwicht van Engeland over de Republiek vestigen, omdat eerst dan de Engelsche handel rustig zou kunnen opbloeien! Dat is het, wat Downing niet genoeg heeft bedacht, en daar zijn invloed, waar het de tegenover de Republiek te volgen gedragslijn betrof — de hier behandelde kwestie levert er een zeer duidelijk bewijs van — zeer groot was, zou die onderschatting van de krachten der Republiek ook voor de Engelsche regeering gevaarlijk worden. Maar vergiste hij zich hier — men vergete niet, dat hij steeds Cromwell's tijd voor oogen had — in andere aangelegenheden bewees hij telkens en telkens

[1]) Memorie van 4 Mei 1664 O. S., R. A.; de Res. der St. Gen. om hem met de uitvoering der Res. van Zeel. in kennis te stellen is van 10 Mei 1664.

[2]) Downing aan Clarendon 22 April 1664 O. S., bij Lister III 308 en aan Bennet 29 April 1664 O. S., R. O.; Res. St. Gen. 2 en 4 Mei 1664; Aitzema V 69

[3]) Comenge, de Fransche ambassadeur in Engeland sedert 1663, geeft dit merkwaardige staaltje van York's stemming, waaruit tevens zijne bekrompenheid blijkt: de Corsairen van Algiers hadden een Hollandsch schip genomen; „Mr le duc d'York m'a dit cette nouvelle avec joye, rien ne leur donnant tant qu'un mauvais succes aux holandois qu'ils haïssent mortellement"; aan Lionne 5 Juli 1663. C.'s brieven vindt men in deel 79 vlg. der Correspondance d'Angleterre, Aff. Etr. York had nog eene andere reden van ongenoegen op de Staten; de ambassadeurs hadden, toen zij in 1662 vertrokken, geweigerd zijn recredentiaal aan te nemen, omdat het adres niet was zooals het behoorde, terwijl York het niet had willen veranderen, omdat de Hertog van Orleans volgens hem ook niet anders schreef dan „à Messieurs les Estats Generaux"; Cunaeus aan de Witt 2 Nov. 1663, R. A.

weer, welk een uitstekend vertegenwoordiger van de Engelsche belangen hij was en met welk een' helderen blik hij, inziende, dat de Nederlanders nog overal de overhand boven de Engelschen op handelsgebied hadden, middelen zocht om in dien toestand een' ommekeer te bewerken.

Reeds vroeger [1]) is met enkele woorden gewag gemaakt van van eene poging om de Republiek en Engeland te doen samenwerken om een einde te maken aan de onduldbare rooverijen in de Middellandsche zee, die voornamelijk van uit Algiers, Tunis en Tripoli werden bedreven. Daarvan was niets gekomen, maar wel had ieder der beide landen afzonderlijk een eskader gezonden om de koopvaarders te beschermen en zoo mogelijk met de rooversstaten vriendschapsverdragen te sluiten. Zoo had de Ruyter in het laatst van 1662 verdragen met Algiers en Tripoli gesloten, de Engelsche admiraal Lawson met Algiers, Tripoli en Tunis. Engeland had dus meer voordeel behaald dan de Republiek, maar ongerust behoefde men zich daarover niet te maken, want de verdragen bleven niet veel langer in stand dan de vloten in de Middellandsche Zee vertoefden.

Het volgende jaar moesten beide landen wederom voor convooi van hunne koopvaarders zorgen. Hoewel de Straatvaart de zorg, die de Staten er aan besteedden, geheel en al waard was [2]), het zou toch beter zijn in één' slag de rust daar voorgoed te herstellen dan aanhoudend eskaders te moeten zenden. In het laatst van 1663 kwam daartoe een plan bij de Staten op, dat, als het uitgevoerd had kunnen worden, zeker goede gevolgen zou hebben gehad. Men wilde aan Engeland en Frankrijk verzoeken om in het voorjaar van 1664 gezamenlijk tegen de „Korsairen" op te treden. Downing werd over het plan gepolst; bemoedigend was zijn antwoord niet: Karel II zou zich wel wachten in nadere verdragen met de Republiek te treden, terwijl het éene verdrag, dat gesloten was, door de Staten zoo slecht werd nageleefd. Het advies, dat hij aan zijne regeering gaf, was nog minder geruststellend: alles, wat de Staten er mede beoogden, schreef hij, was om Engeland over te halen hen te steunen, terwijl zij er dan wel voor zouden zorgen een voordeelig verdrag buiten Engeland om te krijgen, want men wilde niet, dat men niet dan gezamenlijk een verdrag zou mogen sluiten. Bovendien, wat zou een verdrag aan Engeland baten, als het dat samen met de Republiek had; het zou dan

[1]) Zie blz. 178.
[2]) Downing schreef daarover: „They say that their Smirna trade only is now become almost as considerable as that of the East Indies, besides that this Streights Trade entertaines ships of power and force, whereby they will be much more considerable in case of a warre at sea"; aan Bennet 20 Nov. 1663 O. S., R. O.

immers toch het onderspit moeten delven [1])! De redeneering, vooral het laatste gedeelte, is opmerkelijk genoeg, maar in vergelijking met de onderhandelingen over het verdrag met Portugal volkomen verklaarbaar.

Niettegenstaande Downing's antwoord, besloten de Staten-Generaal in het begin van Januari 1664 toch aan Karel II te schrijven, dat zij van plan waren tegen het voorjaar eene vloot van achttien schepen naar de Middellandsche Zee te zenden en dat zij niet zouden rusten, voordat aan de rooverijen een einde was gemaakt, terwijl zij den Koning verzochten met hen samen te werken „de ruiner ces Corsaires"; duidelijk werd het uitgedrukt, dat de bedoeling was, dat de vloten ieder op zich zelf zouden handelen, maar dat de bevelhebbers last zouden ontvangen in goede verstandhouding met elkander te leven [2]). In gelijken geest werden brieven aan de Koningen van Frankrijk en Spanje gezonden. Het antwoord van Karel II was gunstiger dan na Downing's advies verwacht kon worden; het werd gegeven bij eene memorie, die Downing in Februari indiende [3]): Karel II was zeer genegen aan het verzoek der Staten te voldoen, terwijl hij hen uitnoodigde maatregelen voor te stellen, waardoor een optreden der beide landen de beste vruchten zou kunnen dragen. Engeland scheen dus nog verder te willen gaan dan de uitnoodiging der Staten medebracht: het scheen te doelen, zoo niet op eene vereeniging van de vloten, die om de kwestie van het opperbevel en van de vlag trouwens ook volkomen onmogelijk was, dan toch op een optreden naar een gemeenschappelijk vastgesteld plan.

De Staten zonden de memorie om advies aan de Admiraliteiten, met andere woorden, men ging den langen weg op. Tegelijk, schreef Downing, werkte men zoo hard mogelijk aan de uitrusting van de achttien schepen om de Engelschen voor te zijn en te trachten vóór hunne komst een verdrag te sluiten, waarop hij den raad gaf om de vloot onder Lawson, als het eenigszins kon, vóór de Ruyter uit te zenden [4]). Slechte voorteekens, waar men tot een zelfde doel wilde samenwerken! Het bleek dan ook weldra, dat het beramen van verdere maatregelen onmogelijk was. Wel verzekerde de Witt aan Downing, dat er in de Republiek veel genegenheid toe bestond en later, toen de Staten van Holland waren samen-

[1]) Id. 11 Dec. 1663 O. S.: „a peace between his Mattie and those of Algiers would be of very little worth to his subjects, if those of this country have the like and besides those of this country — would certainly putt some trick upon him at last". R. O.
[2]) St. Gen. aan Karel II 8 Jan. 1664, bij Aitzema V 63.
[3]) Memorie van 3 Febr. 1663 O. S., R. A.; Res. St. Gen. 13 Febr. 1664.
[4]) Downing aan Bennet 12 Febr. 1663 O. S., R. O. en b.v. aan Clarendon 25 Maart 1664, bij Lister III 303.

gekomen, waarop eerst gewacht had moeten worden, kwam hij ook wel met een plan te voorschijn, dat men zich zoo zou verbinden, dat beide landen verplicht zouden zijn de verdragen, die zij met de „Corsairen" hadden, aan elkander te waarborgen, maar zelfs dat was niet uitvoerbaar. Downing wierp de vraag op, of men geene satisfactie voor geleden schade zou moeten eischen, daar de roovers de verdragen anders weer spoedig zouden verbreken, en hij deed dat bepaaldelijk, omdat hij wist, dat de Staten daarop om den vrede te vergemakkelijken niet zouden aandringen, wat zeer ten nadeele van Engeland zou zijn. Daarbij kwamen andere moeilijkheden: hoe moest men tegenover Frankrijk handelen, dat gaarne van een optreden van Engeland en de Republiek zou willen profiteeren, maar dat ter zee niet in staat was eene flinke macht te doen optreden en dat bovendien nog in het geheel geene verdragen met die Middellandsche Zee-staten had gesloten [1])?

Geen wonder, dat, waar dergelijke bezwaren werden te berde gebracht, waar iedere prikkel om in het algemeen belang te handelen ontbrak en waar ieder slechts op zijn eigen voordeel lette, alle verdere moeite om onder hoe lossen band dan ook samen te werken vruchteloos was. De Staten gaven ten slotte te kennen, dat zij eerst wilden afwachten, wat hunne vloot onder Tromp, die den geheelen winter in het Zuiden was geweest, zou hebben uitgewerkt [2]), maar toen het bleek, dat de onderhandelingen van Tromp met Algiers tot niets hadden geleid, ook toen kwam men niet verder. Handelsnaijver was hiervan de oorzaak. Wie het beste verdrag kon sluiten of nog liever, wie de meeste kracht ontwikkelde — op die verdragen kon men toch niet bouwen — kon de meeste hoop op voordeel hebben zoowel door den handel van eigen kooplieden te beschermen als dien van anderen, die hunne waren aan de best geconvooieerde schepen toevertrouwden [3]).

Nog in eene andere aangelegenheid in het Zuiden van Europa bleken in dezen tijd de tegenovergestelde belangen der beide zeemogendheden. In Februari 1664 kwam de graaf van Sinzendorff in den Haag om namens den Keizer hulp tegen de Turken te

[1]) Id. 18 Febr., 11 en 18 Maart 1663 O. S., R. O.; zie den laatste bij Lister III 299.

[2]) Res. St. Gen. 12 April 1664; cf. id. 20 en 22 Febr. 1664 en Downing aan Bennet 1 April 1664 O. S., R. O.

[3]) Men dacht in Engeland zelfs, dat de Hollanders „ont donné de l'argent aux Corsaires d'Alger pour les obliger a rompre leur Traité", schreef Comenge aan Lod. XIV 25 Oct. 1663 en cf. dez. aan Lionne 31 Dec. 1663: „le Roy d'Angletterre m'a dit il y a deux jours qu'il estoit informé de bonne part, qu'ils avoient fait offrir au grand seigneur cent vaisseaux tant de guerre que de marchandise en condition qu'il voulut leur accorder lentier commerce dans touts ses Estats a lexclusion de toutes les autres Nations". Aff. Etr.

vragen, een verzoek, dat tot bijna alle landen van Europa werd gericht. Het antwoord van de Staten hield in, dat zij, hoe groot hunne welwillendheid om vooral in verbinding met Engeland aan het verzoek te voldoen ook was, er toch niet in konden toestemmen, omdat de omstandigheden er niet geschikt voor waren, terwijl zij door hun krachtig optreden in de Middellandsche Zee tegen de Turken in het algemeen genoeg meenden te doen [1]).

Het is begrijpelijk, dat een handelsvolk als het Nederlandsche van de zeventiende eeuw niet veel lust heeft gehad in het verre Oosten hulp te gaan verleenen, te begrijpelijker nog, omdat in het midden van 1664 de verhouding tot Engeland meer en meer tot voorzichtigheid aanmaande, maar de eigenlijke reden van de weigering om in het verzoek van den Keizer te bewilligen was natuurlijk het gevaar, waaraan men den handel op Turkije en op den Levant zou blootstellen, als men den Keizer steunde, daar de Engelschen niet zouden nalaten te trachten zich in de plaats der Nederlanders te dringen [2]). Slechts één middel was er mogelijk om dit te voorkomen: gezamenlijk met Engeland hulp verleenen, terwijl men dan Engeland nog liefst zou laten voorgaan. Dat deelde de Witt aan den afgezant van den Keizer mede. Downing, die er weldra achter kwam [3]), waarschuwde onmiddellijk voor het groote gevaar, dat Engeland in dat geval zou loopen; welke waarborg zou men hebben, dat de Republiek zou volgen, als Engeland begon? Downing was achterdochtig genoeg om te denken, dat men er Engeland op eene listige wijze wilde laten inloopen om zich dan van den geheelen handel in de Middellandsche Zee meester te maken. In elk geval ried hij aan het verzoek van den Keizer, dat ook in Engeland gedaan werd, te weigeren. Men kon immers hetzelfde voorwendsel gebruiken als de Republiek en zeggen, dat ook Engeland in de Middellandsche Zee eene vloot had en dus daar den Turken genoeg te doen gaf, of nog beter, men kon zijne hulp van de Republiek afhankelijk maken, evenals die het van Engeland deed. Waarom zou men zich trouwens inspannen voor den Keizer, die voor Karel II gedurende diens ballingschap niets had gedaan

[1]) Zie verschillende stukken hierover Aitzema V 312 vlg., o. a. Sinzendorff's propositie van 7 Maart 1664 en het antwoord der St. Gen. van 22 Juli 1664.

[2]) Cf. wat Aitzema V 317 zegt.

[3]) Downing aan Bennet 26 Febr. 1663 O. S.: „De Witt hath let him know that unless the King of England doe in the first place ingage and doe the like, that nothing is to be expected here, for that otherwise (said he) we should indanger all our Trade in Turky and cast it into the hands of the English, the wch is looked upon to bring more yearly into this Country then that of the East Indies". R. O.

en die hem na de Restauratie nog niet eens had laten verwelkomen [1])? Het einde was natuurlijk, dat geen van beiden eene hand voor den Keizer uitstak.

Minder dan in het Zuiden van Europa stonden in het Noorden de belangen van Engeland en de Republiek tegenover elkander. De reden was eenvoudig deze, dat de Nederlanders daar de Engelschen nog verre de baas waren. De Oostzee-handel was ongetwijfeld ook nu nog, evenals in het begin der zeventiende eeuw, de belangrijkste voor onze voorouders. Het was ook die handel, die volgens Downing veroorzaakte, dat de Republiek zooveel schepen had; immers, het hout, dat men uit Noorwegen haalde, nam veel plaats in en maakte de hoeveelheid schepen grooter dan elders [2]). De Engelsche handel op de Oostzee schijnt toen nog weinig beteekend te hebben. Na de Akte van Navigatie waren de Hollanders er wel in verhinderd de waren uit de Oostzee naar Engeland te voeren, maar de Denen en Zweden deden dat nu en niet de Engelschen zelf. De oorzaak daarvan schreef Downing in de eerste plaats toe aan de ongeschiktheid van de Engelsche schepen, die hij bij tobben vergeleek [3]). Wat den Engelschen verder ontbrak, meende hij, waren de voorrechten, die de Hollanders er hadden, bepaaldelijk in Denemarken; vooral wees hij op de voorwaarden, bij een verdrag van 1658 over het meten van schepen vastgesteld, volgens hetwelk

---

[1]) Id. 4 Maart 1663 O. S.; hij haalde er zelfs Richard Leeuwenhart bij om aan te toonen, dat Engeland geene verplichtingen aan den Keizer had: „and how have his Maties Ancestors been served of old for their zeale in the holy warre, one of them among others haveing been seized in his retourne from thence by an Emperor and kept prisoner". R. O. — Dat de handel op de Midd. Zee voor Eng. van veel beteekenis was, blijkt uit een stuk, genoemd Cal. of State Papers. Dom. Series, 1664—1665, p. 190, n°. 10, ofschoon toch zeker het daar genoemde cijfer van een „million ot people", dat er voor noodig was, overdreven zal zijn. In eene memorie (uit het laatst van 1664), waarin het nut van een' oorlog met de Rep. voor Eng. wordt bepleit (Clar. Papers, Bundle 83, fol. 373) wordt o. a. gewezen op de groote nadeelen, door de Hollanders sedert c. 1630 aan de Turksche Compagnie in Eng. toegebracht, die vroeger „the Netherlands, France and all the Northern parts of Europe" van goederen uit de Midd. Zee voorzag; sedert echter de St. invoerrechten op wollen goederen zijn gaan heffen (zie blz. 52), hebben zij hun' eigen handel daar zoozeer bevorderd, dat de Eng. handel van 100.000 tot 12.000 „Clothes per annum" viel, terwijl de Hollanders nu bovendien Fra. etc. bedienen „to the almost exstinction of our Trade in those parts" etc. Als deze redeneering waar is, dan wordt de ontevredenheid van Eng. over die invoerrechten begrijpelijk; in verband met het blz. 270 opgemerkte is er overigens wel eenige onwaarschijnlijkheid in.

[2]) In een stuk op het R. O. „The Navigation of the United Netherlands briefly stated and examined — by a private hand presented to Secr Bennet 1662", wordt het aantal der op de Oostzee varende schepen begroot op 4000, ieder met ongeveer 14 man, terwijl het geheele aantal zeelieden op 211980 wordt geschat. Het getal van 4000 zal wel overdreven zijn. Cf. het door prof. Blok uitgegeven „Een merkwaardig Aanvalsplan", blz. 15, noot 2.

[3]) Bijlage XIIm.

de schepen vóór hun vertrek werden gemeten en van een bepaald merkteeken voorzien om daarvolgens alleen te betalen. Het is gemakkelijk na te gaan, dat zich daarbij allerlei fraude voordeed, terwijl bovendien de bouw der schepen na het sluiten van het oorspronkelijke verdrag, dat eigenlijk uit 1647 dateerde en waarvan dat van 1658 eene bevestiging was, zeer veel verbeterd was, zoodat men, zonder dat men meer behoefde te betalen, veel meer hout kon meenemen [1]). Reeds lang had Downing er op aangedrongen om te trachten ook voor Engeland die voordeelen te verkrijgen. Dat gevoegd bij een' beteren bouw van de Engelsche schepen zou den toestand wel veranderen en dan — „good night Amsterdam" [2]).

Met Zeestedt, toen deze in 1662 in den Haag was, had Downing reeds het noodige trachten vast te stellen, hem er op wijzende, van hoeveel belang Engeland's vriendschap voor Denemarken was, omdat Zweden altijd op Frankrijk steunde [3]). Hoewel Zeestedt zich zeer geneigd had betoond om de Engelsche belangen te bevorderen, was daarop toch verder niets gevolgd, maar in 1663 kwam Zeestedt weer naar Engeland, dat hij in 1662 ook had bezocht. Eene nieuwe gelegenheid deed zich voor om hem nu geheel en al te winnen, waarop Downing niet verzuimde te wijzen [4]). En er was nu bovendien iets, waardoor Engeland Denemarken nog meer aan zich zou kunnen verplichten dan naar Downing's oordeel reeds het geval was door het verdrag tusschen de beide landen van 1661, waarbij Engeland hulp beloofde voor het geval Denemarken werd aangevallen, zonder iets voor zich te bedingen, als het zelf in oorlog kwam. Denemarken namelijk had ook te klagen over het optreden van de West-Indische Compagnie op de kust van Guinea; reeds eenige jaren waren daarover aanhoudend klachten door den Deenschen resident Charizius geuit [5]). Wat zou nu beter zijn dan dat Engeland de Deensche klachten ondersteunde? Behalve dat men daardoor Denemarken misschien zou kunnen brengen tot het verleenen van handelsvoordeelen, meende Downing, dat men dan nog op een ander voordeel kon hopen door zoo mogelijk de aanspraken, die Denemarken op het fort te Cabo-Corso deed gelden, aan Engeland te doen overdragen; ja, misschien zou Denemarken niet ongeneigd zijn het vlak bij Cabo-Corso gelegen fort

---

[1]) Dit verdrag van 15 April 1658, bij Aitzema IV 276; dat van 1647 werd herzien juist om de vele fraude, die er plaats had; zie klachten daarover id. III 1290 en 1291, IV 92.

[2]) Downing aan Clarendon 12 Febr. 1663 O. S., bij Lister III 276 en cf. Bijiage XIIn.

[3]) Downing aan Clarendon 20 Juni en 8 Aug. 1662 O. S., B. L.

[4]) Id. 25 Sept. 1663 O. S., bij Lister III 255.

[5]) Zie Wicquefort III 167 vlg. en eenige stukken uit 1664, bij Aitzema V 220 vlg.

Frederiksburg dan ook aan Engeland over te doen, waarvoor men den Denen vrijen handel zou kunnen waarborgen, wat voor hen veel voordeeliger was dan het onzekere bezit, dat zij nu hadden, telkens bedreigd door de West-Indische Compagnie, aan wie Downing „the rooted designe" toeschreef om zich van de geheele kust van Guinea meester te maken [1]).

Denemarken en Engeland zouden samen misschien die veroveringsplannen kunnen tegengaan en Downing wilde dan liefst ook Zweden laten meehelpen. Merkwaardigerwijze meende ook Zweden aanspraken te hebben op Cabo-Corso, wel een bewijs, hoe verward de toestand op de kust van Guinea moet geweest zijn. De Zweedsche resident Silvercroon had in 1663 de teruggave van Cabo-Corso geeischt; in 1664 trad Appelboom voor deze en andere pretensiën van Zweden op [2]). Mogen we Downing gelooven, dan had Zweden in 1663 zelfs twee schepen uitgerust om Cabo-Corso te nemen, die echter, toen de West-Indische Compagnie het fort had hernomen, waren teruggekeerd [3]). Men begon te vreezen, schreef Downing, dat Engeland, Denemarken en Zweden zich zouden verbinden om elkanders belangen in Guinea te ondersteunen; onnoodig te zeggen, dat hij zelf een dergelijk verbond van harte wenschte, maar hij zal wel hebben ingezien, dat samenwerking van de beide Noordsche mogendheden hier evenals elders onmogelijk was; hij troostte er zich mede, dat alleen het gerucht er van al voldoende zou zijn om de Staten handelbaarder te maken [4]).

In één opzicht werden zijne wenschen weldra vervuld: hij ontving bevel om Charizius te steunen in zijne pogingen om satisfactie voor het aan Denemarken aangedane onrecht te krijgen. Terwijl hij in Charizius iemand vond. die, evenals hij zelf, van oordeel was, dat men met woorden alleen in de Republiek niets kon uitwerken, wat ook zelfs één der Gedeputeerden, met wie Charizius onderhandelde, aan dezen had verzekerd [5]), kwam iets later ook Zeestedt, die zich in Engeland niet had laten overtuigen, dat Denemarken aan Engeland dezelfde rechten als aan de Republiek diende te geven, in den Haag. Veelvuldig waren de gesprekken, die Downing

---

1 Als blz. 305, noot 4 en id. 6 Nov. 1663 O. S.. l.l. 259.

2) Wicquefort III 164 vlg.; Aitzema IV 1063 en V 241 vlg. Dat Downing ook de Zweedsche belangen heeft bevorderd, zooals Wicquefort l. l. zegt, is mij nergens gebleken.

3) Downing aan Clarendon 6 Nov. 1663 O. S., bij Lister III 230.

4) Dez. aan Bennet 27 Nov. 1663 O. S.: „I assure you some thing of this nature is but necessary and that very noise thereof, if it did increase, would be of some use". R. O. Ook uit den beief van Comenge aan Lionne van 31 Dec. 1663 blijkt, dat er geruchten over eene dergelijke verbinding bestonden. Aff. Etr.

5) Id. 16 Nov. 1663 O. S., R. O.

toen met den machtigen Deenschen minister had. Zij kwamen overeen, dat Downing overeenkomstig zijnen last eene memorie zou indienen om de Staten aan te manen, dat zij aan Denemarken recht moesten doen; verder nam Downing op zich op schrift te stellen, wat hij voor eene nadere verbinding van de beide landen noodig achtte; Zeestedt gaf ten slotte den wensch te kennen, dat Downing naar Copenhagen zou komen om die zaken nader te regelen [1]).

Het eerste gedeelte van die overeenkomst was het gemakkelijkst en werd ook onmiddellijk uitgevoerd, maar het resultaat van deze memorie noch die van eene volgende, waarin Downing tegelijkertijd de gelegenheid te baat nam om er de West-Indische Compagnie nogmaals aan te herinneren, dat zij niet het recht had den handel van andere volken met opzet te belemmeren, was nul; zij werden in handen van de Gedeputeerden tot de Engelsche zaken gesteld en verder hooren we er niets van [2]). Het andere deel der overeenkomst was minder gemakkelijk uitvoerbaar. Zeker zal Downing niet nagelaten hebben zijne gedachten over een nauw verbond met Denemarken op papier te zetten; zeker heeft hij ook nog met Charizius over het afstaan van de rechten op Cabo-Corso en van Frederiksburg gesproken en Charizius nam zelfs op zich dit in Denemarken aan te bevelen [3]), maar daarbij bleef het. Dat Zeestedt en Charizius zich zoo toeschietelijk betoonden, dat Zeestedt aan Karel II schreef om in het algemeen zijn' wensch tot eene nadere vereeniging uit te drukken, dat Koning Frederik III zelf Downing per brief bedankte voor wat hij voor Denemarken had gedaan, dat alles was zeer natuurlijk [4]): gesteund door Engeland kon Denemarken eerder dan anders op satisfactie hopen. Maar, waarom vertrok Downing niet naar Denemarken? Inderdaad is van die reis nog veel sprake geweest, terwijl Downing dan ook Zweden zou bezoeken, ja eigenlijk zou Zweden volgens Clarendon het hoofddoel van de reis worden, omdat Engeland daar den meesten handel hoopte te krijgen, terwijl de Engelsche regeering van oordeel was, dat, als zij het met Zweden eens was, de handel op Denemarken ook wel zou toenemen [5]). Downing schijnt er blijkens het voor-

---

1) Id. 5 Febr. 1663 O. S., R. O.

2) Memorie's van 8 Febr. 1663 en 28 April 1664 O. S.; (de eerste niet op het R. A.); Res. St. Gen. 18 Febr. en 8 Mei 1664.

3) Downing aan Bennet 18 Febr. 1663 O. S., R. O.

4) Zeestedt aan Karel II 22 Febr. 1664, R. O.; cf. Downing aan Bennet 1 April 1664 O. S., R. O.

5) Clarendon aan Downing 18 Maart 1663 O. S.: „The bulke of the trade wee court upon depends on Sweden, and must be first transacted here, Denmark adds but a small proportion to it, and wilbe very easily setled, at least if they know wee have agreed wth Sweden". B. L.

gaande anders over gedacht te hebben en het is zonderling, dat men zijn oordeel niet geheel heeft opgevolgd, terwijl men toch groot vertrouwen op zijne kennis in handelsaangelegenheden had [1]. Maar, hoe dit zij, niet dit verschil van opvatting heeft Downing's reis verhinderd, maar een verschil van opvatting op een ander punt. Karel II wilde Downing zenden in gezelschap van den graaf van Carlisle, die toen juist de Noordsche kronen als ambassadeur zou bezoeken, maar hij wilde hem daarbij tevens het karakter, waarmede hij in de Republiek bekleed was, laten behouden: hij zou dus de mindere van Carlisle zijn, maar dat kon Downing niet met zijn gevoel van eigenwaarde overeenbrengen, terwijl hij het bovendien schadelijk achtte voor de belangen van den Koning zelf, omdat het in de Republiek aanleiding tot allerlei valsche geruchten zou kunnen geven. Wel bood hij aan — om te toonen dat het hem niet om „the vanity of a title" te doen was — om na den terugkeer van Carlisle te gaan en dan als resident [2], maar dit werd niet geschikt geoordeeld, daar Carlisle eenige algemeene instructie's ten opzichte van een handelsverdrag had en hij dus na Carlisle's reis weinig meer zou kunnen uitrichten; bovendien als men zoo lang wachtte, dan zouden de Hollanders er de lucht van krijgen en de sterke Hollandsch-gezinde partij in Denemarken zou er zich tegen verzetten. Zoo redeneerde Clarendon zelf, maar, ofschoon hij tevens aan Downing voorhield, dat, al werd hij met eene mindere waardigheid bekleed dan Carlisle, die jaloersch zou worden, als men hem een' ander met den titel van ambassadeur ter zijde stelde, en al zou daardoor aan Carlisle officieel de eer van het verdrag te beurt vallen, de Koning toch wel zou weten, aan wien hij den meesten dank verschuldigd was, Downing kon er zich niet over heen zetten. Hij schreef nog wel, dat hij bezig was de „materialls" voor zijne instructie gereed te maken [3], maar hij ging niet. De in Maart en April steeds grooter wordende spanning tusschen Engeland en de Republiek maakte trouwens zijne afwezigheid uit den Haag ongewenscht. Zou hij geslaagd zijn in het doel, dat hij zich stelde, als hij de reis had ondernomen? Zeker zouden

---

1) Id.: „It is no flattery to tell you that you are better quallified to conduct that affaire, then any body I knowe, the knowledge you have of trade in generall, the experience you have of the humour of the Dutch and the infinite advantage they make of that trade will inable you to goe through that Treaty wth ease, wch other men would be marvelously perplexed wth". B. L.

2) Downing aan Bennet 26 Feb. 1663 O. S., R. O.

3) Id. 11 Maart 1663 O. S., R. O. Wel werd Davison in Mei 1664 naar Denemarken gezonden; zie Aitzema V 220. Comenge schrijft aan Lodewijk XIV 19 Juni 1664: „Je sçay qu'en cas qu'il (Downing) n'aura pas de satisfaction a la Haye, il a ordre de passer en Dannemark". Aff. Etr.

zijne groote handigheid, zijne overredingskracht niet geheel vruchteloos zijn geweest, maar even zeker is het, dat ook zijn eigen woorden, dat een groote handel niet in één slag, maar van stap tot stap moet worden verkregen, van toepassing zouden zijn geweest.

Niet zoo zeer om handelsbelangen dan wel uit het oogpunt om zooveel mogelijk verplichtingen aan andere landen te maken, ried Downing ook zeer sterk aan om tusschenbeiden te komen in den twist, dien de Republiek met den Keurvorst van Brandenburg had over eene som van honderdduizend kronen, die Brandenburg in 1616 van de Staten had geleend en die bekend is onder den naam van Hoefijzersche schuld; met interest werd die schuld nu op eenige millioenen berekend. Reeds meermalen had de groote Keurvorst getracht ze af te lossen, maar de eisch der Staten, die misschien minder toeschietelijk zijn geweest, omdat zij na de aflossing hunne bezettingen uit het land van Kleef zouden moeten terugtrekken, was volgens hem veel te hoog [1]. In 1664 kwam hij er met grooten aandrang op terug en zijne ministers in den Haag, Blaspeil en Copes, wendden zich tot Downing om eene krachtige tusschenkomst van Karel II te verzoeken; deze was daartoe verplicht, meenden zij, door het verdrag, dat hij in 1661 met Brandenburg had gesloten, waarbij Engeland op zich had genomen Brandenburg in het bezit van het land van Kleef te handhaven [2]. Om de wille van de hulp, die de Keurvorst te eeniger tijd aan Engeland zou kunnen verleenen en om Lodewijk XIV, die zeer gaarne wilde, dat Brandenburg zijne tusschenkomst vroeg, vóór te zijn, was het voor Engeland gewenscht het verzoek niet te weigeren. Downing's raad [3] werd ook hier opgevolgd; hij kreeg bevel ten gunste van Brandenburg op te treden en diende daartoe eene memorie in [4], die echter al even weinig uitwerkte als zijne memorie ten gunste van Denemarken.

Zoo zien we Downing overal werkzaam, zoowel om het Engelsche handelsbelang te bevorderen, als om Engeland in eene goede verhouding met verschillende landen te brengen. Moeilijk was dit niet. In dezen tijd was er bijna geen der kleinere naburen, die

---

1) Wicquefort III 168 vlg.; Aitzema V 323 vlg.

2) Dit naar eene memorie „Reasons that may move his most sacred Maj^{ty} of Great Britaine to take the part of his Electorall serenissimus of Brandenburg to the Estates of the United Provinces — etc.", die door Blaspeil en Copes aan Downing werd overhandigd; cf. Downing aan Bennet 4 Maart 1663 O. S., R. O.

3) Downing aan Bennet 4 en 11 Maart 1663 O. S., R. O.

4) Memorie van 4 Mei 1664 O. S., bij Aitzema V 327, waar ook eene memorie van Charizius met hetzelfde doel. Om Downing voor zijne bemoeiingen te bedanken, schreef de Keurvorst zelf aan hem, zooals blijkt uit een' brief van Copes aan Downing van $^{4}/_{14}$ Juni 1664, B. M. (in de Downing-papiers verkeerdelijk ingeplakt als een brief van $^{9}/_{19}$ Juni 1669).

geene reden tot ontevredenheid op de Republiek had; het zou onzin zijn al hunne klachten voor ongegrond te houden. Wicquefort [1]) heeft het reeds opgemerkt, dat de staatslieden van de Republiek in tijden van voorspoed soms de vriendschap van de naburige vorsten te veel verwaarloosden. Voegen we daarbij, dat de gebrekkige staatsregeling, die met allerlei provinciale en stedelijke belangen rekening had te houden, zelfs de meeste gewillige staatslieden het handelen dikwijls onmogelijk moet hebben gemaakt, en het is verklaarbaar, waardoor Engeland — en ook Frankrijk deed hetzelfde — zich in de Republiek, zoo gemakkelijk verdienstelijk tegenover anderen kon maken. Het is waar, dat Engeland er per slot van rekening niet zooveel van geprofiteerd heeft, als Downing wel gedacht heeft, maar ook de verklaring hiervan ligt voor de hand: toen de oorlog met Engeland dreigde en vooral, nadat hij was begonnen, hebben de Staten zich gehaast aan verschillende der pretensiën hunner naburen tegemoet te komen en bovendien moesten die naburen wel inzien, dat zij hun eigenbelang niet zouden bevorderen door Engeland te helpen om de Republiek te vernederen, daar Engeland dan ter zee almachtig zou worden; van den Brit profiteeren, dat ging wel; hem steunen om de alleenheerschappij ter zee te verwerven, dat werd te gevaarlijk. Voor een deel komt dit geringe succes ook op rekening van de weinige toeschietelijkheid van de Engelsche regeering tegenover die landen [2]), die zij met alle moeite aan zich had moeten verbinden; al begon zij nu in de Republiek, zeer zeker onder den invloed van Downing, langzamerhand met meer kracht op te treden, daarom stond de buitenlandsche politiek van Karel II nog lang niet met die van Cromwell gelijk.

Downing's bemoeiingen ten gunste van vreemden had hem de Engelsche pretensiën niet doen verwaarloozen, maar in het begin van 1664 was hij daarmede nog even ver als bij zijne aankomst in September 1663. Bij de klachten over de verschillende schepen was nog eene nieuwe gekomen, over een schip de „Mary", dat op de kust van Guinea door de Hollanders was beschadigd en waarvoor ook schadevergoeding werd gevraagd [3]). De Staten-Generaal hadden niets gedaan dan, nadat het rapport van hunne Gedeputeerden over de met Downing in December gehouden conferentie in Januari was ingediend, de Oost-Indische Com-

[1]) Wicquefort III 166.

[2]) Zie hierover b.v. de „Einleitung" op de vijfde afdeeling: Brandenburg und England 1664—1669 van Band XII van de Urkunden und Aktenstücke — Berlin 1892.

[3]) Memorie van 16 Febr. 1663 O. S., R. A.; cf. Res. St. Gen. 26 Febr. 1664 en Cal. of State Papers, Colonial Series, America and West-Indies, 1661—1668, p. 186, n°. 663.

pagnie nogmaals om advies te vragen en toen dit advies kwam, werd het weer in handen gesteld van de Gedeputeerden tot de Engelsche zaken [1]). Zoo ver was men, toen in Maart de Staten van Holland samenkwamen. Nadat de Witt aan hen een verslag over den stand van de kwestie's met Engeland had uitgebracht, gaf hij aan Downing te kennen, dat het wenschelijk werd geacht, dat deze met de Staten van Holland zelf eene conferentie zou houden [2]). Downing aarzelde niet het aanbod aan te nemen. Op den 27ᵉⁿ Maart 1664 had de samenkomst plaats. In de vergaderzaal der Staten van Holland verdedigde Downing het recht der Engelschen ten opzichte van de beide schepen „Hoopwell" en „Leopard", terwijl van Dam het standpunt der Oost-Indische Compagnie toelichtte. Terecht mocht Downing zeggen: „it was such a conference as I never heard of before". Over het resultaat meende hij zeer tevreden te kunnen zijn. Het eenige, wat van Dam ten slotte gevraagd had, was, dat men de aankomst van de retourvloot zou afwachten, waarmede men nog nadere berichten kon krijgen. Volgens Downing was dit niets dan eene uitvlucht, daar men al gelegenheid genoeg had gehad om zekerheid te hebben en omdat de Engelsche berichten in elk geval allen twijfel moesten wegnemen [3]). Een paar dagen later had eene dergelijke conferentie over de beide schepen „James" en „Charles" plaats, waar de advocaat van de West-Indische Compagnie met Downing disputeerde. In hoofdzaak kwamen verdediging en beschuldiging op hetzelfde neer als vroeger. Alleen verduidelijkte de advocaat het recht van de West-Indische Compagnie op Cabo-Corso door te zeggen, dat zij die plaats en verder de geheele kunst van Guinea op de Portugeezen had veroverd en dat deze bij den vrede hunne rechten aan haar hadden afgestaan; Downing vroeg de bewijzen [4]). In elk geval mocht hij er zich beroepen, dat die afstand in het vredesverdrag met Portugal niet duidelijk genoemd was.

Al meende de Engelsche diplomaat, die als altijd handig gedebatteerd had, dat de Staten van Holland nu van het recht der Engelschen overtuigd moesten zijn en dat ze niet konden nalaten satisfactie te geven, het bleek toch, dat hij zijn' invloed overschat had. De Staten van Holland besloten alleen aan te bieden om de pretensiën over de vier schepen bij onderlinge overeen-

[1]) Res. St. Gen. 21, 25 en 30 Jan. 1664.

[2]) Res. Holl. 20 Maart 1664; Downing aan Bennet 11 Maart 1663 O. S., R. O.

[3]) Downing aan Clarendon 18 Maart 1663 O. S., bij Lister III 292 vlg.

[4]) Downing aan Bennet 25 Maart 1664 O. S., R. O.; o.a. had de advocaat ook aangevoerd, dat Cabo-Corso en Comenda wel alleen ter zee waren belegerd, maar dat het den Engelschen vrij had gestaan er over land in te komen; cf. voor de waarde van dit argument blz. 281, noot 2.

stemming op de algemeene pretensie-lijst te brengen om ze dan op de bij het verdrag bepaalde wijze af tedoen [1]). Het aanbod is inderdaad zonderling: aan den eenen kant scheen men nu het recht van Engeland te erkennen — anders had men toch ronduit moeten weigeren in de Engelsche eischen te treden — aan den anderen kant scheen men een achterdeurtje te willen openhouden om de Compagnieën van het betalen van schadevergoeding vrij te stellen. Geen wonder dan ook, dat Downing afried het aanbod, dat hem door de Witt was medegedeeld, aan te nemen, wat de Engelsche regeering zonder aarzelen deed. Nogmaals drong Downing er toen bij de Witt op aan om toch een finaal besluit te nemen [2]), maar daartoe konden de Staten blijkbaar nog niet komen; zij bleven zwevende tusschen de beide moeilijkheden: Engeland ronduit iets te weigeren of de machtige Oost-Indische Compagnie tot schadevergoeding te verplichten.

Die langzaamheid was de voornaamste oorzaak, dat de stemming in Engeland steeds slechter werd, terwijl Downing steeds meer op daden aandrong. Reeds in Februari hoorde men te Londen weer spreken over het uitreiken van represaille-brieven; Morrice had aan Cunaeus wel verzekerd, dat het, al werd er dagelijks om gevraagd, zoo ver nog niet was, maar tevens dat „de vrede met haer Ho: Mo: niet lange duyren soude", als deze zich tegenover Engeland niet beter gedroegen [3]). Onrustbarend luidden ook de berichten van den Franschen gezant in Engeland, die schreef, dat zoowel het volk als de grooten oorlog wenschten en dat de Koning er gaarne in zou toe stemmen, als de binnenlandsche toestand van Engeland maar beter was en als hij maar niet behoefde te vreezen, dat de oorlog met de Republiek hem ook nog in andere oorlogen zou wikkelen [4]); de laatste toespeling behoeft geene nadere toelichting. In de Republiek was men niet zeer gerust over de in Engeland heerschende stemming, maar men vertrouwde juist op de daar altijd dreigende oneenigheden en op het gebrek van Karel II aan geld. Men zag bij de opening van het Parlement, die in Maart zou plaats hebben, nieuwe onlusten tegemoet, waarin vooral de graaf van Bristol de hand zou hebben, maar aan den anderen kant vreesde men in verband met de oorlogsgeruchten, dat er klachten tegen de Hollanders in het Parlement zouden kunnen worden ingebracht [5]). Zoo verkeerde men klaarblijkelijk in onze-

[1]) Res. Holl. 5 April 1664; deze Res. is niet in de St. Gen. gebracht.
[2]) Downing aan Bennet 1 en 15 April 1664 O. S., R. O.
[3]) Cunaeus aan de Witt 22 Febr. 1664, R. A.
[4]) Bijlage XIVa en b; cf. Pepys' Diary 22 Febr. 1663/1664.
[5]) Downing aan Bennet 29 Jan. en 18 Maart 1663 O. S., R. O.; de laatste bij Lister III 299. Cf. een' brief van Bampfield uit Middelburg van 14 Dec. 1663, R. O.

kerheid, wat er van den toestand in Engeland zou worden, eene onzekerheid, die tevens de aarzelende houding ten opzichte van de Engelsche klachten kan verklaren, maar die reeds ten gevolge had gehad, dat de aandeelen van de Oost-Indische Compagnie van 498 op 481 % daalden.

Weldra bleek het, dat er van de oneenigheden in het Parlement niets kwam. Het toonde zich zelfs bijzonder gunstig gezind door op verlangen van den Koning de „Triennial-Act", die dateerde uit den tijd van Cromwell en waarbij het samenroepen van een Parlement minstens om de drie jaren verplicht was gesteld, in zeer korten tijd in te trekken, waardoor de macht van den Koning niet weinig werd versterkt [1]). Dat had reeds groote verwondering in den Haag gebaard, meldde Downing [2]); men zou meer reden tot verwondering niet alleen, maar ook tot ongerustheid krijgen. Weldra volgde namelijk de tijding, dat het Lagerhuis eene commissie had aangewezen om de oorzaken van de belemmeringen van den handel op het buitenland na te gaan en om middelen tot verbetering daarvan te beramen. Men begon ongerust te worden, schreef Downing toen, maar men was overtuigd, dat het nog niets was daneene beweging van eenige kooplieden en dat de Koning, de invloedrijkste regeeringsleden en in het Parlement vooral de bisschoppen zich er tegen zouden verzetten, dat men tot krasse maatregelen overging [3]).

Wat was daarvan? Nauwelijks was het Parlement bijeen, of er werd door de lakenhandelaars in verschillende graafschappen en steden van Engeland eene petitie bij het Lagerhuis ingediend om verbetering van de „bill" tegen den uitvoer van wol, waarmede zooveel fraude werd gepleegd. Deze petitie werd gesteld in handen van een „numerous committee of the House" en drie dagen daarna volgde de resolutie, dat ditzelfde „committee" „the reasons for the general decay of trade" zou hebben te onderzoeken. Denzelfden dag noodigde het „committee" alle handelscompagnieën in Engeland uit om haar op den eersten April een verslag „of the causes of obstruction in their severall trades, and proposals for a remedy" voor te leggen. In die verslagen, die werkelijk op den eersten April werden ingediend — 26 Maart waren de belanghebbenden er toe uitgenoodigd! — werd het meest over „the oppressions of the Dutch" geklaagd [4]). Drie weken later werd het rapport van het „committee" uitgebracht, dat behelsde, dat de

[1]) Zie Parliamentary History IV 291; Comenge schreef daarover aan Lionne 21 April 1664: „presentement on peut dire qu'il y a un Roy en Angleterre". Aff. Etr.
[2]) Downing aan Bennet 1 April 1664 O. S., R. O.
[3]) Id. 8 April 1664 O. S., R. O.; ook bij Lister III 306 (daar als 18 April N. S.)
[4]) Cal. of State Papers, Dom. Series, 1663–1664, p. 526, 531, 541. De in den tekst genoemde data zijn O. S.

verongelijkingen, den Engelschen door de Nederlanders door het inbreuk maken op 's Konings rechten in Indië, Afrika en elders aangedaan, en de schade, die daardoor geleden werd, „the greatest obstruction" van den handel waren en dat het derhalve wenschelijk was de „dishonours, indignities and grievances" aan den Koning voor te leggen met verzoek „to take some speedy and effectuall course for the redresse thereof and all other of the like Nature and for prevention of the like for the future". Het Lagerhuis besloot het rapport geheel aan te nemen en er tegenover den Koning bij te voegen, dat de leden om het verzoek, dat hem gedaan werd, mogelijk te maken, genegen waren hem „with their lives and fortunes" te steunen [1]). Na eene conferentie van Lager- en Hoogerhuis vereenigde het laatste zich met de resolutie van het eerste.

Merkwaardig was die resolutie in de hoogste mate, te merkwaardiger, omdat zij genomen werd door een Parlement, waarin slechts twee zeelui en niet meer dan twintig of dertig kooplui zitting hadden [2]). Eene formeele aanklacht tegen de Hollanders zou aldus bij den Koning worden ingediend. Als de Engelschen inderdaad meer dan zeven à achthonderdduizend pond — om het geringste cijfer, dat opgegeven wordt [3]), te vermelden — schade van de Hollanders hadden geleden, ja, dan mocht men gerust aannemen, dat die overburen Engeland de grootste nadeelen toebrachten en dat het hunne schuld was, dat de handel niettegenstaande alle protectionistische maatregelen niet vooruitging, naar het oordeel der Engelschen zelfs verviel. Al zal ongetwijfeld de wijze, waarop onze voorouders tegenover hunne mededingers optraden niet altijd met de strenge regels der rechtvaardigheid hebben geklopt — zouden de Engelschen dat kunnen zeggen van hun optreden tegen de Nederlanders? — de resolutie van het Parlement was meer dan een uitvloeisel van de klachten over de Hollanders in het algemeen; zij was het uitvloeisel van een lang verkropt misnoegen over het feit, dat de Hollanders niettegenstaande de Akte van Navigatie en

[1]) 22 April 1664 O. S.; zie Parl. History IV 293 en cf. Aitzema V 69, wiens bericht is uit den brief van Cunaeus van 5 Mei 1664, R. A. Het rapport werd uitgebracht door Mr Clifford; zie Cal. of State Papers, Col. Series, America and West-Indies, 1661—1668, p. 197, n°. 702.

[2]) Pepys' Diary 23 Maart 1664.

[3]) Deze som werd genoemd door Mr Speaker in zijne rede bij de prorogatie van het Parlement; Parl. Hist. IV 294. Volgens de door Cunaeus overgezonden lijst van de bij het Parlement ingebrachte pretensiën (zie Aitzema V 68 vlg.) was de geheele som £ 1.200.000; het verschil schijnt te zitten in de £ 400.000 (Aitzema zegt ten onrechte 4 mill.), die geeischt werd voor het niet overleveren van Poelo-Run; in elk geval was de vroegere som van £ 668229 (zie Bijlage X) vermeerderd. Zie verder over de wederzijdsche pretensie-lijsten het volgende Hoofdstuk.

niettegenstaande den oorlog tijdens Cromwell de meerderen op handelsgebied waren gebleven: het was eene erkenning van de Engelsche minderheid met het bewijs, dat er een krachtig streven was om aan die minderheid een einde te maken; men moest een' stok hebben om den hond te slaan; die stok was gevonden in minder of meerder gerechtvaardigde pretensiën [1]).

Van wie was de beweging uitgegaan? Er is niet veel doorzicht noodig om die vraag te beantwoorden. Wie anders dan de partij, die er reeds zoo langen tijd naar gestreefd had om Karel II tegen de Republiek op te zetten, die nu door het succès van de Hollanders in Guinea nieuwe redenen tot ongenoegen had, zou hier de leidende zijn geweest? Dat ook Downing de hand in het spel heeft gehad, is meer dan waarschijnlijk; zijn aanhoudend aandringen op doortastende maatregelen, zijn reeds vroeger tot eene dergelijke handelwijze gegeven raad maken nadere bewijzen zoo goed als overbodig [2]).

Nog rest de vraag, welke rol Karel II zelf en welke rol Clarendon, die nog altijd 's Konings invloedrijkste raadsman was, hier hebben gespeeld. Dat de beweging van één van hen beiden zou zijn uitgegaan [3]), is zeer onwaarschijnlijk; dat zij ze heimelijk hebben aangemoedigd, is wel iets meer dan een vermoeden. Er bestond eene oppositie tegen den almachtigen Kanselier, dat was in de vorige samenkomst van het Parlement voldoende gebleken; de vrees mocht niet gering zijn, dat die oppositie zich in deze zitting opnieuw zou uiten. Zou Clarendon en met hem de Koning in de ongunstige stemming tegenover de Republiek niet eene gelegenheid hebben gezocht om aan die oppositie afleiding te verschaffen en zoo de dreigende binnenlandsche onlusten te voorkomen [4])? Uit dit oogpunt is het niet geheel en al onmogelijk te achten, dat Koning en Kanselier zich tegen het op touw zetten van de beweging niet hebben verzet en dat zij op die wijze de partij van de Republiek

[1]) Pepys zegt 20 April 1664: „it is our owne negligence and laziness that hath done us the wrong."

[2]) Cf. blz. 192 en noot 5. In de Downing-Papers is een brief van Peter Proby en Martin Noett namens de Royal Company aan Downing van 25 Sept. 1663 O. S., waaruit blijkt, dat Downing er ook bij dezen op had aangedrongen om den Koning ten opzichte van de „Charles" en de „James" tot een zoo krachtig mogelijk optreden aan te sporen. B. M.

[3]) Pepys zegt dit, maar alleen als een „it seems"; 30 Maart 1664 O. S. Juister schijnt mij, wat van Goch, Brieven IV 396, aan de Witt schrijft over de wijze, waarop de beweging begon.

[4]) Zoo wordt het voorgesteld in eene „Memoire sur l'origine de la guerre entre l'Anglre et la Hollande", die ik in Bijlage XV mededeel, ofschoon ik zonder nadere bewijzen voor den geheelen inhoud er van niet durf instaan; daarom heb ik in den tekst alleen de quintessence er van medegedeeld.

hatenden met York [1]) en zijne aanhangers aan het hoofd aan zich hebben trachten te verbinden. Wat hen hiertoe te eerder kan hebben gebracht, is de meermalen herhaalde verzekering van Downing, dat de Staten het nooit tot oorlog zouden laten komen, maar dat zij stellig handelbaarder zouden worden, als zij maar overtuigd waren, dat het in Engeland ernst was [2]).

Hoe dit zij, in elk geval schijnt er gehandeld te zijn naar een vooraf vastgesteld plan; de korte tijd, waarin de verschillende compagnieën hunne verslagen indienden, wijst ook daarop. Of de petitie van de lakenhandelaars als het begin van de uitvoering van dit plan is te beschouwen, wat wel eenigszins onwaarschijnlijk is, daar die petitie toch meer eene aanklacht tegen de „Customs' officers" moest bevatten [3]), dan wel of men daarvan gebruik heeft gemaakt om, toen de aandacht op den toestand van den handel was gevestigd, eene geschikte gelegenheid te hebben om verder te gaan, is moeilijk te zeggen. Zeker is het, dat het plan uitstekend slaagde. Hebben Karel II en Clarendon het gesteund, dan hadden zij reden tot tevredenheid. Nog nooit had het Parlement zich zoo eenstemmig betoond; alle dissonnanten schenen verdwenen. Toch was het niet weg te cijferen, dat er ook een zeker gevaar lag in die verbinding met eene partij, wier doel het niet alleen was om de Staten te dwingen tot het geven van satisfactie voor de bij hen aanhangig gemaakte klachten, maar die, wat het ook mocht kosten, den Engelschen handel eene plaats boven den Hollandschen wilde verschaffen. En nog afgezien van dat laatste, dat in zeker opzicht met het eerste nauw samenhing, zouden de Staten nu werkelijk alles doen, wat Engeland wenschte of zou er eene grens zijn voor hunne vredelievende gezindheid? Wat moest er dan gebeuren? Dan moest er eene

---

[1]) Over York's stemming, Pepys' Diary 1 en 4 April 1664.

[2]) Dat Downing deze meening ook aan anderen verkondigde, blijkt Pepys' Diary 13 April 1664.

[3]) In een' brief van 27 Maart 1664 O. S. van kap^t John Strode to Wm. Prynne, chairman of a committee of the House of Commons, wordt er over geklaagd, dat er in het jaar 1664 reeds „200.000 pistoles worth of wooll" naar Frankrijk zijn gezonden, zoodat men in dit opzicht niet alleen over Holland had te klagen; Cal. of State Papers, Dom. Series, 1663—1664, p. 531. Nadat de Res. van het Parlement genomen was, werd nog eene petitie ingediend door „the Treadmakers of Midstone, Kent, — to remedy the mischiefs accruing to their Trade". o.a. „by the import of thread from Holland,'; petitie van 16 April O. S., l. l. p. 269; 29 April O. S. volgde de „Company of Tobacco-pipe Makers" met eene dergelijke petitie (cf. blz. 269, noot 5), l. l. p. 585. Cunaeus deelt mede, dat later ook nog klachten over de „Bona Esperanza" en „Henry Bon Adventure" bij het Parlement werden ingediend, waarbij de schade op £ 277.667, 5 Sh. werd berekend; aan de St. Gen. 23 Mei 1664, R. A.; in de blz. 285, aan het slot van noot 1, genoemde besluiten wordt de schade £ 151, 612 genoemd.

botsing volgen, die Karel II en Clarendon steeds had willen vermijden, die zij ongetwijfeld ook nu niet hebben gezocht. Hadden zij dat wel gedaan, wat zou gemakkelijker zijn geweest dan onmiddellijk geld van het Parlement te vragen, nu de hartstochten zoo hoog waren opgevoerd? De Koning dacht daar blijkbaar niet aan: hij antwoordde, toen hem in eene plechtige audiëntie op den 27sten April de resolutie der beide Huizen werd medegedeeld, met eene betuiging van ingenomenheid over den ijver, door hen tot bevordering van den handel aan den dag gelegd; van zijn' kant beloofde hij zijn' gezant in den Haag te zullen opdragen spoedig satisfactie van de Staten-Generaal te eischen, terwijl hij zijne onderdanen voortaan voor dergelijke onrechtvaardigheden zou behoeden; mochten de Staten satisfactie weigeren, dan zou hij van het aanbod van de Huizen om hem te steunen gebruik maken [1]). Van oorlogzuchtige neigingen dus geen spoor; veeleer was het antwoord er een bewijs van, dat Karel II overeenkomstig het hem door Downing voorgespiegelde vertrouwd heeft, dat hij nu in vredestijd eene overwinning zou behalen. Op het geval, dat er geene geheele satisfactie zou worden gegeven, werd eigenlijk niet eens gerekend: een voorstel, in het Parlement gedaan om eene som van zeventig duizend pond, die tot betaling van achterstallige soldijen was bijeengebracht en die in handen van de Sheriffs van Londen berustte, aan den Koning te geven tot het uitrusten van een vloot werd niet aangenomen [2]). Had Karel II het gewild, hij zou stellig veel meer hebben kunnen krijgen, dat is bij de volgende zitting van het Parlement gebleken. Het antwoord, dat de Koning had gegeven, was vooral daarom van belang, omdat hij zich nu plechtig had verbonden de Staten te brengen tot eene andere gedraglijn tegenover Engeland. Wilden zij niet goedschiks, dan zou de Koning er niet meer buiten kunnen om een' oorlog te beginnen, dan zou hij over de bezwaren, die daartegen bestonden, moeten heenstappen; dit mocht hem daarbij tot troost verstrekken, dat zijn Parlement hem zeker zou steunen.

Het hing dus nu van de Staten af, wat het gevolg van 's Konings verbintenis met het Parlement zou zijn. Dat zij, als het eenigszins mogelijk was, vrede wilde behouden, stond vast. Downing had er volkomen gelijk in, toen hij dat aan zijne superieuren voorhield,

---

[1]) Zie Parl. Hist. IV 294; de genoemde datum 27 April is O. S. Clarendon, Continuation, I p. 423, zegt, dat Karel II „continued firm to his former Resolution". Cf. Bijlage XIVc en d.

[2]) Cunaeus aan de St. Gen. 9 Mei 1664, R. A. Wat Clarendon, l.l. p. 422, zegt, dat Karel II verboden had van geld melding te maken, „that the People might see one Session of Parliament pass without granting new Impositions", is een bewijs te meer voor het in den tekst gezegde.

maar hij overdreef, toen hij schreef, dat èn handelsbelang èn vrees voor binnenlandsche woelingen èn de groote schuldenlast, die Holland nog drukte, de Staten er toe zou brengen alles te doen, wat Engeland wilde; de Engelsche regeering is in dat opzicht het slachtoffer geworden van zijne onderschatting van de krachten van de Republiek [1]). Zeker was het, dat gedurende een' oorlog oneenigheden te vreezen stonden, maar toch mocht daarbij niet vergeten worden, dat de partij van de Witt vaster dan ooit in het zadel zat en dat het overwicht van Holland meer dan ooit gevestigd was. De benoeming van Slingelandt, een trouw aanhanger van de Witt, tot den belangrijken post van Secretaris van den Raad van State, de regeling van het publiek gebied, waarin de Staten van Holland opnieuw hunne souvereiniteit hadden uitgedrukt, waren daarvan bewijzen; al was er tegen het laatste eene hevige oppositie ontstaan, de andere gewesten hadden voor Holland's overwicht moeten bukken [2]). Dat zag Downing over het hoofd en hij vergat ook, dat, toen hij schreef, dat Amsterdam geen' oorlog zou willen, omdat de bouw van het stadhuis en het aanleggen van de nieuwe versterkingen zooveel geld hadden gekost en omdat men anders den grond daarbinnen niet zou kunnen verkoopen [3]), dat juist dat alles bewees, dat er geld, dat er bloei was en dat de koopstad Amsterdam er niet voor zou terugdeinzen om het ondergeschikte belang van de uitbreiding van de stad aan het algemeene belang op te offeren. Zeker is het niet onmogelijk, dat er is uitgeroepen: „what must we have a warre for the East and West Indy Company? we will rather pull them by the eares [4]," maar dat dit, zooals Downing beweerde, de algemeene volksstemming weergaf, wie zou het hem durven nazeggen? Wist hij dan niet, dat de Oost-Indische Compagnie een zeer machtig handelslichaam was, dat de West-Indische Compagnie vele aanhangers in Zeeland telde en dat van den bloei van die Compagnieën niet alleen het welzijn van de regenten, waar ook van een groot deel van het volk afhankelijk was, dat er ten slotte in het algemeen in de Republiek even goed ontevredenheid over de Engelsche pretensiën bestond [5]) als men in Engeland misnoegd was over het niet voldoen

[1]) Het zeer ongunstige oordeel, dat Clarendon, l. l. p. 523 vlg., over Downing uitspreekt, is misschien voor een deel hiervan het gevolg. Dat Clarendon in dezen tijd wel wat anders over Downing dacht, blijkt uit het citaat op blz. 308, noot 1 en cf. Comenge aan Lionne 10 Juli 1664: „Downing estant autant aimé et estimé de Monsieur le Chancelier qu'il paroist a tout le mondé." Aff. Etr.

[2]) Zie Wicquefort III 102 vlg., Aitzema VI 993 vlg.

[3]) Downing aan Clarendon 11 April 1664 (dit is N.S.), bij Lister III 305 en cf. ald. 314.

[4]) Id. 22 April 1664 O. S., l. l. 310.

[5]) Cf. blz. 279.

aan die pretensiën? Inderdaad, het schijnt soms, dat de waardige diplomaat met opzet eenige overdrijvingen ten beste heeft gegeven. In zooverre had hij gelijk, dat, als Engeland krachtiger optrad, de Staten zeker meer dan tot nog toe het geval was geweest zich zouden inspannen om de geschillen uit den weg te ruimen; zij zij zouden niet meer trachten om, zooals Downing het uitdrukte, tusschen Scylla en Charibdis door te zeilen [1]); zij zouden aanbieden, wat zij voor het behoud van den vrede meenden te moeten doen, maar er zou eene grens zijn.

Reeds, toen de eerste berichten over de beweging in het Parlement in den Haag waren gekomen, had de Witt aan Downing te kennen gegeven, dat hij, als Engeland het over de vier schepen aangeboden expediënt niet wilde aannemen [2]), al zijn best zou doen om op eene andere wijze een einde aan de geschillen daarover te maken. Downing had het niet laten ontbreken aan uitdrukkingen over de welwillendheid van zijn' Koning om den vrede te bewaren, als men maar aan de Engelsche klachten voldeed. Als die beweging in het Parlement maar verder ging, dan, hoopte Downing, zou er stellig een goede uitslag te verwachten zijn, maar zonder dat zou het voor de Witt zelven, al wilde hij het, eene onmogelijkheid zijn om dien te bewerken. Echter, de beweging was voortgegaan; Downing had zijn' zin, doordat men nu eindelijk toonde, dat het ernst was. De vraag deed zich voor, welken invloed de aanklacht van het Parlement op de Staten zou hebben, die nu hadden kunnen inzien, dat het niet alleen eenige kooplieden waren, die der Republiek eene slechte gezindheid toedroegen?

Één gevolg had de resolutie van het Parlement gehad, zoodra het bericht daarvan in de Republiek was gekomen, een gevolg, dat nog te meer verklaarbaar is, omdat er een gerucht liep, dat Karel II heimelijk reeds twintig schepen uitrustte om de verwacht wordende Oost-Indische retourvloot op te vangen [3]), zooals bijna altijd gevreesd werd, wanneer er verwikkelingen met Engeland ontstonden [4]). Op voorstel van de Staten van Holland besloten de Staten-Generaal de Ruyter, aan het hoofd gesteld van de naar de Middellandsche Zee bestemde schepen, die door tegenwind verhinderd waren geworden uit te varen, te gelasten met zijn schip thuis te blijven, terwijl dan de onderbevelhebber van Meppel met de overige

[1]) Lister III 306: „a breach on the one hand and giveing satisfaction on the other!"

[2]) Zie blz. 311. Over dit gesprek van Downing met de Witt, dat gevoerd werd, voordat de weigering van het expediënt bekend was, zie Bijlage XIIo.

[3]) Downing aan Bennet 29 April 1664 O. S., R. O.

[4]) Zie b.v. Blok, Geschiedenis van het Nederlandsche Volk, IV blz. 227 en 241.

schepen zou vertrekken, zoodra de wind gunstig werd [1]). Reeds lang hadden er geruchten over geloopen, dat men die schepen niet zou laten uitzeilen, omdat men meende ze „next home" noodig te kunnen hebben. Het bleek nu, dat dat overdreven was geweest; volkomen terecht had Downing reeds opgemerkt, dat men met die twaalf schepen tegen Engeland toch niets zou kunnen uitrichten [2]), terwijl zij bovendien in de Middellandsche Zee noodig waren, omdat Tromp reeds was teruggekeerd. Iets anders was het, dat men er toe overging om de Ruyter niet te laten vertrekken; dat bewees, dat men op alle gebeurlijkheden voorbereid meende te moeten zijn. Echter — de resolutie is niet uitgevoerd: de Ruyter was juist op den achtsten Mei, den dag, waarop de resolutie genomen werd, in zee gestoken [3]); het bevel om aan land te blijven had hem dus niet tijdig genoeg kunnen bereiken; dat men hem niet gelast heeft terug te keeren, is waarschijnlijk wel een gevolg hiervan, dat het antwoord, dat Karel II aan het Parlement had gegeven, de hevige ongerustheid, die eerst was ontstaan, temperde.

Er zijn meer bewijzen van die wisselwerking: de aandeelen van de Oost-Indische Compagnie, die, zoodra de resolutie van het Parlement bekend werd, tot 441% waren gedaald, stegen 15% toen 's Konings antwoord vernomen was [4]). Ook de Witt had zich eerst „mightily nettled" getoond, schreef Downing, die niet had nagelaten hem er op te wijzen, dat het nu noodig was om over te gaan „to reall resolutions and effects". Een burgemeester van eene der grootste „Fishing Townes" was zelfs bij Downing gekomen om hem te vragen, waarom Karel II toch oorlog met de Republiek wilde. Het antwoord van Downing op die allerzonderlingste vraag laat zich wel raden, terwijl hij het zooals gewoonlijk, aan betuigingen van welwillendheid van den Koning niet liet ontbreken. De burgemeester zou geantwoord hebben, dat de visscherlui den directeuren van de Oost- en West-Indische Compagnieën wel eens zouden beduiden, dat ze van peper alleen niet konden leven en dat ze om hunnentwille geen' oorlog wilden. Deze ontaarde of misschien bekrompen vaderlander vergat, wat hij zelf met zijne visscherij van Engeland te wachten had, als men aan alle Engelsche eischen ging toegeven. Het gesprek was als

[1]) Res. Holl. en St. Gen. 8 Mei 1664; 7 Mei was het bericht ontvangen door Cunaeus' brief van 5 Mei, R. A.

[2]) Zie Downing aan Clarendon 18 en 25 Maart, 8 en 22 April O. S., bij Lister III 300, 303, 304 en 307. De vloot bestond slechts uit 12 schepen, omdat de Admiraliteiten van Friesland en Zeeland hare contingenten niet hadden geleverd.

[3]) Brandt's Leven van de Ruyter, blz. 273 (uitgave 1701); in Res. Holl. of St. Gen. wordt van verandering van de Res. van 8 Mei geene melding gemaakt.

[4]) Downing aan Bennet 29 April en 6 Mei 1664 O.S., R.O.; een gedeelte van den eersten bij Lister III 319 vlg.

koren op de molen van Downing: dat was nu de stemming van de meerderheid; zou men nu nog aan oorlog behoeven te denken? 's Konings antwoord maakte echter aan de groote ongerustheid een einde; men oordeelde, dat het niet verstandiger en gematigder had kunnen zijn.

Denzelfden dag, dat het antwoord in den Haag bekend was geworden, kwam de Witt tot Downing. Een zeer belangrijk gesprek [1]) had er toen plaats, dat duidelijk in het licht stelde, hoever de toegevingsgezindheid van de Witt zich uitstrekte. De pretensie-lijst van de Staten zou spoedig gereed zijn, beloofde de Raadpensionaris. Werkelijk was men daarmede nog niets verder dan in October 1663. Wel hadden de Staten van Holland nog in dat jaar den Leidschen pensionaris Burgersdijk aangezocht om te willen zorgen, dat de lijst van de Hollandsche pretensiën zoo spoedig mogelijk gereed zou zijn [2]), maar nu, bijna vijf maanden later, was er nog niets te hunner vergadering overgeleverd. Van de andere gewesten was te dien opzichte nóg in het geheel niets vernomen. Hier had Downing, aan wien de Witt meermalen beloofd had haast te zullen maken, gerechte reden tot ontevredenheid; al kon aan de Witt de schuld van die traagheid niet verweten worden, zooals Downing zelf ook opmerkte, de zaak zelve veranderde daaraan niets: het was eene slechte uitvoering van het verdrag van 1662. Evenzoo betuigde de Witt nu zijne genegenheid om over de vier schepen tot een „composure" te komen zooals de Staten van Holland trouwens reeds vroeger hadden besloten [3]). Daarna kwam de kwestie van de „Bona Esperanza" en de „Henry Bon Adventure" aan de beurt. Na de conferentie, die daarover was gehouden [4]), was van die zaak in het geheel geene melding gemaakt; ook in de veelvuldige gesprekken van Downing met de Witt was het punt niet aangeroerd. Wel had Karel II in Februari een' brief aan de Staten gezonden [5]), waarin hij op satisfactie aandrong overeenkomstig de termen van het verdrag van 1662, maar Downing had dien brief niet overgeleverd. Hij was van oordeel, dat de Koning veel te veel brieven zond, wat zich geheel aansloot bij zijne steeds volgehouden bewering: „daden, geene woorden." Met zijne gewone vrijmoedigheid wees hij hierop. Zoo had Karel II in Februari ook een' brief geschreven om den Staten het afdoen van een proces, dat reeds langen tijd voor den Hoogen Raad werd

[1]) Zie Downing aan Clarendon 6 Mei 1664 O. S., bij Lister III 315 vlg.; op p. 316 ald. moet regel 13 van onderen vóór „As" „I replyed" worden ingevuld.

[2]) Zie blz. 278 en Res. Holl. 28 Nov. en 15 Dec. 1663.

[3]) Res. Holl. 8 Mei 1664.

[4]) Zie blz. 284.

[5]) Dateerende 6 Febr. 1663 O. S., R. O.

gevoerd, aan te bevelen [1]). Downing keurde dezen brief ten sterkste af: „als hij aan mij was gezonden, ik zou hem stellig zonder nadere bevelen te vragen niet hebben overgeleverd", schreef hij [2]). Inderdaad had hij reden om op het onvoorzichtige van dit schrijven opmerkzaam te maken: deze brief was in 1663 voorafgegaan door een' anderen [3]), waarin dezelfde zaak aan de Staten werd aanbevolen, maar toen was een geheel ander persoon als belanghebbende genoemd, zeer zeker een hoogst bedenkelijk verschijnsel, dat de wispelturige regeering van Karel II uitstekend illustreert en dat Downing wel niet ten onrechte deed zeggen, dat dergelijke ondoordachte handelingen de reputatie van den Koning verzwakten [4]). De reeds genoemde brief over de beide schepen was wel aan Downing gezonden om hem door zijne bemiddeling den Staten te doen toekomen; hij vond er op aan te merken, dat er niet voldoende op werd gedrukt, wat onder de woorden „litem inceptam prosequi" verstaan moest worden, en dat de brief niet goed geadresseerd was. Daarom had hij in overleg met Carew besloten hem niet over te leveren en het sterkste stuk was, dat hij daarvan aan zijne regeering in het geheel geene kennis gaf. Eerst eene maand later, toen Bennet nadere inlichtingen over den stand der zaak had gevraagd, deelde hij mede, wat hij gedaan had, er bijvoegende, dat hij er Bennet niet mede had willen lastig vallen, omdat hij met toestemming van hem, wien de zaak eigenlijk aanging, had gehandeld [5]). Het bewijst opnieuw het groote crediet, waarin Downing bij zijne regeering moet hebben gestaan, dat hem deze handelwijze niet alleen in het minst niet kwalijk werd genomen, maar dat zelfs de raad, dien hij tegelijkertijd gaf, hoe er gehandeld moest worden, geheel werd opgevolgd. Vooreerst keurde hij de gedragslijn, die men in Engeland wilde inslaan om een' dag vast te stellen, vóór welken satisfactie voor de beide schepen gegeven moest zijn, af [6]), een eenig voorbeeld zeer zeker, want dat zou

[1]) Karel II aan de St. Gen. 5 Febr. 1663 O. S., zie Cal. of State Papers, Dom. Series, 1663—1664, p. 470; het proces liep over „law suits against creditors pretending a share in the goods and jewels of the late Earl of Arundel".

[2]) Downing aan Bennet 12 Febr. 1663 O. S., R. O.

[3]) Toen werd aanbevolen Viscount Strafford; nu het huis van Norfolk.

[4]) Downing aan Bennet 4 Maart 1663 O. S., R. O.

[5]) Downing aan Bennet 11 Maart 1663 O. S., R. O. De man, wien de zaak aanging, of diens zaakgelastigde schijnt dus toch Carew geweest te zijn; cf. wat Downing hierover zelf gezegd had, blz. 285 en noot 1.

[6]) Id.: „Now in regard this letter wch they (de belanghebbenden?) now desire will be the first, I confess I cannot for my part advise that it should be so positively as to prefix the day, nor doe I know that ever such a thing was done"; cf. id. 8 April 1664 O. S.: „(I) cannot advise the writing a letter prefixing a day, as I said I have never seen that way".

men toch kras optreden mogen noemen; als reden gaf hij op, dat iets dergelijks nooit gedaan werd. Verder gaf hij de wijze aan, waarop hij wilde, dat Karel II een' brief over de zaak aan de Staten zou schrijven: daarin moest worden vooropgesteld, hoeveel pretensiën Karel II zijne onderdanen had doen opofferen door toe te stemmen in de vernietiging van alle pretensiën buiten Europa van vóór 1659; dat daarom de Koning er ook niet aan had kunnen twijfelen, of men zou voor de éene uitgezonderde pretensie reeds lang satisfactie hebben gegeven; dat hij hierin teleurgesteld was en zich nu gedwongen zag om zonder uitstel satisfactie te eischen [1]). Inderdaad is er geheel en al aldus gehandeld, zooals weldra zal blijken. Het was echter de vraag, of het iets zou helpen: te oordeelen naar het antwoord, dat de Witt in zijn gesprek met Downing gaf, dat Engeland op dit punt niets had te verwachten, moest men die vraag wel ontkennend beantwoorden.

De slotsom van dit gesprek was dus, dat er nu hoop bestond, dat er met de pretensie-lijsten wat meer haast zou worden gemaakt. Downing had zijn' wensch te kennen gegeven, dat er een vluggere weg mocht worden gevonden om ze af te doen dan de bij het verdrag voorgestelde, waarvan de Witt zich ook niet afkeerig had betoond. Verder zou de kwestie over de vier schepen waarschijnlijk meer kans dan vroeger hebben om uit den weg te worden geruimd. Het bedenkelijke vraagstuk bleef voorloopig de uitdrukking „litem inceptam prosequi". Downing heeft beweerd, dat de Witt op dat punt niet wilde toegeven, omdat hij belang stelde in Pergens, aan wien vroeger het geld voor de beide schepen was betaald en die, als men op de zaak terug kwam, dat geld zou moeten teruggeven, met andere woorden, dat hij dezen beschermde; hij heeft de Witt zelfs verweten, dat hij alleen er de oorzaak van was, als er niet alleen tegen den wil van de andere gewesten, maar zelfs tegen dien van Holland, geschil over die kwestie ontstond. De Witt zou dus de eenige geweest zijn, die hier niet van toegeven wilde weten; zelfs van Beuningen, beweerde Downing, had hem verzekerd, dat hij niet wilde, dat men in die kwestie halsstarrig volhield [2]). De

[1]) Als blz. 322, noot 5. Aan het slot deze bijvoeging, waaruit men omtrent de belanghebbenden wellicht gissingen kan maken; Karel II is verplicht satisfactie te vragen „to those of his subjects as are concerned therein — for whom besides the justice of their cause upon the account of particular meritt from his Father of blessed memory and himselfe, he cannot but very much interest himselfe". R. O.

[2]) Downing aan Clarendon 6 Mei 1664 O. S., bij Lister III 317 en aan Bennet 13 Mei 1664 O. S., R. O. Bij Lister III 317 staat: „Pergens — is his concern"; daarnaar is de uitdrukking in den tekst, dat de Witt in Pergens belang stelde, vertaald. Ik moet hier bijvoegen, dat het mij waarschijnlijk voorkomt, dat in den

beschuldiging, dat de Witt hier dus min of meer om een particulier belang het staatsbelang op het spel zou hebben gezet, is te onwaarschijnlijk om er geloof aan te slaan; en wie zou gelooven, dat de Witt alleen tegen den wil van de Staten in zoo iets zou hebben kunnen doordrijven? De Witt heeft hier ongetwijfeld niet willen toegeven, omdat hij overtuigd is geweest, dat de Staten in hun recht waren. Downing's beschuldiging heeft even weinig reden van bestaan als eene dergelijke beschuldiging, later door de Witt aan Downing's adres geuit [1]).

Er was nog eene andere moeilijkheid, die ook niet zonder veel inspanning weggenomen zou kunnen worden en die nu toch weg moest, omdat Karel II zich tegenover zijn Parlement had verbonden zorg te zullen dragen, dat onrechtvaardigheden, zooals die door de Hollanders waren bedreven, niet meer zouden voorkomen. Hoe zou dat anders mogelijk zijn dan door het sluiten van een handelsverdrag? Na de pogingen, daartoe door de extraordinaris ambassade aangewend, was van zulk een verdrag langen tijd geene sprake geweest, totdat de Staten er in het begin van 1664 op terugkwamen: in éene van de conferentiën met Downing over de „Charles" en de „James" werd door de Witt namens de Gedeputeerden der Staten-Generaal het voorstel gedaan om tegelijkertijd in conferentie te treden over het maken van een verdrag tot regeling van den handel in en buiten Europa. Niet zeer hoffelijk verwierp Downing het voorstel: hij was niet gekomen om over zoo iets te handelen en daarmede zou men het reeds misdrevene toch niet kunnen herstellen; hij zou er echter over schrijven aan de Engelsche regeering. Dat deed hij ook, maar op eene wijze, die den Staten, als zij het geweten hadden, niet veel hoop op verwezenlijking van hun voorstel had kunnen laten. Zoo sterk mogelijk ried hij de zaak af: als het den Staten gelukte een dergelijk verdrag met Engeland te sluiten, waarin hunne maxime's van „vrij schip, vrij goed" en van verbod van visitatie werden gehuldigd, dan zouden de Hollanders zeker worden, wat zij zoo gaarne wilden: „the common carriers of the world" [2]). Downing's voorstelling was misschien een beetje overdreven, maar hij behoefde niet bevreesd te zijn, dat zijne regeering het niet met hem eens was: dat hadden de onderhandelingen in 1661 bewezen. Er was echter iets in het voorstel van de Witt, dat voor Engeland toch niet zoo geheel verwerpelijk was en waarop Downing ook onmiddellijk de aandacht vestigde. Zou men van de gelegenheid

brief in plaats van „concern" „couzen" staat; het woord is in elk geval zeer onduidelijk geschreven, maar zonder bewijs, dat Pergens werkelijk een neef van de Witt was, durf ik deze lezing niet als vast aannemen.

[1]) Zie blz. 285, noot 1.

[2]) Downing aan Clarendon 18 Febr. 1663 O. S., bij Lister III 287.

geen gebruik kunnen maken om „some hansome reglement" tot stand te brengen voor den handel buiten Europa; al zou het moeilijk gaan het een zonder het ander te krijgen, men kon er zijn best voor doen [1]). In Engeland dacht men er blijkbaar ook zoo over. In éene van de conferentiën, die hij met de Staten van Holland had, kwam Downing op het voorstel van de Witt terug. Hij verklaarde toen, dat hij zeer bereid was om te onderhandelen over een reglement tot het voorkomen van verdere geschillen zooals zich die bij de kwestie's in Indië en op de kust van Guinea hadden voorgedaan en tot het beter regelen van de zaken van de Compagnieën. Dat verschilde heel wat van het oorspronkelijke voorstel, ofschoon Downing het deed voorkomen, alsof hij antwoord daarop gaf [2]). Waar zulk een reglement, waarover Downing wilde onderhandelen, zou moeten gelden, werd trouwens niet duidelijk gezegd: kwestie's over belegerde plaatsen konden ook in Europa voorkomen, maar men behoefde niet veel doorzicht te hebben om te weten, wat de bedoeling was. De Witt en ook van Dam, die aanwezig was, toonden zich zeer genegen het tot stand komen van een dergelijk reglement te bevorderen. Dat het de Witt daarmede ernst was, bleek, toen hij na zeer korten tijd opnieuw de zaak met Downing besprak; zij kwamen toen overeen zoo mogelijk samen een concept op te maken. Volkomen naar waarheid mocht de Witt zeggen, dat dit, als zij daarin slaagden, een grooter werk zou zijn dan wat de extraordinaris ambassade had verricht, maar was het al niet een vaag teeken, dat er na dit gesprek, waarin zoovele theatrale uitingen voorkwamen, nog niets positiefs werd vastgesteld [3])?

Ook de Staten van Holland toonden zich tot het plan genegen; zij besloten de zaak ter Staten-Generaal voor te stellen, terwijl de heeren van Amsterdam, Rotterdam en Hoorn werden gelast een concept op papier te brengen, wat men Downing eveneens verzocht. Eene maand later gingen zij nog verder door te verklaren, dat zij bereid waren tot basis voor zulk een reglement de door Downing in de verschillende conferentiën ontwikkelde beginselen aan te nemen [4]). Ongetwijfeld is de resolutie van het Parlement, die den dag vóór deze verklaring bekend was geworden, hier van invloed geweest. In het gesprek, dat de Witt met Downing op den dag,

[1]) Downing aan Bennet 18 Febr. 1663 O. S., R. O.

[2]) Dez. aan Clarendon 18 Maart 1663 O. S., bij Lister III 298; hij spreekt daar ook van het door de Witt gedane voorstel als „a proposition — concerning a reglement for the avoiding of such disputes for the future"; de Witt had echter gesproken over „a Treaty for the regulating trade within and without Europe", l. l. 287.

[3]) Bijlage XIIo.

[4]) Res. Holl. 5 April en 8 Mei 1664.

dat het antwoord van den Koning in den Haag was aangekomen, voerde, werden zij het er over eens, dat de eene Compagnie den handel van de andere op eene plaats niet zou mogen verhinderen, als zij die plaats alleen belegerde door er eenige schepen voor te leggen en ook niet, als zij met de inboorlingen in oorlog was of als zij een fort of eene loge in de eene of andere plaats bezat, met andere woorden: de door Downing voorgestane beginselen werden hier geheel en al aangenomen. Veel verder kwamen zij nog niet. De kwestie, of het niet dienstig zou zijn die plaatsen, waarop de Hollandsche en de Engelsche Compagnieën aanspraak meenden te hebben, onder elkander te verdeelen, werd slechts in het algemeen aangeroerd. Downing toonde zich een sterk voorstander van zulk eene verdeeling: eene plaats, die men alleen bezat, waar alle concurrentie dus was buitengesloten, was volgens hem meer waard dan vier à vijf plaatsen, waar men gemeenschappelijk handel kon drijven, een merkwaardig staaltje van zeventiende-eeuwsche handelspolitiek.

Andere moeilijkheden van zulk een reglement kwamen voorloopig niet ter sprake en toch bleven er genoeg over zooals weldra zou blijken. Het was echter nog niet noodig zich daarin te verdiepen. Duidelijk toch had Downing aan de Witt te kennen gegeven, dat dat reglement niet de hoofdzaak moest worden, maar dat, voordat men daarover ernstige onderhandelingen zou kunnen beginnen, in elk geval satisfactie noodig was voor de nu aanhangige klachten, ook voor de „Bona Esperanza" en „Henry Bon Adventure", waarop hij in het bijzonder aandrong, verzekerende, dat Karel II die pretensie nooit zou opgeven, vooral nu niet, nu hij zoo krachtig door het Parlement werd gesteund. In het algemeen oordeelde Downing, dat de indruk van het in Engeland gebeurde niet groot genoeg was; hij vreesde, dat men nog zou trachten tijd te winnen en alleen goede woorden te geven. Daarom achtte hij het noodig eene memorie [1]) in te dienen om krachtig op het afdoen van de hangende geschillen aan te dringen, terwijl hij de genegenheid van den Koning tot het behoud van den vrede met nadruk betoogde. Een paar dagen vroeger was deze memorie voorafgegaan door eene, waarin de Staten werden aangemaand om zorg te dragen, dat de Engelschen van de rechtshoven in Holland vlugger uitspraak in hunne processen kregen: er waren er, wier proces nu reeds tien à twaalf jaar hangende was, terwijl andere weer moesten wachten op de uitvoering van een vonnis [2]). Hier dus nieuwe klachten over de „trage" Justitie van de gewone rechtbanken, die men tot nog toe alleen had vernomen over de rechtspraak van

[1]) Memorie van 7 Mei 1664 O. S., R. A.; zie het het slot er van bij Aitzema V 67.
[2]) Memorie van 3 Mei 1664 O. S., R. A.; Res. St. Gen. 13 Mei 1664.

de Admiraliteiten. De Staten-Generaal vergenoegden zich voorloopig Holland aan te sporen goede zorg voor de rechtspraak te dragen.

Ondertusschen hadden de tijdingen uit Engeland ook nog eene andere uitwerking gehad. Het gerucht uit Engeland, dat Karel II een twintigtal schepen uitrustte, was sterker geworden en daarmede begon de vrees, dat hij het op de Oost-Indische retourvloot voorzien had, toe te nemen. Reeds hadden de Staten-Generaal besloten twee advies-jachten naar het Kanaal te zenden om alle schepen, die uit den Oceaan kwamen, voor het gevaar, dat hen zou kunnen bedreigen, te waarschuwen en daarom in geen geval in Engelsche havens binnen te vallen, toen — twee dagen later — op den 15den Mei een belangrijk voorstel van Holland volgde om dertig schepen in zee te brengen [1]). Ofschoon als het doel van die equipage genoemd werd bescherming van de groote visscherij en kruisen in het Kanaal en op de kust van Portugal tegen Spaansche kaperijen, zooals dit ook in het vorige jaar was gedaan, dat alles kon niet wegnemen, dat iedereen moest begrijpen, dat de hoofdbedoeling tegen Engeland gericht was. De Staten-Generaal namen het voorstel van Holland aan en de Raad van State werd verzocht eene petitie van één millioen op te maken. Alleen de Gedeputeerde van Friesland liet aanteekenen, dat hij alles aan de „vrije deliberatie ende resolutien" van zijne principalen wilde overlaten. Behalve deze uitrusting werd bovendien een eskader onder Tromp in zee gebracht, vooral met het oog op de Oost-Indische retourvloot, wat echter ieder jaar gebeurde en daarom niet veel verbazing kon wekken [2]).

Dat waren dan de eerste oorlogstoebereidselen. Downing had, voordat hij de resolutie tot de uitrusting van de dertig schepen kende, wel geschreven, dat het altijd de gewoonte in de Republiek was om bij het ontvangen van onrustbarende tijdingen veel drukte te maken, maar dat dan per slot van rekening niets bleek te beteekenen, hier was het „parturiunt montes" toch niet van toepassing. Zelfs het dalen van de aandeelen van de Oost-Indische Compagnie opnieuw met 9% [3]) had de Staten niet kunnen terughouden van het aannemen van eene krachtige houding. Wat hen hiertoe te eerder gebracht heeft, is ongetwijfeld de overtuiging, dat zij daardoor meer hoop dan anders mochten hebben om vrede te houden. „Het principaelste insicht" van de uitrusting, schreef

[1]) Res. St. Gen. 13 en 16 Mei 1664; Res. Holl. 15 Mei 1664; Aitzema V 71.
[2]) Cf. de Jonge, Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen (uitgave 1835), II[1] 310.
[3]) Downing aan Clarendon 6 Mei 1664 O. S., bij Lister III 318; zelfs „a principall dealer in them" was reeds failliet gegaan, „wch they thinke will also make many others breake".

de Witt, was „om vrede met de naegebuyren te onderhouden [1])”. Inderdaad geloofde de Witt in dien tijd nog in het geheel niet, dat het tot oorlog zou komen; hij meende, dat er geene enkele reden bestond, waarom de Oost-Indische aandeelen „uyt relatie totte Engelschen souden afloopen van 500 tot 440% [2])”. Engeland zou immers geen’ oorlog kunnen verklaren. Dat was het steunpunt van de Witt’s politiek, evenals het dat van Karel II was, dat de Republiek stellig den oorlog zou vermijden. Het eenige, wat de Witt bezorgdheid inboezemde, was de hebzucht, die hij een kenmerk van het Engelsche volk noemde, en de grillen van de Engelsche regeering, die geheel onvertrouwbaar was [3]). Wat hij dus niet schijnt te hebben ingezien, dat was, dat oogenschijnlijk de kwestie van het krijgen van satisfactie voor enkele pretensiën wel de hoofdzaak was, maar dat het inderdaad te doen was om den Engelschen handel eene betere toekomst te verschaffen. Bovendien had hij de verbinding van Koning en Parlement onderschat en niet begrepen, dat de Koning met niets minder tevreden zou kunnen zijn dan met volledige satisfactie van de Staten; werd die niet gegeven, dan zou het volk hem tot oorlog dwingen, of hij wilde of niet.

Was dus het hoofddoel van de uitrusting van de dertig schepen om de „naegebuyren” ontzag in te boezemen, er kwam toch ook bij, dat men begreep, dat het noodig was „sich in postuyr te houden om niet onverwacht te worden overvallen” [4]). Dat was een bewijs, dat men desnoods gereed was om ook met geweld op te treden, als de Engelsche eischen al te hoog werden of als Engeland zich niet tevreden zou betoonen met wat de Staten wilden doen om den vrede te bewaren. Downing liet niet na de Engelsche regeering over deze uitrusting gerust te stellen. Al moest hij erkennen, dat er vooral in Holland hard gewerkt werd om de schepen gereed te maken — mogen we hem gelooven, dan waren er binnen éene week na het nemen van de resolutie reeds zestien schepen te Amsterdam klaar — en dat Holland alles deed om de andere

[1]) De Witt aan zijn’ zwager Deutz 17 Mei 1664, R. A. Er zijn verschillende brieven van de Witt uit deze dagen, die bewijzen, dat hij oorlog zeer onwaarschijnlijk achtte; zie enkele citaten daaruit Wicquefort III, p. 125, noot 1. — Cf. Bijlage XII p.

[2]) Id. 14 Mei 1664, R. A.; volgens Downing stonden ze toen niet op 440, maar op 447.

[3]) Zie hierover den bij Wicquefort l.l. geciteerden brief aan Houttuyn van 6 Juni 1664; deze brief werd ook gezonden aan de Burgemeesters en Regeerders van alle ter Staten verschijnende steden.

[4]) Uit den brief aan Prins Willem van Nassau van 24 Mei 1664, waaruit verder citaten Wicquefort l.l.

gewesten tot spoed aan te manen, ook het gerucht verspreidende, dat Engeland wel zestig millioen gulden schadevergoeding vroeg en dat men dat toch nooit zou kunnen betalen, en er verder op wijzende, dat de toestand van de vloot veel beter was dan die van Engeland, dat het crediet uitstekend was en dat er rust in het land heerschte, hij bleef dit alles blijkbaar van weinig belang achten: de landprovinciën zouden om de Oost- en West Indische Compagnieën nooit in een’ oorlog toestemmen [1]). Beteekende dan het zelfvertrouwen van het machtigste gewest niets voor hem?

Er was nog iets anders, waarmede Holland volgens Downing de andere gewesten voor een flink optreden trachtte te winnen. Het was het doel van Karel II, zoo werd er door „those of Holland”, dat wil dus zeggen door de in Holland almachtige partij, uitgestrooid, om den Prins van Oranje te doen bevorderen tot de waardigheid zijner voorouders, met andere woorden: de Koning zou zich met de binnenlandsche aangelegenheden van de Republiek bemoeien en dat moest men nooit toestaan. Het is opmerkelijk genoeg, dat zoo iets door den Engelschen vertegenwoordiger zelf gerangschikt wordt onder de rubriek van „stories and falsities.” Inderdaad kan het als niet veel meer dan dat worden gebrandmerkt. Er blijkt nergens iets van, dat Karel II eene dergelijke bedoeling gehad heeft; integendeel blijkt uit het feit, dat hij den oorlog zoo lang mogelijk heeft tegengehouden, dat het geheel ongegrond is te beweren, zooals meermalen gedaan is, dat de wrok van Karel II over het niet bevorderen van zijn’ neef, ook maar eene van de aanleidingen tot den oorlog geweest is [2]). Meer juist zou het zijn te zeggen, dat de oorlog zelf de aanleiding is geweest om vroegere plannen om iets voor den Prins te verrichten weer op te vatten en te trachten ze uit te voeren. Overigens is het geheel natuurlijk, dat men in de verwantschap van Karel II met den Prins eene reden heeft gezocht om het gedrag van den Koning tegenover de Republiek te verklaren, dat gedrag, dat in vele opzichten zoo ondoorgrondelijk was. Dat hebben de tijdgenooten gedaan, de latere geslachten hebben hen daarin nagevolgd. Nog in een ander opzicht is het door Downing als een uitstrooisel van „those of

[1]) Downing aan Clarendon 13 Mei 1664 O. S., bij Lister III 322 vlg.; ook de brieven van van Ruiven geven meermalen blijk van dit zelfvertrouwen in Holland.

[2]) Cf. blz. 251 en 275. — Dat er van eenige verstandhouding tusschen Karel II en de Prinses-Douairière in dezen tijd over pogingen tot bevordering van den Prins niet de minste sprake kan zijn, blijkt duidelijk uit de correspondentie van Brandt, den Brandenburgschen resident te Londen; er werden alleen pogingen aangewend, zooals bekend is, om het prinsdom Oranje terug te krijgen; zie b.v. de opdracht, die de Pr. Douairière aan Brandt gaf bij diens vertrek naar Engeland, Aktenstücke XII 616.

Holland" vermelde opmerkelijk. Als het waar is, wat hij zegt, dan moet de partij van de Witt zich wel zeer sterk hebben gevoeld, want het was bekend genoeg, dat de verheffing van den Prins een wensch van velen was en dat er onder die velen allicht konden zijn, die, wanneer zij wisten, dat Karel II om zijn' neef oorlog wilde en dat hij de „inclusion" van dezen zou eischen, daarin eene reden zouden vinden om de partij van de Witt, als die een krachtig optreden wenschte, tegen te werken.

Hoe dit zij, Holland gaf blijk desnoods den oorlog niet te zullen vreezen. Downing begon nog een ander middel te gebruiken om pressie uit te oefenen op de Staten door te verspreiden, dat hij bevelen had om naar Engeland terug te keeren. Inderdaad was dit het geval; niet om de onderhandelingen voor goed af te breken, maar opdat hij in de gelegenheid zou zijn zijne regeering van alles goed op de hoogte te stellen en verder 's Konings plannen zoo duidelijk mogelijk te vernemen. Daarvan maakte hij nu een handig gebruik om de Staten te laten gevoelen, dat het ernst was, ofschoon hij zelf oordeelde, dat hij beter deed niet heen te gaan, zoolang de Staten van Holland vergaderd waren, om de door hen uitgestrooide geruchten tegen te kunnen spreken en bij hen de overtuiging, dat er satisfactie gegeven moest worden, aan te wakkeren [1]).

Niettegenstaande dit alles overhaastten de Staten zich niet en toen zij hunne beraadslagingen ten einde hadden gebracht, toen bleek het duidelijk, dat het gesprek van de Witt met Downing de norm was geweest, tot waar zij hunne vredelievende gezindheid zouden uitstrekken. Voor de schepen, die in Indië en op de kust van Guinea in hun' handel waren verhinderd, zou eene redelijke schadevergoeding worden gegeven, waarover verder met Downing geconfereerd zou worden; de Oost- en West-Indische Compagnieën zouden worden aangespoord zich „in alle equiteyt ende billyckheydt te laeten vinden". Eén voorbehoud werd er gemaakt: over de „Hoopwell" en de „Leopard" zouden nadere berichten met de retour-vloot uit Indië moeten worden afgewacht, alvorens de schadevergoeding voor die beide schepen zou betaald worden; over het schip de „Mary" werd hetzelfde bepaald. Dan bouwden de Staten voort op het plan tot het maken van een reglement om dergelijke geschillen voor de toekomst te voorkomen; den Gedeputeerden, die hierover met Downing zouden onderhandelen, werd op het hart gedrukt er voor te zorgen, dat „den privativen handel" op sommige plaatsen, met andere woorden, het sluiten van

[1]) Downing aan Bennet 6 en 13 Mei O. S., R. O.; cf. Bijlage XIIq.

verdragen van alleenhandel, niet zou worden verboden [1]). Deze resolutie's werd door de Staten van Holland meer dan eene week na het gesprek van Downing met de Witt aangenomen. De Staten-Generaal wachtten daarna nog bijna twee weken, voordat zij bijna gelijkluidende besluiten namen. Het verschil bestond alleen hierin, dat zij de aansporing aan de beide Compagnieën om schadevergoeding te geven weglieten en dat zij niet verder gingen dan het in het algemeen betuigen van hunne welwillendheid tot het sluiten van een reglement, zooals Downing had voorgesteld. Verder voegden zij aan hunne resolutie's toe een verzoek aan Downing, die toen op het punt van vertrek naar Engeland stond, om een gunstig verslag van hunne gezindheid tot vrede aan Karel II te doen [2]).

Ook de pretensie-lijst van Holland was eindelijk gereed gekomen en ter Staten-Generaal ingebracht, terwijl op aandrang van Holland toen tegelijkertijd aan de andere provinciën was geschreven om ook hunne lijsten zoo spoedig mogelijk in te leveren; dan — een dag voor de uitwisseling van de wederzijdsche lijsten zou met Downing worden vastgesteld, na welken geene nieuwe pretensiën meer zouden kunnen worden opgenomen [3]). In het „heavy dull body", zooals hij de staatsinrichting der Republiek noemde, begon beweging te komen, merkte Downing volkomen terecht op. De éene resolutie volgde met ongewone snelheid op de andere, maar niet allen waren overeenkomstig Downing's voorspelling.

Tegelijk toch met hunne genoemde resolutie's hadden de Staten van Holland, overwegende, dat Downing opnieuw bezig was de kwestie over de „Bona Esperanza" en de „Henry Bon Adventure" te vervolgen — wat wel een terugslag moet zijn op Downing's gesprek met de Witt — besloten ter Staten-Generaal de afwijzing van alle klachten over die zaak, waarin „voor de doleanten geene het allerminste fondament is residerende", voor te stellen [4]). De Witt's invloed moet wel bijzonder groot geweest zijn, als hij alleen tegen den wil van de Staten, die er immers volgens Downing voor waren de kwestie ten genoegen van Engeland op te lossen, eene in zoo duidelijke bewoordingen vervatte weigering van satisfactie

[1]) Secr. Res. Holl. 23 en 24 Mei 1664, II 420 vlg. In de Res. over het „reglement" wordt den Gedeputeerden in het algemeen als last gegeven de Res. St. Gen. van 28 Juli 1658; op dien datum echter is in de registers der St. Gen. niets van dien aard te vinden; wat dus eigenlijk bedoeld is, weet ik niet; veel doet het er trouwens niet toe, omdat later een geheel uitgewerkt concept van zulk een reglement werd opgemaakt; zie het volgende Hoofdstuk.

[2]) Res. St. Gen. 5 Juni 1664, bij Aitzema V 77.

[3]) Res. Holl. 23 en 24 Mei en Res. St. Gen. 27 Mei 1664; 5 Juni besloten de St. Gen., dat hunne pretentie-lijst 7 Juli gesloten zou worden.

[4]) Res. Holl. 23 en 24 Mei 1664.

heeft kunnen doordrijven! Het blijkt niet, dat Downing met deze resolutie van de Staten van Holland bekend is geworden. Wat hij wel vernam, was, dat er eene samenkomst van de Gedeputeerden van de Staten-Generaal zou plaats hebben, waarin hij dacht, dat de Witt hen tot het aannemen van zijne opvatting van de uitdrukking „litem inceptam prosequi" zou trachten te brengen. Om dit te voorkomen, vroeg Downing zelf eene conferentie met de Gedeputeerden, wat gereedelijk werd toegestaan. Drie uren lang werd er weer gesproken over de kwestie, waarover men het toch nooit eens zou worden: de bedoeling, waarmede die ongelukkige woorden in het verdrag waren geplaatst. Ofschoon Downing trachtte te betoogen, dat er van eene „lis incepta" voor schepenen van Amsterdam eigenlijk in het geheel geene sprake kon zijn, daar zij, die het proces in 1651 waren begonnen, reeds lang overleden waren en men dus, als dat de bedoeling was, van „novam litem instituere" had moeten spreken, ofschoon hij met hernieuwde kracht de oude bewijsgronden voor zijne opvatting aanhaalde, de Gedeputeerden wilden van toegeven niet weten [1]). Het kan niet ontkend worden, dat hun standpunt zwakker scheen dan dat van Downing, al zal hunne overtuiging, dat zij in hun recht waren, stellig niet kleiner zijn geweest dan die van hun' tegenstander. Toch — het klinkt eenigszins zonderling hen in ernst te hooren beweren, dat de woorden voor twee opvattingen vatbaar waren en dat zij evenveel recht hadden om de eene als Downing had om de andere aan te nemen. Waarom echter die hardnekkigheid om te weigeren met Downing langs politieken weg de zaak af te handelen, waar men toch even goed de ongegrondheid van de Engelsche pretensie zou kunnen aantoonen als de schepenen dat zouden kunnen. Zeker wel in de eerste plaats, omdat men ook hier aan Engeland wilde toonen, dat men niet van toegeven wilde weten, waar men in zijn recht meende te zijn [2]), terwijl verder de vrees voor het woord: „veterem ferendo injuriam, invitas novam" [3]), hetzelfde dus, wat de Staten van den beginne af had doen weigeren in „amicabele conferentiën" te treden over eene kwestie, die bij het verdrag van 1654 reeds was uitgemaakt, nog schijnt te hebben nagewerkt. Dit is zeker, dat de Staten

---

[1]) Zie over deze conferentie Downing aan Clarendon 20 Mei 1664 O. S., bij Lister III 324 vlg.

[2]) Zie Wicquefort III 125 en cf. de ald. in de noot geciteerde passage van den brief van de Witt aan Prins Willem van Nassau van 24 Mei 1664; 6 Juni schreef hij nog sterker aan Houttuyn over de door Downing gegeven interpretatie, „die alsoo verre van de letter ende van de meyninge van 't selve artikel, als de pretensie ende actie selfs van alle recht, reden ende billijckheijdt afwijcken". R. A.

[3]) Dit schrijft de Witt 6 Juni aan Prins Willem van Nassau, R. A.

beter hadden gedaan die hardnekkigheid, die zij nu in toepassing brachten, in 1662 te toonen.

Eenigen invloed had de conferentie wel: de Staten-Generaal kwamen niet zoo spoedig tot eene resolutie als anders misschien het geval zou zijn geweest. Wat hiertoe zeker heeft meegewerkt, is de brief, dien Karel II nu op raad van Downing in de vroeger door dezen aangegeven bewoordingen had geschreven en die, nadat de Staten van Holland waren uiteengegaan, was ontvangen [1]). De Staten-Generaal besloten van Hoorn als gewezen ambassadeur naar den Haag te ontbieden [2]). Met zijn' oud-collega van Goch, die in den Haag aanwezig was, teekende hij daar eene schriftelijke verklaring over de bedoeling, waarmede zij het verdrag hadden gesloten [3]). Alsof men met zoo iets ook maar een stap verder kwam! Het eenige, wat er mede gewonnen kon worden, was, dat men er zich de boosheid van Karel II mede op den hals kon halen. Downing verklaarde aan één der Gedeputeerden, dat men wel moest bedenken, dat men door zoo iets Karel II zou heeten liegen en dat hij dan openlijk zou verspreiden, dat de Witt hem meermalen gezegd had, dat de beteekenis, die Karel II aan de woorden hechtte, de ware was [4]); dat zou zeer zeker een heel wat fataler leugen zijn geweest! Zoo werd de zaak al meer en meer verward en tevens werd het steeds onwaarschijnlijker, dat éene van beide partijen zou toegeven, al meende Downing dan ook, dat de Staten dat ten slotte toch zouden doen. Een zeer goed voorteeken waren zijns inziens de bezoeken, die eerst Pieter de Groot, de pensionaris van Amsterdam, met wien Downing beweerde vroeger op een' goeden voet gestaan te hebben, maar die hem, sedert hij namens Karel II in den Haag was, altijd had vermeden, en daarna een paar andere vertrouwde vrienden van de Witt hem brachten. Dat bewees beter dan iets anders, dat men bakzeil zou halen, meende Downing. Ook had de Groot zich niet zoo koppig als de Witt betoond ten opzichte van de beide schepen. Toch kon Downing niet ontveinzen, dat die zaak „went much against the haire with them all", al werd er dan ook gefluisterd, dat men desnoods voor de andere

---

[1]) Karel II aan de St. Gen. 12 Mei 1664 O. S., bij Aitzema V 70; cf. Downing aan Bennet 6 Mei 1664 O. S., R. O.

[2]) St. Gen. aan van Hoorn 27 Mei 1664, R. A.

[3]) Deze verklaring van 30 Mei 1664 bij Aitzema V 72; het zonderlinge van die verklaring is, dat de Amb's aan het slot toegeven, dat de Commissarissen er ernstig op hadden aangedrongen, dat het proces langs politieken weg vervolgd zou worden, wat toch — ten minste in eene conferentie — niet duidelijk was gezegd; zie blz. 218 vlg. en cf. de Res. St. Gen. 4 Juni 1664, bij Aitzema V 73, waarin men de woorden uit den op blz. 219, noot 1, geciteerden brief vindt.

[4]) Downing aan Bennet 20 Mei 1664 O. S., R. O.

Engelsche pretensiën wat meer zou kunnen geven om dan „salvo honore" ook van deze af te zijn [1]). Al is het zeer waarschijnlijk, dat velen inderdaad van die meening zijn geweest — men zou het ook niet zoo onverstandig kunnen noemen, als men daarmede den oorlog kon vermijden — voorloopig bleef toch de meening van hen, die volstrekt niets wilden toegeven, overheerschend. Dat bleek uit de resolutie, die de Staten-Generaal, die zich door de verklaring van van Hoorn en van Goch sterker schijnen te hebben gevoeld, in het begin van Juni namen en waarin de bedoeling, die de Staten altijd aan de woorden „litem inceptam prosequi" hadden gehecht, werd gehandhaafd [2]), ofschoon de in zoo krasse bewoordingen vervatte weigering van Holland om satisfactie te geven niet was aangenomen. Deze resolutie werd aan den Engelschen Koning gezonden met een bijgaand schrijven, dat het vragen van satisfactie voor eene dergelijke kwestie, zooals Karel II door zijn' brief en Downing door zijne memorie's hadden gedaan, „est si esloigné du contenu du Traitté comme le Ciel l'est de la Terre" en dat zij gehoopt hadden, dat Karel II dat na hunnen brief van 22 Juni 1662 zou hebben ingezien [3]). Op dat alles was niets aan te merken en evenmin op eene deductie [4]), die eenige dagen later door de Gedeputeerden tot de Engelsche zaken werd opgesteld en waarin nogmaals — hoewel de Staten in 1662 gezegd hadden, dat zij er nooit weer in zouden toestemmen pretensiën van vóór 1654 ook maar zelfs te weerleggen — in den breede de onbillijkheid van de pretensie zelf aantoonden; zeer sterk was hier hun standpunt en van Engelsche zijde was allerminst aangetoond, dat er werkelijk reden bestond om die pretensie te hernieuwen, maar, waar zij kwamen op de verdediging van de opvatting van de woorden „litem inceptam prosequi", daar speelde het „implicite" uitdrukken van hunne bedoeling hun parten; daar stonden de beide partijen volkomen gelijk, de eene had volstrekt niet meer reden dan de andere om haar standpunt prijs te geven.

Toen deze deductie, die hoofdzakelijk schijnt te hebben moeten dienen om de in den Haag geaccrediteerde gezanten, aan wie zij werd ter hand gesteld, over de kwestie in te lichten, ter Staten-Generaal werd aangenomen, was Downing reeds vertrokken. Vlak voor zijn vertrek had hij nog eene memorie ingediend om te verzoeken, dat een Engelsch schip „de Hantmaid of Dartmouth",

1) Dez. aan Clarendon 20 Mei 1664 O. S., bij Lister III 330.
2) Res. St. Gen. 4 Juni 1664, bij Aitzema V 74 vlg.
3) St. Gen. aan Karel II 4 Juni 1664, R. A. Cf. blz. 217.
4) Over de deductie werd 12 Juni „sommier" rapport gedaan ter St. Gen.; 17 Juni werd ze aangenomen; men vindt ze bij Aitzema V 78—84.

dat door de zeeroovers in de Middellandsche Zee was veroverd en door Tromp aan dezen ontnomen en naar Holland gebracht, aan den eigenaar mocht worden teruggegeven. Inderdaad werd dit verzoek binnen niet al te langen tijd tegen betaling van bergloon ingewilligd, een bewijs, dat de Staten, als het noodig was, hunne gewone langzaamheid konden afleggen [1]), en bovendien een bewijs, dat zij er iets voor over hadden om Engeland gunstig te stemmen, omdat het teruggeven niet noodzakelijk was, daar het schip meer dan vier en twintig uur in handen van een' vijand van de Staten was geweest en dus volgens de Engelsche wetten zelf als prijs mocht worden beschouwd [2]).

De tijd, waarop Downing wilde vertrekken, was aan hem overgelaten geweest. Hij achtte dien tijd gekomen, toen de Staten-Generaal te kennen hadden gegeven, dat hunne pretensie-lijst nog niet gereed was, zoodat men daarmede toch niet verder kon gaan, terwijl hij de andere klachten van Engeland voldoende ter kennis van de Staten meende te hebben gebracht, zoodat hij daaraan voorloopig niets meer had toe te voegen. Zoo drukte hij zich uit in de memorie, waarin hij aankondigde, dat hij op herhaald bevel van den Koning [3]) „a short stepp" naar Engeland moest maken, terwijl hij ten slotte den wensch uitdrukte, dat de Staten gedurende zijne afwezigheid zulke maatregelen zouden nemen, dat bij zijn' terugkeer alles gereed was [4]). Door onmiddellijk na het indienen van deze memorie de bovengenoemde resolutie over de kwestie's in Indië en op de kust van Guinea te nemen, konden de Staten er voor zorgen, dat hij in staat was over alles de nieuwste berichten in Engeland te brengen en dat hij tevens geheel en al kon weten, welke klachten rechtvaardig en welke onrechtvaardig werden geoordeeld. De resolutie over de „Bona Esperanza" en de „Henry Bon Adventure" werd aan Downing den dag, waarop hij zijn vertrek aankondigde, ter hand gesteld. Hij antwoordde er nog den volgenden dag op, dat hij het niet „imaginabel" achtte, dat Karel II zich met de verklaring der Staten zou tevreden stellen [5]). Zoo zou die kwestie waar-

1) Memorie van 25 Mei 1664 O. S., R. A.; Res. St. Gen. 4 en 24 Juni 1664.
2) Zie blz. 83 en 100.
3) Inderdaad schijnt Downing ten slotte te zijn aangespoord om zijn vertrek te verhaasten, ofschoon hij het nog beter had gevonden te blijven; zie Bijlage XIIq. Duke (Downing's secretaris) schreef aan Williamson 27 Mei O. S.: „I have been so hurried up about Sr George's suddaine comeing (away?)" etc.; het is ook mogelijk, dat hij na de Res. St. Gen. over B. E. en H. B. A. gemeend heeft plotseling te moeten heengaan.
4) Memorie van 26 Mei 1664 O. S., R. A.; de St. Gen. lieten hem „valediceeren" Res. St. Gen. 5 Juni 1664.
5) Memorie van 27 Mei 1664 O. S., R. A.

schijnlijk nog wel niet uit zijn; zij stond voorloopig buiten de grens, tot waar zich de toegevingsgezindheid der Staten uitstrekte en, als zij die niet overschreden, dan zou Karel II zijne belofte aan zijn Parlement, dat hij voor volledige satisfactie zou zorgen, niet hebben vervuld. In elk geval behoefde men er nog niet aan te wanhopen, dat de onderhandelingen geheel zouden worden afgebroken; het „scherpe manneke [1])" had zelf gezegd, dat hij zou terugkeeren, wat de Witt bevestigde in zijne overtuiging, dat men niets te vreezen had [2]).

De crisis in de betrekkingen tusschen Engeland en de Republiek in het voorjaar van 1664 had ook op de kleinere grieven van de Engelsche regeering tegenover de Nederlandsche invloed gehad: de Staten waren meer gaan letten op de onverantwoordelijkheid van het niet hebben van een' ambassadeur in Engeland. Onder invloed van den voortdurenden aandrang, dien Downing op de Witt uitoefende [3]), hem voorhoudende, dat langer uitstel niet dan hoogst schadelijk kon zijn, was men in Januari eindelijk zoo ver gekomen, dat de Staten van Zeeland na de aanschrijvingen van de Staten-Generaal besloten hadden Boreel, die ondertusschen burgemeester van Middelburg was geworden, te „fondeeren", of hij lust had de ambassade aan te nemen. Een bijna ongeloofelijk iets, dat men iemand meer dan een jaar na zijne nominatie gaat vragen, of hij accepteert! Boreel bedankte, wat hij wellicht een jaar geleden, toen hij nog geen burgemeester was, niet zou hebben gedaan [4]), maar wat nu gelukkig was, omdat hij aan Holland niet aangenaam zou zijn geweest. Allerzonderlingst was het, dat, ofschoon Vlissingen onmiddellijk daarop den oud-ambasadeur van Goch, die nu lid van de Zeeuwsche Rekenkamer was, aanbeval, de Staten twee maanden lang bleven zwijgen over de nominatie van een' ambassadeur, terwijl zij zich zeer warm maakten om het tractement van de ambassade in Engeland gelijk te doen stellen met dat van die in Frankrijk, dat toen pas verhoogd was [5]). En toch, toen de geruchten uit Engeland in Februari en Maart steeds onrustbarender waren, toen Morrice Cunaeus nog eens „in betrouwen" waarschuwde,

[1]) Zoo noemde Houttuijn (pensionaris van Edam) Downing in zijn' brief aan de Witt van 2 Juni 1664, R. A.

[2]) De Witt aan Deutz 10 Juni 1664, R. A.

[3]) Zie blz. 291, noot 2, en over den aandrang van Downing bij de Witt de brieven, genoemd ald., noot 4.

[4]) Zelfs 20 Nov. 1663 O. S. schreef Downing nog aan Bennet, dat de Witt hem verteld had, dat Boreel wel gaarne wilde aannemen. R. O.

[5]) Zie Res. Zeel. 19, 22, 24, 25, 28 Jan. 1664; op het gelijk maken der tractementen is nog lang aangedrongen, maar zonder succes.

dat het ten hoogste noodig zou zijn, dat de Staten voor de aanstaande vergadering van het Parlement een' vertegenwoordiger van hunne belangen naar Engeland zonden, toen werd het al vreemder en vreemder, dat men in een land, waarmede zoovele kwestie's bestonden, niemand had, „die daer kan spreecken, daer ondertusschen hier in den Haghe de Engelsche Resident met soo veel fierheijt braveert [1])". Met eenigen aandrang schreven de burgemeesters van Amsterdam, toen ook zij een bericht uit Engeland hadden ontvangen, dat er represaille-brieven zouden worden gegeven, aan de Witt, dat er in elk geval in den post moest worden voorzien en dat, indien Zeeland het niet deed, eene andere provincie moest nomineeren; „de onwaerdelijcke schade en verlies", dat den staat, als die represaille-brieven mochten worden uitgereikt, „is nakende", was van zooveel belang, „dat de remedien daertegens aen de keur van een Ambassadeur uyt dese of geene Provincie niet can geaccrocheert blijven" [2]). Ofschoon de Witt ook in dien geest met Downing had gesproken, kon het toch niet ontkend worden, dat er een groot bezwaar aan zulk eene handelwijze was verbonden, daar de oneenigheden tusschen Holland en Zeeland, die voor het oogenblik verdwenen waren, dan gewis opnieuw zouden uitbreken. Dat schijnt de Witt te hebben gevreesd. In elk geval, zoo antwoordde hij door middel van van Hoorn [3]) aan de burgemeesters van Amsterdam, moest men op eene samenkomst van de Staten van Holland wachten. Voorloopig bepaalden de Staten-Generaal er zich dan ook toe nogmaals aan Zeeland te schrijven om haast te maken met de bedreiging, dat zij anders genoodzaakt zouden zijn eene andere provincie iemand te laten nomineeren [4]).

In Zeeland zag het er in dien tijd al heel droevig uit. Twee partijen, de eene voor de verbinding met Holland, de andere meer de belangen van den Prins van Oranje willende bevorderen, stonden scherp tegenover elkander. De Witt deelde aan Downing mede, dat er wel drie personen waren, die voor eene nominatie werden genoemd, en onder die drie was van Goch, die dan toch in elk geval was aanbevolen, niet eens begrepen. De verdere aandrang van de Staten-Generaal had na een paar weken ten gevolge, dat een van die drie, namelijk Justus de Huibert, pensionaris van Zierikzee en oud-lid van de extraordinaris ambassade naar Frankrijk,

[1]) Uit een brief van Andries de Graeff aan de Witt 10 Jan. 1664, R. A.

[2]) Burgemeesters van Amst. aan de Witt 18 Febr. 1664, R. A. Hun bericht daarover is dus van 15 Febr. geweest; dat van Cunaeus (zie blz. 312, noot 3) was van 22 Febr.

[3]) De Witt aan van Hoorn 20 Febr. 1664, R. A.

[4]) Res. St. Gen. 28 Febr. 1664.

genomineerd werd [1]). Toen hij weigerde, kwam men ten slotte op van Goch terug, die nu met algemeene stemmen tot het bekleeden van den post werd aangewezen èn „om de goede qualiteyten" èn omdat hij reeds in Engeland geweest was. Van Goch nam de nominatie aan en werd met bekwamen spoed ruim eene maand later door de Staten-Generaal benoemd, nadat de gewesten driemaal waren aangeschreven om zich over den persoon van van Goch te verklaren [2]).

De bekwaamheden van hem, die der Staten belangen in Engeland ging vertegenwoordigen, stonden niet hoog aangeschreven. Zijne briefwisseling met de Witt, zijne brieven aan den Griffier der Staten ook geven van zijne diplomatieke handigheid een weinig hoogen dunk. Hij was een zwak man [3]), zeker met veel goeden wil en met voldoende kennis van de zaken, die hij kreeg te behandelen, maar zonder eenige overtuigingskracht, waarvan zijn geheele optreden in Engeland de duidelijkste bewijzen levert. Het eenige, wat hij voor had, was, dat hij door zijn verblijf in Engeland kon verondersteld worden op de hoogte te zijn van de gewoonten en toestanden aldaar. Zijne goede gezindheid voor het huis van Oranje was onverdacht en dat moest hem aangenamer dan een ander aan het Engelsche hof maken [4]). Maar waarom hebben de andere Staten de zending van een' dergelijk man, die toch zoo slecht berekend geacht kon worden om in de moeilijke omstandigheden met Engeland met vrucht werkzaam te zijn, goedgekeurd? Aan den éénen kant moet er hier gelet worden op de noodzakelijkheid, dat er toch eindelijk een gezant moest gezonden worden;

[1]) Res. Zeel. 18 Maart 1664. Justus was de broêr van Pieter de Huibert, die 19 Maart tot raadpens. werd benoemd; Justus werd eenigen tijd later benoemd tot secretaris. De beide anderen waren Grommon, Ged. ter St. Gen., en Stavenisse, pens. van Vlissingen; Downing aan Bennet 29 Jan. 1663 O. S., R. O. Over de oneenigheden in Zeel. schrijft Downing meermalen; cf. den blz. 337, noot 3, geciteerden brief van de Witt.

[2]) Res. Zeel. 19 Maart; Res. St. Gen. 28 April en cf 22 Maart, 9 en 24 April 1664; alleen Holl. had hem reeds 2 April „geapprobeerd".

[3]) Toen er in 1662 van de terugroeping der extr. ambassade sprake was, schreef een zekere Mr Cooper aan Nicholas 13 Febr. 1662: „the said van Goch is not competent to bee trusted alone weake in parts and purse, as being equally times willfullness joined wth weakness". R. O. Cf. ook Bijlage XIVe.

[4]) In den blz. 150, noot 4, genoemden brief uit Turnhout wordt zelfs gezegd: „Mr van Goch avoit promis au Roy qu'il tascheroit que Messieurs les Estats ses superieurs observeront leurs promesses qu'ils avoient donné en faveur de Monsr le Prince d'Orange". — Comenge schrijft aan Lionne 23 Juni 1664: „Monsieur le Duc d'York me dit hyer, que c'estoit un fort honeste homme et moderé, et de plus tres passionné pour les interests de la maison d'Orange". Aff. Etr.

aan den anderen kant heeft wellicht de toestemming, die Zeeland tegelijkertijd gaf tot het zenden van een' door Holland zeer gewenschten ambassadeur naar Rusland [1]), die provincie er toe gebracht zich niet te verzetten. Er schijnt trouwens sprake van geweest te zijn om van Goch door eenige commissarissen, waarvoor zelfs van Beuningen en van Gent werden genoemd, te doen bijstaan, terwijl men er ook niet afkeerig van zou zijn, schreef Downing, om door met kwistige hand geld aan het Engelsche hof uit te strooien, er voor te zorgen, dat er van oorlog niet meer gerept zou worden [2]). Maar, als dergelijke plannen werkelijk hebben bestaan, waarom zorgde men er dan niet in de eerste plaats voor om de presenten, die de Engelsche commissarissen nog altijd niet hadden ontvangen, te zenden? De tegenstand van Zeeland had dit steeds verhinderd en, niettegenstaande nog tweemaal aan die provincie was geschreven — het schijnt, dat Downing daarop zachtkens had aangedrongen — het mocht niet baten en zoo bleef die grief, die men zoo gemakkelijk had kunnen wegnemen, bestaan [3]).

Had men zich niet gehaast met de benoeming van van Goch, daarna duurde het nog geruimen tijd, voordat alles voor zijn vertrek gereed was. Hij zelf moest tweemaal door de Staten-Generaal worden aangemaand om in den Haag te komen om zijne instructie te ontvangen [4]). Eerst in het laatst van Mei waren de Gedeputeerden tot de Engelsche zaken met een concept daartoe gereed, wat te meer mag bevreemden, omdat het niets bevatte dan algemeenheden; in het bijzonder werd er de nadruk op gelegd, dat van Goch den Koning van de „achting, estime ende respect", die de Staten hem toedroegen, moest overtuigen en hem verzoeken geen geloof te slaan aan hen, die hem een' slechten indruk van hunne gezindheid trachtten te geven, daar zij inderdaad waren zijne „oudste ende vertrouste vrienden". In de eerste helft van Juni werd dit con-

[1]) Ook hier openbaarde zich de naijver van de beide zeemogendheden Downing schreef 27 Nov. 1663 O. S. aan Bennet, dat Amst. vooral op die zending aandrong, „saying that they feare that the English Ambassador may gaine what otherwise he might never have gained in pointe of privilege for the English". R. O. Cf. Cal. of State Papers, Dom. Series, 1663—1664, p. 20, waar een brief van de „Muscovy Company", dat „the second ambassador from the Emperor of Russia (er was in 1664 eene Russische ambassade, die achtereenvolgens de Republiek en Engeland bezocht) receives instructions from some private person n Holland, a nation the declared enemies of the English in point of trade"; daarom moet de Koning met dien man niet onderhandelen!

[2]) Downing aan Clarendon 6 Mei 1664 O. S., bij Lister III 319.

[3]) Zie blz. 291; Res. St. Gen. 22 April en 4 Juni 1664 en verder als noot 2

[4]) Res. St. Gen. 28 April en 9 Mei 1664.

cept gearresteerd [1]). Eene week later vertrok van Goch. Bij zijn vertrek werd hem nog de bovengenoemde deductie van de Staten over de „Bona Esperanza" en de „Henry Bon Adventure" ter hand gesteld om zich daarvan te bedienen tot verdediging van het recht der Staten.

Al droegen de Staten hunnen ambassadeur op Karel II te overtuigen, dat zij zijne oudste en beste vrienden waren, zij zorgden er toch tevens voor te toonen, dat zij desnoods ook wat anders zouden kunnen zijn. De toerustingen om eene vloot in gereedheid te brengen waren met kracht voortgegaan. De eenige Admiraliteit, die eenige nalatigheid betoonde, was die van Friesland, die daarom eene ernstige vermaning van de Staten kreeg [2]). De voornaamste gewesten hadden in den loop der maand Juni in de petitie van één millioen voor de uitrusting der dertig schepen toegestemd [3]); in Friesland, dat zich altijd het meest Engelschgezind had betoond, hadden de pogingen van Willem Frederik, die door de Witt van alles op de hoogte was gesteld, daartoe veel bijgedragen [4]). In Juni nog werden de bevelhebbers van de vloot aangesteld en werd de plaats, waar de schepen moesten samenkomen, aangewezen. Uit de instructie voor den opperbevelhebber Wassenaar van Obdam bleek nu duidelijk, wat de bedoeling van de uitrusting van den beginne af was geweest: als de Engelsche vloot uitliep, vóórdat de retourvloot uit Indië, waarvoor men zeer bevreesd was, binnen was, dan moest Wassenaar haar onmiddellijk volgen, terwijl hij de grootste voorzichtigheid in acht moest nemen, om eene ontmoeting met de Engelsche vloot te voorkomen [5]). Van oneenigheden, van onwil ook maar om de uitrusting te bevorderen, was geene kwestie;

---

[1]) Bij Aitzema V 73; Res. St. Gen. 11 Juni 1664, waar echter die instructie, zonderling genoeg, niet wordt opgegeven; 15 Juni werd zij aangevuld met eenige punten over de kosten van de ambassade en het onderhouden van correspondenten in Engelsche havens; dienzelfden dag werd Cunaeus gelast op hetzelfde tractement, dat hij tot nu toe had genoten, in Engeland te blijven.

[2]) Aitzema V 86; die brief is van 2 Juli volgens Res. St. Gen.

[3]) 1 Juli hadden alleen Gron. en Overijsel hunne consenten nog niet ingebracht; Gron. deed dit 31 Juli; over Overijsel zie later.

[4]) Zie over hunne verhouding in dezen tijd Van Sypesteyn, Gesch. Bijdr., I blz. 165 vlg.; over de Witt's brief aan W. Fred. cf. blz. 328, noot 4. Ook aan Glinstra, Ged. van Fri. ter St. Gen., had de Witt 31 Mei geschreven om hem voor de opening van de vergadering van de St. van Fri. goed op de hoogte te brengen. R. A.

[5]) Res. St. Gen. 25 Juni 1664, bij Aitzema V 85; cf. de Jonge II[1] 311. Hoe bevreesd men was voor de O. I. retourvloot, blijkt duidelijk uit het advies der Admiraliteiten bij Aitzema V 131 vlg., door dezen terecht als „net ende omsichtigh" betiteld. De vloot uit de West, de Midd. Zee, Spanje en Portugal was toen veilig binnengekomen en werd op 25 millioen geschat; ald. 84.

de voorspellingen van Downing werden op dit punt slecht bewaarheid. Ook uit Engeland kwamen berichten, dat er een dertig à vijftig oorlogsschepen werden uitgerust; Karel II en de Hertog van York zelf bezochten de werven; kapiteins uit den tijd van Cromwell werden in dienst genomen; in korten tijd waren een tien duizend matrozen geworven; alle in vreemden dienst varende Engelschen werden bij proclamatie teruggeroepen. Wat meer was, Karel II had honderdduizend pond aan de stad Londen te leen gevraagd en onmiddellijk had de stad zich daartoe bereid verklaard [1]). Ook in Engeland geen spoor van oneenigheid.

Zoo waren beide partijen bezig elkander te intimideeren, beide ongetwijfeld hopende, dat ten slotte de eene wel water in zijn' wijn zou doen, beide nog overtuigd, dat oorlog tot de onwaarschijnlijkheden behoorde. Uit Engeland kwam zelfs in het begin van Juni het bericht, dat er onder de kooplieden en het volk „niet sooveel drift was tot den oorlogh als voor desen, verhoopende dat alles geaccommodeert soude worden" [2]), en de Fransche ambassadeur, die sedert Mei in zijn' eenigszins gekleurden stijl uitvoerige berichten over den toestand begon te geven — berichten, veel belangrijker dan die van zijn' nu vertrekkenden Nederlandschen collega en in heel wat aangenamer vorm vervat ook, — ofschoon misschien te ver gaande als hij zegt, dat er niets was dan „un mouvement populaire et irregulier", verklaarde in dienzelfden tijd, dat Karel II in het geheel geene hevigheid, maar veel gematigdheid in zijne gesprekken toonde. Het waren vooral „Mr. le Duc d'York et sa cabale", die veel lust tot den oorlog hadden, schreef hij, maar ook hij twijfelde er niet aan, of er zou eene schikking getroffen worden. Het bedenkelijke was, wat hij ook wel inzag, dat Karel II van toegeven op de eischen, die eenmaal waren gesteld, niet zou willen weten, maar immers! de Staten zouden wel zoo verstandig zijn om hunne beurs, „qui peut souffrir une petite evacuation", te openen. Dat schijnt de algemeene gedachte geweest te zijn, die zeer zeker voor het grootste gedeelte aan Downing haren oorsprong te danken had; of is het niet, alsof we Downing hooren, wanneer York zelf aan Comenge verzekert, „que les holandois apres avoir fait quelque demonstration vigoureuse envoyeront icy des Ambassadeurs pour accommoder toutes choses"? Maar Comenge was voorzichtig: het eerste uitvoerige bericht, dat hij aan Lodewijk XIV over den toestand had gegeven, begon hij met de opmerking, dat het niets

---

[1]) Cunaeus aan den Griffier 6 en 13 Juni 1664, R. A.; de inhoud van dien van 6 Juni wordt vermeld Cal. of State Papers, Dom. Series, 1663—1664, p. 596.

[2]) De Wildt (secr. van de Adm. van Amst.) aan de Witt 3 Juni 1664, R. A.

buitengewoons is, dat soms de verstandigsten in hun oordeel falen; hoeveel gemakkelijker kon dan een minder verstandige — en zoo beschouwde hij zich zelf — dat doen [1]. De opmerking is hier waar gebleken en hoeveel dergelijke gevallen zouden wel kunnen worden opgenoemd!

---

[1]) Ik deel hier het een en ander mede uit Comenge's brieven van 5 Mei—9 Juni 1664, Aff. Etr.: cf. Bijlage XIVc en d. Over Comenge zie men J. J. Jusserand, A French Ambassador at the Court of Charles the Second, Le Comte de Cominges, from his unpublished Correspondence, London — 1892. De schrijfwijze Comenge en niet Cominges is hier aangenomen, omdat hij zelf zijn' naam nooit anders spelt.

HOOFDSTUK VIII.

Het Begin van de Vijandelijkheden buiten Europa.

In de laatste dagen van Juni was van Goch te Gravesend aangekomen. Weldra volgden naar de gewoonte van die dagen zijne entrée in de stad Londen, die echter niet zeer luisterrijk schijnt geweest te zijn, maar waarvan men beweerde, dat het de gebruikelijke was, en zijne publieke audiëntie's bij den Koning, bij de leden van het vorstenhuis en bij de voornaamste ministers [1]. Belangrijker dan deze waren de particuliere audiëntie's [2]), waarin milde verzekeringen van wederzijdsche welwillendheid en genegenheid tot het behoud van den vrede, maar daarnaast ook klachten over gebrek aan recht in de Republiek, over het optreden van de Oost- en West-Indische Compagnieën, in één woord over al de hangende

---

[1]) Zie het een en ander daarover in Bijlage XIVe. — Van Goch beschrijft de audiëntie op zijne gewone, droge manier in zijn' brief aan de St. Gen. van 11 Juli 1664. Men vindt zijne publieke en secrete brieven in de portefeuille's Engeland 1664 en 1665 op het R. A. Een verbaal over zijne zending bestaat niet; wel is er op het R. A. een „Brievenboek" van hem, waarin copieën van zijne brieven aan de Witt en de origineelen van de brieven van de Witt aan hem, die we trouwens in de minuten van de Witt ook vinden, terwijl ze allen in Deel IV van de Brieven gedrukt zijn. Eenige zijner brieven aan de St. Gen. en aan den Griffier zijn naar de copieën op het R. O. in overzicht gedrukt in den Calendar of State Papers, Dom. Series, 1663—1664 en 1664—1665.

[2]) Men vindt de eersten beschreven in van Goch's brieven aan den Griffier van 27 Juni, 4 en 18 Juli 1664, wier inhoud bij Aitzema V 86—90 woordelijk wordt medegedeeld. Kolonel Killigrew, die met van Goch was vertrokken, had hem zijne eerste audiëntie bij den Koning bezorgd, wat van Goch 30 Juni aan de St. Gen. schrijft; er is toen een zeer sterk gerucht geweest, dat Killigrew een geheim bevel zou hebben om eenige douceurs uit te deelen of dat hij „a little commission" van de Witt had; zie Brieven IV 314 en Lister III 346. De Witt zelf heeft het ontkend, Brieven IV 315, en evenzoo heeft Clarendon verzekerd, dat er niets van waar was, Lister III 348. Ook in Res. Gec. Raden Holl. is er niets over te vinden. Dat men echter van Killigrew's invloed wel iets schijnt te hebben gehoopt, zie d'Estrades, Lettres II 450; toch blijkt er verder niets van.

geschillen, klachten, die van Goch niet kon wegnemen door er op te wijzen, dat de kooplieden zoo „licht" met klagen waren. Ernstiger nog was het, dat eerst Karel II zelf, daarna York in sterker bewoordingen en eindelijk vooral Clarendon er hunne ontevredenheid over te kennen gaven, dat Engeland genoodzaakt was om de gewone jaarlijksche uitrusting ter zee aanmerkelijk te versterken door de toebereidselen van de Staten, waarvoor, naar zij beweerden, geene andere reden kon bestaan dan de klachten van het Parlement aan den Koning [1]). Wel trachtte van Goch het hierin opgesloten verwijt te ontduiken door te zeggen, dat de Staten hunne schepen uitrustten alleen om de koopvaarders te convooieeren, wat men het eene jaar sterker moest doen dan het andere, maar daarmede kon hij niemand om den tuin leiden. Zoo scheen het, dat het krachtig optreden der Staten om Engeland schrik aan te jagen, eene andere uitwerking zou hebben dan verwacht werd en wel, dat het de ontevredenheid tegenover de Republiek zou doen toenemen.

Inderdaad was die nieuwe klacht van Engeland over de uitrusting in de Republiek voorloopig eene van de eerste aangelegenheden, waarmede van Goch te doen kreeg. Er kwam daarbij nog iets anders ter sprake: zou men niet verstandig doen de vloten niet te laten uitzeilen? Reeds voordat van Goch in Engeland kwam, hadden Morrice en Downing aan Cunaeus hunne vrees te kennen gegeven, dat, als de vloten elkander ontmoetten, „wel lichtelijck eenige feytelycheyt" zou kunnen voorvallen. De vrees mocht gegrond heeten door wat er in 1651 tusschen Tromp en Blake was voorgevallen. In allerijl hadden de Staten na het ontvangen van het bericht van Cunaeus een' door de Witt opgestelden brief aan Karel II gezonden, waarin zij uitdrukkelijk de verzekering gaven, dat hunne vloot zich niet van de kust zou verwijderen, tenzij „eenige andere navale macht" in zee stak; in dat geval zouden zij om de retourvloot uit Indië en om de visschers te beschermen ook hunne vloot niet thuis kunnen houden; tot hunne geruststelling verzochten zij den Koning „bij rescriptie" eene dergelijke verzekering, als zij gaven, aan hen te zenden [2]). Het antwoord, dat Karel II gaf, toen van Goch hem dezen brief ter hand stelde, was ontwijkend;

[1]) Zooals boven (blz. 327) is medegedeeld, zijn de St. vooral wegens de geruchten over de uitrusting in Engeland tot hunne Res. van 16 Mei overgegaan. Nu is het waar, dat deze geruchten stellig overdreven zijn geweest, al werden er dan vóór 16 Mei reeds toebereidselen gemaakt om de gewone zomervloot in zee te brengen en in het laatst van Mei zeker meer dan dat, terwijl het bevel van Karel II aan York „to make ready a fleet of ships and others to second it" van 13 Juni 1664 O. S. (Cal. of State Papers, Dom. Series, 1663—1664, p. 614) stellig wel door een ander is voorafgegaan; cf. blz. 341.

[2]) St. Gen. aan Karel II 24 Juni 1664, bij Aitzema V 114; cf. Brieven IV 306.

wel verklaarde hij, dat hij, al moest hij door de toebereidselen in de Republiek eveneens meer schepen in gereedheid brengen, geene enkele vijandelijke bedoeling had — eene verklaring, die later uit naam van den Koning door Bennet werd bevestigd — van eene verzekering zooals de Staten die wenschten, kwam niets en evenmin werd hun brief schriftelijk beantwoord, hoe zeer de Witt daarop ook had doen aandringen. Het positieve antwoord, dat van Goch voorloopig kreeg, was, dat Downing „eerstdaegs", op alle punten gelast, naar den Haag zou terugkeeren. Hiervan mocht men wel zeker zijn, dat de Engelsche vloot, als zij gereed was, niet in de havens zou blijven; Clarendon had dat onmiddellijk aan van Goch gezegd en weldra werd het van verschillende andere kanten bevestigd, dat dit met 's Konings eer niet bestaanbaar kon worden geacht, ofschoon er eenigszins geruststellend werd bijgevoegd, dat men „de sinistre rencontres" wel zou weten te vermijden [1]). Uitdrukkelijk werd dit nader bevestigd in het schriftelijk antwoord, dat van Goch na lang aandringen en nadat hij zelf eene uitvoerige memorie had ingediend, waarin dit en andere punten werden uiteengezet, in het midden van Augustus kreeg [2]). Zeer toeschietelijk was Karel II niettegenstaande zijne vele verzekeringen van welwillendheid niet geweest. Wat hiertoe zeker had medegewerkt, was het feit, dat hij den brief der Staten als „a simple proposition", als een nieuw bewijs, hoe bevreesd zij toch eigenlijk wel waren, had beschouwd [3]). Daarom was het volkomen waar, wat van Goch als een vermoeden heeft uitgesproken, dat de brief meer „nadeel dan voordeel" in Engeland had gedaan [4]). Karel II was er door versterkt in zijne overtuiging, dat hij, zonder van zijn' kant iets toe te geven, op al zijne eischen satisfactie van de Staten zou krijgen. Wat misschien nog erger was, de brief had ook verontwaardiging gewekt en dat is eenigszins begrijpelijk:

[1]) Brieven IV 313 en 317.

[2]) Van Goch aan den Griffier 1 Aug. 1664, R. A., en cf. Brieven IV 327; van het schriftelijk antwoord van Karel II van 15 Aug. eene Holl. vertaling bij Aitzema V 112; in het Engelsch met de memorie van van Goch in een pamflet, Knuttel n⁰. 8862.

[3]) Dit schreef hij zelf aan zijne zuster Henriette van Orleans 27 Juni 1664 O. S. Een aantal van die brieven vindt men in Tome 26 van de Memoires et Documents, fonds Angleterre, Aff. Etr.; het belangrijkste er uit is, in het Fransch vertaald, uitgegeven door le Comte de Baillon, Henriette — Anne d'Angleterre, Duchesse d'Orleans etc. — Deuxième Edition, Paris — 1887; den hier geciteerden brief ald. p. 153. Een' anderen brief uit die collectie, die de stemming van Karel II zelf en die van het Engelsche volk, hoewel misschien eenigszins overdreven — het was van belang in Frankrijk een' goeden indruk te maken! — teekent, vindt men ald. p. 152; de datum 2 Juni 1664 O. S. is ald. niet opgegeven. In het algemeen is de collectie voor ons van weinig beteekenis.

[4]) Brieven IV 309.

terwijl de Staten aanboden hunne éene vloot niet te laten uitzeilen, zonden zij eene andere van zestien à zeventien schepen toch in zee; dat verweet Downing aan van Goch en later, toen hij in den Haag terug was, ook aan de Witt, er bijvoegende, dat hij zelf uit naam van den Koning in eene conferentie had verzekerd, dat men voor de Oost-Indische retourvloot in het geheel niet bevreesd behoefde te zijn; dat verspreidde hij ook in Engeland [1]. Al was dat nu de gewone vloot, die elk jaar in zee stak, toch moest het een' zonderlingen indruk maken op hen, die alleen naar den uiterlijken schijn oordeelden. Zoo was de geheele brief een misgreep, dien de Staten, als zij hier zoo lang hadden nagedacht, als zij gewoonlijk deden, misschien niet zouden hebben begaan; het was eene overmaat van voorzichtigheid geweest.

Was Engeland tot nog toe steeds als klager opgetreden, terwijl de Republiek meer eene passieve rol had gespeeld, dat begon sedert de maand Mei eenigszins te veranderen. Toen had de West-Indische Compagnie aan de Staten-Generaal bekend gemaakt, dat eenige Engelsche schepen onder kapitein Holmes, denzelfden, die in 1661 dreigingen tegenover de Nederlanders had geuit, zich hadden meester gemaakt van Cabo-Verde en dat zij drie schepen van de Compagnie hadden genomen; de Compagnie gaf tevens hare vrees te kennen, dat de Engelsche plannen zich veel verder uitstrekten en dat de geheele kust van Guinea — „het middel dat deselve genoeghsaem alleen doet subsisteren ende staende blijven" — gevaar liep; daarom vroeg zij gesteund te worden met twee oorlogsschepen, die tot convooi van hare schepen naar Guinea en ook tot verdediging van hare bezittingen aldaar zouden dienen [2]. Het verzoek werd niet onmiddellijk ingewilligd. De Staten besloten alleen het advies van de Admiraliteiten van Amsterdam en van Zeeland te vragen, maar toen dat kwam, werd het in handen van de Gedeputeerden tot de Engelsche zaken gesteld [3]) en daarmede was het voorloopig uit. De reden hiervan was zeker in de eerste plaats, dat men het bericht van de Compagnie niet als geheel betrouwbaar heeft aangenomen. Aan Downing werd dan ook bij zijn vertrek alleen verzocht om, als de zaak waar mocht blijken te zijn, aan zijn' Koning de vereischte bevelen tot teruggave van het

---

1) Id. 314 en Lister III 349; in welke conferentie Downing de in den tekst genoemde verzekering heeft gegeven, weet ik niet; dat hij ze heeft gegeven, is zeker; zie den aanhef van den blz. 344, noot 2 genoemden brief van de St. Gen.

2) Missive van 23 Mei 1664, bij Aitzema V 72; 18 Maart 1664 O. S. schreef Downing reeds aan Bennet, dat er te Amsterdam brieven uit Londen waren gekomen „that some of our ships should have very meanly declined the dutch ships there."

3) Res. St. Gen. 24 en 26 Mei, 9 Juni en cf. Res. Holl. 23 en 24 Mei 1664.

veroverde, tot het betalen van schadevergoeding en tot het voorkomen van dergelijke vijandelijkheden voor de toekomst te vragen [1]. Aan van Goch werd een dergelijke last opgedragen, terwijl men zorgde, dat hij en de andere gezanten voorzien werden van de stukken, die op het in 1661 voorgevallene betrekking hadden [2]. Men mocht hier Downing's waarschuwing gebruiken, dat dit niets dan woorden waren. Al verzekerde de Witt aan van Goch, dat zonder volledige satisfactie voor het misdrevene het behoud van den vrede onmogelijk was [3]), ook dat werd voorloopig door de houding, die de Staten aannamen, in het geheel niet bewezen. Een nieuwe aandrang van de West-Indische Compagnie om steun, eene maand na de eerste, bleef eveneens vruchteloos; de Staten vergenoegden zich in hunnen brief over de wederzijdsche vloten in eenigszins sterker termen op teruggave van Cabo-Verde aan te dringen [4]. Al had men geene officieele „advertentie", het vroeger voorgevallene had hier tot nadenken moeten stemmen. Was het de Oost-Indische Compagnie geweest, zonder eenigen twijfel zouden de Staten — in elk geval die van Holland — met meer kracht zijn opgetreden. Hare bewindhebbers, zoo werd het in een pamflet opgemerkt, werden gehoord in de Staten; die van de West-Indische Compagnie waren „maer supplianten" en konden niets doen dan „ootmoedige requesten inleveren" [5]).

Karel II antwoordde op de klachten van van Goch, dat hij over de zaak niet ingelicht was, maar dat hij, als de tijding waar mocht blijken te zijn, „naer eysch ende gelegentheyt van saecken" zou handelen. De Koning plaatste zich dus op hetzelfde standpunt als de Staten door de waarheid van de tijding als niet bewezen aan te nemen. Zoo deden ook York, Clarendon en andere staatslieden. Clarendon voegde er onmiddellijk en de Koning later bij, dat, als het waar was, waarover de Staten klaagden, satisfactie niet geweigerd zou worden en dat Holmes dan eveneens gestraft zou worden [6]).

---

1) Res. St. Gen. 5 Juni 1664.

2) Id. 13 Juni 1664; cf. Aitzema V 84.

3) Brieven IV 306.

4) Res. St. Gen. 20 Juni 1664 en blz. 344, noot 2; 5 Juli werd van Goch aangeschreven om alle schepen van de W. I. C., die in Engeland mochten worden opgebracht, te „arresteeren".

5) Klachte der West-Indische Compagnie tegen de Oost-Indische Compagnie deser Ver-eenighde Nederlanden voorgevallen in een Dialogue tusschen een Hollander, Engelschman en Fransman. Tot Middelburgh bij Paulus Klaessen Anno 1664 (Knuttel n°. 8861); de nalatige wijze, waarop de W. I. C. werd behandeld, wordt in dit pamflet zeer gelaakt. In het laatst van Mei stonden hare aandeelen op 14 %; Downing aan Bennet 20 Mei 1664 O. S., R. O

6) Zie de brieven van van Goch, genoemd blz. 343, noot 2.

Na de wijze, waarop de Staten de zaak hadden opgevat, hadden zij geen recht meer te verwachten dan wat deze verzekering hun gaf; de aankomst van nauwkeuriger berichten moest worden afgewacht.

De Staten kregen die in het midden van Juli door eene beëedigde verklaring, die een uit Guinea teruggekeerde schipper, die met eigen oogen het vijandelijk optreden der Engelschen had gezien, voor het Hof van Holland had afgelegd. Behalve de bevestiging van de tijding van het veroveren van het eiland Goeree bij Cabo-Verde [1]), wat in Februari was geschied, en van het nemen van eenige schepen van de West-Indische Compagnie, kwam nu bovendien aan het licht, dat elf Engelsche schepen, waaronder er waren, die de koningsvlag voerden, zich in April ook van het fort Tacorary [2]) op de Goudkust hadden meester gemaakt, dat zij zich voor d'Elmina hadden vertoond, waar zij tevergeefs getracht hadden nog een paar schepen buit te maken, en dat zij zich daarna hadden gewend naar Cabo-Corso, dat, toen de schipper vertrok, beschoten werd. De vrees, door de West-Indische Compagnie geuit, dat het op de geheele kust van Guinea voorzien was, scheen wel bewaarheid te zullen worden; de Engelschen hadden niet geschroomd, zooals Vertholen, zoo heette de schipper, ook nog verklaarde, openlijk te zeggen, dat dit hun doel was en dat zij daartoe nog meer schepen uit Engeland verwachtten; hij zelf had, terwijl hij te Axim op een' brief van den directeur-generaal Johan Valkenburgh wachtte, voor een Engelsch schip de vlucht moeten nemen [3]).

Redelijke twijfel kon nu niet wel meer mogelijk zijn. De Staten haastten zich, nadat de West-Indische Compagnie, met deze verklaring versterkt, nieuwe klachten had ingediend, van Goch te gelasten nogmaals op satisfactie aan te dringen [4]). Veel succes had hij daarmede niet. Al qualificeerde hij in zijne reeds genoemde memorie het optreden van Holmes als „violent, onreghtmatigh ende te eenemael onbillijck" [5]), in het schriftelijk antwoord daarop deed

[1]) Goeree ligt volgens Brandt, t. a. p., blz. 307, „een gooteling schoot" van het vasteland van Cabo-Verde; er wordt dan ook gewoonlijk van Cabo-Verde gesproken. Over het belang van de plaats voor den handel, zie Cal. of State-Papers, Col. Series, America and West-Indies, 1661—1668, p. 183, n°. 646.

[2]) Tacorary (ook Witsen genoemd) lag ten W. van d'Elmina; het is na de herovering door de Ruyter geslecht, Brandt blz. 325 en 329.

[3]) Deze verklaring van Andries Cornelissen Vertholen, schipper op het schip de Eendracht, van 19 Juli (21 Juli ter St. Gen. ingediend) bij Aitzema V 135.

[4]) Res. St. Gen. 23 Juli 1664; cf. Res. Holl. 22 Juli 1664; Aitzema V 136.

[5]) Brieven IV 331. Memorie en antwoord zijn genoemd blz. 345, noot 2. In het Engelsch luidden de in den tekst geciteerde woorden „without right, reason and equity"; er volgt minder krachtig: „which consequently cannot be endured, nor looked upon with a good eye".

Karel II het voorkomen, alsof het bericht, dat de Staten nu hadden, nog niet voldoende was door te zeggen, dat de terugkomst van Holmes moest worden afgewacht, vóórdat hij iets kon doen. Wel werd stellig verzekerd, dat Holmes, die in elk geval niet op bevel van den Koning kon gehandeld hebben, dan zou worden verhoord, maar van eene belofte tot teruggave van het veroverde, zooals de Staten wenschten, kwam niets. Wat erger was, er werd op gedrukt, — Karel II en Clarendon hadden dit reeds vroeger in gematigder termen gedaan — dat in elk geval eerst aan de klachten van de Engelschen over de West-Indische Compagnie moest zijn voldaan, waarbij de Koning niet naliet te wijzen op zijne goedertierenheid, daar hij bij het sluiten van het verdrag zoovele pretensie's van vóór 1659, waaronder de Ambonsche geschiedenis met name werd genoemd, had opgegeven, terwijl daarentegen de Staten nog niets hadden gedaan om hem tegemoet te komen. Tot zoover kon het antwoord niet zeer bemoedigend op de Staten werken, maar het slot was nog minder geruststellend. Dat behelsde eene nieuwe klacht over de West-Indische Compagnie, die niets meer of minder had gedaan dan den Koning der inboorlingen van Fantijn tegen de Engelschen op te stoken, die daarna, door de Compagnie ondersteund, het fort Cormantine had aangevallen, maar na een hevig gevecht was afgeslagen. In plaats van dus satisfactie te vragen voor vijandelijkheden, waarvan men alleen „informations and examinations of mariners and seamen, who selden know what they inform", had, zou het beter zijn, zoo eindigde het antwoord, dat de Staten voor die klacht, die „from the pregnant evidence and full information" van den Engelschen gouverneur van Cormantine bekend was, satisfactie gaven.

Het was duidelijk, dat het niet zoo gemakkelijk zou gaan het verlorene op vreedzame wijze uit de handen der Engelschen terug te krijgen en dat was geen wonder. De „Royal African Company" had machtige beschermers. De koninklijke familie, vele van de leden van het Hof en andere invloedrijke personen [1]) hadden aandeelen. Daarom was het niet te verwachten, dat de regeering de „Company" onmiddellijk zou dwingen de behaalde voordeelen op te geven, vooral niet ten gevalle van een land, waarmede de ver-

[1]) Zie een aantal namen van belanghebbenden, o. a. de Koningin, de Koningin-moeder, York, de Hertogin van Orleans, Prins Rupert, Buckingham, de Hertogin van Richmond, de graven van Manchester, Pembroke, St. Albans, Bath, Sandwich, Carlisle, Lauderdale, de lords Berkley, Craven, Lucas, Gerrard etc, genoemd in een stuk, Cal. of State Papers, Col. Series, America and West-Indies, 1661—1668, p. 120, n°. 408. Dat Karel II ook zelf geldelijk bij de „Company" betrokken was, blijkt id., Dom. Series, 1663—1664, p. 184, waar een „warrant" om voor hem 5,200 l. te betalen als zijn aandeel en voor de Koningin 400 l.

houding toch al zoo gespannen was. Er kwamen particuliere belangen in het spel, die, gevoegd bij de slechte stemming in het algemeen tegenover de Republiek, den toestand veel gevaarlijker moesten maken. Bovendien, de „Company" zelf, die in het begin van 1663 opnieuw georganiseerd was [1]), schijnt in dezen tijd niet zeer bloeiend geweest te zijn; van Goch schrijft, dat zij, als men haar het veroverde kon ontnemen, „ten eynde" zou zijn, en Comenge spreekt eveneens over „le mauvais estat des affaires de la compagnie Royale" [2]). Dit moest dus eene reden te meer zijn om te trachten te behouden, wat Holmes veroverd had. Vandaar het voorwendsel, dat men vóór Holmes' terugkomst niets zeker kon weten, want veel meer dan een voorwendsel kan dit niet geweest zijn [3]), en vandaar de eisch, dat eerst aan alle Engelsche klachten ten opzichte van de West-Indische Compagnie voldaan moest worden. Daardoor werd in elk geval tijd gewonnen; het zou nog lang kunnen duren, voordat al die klachten uit den weg waren geruimd. Downing sprak van niet minder dan twintig Engelsche schepen, die door de Nederlanders op de kust van Afrika waren genomen of in het drijven van handel met de inboorlingen verhinderd; hij mat het nadeel, aan Engeland daardoor toegebracht, zoo breed mogelijk uit en stelde het voor, alsof het nemen van die schepen en het veroveren van die plaatsen „voor eene ende deselve saecke" moesten worden gehouden en dat alles op eene wijze, die van Goch deed opmerken, dat het eene eigenschap „aen dien Heer" scheen, „wat vehement te sijn" [4]). De ambassadeur had beter gedaan er op te wijzen, dat die twintig schepen, voorzoover betrof den tijd na het sluiten van het verdrag van 1662, tot drie moesten worden teruggebracht, waarvoor de Staten bovendien reeds schadevergoeding hadden aangeboden; de overige pretensie's moesten dan dateeren van vóór 1662 en daarvoor was immers bij het verdrag een weg aangewezen om ze af te doen. Dan, er werden nog nieuwe klachten opgeworpen als die over het opstoken van den Koning van Fantijn en andere, die weldra genoemd zullen worden. Overal hadden de Engelschen in hun eigen oogen gelijk; dat ook de West-Indische Compagnie wel eens in haar recht kon geweest zijn, daar dachten zij niet in het minst aan. Inderdaad, de Staten mochten al zeer weinig hoop over hebben, dat zij zonder geweld tegenover geweld

[1]) Zie t. a. p., p. 119 vlg.
[2]) Brieven IV 332 en cf. 355; Comenge aan Lodewijk XIV 5 Mei 1664, Aff. Etr.
[3]) Zie het bericht, dat van Goch 26 Juli (Brieven IV 324) geeft van iemand, die een' kapitein, die onder Holmes bij Cabo-Verde was geweest, had gesproken; hoe onwaarschijnlijk het bericht op zichzelf ook is, het bewijst toch, dat men in Engeland wel op de hoogte was.
[4]) Brieven IV 321 en cf. 327.

te stellen het aan hunne Compagnie ontnomene zouden terugkrijgen. Zeer zeker waren zij zelf voor een gedeelte de schuld hiervan. Hunne flauwhartige houding bij het vorige optreden van Holmes op de kust van Afrika, wat de Witt tevergeefs zocht weg te cijferen door aan te voeren, dat men na het sluiten van het verdrag niet op die kwestie was teruggekomen, omdat men ze wilde afdoen op de voor alle pretensie's bij dat verdrag vastgestelde wijze [1]) — de zwakheid zat in de houding, die de Staten hadden aangenomen, toen de zaak bekend was geworden — en de wijze, waarop zij nu eerst de klachten van de West-Indische Compagnie hadden opgevat, moeten de Engelsche regeering aangemoedigd hebben om van haren kant niets toe te geven en tevens hare „Company" zooveel mogelijk te bevoordeelen.

Men heeft gewoonlijk aangenomen, dat Karel II aan Holmes bepaalde bevelen had gegeven om die vijandelijkheden te bedrijven, die hij begaan had. Toch is dit onwaar. Nergens was de handelsstrijd tusschen de Engelschen en de Nederlanders sterker dan op de kust van Guinea, nergens waren ook de aanspraken van de beide volken op de verschillende plaatsen meer verward en nergens gold het recht van den sterkste meer dan daar. De sterksten waren tot nog toe de Hollanders geweest. Het eenige middel voor de „Royal Company" om daar den begeerden goud- en slavenhandel te krijgen was hen vandaar te verdrijven. Dat plan, zoo dikwijls door verschillende kooplieden te berde gebracht, door York ook van ganscher harte toegejuicht, moest meer op den voorgrond treden, toen de kwestie over het verhinderen van het drijven van handel door de „Charles", de „James" en de „Mary" met het aan de West-Indische Compagnie toegeschreven plan om zich door oorlog aan de inboorlingen te verklaren van de geheele kust van Guinea, ja zelfs van de geheele kust van Afrika, meester te maken, met andere berichten over pogingen van de Hollanders om den Engelschen handel daar geheel en al te vernietigen, zoo zeer de hartstochten in beroering had gebracht [2]). In 1663 had de „Company" een uitvoerig vertoog bij den Koning ingediend, waarin werd aangetoond, dat de handel op Afrika een noodzakelijk iets was voor Engeland, dat zelfs het bestaan van de Engelsche koloniën in Amerika wegens den aanvoer van slaven vandaar er van afhing; in den breede werden daarna de voordeelen van dien handel voor Engeland opgenoemd

[1]) Id. 319.
[2]) Zie blz. 280 vlg. en eene serie van berichten van Juni—Sept. 1663 over het optreden der Hollanders, Cal. of State Papers, Col. Series, l.l., p. 146, n°. 507. Cf. ook Clarendon, Continuation, I, p. 427 vlg., waar echter het verhaal over de gebeurtenissen in Afrika zeer onvolledig is.

en daaraan werd de verzuchting toegevoegd, dat dat alles nu door de Hollanders bedreigd werd, terwijl de pogingen om satisfactie van de Staten te krijgen niet het minste gevolg hadden gehad [1]).

Wat de „Royal Company" met haar vertoog bedoelde, is duidelijk genoeg, al wordt er dan ook niet in gezegd, wat zij van den Koning verzocht. Het schijnt, dat het gevolg is geweest, dat Karel II daarna besloten heeft haar met drie oorlogsschepen te steunen [2]). De instructie voor Holmes, den bevelhebber van die schepen, behelsde echter alleen, dat hij, zoo noodig ook door geweld, de personen, goederen, schepen, factorijen etc. van de „Royal Company" moest beschermen en zorgen, dat de Engelschen vrij met de inboorlingen konden handelen; vooral moest hij passen op het schip, de „Gouden Leeuw" van Vlissingen, dat de meeste baldadigheden tegen de Engelschen had bedreven [3]). Dat was dus niets anders dan een last om defensief op te treden. Holmes is dien last ver te buiten gegaan, wat niet te verwonderen was, nadat de wijze, waarop hij vroeger was opgetreden, ongestraft was gebleven. Hij heeft zich later verdedigd [4]) door er op te wijzen, dat de Engelschen overal klachten hadden aangeheven over de Hollanders, die hun ook bij de rivier de Gambia schade hadden trachten te berokkenen, wat toch zeker wel een zwak voorwendsel was om zoovele openlijke vijandelijkheden te bedrijven, als hij gedaan had [5]). Hoe dit zij, dat hij zonder bevel van zijn' Koning heeft gehandeld, is met deze instructie voor oogen moeilijk te bestrijden; of hij evenzoo zonder bevel of in elk geval zonder medeweten van de „Royal Company" of van enkele voorname aandeelhouders is opgetreden, is eene vraag, die bij gebrek aan bewijzen niet te beantwoorden is [6]).

---

[1]) Zie dit vertoog, l.l., p. 175, n⁰. 618.

[2]) Het bevel daartoe is gedateerd 5 Sept. 1663 O. S., l.l., p. 159, n⁰. 554; hoogstwaarschijnlijk is dus het in noot 1 genoemde vertoog, waarvan de datum onbekend is, ook uit dien tijd.

[3]) Zie l.l., p. 285, n⁰. 954 en id., Dom. Series, 1664—1665, p. 235, n⁰. 19.

[4]) Zij werden beschuldigd den Engelschen daar twee eilanden, „Charles" en „James Island", te hebben willen ontnemen; zie id., Col. Series, p. 214, n⁰. 747.

[5]) Als noot 3 en cf. id., Dom. Series, l.l., p. 170, n⁰. 87. Wat van Goch 29 Dec. 1664 aan den Griffier (R. A.) schreef, dat Holmes beweerd had, dat hij commissie's van de Staten had gezien aan kapiteins op die kust om alles aan te tasten, wat den Engelschen toebehoorde, is zeer zeker overdreven; in zijne „examination" drukt Holmes zich niet zoo sterk uit. Het gaf de Witt aanleiding tot een krachtig vertoog, dat dit grove leugens waren (zie Brieven IV 430), terwijl de St. Gen. hunnen gezanten gelastten de onwaarheid van Holmes' bewering aan te toonen; Res. St. Gen. 10 Jan. 1665.

[6]) In verband hiermede is het niet onaardig op te merken, dat in October 1663 van Ruiven bevel ontving berichten te geven over den toestand van de W. I. C. zooals blijkt uit zijn' brief van 21 Oct. 1663, terwijl Downing tegelijkertijd over de uitrusting van de Comp. de noodige berichten verzamelde; zie zijn' brief aan Bennet van 16 Oct. 1663 O. S., R. O. Downing beweerde later tegenover de Witt (zie blz. 357), dat de „Company" uit eigen beweging had gehandeld.

Dat Holmes later niet gestraft werd, is zoo natuurlijk mogelijk, want toen hij in het laatst van 1664 terugkeerde, was de oorlog eigenlijk al begonnen en welke reden zou er toen bestaan hebben om iemand, die dan toch per slot van rekening eene daad had verricht, die aan de hofpartij en een deel van de kooplieden, die er voordeel uit konden trekken, in het bijzonder en aan het Engelsche volk, dat met blijdschap moest zien, dat de Engelsche handel ten koste van den Hollandschen werd uitgebreid, in het algemeen aangenaam moest zijn, 's Konings ongenoegen te betoonen [1]). Dat hij echter bij zijne terugkomst inderdaad in den Tower is gezet en dat hij tot tweemaal toe is verhoord [2]), dat bewijst des te meer, dat Karel II in dit geval niet schuldig is aan de felonie van het geven van een bevel tot het plegen van vijandelijkheden, voordat de oorlog verklaard was.

Het resultaat van de coup-de-main van Holmes was, dat Engeland op de kust van Afrika eensklaps eene veel sterkere positie innam, waardoor het kon verwachten, dat althans een gedeelte van het flinke woord werd bewaarheid, dat de Hertog van Albemarle tot van Goch had gesproken, dat het niet om de schadevergoeding voor enkele schepen ging, maar om „breder negotie of traffycq" voor het Engelsche volk, waarop van Goch al zeer naïef had gevraagd, of men die dan van de Hollanders moest hebben [3]). Zouden de Staten dat straffeloos toelaten, zouden zij zich tot klachten bepalen zooals zij tot nog toe gedaan hadden? Als zij dat deden, dan moesten zij tegemoet zien, dat het begin was gekomen van wat Engeland wilde: de Republiek uit hare hooge plaats als handelsmogendheid stooten en haar doen dansen naar het pijpen van de Engelschen. Gelukkig voor de reputatie van het bewind van de Witt zijn de Staten in hunne verwaarloozing van de belangen van de West-Indische Compagnie niet zoover gegaan; vrede behouden tot dien prijs, dat men moest aanzien, dat de Engelschen de Nederlanders „impune" van het hunne mochten berooven [4]), zou wel wat heel bedenkelijk zijn geweest.

---

[1]) Zie wat Coventry 27 Nov. 1664 O. S. aan Bennet schrijft over de stemming van York ten opzichte van Holmes; uit de woorden: „it was as great a breach of orders and in as high a point as could be," mag misschien worden afgeleid, dat Holmes ook niet op bevel of met medeweten van York heeft gehandeld; Cal. of State Papers, Dom. Series, 1664—1665, p. 92. Clarendon verzekert ten stelligste, dat, als de St. hadden willen wachten, Holmes gestraft zou zijn; zie zijn' brief aan Downing van 28 Oct. 1664 O. S., bij Lister III 364 vlg.

[2]) Als blz. 352, noot 5. 23 Maart 1665 O. S. kreeg Holmes pardon voor alles, wat hij misdreven had; l. l., 1664—1665, p. 268.

[3]) Brieven IV 323 en cf. 387.

[4]) Zie de wijze, waarop de Witt dit uitdrukt, Brieven IV 339.

en daaraan werd de verzuchting toegevoegd, dat dat alles nu door de Hollanders bedreigd werd, terwijl de pogingen om satisfactie van de Staten te krijgen niet het minste gevolg hadden gehad [1]).

Wat de „Royal Company" met haar vertoog bedoelde, is duidelijk genoeg, al wordt er dan ook niet in gezegd, wat zij van den Koning verzocht. Het schijnt, dat het gevolg is geweest, dat Karel II daarna besloten heeft haar met drie oorlogsschepen te steunen [2]). De instructie voor Holmes, den bevelhebber van die schepen, behelsde echter alleen, dat hij, zoo noodig ook door geweld, de personen, goederen, schepen, factorijen etc. van de „Royal Company" moest beschermen en zorgen, dat de Engelschen vrij met de inboorlingen konden handelen; vooral moest hij passen op het schip, de „Gouden Leeuw" van Vlissingen, dat de meeste baldadigheden tegen de Engelschen had bedreven [3]). Dat was dus niets anders dan een last om defensief op te treden. Holmes is dien last ver te buiten gegaan, wat niet te verwonderen was, nadat de wijze, waarop hij vroeger was opgetreden, ongestraft was gebleven. Hij heeft zich later verdedigd [4]) door er op te wijzen, dat de Engelschen overal klachten hadden aangeheven over de Hollanders, die hun ook bij de rivier de Gambia schade hadden trachten te berokkenen, wat toch zeker wel een zwak voorwendsel was om zoovele openlijke vijandelijkheden te bedrijven, als hij gedaan had [5]). Hoe dit zij, dat hij zonder bevel van zijn' Koning heeft gehandeld, is met deze instructie voor oogen moeilijk te bestrijden; of hij evenzoo zonder bevel of in elk geval zonder medeweten van de „Royal Company" of van enkele voorname aandeelhouders is opgetreden, is eene vraag, die bij gebrek aan bewijzen niet te beantwoorden is [6]).

---

1) Zie dit vertoog, l.l., p. 175, n°. 618.

2) Het bevel daartoe is gedateerd 5 Sept. 1663 O. S., l.l., p. 159, n°. 554; hoogstwaarschijnlijk is dus het in noot 1 genoemde vertoog, waarvan de datum onbekend is, ook uit dien tijd.

3) Zie l.l., p. 285, n°. 954 en id., Dom. Series, 1664--1665, p. 235, n°. 19.

4) Zij werden beschuldigd den Engelschen daar twee eilanden, „Charles" en „James Island", te hebben willen ontnemen; zie id., Col. Series, p. 214, n°. 747.

5) Als noot 3 en cf. id., Dom. Series, l.l., p. 170, n°. 87. Wat van Goch 29 Dec. 1664 aan den Griffier (R. A.) schreef, dat Holmes beweerd had, dat hij commissie's van de Staten had gezien aan kapiteins op die kust om alles aan te tasten, wat den Engelschen toebehoorde, is zeer zeker overdreven; in zijne „examination" drukt Holmes zich niet zoo sterk uit. Het gaf de Witt aanleiding tot een krachtig vertoog, dat dit grove leugens waren (zie Brieven IV 430), terwijl de St. Gen. hunnen gezanten gelastten de onwaarheid van Holmes' bewering aan te toonen; Res. St. Gen. 10 Jan. 1665.

6) In verband hiermede is het niet onaardig op te merken, dat in October 1663 van Ruiven bevel ontving berichten te geven over den toestand van de W. I. C. zooals blijkt uit zijn' brief van 21 Oct. 1663, terwijl Downing tegelijkertijd over de uitrusting van de Comp. de noodige berichten verzamelde; zie zijn' brief aan Bennet van 16 Oct. 1663 O. S., R. O. Downing beweerde later tegenover de Witt (zie blz. 357), dat de „Company" uit eigen beweging had gehandeld.

Dat Holmes later niet gestraft werd, is zoo natuurlijk mogelijk, want toen hij in het laatst van 1664 terugkeerde, was de oorlog eigenlijk al begonnen en welke reden zou er toen bestaan hebben om iemand, die dan toch per slot van rekening eene daad had verricht, die aan de hofpartij en een deel van de kooplieden, die er voordeel uit konden trekken, in het bijzonder en aan het Engelsche volk, dat met blijdschap moest zien, dat de Engelsche handel ten koste van den Hollandschen werd uitgebreid, in het algemeen aangenaam moest zijn, 's Konings ongenoegen te betoonen [1]). Dat hij echter bij zijne terugkomst inderdaad in den Tower is gezet en dat hij tot tweemaal toe is verhoord [2]), dat bewijst des te meer, dat Karel II in dit geval niet schuldig is aan de felonie van het geven van een bevel tot het plegen van vijandelijkheden, voordat de oorlog verklaard was.

Het resultaat van de coup-de-main van Holmes was, dat Engeland op de kust van Afrika eensklaps eene veel sterkere positie innam, waardoor het kon verwachten, dat althans een gedeelte van het flinke woord werd bewaarheid, dat de Hertog van Albemarle tot van Goch had gesproken, dat het niet om de schadevergoeding voor enkele schepen ging, maar om „breder negotie of traffycq" voor het Engelsche volk, waarop van Goch al zeer naïef had gevraagd, of men die dan van de Hollanders moest hebben [3]). Zouden de Staten dat straffeloos toelaten, zouden zij zich tot klachten bepalen zooals zij tot nog toe gedaan hadden? Als zij dat deden, dan moesten zij tegemoet zien, dat het begin was gekomen van wat Engeland wilde: de Republiek uit hare hooge plaats als handelsmogendheid stooten en haar doen dansen naar het pijpen van de Engelschen. Gelukkig voor de reputatie van het bewind van de Witt zijn de Staten in hunne verwaarloozing van de belangen van de West-Indische Compagnie niet zoover gegaan; vrede behouden tot dien prijs, dat men moest aanzien, dat de Engelschen de Nederlanders „impune" van het hunne mochten berooven [4]), zou wel wat heel bedenkelijk zijn geweest.

---

1) Zie wat Coventry 27 Nov. 1664 O. S. aan Bennet schrijft over de stemming van York ten opzichte van Holmes; uit de woorden: „it was as great a breach of orders and in as high a point as could be," mag misschien worden afgeleid, dat Holmes ook niet op bevel of met medeweten van York heeft gehandeld; Cal. of State Papers, Dom. Series, 1664—1665, p. 92. Clarendon verzekert ten stelligste, dat, als de St. hadden willen wachten, Holmes gestraft zou zijn; zie zijn' brief aan Downing van 28 Oct. 1664 O. S., bij Lister III 364 vlg.

2) Als blz. 352, noot 5. 23 Maart 1665 O. S. kreeg Holmes pardon voor alles, wat hij misdreven had; l. l., 1664—1665, p. 268.

3) Brieven IV 323 en cf. 387.

4) Zie de wijze, waarop de Witt dit uitdrukt, Brieven IV 339.

Reeds in Juli had Zeeland er ter Staten-Generaal op aangedrongen de West-Indische Compagnie „vigoureuselyck" te steunen en nog vóór Zeeland hadden de Gedeputeerde Staten van Stad en Lande aan de Staten-Generaal geschreven om het verzoek van de Compagnie in te willigen [1]. „Soo ten aensien van de reputatie van den Staet als om den grooten handel ende negotie, die met merckelijcke voordeelen op de voorschreven quartieren wert gedreven", kon men niet toestaan, dat de Engelschen bleven bezitten, wat zij op zulk eene onrechtvaardige wijze hadden veroverd; aldus luidde het advies der Admiraliteiten, dat nu op den eersten Augustus opnieuw ter Staten-Generaal werd ingediend. Daarom stelden zij voor de Compagnie bij wijze van leening met twaalf oorlogsschepen te steunen, waarvoor eene petitie van zesmaal honderdduizend gulden werd gevraagd, terwijl de Compagnie zelf zoo mogelijk nog twee oorlogsschepen daarbij zou moeten voegen [2]. Ofschoon de Admiraliteit van Friesland niet onvoorwaardelijk in het advies had toegestemd, daar zij verklaarde niets te kunnen doen, voordat de provincie Friesland de petitie had aangenomen, was het toch een goed voorteeken, dat de Staten van Holland er binnen eene week hunne goedkeuring aan hechtten, terwijl de Staten-Generaal eenige dagen later dit voorbeeld volgden [3]. De Admiraliteiten konden dus al vast met de uitrusting der twaalf schepen beginnen, al zou het wellicht nog geruimen tijd duren, voordat alle provinciën het consent in hare quote's voor de zes honderdduizend gulden zouden hebben ingebracht.

De West-Indische Compagnie mocht reden tot tevredenheid hebben, maar het was de groote vraag, wanneer de twaalf schepen gereed zouden zijn en of daarmede niet te veel tijd verloren zou gaan. En bovendien, als zij gereed waren, hoe zou men ze dan door het Kanaal krijgen, daar het niet te verwachten was, dat de uitrusting zoo geheim gehouden zou kunnen worden, dat de Engelschen er niets van merkten; wisten zij het doel van de uitrusting, dan zouden zij de schepen hoogstwaarschijnlijk niet ongemoeid laten voorbijgaan. Die bezwaren hebben geleid tot die vermaarde resolutie van den elfden Augustus 1664, waarbij besloten werd de Ruyter te gelasten zich met zijn eskader uit de Middellandsche Zee naar de kust van Afrika te begeven, daar Cabo-Verde en alle andere plaatsen, die de Engelschen veroverd hadden, te hernemen en die schepen, die den Nederlanders kwaad hadden gedaan of nog

---

[1]) Res. St. Gen. 4 en 25 Juli 1664.

[2]) Dit advies met eene memorie van de W. I. C. over de verlangde hulp, bij Aitzema V 90.

[3]) Secr. Res. Holl. 6 Aug.; Secr. Res. St. Gen. 9 en 11 Aug. 1664.

trachtten te doen, te straffen [1]). Vermaard mag die resolutie in twee opzichten worden genoemd: ten eerste om den moed van de Witt en zijne vertrouwden, die er uit spreekt, want zij kunnen zich moeilijk ontveinsd hebben, dat, als het eenmaal bekend werd, wat zij hadden gedaan, dat dan eene hevige verontwaardiging in Engeland zou losbarsten, en ten tweede om de allerhandigste wijze, waarop de Witt, nadat de Staten van Holland tot de zending van de Ruyter hadden besloten, de resolutie als een aanhangsel van die over de uitrusting van de twaalf schepen, ter Staten-Generaal deed aannemen zonder in het minst op eene onwettige wijze te handelen [2]). Het was een kunstgreep, waarvan de Witt gebruik had gemaakt, door het besluit tot het zenden van de Ruyter, nadat het in het secreet besogne [3]) van de Staten-Generaal conform het besluit van Holland was opgemaakt, ter Staten-Generaal op zulk een tijdstip en zóó te doen lezen, dat zij, aan wie het geheim niet mocht worden toevertrouwd, er niets van merkten; het was ook een kunstgreep om het te behandelen alleen bij de resumptie van de resolutie van den negenden Augustus, waarvan echter in de secrete registers deugdelijk aanteekening werd gehouden, maar wie zou zoo iets aan de Witt durven verwijten, wanneer hij aan de wijze, waarop zelfs de meeste geheime zaken bekend werden, denkt? Integendeel, men is geneigd lof toe te zwaaien aan den man, die zoo handig in een dergelijk geval het gebrek aan geheimhouding wist te boven te komen en die daarin zoo goed slaagde, dat de Ruyter zijn' last reeds lang had ontvangen, voordat de Engelschen er iets van merkten, en men is bovendien geneigd zich er over te verwonderen, hoe zulk eene resolutie in eene

---

[1]) Id. 7 Aug.; id. 11 Aug. 1664.

[2]) Zie van Wijn in de Bijvoegsels op Wagenaar XIII, blz. 122; Brandt, t. a. p., blz. 293 vlg.; Wicquefort III, p. 137 en de Jonge, II[1], blz. 316, noot. Van Ruiven schrijft 29 Nov. 1664, dat hij gehoord heeft „d'un des membres du bureau de leurs H. P.", dat „le dessein fut concipié par le secretaire de l'Admte d'Amsterdam et sollicité par le P. de Witt vers quêques membres de leurs H. P. a luy affidez à scavoir des provinces de Geldre, Hollande, Zelande et de Groningue, qu'ils ont été par cy devant induits a cela ayant cêt affaire été disposée en la presence de Monsr de Rinswoude et comm'on n'a pu être prêt en icelle, l'on a poursuivi le monday suivante lors president la Frize en tête sorte que le president n'a pû en telle de ne voir que cet affaire passe par devant celuy de la Frize lors President comme dit est, sans n'avoir rien compris, et pour rendre plus de lustre ceux de la Demence firent coucher la resolution sur la seance d'auparavant, president lors le Sr de Rinswoude pour la Prov. d'Utrecht". R. O.

[3]) De namen van de zeven personen, die daar tegenwoordig waren, bij van Wijn, t. a. p.; de daar als Diedwes gelezen naam moet gelezen worden Drews (Ged. van Groningen of Overijsel?).

veeltallige vergadering kon worden aangenomen, terwijl een deel der leden onkundig bleef van wat zij hadden helpen besluiten, hoe ook de president van de week [1]) de resolutie met den brief aan de Admiraliteit van Amsterdam, die verzocht werd den last aan de Ruyter te zenden en er tevens Valkenburg, den directeur-generaal op de kust van Guinea mede in kennis te stellen, onderteekende, zonder dat hij wist, wat zij behelsde.

Hoe dit zij, door hunne resolutie tot het steunen van de West-Indische Compagnie met twaalf schepen, toonden de Staten, dat zij niet geneigd waren de Engelschen zonder tegenstand hunne veroveringen te laten behouden. Wat hen hiertoe te eerder moet gebracht hebben, waren de berichten uit Engeland, dat daar nog meer schepen naar Afrika werden uitgerust, wat, niettegenstaande Karel II aan van Goch verzekerde, dat die schepen alleen bestemd waren om handel te drijven, tot voorzichtigheid moest aanmanen [2]). Dan — er waren nog andere onrustbarende tijdingen uit de West-Indiën gekomen. Den elfden Juli had de Compagnie ter Staten-Generaal bekend gemaakt, dat zij van haren gouverneur op Curaçao bericht had ontvangen, dat zich daar twee Engelsche schepen hadden vertoond, die eene commissie van den Hertog van York beweerden te hebben om alle schepen, die Spaansche waren aan boord hadden, te nemen [3]), een bericht dus, dat, hoewel niet in de eerste plaats de Nederlanders bedreigende, toch ook dezen moest verontrusten. Er bleek uit, dat de Engelschen overal in de West-Indiën met kracht begonnen op te treden.

Daartegen zouden nu de Staten zich gaan verzetten, in elk geval in zooverre, dat zij het hunne wilden verdedigen en het reeds verlorene herwinnen. Het was te voorzien, dat het bericht van de uitrusting van de twaalf schepen om de West-Indische Compagnie, over welke de Engelschen zoo veel te klagen hadden, te steunen, in Engeland een' zeer onaangenamen indruk moest maken. Al was er stellig nog altijd eene partij voor het behoud van den vrede, waaronder van Goch den Koning, de bisschoppen, verscheidene aanzienlijke heeren, bepaaldelijk Clarendon en Ormond, en zelfs het grootste gedeelte van de kooplieden noemde, „byson-

[1]) Dit was eigenlijk Kan, Ged. van Friesl., maar Reede van Renswoude als president van de vorige week teekende de geresumeerde resolutie van 9 Aug. (Zaterdag).

[2]) Van Goch aan den Griffier 1 Aug. 1664, R. A.; cf. Brieven IV 322 en 328. Van Goch spreekt van 10 koopvaarders en twee van 's Konings schepen, die bemand werden met 800 soldaten; zie zijn' brief aan de St. Gen. 18 Juli 1664, R. A.

[3]) Res. St. Gen. 11 Juli 1664; een extract uit den brief van 12 Maart 1664 van den gouverneur Matthias Becks met de memorie van de W. I. C. in een pamflet, bij Knuttel no. 8858.

derlyck bij dese tijdtsgelegenheyt, dat de casse sober, 't crediet kleyn, ende het volck onwilligh is" [1]), daar stond tegenover, dat ook deze allen over het gebrek aan recht in de Republiek klaagden, wat de Witt niet kon wegnemen met de opmerking, dat die klachten ongegrond waren en dat de Engelschen dikwijls vlugger recht hadden gekregen dan de Nederlanders zelf [2]). Het eenige middel om daaraan een einde te maken zou geweest zijn, dat de Staten voor alle klachten, die Downing in den Haag aanhangig had gemaakt, satisfactie gaven en dat zij daartoe niet geneigd waren, hadden zij reeds voldoende getoond. Dat ook Karel II niet zou toegeven, was opnieuw gebleken, toen van Goch eene gelegenheid had gezocht om hem het recht der Staten in zake de „Bona Esperanza" en de „Henry Bon Adventure" aan te toonen, waarop de Witt zeer sterk had aangedrongen; Karel II liet den ambassadeur in het geheel niet aan het woord komen, maar stelde de behandeling van die zaak tot later uit [3]). Onder die omstandigheden was het besluit van de Staten tot offensief optreden op de kust van Guinea tegen die Engelschen, die hun schade hadden berokkend, al was het dan alleen uit noodweer en daarom volkomen gerechtvaardigd, een zeer gevaarlijke stap, die de kans op het behoud van den vrede vrij wat geringer moest maken. Dat er door de oorlogspartij of liever door die partij, die den Hollandschen handel stelselmatig wilde belemmeren, hard gewerkt werd om de ontevredenheid tegenover de Republiek zooveel mogelijk aan te wakkeren, bleek uit de verschijning in dezen tijd van eene Engelsche vertaling van Selden 's Mare Clausum, waarmede samenhingen geruchten over plannen tot de handhaving van het dominium maris, volgens van Goch zelfs tot „in de gewesten van Africa ende elders" [4]), en nieuwe pogingen tot de bevordering van de Engelsche visscherij door het oprichten van een' grooten Raad daarvoor, waarvan York president werd [5]). Teekenend was het, dat men van „English and no English Flamingh" begon te spreken en dat van Goch zich genoodzaakt zag uit Westminster naar Chelsey te verhuizen om daardoor hun, die den vrede waren toegedaan, beter gelegenheid te geven bij hem aan huis te komen, omdat ze „scrupuleus" waren dat in het openbaar te doen [6]).

[1]) Brieven IV 309; „onwilligh" is hier natuurlijk geneigd tot oproer.

[2]) Id. 311.

[3]) Van Goch aan den Griffier 27 Juni 1664, Aitzema V 87.

[4]) Dez. aan de Witt 25 Juli, Brieven IV 323, en aan den Griffier 25 Juli 1664; de laatste wordt bij Aitzema V 137 opgegeven.

[5]) Van Goch aan St. Gen. 18 Juli 1664, R. A.; cf. Cal of State Papers, Dom. Series, 1663—1664, p. 549.

[6]) Brieven IV 310 en 323.

Hoe aangenaam van Goch aan Karel II was, wat hij zelf in zijne brieven niet vergat op te merken, dat nam niet weg, dat zijn verblijf in Engeland tamelijk nutteloos begon te worden [1]. Hij mocht op last van de Staten nogmaals spreken over een gezamenlijk optreden ten gunste van de Waldenzen, zelfs hier ondervond hij geene toeschietelijkheid meer. Het antwoord luidde, dat de Koning van de zaak niet voldoende op de hoogte was en dat de vroeger ingeroepen bemiddeling van Lodewijk XIV voldoende werd geacht [2]. Trouwens, de tijd was voorbij om ten gunste van derden tot samenwerking te komen. De hoofdzaak was, of men de kwestie's, die men onderling had, zou kunnen schikken, en daarvoor kon van Goch zoo goed als niets doen.

Het zwaartepunt van de onderhandelingen zou rusten op Downing, die na een verblijf van bijna twee maanden in Engeland naar den Haag terugkeerde [3]. Zijn verblijf in Engeland was den Nederlanders stellig niet ten goede gekomen. Comenge schrijft, dat hij alles deed om de hartstochten te doen ontbranden en dat hij overal vertelde, dat de zaken onmogelijk geschikt zouden kunnen worden dan na „une signalée victoire" [4]. Van Goch drukt er op, dat het wenschelijk was, dat Downing zoo spoedig mogelijk naar den Haag terugkeerde, omdat zijn invloed schriftelijk misschien minder groot zou zijn dan mondeling en niettegenstaande dat geloofde de man nog, dat Downing „den Staet niet en schijnt ongenegen te sijn" [5]. Inderdaad, er was een groot verschil tusschen den uiterst beleefden, timiden ambassadeur der Staten, die altijd vol betuigingen over het heil van den vrede was [6], en den onstuimigen, onbarmhartigen resident van Karel II, die ook wel bij elke gelegenheid de welwillendheid van zijn' Koning om den vrede te behouden uitte, maar die daarbij krachtig de Engelsche eischen vooropstelde. Toen zij afscheid van elkander namen, gaf Downing te kennen, dat hij terugkeerde om zijne belofte te volbrengen, „even of daermede wilde

---

[1] Comenge schreef 28 Juli 1664 aan Lionne: „L'Ambassadeur de Messieurs les Estats se voiant aussi inutile a Londres que celuy de France, s'est retiré a Chelsey, ou presentement, sans s'inquieter des affaires de son pays, il negotie dans son contoir avec les marchands de Hollande". Aff. Etr.

[2] Res. St. Gen. 1 Juli 1664; zie verder de memorie en het antwoord, genoemd blz. 345, noot 2, en cf. blz. 276.

[3] Karel II deelde aan Comenge mede, dat Downing wegens ziekte niet eerder had kunnen vertrekken; Com. aan Lodewijk XIV 21 Juli 1664, Aff. Etr.

[4] Comenge aan Lionne 12 Juni 1664, Aff. Etr.

[5] Brieven IV 310, 314 en 323.

[6] Karel II schreef aan Henriette d'Orleans: „if his masters be but as apprehensive of a warre with us as he in his discourse seemes to be, I may expect to have very good conditions from them"; dit citaat is uit den brief van 27 Juni 1664, die verder bij Baillon, l.l., is uitgegeven; zie blz. 345, noot 3.

seggen", voegt van Goch daaraan toe, „dat 't werck aldaer wel gedisponeert diende te vinden, tot de vereyschte satisfactie, of anders geen verblijf (immers soo het scheen) te promitteren" [1]. Dit was zeker, dat er veel van zou afhangen, hoe Downing den stand van zaken in den Haag zou vinden en vooral ook, hoe hij zijne indrukken daarover zou weergeven.

Bij zijne aankomst in het laatst van Juli werd Downing namens de Staten van Holland door de Witt gecomplimenteerd. Evenzoo lieten de Staten-Generaal hem weten, dat zijne komst hun aangenaam was [2]. Gingen deze complimenten gepaard met de noodige betuigingen van genegenheid tot het behoud van den vrede, ook Karel II uitte zijne welwillendheid daartoe in den brief, dien hij Downing als geloofsbrief had medegegeven, maar tevens drong hij er met klem op aan, dat de Staten de klachten zijner onderdanen nu eindelijk moesten afdoen [3]. Het was opmerkelijk, dat over die resolutiën van de Staten, die vóór Downing's vertrek waren genomen en waardoor tenminste aan enkele der Engelsche eischen was voldaan, werd gezwegen; evenzoo werd er met geen woord over de klachten der Staten over het optreden van Holmes gesproken. Als de Staten het nog niet geweten hebben, dan moet het hun uit dezen brief duidelijk zijn geworden, dat het voldoen aan eenige klachten niet den minsten invloed had gehad.

Dat bleek ook uit de eerste gesprekken van de Witt en Downing. De Witt had gevraagd, of Downing genegen was eene akte te teekenen om te verklaren, dat de schepen, die nu in Engeland voor Guinea werden uitgerust, die wegens hun aantal en wegens hunne sterke bemanning [4]) wel niet alleen bestemd konden zijn om handel te drijven, geene verdere vijandelijkheden zouden bedrijven en dat het reeds veroverde zou worden teruggegeven. Het laatste was hetzelfde, wat van Goch reeds tevergeefs aan Karel II had gevraagd en wat nu ook Downing weigerde. Met kracht wees hij de beschuldiging, die de Witt, afgaande op het bericht van van Goch [5], uitte, dat Holmes op commissie van Karel II zou gehandeld hebben, af; hij verklaarde, dat de „Royal Company" uit eigen beweging was opge-

---

[1] Brieven IV 323. Over Downing's instructie, die mij onbekend is, schrijft Comenge aan Lodewijk XIV 10 Juli 1664: „un assez desagreable personnage le Sieur Downing se trouvera a la Haye avec des instructions et pouvoirs pour conclurre ou pour rompre; Dieu veuille qu'il ne les estendra point selon sa fantaisie." Aff. Etr.

[2] Res. Holl. en Res. St. Gen. 31 Juli 1664.

[3] Karel II aan St. Gen. 13 Juli 1664 O. S., R. A.: cf. Aitzema V 90, waar het slot voorkomt.

[4] Zie blz. 356, noot 2.

[5] Genoemd blz. 350, noot 3.

treden om zich voor de vele verongelijkingen, haar door de West-Indische Compagnie aangedaan schadeloos te stellen, en wat de teruggave van het veroverde betrof, dat in elk geval eerst zaken van ouderen datum moesten worden afgedaan; bovendien, bij artikel veertien van het verdrag was immers bepaald, dat de partij, bij wie klachten werden ingebracht, twaalf maanden voor zaken, aan deze zijde van de Kaap de Goede Hoop voorgevallen, tot onderzoek zou mogen gebruiken, en dat onderzoek, zoo voegde hij hieraan later nog toe [1]), zou niet alleen de feiten zelf, maar ook de redenen, die tot die feiten geleid hadden, moeten omvatten. Voorzoover het eerste gedeelte van de door de Witt verzochte akte aanging, te dien opzichte herhaalde Downing de reeds door Karel II gegeven verzekering, dat die schepen alleen gingen om handel te drijven en verder merkte hij op, dat hij niet wist, wat zulk eene verklaring zou moeten behelzen: men was immers niet in oorlog en hoe kon men dan een' wapenstilstand of zoo iets gaan sluiten? Was dit gedeelte van zijn antwoord ontwijkend — hij meende er de Witt mede overtuigd te hebben — het andere gedeelte was duidelijk genoeg, hoeveel er dan ook op de redeneering viel af te dingen.

Daargelaten de wijze, waarop Downing het optreden van Holmes of van de „Royal Company," als men wil, trachtte te rechtvaardigen, het beroep op artikel veertien van het verdrag om het onderzoek te verschuiven was zeer zonderling [2]). De hoofdzaak van dat artikel was, dat de beide volken om inbreuken op het verdrag — en zoo mocht men toch zeker de daad van Holmes wel noemen — die door onderdanen van een van beide partijen werden bedreven, niet in oorlog zouden geraken, maar dat daarvoor de schuldigen alleen zouden gestraft worden. Inderdaad was er voor het onderzoek een termijn van twaalf aan deze en een van achttien maanden aan gene zijde van de kaap de Goede Hoop voor de regeering, bij wie de klachten werden ingebracht, vastgesteld, maar volkomen terecht toonde de Witt uit de redactie van het artikel aan [3]), dat het in dien tusschentijd aan den klager niet verboden was de schuldigen te straffen en schadevergoeding te zoeken. En al mocht er ook voor de redeneering van de Engelschen misschien iets zijn aan te voeren — men zou kunnen vragen, waartoe die lange termijn van onderzoek moest dienen, als toch de klager ondertusschen reeds vervolgde, wat hij zijn recht meende te zijn, —

[1]) Dit in zijn' brief aan Bennet van 26 Aug. 1664 O. S.; de Witt had toen nogmaals op zulk een akte aangedrongen en Downing antwoordde o. a. „that was the way of treating his footman, but that kings use first to examine before they did condemne their subjects and that not only the fact was to be considered but also the reason of it". R. O.

[2]) Het geheele antwoord van Downing in de beide passage's van Bijlage XIIr.

[3]) Zie Brieven IV 371 en II 12.

dat zij hier alleen voorwendsels zochten om het veroverde zoo lang mogelijk vast te kunnen houden, bleek zoo duidelijk mogelijk uit het feit, dat zij zelf tot nog niet anders hadden gehandeld dan de Staten nu deden. Immers, Downing had aanhoudend aangedrongen op het onmiddellijk geven van satisfactie voor alle klachten van de Engelschen zelf over het verhinderen van het handeldrijven van hunne schepen op de kust van Guinea en elders, zonder toen ook maar in het minst op dat artikel veertien te letten. Wil men hiertegen aanvoeren, dat dit voorbeeld niet van toepassing is, omdat Engeland zich, ten minste voor zoover de Oost-Indische Compagnie betrof, er toen mede had tevreden gesteld, dat de Staten, alvorens schadevergoeding te geven, nadere berichten hadden willen afwachten, dan kan een voorbeeld worden genoemd, dat door de Witt zelf is aangehaald en dat zeer zeker wel van toepassing is. In Juli 1663 was er door eenige Engelsche schepen, nog wel op Portugeesche commissie, een Nederlandsch schip, het „Wapen van Amsterdam", genomen, waarover de Staten in het begin van 1664 hun beklag bij Karel II hadden ingediend. Het antwoord, dat hun in eene memorie van Downing werd gegeven, luidde, dat dat schip oorspronkelijk een Engelsch schip, „the Merchants Delight" genaamd, was geweest, dat vroeger door de West-Indische Compagnie was buitgemaakt en dat het daarom niet kon worden teruggegeven [1]). Toch was er over dat schip nooit eene klacht bij de Staten ingediend. Dat voorbeeld toont opnieuw, hoe zwak de Staten, die zich zonder onderzoek, of het waar was, wat Downing had aangevoerd, bij diens verklaring hadden neergelegd, soms optraden, maar het toont bovenal, hoe de Engelschen zichzelf recht wisten te verschaffen zonder zich om de opvatting van artikel veertien, die zij nu huldigden, te bekommeren.

Het was zeer duidelijk na Downing's antwoord aan de Witt, dat van eene belofte tot teruggave van Cabo-Verde en Tacorary voorloopig niet de minste sprake zou zijn, al werd dan nu het eerste voorwendsel, dat men niet met zekerheid wist, wat er gebeurd was, niet meer aangegrepen. Zeer zeker heeft dit er toe bijgedragen om de Staten des te eerder tot hunne bovengenoemde resolutie te brengen, om de West-Indische Compagnie te steunen; zij werd eenige dagen na het eerste gesprek van Downing met de

[1]) Zie hierover Res. St. Gen. 26 Jan. en 13 Febr. 1664 en Downing's memorie van 3 Febr. 1663 O. S., R. A.; cf. Cal. of State Papers, Col Series, l. l., p. 65, n⁰. 205, waar eene petitie over het nemen van dat schip. Niettegenstaande het schip hernomen was, komt het ook nog voor in de later te noemen Engelsche pretensie-lijst.

Witt genomen. De bedreiging, door Downing eerst tegenover de Witt en daarna in eene memorie [1]), die vóór het nemen van die resolutie was ingediend, geuit, dat, als de Staten het onderzoek van hunne klachten niet wilden afwachten, maar zich zelf recht doen, de Koning dan geweld met geweld zou moeten keeren, had hare uitwerking gemist zooals bleek uit het antwoord, dat de Staten op de memorie gaven, dat zij zich met eene algemeene verzekering, dat het in Afrika veroverde na onderzoek zou worden teruggegeven, niet konden tevreden stellen, daar het door de Engelschen bedrevene als niet minder kon beschouwd worden dan „als openbaer oorlogh in seeker gewest van de werelt" [2]).

Ook dit kon men na Downing's antwoord als vast aannemen, dat het voldoen aan de eischen van de Engelschen eene conditio sine qua non was, voordat de klachten der Staten verhoord zouden worden. En die eischen, vooral die van de „Royal Company", namen een' steeds grooteren omvang aan. Het scheen, dat men alles wilde bijeenzamelen om aan te toonen, dat zij alleen uit noodweer had gehandeld. Behalve dat Downing spoedig na zijne terugkomst de reeds door Karel II geuite klachten over het opstoken van den Koning van Fantijn herhaalde, waarbij tevens gevoegd werd, dat een scheepje van eenen kapitein Bartwijck door de Nederlanders zonder eenig recht was genomen [3]), kwam hij met iets nieuws, dat van meer beteekenis was.

Het na de stichting der „Royal Company" krachtiger optreden van Engeland op de kust van Guinea had ook de Nederlanders of in elk geval Johan Valkenburg, den directeur der West-Indische Compagnie aldaar, die een voor dien post uitstekend geschikt man schijnt geweest te zijn, er toe gebracht op zijne hoede te zijn. Na de herovering van Cabo-Corso had hij in Juni 1663 een allermerkwaardigst geschrift opgesteld, dat hij zond aan François Selwijn, den agent der „Royal Company", die in Cormantine vertoefde. In den aanhef werd gezegd, dat het eene zaak was, „welcke alle de werelt en sonderlinge d'ervarene omtrent de gelegentheden van de custe van Guinea kennelijck is", dat den Staten, daar zij van de Portugeezen, die „altoos tegens alle en een yder hebben gemainteneert de gantsche Goutcuste van Guinea ende den aencleven van dien mitsgaeders de negotie aldaar vallende haer eygen te sijn", „de forten ende vasticheden in goeden oorloge hebben geconquesteert," door „'t recht van oorloge ende die daerop gevolchde

[1]) Memorie van 27 Juli 1664 O. S., R. A.; geheel opgenomen in de registers der St. Gen. op 6 Aug.

[2]) Res. Holl. 8 Aug. en Res. St. Gen. 9 Aug. 1664; de laatste bij Aitzema V 90 en 92.

[3]) Memorie van 4 Aug. 1664 O. S., R. A.

Tractaten met de Croone van Portugal" het bezit dier kust „indisputabel" toebehoorde. Daar zij deze „met spendue van veel goet en bloet" hebben verkregen, zoo gaat Valkenburg voort, moesten zij daarin door hunne naburen en bondgenooten — vooral door zulke goede vrienden als de onderdanen van den Engelschen Koning, voegt hij er nog naïef bij — niet „geturbeert" worden en toch, sedert „Uw Ed. Natie in deese quartieren sijn comen aen te landen," is juist het tegendeel gebeurd en heeft men „veelmaels voor de vrienden ende geallieerden geheel onbetaemelycke bejegeningen moeten vernemen." Na deze krachtige inleiding, waarin het bewijs, dat de Portugeezen oorspronkelijk de bezitters van die kust zijn geweest, omdat hun Koning nog den titel van Heer van Guinea droeg, wel wat zwak was, nam de redeneering een' keer. De „onbetaemelycke bejegeningen" van de Engelschen in het algemeen wilde Valkenburg overlaten aan het „oordeel ende decisie" der wederzijdsche souvereinen: aan de Staten dus om hunne rechten op het bezit van die kust te handhaven, als zij dat noodig vonden; aan den Engelschen Koning om daartegen op te treden. Zijn doel was alleen om „ons beneerstigende alle goede vrede ende vrientschap met uw Edele Natie te observeren en niettemin 't geene ons bevoolen en toevertrouwt oock wel te bewaeren en voor te staen", aan Selwijn te „insinueren", hoe de Engelschen „tegens expresse protestatie ende gedaene waerschouwinge van den 24en mey 1662 stilo novo" naast de Nederlanders te Tacocary eene loge hadden gevestigd „onder de vasticheidt", die de West-Indische Compagnie daar bezat, waartoe zij geen recht hadden, zelfs al had dat fort daar niet bestaan, omdat Tacocary aan Portugal toebehoord had [1]) en dus een eigendom van de Staten was. Het bleef niet bij die ééne insinuatie: precies dezelfde klacht werd ingebracht ten opzichte van Cabo-Corso, waar de Engelschen ook eene loge hadden gesticht. Ook deze plaats, zoo betoogde Valkenburg, behoorde aan de Staten, die haar in 1637 nog vóór del Mina hadden veroverd en waar de inboorlingen „door giften ende gaven" van de Engelschen eerst in 1647 tot opstand waren gebracht, terwijl zij hen ook bij het pas bedwongen oproer hadden opgestookt en de blokkade zooveel mogelijk belemmerd, zoowel door „bedeckte assistentie (die openbaer genoech is)" als door het zenden van verschillende schepen, waaronder de „Charles" en de „James" worden genoemd, die ze „genoechsaem geweldiger handt belet" hebben. Om het eigen-

[1]) Tacorary was gelegen onder Neder-Antha, waarvan Chaina de hoofdstad was; daaronder waren volgens Valkenburg Tacorary, Saconde en Abiari altijd „geprotigeert en daervoren door 't geven van tollen wegens hun visscherij ter zee en anders de Portugeezen tributaris geweest". Cf. blz. 348, noot 2.

domsrecht nu van de Staten èn op Tacorary èn op Cabo-Corso werd Selwijn, na eene ernstige aanmaning om dergelijke handelingen voortaan te laten, vriendelijk verzocht om de Engelsche vestigingen uit die beide plaatsen weg te nemen; werd hieraan niet voldaan, dan zou Valkenburg tegen de „Royal Company" protesteeren en dan achtte hij zich onschuldig „aen alle onheylen ende inconvenienten", die daaruit en uit de schade, den Nederlanders door de Engelsche vestigingen toegebracht — voor Cabo-Corso ter som van 40, voor Tacorary ter som van 20 marck „gouts" maandelijks — „op dese custe te water ofte lande souden mogen ontstaen en voortcomen" [1]).

Het was dit protest van Valkenburg, dat een nieuwe reden tot klagen aan Engeland gaf, maar de zaak werd eenigszins anders voorgesteld dan zij inderdaad was. Downing klaagde er over, dat Valkenburg had beweerd, dat de geheele kust van Guinea aan de Nederlanders toebehoorde en dat niemand anders er mocht handelen en over hetzelfde had de „Royal Company" in haar bovengenoemd vertoog haar beklag bij Karel II ingediend [2]). Inderdaad, Valkenburg had verklaard, dat de geheele kust van Guinea aan de Nederlanders toebehoorde, maar het was ook niets meer dan eene verklaring; hij had, zooals de Staten later in een uitstekend beredeneerd antwoord [3]) op Downing's klacht aanwezen, het recht van de Staten op die kust aan zijne meesters „gerenvoyeert", terwijl er van eene verwijdering van de Engelschen en evenmin van andere volken — Downing had ook gezegd, dat de Denen en Zweden bedreigd werden — van die kust in het geheel geene sprake was geweest. Alleen ten opzichte van Tacorary en Cabo-Corso had Valkenburg het recht der Nederlanders inderdaad in toepassing gebracht, maar ook daar had hij alleen „geinsinueerd", terwijl geene vijandelijkheden waren gevolgd. Welk een verschil dus, riepen de Staten uit, tusschen het optreden van Valkenburg en dat van Holmes, die in 1661 eene veel brutaler verklaring had afgelegd, waarop bovendien wel degelijk feitelijkheden waren gevolgd! Hoe konden de Engelschen met dat voor oogen zulke luide klachten gaan aanheffen en hoe konden zij zich op zulk eene verklaring beroepen om een' openlijken oorlog te beginnen!

De Staten hadden goed redeneeren; het was toch zonder eenig

---

[1]) Naar eene copie, die Downing overleverde bij zijne memorie van 20 Aug. O. S., R. A.; eene korte inhoudsopgave in Cal. of State Papers, Col. Series, l.l., p. 135, n°. 467; de datum is daar $^{1}/_{11}$ Juni en in de copie $^{3}/_{13}$ Juni 1663. Het protest werd door Huibert van Gazeldonck, oppercommies, aan Selwijn gebracht. Dat het te Londen hoog werd opgenomen, blijkt Pepys, Diary 7 April 1664.

[2]) Zie blz. 351 en Downing's memorie van 4 Aug. O. S., R. A.

[3]) Res. St. Gen. 8 Oct. 1664, bij Aitzema V 117.

resultaat. Zeer zeker is er in het optreden van de West-Indische Compagnie wel het een en ander geweest, dat niet volkomen in den haak was. De luitenant-admiraal van Holland zelf schreef aan de Witt, dat er een „chirurgijn" op de vloot was, die in Guinea was geweest en „die niet genoech weet te seggen, met wat grouwelijcke tirannien, die van de Westindische Compagnie de andere hebben bejegent" [1]). Bovendien, wat te zeggen van de „insinuatie" van Valkenburg aan Selwijn om zich uit Tacorary en Cabo-Corso te verwijderen [2])? Al was Cabo-Corso op de Portugeezen veroverd [3]), het was later ook in handen van de Zweden en de Denen geweest. In het algemeen waren de rechten, waren de aanspraken op die plaats en op die geheele kust zoo verward mogelijk. Even goed als de Hollanders meenden de Engelschen er recht op te hebben. Orde zou daar alleen dan mogelijk zijn, wanneer er een handelsverdrag tot stand kwam, waarin, zooals vroeger ter sprake was gebracht, eene verdeeling van de betwiste plaatsen werd vastgesteld. Zoolang dat niet bestond, zoo lang moest men aanhoudend voor botsingen, voor niet gerechtvaardigde handelingen van beide kanten vreezen, waarin nu de Engelschen de Hollanders schitterend de loef hadden afgestoken. Voorwaar, tot dat, wat Holmes had gedaan, waren de handelingen, die men de West-Indische Compagnie ten laste legde en waarop men zich beriep om Holmes' optreden te rechtvaardigen, niet voldoende.

Het allerzonderlingst was wel, dat men met die klacht over Valkenburg's declaratie eerst „nae jaer ende dagh", zooals de

---

[1]) Wassenaar aan de Witt 29 Sept. 1664, R. A.

[2]) In Sept. 1663 had Valkenburg Selwijn eveneens verzocht de Engelsche vestiging uit „Anchiang upon the Stranel, under the jurisdiction of the county of Fantijn", dat ook uit kracht van verovering op de Portugeezen aan de Staten behoorde, weg te nemen. Hierover is niet geklaagd, voor zoover mij bekend is. Eene inhoudsopgave van deze „insinuatie" in Cal. of State Papers, Col. Series, l. l., p. 158, n°. 553.

[3]) Het is bekend, dat del Mina in 1637 werd veroverd, maar dat toen ook Cabo-Corso is genomen, wordt nergens vermeld; zie b.v. Netscher, les Hollandais au Brésil, La Haye 1853, p. 91. Uit allerlei berichten meen ik ongeveer te mogen vaststellen, dat de Zweden er in 1649 een fort hebben gebouwd, dat de Denen dat in 1657 van hen hebben genomen en dat deze het bij contract (?) aan de Hollanders hebben overgedaan. In elk geval werd daarmede niet uitgemaakt, wie de oudste rechten op de plaats zelve hadden. Toen Karel II later tegenover van Goch de rechten, die de Engelschen meenden te hebben, verdedigde, beweerde hij, dat de grond daar aan de Engelschen toebehoorde, dat die er een fort hadden gebouwd en dat de W. I. C. het nog geen vier jaar geleden van hen had genomen; zie van Goch aan den Griffier 7 Nov. 1664, R. A. Dit is stellig niet geheel de waarheid, zooals Downing, nadat de Witt hem er op gewezen had, zelf aan Bennet schreef; zie Bijlage XIIx aan het slot. Clarendon, Continuation, I 376, zegt ronduit, dat de Holl.'s er waren vóór de Engelschen, waar nog wordt bijgevoegd, dat de Denen er vóór deze beiden waren.

Staten het uitdrukten, te voorschijn kwam en dat er reeds voor dien tijd, dus, voordat men onderzocht had, wat de Staten tot die zaak zouden zeggen, eene poging was gedaan om de geheele verklaring en meteen ook het doel van de „insinuatie" met geweld tegen te gaan. Weliswaar was er vroeger eene klacht over een gelijksoortig protest ingediend. In 1663, toen Downing de kwestie over de „Charles" en de „James" had te berde gebracht, had hij tevens gevraagd, of Jan Wilree, zich noemende Directeur-Generaal van de kust van Afrika, een bevel had ontvangen, zooals hij beweerd had, om den handel der Engelschen op die kust te verhinderen. Ook hier, evenals bij het protest van Valkenburg, werd de zaak scheef voorgesteld. Wilree had aan den bevelvoerder van de „James" te kennen gegeven, dat hij, omdat de West-Indische Compagnie in oorlog met Comany was, niet kon toestaan, dat de Engelschen daar en in de andere plaatsen, die belegerd werden, handelden [1]). Dat had de „Royal Company" eene ernstige klacht bij den Koning doen indienen, waarna Downing gelast werd de zaak voor de Staten te brengen op de wijze, waarop hij dat gedaan had [2]). Het schijnt, dat de „Royal Company" zich vooral ergerde aan den titel van Directeur-Generaal van de kust van Afrika namens de Staten-Generaal en de West-Indische Compagnie; het protest op zich zelf kon toch niet meer verontwaardiging opwekken dan reeds was uitgedrukt in de klachten over de belemmering, de „Charles" en de „James" aangedaan. De Staten hadden er zich mede vergenoegd, niettegenstaande Downing later nogmaals uitdrukkelijk tegen de verklaring van Wilree geprotesteerd had, op te merken, dat noch zij noch de West-Indische Compagnie ooit bevelen gegeven hadden of zouden geven om „omtrent de Geallieerden van desen Staet in 't generael, en specialijck ten reguarde van de Engelsche Natie soodanigh te handelen, dat daer door d' onderlinge verbintenissen eenichsints souden werden gekrenckt", wat, zooals zij er volkomen terecht bijvoegden, uit het protest van Wilree zelf bleek, daar hij in het begin daarvan te kennen gaf gelast te zijn „binnen de limiten van onse directie" met alle bevriende natie's vrede en vriendschap te bewaren [3]). Sedert was er geene sprake meer van geweest en men moest dus wel vermoeden, dat Engeland de verklaring der Staten als voldoende had aangenomen [4]). Had men over het protest

[1]) Eene copie van dit protest van 8 Nov. 1662 bij Downing's memorie van 27 Sept. 1663 O. S., R. A.

[2]) Zie Cal. of State Papers, Col. Series, l.l., p. 156, n⁰. 545.

[3]) Res. St. Gen. 18 Oct. 1663, bij Aitzema IV 1117.

[4]) Ondertusschen hadden Peter Proby en Martin Noett reeds 25 Sept. 1663 O. S. aan Downing geschreven: „If they disclaime it (n.l. de verklaring van Wilree) and leave their West India Company to be responcible, they will send us to a towne, where, there is noe house, unlesse wee pay our selves, per legem talionis" etc. B. M.

van Wilree onmiddellijk geklaagd, nadat het bekend was geworden, van het protest van Valkenburg, dat in elk geval van veel meer beteekenis was dan dat van Wilree, had men tegenover de Staten nog in het geheel geene melding gemaakt. Zoo kreeg er het allen schijn van, alsof men slechts naar voorwendsels zocht om de schuldenlijst der West-Indische Compagnie zoo lang mogelijk te maken [1]). Men kon nu, gesteund door de schadevergoeding, die men zich zelf reeds had verschaft, uitstekend gaan klagen; dat was immers de door Downing steeds aangeprezen weg: „geen woorden, maar daden"; dan eerst zouden de klachten gehoord worden.

Maakten zoo de geschillen tusschen de „Royal-Company" en de West-Indische Compagnie de voornaamste kwestie's uit, die den toestand tusschen de beide zeemogendheden steeds gespannen deden blijven, daarnaast bestonden nog andere nieuwe en verder de oude kwestie's, die wel eenigszins op den achtergrond geraakt, maar toch lang niet vergeten waren. Evenals ten opzichte van de West-Indische Compagnie was ook ten opzichte van de Oost-Indische eene nieuwe klacht ingebracht. Zij had het schip de „Hoopwell" voor de tweede maal verhinderd naar Porca te gaan, ofschoon de Koning van Porca zelf de Engelschen uitgenoodigd had daar te komen handelen [2]). De Oost-Indische Compagnie had die klachten beantwoord met eene over de mishandeling, door Engelschen aan de bemanning van haar schip, de „Lindeburgh", aangedaan [3]). Zoo bestond ook hier eene zekere spanning, die echter niet voor ernstige verwikkelingen behoefde te doen vreezen. De Engelsche Oost-Indische Compagnie werd in dezen tijd door hare Guineesche zuster zoo geheel in de schaduw gesteld, dat men van haar lang niet zoo veel hoorde als vroeger. Men lette op haar niet zoo veel, ofschoon ook te haren opzichte een aantal klachten hadden kunnen worden ingebracht, klachten, die met even veel of met even weinig recht als die van de „Royal Company" mochten genoemd worden. Zoo schreef Cunaeus in Februari 1663 aan de Witt, dat twee schepen uit Indië de tijding hadden gebracht, dat de Nederlanders daar zoo onbeschaamd werden, dat er eene proclamatie was uitgevaardigd, dat niemand op de kust van Malabar, van Goa af tot Kaap Comortin toe, mocht handelen, omdat zij na hunne veroveringen op de Portugeezen van die geheele kust en bovendien van de geheele Zuidzee meester waren. Al is de voorstelling, die

[1]) Merkwaardig is de verzekering van Coventry aan Pepys (Diary, 29 Mei 1664), dat de schade, door de Holl.'s aan de Royal Company toegebracht, niet meer dan 200 of 300 l. hoogstens bedroeg! Cf. ook Diary, 13 Juni 1664.

[2]) Memorie van 27 Juli 1664 O. S., R. A.

[3]) Res. St. Gen. 26 Aug. en 11 Sept. en cf. id. 3 en 15 Oct. 1664.

er van deze zaak gegeven werd, stellig overdreven — een directeur van de Engelsche Compagnie verzekerde aan Cunaeus, dat de „Engelsche President tot Bantam", van wien het bericht afkomstig was, „een grooten dronckaert en een man, die sij om sijn gedebaucheert leven ende quaet comportement thuys ontboden hadden", was — als men gewild had, zou ook hier eene schoone gelegenheid geweest zijn om de Oost-Indische Compagnie aan te vallen; bij de klachten over de declaratie van Valkenburg toonde men zich immers ook niet afkeerig van overdrijving en wat zou klinkender zijn geweest dan eene beschuldiging, dat èn in Guinea èn in de geheele Zuidzee de Nederlanders zich als heer en meester beschouwden! Toch, hoewel Karel II zelf er later gewag van heeft gemaakt [1]), bij de Staten zijn er geene klachten over ingebracht.

Zoo was er nog meer, dat bewijst, dat de Engelsche Oost-Indische Compagnie niet zulke invloedrijke beschermers had als de „Royal Company". Tegelijk met de tijding over de proclamatie van de Nederlanders in Indië was er een bericht gekomen, dat de Gouverneur-Generaal te Batavia geweigerd had aan de bevelen van de Staten tot overlevering van Poeloe-Run te voldoen [2]). Ofschoon de Engelsche Compagnie niet nagelaten had hare klachten daarover bij den Koning in te dienen, was er toch weinig werk van gemaakt. Men schijnt het bericht, niettegenstaande het gerucht aanhoudend de ronde deed [3]), niet te hebben geloofd. Wel heeft Downing eenmaal bevel ontvangen om er over te klagen [4]) en satisfactie te eischen voor de schade, daardoor toegebracht, en wel op de wijze, daarvoor bij het verdrag vastgesteld [5]), maar nog in

[1]) In „a brief Narrative of the late passages between his Majesty and the Dutch" etc., in December aan het Parlement ter hand gesteld en te vinden Parliamentary History IV 298 vlg.; daarin wordt gesproken over „the Declarations published by their Commanders both in the East and West Indies, interdicting all trade and commerce to all other nations, to the natives of those countries, because they call them their subjects". Cf. ook Pepys, Diary 8, 15 en 19 Febr. 1663/4.

[2]) Cunaeus aan de Witt 22 Febr. 1664, R. A.; cf. Clarendon, Continuation, I, p. 432.

[3]) Van Goch aan St. Gen. 27 Juni 1663, R. A.; cf. Pepys' Diary 29 Mei 1664.

[4]) Downing aan Bennet 29 Juli 1664 O. S., R. O.

[5]) Dit bevel bij Lister III 256 vlg. Het is daar gedateerd 30 Oct. 1663 O. S., maar het lijkt mij zeer onwaarschijnlijk, dat dit juist is en wel om reden, dat er vóór Februari geene melding van de zaak is gemaakt en eerder kon men er ook moeilijk berichten over hebben, omdat de bevelen eerst in Jan. 1663 (zie blz. 263) waren afgezonden. Wel bestaat de mogelijkheid, dat er op andere geruchten gedoeld is; er wordt n.l. in het bevel gezegd, dat „the effect of these orders (de bevelen tot overlevering) hath been frustrated (as we heare) by the States private letters to the Generall of Batavia and Governor of Banda Islands"; het bericht daarover behoeft niet bepaald uit Indië te zijn gekomen. In Downing's brieven van dien tijd wordt echter van de geheele zaak geene melding gemaakt en het is toch haast niet aan te nemen, dat hij een dergelijk bevel niet heeft uitgevoerd zonder er kennis van te geven aan zijne regeering, terwijl hij toch juist bezig was over de „Hoopwell" en de „Leopard" te klagen. Het eenige bezwaar om een lateren datum aan te nemen is het andere deel van de instructie, dat juist op de „Hoopwell" en „Leopard" betrekking schijnt te hebben (zie blz. 282, noot 3); echter, de mogelijkheid is niet uitgesloten, dat met dat gedeelte de nieuwe klachten over de „Hoopwell" bedoeld werden; dan zou het bevel uit Juli 1664 moeten zijn, wat ook hiermede overeenstemt, dat Downing 29 Juli O. S. (27 Juli O. S. had hij de klachten over de „Hoopwell" ingebracht) het in den tekst vermelde aan Bennet schrijft. Ik ben niet in staat deze kwestie op te lossen, omdat ik het stuk op het Record Office, waar het vandaan is, niet gezien heb. Zonderling is wel, dat Lister, ofschoon hij de instructie drukt, er in zijn' tekst (Vol. II, p. 254, is sprake van de „Hoopwell" en de „Leopard") geene melding van maakt en ze ook nergens citeert.

Juli gaf hij den raad om te wachten tot de aankomst van de retourvloot, die misschien nadere berichten zou brengen, en daarmede heeft de Engelsche regeering zich blijkbaar vereenigd. Aan den eenen kant is hier de houding van Downing eenigszins raadselachtig; hoewel hij eens geschreven heeft, dat hij, omdat hij met een „understanding and diligent people" te maken had, niet anders dan volkomen gerechtvaardigde en door bewijzen gestaafde klachten moest inbrengen [1]), maakte hij er toch gewoonlijk geene gewetenswroeging van om in elk geval in hooge mate te overdrijven en zoo de waarheid niet geheel getrouw te blijven; aan den anderen kant wekt de handelwijze van de regeering, die ten opzichte van de „Royal Company" zoo geheel anders optrad, verwondering.

Nog zonderlinger was het, dat ook, nadat de retourvloot in Augustus was binnengevallen, geene klachten werden ingebracht, ofschoon daarna de geruchten, dat Poeloe-Run niet was overgeleverd, bleven voortduren. Eensdeels kan worden aangenomen, dat hier de verzekering, die de Witt aan Downing had gegeven, dat het bestuur te Batavia er in had toegestemd het eiland over te leveren [2]), van invloed is geweest. Daar staat echter tegenover, dat men in Engeland die verzekering niet geloofd heeft, wat blijkt uit de verklaring van Morrice aan van Goch, dat men zich om Poeloe-Run niet meer zou bekommeren, maar wel elders schadeloosstelling zou zoeken [3]), terwijl ook Karel II zich er zelf nog in December over uitliet, dat het te vreezen was, dat men spoedig van een ander „damage and indignity" zou hooren, den Engelschen door het niet overleveren van Poeloe-Run toegebracht [4]).

[1]) Downing aan Bennet 8 Jan. 1663 O. S., R. O.

[2]) Id. 26 Aug. 1664 O. S., R. O.; wat Clarendon, Cont. I, p. 433, hierover zegt, is zeer onduidelijk.

[3]) Brieven IV 355 en cf. 406.

[4]) In het blz. 368, noot 1, genoemde „Narrative".

Toch was toen zijne vrees ongegrond. Inderdaad waren er te Batavia, toen de overlevering van het eiland daar was gevorderd, bezwaren gemaakt; men had er zich op beroepen, dat de bevelen, die de Engelschen getoond hadden, „defectueus" waren, maar toch was men het, nadat de akte van autorisatie van den Koning, die er zoo „bemorst, bemeuselt ende toegesteldt" had uitgezien, dat men er aan twijfelde, of de zaak wel in orde was, als echt was bezworen, over de overlevering eens geworden. De Staten konden dus toen gerust verzekeren, dat hunne ambtenaren niet in gebreke waren gebleven het verdrag uit te voeren, ofschoon zij ook heel goed wisten, dat de Engelschen, toen de gelegenheid hun geboden was, daarvan geen gebruik hadden gemaakt. Dat was hunne schuld niet en daarom konden zij later ook met eenig recht aan de Engelschen verwijten, dat zij met opzet zoo gehandeld hadden om de gemoederen te Londen te „inciteeren" [1]). Zoo scheen het inderdaad, maar de eigenlijke reden, dat er nooit officieele klachten over te berde waren gebracht, is toch wel geweest, dat het de Engelsche Oost-Indische Compagnie en niet de „Royal Company" betrof. Mag de onzekerheid, waarin men ten opzichte van Poeloe-Run [2]) verkeerde, ook van invloed zijn geweest, dan bewijst toch het feit, dat de nieuwe klachten, die Downing over de „Hoopwell" had ingediend, met lang niet zooveel kracht als vroegere klachten van de Engelsche Oost-Indische Compagnie werden vervolgd, dat die onzekerheid slechts bijzaak is geweest. Als het waar is, wat van Goch in Juli meldde, dat de Compagnie hare belangen ten opzichte van de groote schade, die zij door de Hollanders had geleden, aan den Koning had aanbevolen en dat deze beloofd had haren handel altijd te zullen beschermen, dan zijn èn aanbeveling èn belofte niet veel meer dan doode letters gebleven [3]).

---

[1]) In eene deductie (waarover later) van 9 Febr. 1665, bij Aitzema V 356 vlg.; dit is een antwoord op eene memorie van Downing van 20 Dec. 1664 O. S., waarin hij ook over Poeloe-Run had gesproken, niet zoo zeer om er nog over te klagen dan om het den Staten te verwijten. Cf. ook Brieven IV 412 vlg.

[2]) Dat er van wege de O. I. C. wel pogingen zijn gedaan om Poeloe-Run te behouden, blijkt uit het overigens zonderlinge bericht van Downing aan Bennet 18 Maart 1663 O. S., dat er een gerucht liep, dat zij onderhandelingen daartoe te Londen had aangeknoopt „for a sum of money and a yearly recognition of spice for his Maties family and something of that nature". 4 Aug. 1664 O. S. schrijft hij, dat de Witt hem heeft medegedeeld, „that not long agoe one that had a share in that Comp^y (n.l. de Engelsche) had made a proposition to the Director of the E. I. C. at Amsterdam that for such a yearly pention he would undertake to hinder the English from taking possession of that place". R. O. (Cf. blz. 87, noot 3).

[3]) Van Goch aan den Griffier 11 Juli 1664, R. A.

Naast de nieuwe kwestie's de oude. Zeer spoedig na zijne terugkomst had Downing ook deze opgerakeld in eene memorie, waarin hij de Staten aanspoorde om ze zoo spoedig mogelijk ten einde te brengen [1]). Dat was de wederopvatting van de taak, die hij bij zijn vertrek een oogenblik had losgelaten, het den Staten overlatende te zorgen, dat die taak hem licht werd gemaakt. Hoe ver waren zij ondertusschen gevorderd?

Om met het oudste te beginnen, de pretensie-lijst was inderdaad gereed gekomen. Twee dagen, nadat Downing zijne aankomst aan den president der Staten had medegedeeld, werd besloten hem hiermede in kennis te stellen en hem te verzoeken een' dag voor de uitwisseling te bepalen. Zonderling genoeg werd hij met dit besluit eerst op den zesden Augustus in kennis gesteld [2]) en ondertusschen had hij den vorigen dag in zijne bovengenoemde memorie de Staten ook ten opzichte van deze kwestie tot haast aangemaand, wat dezen aanleiding gaf er uitdrukkelijk op te wijzen, dat hier de schuld bij Downing lag en dat men „van deser zijde niet en was in mora" [3]). Was die uitroep minder gerechtvaardigd, daar men bijna twee jaar „in mora" was, dit geheele voorspel van het moeilijke werk om onder zulke omstandigheden als die van het midden van 1664 „amicable conferentiën" over pretensiën van jaren her te gaan houden, stelde duidelijk in het licht, dat er van toeschietelijkheid weinig sprake zou zijn. Bovendien scheen de haast, die Downing altijd had willen maken, nu plotseling bekoeld te zijn. Of was hij door de ongewone vlugheid van de Staten overbluft, toen hij op hunne mededeeling antwoordde, dat hij zijne stukken zou gereedmaken en daarna een' dag aanwijzen, waarbij hij later, toen hem de verklaring der Staten, dat zij niet „in mora" waren, werd aangekondigd, nog voegde, dat de Engelsche lijst ook nog in het Fransch moest worden vertaald [4]). Een paar weken later gaf hij plotseling te kennen „this afternoon or to morrow" de lijsten te willen uitwisselen. De Staten besloten, dat het den volgenden dag zou geschieden en zij gelastten tevens hunnen

---

[1]) Memorie van 26 Juli 1664 O. S., R. A.; in de registers der St. Gen. op 5 Aug. geheel opgenomen.

[2]) Res. St. Gen. 2 en 6 Oct. 1664; de agent de Heyde was met die mededeeling belast, die daar wel eens meer mede getalmd schijnt te hebben: 27 Aug. b.v. besloten de St. Gen. Downing om eene copie van de declaratie van Valkenburg te vragen; die Res. werd hem eerst 5 Sept. ter hand gesteld en ondertusschen had hij 30 Aug. reeds eene copie gegeven (zie blz. 364, noot 1); dit gaf hem onmiddellijk aanleiding om bij memorie van 27 Aug. O. S. opheldering te vragen, waarop de Staten besloten niet te antwoorden; Res. St. Gen. 6 Sept. 1664.

[3]) Res. St. Gen. 8 Aug. en Res. Holl. 7 Aug. 1664.

[4]) Res. St. Gen. 6 en 13 Aug. 1664; cf. Brieven IV 329.

Gedeputeerden er voor te zorgen, dat er eene „bondige" akte werd opgemaakt, dat na de uitwisseling geene nieuwe pretensiën meer zouden kunnen worden ingeleverd [1]).

26 Augustus had de conferentie plaats [2]). Aan niets bestond meer gebrek dan aan eensgezindheid. Van het teekenen van zulk eene akte, als de Staten wenschten, wilde Downing niets weten, daar hij het sluiten van de lijst op zich zelf als eene uitsluiting van het inbrengen van nieuwe pretensiën beschouwde. Eigenlijk vreesde hij, dat het doel van de Witt was om te voorkomen, dat, als de geruchten over het niet overleveren van Poeloe-Run bewaarheid werden, pretensiën van vóór 1659 in Indië, die alleen op voorwaarde van de teruggave van dat eiland waren vernietigd, zouden worden opgehaald [3]). Voorzeker was die vrees door niets gemotiveerd. De Witt zelf heeft het gezegd, dat de bedoeling der Staten was om artikel 15, dat over die pretensie's handelde „tot meerder klaerheydt" te brengen [4]), met andere woorden te zorgen, dat er geene pretensie's van vóór het verdrag van 1662 zouden kunnen worden te voorschijn gebracht, en er bestaat geene reden om aan de waarheid hiervan te twijfelen. Het was waarlijk geen wonder, dat het gebeurde met de „Bona Esperanza" en de „Henry Bon Adventure" de Staten voorzichtiger dan vroeger had gemaakt. Toch kregen zij hun' wensch niet vervuld. Downing, hoewel hij op verzoek van de Gedeputeerden eene concept-akte, die zij tot dat doel hadden opgemaakt, naar Engeland zond om er het oordeel van Karel II over te vernemen, bleef onverzettelijk en zijne regeering deed niet anders dan hij [5]).

Was het begin van de conferentie daardoor niet zeer bemoedigend, het einde was het nog minder. De Gedeputeerden hadden verzocht om bij iederen post de som, waarop de schade geschat werd, op te geven. Downing wilde ook dat niet doen, omdat het volgens zijne meening dan te vreezen stond, dat, als één post te hoog was opgegeven, ook de andere als overdrever zouden worden afgeschilderd. Ten slotte werd de conferentie afgebroken, zonder dat de lijsten uitgewisseld waren. De Gedeputeerden hadden mede-

---

1) Memorie van 15 Aug. 1664 O. S., R. A.; Res. St. Gen. 25 Aug. 1664.

2) Zie hierover Downing aan Clarendon 16 Aug. 1664 O. S., bij Lister III 334.

3) In den hierop betrekking hebbenden zin bij Lister III 334 moet natuurlijk voor: „if it should so fall out that Polaroon be restored" worden gelezen „that P. should not be restored". Ook in den gelijkluidenden brief aan Bennet komt „not" niet voor, maar zonder dat is het onzin.

4) Brieven IV 358; de datum van dien brief moet 29 Aug. en niet 29 Sept. zijn, zooals de inhoud bewijst.

5) Dit liet Downing eerst 11 Oct., toen de Staten hem voor de tweede maal door den agent de Heyde hadden laten vragen, of hij geen antwoord uit Eng. had, aan hen weten; zie Res. St. Gen. 18, 25 Sept. en 9 en 11 Oct. 1664.

gedeeld, dat zij hunne lijst zonder begrooting van de schade nog in het Fransch moesten overbrengen, waartoe zij twee à drie dagen dachten noodig te hebben, wat Downing niet ten onrechte deed opmerken, dat zij er anders reeds tijd genoeg toe hadden gehad. Precies twee dagen later herinnerde Downing de Staten er aan, dat de uitwisseling nog altijd op zich liet wachten [1]), wat daarna eindelijk op den tweeden September geschiedde.

Een van de wenschen van Downing, bij zijn vertrek in Juni uitgedrukt, was dan toch vervuld. Hoe lang zou het nu nog duren, voordat men al die pretensie's, die op de beide lijsten voorkwamen, had afgedaan, ja, voordat men aan de behandeling er van kon beginnen! De Staten hadden de lijst der Engelschen aan de belanghebbenden gezonden om er hunne bezwaren over te vernemen [2]). Downing zond die der Nederlanders naar Engeland. De commentaar, die hij er bij voegde, moest voor den afloop der vriendschappelijke conferentie's in de hoogste mate doen vreezen: wat de Oost-Indische Compagnie vroeg, „nothing can be more extravagant"; wat de rest betrof, dat waren pretensie's over Spaansche goederen in Nederlandsche schepen, ten tijde van Cromwell genomen, of over schepen, door op Portugeesche commissie varende Engelschen opgebracht, wat immers voor het sluiten van het verdrag van 1662 hun niet verboden kon geweest zijn. Als men maar voldoende inlichtingen zond, schreef Downing, dan zou hij de Staten „for their voluminous list" wel zoo betalen, dat zij zouden wenschen ze korter gemaakt te hebben [3]).

Het was inderdaad een heel boekdeel, die pretensie's, die de Nederlanders tegen de Engelschen bij elkander hadden gebracht. Het aantal bedroeg niet minder dan drie en zeventig, terwijl de Engelsche uit slechts drie en dertig posten bestond [4]). Zeker kwamen er zonderlinge zaken in de Nederlandsche lijst voor. Was het al vreemd te noemen, dat de Oost-Indische Compagnie schadevergoeding ging vragen voor een schip, dat zij in 1661, toen de Engelschen bezit van Poeloe-Run hadden willen nemen, had uitgerust om dat te verhinderen, daar de bevelen der Engelschen toen niet voldoende waren geweest, hoe kwam zij er bij om pretensiën op de lijst te

---

1) Memorie van 18 Aug. 1664 O. S., R. A.

2) Res. St. Gen. 3 Sept. 1664.

3) Downing aan Clarendon 26 Aug. 1664 O. S., bij Lister III 336.

4) Men vindt ze in: A Catalogue of the Damages for which the English demand reparation from the United-Netherlands. As also a List of the Damages, Actions and Pretences for which Those of the United Netherlands demand reparation and satisfaction from the English. Together with the Answer of the English, subjoyn'd to the several and respective Points of their Demands. London, printed for Henry Brome, at the Gun in Ivy-lane, 1664. (Knuttel, n°. 8876).

zetten over Nederlanders, die door Engelschen waren mishandeld. Dat waren zaken, die Downing voorzichtigerwijze uit de Engelsche lijst had weggelaten, maar die later met een aantal voorbeelden, dat ook de Engelschen genoeg dergelijke pretensie's hadden kunnen inbrengen, werden beantwoord. Zoo iets — en er waren er meer van zulk allooi — kon er alleen toe leiden, dat de Engelschen zegevierend konden uitroepen, hoe onredelijk de Hollandsche eischen en hoe gematigd de hunne waren. Volkomen gerechtvaardigd waren eischen als die over het door Holmes in 1661 bedrevene. Evenmin kon men er aanmerking op maken, dat er pretensie's waren over schepen, waaraan schade was toegebracht, terwijl Cromwell Oostende belegerde, wat Downing heeft gedaan door te zeggen, dat daardoor Karel II zelf even goed schade had geleden als de Nederlanders [1]; aan dergelijke zaken had de Koning zich blootgesteld door den termijn 1654 voor zaken in Europa te eischen. Het was daarbij alleen de vraag, of men later kon aantoonen, dat er ten onrechte schade aan die schepen was toegebracht, en zoo was het met de meeste zaken, waarover natuurlijk ellenlange disputen te verwachten waren.

In het algemeen echter was de lijst niet met de noodige voorzichtigheid opgesteld. Als het waar is, wat van Goch aan Comenge mededeelde, dat de Staten ze niet korter konden maken „pour eluder en quelque façon les demandes du Sr Downing" — en het heeft er allen schijn van, dat men dit inderdaad heeft willen doen — dan hebben zij eene groote fout gemaakt, al is het ook tevens hunne bedoeling geweest om op „toutes ces demandes" geene acht te slaan, als er kans bestond om tot eene goede schikking te komen. Karel II zelf wees Comenge op „les extravagances et ridicules griefs", waarvoor de Staten vergoeding vroegen, en Comenge moest toegeven, dat er vele onder waren, die noch gerechtvaardigd noch goed toegelicht waren [2]. Ook Morrice sprak in denzelfden geest tot van Goch; de lijst zou gedrukt worden, „opdat alle de werreldt daer van kennisse mogte draegen" [3]. Zoo maakte deze misslag der Staten, dat de toestand door de uitwisseling der lang verwachte lijsten slechter in plaats van beter werd.

De Engelsche lijst bevatte in hoofdzaak dezelfde pretensie's als die, die reeds in 1661 was overgeleverd. Enkele zaken — om b.v. de „Charles" en de „Experience", waarover vroeger zooveel

[1]) Downing aan Clarendon 29 Juli 1664 O. S., bij Lister III 332.

[2]) Comenge aan Lionne 15 Sept. en aan Lod. XIV 22 Sept. 1664, Aff. Etr.

[3]) Brieven IV 353; cf. van Goch aan den Griffier 19 Sept. 1664, R. A. Inderdaad is de lijst gedrukt (zie blz. 373, noot 4) en dat dat gedaan is met het doel, dat Morrice aangeeft, blijkt duidelijk uit de inleiding en uit de wijze, waarop de antwoorden op de Holl. pretensie's gesteld zijn.

beweging was geweest, te noemen — waren toegevoegd. Het was niet te ontkennen, dat de lijst beter in elkander zat dan die van de Staten, al zou dan ook hier, getuige de wijze, waarop de belanghebbenden het meerendeel der posten reeds hadden verworpen [1]), op het recht om er schadevergoeding voor te vragen veel zijn af te dingen.

Behalve de uitwisseling der pretensie-lijsten was er onder de oude kwestie's die over de vijf schepen, in Indië en op de kust van Guinea in het handeldrijven verhinderd. Zonderling genoeg deed Downing geene moeite om over de „Charles" en de „James", waarvoor reeds in Juni onvoorwaardelijk satisfactie was aangeboden, in conferentie te treden ten einde de schadevergoeding vast te stellen. Daarmede had men toch in elk geval kunnen beginnen. Nu scheen het, alsof hij met opzet die zaak achteraf hield, omdat men anders niet meer over twintig Engelsche schepen, waaraan door de West-Indische Compagnie schade was berokkend, zou kunnen spreken! Trouwens, de Staten zullen ook wel niet veel lust hebben gehad schadevergoeding te geven, terwijl de „Royal Company" die zelf reeds gezocht had en zonder dat het bleek, dat ook zij ten slotte op schadevergoeding te hopen hadden.

Wel trad Downing voor de „Hoopwell" en de „Leopard" op. Zoodra de Indische retourvloot binnen was, drong hij er op aan de zaak definitief te onderzoeken [2]). Niettegenstaande de Oost-Indische Compagnie, wier advies daarop werd ingeroepen, haar standpunt nogmaals verdedigde èn met de oude redenen èn door als laatste redmiddel aan te voeren, dat de Engelschen in dergelijke gevallen niet anders handelden dan zij gedaan had [3]), besloten de Staten binnen eene maand, nadat Downing's memorie was ingediend, te blijven bij hun reeds gedaan aanbod om langs staatkundigen weg eene „minnelijcke vergelijckinge" tot „redelijck contentement" te treffen [4]). Hier bleek het dan, dat zij er wel iets voor over hadden om den Koning ter wille te zijn door in zaken, die zij zelf „in allen gevalle disputabel" noemden, toe te geven. Volgens Downing was vrees hunne eenige drijfveer geweest, maar wat zou hij wel gezegd hebben, als de Staten na hunne resolutie uit Juni en terwijl de Compagnie geene nieuwe gegevens had gekregen om hare zaak te verdedigen, nu geweigerd hadden satisfactie te geven? Tegelijkertijd werd nogmaals satisfactie voor de drie schepen, die de West-Indische Com-

[1]) Zie blz. 278 vlg.

[2]) Memorie van 20 Aug. 1664 O. S., R. A.

[3]) Dit advies werd 15 Sept. ter St. Gen. ingebracht, nadat de Comp. 11 Sept. tot haast was aangespoord, en toch wist Downing 26 Aug. O. S. (Lister III 336) reeds den inhoud van een' brief der Comp. over die zaak mede te deelen!

[4]) Res. Holl. en Res. St. Gen. 25 Sept. 1664; de laatste bij Aitzema V 116.

pagnie in hun' handel belemmerd had, aangeboden [1]). Er bleef dus hier nog slechts over conferentie's te houden om het bedrag der schadevergoeding te bepalen [2]).

Zoover was men ook met eene andere kwestie gevorderd, die echter in de conferentie's zeker heel wat meer moeite zou opleveren dan die over de „Hoopwell" en de „Leopard." Dat was die over het voorkomen van dergelijke onaangenaamheden voor de toekomst, waartoe beide partijen reeds lang hun' wensch hadden uitgedrukt en waartoe de Staten ook na Downing's terugkomst weer hunne bereidwilligheid hadden te kennen gegeven [3]). Bij de vele moeilijkheden, die zich hierbij zouden voordoen, scheen nu nog eene nieuwe te zullen komen: de Witt had er zich tegenover Downing over uitgelaten, dat er een artikel zou moeten worden toegevoegd, dat Engeland tot teruggave van het in Guinea veroverde zou verplichten. Om een' dergelijken eisch te voorkomen wellicht en omdat hij het in het algemeen voordeeliger achtte zelf een concept voor te stellen dan er een van de Staten te ontvangen, diende Downing in het begin van September eene memorie in met de voorwaarden, die Engeland voor het sluiten van zulk een reglement stelde [4]).

Het spreekt haast van zelf, dat in de eerste artikelen de steeds door Downing verdedigde opvattingen werden gehuldigd, dat de handel op eene plaats alleen verboden zou zijn, wanneer zij èn te land en ter zee werd belegerd — maar dan ook alleen op die plaats en niet op andere, op dezelfde kust gelegen — en dat het bezit van een kasteel of eene versterking in de eene of andere plaats de eene Compagnie niet het recht zou geven den handel van de andere daar te verbieden; de geschillen daarover waren het immers vooral, die Engeland op de noodzakelijkheid van het sluiten van een reglement zoo sterk hadden doen wijzen. In de andere artikelen huldigden de Engelschen, evenals zij dat reeds vroeger ten opzichte van de streken buiten Europa hadden gewild, beginselen van zoo groot mogelijke vrijheid. Oorlog van ééne van beide Compagnieën met een volk „dans les limites de leurs respectives chartres" zal den handel van de andere Compagnie met dat volk niet verhinderen, behalve in in wapenen en ammunitie. Het sluiten van verdragen van alleenhandel door ééne der Compagnieën zal de andere niet verhinderen ook te handelen met het volk, waarmede zulk een verdrag gesloten is; de schade, daardoor aan de eerste toegebracht, kan zij alleen op de inboorlingen verhalen. Evenals ten opzichte van den handel

[1]) Downing aan Bennet 16 Sept. 1664 O. S., R. O.
[2]) Voor de „Hoopwell" berekent Pepys dit op 6.000 l., Diary 29 Mei 1664
[3]) Als blz. 371, noot 3.
[4]) Bijlage XVI. Cf. Downing aan Bennet 4 Aug. 1664 O. S., R. O.

ook ten opzichte van de scheepvaart beginselen van vrijheid. Goederen van de ééne Compagnie, genomen door de andere in schepen van vijanden van deze, moeten onmiddellijk worden teruggegeven met vergoeding voor er aan toegebrachte schade. Visitatie is alleen dan geoorloofd, wanneer een schip van de ééne Compagnie naar eene haven van een' vijand van de andere bestemd is, maar dan mag alleen naar ammunitie en wapenen worden gezocht.

Het groote verschil van dit concept met het vroeger als een soort ultimatum voorgestelde [1]) was, dat hier wederkeerigheid werd in acht genomen, terwijl het in het algemeen veel duidelijker ingekleed was. Het was in de eerste plaats een gelegenheidsreglement, dat kwestie's, waarover nu zoovele oneenigheden bestonden, moest en inderdaad ook zou kunnen voorkomen. Natuurlijk zouden daarna weer nieuwe moeilijkheden opkomen, die hier niet voorzien waren — zoo werd er in dit concept niet gesproken over het verdeelen van die plaatsen, waarop beide landen aanspraak maakten, wat na het daarover vroeger tusschen Downing en de Witt verhandelde wel opmerkelijk is — maar bij welk reglement of welk verdrag is dit niet het geval? In de hoogste mate blijkt het voor de omstandigheden gemaakte karakter van het concept wel uit het laatste artikel — een uitvindsel van Downing zelf trouwens, waartoe hij niet gelast was, maar dat hij zeer noodzakelijk had geoordeeld [2]) — waarin de herroeping van de declaratie van Valkenburg en ook van die van de Oost-Indische Compagnie, waarover echter slechts in zeer algemeene termen werd gesproken, werd geeischt; dit was het eenige artikel, dat ook door den toon, waarop het opgesteld was, aanstoot kon geven. De eenige aanmerking, die men op de andere artikelen zou kunnen maken, was, dat hier door Engeland beginselen van vrijheid werden voorgestaan, die het in Europa niet huldigde. Dat was het ook, wat de grootste moeilijkheid zou opleveren. Al zouden de Staten, zooals zij door het aanbieden van schadevergoeding voor de vijf schepen, door de Nederlandsche Compagnieën in het drijven van handel verhinderd, getoond hadden, geene bezwaren ten opzichte van de door Engeland gehuldigde opvatting van handel op belegerde plaatsen inbrengen, en al zouden zij zich er ook niet tegen verzetten, dat de beginselen van vrijheid, die zij in Europa altijd hadden voorgestaan, ook buiten Europa werden toegepast — dat hadden ten minste de Staten van Holland vroeger reeds getoond — het was te verwachten, dat zij tegelijkertijd eene poging zouden doen om

[1]) Zie blz. 102 en Bijlage IVc.
[2]) Downing aan Clarendon 26 Aug. 1664 O. S., bij Lister III 335.

Engeland te bewegen hun in zoo verre ter wille te zijn, dat die beginselen nu ook in Europa werden toegepast, en daar hadden zij recht toe. Zeer zeker zou zulk een reglement alleen buiten Europa grootendeels ten voordeele van Engeland komen, vooral in Oost-Indië, waar het nog zoo ver de mindere van de Republiek was en waar bijvoorbeeld eene bepaling als die over de verdragen van alleenhandel den Engelschen van groot nut kon zijn. Downing maakte zelfs de opmerking, dat het eigenlijk het beste was het verdrag alleen voor Oost-Indië te sluiten, daar Engeland het in Afrika en Amerika niet zoo zeer noodig had [1])! Maar al zouden de Staten terecht ook eenig voordeel uit het sluiten van het verdrag trachten te verwerven, veel hoop, dat hunne wenschen op dat punt vervuld zouden worden, mochten zij niet hebben. Dat hadden de vroegere onderhandelingen bewezen; dat was ook gebleken uit de wijze, waarop Downing nog onlangs hun voorstel daartoe had beantwoord.

Voorloopig bepaalden de Staten er zich toe om tegelijk met het aanbod van satisfactie voor de vijf schepen op Downing's voorstel te antwoorden, dat zij hoe eerder hoe liever daarover een „finael adjustement" tot stand wilden brengen. Uit eene vraag dienaangaande, die de Witt echter al heel spoedig aan Downing stelde, bleek voldoende, dat zijn doel was om tegelijkertijd op dezelfde grondslagen ook een verdrag dat in Europa zou gelden, op te maken. Downing's antwoord was eerst ontwijkend: hij verklaarde, hoewel niet geheel overeenkomstig de waarheid [2]), dat dat „a new matter" was, waarover hij geene instructie's had, en hij voegde er bij, dat men toch ook in 1614 en 1622 verdragen had gemaakt, die alleen buiten Europa, nog wel alleen voor Oost-Indië, golden. Naar Engeland schreef hij, dat er nu van het reglement weinig terecht zou komen, want de Witt was bij zijn' eisch gebleven [3]).

Inderdaad is dit het geval geweest. Ongeveer twee maanden, nadat Downing zijn concept had ingediend en nadat hij eenige malen op antwoord had aangedrongen, waren de Gedeputeerden van de Staten van Holland, die met het onderzoek er van waren belast, terwijl tevens het advies van de Admiraliteiten en van de Oost- en West-Indische Compagnieën was gevraagd, gereed. Niettegenstaande de bezwaren, die nu evenals vroeger door

[1]) Dez. aan Bennet 4 Aug. 1664 O. S., R. O.

[2]) Cf. blz. 325.

[3]) Downing aan Clarendon 9 en 23 Sept. 1664 O. S.; de eerste bij Lister III 344, de laatste, B. L., of aan Bennet, R. O.

de beide Compagnieën waren ingebracht [1]), dienden zij zonder direkt op het concept van Downing te antwoorden ook een concept in, waarbij de Engelsche artikelen zoo goed als geheel werden aangenomen; dat over de declaratie van Valkenburg en van de Oost-Indische Compagnie werd onbeantwoord gelaten. Daar echter tevens werd voorgesteld om het reglement „voor alle deelen van de Werelt" geldig te verklaren, waren de meeste artikelen op eene andere wijze geredigeerd, waardoor het geheel, in de breedsprakige taal der Staten vervat, een geheel ander aanzien kreeg [2]). Daar de Staten van Holland besloten het concept niet aan te nemen, maar ter Staten-Generaal voor te stellen om aan Downing in de eerst te houden conferentie te vragen, of hij „geautoriseerd" was het verdrag ook in Europa geldend te maken om „den uytval van dien gehoordt" er nader over te beraadslagen, was het duidelijk genoeg, dat men van dien eisch stellig niet zou afwijken. Daarmede moest alle hoop om het eens te worden vervallen. Wel deed van Beuningen nog een voorstel aan Downing om het verdrag dan alleen voor Guinea geldend te maken en, toen dit ronduit geweigerd werd, om het dan voor drie jaren te sluiten, maar ook deze voorslag had geen succes. Met eenig recht kon Downing er op wijzen, dat het vooral voor zulke ver afgelegen streken beter was geen reglement te maken dan voor zulk een' korten tijd; hij beloofde echter het advies van zijne regeering daarover te zullen vragen [3]). Of dat nog gegeven is, blijkt niet. Evenmin werd de resolutie van Holland ter Staten-Generaal ingediend. De omstandigheden — het was toen bijna November geworden — waren ook weinig geschikt meer om nog over dergelijke ingewikkelde kwestie's onderhandelingen te gaan aanknoopen. Het feit echter, dat men Downing op zijn voorstel in het geheel geen antwoord deed toekomen [4]), gaf dezen volop gelegenheid om over de slechte gezindheid der Staten uit te weiden.

In het algemeen was men dus in de eerste maanden na Downing's terugkomst ook met de oude kwestie's niet veel opgeschoten. Van den beginne af had Downing dit in zijne brieven voorspeld en weldra kwam hij weer op zijn oud thema terug, dat Engeland

[1]) Dat van de O. I. C. werd 2 Oct., dat van de W. I. C. 6 Oct. 1664 ter St. Gen. ingediend. Dat van de O. I. C. is mij onbekend; men vergelijke echter blz. 108. Dat van de W. I. C. vindt men in: Documents relative to the Colonial History of the State of New York etc., II 255 vlg.

[2]) Secr. Res. Holl. 23 Oct. 1664; alleen aan art. 10 van Downing's concept (art. 11 van dat van Ged.) was toegevoegd, dat men desnoods de daar bedoelde gastvrijheid in elkanders havens zou kunnen verbieden.

[3]) Downing aan Bennet 7 Oct. 1664 O. S., R. O.

[4]) In memorie's van 27 Sept., 12 en 27 Oct. 1664 O. S, R. A., had hij hierop nog aangedrongen.

niets te verwachten had en dat het alleen door nog meer de tanden te laten zien de Staten tot reden zou kunnen brengen [1]). Toch, wie zou ontkennen, dat de Staten alles hadden gedaan, wat men redelijkerwijze van hen mocht verwachten, vooral nu Engeland in het geheel geen oor bleek te hebben voor de klachten, die zij hadden ingebracht? Alleen in de kwestie over de „Bona Esperanza" en de „Henry Bon Adventure" waren zij stijfkoppig gebleven. Ook deze was door Downing in Augustus opnieuw ter sprake gebracht in eene memorie, waarin hij de resolutie der Staten uit Juni beantwoordde, een antwoord, dat de zaak evenmin verder bracht als de resolutie, die de Staten daarop in September namen [2]). Men mocht hier met Aitzema zeggen, dat het „niet als redicten" waren, ofschoon men de zaak ook „grammatice ende ethimologice" ging onderzoeken door te vragen, of „lis" alleen op „judicicle proceduren" of ook op „politique conferentien" kon slaan [3]). Nogmaals antwoordde Downing; nu niet in een breedvoerig vertoog, maar door aan de Staten te verklaren, dat Karel II besloten was geen papier meer aan de zaak vuil te maken, maar òf onmiddellijk satisfactie verlangde òf zijne onderdanen op eene andere wijze zou schadeloos stellen [4]). Hierbij handelde hij niet op bevel van zijne regeering, die nog altijd het vaststellen van een' dag, vóór welken satisfactie moest worden gegeven, schijnt gewild te hebben, waarvan hij zich echter steeds afkeerig was blijven betoonen; hij had daarom, nadat de resolutie van de Staten hem was ter hand gesteld, nogmaals gevraagd, of hij moest handelen zooals hij gelast was, en toen hij binnen twee weken daarop geen antwoord had ontvangen, sloeg hij uit eigen beweging een' middenweg in [5]), die in elk geval voldoende bewees, wat van Engeland hier te wachten was.

Daar Downing zich had beroepen op het oordeel van „alle gedisinteresseerde ende van de geheele Werelt", zoo verklaarden

[1]) In zijn' brief van 25 Juli O. S. aan Bennet: „I find here no inclination to a warre and as little to give his Ma^ty reall satisfaction"; zie verder b.v, zijne brieven van 29 Juli (bij Lister III 332), 2 en 9 Sept. 1664 O. S. etc., R. O.

[2]) Memorie van 11 Aug. 1664 O. S., R. A., en Res. St. Gen. 15 Sept. 1664 bij Aitzema V 95; in de registers der St. Gen. wordt alleen gezegd, dat het advies der Ged. zal worden aangenomen; het wordt daar niet opgegeven.

[3]) Aitzema V 90. — Comenge schreef 10 Juli 1664 aan Lionne: „comme il (n.l. Downing) a esté autrefois maistre d'escole dans les Barbades, il dit subtilement distingo, hoc intelligitur politice, quod est secundum intentionem regis, juridice nego, quia rex jurisditioni ordinariae submitti non potest. Que vous semble de ce jargon, il en inventera bien d'autres si l'on le laisse le principal directeur de cete affaire". Aff. Etr.

[4]) Memorie van 23 Sept. 1664 O. S., R. A.

[5]) Zie zijne brieven aan Bennet van 29 Juli, 9 en 23 Sept. 1664 O. S., R. O.

de Staten daarop, wilden zij toonen dit oordeel niet te vreezen en boden aan de beslissing over den „rechten sin" der woorden „litem inceptam prosequi" aan het een of andere Parlement in Frankrijk of aan eenig „Hoog-gericht" in Duitschland of aan zulk een neutraal Hof, als men met onderlinge goedkeuring zou kunnen aanwijzen, over te laten [1]). Dat was in elk geval een middel, waarbij men baat kon vinden. Mocht men er aan den eenen kant eene zekere toegeeflijkheid van de Staten inzien, aan den anderen kant blijkt er uit, dat zij er voorloopig niet aan dachten om hun standpunt op te geven. Zeker is de resolutie ook wel genomen om tegemoet te komen aan hen, die zoo niet aan den eisch der Engelschen toegeven dan toch iets wilden doen om van de zaak af te zijn [2]), waartoe ook kan hebben medegewerkt, dat men, hoewel geheel ten onrechte, juist in deze kwestie „le noeud de toute la principale contestation" zag [3]). Dat de Engelsche regeering het aanbod zou aannemen, was moeilijk te verwachten, waar Downing in Engeland had verklaard, dat hij zijne ziel voor het recht der Engelsche opvatting te pand wilde geven, ja, haar zelfs daarvoor verdoemd wilde laten zijn, en waar ook Clarendon duidelijk te kennen had gegeven de redenen, die van Goch voor het recht der Staten had aangevoerd, niet te kunnen aannemen [4]). Nadat de resolutie aan Downing was medegedeeld, gaf deze in het openbaar als zijne meening te kennen, dat het doen van dit aanbod niets was dan de gewone wijze van handelen van al dezulken, die het geld van een ander in handen hadden en het vooreerst niet begeerden terug te geven; meer terecht mocht hij daarop vragen, of men inderdaad geloofde, dat Karel II het zou goedkeuren om eene zaak, die tot nog toe tusschen de Staten en hem zelf was behandeld, aan eene „subordinate jurisdiction" te onderwerpen, terwijl men dan nog, wie weet hoelang, op de beslissing zou moeten wachten om daarna eerst aan de zaak zelf te komen. En toen van Goch het aanbod namens de Staten aan Karel II deed, toen antwoordde deze niets dan dat het er, nu men zoo ver gekomen was, niet veel meer toe deed, of men die eene kwestie al uit den weg trachtte te ruimen [5]).

[1]) Res. Holl. 10 Oct.; Res. St. Gen. 13 Oct. 1664.

[2]) Cf. blz. 333 en zie de beide passage's van Bijlage XIIs.

[3]) D'Estrades, Lettres II 489.

[4]) Brieven IV 317 en 335.

[5]) Downing aan Bennet 7 Oct. 1664 O. S., R. O., en van Goch aan den Griffier 31 Oct. 1664, R. A. Over het optreden van van Goch, die zeker met veel te weinig klem sprak, zooals zijne brieven bewijzen, schijnt men niet zeer voldaan geweest te zijn; zie wat de Witt hem (Brieven IV 362) op het hart drukt en cf. van

Dat mocht inderdaad in het laatst van October gezegd worden, maar ook de vroegere resolutie's der Staten, waardoor deze tot op zekere hoogte aan de Engelsche eischen waren tegemoet gekomen, hadden geene betere ontvangst genoten. Er was eigenlijk in het geheel niet op gelet. In het begin van October hadden de Staten het noodig geacht eene lange deductie tot verdediging van hun gedrag op te stellen, die hoofdzakelijk diende om het schriftelijke antwoord, dat Karel II in Augustus aan van Goch had gegeven, te weerleggen, maar die veel uitgebreider was dan dit: het was een overzicht van alle klachten, die van de zijde van Engeland waren ingebracht, niet alleen van die over staatszaken, maar ook van die van particulieren, waarvan eene breede lijst werd opgegeven, wat natuurlijk in de eerste plaats als antwoord op de door Downing daarover vroeger ingediende memorie bedoeld was, maar waarmede de Staten al even weinig succes zouden hebben als met al hunne andere moeite; daarop volgde een overzicht van alle klachten der Staten, te beginnen met het optreden van Holmes in 1661 en waarbij het arrest van de Nederlandsche schepen door den agent van Maltha met zooveel andere zaken niet werd vergeten [1]).

Het betoog, dat de Staten zooveel rechtvaardiger dan Engeland hadden gehandeld, was eenzijdig, dat spreekt van zelf; bij voorkeur waren die klachten opgenoemd, waaraan de Staten voldaan hadden en waaraan van de zijde van Engeland niet was voldaan, maar vergeten werd, hoe langzaam zij meestal hadden gehandeld, hoeveel aandrang Engeland dikwijls had moeten gebruiken en hoe lijdzaam zij zelf meermalen waren opgetreden, waar het de belangen hunner onderdanen gold. Toch, men kon er uit leeren, hoeveel de Staten vooral in den laatsten tijd hadden gedaan om Engeland tevreden te stellen ten einde vrede te behouden en hoe Engeland in dienzelfden tijd niets had gedaan om hun te believen. Het eenige antwoord, dat Karel II gaf, toen van Goch hem dit stuk ter hand stelde, was: „My Lord, waer sijn doch d'effecten van vergoedinghe van schaeden etc. ende gedemonstreerde promptitude van recht ende justitie in Hollandt, daer U Ex^tie van seght; het sijn maer woorden, geen effecten", waaraan

Goch's verdediging, ald. 369. Downing schreef aan Bennet 14 Oct. 1664 O. S.: „they doe also much laugh at van Goch stiling him selfe so often in his own letters Excellencie — and they believe he doth not so well remember the matters as how often that title is given him". R. O.

[1]) Res. St. Gen. 9 Oct. 1664, bij Aitzema V 99 vlg. en 107 vlg. met verschillende stukken, die er betrekking op hebben. Zoo vindt men de lijst van de particuliere zaken, die voor het Hof van Holland en den Hoogen Raad waren afgedaan, ald. 120; cf. wat van Goch 19 Sept., Brieven IV 352, over zulk eene lijst aan de Witt schreef. Bij de vele blijken van „complaisance" voor den Koning voegde de Witt nog het overzenden der Koningsmoordenaars! Zie Brieven IV 359.

toegevoegd werd, dat Downing over alle punten gelast was en dat de Koning daarvan niets zou afwijken [1]). Zoo was het steeds gegaan. Toen de Staten ten opzichte van de Engelsche klacht over het opstoken van den Koning van Fantijn reeds in September hadden besloten, dat, als de Engelschen de nieuwe beschuldigingen aan het adres der West-Indische Compagnie konden bewijzen, zij dan gereed zouden zijn te toonen, dat zij niet zouden gedoogen, dat de Nederlanders de Engelschen verongelijkten [2]), en van Goch ook dit besluit aan Karel II mededeelde, antwoordde deze alleen met het herhalen van het reeds zoo dikwijls gezegde, dat de Engelschen geen recht van de Staten konden krijgen. Spoedig daarop werd een briefje van Morrice aan van Goch overhandigd, dat behelsde, dat de Koning voortaan van ieder „adresse or application" ten opzichte van de klachten zijner onderdanen verschoond hoopte te blijven, daar hij die geheel aan Downing had overgedragen [3]).

Dit was dus zoo duidelijk mogelijk, dat de Staten met alle aanbiedingen van satisfactie voor deze of gene kwestie niets konden uitwerken. Pogingen van de Witt en van de Groot ook om met Downing een akkoord over alle hangende geschillen op te stellen mislukten volkomen. Onverbiddelijk eischte hij — en het blijkt uit de handelwijze van Karel II overvloedig, dat hij zich daartoe geheel op zijne instructie kon beroepen — dat men eerst alle klachten der Engelschen van den beginne af zou afdoen en dit weigerde de Witt, zooals te begrijpen is [4]). Niettegenstaande de weinige toeschietelijkheid van Downing deed de Witt toch in het begin van October een voorstel, dat men zou „oprechten eenige conventie", waarbij de Staten eerst overeenkomstig hunne daartoe reeds genomen resolutie vergoeding voor de vijf schepen, die in het handeldrijven waren verhinderd, zouden aanbieden; daarna zou de Koning beloven, dat de in Guinea genomen forten en schepen zouden worden teruggegeven, zooals de Staten dat steeds geeischt hadden, en dan zouden deze beloven, dat, als het waar

[1]) Van Goch aan den Griffier 24 Oct. 1664, R. A.; Downing's meening in Bijlage XIIw.

[2]) Res. St. Gen. 18 Sept. 1664 en bevestigd in de deductie van 9 Oct. In eene deductie van 9 Febr. 1665, bij Aitzema V 356 vlg. (zie later), wijzen de St. er op, dat zij evenveel reden hadden gehad om bij Eng. aan te komen met klachten over eene conspiratie te Batavia, door Engelschen tegen de O. I. C. op het touw gezet, als Eng. had om over het opstoken van den Koning van Fantijn te klagen; zij hadden dat echter gelaten, omdat zij geene voldoende bewijzen meenden te hebben, terwijl Eng. zoo geheel anders had gehandeld.

[3]) Van Goch aan den Griffier 19 Sept. 1664, R. A., en cf. Brieven IV 349.

[4]) Downing aan Bennet 16 Sept. 1664 O. S., R. O.

bleek, dat werkelijk door de West-Indische Compagnie die schade aan de „Royal Company" was toegebracht, waarop men de daden van Holmes trachtte te rechtvaardigen, ook daarvoor satisfactie zou worden gegeven. Onnoodig om te zeggen, dat Downing dien voorslag, die inderdaad niets verder ging dan wat de Staten reeds hadden aangeboden, niet gunstig beoordeelde, al meende de Witt dan ook, dat men het voorgestelde met „gene reden ter werelt" kon weigeren; Downing vergeleek het zelfs bij een ander „litem inceptam", ofschoon hij beloofde het aan den Koning te zullen overbrengen, waartoe hij het op schrift vroeg. Ook dit gewerd hem, maar hij was er nog minder goed over te spreken dan over het mondelinge voorstel, omdat hij beweerde, dat de Witt mondeling alleen over de terruggave der plaatsen had gesproken, terwijl hij nu ook die der schepen eischte, en dat eerst alleen voorwaardelijk van die terruggave melding was gemaakt, namelijk, als de tijdingen over het door Holmes bedrevene waar bleken te zijn, terwijl nu de belofte tot teruggave „absolutely" gevraagd werd [1]). Zeer zeker zou het al heel zonderling geweest zijn, als de Witt het voorstel mondeling aldus had gedaan — hoe kon men of hoe kon in elk geval de Witt nu nog denken over de mogelijkheid, dat Cabo-Verde of Tacorary niet genomen waren? — maar, hoe dit zij, uit die opmerking van Downing moest wel duidelijk blijken, hoe weinig kans van slagen het voorstel op zich zelf had.

Zoo was men hier gekomen tot een punt van stilstand. Op verdere toegeeflijkheid van de Staten kon men moeilijk meer hopen. Van Engeland, dat in het geheel geene toegeeflijkheid had betoond, was stellig ook niets te verwachten, ja, Comenge verklaarde — en het is ook hier niet de eenige keer, dat de opmerking, die hij maakte, waar zou geweest zijn — dat juist de stappen, die de Staten deden om de zaken te schikken, de zucht tot oorlog in Engeland steeds meer aanwakkerden [2]). Karel II mocht nu in zijne gesprekken met van Goch met dezen nog wedijveren in betuigingen van genegenheid om den vrede te bewaren — eene genegenheid, die hij verklaarde te hebben „tegens de inclinatie van bijnae het geheele gros van dit Rijck" [3]) — hij had moeten begrijpen, dat hij, als die betuigingen hem ernst waren, ook iets had moeten doen om dat te bewijzen en dat het niet aanging om alles van de zijde der Staten te vergen, die, al mocht hunne

[1]) Men vergelijke de Witt aan van Goch 10 Oct. 1664, Brieven IV 362, en Bijlage XIIv.

[2]) Comenge aan Lionne 9 Oct. 1664, Aff. Etr.

[3]) Van Goch aan den Griffier 19 Sept. 1664, R. A.

West-Indische Compagnie, al mochten zij zelf misschien ook het een en ander op hun' kerfstok hebben, toch zeker bij lange na niet zoozeer beleedigd hadden als zij zelf beleedigd waren en die, als zij alles hadden toegegeven, wat Engeland eischte, zich al bijzonder zwak zouden hebben getoond.

Toch was Downing nog geheel en al overtuigd, dat het eenmaal zoo ver zou komen. Ofschoon hij het niet verborg, dat men in de Republiek, vooral in Holland, alles deed om schepen uit te rusten, waarin hij tevens gelegenheid vond om zijne regeering aan te sporen ook niet stil te zitten en altijd op hare hoede te zijn, die drukte werd volgens hem alleen gemaakt om Engeland vrees aan te jagen; als men maar zag, dat de Koning volhield, dan zouden de Staten ten slotte voor de gevolgen van een' oorlog gewis terugdeinzen [1]). Met eene zekere voorliefde beschreef hij, hoe moeilijk het voor de Staten zou zijn om aan geld te komen, als de handel, de bron hunner inkomsten, stilstond [2]), hoe de Admiraliteiten moeite hadden om het noodige aantal matrozen bij elkander te krijgen, hoe de actiën van de Oost-Indische Compagnie steeds daalden [3]) en hoezeer de opbrengst van de retourvloot, die zoo lang in beven en vreezen was afgewacht, in vergelijking van andere jaren was tegengevallen [4]).

Nog eene andere reden was er, die volgens Downing van invloed moest zijn om de Staten den oorlog te doen vermijden. In October 1663 was er te Amsterdam eene pestziekte uitgebroken, die daar door een van Algiers komend schip schijnt gebracht te zijn [5]). Meer dan een jaar lang heerschte die ziekte in de groote koopstad soms in zeer hevige mate, zoodanig zelfs, dat er eene week van

[1]) Uit de vele voorbeelden citeer ik er één uit den brief van Downing aan Bennet van 26 Aug. 1664 O. S.: „I assure you in their hearts they are full of thoughtfullness and if his Ma^{ty} march right forward believe me he will bring them heer to refuse, but if he shrink in the least or neglect his opportunityes he and his people are for ever undone". R. O. Cf. b.v. ook Lister III 339.

[2]) Zie Bijlage XIIu.

[3]) Hier een lijstje over den stand dier aandeelen in het laatst van 1664 en het begin van 1665 naar Downing's brieven aan Bennet: 12 Aug., toen men bericht had van de nadering der retourvloot, stegen ze tot 484; daarna: 19 Aug.: 470; 30 Sept.: 473; 21 Oct.: 446; 28 Oct.: 454; 2 Dec.: 428; 6 Dec.: 423; 20 Dec.: 420; 6 Jan.: 407; 10 Febr.: 402; 14 Febr.: 400; 21 Febr.: 398; 28 Febr.: 397 (de data zijn O. S.).

[4]) Zij werd berekend op 75 ton goud of 700.000 £ en andere jaren was het wel eens 1 mill. £; het dividend was 27½ %. Downing aan Bennet 12 Aug. 1664 O. S., R. O.

[5]) Downing aan Bennet 4 Dec. 1663 O. S., R. O.

meer dan duizend slachtoffers was [1]), eerst later werden ook enkele andere steden in Holland, vooral Leiden en den Haag, aangetast. Het gevolg was, dat reeds in November 1663 in Engeland een bevel was uitgevaardigd, dat alle uit Amsterdam komende schepen te Tilburnehope, drie mijlen beneden Gravesend, quarantaine moesten houden: de goederen moesten daar worden ontladen en veertig dagen lang in daartoe ingerichte pakhuizen bewaard worden; de schepen noch de passagiers mochten verder komen [2]). In onze negentiende eeuw verbaast men zich niet meer over een' dergelijken maatregel, al was de termijn van veertig dagen wat lang; toen dacht men er anders over. Niettegenstaande Spanje, Frankrijk en sommige andere landen dezelfde voorzichtigheid in acht namen, was men er in de Republiek zeer verontwaardigd over, vooral ten opzichte van Engeland, omdat men dacht, dat de maatregel daar een gevolg was van het ongenoegen tegenover de Staten [3]). Zeker heeft men er op gespeculeerd om van het onheil, dat Holland trof, voordeel te trekken. Downing wierp de vraag op, of Engeland er niet van zou kunnen profiteeren om een deel van den handel in Fransche wijnen te bemachtigen, en Oudart, die juist in den Haag was, bracht zelfs het oude plan van Clarendon ter sprake om geld en kooplieden naar Engeland te lokken, wat nu zoo gemakkelijk zou gaan [4])! Toch kan het natuurlijk niet den minsten twijfel lijden, dat de eischen der hygiène hier hun' invloed deden gelden. Allerlei pogingen, door de Staten aangewend, om de quarantaine te doen opheffen waren vruchteloos; het eenige, wat Karel II in December toestond, was, dat de duur der quarantaine van veertig op dertig dagen werd gebracht [5]), maar weldra werd het verbod op eene andere wijze verscherpt. Het bleek namelijk — Downing verzekert dit ten stelligste — dat de goederen uit Amsterdam naar Rotterdam werden gevoerd en zoo toch Engeland bereikten. Toen ging men er toe over om ook de schepen uit de Maas quarantaine te doen houden en in Mei werd besloten denzelfden maatregel ook op de schepen uit Zeeland toe te passen, ja, men strekte het tot Vlaanderen

[1]) Id. 2 Sept. 1663 O. S., R. O.; daarin wordt het aantal 1041 voor die week genoemd en te Leiden 250; in Aug. was het steeds boven de 900; daarna daalde het. Het is zonderling, dat Bontemantel, die de pest van 1655 vermeldt (zie Kernkamp's uitgave, II 521), over die van 1664 in het geheel niet spreekt.

[2]) Cunaeus aan de St. Gen. 9 Nov. 1663, R. A.

[3]) Zie Aitzema IV 1122.

[4]) Downing aan Bennet 26 Aug. 1664 O. S. en Oudart aan Williamson 9 Nov. 1663, R. O.

[5]) Karel II aan de St. Gen. 15 Dec. O. S. als antwoord op den brief der Staten van 14 Dec. (niet Nov., zooals Aitzema IV 1121 zegt) 1663; verdere brieven der Sta. van 12 Maart en 9 April 1664. R. A.

uit, omdat men vreesde, dat de winst-bejagende Amsterdamsche kooplieden wel middelen zouden vinden om hunne waren langs die gewesten te vervoeren [1]). In Augustus en September, toen de ziekte op het ergst was, volgden eerst van Schotland, daarna van Frankrijk en toen van Engeland bepalingen, dat alle schepen uit de Republiek tot 1 December quarantaine moesten houden [2]), wat ongeveer met een geheel verbod van handel gelijk stond. Men had er eenig recht toe om aldus te handelen, want de maatregelen, die in de Republiek werden genomen om de besmetting tegen te gaan, hadden blijkbaar zeer weinig te beteekenen [3]). Toch, de Staten toornden zeer over wat zij „onnaebuyrlijcke ende ongewoonlijcke proceduеren" noemden. Ook de zeelui schijnen weinig gesticht geweest te zijn over de behandeling, die hun werd aangedaan; soms trachtten zij met geweld aan land te komen, zoo zelfs, dat de „trained bands" bevel kregen hen terug te houden [4]). De Staten dachten er over om retorsie-maatregelen te nemen; de Admiraliteiten, behalve die van Zeeland, adviseerden om den handel met die landen, die zoo onvriendschappelijk optraden, te verbieden [5])! Gelukkig is het zoover niet gekomen. Zeeland, waar de besmetting niet was doorgedrongen, hield het tegen; het had tot groote ergernis van Holland onder zekere voorwaarden opheffing van het verbod in Frankrijk gekregen en het trachtte hetzelfde in Engeland te bewerken [6]), ofschoon dat niet gelukt is.

Het is natuurlijk, dat de handel in het jaar 1664 hierdoor groote nadeelen heeft geleden. Downing deelt mede, dat men te Amsterdam gewoonlijk wekelijks vijftig duizend gulden aan „customs" maakte, wat in Augustus tot twintig gedaald was, terwijl velen de stad verlieten. D'Estrades vermeldt, dat de handel in dat jaar tien

[1]) Downing aan Bennet 5 Febr. 1663 en 22 April 1664 O. S., R. O.; Cunaeus aan St. Gen. 26 Febr., 4 Maart en 30 Mei 1664, R. A.

[2]) Dat van Eng. werd 19 Sept. 1664 ter St. Gen. bekend gemaakt, waarop deze terstond aan Karel II schreven; Res. St. Gen. 19 Sept. 1664. Ook van Goch deed meermalen zijn best om verzachting te krijgen.

[3]) Zie b.v. Downing aan Clarendon 29 Juli, bij Lister III 331, en cf. id. 4 Aug. 1664: „here is so little order observed that no man knows with whom he may converse or speake". Eerst in Augustus zonden de Sta. van Holland een merkwaardig advies van de „Professoren ende Doctoren Medicine" aan de steden met verzoek om het in toepassing te brengen.

[4]) Cal. of State Papers, Dom. Series, 1663–1664, p. 670 en 674.

[5]) Dit advies bij Aitzema V 190; cf. Res. Holl. 23, 27 Sept. en 4 Oct. 1664.

[6]) Daartoe schreven de Staten van Zeel. een' brief aan John Sayer, kolonel in dienst der Staten, om er bij Karel II op aan te dringen; deze brief (zonder datum) op het R. O.

millioen minder opbracht dan in het vorige [1]). Onder die omstandigheden had Downing reden om te beweren, dat de moedeloosheid, die hierdoor moest ontstaan, op de houding, die men tegenover Engeland zou aannemen, van invloed kon zijn [2]), en toch gebeurde dit niet. Dit bezwaar evenmin als de andere, die hij had genoemd, verhinderde de Staten om door met het uitrusten van schepen voort te gaan te toonen, dat zij desnoods de wapenen tot verdediging van hun recht zouden opnemen. Zeer zeker zouden zij het liefst den vrede bewaren; dat was immers altijd hunne politiek, maar de bezwaren, die Downing van zoo overwegend belang achtte en die ook inderdaad bestonden, waren op den achtergrond geraakt door het besef, dat het om de eer van het land ging. Trouwens, evenals Downing nog meende, dat het niet tot oorlog zou komen, evenzoo was de Witt nog overtuigd, dat een krachtig optreden van de Staten Engeland tot bezinning zou brengen; als men maar bleef „bij 't oude devies van de Batavische leeuw: nemo me impune lacessit," schreef hij in het laatst van Augustus aan zijn' schoonbroeder Deutz, dan zou men de Engelschen wel „tot beter gedachten" brengen [3]). Van den beginne af was dat zoo gegaan, maar het was toch een gevaarlijk spel dat opbieden tegen elkander, dat er op rekenen, dat geen van beide eigenlijk oorlog wilde.

Had Karel II vroeger zijn ongenoegen betoond over het besluit der Staten tot het in zee brengen van dertig schepen, nog veel sterker was zijne verontwaardiging over hun besluit om de West-Indische Compagnie te steunen. Reeds in Augustus, ofschoon Downing schreef, dat het besluit nog niet geheel vast stond en dat men in elk geval zou moeten wachten met een begin te maken, totdat de Oost-Indische retourvloot binnen was [4]), had hij eene gelegenheid gevonden om van Goch zijn gevoelen daarover mede te deelen. Het was, toen de ambassadeur hem op last der Staten kwam klagen over een schip, „het Wapen van Groningen", dat door de Engelschen in de rivier de Gambia was genomen [5]). Zonder daarop te letten had de Koning geantwoord met eene herhaling van de klachten der Engelschen, waarop de dreiging was gevolgd, dat ook hij zijne onderdanen zou moeten steunen, als de Staten

[1]) Downing aan Bennet 4 Aug. 1664 O. S., R. O.; d'Estrades, Lettres II 576. 2 Sept. O. S. schreef Downing: „they will need no other ennemy then this sicknesse if it continues".

[2]) Downing aan Clarendon 6 Mei 1664 O. S., bij Lister III 319.

[3]) De Witt aan Deutz 30 Aug. 1664, geciteerd bij Wicquefort III 125, noot

[4]) Downing's berichten over de uitrusting in zijne brieven aan Bennet van 29 Juli, 4 en 9 Aug. 1664 O. S. zijn verward, zoodat hij stellig niet geheel op de hoogte is geweest en Karel II kon dit dus nog minder zijn.

[5]) Res. St. Gen. 8 Aug. 1664.

oorlogsschepen naar Guinea zonden en dat dat niet „was den wech tot vrede, daer omme men soo seer hoort roepen" [1]). Herhaaldelijk kwam hij hierop later terug, vooral toen Downing in het laatst van Augustus meldde, dat Holland na de aankomst der retourvloot alle krachten begon in te spannen om de vloot naar Guinea, die door van Campen gecommandeerd zou worden en die bemand werd met de uit de vloot van Tromp aan wal gekomen matrozen, uit te rusten. Ook York liet zich dreigend uit, dat, in geval de beide landen vloten naar Guinea zonden, een „swaer desaster" stond te vreezen, waarop binnen een half jaar de oorlog ook in Europa zou uitbreken [2]). Al die dreigingen waren echter vruchteloos en evenmin hadden de pogingen van Downing om de Witt op de slechte gevolgen te wijzen eenigen invloed. Het eenige voordeel, dat Downing zag in de handelwijze van de Staten was, dat zij naar zijne meening artikel veertien van het verdrag over traden, daar zij niet wilden wachten, totdat de Koning volgens zijne belofte de zaak onderzocht had, waardoor zij dus eene gerechte reden tot oorlog aan Engeland gaven [3]). Zoo scheen men er algemeen over te denken. De aartsbisschop van Canterbury zelfs had aan van Goch gezegd, dat de oorlog onvermijdelijk zou zijn, als de Staten hunne vloot inderdaad naar Guinea zonden, een gezegde van beteekenis, omdat de geestelijkheid zich steeds vredelievend had getoond [4]). De uitrusting naar Guinea, zoo beweerde men in het algemeen, was een bewijs, dat de Republiek den oorlog zocht en dat bleek ook uit andere dingen: de Staten hadden Frankrijk „le plus considerable allié de cet Estat" genoemd, een naam, die vroeger aan Engeland werd gegeven, waaruit men hunne oorlogzuchtige gezindheid meende te kunnen afleiden. Sterker kon men zich moeilijk vergissen dan door eene dergelijke meening aan te hangen, maar het bestaan er van is voldoende om aan te toonen, welk een' indruk de vrees, die er nu moest ontstaan, dat de „Royal Company" hare veroveringen zou verliezen — het was reeds eene teleurstelling geweest, dat Holmes de geheele kust van Afrika niet in één' slag had genomen [5]) — maakte.

Al meende Downing een oogenblik, dat de flinke toon van den Koning en York, die zelfs had uitgeroepen, dat hij „sijn eygen persoon ende dienst" wilde aanbieden om de eer van Engeland,

[1]) Van Goch aan den Griffier 22 Aug. 1664, R. A.; over het „Wapen van Groningen" werd later beloofd, dat die zaak onderzocht zou worden, maar daarvan is niets gekomen.

[2]) Id. 19 Sept. en 3 Oct. 1664, R. A., en cf. Brieven IV 352.

[3]) Downing aan Clarendon 9 Sept. 1664 O. S., bij Lister III 343.

[4]) Brieven IV 343 en cf. 350.

[5]) Id. 332.

die door de uitrusting der Staten naar Guinea bedreigd werd, te verdedigen, ontzag had ingeboezemd [1]), uit de instructie, die de Staten in het laatst van September opstelden voor van Kampen als bevelhebber van de schepen naar Guinea, bleek van die vrees niet het allerminste. Zeker hebben zij ten opzichte van de pathetische uiting van York hetzelfde gedacht, wat de Ruyter opmerkte, toen hij vernam, dat de troonopvolger in zee zou gaan, dat hij ook „slechts een mensch is om in den strijd te slaen" [2]). De instructie voor van Kampen was ongeveer dezelfde als die anderhalve maand vroeger voor de Ruyter was opgesteld; er werd vooral de nadruk op gelegd, dat hij niemand mocht aantasten dan hen, die den Nederlanders schade hadden toegebracht. Nog duidelijker dan dit besluit bewees de instructie, die tegelijkertijd aan Wassenaer werd gegeven om van Kampen door het Kanaal te geleiden en hem niet te verlaten, voordat hij hem in veiligheid wist, hoe vastbesloten de Staten optraden; tevens werd aan Wassenaer aanbevolen om „sinistre rencontres" zooveel mogelijk te vermijden, maar in krachtige bewoordingen werd daarbij gevoegd, dat hij allen, die de vloot te na mochten komen, niet alleen had tegen te gaan en te bestrijden, maar dat hij dan ook onmiddellijk de geheele natie, die zoo iets mocht ondernemen, als vijand had te behandelen, in welker voege de last van van Kampen dan tevens veranderd zou worden [3]).

Zonder twijfel zijn het de Staten van Holland geweest, die hier de drijfkracht gaven, vanwaar die beweging uitging. Toch was het een gewichtig feit, dat alle provinciën zich met dit krachtige optreden vereenigden, zonder dat er van oneenigheden iets bleek. Al waren niet alle gewesten even vlug met het inbrengen van hun consent voor de petitie van de zes honderdduizend gulden, dat was van weinig beteekenis, zoolang zij zich tegen de door Holland voorgestelde maatregelen niet verzetten. Het waren alleen de Gedeputeerden van Friesland, die tegen alle besluiten om de West-Indische Compagnie te steunen protesteerden, maar van ernstigen tegenstand bleek ook hier niets. Krachtig traden de Staten-Generaal op om de gewesten aan hunne plichten tegenover de Unie te herinneren; telkens werden achterlijke provinciën aangemaand om in hunne quota's toe te stemmen of, zoo zij toegestemd hadden, ze te betalen. Tegelijkertijd werden de Admiraliteiten aangespoord om haast te maken en om de vloot in een' zoo goed mogelijken toestand te brengen. Noodig was dat zeer zeker. Vooral

[1]) Downing aan Bennet 16 Sept. 1664 O. S., R. O.
[2]) Brandt, l.l., blz. 288.
[3]) Secr. Res. Holl. 26 en 27 Sept.; Secr. Res. St. Gen. 27 en 30 Sept. 1664.

de admiraliteiten van Harlingen en het Noorderkwartier werden meermalen van nalatigheid beschuldigd [1]). Reeds waar het de uitrusting der dertig schepen betrof, had men met tal van moeilijkheden te kampen gehad. In Juli zelfs was de vloot, voorzoover zij toen bij de Breeveertien verzameld was, een oogenblik zonder bevelhebber geweest, toen de commandeur van der Hulst, die vóór de aankomst van Wassenaer en Kortenaer het bevel voerde, door storm beschadigd, genoodzaakt was geweest eene haven op te zoeken. Wekte dit de hooge verontwaardiging der Staten op, die Kortenaer gelastten zich met of zonder zijn schip onmiddellijk op de vloot te begeven [2]), niet minder ontevredenheid ontstond er tegen Wassenaer, die zich eerst, omdat zijn schip niet voltallig bemand was, en daarna, omdat de wind hem niet gunstig was, niet vóór het midden van Augustus bij de vloot had kunnen voegen [3]). Toch, hoewel Downing niet had nagelaten ook dit alles aan te voeren als een bewijs, hoe weinig de Staten vermochten, men kwam de moeilijkheden te boven en in het begin van September was toch het meerendeel van de dertig schepen bij het Goereesche gat — de Breeveertien was een te gevaarlijke plaats gebleken [4]) — vereenigd [5]). Toen de Staten hunne bovengenoemde resolutie namen om de vloot van van Kampen onder geleide van Wassenaer door het Kanaal te zenden, schijnt die vloot wel gereed geweest te zijn, maar in elk geval was zij nog niet met die van Wassenaer vereenigd [6]). Alleen de Admiraliteit van Friesland was toen nog niet met de uitrusting van haar aandeel in de twaalf schepen begonnen, omdat Friesland toen de petitie nog niet had goedgekeurd, en zij had verklaard zonder dat niets te kunnen doen.

Toch scheen het wenschelijk om daarmede niet te lang te talmen, want uit Engeland kwamen berichten, dat de Koning,

[1]) 24 Juli werd die van het Noorderkwartier b.v. aangeschreven, dat de Staten hoogste misnoegd waren, omdat zij tegen de bevelen in een schip naar Hitland had gezonden!
[2]) Res. St. Gen. 23 Juli 1664; cf. Aitzema V 137.
[3]) Uit de brieven van de Witt en Wassenaer uit Aug. blijkt, dat men, ofschoon geheel ten onrechte, over dat talmen zeer ontevreden was. Downing schrijft 4 Aug. O. S., dat W. eene gelegenheid om in zee te komen had laten voorbijgaan, omdat hij bezig was dames te tracteeren! 18 Juli hadden de St. Gen. zelf hem voor „diligent" verklaard.
[4]) Res. St. Gen. 25 Juli 1664.
[5]) 5 Sept. werd ter St. Gen. bericht, dat het laatste schip van de Adm. van Harlingen in zee was; 16 Sept. werd nog aan de Adm. van Zeel. geschreven om het daar ontbrekende schip gereed te maken.
[6]) Aitzema V 180 zegt, dat er 19 Sept. tien schepen klaar waren; 24 Sept. en ook reeds 24 Aug. waren de Admiraliteiten aangeschreven de schepen bij Wassenaer's vloot te voegen; Res. St. Gen. i. d.

zijne bedreiging tot werkelijkheid makende, ook eene vloot van twaalf schepen naar Guinea uitrustte, die onder bevel van prins Rupert van de Pfalz zou staan [1]). Op dat oogenblik bestond er dus waarschijnlijkheid, dat de strijd voorloopig in Guinea zou worden gevoerd, want men kon wel niet verwachten, dat de verklaring, die de Staten als een antwoord op de klachten van Karel II over hunne uitrusting aan dezen zonden, waarin zij met nadruk betoogden, dat hun doel alleen was om de schepen van de West-Indische Compagnie naar Guinea te convooieeren en om haar tegen „eenige Natien, ende daer onder mede eenige subjecten van sijne Majesteyt", die haar schade hadden berokkend, te verdedigen, eenigen invloed ten goede zou hebben [2]). Wat zoo iets beteekende, had Downing reeds naar Engeland geschreven, toen de Witt er hem over gesproken had, „you will easily judge" [3]). Niet op dien grond, maar aanvoerende, dat de Staten door hunne uitrusting eene inbreuk op het verdrag maakten, gaf Karel II op de mededeeling van het „declaratoir" der Staten door van Goch, dat hem trouwens reeds vóór dien tijd geheel bekend was [4]), ten antwoord, dat hij het afzenden niet anders dan als een „beginsel van rupture" zou opvatten, terwijl hij er zich evenals vroeger ten opzichte van de uitrusting der dertig schepen over beklaagde, dat de Staten hem noodzaakten zijne scheepsmacht te vergrooten. Of van Goch al aanvoerde, dat zijne meesters toch niet konden dulden, dat hunne onderdanen in Afrika werden beroofd, of hij al op de gruwelen van den oorlog wees, dat alles maakte niet den minsten indruk [5]). De Staten moesten dus wel weten, wat zij begonnen. Zonden zij hunne vloot, dan zou de oorlog niet lang meer op zich laten wachten; waarschijnlijk zou Engeland, waar in het begin van Augustus eene vloot van circa zestien schepen onder lord Sandwich

---

[1]) Het bevel hiertoe is van 13 Aug. 1664 O. S., Cal. of State Papers, Dom. Series, 1663–1664, p. 666 en cf. 1664–1665, p. 10; id. Col. Series, l.l., p. 234, n°. 803. Reeds in Juni had de „Company", wijzende op de „insolent protests and threats from the Dutch at Castle de Mina" nogmaals op de „royal protection" aangedrongen; id., p. 215, n°. 756.

[2]) St. Gen. aan Karel II 29 Sept. 1664, bij Aitzema V 114.

[3]) Lister III 343 en cf. zijn' brief aan Bennet van 24 Oct. 1664 O. S., R. O.

[4]) Dat gaf van Goch, die het bericht van Comenge vernam, aan wien Karel II alles, wat van Goch te zeggen had, reeds vóór diens adiëntie had medegedeeld, aanleiding om op secretesse aan te dringen in zijn' brief aan den Griffier van 13 Oct. 1664, R. A.; dit was hier natuurlijk volkomen overbodig, zooals Downing terecht opmerkte, omdat de Sta. aan hem toen de Res. reeds hadden ter hand gesteld, maar tegelijk waarschuwde hij voor dergelijke uitlatingen, omdat hij dan niet zoo gemakkelijk de secrete stukken zou kunnen krijgen. Inderdaad zijn meest alle brieven van van Goch, publieke zoowel als secrete, in copie op het R. O. aanwezig!

[5]) Van Goch aan den Griffier 10, 13 en 17 Oct. 1664, R. A.; cf. Brieven IV 366 en 372.

zee had gekozen [1]), zoodat de vroeger geuite dreiging van Karel II, dat hij, nu hij moest uitrusten, de vloot niet in de havens kon houden, vervuld was, Wassenaar niet ongemoeid het Kanaal laten passeeren [2]) en dan zou men niet eens een half jaar meer in vrede blijven.

Terwijl de toestand aldus meer en meer gespannen werd, kwamen er in den loop der maand October eenige zaken aan het licht, die van grooten invloed op de verdere ontwikkeling der gebeurtenissen zouden zijn. In het begin van October kwam de tijding, dat Cabo-Corso, waarvan Vertholen in Juli nog maar alleen had weten te vertellen, dat het beschoten werd, ook in de macht van Holmes was geraakt [3]). Al was Cabo-Verde, zooals Karel II het uitdrukte, niet meer dan „a stinking place", op zijn hoogst een honderd pond waard, ofschoon hij dan toch vergat, dat het voor den handel zeer gunstig gelegen was, van het op de kust van Guinea zelf gelegen Cabo-Corso mocht niet hetzelfde worden gezegd.

Door deze verovering waren de aanspraken, die van verschillende kanten op die plaats werden gemaakt, ten gunste van Engeland beslist. Men mocht vreezen, dat ook Zweden en Denemarken aanmerkingen zouden te berde brengen. De raad, dien Downing aanhoudend had gegeven om de beide Noordsche mogendheden te bewegen hunne min of meer vermeende rechten aan Engeland over te dragen [4]), was òf niet opgevolgd òf had niet uitgevoerd kunnen worden. Toch blijkt er van eenig ongenoegen dier landen niets. Integendeel, toen Downing zich naar hunne vertegenwoordigers in den Haag begaf om hun het feit mede te deelen, verheugden zij zich gezamenlijk over het nadeel, aan de West-Indische Compagnie teruggebracht. Het was, omdat de Royal Company in het geheel geene voldoening van de Staten had kunnen krijgen,

---

[1]) Dit aantal noemt Comenge in zijn' brief aan Lionne van 21 Juli 1664, Aff. Etr. — Sandwich had bevel gekregen tot uitzeilen „to excercise the men"; zie Cal. of State Papers, Dom Series, 1663–1664, p. 662. Dat er veel meer schepen gereed waren of gereed werden gemaakt, blijkt uit de lijst bij den brief van van Goch van 15 Aug., Brieven IV 337; cf. Brieven IV 336, waar van Goch zegt, dat de vloot van Sandwich uit 17 schepen bestond. Bijzonderheden over de uitrusting in Eng. vindt men in de brieven van Cunaeus aan de Witt, R. A. Dat York zelf in Aug. of Sept. in zee ging, zooals de Jonge II[1] 320 zegt, is mij nergens gebleken.

[2]) Zie wat Downing hierover schrijft, Lister III 338.

[3]) Van Goch meldde het 10 Oct. aan de St. Gen.; een uitvoeriger bericht Brieven IV 376.

[4]) Cf. blz. 305 en verder Downing's brieven aan Bennet van 19 Aug. en 30 Sept. 1664 O. S., R. O.

zoo vertelde Downing hun, dat zij geweld had moeten gebruiken [1]). Dus ook hier schenen de declaratie van Valkenburg met de andere genoemde klachten van de „Royal Company", waarbij in September nog al eene was gevoegd over een Engelsch schip, dat verhinderd was op Comenda te handelen, en die weldra met meer dergelijke vermeerderd werden [2]), als de oorzaak van de vijandelijkheden te zullen worden aangewezen. Vooral die declaratie van Valkenburg was in Downing's oogen „a most just cause" om de geheele Goudkust te nemen, die eenmaal, als Engeland ze bezat, van meer beteekenis zou zijn dan de geheele handel op Indië voor de Nederlanders [3]).

Toch zijn hier niet die klachten over de West-Indische Compagnie, maar de rechten, die Engeland op Cabo-Corso meende te hebben en die Downing tegenover de gezanten van Denemarken en Zweden niet had genoemd, op den voorgrond geplaatst. Toen van Goch Karel II eerst uit eigen beweging er op wees, dat het nemen van Cabo-Corso opnieuw rechtvaardigde, dat de Staten hunnen onderdanen te hulp kwamen, antwoordde deze, dat de Engelschen op die plaats recht hadden, wat zij ook zouden bewijzen, en toen van Goch later uit naam der Staten klachten over deze nieuwe vijandelijkheid inbracht, werd daaraan toegevoegd, dat Holmes in dezen met zijne „kennisse ende ordre" had gehandeld [4]). Dat was eene zeer ondubbelzinnige verklaring, maar toch dient er op gewezen te worden, dat uit de instructie van Holmes niet blijkt, dat hij tot de verovering van Cabo-Corso gelast was. Daarom is de mogelijkheid niet buitengesloten, dat Karel II, nu de plaats eenmaal genomen was en daar men dan toch rechten meende te bezitten, er toe is gekomen om zelf de verantwoordelijkheid voor deze daad op zich te nemen. Of moeten we aannemen, dat later aan Holmes een bevel van den Koning hiertoe is gezonden? Van Goch vermeldt in elk geval, dat er aanhoudend op eene bedekte wijze

[1]) Id. 7 Oct. 1664 O. S. zelfs werd er in dezen tijd eene overeenkomst door de „Royal Company" met de Deensche Afrikaansche Comp. gesloten, wat Charizius aan D. had medegedeeld; id. 24 Oct. O. S., R. O. Zeker waren de Denen den Engelschen op die kust gunstig gezind; Denen hielpen bij het innemen van Cabo-Corso, zie Brieven IV 376.

[2]) Memorie's van Downing van 15 Sept. O. S. over een schip de „Simpson" en van 12 Oct. 1664 O.S. over schepen de „Hopeful Adventure" en de „Speedwell", R. A.

[3]) Downing aan Bennet 4 en 12 Aug. 1664 O. S., R. O.; cf. Brieven IV 336.

[4]) Brieven IV 367 en van Goch aan den Griffier 7 Nov. 1664, R. A.; Res. St. Gen. 21 Oct. 1664. Van Goch had met het uitvoeren van deze Res. gewacht, totdat hij ook gelast was over het nemen van Nieuw-Amsterdam (zie blz. 397) te klagen; Brieven IV 386.

versterkingen naar Guinea waren gezonden [1]) en dat een van die een dergelijk bevel heeft meegenomen, nadat de „Royal Company" al meer en meer klachten begon in te brengen, zou zoo onwaarschijnlijk niet wezen [2]). Dan zou dit dus een uitvloeisel moeten zijn van de klachten over de West-Indische Compagnie, die eerst den Koning er reeds toe hadden gebracht de „Royal Company" te steunen. Hoe dit zij, het feit, dat de Koning de rechten der Engelschen deed gelden, was hierom van belang, omdat hij daarmede te kennen gaf, dat Cabo-Corso in elk geval niet zou worden teruggegeven. Zeer terecht mocht overigens de Witt opmerken, dat het al heel zonderling was, dat Engeland in vollen vrede met geweld zijne rechten ging handhaven, terwijl er zelfs niet in de memorie's, waarin Downing er over had geklaagd, dat Engelsche schepen tijdens de blokkade door de West-Indische Compagnie verhinderd waren daar te handelen, van die rechten eenige melding was gemaakt; naar zijne meening zou Engeland ze niet anders hebben kunnen doen gelden dan door ze op de pretensie-lijst te brengen [3]). Dat zou een merkwaardig dispuut hebben kunnen worden; daar had Engeland dan moeten aankomen met bewijzen voor die steeds zonder meer genoemde rechten en of het dan een beter bewijs zou hebben bijgebracht dan het eenmaal door Valkenburg aangevoerde voor de aanspraken der Nederlanders, hoewel ook dat zeer zeker niet afdoende mocht worden genoemd, is eene niet te beantwoorden vraag [4]).

Op die kust, waar de handelsstrijd van Engeland en de Republiek het hevigst werd gestreden, had Engeland door ruw geweld een groot voordeel behaald. De teleurstelling, eenmaal ontstaan, toen het bericht kwam, dat de West-Indische Compagnie weer in het bezit van Cabo-Corso was gekomen, mocht verdwenen zijn, de idealen van goudzoeken naast de meer nuchtere werkelijkheid van uitbreiding van den handel in slaven en, zooals men toen zei, andere „goederen", waren heel wat verder verwezenlijkt. Dat de „Royal Company", beschermd als zij werd door de Engelsche regeering, er in zou toestemmen, dat de Nederlanders, die dan toch ook rechten op Cabo-Corso meenden te hebben, daar nog kwamen en of zij

[1]) Zie Brieven IV 355.

[2]) In Holmes' „examination" (blz. 352 en noot 5) is alleen sprake van een „account of the taking of Cabo Corso", zonder dat hij zich daarover schijnt verdedigd te hebben. Uit van Goch's bericht (Brieven IV 376) zou volgen, dat de koningsschepen aan de verovering van Cabo-Corso niet hebben meegedaan. Het fort is in elk geval in naam van de Royal Company opgeeischt; zie Cal. of State Papers, Col. Series, l. l., p. 206, n°. 737. Cf. Pepys' Diary 29 Sept. 1664.

[3]) De Witt aan Willem Frederik 25 Oct. 1664, bij van Sypesteyn. l. l., blz. 258.

[4]) Cf. blz. 365, noot 3.

dat niet met meer kracht zou verhinderen dan de West-Indische Compagnie tegen de Engelschen had kunnen ontwikkelen, daaraan mocht men, denkende aan de wijze, waarop de Engelschen in hunne andere koloniën uitsluiting van vreemdelingen toepasten, terecht wanhopen [1]). Die plaats was voor de West-Indische Compagnie geheel verloren, tenzij de haar door de Staten verleende hulp er in slaagde ze te hernemen. Schitterend zag het er op dat oogenblik voor die Compagnie niet uit [2]). Nu Cabo-Corso verloren was, stond ook het verlies van het nog belangrijker St. George del Mina te vreezen; al blijkt het niet, dat Engeland ook op die plaats rechten meende te hebben, wat, ofschoon de West-Indische Compagnie zich hier stellig op het recht van verovering op de Portugeezen kon beroepen, zoo'n wonder niet zou geweest zijn, hier zou de declaratie van Valkenburg weer de noodige diensten kunnen bewijzen. Downing ten minste verwachtte niet anders dan dat de laatste vloot, die naar Guinea was gegaan, ook bevel had om vandaar de Nederlanders te verdrijven [3]). Wat hiervan zij, een dergelijk bevel is in elk geval te laat gekomen. Op d'Elmina heeft Holmes geen' ernstigen aanval gedaan, hetzij dat hij zich niet sterk genoeg daartoe gevoelde, hetzij dat hij dat zonder bevel niet heeft durven doen. Wel heeft hij nog Anta, Anamaboa en Adia genomen — wat deze betreft, schijnt hij stellig weer uit eigen beweging of ten minste zonder last van den Koning te hebben gehandeld [4]) — maar daarbij bleef het, omdat de tijding van het naderen van de Ruyter hem op de vlucht joeg.

Minder dan twee weken na het bekend worden van het nemen van Cabo-Corso volgde eene andere onheilspellende tijding, die bewees, dat de vijandelijkheden van Engeland zich niet tot de kust van Afrika bleven beperken. Den 24^en^ October maakte de West-Indische Compagnie ter Staten-Generaal bekend, dat eene

---

1) Zie wat van Goch Brieven IV 341, 350, 355, 360 en 373 hierover schrijft. Holmes dacht, dat „the Dutch have lost their interests in those parts"; zie Cal of State Papers, Col. Series, l.l., p. 246, n°. 829.

2) Hare aandeelen, die 15 % stonden, daalden nu tot 5%; Downing aan Bennet 7 Oct. 1664 O. S., R. O.

3) Downing aan Bennet 26 Aug.: „I cannot but believe that the last fleete hath order from the Royal Company to take Castle del Mina and doe what else they can", R. O. Dit bericht pleit ook voor het boven gezegde over het bevel tot het nemen van Cabo-Corso. Met de „last fleet" zijn zeker de blz. 356 genoemde schepen bedoeld.

4) Zie de „examination" en cf. Cal. of State Papers, Col. Series, p. 197, n°. 699. Over al de veroveringen samen zie het natuurlijk zeer partijdige bericht, dat Valkenburg aan de Ruyter bij diens komst gaf, bij Brandt, l. l., 335 vlg. Dat Holmes nog een paar forten had genomen, schreef van Goch 29 Nov. aan den Griffier; de Staten schijnen er geen acht op geslagen te hebben.

vloot, door den Hertog van York uit Engeland gezonden, bijgestaan door „de machten" van Nieuw-Engeland, de stad Nieuw-Amsterdam „ende de geheele Nieu-Nederlantsche Provincie" op den zesden September had veroverd en aan Engeland onderworpen, terwijl de naam „aenstonts" in New-York was veranderd. Op denzelfden dag meldde van Goch, dat te „Vaelmuyden" een schip was aangekomen, dat hetzelfde bericht in Engeland had gebracht, waaraan nog werd toegevoegd, dat dat schip de bewoners van het „Lange Eiland" had meegevoerd [1]). Was deze toevoeging eenigszins onwaarschijnlijk, de hoofdzaak was te duidelijk om er geen geloof aan te slaan. Slechts in één opzicht had het bericht van de West-Indische Compagnie aanvulling behoefd: de vloot was niet door York, maar door Karel II zelf afgezonden. Mocht er ten opzichte van de verovering van Cabo-Corso eenige twijfel mogelijk zijn, of dat op bevel van den Koning is geschied, ten opzichte van de beruchte inname van Nieuw-Amsterdam is dit zeer zeker niet geoorloofd. Toen Karel II ook hier aan van Goch, toen deze hem op bevel der Staten kwam klagen, verzekerde, dat het met „zijne kennisse ende ordre" was geschied, sprak hij de zuivere waarheid. Ook hier waren het de rechten, die Engeland op die streek meende te hebben, waarop de Koning zich tot rechtvaardiging van zijn gedrag beriep [2]).

Nooit wellicht is eene kolonie door het moederland meer stiefmoederlijk bedeeld dan die kleine neêrzetting, die zich in 1626 op de plaats, waar New-York zich zou ontwikkelen, had gevestigd [3]). De vrees van de West-Indische Compagnie voor de zelfregeering harer bezitting en de daardoor veroorzaakte stelselmatige belemmering van den bloei daarvan hebben hier, evenals in Brazilië getoond, welke slechte diensten die Compagnie aan de Republiek heeft bewezen. Was dit zeer zeker eene der voornaamste oorzaken van de ramp, die haar nu trof, het mag niet over het hoofd worden gezien, dat aan de Staten zelf, die hier evenals elders de

---

1) De remonstrantie van de W. I. C. bij Aitzema V 193; zie verder van Goch aan de St. Gen. 24 Oct. 1664, R. A. Het schijnt, dat men reeds vroeger bericht heeft gehad, dat de Nederlanders van Long Island waren verdreven; zie denz. aan den Griffier 12 Sept. 1664. Deze drie stukken zijn in Engelsche vertaling gedrukt in: Documents relative to the Colonial History of the State of New-York — by Romeyn Brodhead, Esq. — Albany 1858, Vol. II 253, 272 en 274 (verder geciteerd als New-York Documents).

2) Van Goch aan den Griffier 7 Nov. 1664; Eng. vertaling gedrukt in New-York Documents II 277 vlg. en III 77 vlg. met de later overgeleverde schriftelijke memorie van van Goch; cf. Brieven IV 387 en 390. Op die memorie is nooit een schriftelijk antwoord gevolgd, ofschoon Karel II het wel beloofd had; van Goch heeft er met goedvinden van de Witt later niet meer op aangedrongen; id. 406.

3) Zie Blok, Geschiedenis van het Nederlandsche Volk, IV 287.

belangen der Compagnie zoo goed als geheel hadden verwaarloosd, een groot deel van de schuld te wijten was. Vooral in Nieuw-Nederland, waar de twisten over de grensscheiding met de naburige Engelsche koloniën aanhoudend reden tot bezorgheid moesten geven, hadden zij met meer kracht moeten ingrijpen.

Nog in 1660 had de Compagnie een vertoog ter Staten-Generaal overgeleverd met dringend verzoek om te trachten de grensregeling, die in 1650 op eene te Hartford gehouden vergadering was aangenomen, maar die door de Staten eerst in 1656 en door Engeland in het geheel niet was goedgekeurd, nu voorgoed vast te stellen. Zonder uitstel hadden de Staten daarop hunnen extraordinaris ambassadeurs gelast de geschillen „nae alle redelijckheijt te termineeren" [1]). Deze hadden echter van de zaak geene notitie genomen en de Staten verzuimden tevens hun' last te hernieuwen. Drie jaren later werden de klachten van de West-Indische Compagnie veel ernstiger; de Engelschen hadden zich met geweld in het bezit van eenige plaatsen gesteld, die der Compagnie toebehoorden [2]). Nog schenen de Staten zich om niets te bekommeren. Daarop werden de klachten, ondersteund door „commissarissen van de Colonie der Stadt Amsterdam in Nieuw-Nederlandt ende afgesondene van de Generale lants-vergaderinge in Nieuw-Nederlandt" ondersteund, in het begin van 1664 met aandrang herhaald. Alle pogingen om de geschillen in der minne bij te leggen, zoo verklaarden de afgezanten, waren afgestuit op den tegenstand, door de kolonie Hartford voornamelijk geboden, die zelfs absoluut verklaard had, dat zij geen Nieuw-Nederland kende en dat de plaatsen, die men zoo noemde, aan Engeland toekwamen. Ernstig klonk dat en ernstig klonk daarbij de waarschuwing, dat „sonder uw Ho: Mo: spoedige assistentie alles sal verloren sijn", waarbij niet van onpas het voorbeeld van Brazilië werd aangehaald [3]). Maar noch dit noch de verwijzing naar de „soo veel duysenden ingesetenen naeckt ende bloot, krijtende ende jammerende" was in staat de „bescherm-Heeren" tot doortastend handelen te brengen.

Wel gaven de Staten vele mooie woorden. Twee dagen reeds, nadat de jammerkreet der Compagnie gehoord was, besloten zij den ambassadeur, die eerstdaags naar Engeland zou vertrekken — van Goch was toen nog niet eens genomineerd! — te gelasten op het

[1]) Res. St. Gen. 16 Nov. 1660. De grensregeling was van „37 graden ende een half af langhs de kust tot 41 graden ende een half toe, ende voort landwaert in, soo verre als komen kan."

[2]) Remonstrantie van 19 Oct. 1663, bij Aitzema IV 1121; genoemd worden Oostdorp, Gravesande, Vlissingen, Heemstede en Rustdorp.

[3]) Id. van 21 Jan. 1664, l. l., V 65, en New-York Documents II 224.

vaststellen der grensscheiding aan te dringen. Aan de Compagnie zelf zou eene „acte onder het groote segel" worden verleend, waarbij de grensscheiding van 1650 voorloopig zou worden geregeld en dat nog wel zonder prejuditie van het recht, dat haar buiten die grenzen op sommige plaatsen toekwam. Aan die plaatsen, die reeds onder de Engelsche macht waren geraakt of die daartoe nog „geïntimeert" mochten zijn — men ziet, dat het gezag van de West-Indische Compagnie niet zeer geliefd schijnt geweest te zijn en dat er waren, die het gaarne voor dat van Engeland wilden verwisselen — zou in ernstige bewoordingen geschreven worden om hen aan hunne plichten tegenover de Compagnie te herinneren op straffe van de hoogste „indignatie" van de Staten. Ten slotte: aan Karel II zou reeds vóór het vertrek van den ambassadeur schriftelijk worden verzocht om de „abusen" te herstellen en de grensscheiding van 1650 voorloopig aan te nemen. Dat alles had de Compagnie trouwens zelf verzocht, maar over het belangrijkste van hare remonstrantie hadden de Staten zich niet uitgelaten; de Compagnie had namelijk advies gevraagd, of zij de handelingen der Engelschen „feytelijck" moest tegengaan en zoo ja, dan verzocht zij daartoe de noodige hulp. Met het verzuim om daarop te antwoorden verviel de geheele beteekenis van het zoo schoon klinkende besluit der Staten, die, voorzoover zij zich hier dan toch om de Compagnie bekommerden, zeker handelden onder invloed van de stad Amsterdam, wier burgemeesters en regeerders het verzoek der Compagnie in een' brief aan de Witt hadden ondersteund uit overweging, dat het behoud en de rust van de kolonie niet alleen voor de Compagnie, maar voor den geheelen staat van belang waren wegens de „vele negotie", die daarheen werd gedreven en in het bijzonder voor de stad Amsterdam zelf, omdat zich vele harer inwoners in Nieuw-Nederland „soo tot coopmanschap als landbouwerije" hadden neergezet, waarvan men in de toekomst vele voordeelen mocht verwachten. Toch schijnen deze overwegingen ook op burgemeesters en regeerders der stad niet zooveel invloed te hebben gehad, dat zij het noodig achtten met eenige kracht op te treden; ook zij hadden dat teere punt niet aangeroerd [1]).

Toch was dat wel noodig geweest. De bewering van de kolonie Hartford, dat geheel Nieuw-Nederland aan Engeland toebehoorde, het feit, dat Downing, toen de Witt hem de resolutie der Staten had medegedeeld, eveneens het bestaan van een land met

[1]) Res. St. Gen. 23 Jan. 1664 in New York Documents III 227; Burg's en Regeerders van Amsterdam aan de Witt 10 en 16 Jan. 1664, R. A. In den laatsten brief werd o. a. John Tayspil, een van de afgezanten, aanbevolen; ook aan de St. Gen. 16 Jan. 1664.

dien naam behalve op de kaart ontkende, daar met zijn gewone onbeschaamdheid bijvoegende, dat, als men de Hollanders wilde gelooven geheel de wereld „New-Netherland" zou zijn [1]), moesten als slechte voorteekenen worden beschouwd. Nog ernstiger was het wel, dat Karel II op den brief der Staten in het geheel niet antwoordde; hij had zeker den raad van Downing om de zaak maar aan hem over te laten opgevolgd [2]), maar hij had nog meer gedaan ook. De Staten lieten het bij hune resolutie, die trouwens door van Goch, toen hij in Engeland was, niet is uitgevoerd en weinig beteekende het daartegenover, dat de Gedeputeerden van de Staten-Generaal in hun bovengenoemd concept voor een handelsreglement, evenals Downing in het zijne, een gelegenheidsartikel inlaschten, dat de grensregeling van 1650 zou moeten worden aangenomen, waarop toen de West-Indische Compagnie trouwens nogmaals had aangedrongen [3]).

Evenals de Nederlanders over het binnendringen der Engelschen in hun gebied hadden geklaagd, evenzoo waren er bij Karel II verschillende klachten ingebracht door Engelschen, die beweerden, dat de Nederlanders hunne bezittingen bedreigden; met name werd hun ten laste gelegd, dat zij zich hadden gevestigd in verschillende deelen, vooral in het Westen, van Long Island, dat door Jacobus I in 1635 aan eenen graaf Sterling was geschonken en waarop diens zoon nu rechten wilde doen gelden [4]). Aan die klachten schijnt Karel II eerst niet veel aandacht gewijd te hebben. Niet voor Juli 1663, toen wederom met nadruk op de overtredingen der Nederlanders werd gewezen, werd er eene commissie benoemd om een onderzoek in te stellen naar het recht van den Koning daar, naar het indringen van de Hollanders, naar hunne macht in die streken en ten slotte om de middelen te beramen om hen òf aan Engeland te onderwerpen òf te verdrijven [5]). Vele gevolgen schijnt

[1]) Downing aan Bennet 15 Jan. 1663, 15 April en 6 Mei 1664 O. S., R. O. Die van 15 Jan. en 6 Mei bij Lister III 276 en 315 vlg.

[2]) Id. 12 Febr. 1663 O. S.: „if his Maj^{ty} thinke fitt to leave this matter to me, I shall deale well enough with them, and pay them in their own manner." R. O.

[3]) In haar blz. 379, noot 1, genoemd antwoord.

[4]) Eene petitie van John Henry, Earl of Sterling, van 31 Mei 1661 in New-York Documents III 42 en cf. Cal. of State Papers, Col. Series, l.l., p. 34, n^0. 98; reeds in 1620 was aan Sterling het land tusschen 40 en 48 graden geschonken. Ook eene akte van de St. Gen. van 14 Febr. 1661, aan alle verdrukte Christenen vrijheid gevende eene kolonie in de West-Indiën, tusschen Nieuw-Engeland en Virginia, op te richten, schijnt aanstoot te hebben gegeven, omdat men dacht, dat Long Island bedoeld was; zie die akte New-York Documents III 37 en Cal. of State Papers, l.l., p. 15.

[5]) New-York Documents III 46 en Cal. of State Papers, l.l., p. 147, n^0. 510.

ook dit nog niet gehad te hebben; alleen werd in dien tijd een rondschrijven aan de gouverneurs in de koloniën gezonden om de Akte van Navigatie, die reeds bij de hernieuwing in 1660 ten opzichte van de koloniën verscherpt was en die ook hier meermalen ontdoken schijnt te zijn, beter in toepassing te brengen [1]). Maar weldra volgden nieuwe klachten van de Engelsche kolonisten over „their cruel and rapacious neighbours", ja zelfs over „such monsters and bold usurpers" [2]), en die waren, toen in het laatst van 1663 de stemming tegenover de Nederlanders zoo slecht werd, wel in staat meer indruk dan vroeger te maken.

Langzamerhand trad toen naast die klachten meer op den voorgrond, dat aan Engeland eigenlijk het geheele bezit van het land daar behoorde. Dat, wat aan een land het recht op onbekende streken geeft, zoo heet het in een stuk, dat in 1663 werd opgesteld, is „a primary discovery". Mocht dat al waar zijn, dan ontstond de vraag, wie die landen dan wel ontdekt had? Men wist in 1663 ook wel, dat de Engelschman Hudson daar het eerst geweest was om van vroegere ontdekkers, wier reis in elk geval zonder verdere gevolgen was gebleven, te zwijgen. Tot zoover bestond er geen verschil, maar nu beweerden de Engelschen, dat Hudson in dienst van eenige Londensche kooplui was geweest, die met toestemming van Jacobus I schepen hadden uitgerust, en de Nederlanders beweerden, dat Hudson in dienst hunner Oost-Indische Compagnie had gestaan [3]). Wanneer er op eene vreedzame wijze over de kwestie gesproken was, dan zou dat ongeveer het standpunt van de partijen geweest zijn. Die vraag zou echter niet gesteld worden en misschien zou men het er ook wel niet over eens zijn geworden, omdat voor beide meeningen het een en ander was aan te voeren [4]).

De meer praktische kant van de kwestie was deze, dat èn de Nederlanders èn de Engelschen ongeveer tegelijkertijd volkplantingen in de nieuwe wereld en onmiddellijk in elkanders nabijheid hadden gesticht, dat die nabuurschap zeer spoedig tot onaangenaamheden aanleiding had gegeven en dat het Engelsche element, dat verreweg het sterkste was geworden, niets liever wilde dan het geheele land voor zich te hebben en ook hier met uitsluiting van de zoo gevreesde mededingers den handel geheel aan zich

[1]) Calendar, l.l., p. 155, n^0. 539; cf. blz. 269, noot 5.

[2]) New-York Documents III 47 en Calendar, l. l., p. 173, n^0. 603, p. 177, n^0. 622 en cf. p. 171, n^0. 593; het was vooral een kap^t. Scott uit Hartford, van wien toen de klachten uitgingen.

[3]) Cal. of State Papers, Col. Series, l. l., 177, n^0. 622; cf. Blok, Geschiedenis van het Nederlandsche Volk, IV 18 en 19.

[4]) Zie over de verschillende reizen van Hudson, Bancroft, History of the United States, London 1856, — Vol. II, 545 vlg.

te trekken. Reeds vroeger waren zwakke protesten gehoord over de vestiging der Nederlanders in die streken [1]), nu werden die protesten steeds heviger en het einde was, dat Karel II, geheel overtuigd, dat dat land hem toebehoorde, het schonk aan den Hertog van York, die niet lang talmde om met behulp van zijn' broeder de Engelsche rechten te gaan handhaven en aan de handelingen der Hollanders een einde te maken. Ook hier mocht de Witt het zonderling noemen, dat zoo iets met geweld ten uitvoer werd gelegd, terwijl van pogingen om de Engelsche rechten langs vreedzamen weg te doen gelden, ten minste onder de regeering van Karel II, nooit sprake was geweest.

Dat was het indirekte antwoord, dat Karel II op den brief der Staten met de uitnoodiging om de grenzen vast te stellen had gegeven. Die brief kwam juist aan in den tijd, toen de nieuwe klachten der Engelschen in onderzoek waren; misschien zelfs heeft hij er wel toe medegewerkt om het onderzoek te verhaasten, daar het schrijven dan toch bewees, dat de Staten zich meer om de zaak gingen bekommeren. Drie schepen van den Koning met een driehonderdtal soldaten, zoo luidde het rapport, dat in het begin van Februari werd uitgebracht, zouden voldoende zijn om het kleine aantal Hollanders, dat op niet meer dan dertien honderd werd begroot, terwijl onder hen nog een zes honderd Engelschen woonden, òf tot gehoorzaamheid aan den Koning te dwingen òf hun „their usurped dwellings and forts" te ontnemen [2]). Zeer zeker zou op het gezegde, dat de Hollanders hunne woningen en forten ook al op de Engelschen geusurpeerd hadden veel aan te merken zijn geweest, maar dat belette Karel II niet om twee weken later zijnen broeder te gelasten drie schepen, waaronder „one of the Dutch prize ships" gereed te maken voor eene reis naar Nieuw-Engeland [3]). Toen volgde op den twee en twintigsten Maart

[1]) In het blz. 401, noot 3, genoemde stuk wordt vermeld, dat Jacobus I onmiddellijk, nadat de Holl.'s schepen naar de Hudsonrivier hadden gezonden om te handelen, daarvoor door Sir James Argoll satisfactie liet vragen. Daarin verder, dat de Holl.'s reeds in 1621 eene factorij aan de Hudsonrivier stichtten, maar met groote trouwbreuk tegenover Engelschen, die zij beloofd hadden daar te zullen brengen en die zij 140 mijlen N.E. hadden gebracht „in a barren country since called Plymouth". Verder over de Holl. wreedheden. In een paar „Notes by Williamson concerning New England", l.l., p. 179, n⁰. 624 en 625, wordt onder meer gezegd, dat de Holl.'s c. 1620 het eerst binnendrongen in het Noorden van Nieuw-Engeland, maar alleen om te handelen en zonder dat iets van een plan tot vestiging bleek (hierover is in 1621 inderdaad door Carleton geklaagd; zie New-York Documents III p. 6 en 7) en verder, dat de Engelschen zich in 1639 tegen de Hollandsche kolonie in „New-Netherlands" verzetten als eene usurpatie.

[2]) Calendar, l. l., p. 183, n⁰. 647; het rapport is van Berkeley, Carteret en Coventry.

[3]) Id. 189, n⁰. 672 en cf n⁰. 673; verder meerdere stukken over de uitrusting.

de gift aan York van alles, waarop Engeland in Amerika recht meende te hebben, waaronder Long Island met de Hudsonrivier en al het daarom heen liggende — dus ook Nieuw-Nederland — met name werden genoemd [1]). Dat was, wat terecht bestempeld is met den naam van „the most despotic instrument recorded in the colonial archives of Engeland." Weldra benoemde York kolonel Richard Nicholls tot zijn' „Deputy Governor" [2]), die met de door den Koning geleende schepen in Mei de reis aanvaardde om in samenwerking met eenige commissarissen, zooals de hem door den Koning gegeven instructie luidde, zich van den toestand der koloniën op de hoogte te stellen en in de eerste plaats zich in bezit van Long Island te stellen, met anderè woorden de Hollanders daar „or any where" aan Engeland te onderwerpen, „that the whole trade may be carried on by the English" [3]). Hunne onderwerping is noodig, zoo heet het verder, omdat hun doel is „to oppresse their Neighbours and to engrosse the whole trade to themselves", terwijl als voorbeeld de „inhuman proceedings" van de Hollanders op Ambon „in a time of full peace and all professions of particular love and friendship" worden aangehaald.

Met weinig moeite voerde Nicholls het laatste gedeelte van zijn' last uit. Het fort te Nieuw-Amsterdam evenals de geheele kolonie was in slechten staat van verdediging en ging zonder slag of stoot in de macht der Engelschen voor [4]). Ofschoon de artikelen van de capitulatie [5]) voor de in de kolonie wonende Nederlanders niet onvoordeelig waren en hun de grootst mogelijke vrijheid werd gelaten om te blijven [6]) of te vertrekken zooals ze wilden en ofschoon er zelfs bepaald werd, dat de stad onmiddellijk zou worden teruggegeven, als de Koning en de Staten het aldus eens werden, waarop men trouwens weinig hoop mocht hebben, voor de West-Indische Compagnie was dit nieuwe verlies van een land, dat zij meer dan veertig jaren, zonder bemoeilijkt te worden, had bezeten,

[1]) Id. 191, n⁰. 685; cf. n⁰. 675 en 683.

[2]) Id. 196, n⁰. 695 en cf. 199, n⁰. 678. Dat Holmes zich van Guinea naar Nieuw-Amsterdam heeft begeven, zooals meermalen gezegd is, is onwaar.

[3]) New-York Documents III 51, 57 en 61 vlg.; Calendar, l.l., 200 vlg.

[4]) De brieven, tusschen den gouv. Stuyvesant en Nicholls van 19 Aug. tot 29 Aug. O. S. gewisseld, vindt men Calendar, l.l., 225, n⁰. 788. Over den toestand van het fort, zie Maud Wilder Goodwin, Fort Amsterdam in the Days of the Dutch, Half Moon Series Papers on Historic New-York, Vol I, p. 239 vlg.

[5]) Id., p. 230, n⁰. 794, en New-York Documents II 250 vlg. Van uit New-York werden het fort Oranje, dat 40 mijlen hooger lag, en Delaware-Bay veroverd; bij het laatste hebben de Hollanders met de Zweden meer tegenstand geboden; zie Calendar, l.l., p. 236, n⁰. 809, p. 245, n⁰. 828 en p. 256, n⁰. 857.

[6]) Eene lijst van hen, die Engeland trouw hebben gezworen, in New-York Documents III 74.

een zware slag en droevig mocht zij er de Staten op wijzen, dat nu hare zoo dikwijls geuite voorspellingen bewaarheid waren. Voorloopig bepaalden deze er zich toe van Goch ook voor deze vijandelijkheid satisfactie te doen vragen en aan den Koning en aan de in den Haag resideerende gezanten eene copie van de remonstrantie der Compagnie te doen toekomen, maar dat zij hunne Compagnie niet meer zoo zeer zouden verwaarloozen, dat bewezen behalve hunne reeds genomen resolutie's om haar te steunen de nu door de Witt geuite woorden, dat, als niet binnen korten tijd eene belofte tot teruggave van al het veroverde werd afgelegd, men niet zou kunnen nalaten den Engelschen overal buiten Europa alle mogelijke afbreuk te gäan doen [1]). Men zou zich dus niet tevreden stellen met de door Karel II gegeven rechtvaardiging van zijn gedrag en met het door Downing rondgestrooide, dat het immers de schuld van de Hollanders zelf was, dat zij daar waren verdreven, omdat zij de Engelschen, wien zij eigenlijk dankbaar moesten zijn, dat zij hen zoo lang geduld hadden, op allerlei wijzen benadeeld hadden [2]).

Helaas! het krachtige optreden van de Staten ten gunste hunner West-Indische Compagnie was te laat gekomen en voorloopig kraaide de Engelsche haan koning. Geruchten, die nog meer kwaad voorspelden, deden daarbij de ronde. Het schip, dat de tijding van de verovering van Nieuw-Nederland te Amsterdam had gebracht, berichtte tevens, dat er twee Engelsche schepen naar Curaçao waren gegaan [3]), wat in verband met vroegere geruchten daarover niet zeer geruststellend was. Het waren echter niet dan geruchten, ofschoon Engeland er later zeker over gedacht heeft de Hollanders van Curaçao en alle hunne verdere bezittingen in West-Indië te verdrijven [4]). Meer grond dan dit gerucht had een ander, volgens hetwelk het eiland Tabago bedreigd werd. In September hadden de Gedeputeerden van Zeeland op last hunner committenten hierop ter Staten-Generaal de aandacht gevestigd, maar zonder dat er veel notitie van genomen schijnt te zijn [5]). Downing deelt mede, dat de Admiraliteiten hadden voorgesteld, dat Zeeland de drie schepen, die het nog altijd bij de vloot van de Ruyter moest voegen, naar Tabago zou zenden, maar dat Zeeland liever wilde, dat van Kampen er later heen zou

[1]) Res. St. Gen. 24 en 31 Oct., Res. Holl. 25 en 31 Oct. 1664; Brieven IV 378.
[2]) Downing aan Bennet 18 Oct. 1664 O. S., R. O.
[3]) Id. 14 Oct. 1664 O. S., R. O.
[4]) Zie Calendar, Col. Series, l.l., p. 279, n°. 937 en 938 en p. 281, n°. 944; het laatste is een „proposition for a design for rooting the Dutch out of the West-Indies" etc.
[5]) Not. Zeel. 24 Sept. en Res. St. Gen. 30 Sept. 1664.

gaan, nadat hij alles op de kust van Guinea zou hebben heroverd [1]). Hoe dit zij, er werd voorloopig niets gedaan dan dat de Witt de heeren Lampsens, de bezitters van Tabago, waarschuwde. Dat was zoo de gewoonte: afwachten, wat er zou gebeuren, en toch wist de Witt met tamelijke groote zekerheid te zeggen, dat er door den Hertog van Koerland pogingen werden gedaan om met Engelsche hulp zijne rechten op Tabago te doen gelden [2]). Inderdaad was dit het geval. Reeds sedert 1662 had de agent van den Hertog te Londen al zijn best gedaan om de Engelsche regeering te bewegen het door Holmes in 1661 veroverde fort in de rivier de Gambia, waarop hij recht meende te hebben, terug te geven. Dat had geen resultaat gehad en pogingen van Engeland om den Hertog er toe te brengen zijne rechten aan Engeland over te dragen waren evenmin geslaagd [3]). In 1664 echter werd men het plotseling eens, waartoe zeker het feit, dat Engeland er nu eenig belang bij kon hebben den Hertog te vriend te houden, zal hebben medegewerkt. Tegen behoud van vrijen handel op de Engelsche bezittingen op de kust van Afrika deed de Hertog van Koerland afstand van zijne aanspraken op het fort St. Andries, waarvoor hij van Engeland het eiland Tabago kreeg, onder anderen op voorwaarde, dat hij niemand dan zijnen onderdanen of dien van den Engelschen Koning zou toestaan er te wonen [4]). Van hulp, door Engeland bij het in bezit nemen van dit eiland te verleenen, was echter geene sprake. De overeenkomst is dan ook eene doode letter gebleven, behalve dat Engeland nu meer recht op het fort St. Andries kon doen gelden.

Dit alles bewijst, dat het voorspel van de tweede uitbarsting van den handelsstrijd met Engeland in de West-Indiën afgespeeld werd en dat Engeland daar vóór het uitbreken van den oorlog op die wijze, die den naam van „perfide Albion" in de wereld heeft gebracht, groote voordeelen had behaald. Dat men niet van plan was die voordeelen in eens op te geven, bleek wel uit het bericht van van Goch in het laatst van October, dat de vloot onder Prins Rupert zeer spoedig zou uitvaren en dat de Koning zelf zijnen neef uitgeleide zou doen [5]). Het antwoord van den Koning op de verklaring van de Staten over hunne uitrusting naar Guinea

[1]) Downing aan Bennet 30 Sept. 1664 O. S., R. O. Wel werd Zeel. 13 Sept. door de St. Gen. aangeschreven om die drie schepen uit te rusten; zie Secr. Res. St. Gen. i. d.
[2]) Brieven IV 342 en 344.
[3]) Zie blz. 166 en cf. Cal. of State Papers, Colonial Series, l.l., p. 100, n°. 338 en p. 103, n°. 348 en 349.
[4]) Calendar, l. l., p. 255, n°. 854 en cf. p. 257, n°. 861.
[5]) Van Goch aan de St. Gen. 24 Oct 1664. R. A.

was dus wel zeer ernstig gemeend geweest. Downing schreef, dat velen wenschten, dat men die verklaring nooit gegeven had. Men was geheel ontmoedigd, voegde hij er bij; na het bekend worden van het verlies van Cabo-Corso oordeelde men, dat het het beste was de vloot van van Kampen thuis te houden; die kust was nu toch geheel verloren [1]). Heerschte er dus in de Republiek naar Downing's meening eene neerslachtige stemming, in Engeland, dat triomfeerde, werd men door het behaalde succes des te minder geneigd om de eischen, die gesteld waren, te verminderen en het feit, dat de vloot van van Kampen steeds op dezelfde plaats bleef, verhoogde den moed [2]).

Dat bleek duidelijk uit de onderhandelingen, die in het laatst van October en in het begin van November nog door Downing en de Witt werden gevoerd. Overeenkomstig zijn' wensch om alles te doen, wat mogelijk was, om eene schikking te treffen had de laatste, nadat Downing hem had medegedeeld, dat het door hem vroeger voorgestelde niet kon worden aangenomen, er op aangedrongen, dat Engeland zelf een voorstel zou doen. Downing had zich daartoe bereid getoond en voorgeslagen alle pretensie's, zoowel die vóór als die na het sluiten van het verdrag dateerden, „in eene massa ende in globo" af te handelen, terwijl men dan verder in Guinea de plaatsen, waarop beide landen recht meenden te hebben, zou verdeelen [3]). Zoo had de Witt het voorstel opgevat en zoo schijnt hij er ook eene basis voor de onderhandelingen in gezien te hebben. Echter, wat moest er onder het uit den weg ruimen van die pretensie's in één' slag verstaan worden? Hoe zou men eene verdeeling bewerken van plaatsen op eene kust, waar Engeland zich reeds recht had verschaft? Dat Downing naar Engeland schreef, dat het aandringen van de Witt om de Engelsche voorwaarden te vernemen een niew bewijs was, hoe zeer de Staten bevreesd begonnen te worden, nu zij den Koning „in earnest" zagen, kon alleen ten gevolge hebben, dat die voorwaarden niet licht zouden zijn. Toch wist hij heel goed, dat de Witt ook eene voorwaarde had genoemd, waaruit niet alleen vrees bleek: dat was, dat de teruggave van al het door de Engelschen veroverde absoluut noodzakelijk was om een vergelijk te treffen, waaraan de Witt hem ten overvloede nogmaals schriftelijk herinnerd had [4]).

---

[1]) Downing aan Bennet 7 Oct. 1664 O. S., R. O.

[2]) Zie Brieven IV 368, 370 en 375.

[3]) De Witt aan van Goch 31 Oct. 1664, Brieven IV 384.

[4]) Downing aan Clarendon 21 (niet 12) Oct. 1664 O. S., bij Lister III 345; de hier bedoelde brief van de Witt aan Downing van 31 Oct. 1664 is niet onder de minuten op het R. A.; het origineel is op het R. O. Hij is niet belangrijk genoeg om hem af te drukken; de Witt vraagt eenvoudig nadere inlichtingen over het voorstel en verzoekt het zoo mogelijk op schrift, waaraan D. niet voldaan heeft. Het slot luidt: „souvenez vous tousjours que la restitution des places et vaisseaux pris en Africque comme aussy de la Nouvelle Belgique, est un poinct absolument necessaire pour parvenir a un accommodement."

Als de Staten daarop onwrikbaar bleven staan, dan was elke onderhandeling verder overbodig, want, zooals Clarendon aan Downing meldde, Nieuw-Nederland en Cabo-Corso waren met volle recht genomen en de Staten hadden in het geheel geene terruggave daarvan te verwachten. Wat Cabo-Verde betrof, zou dit misschien nog wel mogelijk zijn, maar toch de toon, waarop Clarendon, de man, die het meest voor den vrede had geijverd, schreef, de bitterheid, die er uit zijne woorden sprak, dat de Staten den Koning zoo zeer hadden geprovoceerd door hunne uitrusting, „that fighting is thought the better husbandry", kon ook zelfs dit niet eens als vast doen hopen en bovendien, dit stelde ook Clarendon voorop: eerst moest aan alle pretensie's van de Engelschen voldaan zijn. In het algemeen echter, hoewel de Engelsche voorwaarden hieruit zoo ongeveer waren op te maken, wilde hij er niets van weten, dat Engeland een voorstel tot eene schikking zou doen. Dat moest van de Staten komen; wilden zij „cathegoricall propositions" doen en bovendien hunne vloten binnenhouden, dan alleen kon er nog hoop op vrede bestaan [1]).

Onder die omstandigheden was het eigenlijk onnoodig verdere moeite te doen. Dat bleek ten overvloede uit het gesprek, dat Downing na den brief van Clarendon te hebben ontvangen, met de Witt had [2]). Al meende Downing een oogenblik, dat de moeilijkheid ten opzichte van Cabo-Corso en Nieuw-Nederland niet onoverkomelijk zou zijn, spoedig bleek het hem, dat, hoewel de Witt ten opzichte van Cabo-Corso eene concessie wilde doen door voor te stellen, dat het fort daar gesloopt zou worden en dat beide volken er dan vrijen handel zouden hebben, deze kwestie onmogelijk weg te nemen zou zijn. Brutaal had Downing het recht van zijn' Koning op het in Amerika veroverde doen gelden door zelfs te beweren, dat hij den Staten in het geheel geene verantwoording schuldig was over wat hij daar gedaan had, en even brutaal antwoordde hij op de vraag van de Witt, waarom de Koning dan geene teruggave van wat hij zijn eigendom meende te zijn aan de Staten had

---

[1]) Clarendon aan Downing 28 Oct. 1664 O. S., bij Lister III 346 vlg. Cf. ook wat Sandwich 31 Oct. O. S. aan Bennet schrijft over een' brief van de Witt, waarmede natuurlijk de in de vorige noot genoemde bedoeld is; Cal. of State Papers, Dom. Series, 1664—1665, p. 42.

[2]) Over dit gesprek Downing aan Clarendon 4 Nov. 1664 O. S., l.l., 348 vlg. en cf. Brieven IV 390 en 395. Van Goch dacht zelfs, dat men nu ook voor pretensiën van vóór 1654 en 1659 satisfactie zou willen gaan vragen, l.l., 392.

verzocht, dat hij in kleinere zaken geene satisfactie had kunnen krijgen en het daarom in zaken van zooveel beteekenis nog minder kon verwachten.

Met de weigering om Cabo-Corso terug te geven of het voorstel van de Witt daarover aan te nemen moest de kans op de uitvoering van het eene gedeelte van Downing's aanbod geheel vervallen. De Witt verzekerde aan van Goch nu niet anders te kunnen oordeelen dan dat de Engelschen het op „extremiteyten" aanlegden. Het tweede gedeelte was naar de opvatting, die Downing er van had, al even onuitvoerbaar. Hij eischte niets meer of minder dan dat de Staten satisfactie zouden betalen voor de Engelsche pretensiën, zonder dat zij de hunne ter sprake zouden brengen, met andere woorden, dat zij eene zekere door Engeland vastgestelde som zouden geven, wat men dan even goed eene oorlogsschatting zou kunnen noemen. Dat de Witt daarvan niet gediend was, laat zich begrijpen; hij wilde beide partijen eene som doen noemen en het gevolg zou zijn, meende Downing, dat die sommen juist tegen elkander zouden opwegen.

Overal dus onoverkomelijke bezwaren, zoowel ten opzichte van de oude als van de nieuwe kwestie's. Dat men er in zou slagen om de oude geschillen nog één voor één af te doen, kon na de pogingen, daartoe in Augustus en September aangewend, al moeilijk worden verwacht; nu moest het nog veel moeilijker zijn. Veel werd er trouwens niet meer voor gedaan. Eene enkele maal drong Downing op conferentie's aan; eene enkele maal bracht hij nog eene nieuwe klacht in, waarop echter van den kant der Staten zoo goed als in het geheel niet meer werd gelet [1]). Evenmin namen zij er notitie van, dat hij in October een bewijs overleverde voor de klacht over het opstoken van den Koning van Fantijn, dat ook niet veel meer behelsde dan dat de Engelschen het van de inboorlingen vernomen hadden [2]). Het werd aan de West-Indische Compagnie gezonden om advies en verder sprak men er niet over. De Staten zullen van meening zijn geweest, dat het te dwaas was om Engelsche klachten, die waren ingebracht, nadat zij zich zelf over veel ernstiger zaken beklaagd hadden, te onderzoeken, voordat de hunne ten minste aangehoord werden, terwijl het toonen van hun' goeden wil in Augustus en September toch niets geholpen had.

[1]) Zie de memorie's genoemd blz. 379, noot 4, en cf. blz. 394.

[2]) Dit bij de memorie van 22 Oct.; het was een „Extraict d'une lettre de Cormantine du 25e Fevrier 1663 st. vet. et soubsigné par François Selwijn" etc. Het slot luidt, dat na het afslaan van den aanval der inboorlingen, deze „ont fait un accord avec nous, et ont reconnu que quelques soit leurs pretextes (sic), toutesfois ce qu'ils ont fait a esté a l'instigation et par un accord fait avec les Holandois". R. A. Het bewijs is wel wat verdacht!

Ten opzichte van ééne zaak maakten zij eene uitzondering: dat was de behandeling der pretensie-lijsten. Toch had het ook bijna twee maanden na de uitwisseling geduurd, voordat de eerste conferentie daarover was gehouden, wat zeker voor een deel hieraan was toe te schrijven, dat de Staten eerst het antwoord van den Koning over de door hem voorgestelde akte hadden willen afwachten [1]), maar voor een ander deel ook wel aan de overtuiging, dat alle moeite toch vergeefsch zou zijn. In het laatst van October dan, na ééne der memorie's van Downing om op afdoening van alle geschillen aan te dringen, werden de Gedeputeerden voor de Engelsche zaken gelast de conferentie's over de pretensie-lijsten zoo spoedig mogelijk te beginnen [2]). Aldus geschiedde toen. Van de zijde der Staten werd slechts op ééne der Engelsche pretensie's eene aanmerking gemaakt, die Downing, omdat zij betrekking had op een feit, in Oost-Indië voorgevallen en vóór 1659 bekend [3]), ook onmiddellijk schrapte. Daarop kwam Downing, die de eer om te beginnen aan de tegenpartij had gelaten, aan het woord en toen bleek het, dat van de zijde der Engelschen heel wat meer aanmerkingen te berde werden gebracht. Geene van de pretensie's der Oost-Indische Compagnie werd aangenomen en in eene conferentie, die een paar weken later werd gehouden, nadat de Gedeputeerden op Downing's aandrang tot tweemaal toe tot het voortzetten van de behandeling waren gelast [4]), geschiedde hetzelfde met de pretensie's over lichamelijk letsel, aan den een of ander toegebracht. Die behoorden volgens het verdrag niet op de lijst, meende Downing, en hij vroeg bovendien, welke schadevergoeding men daarvoor zou willen eischen: men kon toch iemand niet op eene vriendschappelijke wijze er toe brengen om opgehangen te worden, de eenige satisfactie, die volgens den waardigen diplomaat gegeven kon worden voor iemand, die op die wijze om het leven was gebracht, en evenmin kon men toch de scheidsrechters over leven en dood laten beslissen. Beter dan die zonderlinge argumenten, waarbij hij vergat, dat de Engelschen vroeger voor de Ambonsche terechtstelling wel degelijk eene andere satisfactie dan den dood van de schuldigen hadden gevraagd en gekregen, was zijne bewering, dat dergelijke zaken er alleen toe konden dienen om de verbittering tusschen de beide volken te doen toenemen; dan, hij maakte zich sterk om aan te toonen, dat, wat daarover in de lijst der Staten voorkwam, geheel valsch en ongegrond was. Verder kwam men niet.

[1]) Zie blz. 372, noot 5.

[2]) Res. St. Gen. 22 Oct. 1664.

[3]) Die over het schip Assada; cf. Res. St. Gen. 16 Oct. en Res. Holl. 23 Oct. 1664.

[4]) Zie Res. St. Gen. 6 en 13 Nov. 1664.

De Gedeputeerden waren niet gelast ook maar ééne pretensie uit hunne lijst uit te laten en het bleek verder, dat zij slechts ééne aanmerking op de Engelsche lijst hadden gemaakt, omdat zij oordeelden, dat in deze voorloopige conferentie's alleen op den tijd en niet op den aard der pretensie's moest worden gelet; de laatste behoorde eerst in de „amicable conferentiën" te worden onderzocht. Het gevolg van dit verschil van opvatting was, dat de lijst der Staten niet kon worden aangenomen; Downing wilde er alle pretensiën der Oost-Indische Compagnie op twee na, die hij alleen voor latere behandeling vatbaar achtte, en van de andere minstens twee derden uitlichten. De Gedeputeerden verklaarden in elk geval eerst met de belanghebbenden te moeten spreken, wat Downing deed opmerken, dat men daaruit kon zien, hoe moeilijk het zou zijn de zaken af te handelen, daar alles moest gaan met toestemming van de er bij betrokkenen [1]). Men zou dus weer eene volgende conferentie moeten afwachten, maar zoover is het niet gekomen. Het was trouwens al duidelijk genoeg geworden, dat het eenige middel om deze zaak te beëindigen was om alle pretensiën in eens af te handelen, maar ook dat middel was reeds onmogelijk gebleken. De laatste conferentie had in het midden van November plaats gehad; de tijd voor „amicable conferentiën" zoo hier, zoo ten opzichte van de vijf schepen, waarvoor de Staten satisfactie hadden aangeboden, was toen al lang voorbij. Wel had Downing zoowel aan de Witt als aan den president der Staten-Generaal, nadat zijn voorstel geheel onaannemelijk was geoordeeld, te kennen gegeven, dat een nieuwe voorslag van de Staten aan Engeland zeer aangenaam zou zijn [2]), maar dat had voorloopig geene gevolgen. Dit konden de Staten met voldoende zekerheid weten, dat zij zich groote opofferingen zouden moeten getroosten, als zij vrede wilden behouden.

Een tijdlang had de Witt hoop gehad, dat Engeland toegeeflijker zou worden. De reden daarvoor was het langzamerhand opduiken van het gerucht, dat de Ruyter naar Guinea was vertrokken. Sedert het begin van September reeds had Downing er

[1]) De beide conferentie's naar Downing's brieven aan Bennet van 21 Oct. en 11 Nov. 1664 O. S., R. O.; de aanmerkingen kan men desverlangd vinden in den blz. 373, noot 4, genoemde „Catalogue".

[2]) Downing aan Bennet 4 Nov. 1664 O. S., R. O. — 9 Dec. schreef Downing nog dit: „within these few dayes his (n.l. de Witt's) cheifest confident was with mee and after many preambles that three tun of gould or more was at my service if I would only employ my endeavours for accommodating of matters, but not owne that he came from de Witt, but that upon his own score and interest he should make it good. I answered him with indignation, but this is not the first time they have been trying mee in this kinde". Het bericht kan m. i. niet zonder nadere bewijzen voor geheel waar worden aangenomen.

melding van gemaakt, dat een dergelijk gerucht de ronde deed [1]). Veel geloof sloeg hij er eerst niet aan. De overtuiging, dat hij ten opzichte van de resolutie's der Staten alwetend was, speelde hem parten. Alleen uit voorzichtigheid had hij terloops aan de de Witt gevraagd, waar de Ruyter heen zou gaan, als hij zijne schepen schoon gemaakt had en de Witt had geantwoord: naar Tunis of Algiers om slaven vrij te koopen [2]). Iets later, toen de geruchten meer en meer vasten vorm begonnen aan te nemen, vond Downing nogmaals gelegenheid het gesprek op de Ruyter te brengen, waarop de Witt in hevigen toorn tegen den Koning van Spanje uitbarstte, die toegang tot de Spaansche havens weigerde aan de Ruyter; men hem zou gelasten naar Lissabon te gaan, als de Koning daarbij bleef. Op Downing's meer rechtstreeksche vraag, waar hij dacht, dat de Ruyter was, ontving hij ongeveer hetzelfde antwoord als den eersten keer: de Witt geloofde, dat hij van Malaga verder de Straat van Gibraltar was ingegaan, maar dat hij weer naar Algiers zou terugkeeren [3]). Zoo ontweek de Witt de vragen van den lastigen diplomaat zonder bepaald onwaarheden te zeggen en inderdaad was Downing nog geheel overtuigd, dat er geen bevel aan de Ruyter was gezonden om naar Guinea te gaan. Wel waarschuwde hij zijne regeering om op hare hoede te zijn voor mogelijke „tricks" van Holland of liever van de Witt; daarom ried hij aan Lawson onmiddellijk te gelasten goed op de bewegingen van de Ruyter te passen en hem, als hij naar Guinea mocht gaan, zonder bevelen uit Engeland af te wachten, te volgen. Nog in het laatst van October schreef hij, dat men er over dacht de Ruyter uit de Middellandsche Zee thuis te roepen, en de verzekering, volgens Downing door van Beuningen aan Charizius gegeven, dat geene van de Ruyter's schepen naar Guinea was gegaan, eene verzekering, die niet zoo handig zou geweest zijn als de antwoorden van de Witt aan Downing, werkte ook al tot zijne geruststelling mede [4]). Ook in Engeland schijnt men tot ver in October weinig acht op de geruchten geslagen te hebben; het blijkt zelfs niet, dat de door Downing gegeven raad om in elk geval op te passen opgevolgd is.

Eene geheele verandering kwam daarin, toen Lawson met twee zijner schepen — de rest bleef onder kapitein Allen in de Middellandsche

[1]) Het eerst in zijn' brief aan Bennet van 2 Sept. 1664 O. S., R. O., maar dan zonder eenige commentaar. Van Ruyven schrijft het 4 Oct voor het eerst, maar zegt, dat het in het geheel niet geloofd moet worden.

[2]) Werkelijk was er op den 11den Aug. ook eene Res. daartoe aangenomen, die in de gewone Res. St. Gen. te vinden is.

[3]) Bijlage XIIt (drie passage's).

[4]) Downing aan Bennet 7 en 11 Oct. 1664 O. S., R. O.

Zee — in Engeland terugkeerde en het bericht bracht, dat de Ruyter naar Salé was gegaan. Het mag eenige verwondering baren, dat Lawson, die toch in den laatsten tijd de Ruyter zooveel mogelijk in het oog had gehouden, het hem door dezen op de mouw gespelde over den tocht naar Salé [1]) onvoorwaardelijk heeft geloofd. Hoe dit zij, „hem vereerende met het vlagstrijken en negen eerschooten", die door Lawson met een gelijk aantal beantwoord werden [2]), was de Ruyter bij Cadix van Lawson gescheiden en deze had hem ongemoeid laten gaan, zelf spoedig daarop naar Engeland terugkeerende. Het bericht nu, dat hij daar bracht, in verband met de geruchten over de Ruyter's tocht naar Guinea, deed plotseling alle gerustheid verdwijnen [3]).

Zeer ernstig was de indruk, dien dit maakte, en geen wonder! Alle illusiën van goud vinden en uitbreiding van handel, die de verwezenlijking zoo nabij schenen, werden bedreigd; alle voordeelen, die op de Nederlanders waren behaald, liepen gevaar te moeten worden opgegeven. „Guinea is verlooren, wat is er nu meer met de Hollanders te doen," riep het volk uit en, mogen we van Goch gelooven, dan werd er onmiddellijk Raad bij den Koning gehouden, of men „des Rijcks Zee-macht" niet in zee behoorde te brengen, met andere woorden, of men niet openlijk den oorlog zou verklaren. Maar zoover kwam het nog niet. „Het meeste getal" van de samengeroepenen, „alle wesende van seer groot credit ten Hove", zouden nog voor den vrede geweest zijn, waartoe zeker wel het feit, dat men nog niet absoluut overtuigd kon zijn, dat de Ruyter gegaan was, heeft bijgedragen. Wel werd besloten de schepen van den Koning, die bij de vloot van Prins Rupert waren, thuis te doen blijven en ze te vereenigen met die van Sandwich, terwijl verder al de in de naburige havens liggende schepen zouden gereed worden gemaakt, wat dan gezamenlijk een veertigtal zou maken. Eenige dagen later werd besloten dit getal zoo spoedig mogelijk op vijf en tachtig te

[1]) Brandt. l.l., blz. 304 en 305; cf. de Jonge I[2] 319. Volgens Comenge kreeg Lawson „une petitie reprimande"; aan Lionne 3 Nov. 1664, Aff. Etr.

[2]) Over dat strijken van de vlag was in Juni 1664 een geschil tusschen de Ruyter en Lawson geweest, daar Lawson niet met een dergelijk saluut had geantwoord, waarom de Ruyter verklaard had hem niet meer eerst te zullen groeten. De Ruyter werd daarop gelast dit in elk geval zonder bevel van de Staten niet te laten. Merkwaardig is het, dat de Witt daarbij opmerkte, dat men het daarover in het verdrag vastgestelde wel niet tot de Midd. Zee behoefde uit te strekken, maar dat het toch beter was dit wel te doen, opdat Eng. zich daaruit in geen geval „eenig meerder recht over de Britannische Zee" zou kunnen toeeigenen, een nieuw bewijs, hoe zeer men elke erkenning van het dominium maris wilde vermijden; de bedoelde brief van de Witt van 10 Juli 1664 bij Brandt, l.l., blz. 275.

[3]) Van Goch aan de St. Gen. 24 Oct. 1664, R. A.; cf. Brieven IV 379.

brengen, terwijl men er tegen het voorjaar honderd twintig zou uitrusten [1]).

Vooral op de stemming van York en ook van Karel II zelf had de tijding eene zeer ongunstige uitwerking. Als van Goch zelf niet zoo aangenaam aan het Hof was geweest, zoo verklaarde Morrice hem, dan zou hij niet weten, hoe men hem verder in zijne kwaliteit van ambassadeur zou ontvangen. Ernstiger was het, dat Morrice hem te kennen gaf, dat er van een schriftelijk antwoord op de deductie der Staten uit het begin van October, dat Karel II eerst had beloofd, nu wel geene sprake meer zou zijn; eerder zou eene verklaring om „alle de Werelt" „de onrechtmaetighe procedueren" van de Hollanders bekend te maken, verwacht mogen worden. Het duurde ook niet lang, of Karel II betuigde openlijk zijn misnoegen. Dat was, toen van Goch hem het aanbod der Staten over de woorden „litem inceptam prosequi" meedeelde. Het zonderlinge antwoord, dat de Koning daarop gaf, kan nu uit zijne slechte stemming nader verklaard worden [2]). Zeer geanimeerd had hij gesproken; hij zou niet meer met zich laten spelen; het optreden van de Staten was „de wegh niet om goede vrientschap ende correspondentie" te onderhouden. Nog sterker gaf York lucht aan zijn misnoegen, uitroepende, dat men niet moest denken, dat het Engeland aan middelen zou ontbreken om eene flinke vloot in zee te brengen. In alle oprechtheid kon van Goch, die zeer zeker geen man was om, wanneer hij zoo onvoorbereid werd overvallen, een goed figuur te maken, verzekeren, dat hem van de zaak niets bekend was en zonder blikken of bloozen mocht hij op de dringende vraag van den Koning om te weten, of het bevel aan de Ruyter uitgegaan was van de Staten-Generaal of van de eene of andere provincie of van eenige particuliere personen zeggen, dat het, als het gegeven was, zeker door de Staten-Generaal zou zijn gezonden, maar hij verzuimde op te merken, dat eene dergelijke vraag van de zijde des Konings vrij onbehoorlijk was.

Inderdaad had de Witt gehoopt, dat het gerucht over de Ruyter eene goede uitwerking zou hebben. De vrees, die in Engeland daardoor is ontstaan, „aghten wij alhier miraculeus, ende haer ter reghter tijdt wel ingeprent", schreef hij aan van Goch; misschien zou nu nog „een accommodement voor de uyterste extremiteyten" kunnen worden getroffen. Dat de Witt zich vergiste, was na het

[1]) Van Goch aan de Witt 27 Oct. 1664, Brieven IV 379, en aan den Griffier 31 Oct. 1664, R. A. Dat het bericht over die kabinetsraden onder eenig voorbehoud moet worden opgevat, blijkt wel hieruit, dat Comenge reeds 16 Oct. aan Lionne bericht, dat in den Raad besloten was den Hollanders „fortement et incessament" den oorlog aan te doen, totdat zij aan alle eischen voldaan hadden. Aff. Etr. Cf. d'Estrades, Lettres II 514.

[2]) Zie blz. 381 en cf. Brieven IV 383.

onderhoud van Karel II met van Goch duidelijk genoeg. Het was trouwens dezelfde vergissing, die hij van den beginne af had gemaakt, dat in een krachtig optreden de sleutel voor den vrede opgesloten was. Een merkwaardig verschijnsel was het overigens wel, dat op denzelfden dag, dat de Witt aan van Goch schreef, dat Engeland, nu het door een gerucht zag, dat de Staten durfden, wel toeschietelijker zou worden, Downing aan Clarendon meldde, dat de Staten, nu zij door de inneming van Cabo-Corso en Nieuw-Nederland en door het vasthouden van den Koning aan zijne eischen merkten, dat Engeland het meende, wel een toontje lager zouden gaan zingen [1]). Ook Downing vergiste zich. Al deze zaken in plaats van den vrede te bevorderen maakten de verbittering aan beide kanten steeds grooter en den oorlog steeds meer onvermijdelijk.

Had het bericht van Lawson nog eenige reden tot twijfel kunnen overlaten, het twee weken later door Downing vermelde, dat men te Amsterdam nu zoo vast geloofde, dat de Ruyter inderdaad naar Guinea vertrokken was, dat de aandeelen van de West-Indische Compagnie van 5 op $9\frac{1}{2}$ % waren gerezen, moest de ongerustheid al weer doen toenemen [2]). Toch had men nog geene zekerheid. Clarendon schreef in het begin van November nog, dat hij er niets van geloofde en de wijze, waarop de Witt tot tweemaal toe eene direkte vraag van Downing, wat er van waar was, beantwoordde door te zeggen, dat hij oordeelde, dat het daarover loopende gerucht in het geheel geen kwaad kon doen, bracht ook niet meer helderheid. De waarschuwing van Downing, dat de Witt er dan toch op moest letten, welk een' slechten invloed het gerucht in Engeland had, miste natuurlijk hare uitwerking [3]), ofschoon de Witt van dat oogenblik af wel inzag, dat men nu vooral ook op de vloot van Allen in de Middellandsche Zee diende te letten [4]). Bekennen, dat de Ruyter was gegaan, was eene onmogelijkheid; het te loochenen lag niet in het karakter van de Witt.

Deze onzekerheid schijnt in de maand November de oorzaak geweest te zijn, dat Engeland toen nog niet tot het beginnen van de vijandelijkheden in Europa is overgegaan. In twee audiëntie's van van Goch bij den Koning na diens uitbarsting over de zending van de Ruyter maakte hij hierop zelfs niet meer de minste toespeling. De eerste was de reeds vermelde over Cabo-Corso en

[1]) De Witt schrijft het aan van Goch 31 Oct. 1664, Brieven IV 377; Downing aan Clarendon 21 Oct. 1664 O. S. Cf. blz. 406.

[2]) Downing aan Bennet 28 Oct. 1664 O. S., R. O.

[3]) Clarendon aan Downing 28 Oct. en Downing aan Clarendon 4 Nov. 1664 O. S., bij Lister III 348 vlg. Het bij Wicquefort III 138 vermelde antwoord van de Witt aan Downing wordt uit Downing's brieven in het geheel niet bevestigd.

[4]) Zie Brieven IV 389 vlg.

Nieuw-Nederland [1]), de tweede was om den Koning eene nadere verdediging over de instructie van van Kampen, waarover men in Engeland zoo verontwaardigd was geweest, ter hand te stellen, eene verdediging, die gegrond was op de natuurwet, die veroorlooft om geweld met geweld tegen te gaan, zoodat de Staten beweerden, dat het hun volkomen vrijstond het hun ontnomene te heroveren. Natuurlijk was noch dit noch de toelichting van hun standpunt, dat zij zich binnen de perken van artikel veertien van het verdrag hielden, daar zij toch niet genoodzaakt konden worden menschen, die hunne onderdanen hadden aangevallen „met een vriendelijcke groet te passeren” [2]) en hun de gelegenheid te laten nader onrecht te bedrijven, in staat den Koning van zijn ongelijk te overtuigen. Lieten de Staten hunne vloot uitloopen, herhaalde hij, dan zou hij hetzelfde doen [3]).

Het was ondertusschen zonderling gegaan met die vloot van van Kampen, die door Wassenaer zoo heldhaftig door het kanaal zou worden geleid. Onmiddellijk na het vaststellen van de instructie daartoe hadden de Staten-Generaal besloten, dat die vloot zoo spoedig mogelijk moest vertrekken, omdat er vrees bestond, dat de Engelschen, als men lang talmde, zouden kunnen trachten haar te keeren [4]). Zoo was in duidelijk bewoordingen aan de Admiraliteit van Zeeland geschreven. Toch bleef de vloot of liever bleven de beide vloten — in het begin van October hadden de tien schepen van van Kampen zich met die van Wassenaer vereenigd — waar ze waren. Wat was daarvan de reden? Zeker waren er in October moeilijkheden geweest, die het uitvaren hadden belet. Tegenwind was de reden, zoo verzekerde de Witt aan van Goch en zoo werd ook aan Valkenburg geschreven om dezen het uitblijven van van Kampen, met wiens aanstaande komst hij in kennis was gesteld, te verklaren [5]). Inderdaad schijnt de wind bijna voortdurend uit den verkeerden hoek te hebben gewaaid [6]), maar het is reeds volkomen terecht

[1]) Van Goch vestigt ten opzichte van deze audiëntie daarop uitdrukkelijk de aandacht, Brieven IV 388.

[2]) Res. St. Gen. 31 Oct. 1664, Aitzema V 105 vlg. Als voorbeeld, dat Engeland niet anders handelde dan zij, citeeren de Staten hier het opbrengen van het schip van kapitein Block (zie blz. 174), wat natuurlijk niet geheel van toepassing is, omdat het vóór het sluiten van het verdrag was voorgevallen.

[3]) Van Goch aan den Griffier 14 Nov. 1664, R. A.; eene Eng. vertaling in New-York Documents II 283 vlg. en cf. Calendar of State Papers, Col. Series, l.l., p. 253, n°. 850.

[4]) Zie dit bevel van 30 Sept. 1664 bij Aitzema V 182.

[5]) Brieven IV 378: de brief aan Valkenburg in Secr. Res. St. Gen. 20 Oct. 1664.

[6]) Dit blijkt ook uit het Journaal van Wassenaer; zie de Jonge II[1] 322. Ook Downing vermeldt meermalen, dat tegenwind Wassenaer ophield.

opgemerkt, dat dat toch wel wat heel lang geduurd heeft [1]) en eenmaal is ook aan Wassenaer geschreven om „aensiens briefs" zee te kiezen „sonder om eenigerhande oorsaecke dese goeden windt te versuymen"; ja zelfs werd hij uitdrukkelijk gelast niet te wachten, totdat alle schepen van het noodige voorzien waren; de schepen zouden elkander desnoods kunnen bijstaan en het ontbrekende zou achterna gezonden worden [2]). Dat was zoo dringend mogelijk en er blijkt uit dit bevel ook, dat eene andere moeilijkheid, die de vloot binnen had gehouden, gelegen was in het provianderen en wel voornamelijk van de schepen van Wassenaer. Reeds in September was er besloten die te „revictuailleeren", waarvoor tot den eersten November eene petitie van zes honderdduizend gulden was gevraagd [3]). Dat kostte heel wat moeite; verschillende malen hadden de Staten de Admiraliteiten aangemaand zich met het „revictuaillement" te haasten, maar deze hadden verklaard zonder geld niets meer te kunnen doen. Het scheen, dat de voorspellingen van Downing hier bewaarheid zouden worden. Wel gaven de beide zeeprovinciën een goed voorbeeld door in alle petitie's zonder talmen toe te stemmen, maar de andere provinciën, al hadden ze behalve Overijsel in de eerste petitie van één millioen toegestemd, gingen niet met zooveel spoed te werk. In September hadden van hen nog alleen Utrecht en Groningen in de petitie van de zes honderdduizend gulden voor de uitrusting naar Guinea toegestemd [4]). In het laatst van October volgde ook Friesland, zeer zeker een merkwaardig feit, omdat dit gewest niettegenstaande tal van aanschrijvingen van de Staten van steun voor de West-Indische Compagnie eerst niets had willen weten. Zonder eenigen twijfel is de goede verhouding tusschen Willem Frederik en de Witt hier van grooten invloed geweest en heeft de eerste al zijn best gedaan om den tegenzin van Friesland, die overigens uit de resolutie zelf nog duidelijk blijkt, te overwinnen [5]). Wat Gelderland en Overijsel betrof, daar was in October zelfs de dag voor de vergadering der Staten nog niet bepaald. Nog erger was het,

---

[1]) Zie, ook voor het volgende, de Jonge II[1] 323.
[2]) Res. St. Gen. 23 Oct. 1664; zie Aitzema V 193.
[3]) Id. 19 en 20 Sept. 1664.
[4]) Utrecht 28 Aug., Gron. 13 Sept. 1664.
[5]) W. Fred. was er zelf door eene deputatie uit de St. Gen. over „bezonden"; zie Res. Gen. 30 Sept. 1664. Hij was toen in den Haag, begaf zich naar Friesland (dit schrijft Downing 30 Sept. O. S. aan Bennet, R. O.) en bracht die prov. tot consent, waarvan hij 21 Oct. den St. Gen. kennis gaf; het consent van Friesl. werd 22 Oct. ingebracht; zie Res. St. Gen. 21 en 22 Oct. 1664; de Res. van Friesland bij Aitzema V 191 vlg. Cf. ten slotte den reeds geciteerden brief van de Witt aan W. Fred. van 25 Oct. 1664 bij Van Sypesteyn, l.l., I blz. 258.

dat verschillende gewesten, al hadden zij in de eene of andere petitie toegestemd, zich volstrekt niet haastten om het geld aan het kantoor van den ontvanger-generaal te storten, waartoe zij door de Staten-Generaal ook meermalen aangespoord werden [1]). Zoo wordt het begrijpelijk, dat de admiraliteiten, die door de pestziekte ook een groot gedeelte van hunne gewone inkomsten moest missen, in geldnood verkeerden [2]) en dat het proviandeeren van de vloot daardoor zeer lastig ging.

Mogen we dus gerust aannemen, dat deze bezwaren het uitzenden van de vloot moeilijk maakten, eenige verwondering wekt het toch, dat Holland, dat, als het er op aan kwam, wel zorgde, dat ook zonder het geld van de andere gewesten alles in orde werd gebracht, hier niet met meer kracht is te werk gegaan, terwijl het een voorstel van Zeeland om het aantal schepen van de vloot van van Kampen op twintig te brengen en evenmin een dergelijk voorstel van de admiraliteiten om nog twaalf schepen naar Guinea uit te rusten ondersteunde [3]). Aitzema [4]) vermeldt, dat het dreigen met de vloot van van Kampen alleen een „feinte" is geweest, en het is niet onwaarschijnlijk, dat zijne korte opmerking ook hier, zooals dikwijls, waarheid behelsde. Holland wist, dat de Ruyter reeds gelast was het werk te verrichten, dat van Kampen zou gaan doen. Waarom dan den laatste nog te zenden? Het dreigen met het zenden van van Kampen mag geweest zijn om de geheimhouding van het aan de Ruyter gezonden bevel te bevorderen, het was tevens in den geest van de pogingen tot vrees aanjagen, die van den beginne af waren beproefd. Bovendien, na de verontwaardiging, door Karel II over de uitrusting betoond, moest men verwachten, dat de Engelsche vloot Wassenaer niet ongemoeid zou laten passeeren; dan was de oorlog daar en alle kans op vrede zou verkeken zijn. Onmogelijk is het niet, dat eerst — het bovengenoemde bevel aan de Admiraliteit van Zeeland maakt dit zelfs waarschijnlijk [5]) — de bedoeling wel is geweest het bij de instructie

---

[1]) Een van de dringendste brieven èn om sommige provinciën tot het inbrengen hunner consenten èn tot het betalen aan te sporen is die van 19 Sept. 1664, dien men vindt in Secr. Res. St. Gen. en in overzicht bij Aitzema V 179.
[2]) Zie hunne klacht bij Aitzema V 180.
[3]) Not. Zeel. 24 Sept. en Res. St. Gen. 30 Sept. 1664. Zeel. stelde verder voor Evertsen dan tot opperbevelhebber te benoemen. Ook 5 Sept. had Zeel. voorgesteld meer schepen naar Guinea uit te rusten en dan Evertsen en Tromp aan het hoofd te stellen; er werd geantwoord, dat men Evertsen moeilijk kon missen, maar dat het advies van de Admiraliteiten zou worden ingeroepen. 9 Oct. adviseerden deze om nog 12 schepen uit te rusten; maar verder is er geene sprake meer van; zie Res. St. Gen. i. d.
[4]) V 191 en cf. 206.
[5]) Zie ook den brief van de Witt aan Wassenaer van 30 Sept. 1664, R. A.

van Wassenaer vastgestelde uit te voeren; dat zou dan èn door het ongenoegen van Karel II èn door de moeilijkheden, waarmede het gereed maken van de vloot gepaard ging, later veranderd zijn.

Eenigszins onverklaarbaar blijft bij deze opvatting nog de uitdrukkelijke last aan Wassenaer uit het laatst van October om zonder uitstel van den gunstigen wind gebruik te maken [1]). Maar daarbij kan er op gewezen worden, dat het, wanneer men de gelegenheid van een' gunstigen wind geheel onopgemerkt liet voorbijgaan, moest opvallen, dat de uitrusting van die vloot niets dan eene schijnbeweging was, en het dan bovendien uitgelegd kon worden, alsof de Staten na de betuigingen van ongenoegen van Karel II werkelijk bevreesd begonnen te worden.

In één geval zou de vloot zeer zeker wel uitgevaren zijn, namelijk wanneer de vloot onder Prins Rupert naar Guinea was vertrokken. Op de bewegingen van die vloot te letten was van Goch onophoudelijk door de Witt op het hart gedrukt. Zou dit niet voor de bovengenoemde opvatting pleiten, dat van Kampen ten minste in het laatst van October met opzet binnen is gehouden, dat men toen in elk geval zijn uitzeilen niet met alle kracht heeft doorgezet? Zoo kon men immers hopen, dat Prins Rupert ook niet zou vertrekken, en dan hield de Ruyter de vrije hand. Dat men in het begin van November geheel en al is gaan handelen naar de berichten, die over Prins Rupert kwamen, blijkt uit de toen genomen resolutie's. Nauwelijks was het eerste bericht van van Goch gekomen, dat deze thuis zou blijven, of de Staten van Holland en de Staten-Generaal spoedig na hen namen het besluit, dat de geheele vloot, als er vóór vijftien November een gunstige wind opstak, wel door het Kanaal zou gaan, maar dat van Kampen met Wassenaer zou terugkeeren, als zij de schepen van de West-Indische Compagnie in veiligheid hadden gebracht en wisten, dat Prins Rupert die schepen niet volgde [2]). Wat Downing over deze resolutie, die hem niettegenstaande de Witt, zooals hij er bij vertelt, alle leden een' eed van geheimhouding had laten doen, onmiddellijk was medegedeeld, schreef, dat de vrees voor een' aanval op Wassenaer, als hij zonder van Kampen terugkeerde, ze heeft doen nemen, is zeer zeker in

[1]) 24 Oct. werd ter St. Gen. een brief van Wassenaer gelezen, dat hij wegens „defecten" in de vloot met den gunstigen wind niet in zee had kunnen komen; de St. Gen. antwoordden met herhaling van hun bevel van 23 Oct.; 25 Oct. werd weer een brief van Wassenaer gelezen, waarna de Sta. besloten hem te berichten, dat zij „met aengenaemheijdt" zijne pogingen om in zee te komen hadden vernomen! Dat Wassenaer zelf niet veel lust heeft gehad om van Kampen door het Kanaal te brengen, mag na zijne bovengenoemde (zie blz. 365) uiting over de W. I. C. wel worden verondersteld.

[2]) Secr. Res. Holl. 4, 5 en 6 Nov. en id. St. Gen. 8 Nov. 1664.

hoofdzaak waar [1]), maar ook nu schijnt men er niet aan gedacht te hebben om de vloot met alle kracht uit te pressen [2]). Het is haast overbodig op te merken, dat Downing den raad gaf de vloot in het geheel niet te laten passeeren, ja, hij wilde zelfs, dat men alleen die schepen, waarvan de Staten zelf verklaard hadden, dat zij onderdanen van den Engelschen Koning zouden gaan straffen, aantastte; dan immers zou Karel II een schitterend blijk geven, dat hij geen' oorlog wilde, dat hij in elk geval geen aanvaller was. Of die raad geheel zou zijn opgevolgd, mag betwijfeld worden; zeker is het, dat Engeland niet lijdelijk zou hebben toegezien, als de Nederlandsche vloot in het Kanaal was gekomen [3]), waar zich in het laatst van November eene vloot van veertig zeilen onder York zelf bevond.

Nog eens gelastten de Staten Wassenaer dat stoute stuk toch te bestaan. Dat was, toen het bericht van van Goch kwam, dat Karel II beweerde met volle recht Cabo-Corso en Nieuw-Nederland te hebben genomen. Toen werd weer aan Wassenaer geschreven, dat alles zou blijven bij de in September genomen resolutie en dat dus van Kampen naar Guinea zou gaan, als er vóór den twintigsten November een gunstige wind mocht waaien [4]). Was dit nog eene laatste poging om Karel II te overtuigen, dat de Staten niet met zich zouden laten spotten? Hoe dit zij, het besluit is ook nu niet uitgevoerd en slechts twee dagen na den twintigsten November besloten de Staten-Generaal op voorstel van die van Holland slechts twee van de tien schepen, die voor Guinea waren uitgerust, met de schepen van de West-Indische Compagnie en de proviandschepen

[1]) Downing aan Bennet 1 en 4 Nov. 1664 O. S., R. O.; cf. de Witt aan Wassenaer 8 Nov. 1664, R. A.; de Witt drukt er in dien brief op, dat dit strikt geheim moet worden gehouden, „opdat in Engelandt de mesures daernaer niet en souden werden genomen".

[2]) 9 Nov. 1664 schrijft de Witt met eenigen aandrang aan Wassenaer, dat men niet anders verwacht, of hij zal, nu de wind gisteren „boven het Zuydoosten" is geloopen, wel in zee zijn gekomen, R. A. Toch gebeurde dit niet en van ontevredenheid van de Staten daarover blijkt nergens iets.

[3]) Dit blijkt duidelijk uit een' brief van York zelf aan Karel II van 13 Nov. 1664 O. S. (Lambeth Palace, Bundle 645): „I am of your Maties opinion and can hardly beleve the Dutch will send their fleett for Guiny through the Channel without being convoy'd through by Opdame, but lett hem doe it which way they please we here shall do our endeavors to give your Ma: a good account of them" etc. Cf. ook Cal. of State Papers, Dom. Series, l.l., p. 62 en 93 (brieven van York en Coventry van 11 en 28 Nov. O. S.).

[4]) Secr. Res. Holl. en St. Gen. 13 Nov. 1664. Deze Res. is zeker ook weer genomen onder invloed van een overigens zeer ongeloofwaardig bericht uit Eng., dat de vloot in het Kanaal niet zou worden lastig gevallen, waarover de Witt 12 Nov. aan Wassenaer schrijft, R. A.

om Schotland heen naar de bedreigde kust te zenden, terwijl de overige acht bij de vloot voor Wassenaer zouden worden gevoegd [1]).

Downing zegt, dat ook hier vrees de oorzaak is geweest van het nemen van dit besluit en dat het genomen werd, terwijl de wind gunstig voor het uitzeilen was geweest [2]). Van Goch had namelijk geschreven, dat de vloot van York zestig schepen telde en dat daarbij nog de vloot van Prins Rupert zou gevoegd worden [3]). Dat men met dat, hoewel eenigszins overdreven, bericht voor oogen het niet gewaagd heeft Wassenaer's vloot, die met de schepen van van Kampen niet meer dan veertig zeilen telde [4]), in het Kanaal te wagen, is volkomen begrijpelijk. Maar toch, de hoofdzaak was, dat men nu zoo goed als volkomen zekerheid had, dat Prins Rupert niet zou vertrekken, en dan was van Kampen immers niet noodig. De overweging, dat het wel wat laat in het jaar begon te worden om de geheele vloot nog buiten te wagen, kan ten slotte eenig gewicht in de schaal hebben gelegd. Op hen, die niet in de geheimen waren ingewijd, moest overigens het optreden van de Staten wel een, zonderlingen indruk maken, daar het scheen, alsof al de beleedigingen, hun in hunne West-Indische Compagnie aangedaan, ten slotte met lijdzaamheid gedragen zouden worden. Toch was dit lang niet het geval. Onmiddellijk, nadat de verovering van Cabo-Corso bekend was geworden, was aan de Ruyter eene nadere verklaring van zijne instructie gezonden, die, ofschoon schijnbaar gegrond op de oude instructie, toch inderdaad heel wat verder ging, daar de Ruyter nu gemachtigd werd alle Engelsche schepen, hetzij van de „Royal Company", hetzij van den Koning, die hij op de kust van Afrika aantrof en die door hunne bewapening in staat waren afbreuk te doen aan de Nederlanders of hem hinderlijk te zijn in de uitvoering van zijne instructie, „aan te tasten, te veroveren,

---

[1]) Secr. Res. Holl. en St. Gen. 22 Nov. 1664; Marinus de Klercq en Joost Verschuer zouden die schepen commandeeren.

[2]) Downing aan Bennet 15 en 18 Nov. 1664, R. O.

[3]) Van Goch aan den Griffier 17 Nov. 1664, R. A.; dat het aantal niet meer dan 40 bedroeg, blijkt uit het bericht van Coventry, Cal., Dom. Series, l.l., p. 91; ook Karel II noemde dit getal aan van Goch; zie diens brief aan den Griffier van 14 Nov.

[4]) De Jonge II[1] blz. 313 zegt, dat Tromp met zijn smaldeel ook bij de vloot van Wassenaer is gevoegd, nadat hij de O. I. retourvloot had binnengebracht, maar dit is onwaar. Die vloot was onttakeld, zooals uit verschillende stukken blijkt; ik wijs alleen op de deductie der Sta. Gen. van 9 Oct. 1664, waar zij zich als bewijs van hunne vredelievende gezindheid er op beroepen, dat zij die schepen niet bij Wassenaer hadden gevoegd, „maer binnen de Havenen opgesonden ende afgedanckt". Ook de vloot van van Kampen bestond toen nog uit niet meer dan tien schepen, zooals blijkt uit de in noot 1 genoemde resolutie's; de twee schepen van de Adm. van Friesl. waren dus toen niettegenstaande het consent van die prov. nog niet uitgerust.

of te ruineeren". Wanneer Downing dat geweten had, dan zou hij wel een ander oordeel over de handelwijze der regeering hebben uitgesproken. Inderdaad moet het erkend worden, dat het beleid van de Witt in deze netelige kwestie hoog te roemen valt. In de resolutie tot het zenden van de Ruyter was eene clausule opgenomen, dat de admiraliteit van Amsterdam, die er mede belast was hem die resolutie te doen toekomen, tevens geautoriseerd werd alles te doen, wat tot de uitvoering er van noodzakelijk was. Op grond daarvan werd de Ruyter door die admiraliteit steeds op de hoogte gehouden van de gebeurtenissen en op grond daarvan werd hem ook de genoemde verklaring gezonden [1]). Zoo bleef de geheimhouding gewaarborgd, ofschoon er voor gezorgd werd, dat alle stukken tevens in de geheime registers der Staten werden opgenomen [2]). Bereikte men daardoor aan den eenen kant, dat er krachtig op de kust van Guinea werd gehandeld, aan den anderen kant kon men de vloot van van Kampen met gerustheid thuis houden, zoolang ten minste prins Rupert niet vertrok. Zelfs meende de Witt, dat het dreigen met van Kampen's vloot eene van de redenen was geweest, waarom de Engelsche vloot naar Guinea niet was uitgezeild. De Engelschen hadden wellicht ingezien, zoo heette het in den brief, waarin de Ruyter hiermede en met het thuis blijven van van Kampen in kennis werd gesteld [3]), dat zij anders de Nederlandsche vloot in het Kanaal niet zouden kunnen tegenhouden, maar toch was hier de andere reden, die bovengenoemd is en die ook in den brief aan de Ruyter niet vergeten werd, de hoofdzaak. Inderdaad zou de in Engeland steeds grooter wordende zekerheid, dat de Ruyter naar Guinea was gegaan, ten gevolge hebben, dat de vijandelijkheden ook in Europa begonnen, en dan kon men prins Rupert beter hier dan veraf gebruiken.

---

[1]) Die verklaring van 21 Oct. 1664 met een' brief van de Adm. van Amst., bij Brandt, blz. 331 vlg.

[2]) Dit is slechts gedeeltelijk het geval met de in de vorige noot genoemde verklaring, die wel in Secr. Res. Holl., maar niet in Secr. Res. St. Gen. is opgenomen. In beide echter vindt men eene tegelijk met de instructie voor Wassenaer en van Kampen in September vastgestelde commissie voor den laatsten „als gesubstitueerde van de Ruijter", waarin van Kampen gelast wordt onder de Ruyter en, als die moeht sterven, onder van Meppel te staan. Natuurlijk is ook deze commissie ter St. Gen. niet op de gewone wijze behandeld en waarschijnlijk is dus ook zij beschouwd als een uitvloeisel van de Res. van 11 Aug.

[3]) Die brief is van 22 Nov. 1664, bij Brandt blz. 355; wel opgenomen in Secr. Res. Holl. en Secr. Res. St. Gen., maar natuurlijk ook alleen door de Adm. van Amst. gezonden. In de Res. van 22 Nov. zelf (zie blz. 420, noot 1) wordt gezegd, dat zij aan Valkenburg of aan hem, die namens de St. Gen. het bevel op de kust van Guinea voerde, zou worden medegedeeld.

Niet alleen uit geheime maatregelen blijkt het, dat Holland tot een krachtig optreden bereid was. Reeds in het laatst van September onmiddellijk na de samenkomst van de Staten van Holland was er in hunne vergadering voorgesteld twintig nieuwe schepen aan te bouwen. Drie dagen later werd het voorstel aangenomen, terwijl het getal tot vier en twintig werd uitgebreid, waarmede ook de Staten-Generaal zich vereenigden; eene petitie van twee millioen was daartoe noodig [1]). Toen in October de berichten van van Goch over de uitrusting in Engeland steeds meer verontrustend werden, werd bovendien besloten nog achttien schepen in zee te brengen, terwijl alle konvooiers, die binnenvielen, gelast zouden worden zich onder de vlag van Wassenaer te begeven; nogmaals werd eene petitie van anderhalf millioen uitgeschreven [2]). Hier bleek het voldoende, dat de Staten tegen het voorjaar eene geduchte macht in zee wilden hebben. De consenten van verschillende gewesten in deze beide petitie's werden in den loop der laatste maanden van 1664 ingebracht. Ook Overijsel, dat in het begin van November „bezonden" was, had spoedig daarna in de meeste petitie's toegestemd [3]), en Gelderland, waar het Hof in November zelfs geweigerd had op verzoek van eene deputatie van de Staten-Generaal de Staten samen te roepen, omdat de beschrijvingsbrieven voor de vergadering op een' lateren datum reeds waren uitgeschreven, diende in December voor alle petitie's consent in [4]). Van oneenigheden geen spoor, al kwamen nog klachten van de Admiraliteiten over gebrek aan geld voor.

Downing moest langzamerhand wel inzien, dat de Staten alle eischen van Engeland niet zouden inwilligen. Al deed hij het meestal nog voorkomen, alsof Holland vooral in bedreigingen heil zocht en al greep hij gretig de gelegenheid aan om een bericht, dat Appelboom hem had medegedeeld, dat alles zoodanig in de war was, dat men zelfs vreesde, dat Engeland troepen in Zeeland aan wal zou brengen, naar Engeland te zenden [5]), de ernstige waarschuwingen, die telkens gaf, om toch vooral in Engeland niet stil te zitten, minstens een even groot aantal schepen

[1]) Res. Holl. 23 en 26 Sept. en Res. St. Gen. 27 Sept. 1664; Aitzema V 182.

[2]) Eerst had Holl. besloten 12 schepen uit te rusten (Res. van 10 Oct.), wat misschien in verband staat met het voorstel van de Admiraliteiten van 9 Oct. om nog 12 schepen naar Guinea te zenden (blz. 417, noot 3). Zie verder Res. Holl. 22 en 30 Oct. en Res. St. Gen. 23 en 25 Oct. 1665; Aitzema V 193.

[3]) 18 Dec. 1664; alleen ten opzichte van de petitie van 2 mill. moest die provincie toen nogmaals tot consent worden aangemaand.

[4]) 11 Dec. 1664. Het verbaal van de deputatie bij Aitzema V 200 vlg.

[5]) Downing aan Bennet 18 Oct. 1664 O. S., R. O. Voor de waarde van dit bericht cf. de schildering, die d'Estrades 30 Oct. (Lettres, II 517 vlg.) van den toestand geeft.

aan te bouwen als de Staten en voor alles op zijne hoede te zijn, bewijzen, dat hij zelf langzamerhand wel begon te begrijpen, dat hij zich vergist had met te beweren, dat de Staten tot elken prijs oorlog zouden vermijden. Evenzoo waarschuwde hij voor plannen van de Oost-Indische Compagnie, die volgens hem reeds de bescherming der Staten had gevraagd, daar ook zij meende zich bedreigd te moeten achten [1]), en zelfs schreef hij nu, dat uit de kracht, waarmede Holland schepen uitrustte, duidelijk bleek, dat het doel van dat gewest was om Engeland ter zee de baas te worden, hetzij men tot oorlog kwam, hetzij men vrede hield [2]). Die berichten, vermengd met andere over de wijze, waarop de Koning in „books and pamphlets" beleedigd werd en waarop men trachtte den toestand der Engelsche vloot zooveel mogelijk als slechter dan dien der Hollandsche af te schilderen [3]), zullen de ontevredenheid van Karel II zeker niet verminderd hebben. Die berichten waren natuurlijk ook de oorzaak, dat Karel II en vooral York met nadruk aan van Goch te kennen gaven, dat men in Holland niet moest denken, dat Engeland niet bij machte was een' oorlog te voeren en dat de Engelsche vloot minstens even sterk zou zijn als ten tijde van Cromwell [4]).

Inderdaad werd het ook al meer en meer duidelijk, dat de hoop, die de Witt gehad heeft, dat Engeland ten slotte niet zou doortasten, niet bewaarheid zou worden. Men verwonderde er zich over, schreef Downing in het begin van November, dat Engeland in staat was zoovele schepen uit te rusten als van Goch berichtte, dat gereed gemaakt werden [5]). De vrees voor oneenigheden in Engeland had dit dus niet kunnen verhinderen. Men hoorde nog wel van woelingen, men hoorde ook van geruchten, dat de ontevredenen slechts op een' oorlog met de Republiek wachtten om openlijk tegen de regeering in opstand te komen, ja, dat zij hulp aan de Staten hadden gevraagd en aan dezen hadden aangeboden om

[1]) Cf. hier d'Estrades, Lettres II 518 vlg.; van het daar vermelde over de vrees van de Eng. O. I. C., die zelfs alles zou doen om den oorlog te voorkomen, blijkt nergens iets.

[2]) Zie b.v. zijne brieven aan Bennet van 22 en 30 Sept., 14 en 18 Oct. 1664 O. S., R. O.

[3]) Id. 11 Nov.: „the base books and pamphlets that are dayly printed to inflame the people" en 18 Nov. 1664 O. S.: „The Harlom Gazetter very often takes the liberty of decrying very infamously his Matie and his affaires, this last week he printed that whereas Cromwell could in a weeke have gotten 1200 seamen in the Towne of Yarmouth that his Matie could not in much more time gett above 200". R. O. Cf. Brieven IV 314 en Pepys' Diary 28 Nov. 1663.

[4]) Zie b.v. Brieven IV 387 en cf. de blz. 413 genoemde uiting van York.

[5]) Downing aan Bennet 28 Oct. 1664 O. S., R. O.

twintig duizend man voor hen in Engeland in de wapenen te brengen, er bleek niets van, dat de regeering door deze berichten, die ook haar bereikten [1]), tot wankelen werd gebracht in hare politiek. De overtuiging, dat het Parlement haar zeker zou steunen, en het feit, dat daar van oneenigheden geene sprake was geweest, nadat de haat tegenover de Republiek botgevierd was, kon haar de toekomst met vertrouwen tegemoet doen gaan. Voorwaar, zij mocht eerder verwachten, dat het toegeven aan de Hollanders ontevredenheid zou verwekken dan het krachtig vasthouden aan wat geeischt was, waartoe de Koning zich tegenover zijn Parlement verbonden had.

Aan geld was geen gebrek. Na de wijze, waarop het Parlement zich tegenover de Hollanders geuit had, had de stad Londen niet het minste bezwaar gemaakt om den Koning in Juni op zijn verzoek honderdduizend pond voor te schieten, wat in November met eene gelijke som vermeerderd werd [2]). Mogen we van Goch gelooven, dan trachtte Karel II zooveel mogelijk op zijne eigen uitgaven te bezuinigen, zelfs door „het retrancheren van tractementen, en inhouden van derselver betalinge ende verdere espargnes alhier ongewoonelijk." 's Konings inkomen, zoo verzekert onze ambassadeur tevens, was door het vooruitgaan van den handel ten gevolge van de protectie en door de uitbreiding van de stad Londen, waardoor het schoorsteengeld meer opbracht, toegenomen [3]). Zoo scheen men den toestand, dien Clarendon zich in 1661 had voorgespiegeld [4]), nabij te komen. Dan, had Clarendon gezegd, wanneer de handel verbeterd was en de rust in het land hersteld, dan zou men verder kunnen zien. Of Clarendon overtuigd is geweest, dat die toestand inderdaad reeds geheel bereikt was? Dit is zeker, dat de vredelievende Kanselier even goed als zijn meester, even goed als

[1]) Men vindt er verschillende in den Calendar of State Papers, Dom. Series, 1663—1664 b.v. p. 610, 621, 623 en 642; 1664—1665, b.v. p. 33, 38, 80, 89, 140 etc. Downing schrijft ook 18 Nov. 1664 O. S. aan Bennet: „Withall those of Holland speake much of their troubles to his Maj^{ty} within the Bowells of his Kingdome". R. O. Cf. d'Estrades, Lettres II 519.

[2]) Cunaeus aan St. Gen. 20 Juni 1664; Brieven IV 386 en 388. Cf. Calendar, l.l., p. 43.

[3]) Het inkomen werd op 1.200.000 à 1.300.000 £ geschat; zie Brieven IV 402; cf. verder id. 393 en 405, waar vermeld wordt, dat men er over dacht „alle charges, foresten, ende parcken" te verkoopen, wat voor den Koning 20.000 £ zou opbrengen. Merkwaardig is ook het plan, dat men volgens van Goch had, om in het Kanaal een tol te gaan heffen, zooals dat in de Sont werd gedaan om daarmede de kosten van den oorlog te dekken en den handel aan zich te trekken! Door de bezuinigingen schreef van Goch 21 Nov. (Brieven IV 408) had Karel II reeds 200.000 £ gewonnen!

[4]) Zie blz. 155 vlg.

andere staatslieden, van toegeven aan de eischen der Hollanders niets zou willen weten en men moest toch wel inzien, dat zonder dat oorlog onvermijdelijk was.

De pogingen van de Staten om den vrede te bewaren waren tot nog toe ten eenenmale mislukt. Hunne maatregelen, die zij sedert Mei hadden genomen, om dat doel te bereiken èn door te toonen, dat zij durfden èn door meer dan zij anders zouden gedaan hebben aan de Engelsche eischen tegemoet te komen, waren vruchteloos geweest. De laatste waren door Engeland onvoldoende geoordeeld, de eerste hadden de spanning doen toenemen. Het was niet meer alleen over de Engelsche pretensie's, waarover nu geklaagd werd. Men beweerde, dat Engeland's eer op het spel stond. Herinneringen aan de dagen van Cromwell doemden op. Misschien begon de Koning zich persoonlijk de wijze, waarop de Staten hem vóór de Restauratie hadden behandeld, voor den geest te roepen en begon hij zich, hoewel dan wel wat laat, boos te maken, dat op zijne aanbeveling ten gunste van zijn' neef in vroegere dagen zoo weinig was gelet. Bewijzen hiervoor bestaan niet, maar het was toch opmerkelijk, dat hij weer evenals eens in 1661 eenige personen met name begon te noemen, die volgens hem al het kwaad gebrouwen hadden, terwijl hij zich evenals toen weer vooral over Holland beklaagde [1]). Het is mogelijk, dat hier alleen op de zending van de Ruyter gedoeld werd, die, naar Downing immers geschreven had, in elk geval niet door de Staten-Generaal gezonden kon zijn, zoodat de Koning overtuigd kan geweest zijn, dat de Witt en de zijnen alleen de bewerkers hiervan waren, maar onwaarschijnlijk mag het niet geacht worden, dat bij de algemeene ontevredenheid of liever ten gevolge daarvan ook begon op te duiken de wrok over der Staten verwaarloozing van 's Prinsen belangen, waarvan men nu bovendien gebruik kon maken om te trachten oneenigheden in de Republiek te doen ontstaan [2]).

---

[1]) Brieven IV 409 en cf. van Goch aan den Griffier 19 Sept. 1664, R. A.

[2]) Cf. hierover Actenstücke XII blz. 621, waar Brandt schrijft, dat Karel II hem te kennen heeft gegeven, dat hij zoo lang zou strijden, totdat de Prins hersteld was; hij zou dit ook aan van Goch hebben gezegd. Uit diens brieven blijkt hiervan niets, ofschoon het niet onwaarschijnlijk is, dat het herhaalde aandringen van van Goch om een' „keer" te mogen doen ten einde zaken mede te deelen, die niet konden worden geschreven, hiermede in verband staat.

HOOFDSTUK IX.

HOUDING VAN FRANKRIJK. — HET BEGIN VAN DE VIJANDELIJKHEDEN IN EUROPA.

Eene van de redenen, die Clarendon in 1661 had opgenoemd om te betoogen, dat oorlog voor Engeland ongewenscht was, bestond nu nog even goed als toen. Nog altijd was Engeland zonder bondgenoot op het vasteland, ten minste zonder bondgenoot, waarvan het hulp zou kunnen verwachten. Daarentegen was de Republiek nauw verbonden met Frankrijk, dat hulp zou moeten verleenen, als zij in Europa werd aangevallen. Dat was van den beginne af eene vraag van groote beteekenis geweest voor de beide landen, of Frankrijk zijne verplichtingen zou nakomen. Toch is er van al te groote vrees in Engeland, dat het ook Frankrijk tot vijand zou krijgen noch van al te groot vertrouwen in de Republiek, dat het in geval van nood op Frankrijk zou kunnen rekenen, veel te bemerken in die maanden, waarin de kwestie van oorlog en vrede eigenlijk beslist was. De toestand, zooals die in November 1664 was geworden, had zich geheel buiten Frankrijk om ontwikkeld.

Wel had Lodewijk XIV, zoodra de verhouding gespannen begon te worden, getracht zijn' invloed te doen gelden. Reeds in Juli had hij aan beide partijen zijne bemiddeling aangeboden op eene wijze, waaruit blijkt, dat de wensch tot het behoud van den vrede bij hem op den voorgrond stond [1]). Zooals d'Estrades in eene audiëntie in de Staten en zooals Comenge tegelijkertijd in eene audiëntie bij Karel II verklaarde, deed hij dit, omdat het toen scheen, dat de twisten, die naar zijn oordeel tot nog toe alleen tusschen particulieren,namelijk tusschen de wederzijdsche Compagnieën,

---

[1]) Zie Lod. XIV aan d'Estrades 11 Juli 1664, Lettres II 461; Lod. XIV had zelfs het plan geopperd om hem tot scheidsrechter te benoemen, waarvan d'Estrades echter geen gewag heeft gemaakt; hij zal begrepen hebben, dat men dat toch niet zou willen.

hadden bestaan, tot oneenigheden tusschen de beide landen zouden leiden [1]). Ofschoon het te verwachten was, dat de Staten het aanbod van hun' bondgenoot spoedig zouden aannemen, duurde het toch bijna eene maand, voordat dit geschiedde. Wel adviseerden Holland en Gelderland zeer spoedig om aan te nemen, maar vooral Zeeland talmde [2]). Misschien is dit gewest van oordeel geweest, dat Lodewijk XIV volgens het verdrag nu reeds op eene andere wijze tusschenbeiden diende te komen en wel door aan Engeland te verklaren, dat hij de Republiek zou moeten steunen, als het tot een' oorlog kwam [3]), wat echter natuurlijk nog niet het geval was, daar de Nederlanders nog alleen buiten Europa waren aangevallen. Misschien ook is het wantrouwen tegen Frankrijk, dat zeer zeker bij velen bestond wegens de meer en meer ruchtbaar wordende plannen van Lodewijk XIV tegen de Zuidelijke Nederlanden, van invloed geweest. Eindelijk, men wachtte in het laatst van Juli op Downing's terugkeer en men heeft wellicht eerst willen weten, wat die zou brengen [4]).

Liet het antwoord van de Staten lang op zich wachten [5]), dat van Engeland kwam spoediger, maar het was minder gunstig. Karel II weigerde wel niet ronduit, maar hij gaf als zijne meening te kennen, dat er geene mediatie noodig was, omdat de Hollanders wel zouden inzien, dat zij ongelijk hadden met het uitrusten van eene zoo groote vloot: er zou van oorlog geene sprake zijn [6]). Een ontwijkend antwoord dus, dat toont, dat de Engelsche Koning Frankrijk wilde ontzien en tegelijk, dat hij van Fransche mediatie niet gediend was, wat begrijpelijk is, daar men kon vreezen, dat Lodewijk XIV als bondgenoot van de Staten dezen gunstiger gezind zou zijn. Bovendien, wat zou het Engelsche volk, dat van het begin van de Restauratie af een' levendigen haat tegenover Frankrijk had betoond, van de mediatie van Lodewijk XIV zeggen?

Het duurde geruimen tijd, voordat de Fransche Koning zijne poging om door zijn' invloed de geschillen bij te leggen, herhaalde. Dat verwekte onrust in de Republiek, waar men vermoedde, dat

---

[1]) De rede van d'Estrades van 17 Juli 1664, Lettres II 470 en Aitzema V 278.

[2]) Brieven IV 321.

[3]) Zie wat Lodewijk XIV daarover 8 Aug. 1664 aan d'Estrades schrijft, Lettres II 482.

[4]) Cf. Lettres II 476 en Downing aan Bennet 22 Juli 1664 O. S.: „they are in mighty apprehensions that france will fall into flanders". R. O.

[5]) 11 Aug. werd het aanbod aangenomen; zie de Res. bij Aitzema V 283. Ged. van Gron. stemden toen nog alleen op het behagen van hunne principalen toe.

[6]) Het antwoord van Karel II in Bijlage XIVf. — Wat van Goch 26 Juli 1664 (Brieven IV 325) aan de Witt schreef over die audiëntie, is grootendeels onzin. Eerst later, nadat de Staten de mediatie hadden aangenomen, deelde Comenge hem er het een en ander over mede; zie Brieven IV 341.

het belang van Frankrijk door een' oorlog tusschen de beide zeemogendheden gebaat zou worden en dat Frankrijk daarom geheel onzijdig wilde blijven. Het ontstaan van dit vermoeden is gemakkelijk verklaarbaar — Lodewijk XIV heeft zelf soms te kennen gegeven, dat het hem niet geheel onaangenaam zou zijn, als de Staten in verwikkelingen geraakten [1]) — en evenzoo is er niets vreemds in, dat men later nog verder is gegaan door te beweren, dat Lodewijk XIV om die reden onder de hand den oorlog zelfs zou hebben aangewakkerd [2]). Toch is niets meer onwaar dan dit.

In een merkwaardig staatsstuk [3]), dat van de bekwaamheid van den opsteller een' zeer hoogen dunk geeft, heet het, dat de positie van Lodewijk XIV in deze kwestie zeer moeilijk was, en van het standpunt van den zonnekoning kan de waarheid daarvan niet ontkend worden. Aan den éénen kant stond zijne verplichting tegenover de Republiek, die bij een' vorst als Lodewijk XIV, die zoo zeer op zijne eer was gesteld en die ook wel degelijk overwoog, dat, als hij zijn woord brak, het vertrouwen van anderen op hem daardoor verzwakt zou worden, van gewicht moest zijn. Aan den anderen kant stond de na de onderhandelingen van de Witt en d'Estrades geheel gevestigde overtuiging, dat hij van de Staten ten opzichte van zijne plannen nooit steun, maar eerder tegenwerking moest verwachten. Daar kwamen allerlei overwegingen bij. De Fransche vloot was niet in staat met waardigheid op te treden en kon niet beantwoorden aan de werkelijke macht van den Koning. Steunde Lodewijk XIV de Republiek niet, dan stond het te vreezen, dat het zooveel grootere Engeland haar zou overvleugelen, wat niet alleen om staatkundige redenen, daar dan de partij van de Witt ten onder zou gaan en de prinsgezinde partij, die zeer waarschijnlijk Engeland meer dan Frankrijk zou begunstigen, de bovenhand zou krijgen, maar ook om redenen van commercieel belang zeer nadeelig voor Frankrijk moest zijn. Overwon Engeland, kreeg het het overwicht op handelsgebied, waar het ondubbelzinnig naar streefde, al bleek dan dat nu in hoofdzaak alleen in Guinea, dan zou dat,

---

1) Zie b.v. Lettres I 185 en II 362.

2) Zie b.v. Wagenaar XIII 118; ald. wordt overigens blz. 130 vlg. een zeer goed overzicht van de positie van Lodewijk XIV gegeven. Reeds in Mei had de Witt aan Downing te kennen gegeven, dat hij berichten uit Fra. had, dat men daar van den oorlog hoopte te profiteeren; zie Lister III 319.

3) In de instructie (Corr. d'Angl., Tome 84, Aff. Etr.) van de buitengewone ambassade, die in 1665 naar Eng. werd gezonden. Daarin heet het: „iamais Roy deliberant pour bien prendre son party dans une affaire epineuse, n'a esté dans un plus fascheux embaras que ne l'est sa majesté en celle-cy". Dit stuk zal natuurlijk worden opgenomen in de „Receuils des Instructions", uitgegeven door de „Commission des archives diplomatiques": daarom laat ik verdere citaten hieruit weg.

verbonden met de pretensie's op de zeeheerschappij, veel gevaarlijker en veel lastiger zijn dan wanneer de Hollanders de zeeën met hunne schepen bedekten. Vooral Comenge had hierop de aandacht gevestigd en uit het bovengenoemde staatsstuk blijkt zeer duidelijk, dat zijne waarschuwingen ter harte waren genomen [1]). Was het dus in het belang van Frankrijk dit te verhinderen, daar stond weer tegenover, dat, als het de Republiek wel steunde, Engeland zich wellicht met Spanje zou verbinden, over plannen waartoe reeds lang geruchten hadden geloopen [2]). Dit gevaar bestond ook wel ten opzichte van de Republiek, als Frankrijk zich van haar afkeerde, maar er was één onderscheid: de Staten zouden zich misschien ook verzetten tegen de plannen van Lodewijk XIV op de Zuidelijke Nederlanden, al steunde hij hen nu; Karel II daarentegen gaf weldra duidelijk te kennen, dat Lodewijk XIV maar een vinger uit te steken had om voorzoover Engeland betrof ten opzichte van die plannen geheel en al de vrije hand te krijgen.

Tusschen die bedenkingen zweefden de gedachten van Lodewijk XIV sedert het midden van 1664. Zijne politiek is daardoor eenigszins aarzelend geworden. Van den beginne af heeft hij zich wel ten doel gesteld om den oorlog te voorkomen en daardoor de moeilijkheid van het partij kiezen te ontwijken, maar in de middelen om dat doel te verwezenlijken is hij niet met alle kracht opgetreden. Daarvan was het gevolg, dat de Staten zijne bedoelingen met wantrouwen hebben gadegeslagen en dat Engeland tegelijkertijd meer hoop moest hebben dan anders het geval zou zijn geweest, dat het van Frankrijk niets te duchten had. Had Lodewijk XIV in Engeland met meer kracht op het aannemen van zijne mediatie aangedrongen en daardoor laten zien, dat het hem ernst was om in de geschillen tusschenbeiden te komen, dan zou wellicht Engeland niet zoo stellig al zijne eischen tegenover de Staten gehandhaafd hebben als het nu deed. Dat de Fransche Koning hier zwak is geweest, de reden daarvan is natuurlijk, dat hij Engeland niet van

---

1) Zie b.v. zijne brieven aan Lionne van 17 Maart en 5 Mei 1664, Aff. Etr. In de instructie wordt ook nog de overweging in aanmerking genomen, dat Fra. misschien van den oorlog zou kunnen profiteeren om zich een deel van den handel toe te eigenen, maar daartegenover heet het, dat dat onmogelijk is „n'ayant pas a beaucoup prez un nombre sufficient de vaisseaux pour un pareil dessein". Bovendien, door een' oorlog zou de uitvoer uit Fra. bemoeilijkt worden. Men ziet, hoe zeer de handelsaangelegenheden in Fra. eene rol speelden, ofschoon het niet te ontkennen is, zooals in de instructie ook duidelijk gezegd wordt, dat de zuiver staatkundige aangelegenheden op den voorgrond stonden.

2) Er was zelfs rondgestrooid, dat York dan gouverneur van de Zuidelijke Ned. zou worden; Comenge aan Lionne 28 Febr. 1664, Aff. Etr.

zich heeft willen vervreemden door te veel pressie uit te oefenen, terwijl de berichten van Comenge, die aanhoudend schreef, dat de toestand wel ernstiger werd, maar dat men voor oorlog nog lang niet bevreesd behoefde te zijn [1]), er wellicht het hunne toe hebben bijgedragen om Lodewijk XIV te overtuigen, dat ook zonder zijne tusschenkomst de vrede bewaard zou blijven.

Ondertusschen werden de tijdingen van d' Estrades over de geruchten in de Republiek, dat men op Frankrijk niet zou kunnen rekenen, in September zeer ernstig. Al deed d' Estrades alles om die uitstrooisels van de Spaansche en Engelsche kabaal, zooals hij ze noemde, die alleen ten doel hadden Frankrijk en de Republiek tegen elkander in het harnas te jagen tegen te spreken, hij zag heel spoedig in, dat niets zou helpen dan eene krachtige tusschenkomst van zijn' Koning, waarop de Witt zeer aandrong [2]). Inderdaad had deze waarschuwing van d'Estrades eene gunstige uitwerking, waaruit het zeer zeker blijkt, dat Lodewijk XIV het reeds toen meer in zijn belang achtte de Republiek te vriend te houden dan Engeland geheel voor zich te winnen, met andere woorden, dat de overwegingen, die er voor pleitten om het verdrag, als het noodig was, na te komen, de overhand zouden krijgen. Ofschoon Lodewijk XIV voor zichzelf overtuigd was, dat het nader aandringen van zijn' kant toch vruchteloos zou zijn, werd Comenge geheel overeenkomstig het voorstel van de Witt gelast eene poging te doen om Karel II over te halen, dat hij zou beloven, dat de plaatsen, die in Guinea genomen waren, zouden worden teruggegeven, als de tijdingen daarover waar bleken te zijn, hetzelfde dus, waartoe de Staten tevergeefs zooveel moeite hadden gedaan. Dit was dus iets meer dan een eenvoudig aanbod tot mediatie, al moest die tevens opnieuw worden voorgesteld, maar Comenge werd tevens aangespoord de uiterste voorzichtigheid in acht te nemen en dus niet te veel aan te dringen.

Comenge, in de hoogste mate voorzichtig, altijd oppassend zich niet te verspreken, was juist de man om zoo iets uit te voeren. Een toeval maakte hem het ten uitvoer leggen van zijn' last zeer gemakkelijk. Juist, toen hij audiëntie bij Karel II had verzocht, was de tijding van de verovering van Cabo-Corso gekomen, zoodat men er moeilijk meer aan kon twijfelen, dat er vijandelijkheden bedreven waren. Daarvan uitgaande stelde Comenge aan Karel II zeer handig de vraag, wat hij nu zou doen, daar hij altijd te kennen had gegeven op bevestiging van de eerste tijdingen te

[1]) Tot in Oct. toe zijn bijna alle berichten van Comenge in dien geest; eerst dan wordt het eenigszins anders; zie b.v. Bijlage XIVg.

[2]) D'Estrades aan Lod. XIV 18 Sept. 1664, Lettres II 486 vlg.

willen wachten, voordat hij aan den eisch der Staten voldeed; hij voegde er bij, dat, als men die moeilijkheid te boven was, de andere kwestie's, die naar zijn oordeel slechts over een paar schepen liepen, ook gemakkelijk uit den weg zouden kunnen worden geruimd en bovendien, zoo merkte hij terloops op, Lodewijk XIV was nog altijd bereid zijne mediatie aan te bieden. Ten tweeden male gaf Karel II een ontwijkend antwoord. Weer weigerde hij niet ronduit de mediatie aan te nemen, maar hij gaf nu niet als zijne overtuiging te kennen, dat het niet tot oorlog zou komen; integendeel, onder indruk van de resolutie der Staten om van Kampen onder geleide van Wassenaer door het Kanaal te zenden, verklaarde hij, dat zijne eer en waardigheid het niet konden gedoogen de hem ten dienste staande middelen niet te gebruiken om de plannen der Hollanders te verhinderen [1]). Zoo niet oorlogzuchtig, het antwoord bewees toch duidelijk, dat de zaken in het begin van October heel wat verder waren gekomen dan toen de mediatie voor het eerst was aangeboden.

Comenge, die toch al evenals zijn meester in het geheel geene hoop op het slagen van de nieuwe poging had gehad, gaf nu den raad den beiden lichamen, die volgens hem met slechte dampen gevuld waren, gelegenheid te laten om uit te dampen; als zij tengevolge daarvan zwak waren geworden, dan zouden zij van zelf wel om den geneesheer vragen. Zoo dacht Lodewijk XIV er niet over. Reeds voordat hij den uitslag van het eerste bevel wist, had hij Comenge gelast nogmaals bij Karel II op een belofte tot teruggave van het in Guinea genomene aan te dringen en daarbij tegelijkertijd aan te bieden, dat Frankrijk er voor zou zorgen, dat Engeland voor de verongelijkingen, waarover Downing in den Haag geklaagd had, schadevergoeding zou ontvangen, zoodra het bewijzen daartoe bijbracht. Weer was het de Witt, op wiens verzoek de Fransche koning hiertoe overging. Het aanbod op zich zelf was niets dan wat de Staten reeds hadden aangeboden; er kwam nu alleen bij, dat Frankrijk garandeerde, dat zij hunne belofte ten opzichte van de nog niet bewezen zaken zouden nakomen [2]). Het is haast overbodig op te merken, dat Engeland er niet tevreden mede was. Op de resolutie's tot toenadering van de Staten zelf had het geene acht geslagen; het deed het nu evenmin, al ondersteunde Lodewijk XIV ze. Het schriftelijk antwoord, dat Comenge na eenig aandringen kreeg op

[1]) Lod. XIV aan Comenge 1 Oct. en Comenge aan Lod. XIV en aan Lionne 9 Oct. 1664, Aff. Etr. Beknopt deelt Lod. XIV zelf den uitslag mede in zijn' brief aan d'Estrades van 17 Oct., Lettres II 508.

[2]) Lodewijk XIV aan Comenge 10 Oct. 1664, Aff. Etr., en cf. Lettres II 495 vlg.

het voorstel, dat hij na zijne audiëntie bij Karel II ook schriftelijk had ingediend, behelsde eene herhaling van de door Downing in den Haag geuite klachten, waarvoor ook hier geene nadere bewijzen werden aangevoerd; op het aanbod van Frankrijk werd niet rechtstreeks geantwoord. Het was geheel, zooals Comenge schreef, dat men met beleefdheid Frankrijk's aanbiedingen wilde ontwijken, terwijl men duidelijk genoeg te kennen gaf van Fransche tusschenkomst niet gediend te zijn [1]).

Iets won Lodewijk XIV door zijn voldoen aan de wenschen van de Witt. De brief met de bevelen van den Koning aan Comenge was door d'Estrades aan dezen getoond, die hem ook aan verschillende leden van de Staten mededeelde, waardoor de ongerustheid ten opzichte van de Fransche bedoelingen verminderde. De Staten-Generaal besloten zelfs aan d'Estrades openlijk hun' dank over het gedrag van zijn' Koning te betuigen [2]). Wat hen des te meer tot dankbaarheid moet hebben gestemd, was de meening, die zij door een bericht van van Goch hadden gekregen, dat Karel II zich inderdaad in de derde audiëntie, die Comenge over de mediatie bij hem had, eenigszins toeschietelijker had betoond. Dat gevoegd bij de hoop, die er bestond, dat het gerucht, zooals de Witt het ook tegenover d'Estrades noemde, over het gaan van de Ruyter naar Guinea invloed ten goede zou hebben, bracht de Witt er toe om er op aan te dringen, dat Lodewijk XIV nogmaals bij Karel II zijn best zou doen om eene schikking te bewerken, daarbij nu verklarende, dat hij zelf, als het tot oorlog in Europa zou komen, er ook deel aan zou moeten nemen. Van eene dergelijke uitdrukkelijke verklaring van den Franschen Koning verwachtte de Witt nog veel goeds; in elk geval hoopte hij, dat Engeland daardoor er toe gebracht zou kunnen worden om een soort verdrag te sluiten, waarin hij zich sterk maakte ook de Staten te doen toestemmen, dat de beide volken in Europa in vrede zouden blijven, terwijl zij daar buiten den oorlog zouden kunnen voortzetten zooals hun het best voorkwam [3]). Een zonderlinge voorslag voorwaar, die alleen verklaarbaar wordt uit het feit, dat de Witt wist, dat de Staten op dat oogenblik door de Ruyter voordeelen in Guinea konden behalen. Maar toch, de voorslag op zich zelf is een van die wonderlijke uitingen van de Witt's brein, die wel doen vragen, of

[1]) Comenge aan Lionne 20, 23 en 27 Oct. 1664; Comenge's memorie is van 17 Oct., het antwoord van 26 Oct., Aff. Etr. Wat Comenge er over mededeelde aan van Goch, zie Brieven IV 382. Den aard er van kan men het best leeren kennen uit de aanmerkingen, die zelfs Downing er op maakte; zie Bijlage XIIx.

[2]) Zie Lettres II 495 en 500.

[3]) Zie de brieven van d'Estrades van 16, 23 en 30 Oct. 1664, Lettres II 504, 510 en 517 vlg.

hij soms niet zeer onpraktisch was. Hoe kon hij er toe komen te gelooven, dat het mogelijk zou zijn twee landen buiten Europa zoo hard mogelijk te doen vechten, terwijl zij elkander in Europa allerlei beleefdheden zouden bewijzen! d'Estrades was van het voorstel niet afkeerig: dan immers zou Frankrijk geheel onzijdig kunnen blijven.

Zoo schijnt Lodewijk XIV het ook te hebben opgevat. Van eenige verbazing blijkt ten minste niets. Inderdaad werd Comenge gelast het voorstel aan Karel II te doen; dat gedeelte van de Witt's wensch, dat Lodewijk XIV zou verklaren aan den oorlog, als die in Europa begon, te zullen moeten deelnemen, werd niet vervuld. Antwoord van Karel II op het voorstel is niet gevolgd. De Raad, aan wien het ook was medegedeeld, besloot eerst „d'eluder toutes les propositions dans les termes les plus obligeans", maar later veranderde Karel II dit in zooverre, dat hij er toe overging lord Fitzhardin naar Frankrijk te zenden om Lodewijk XIV een nauwkeurig verslag van den stand van zaken te geven [1]).

Verkreeg Lodewijk XIV door zijne overigens geheel vruchtelooze bemoeiingen aan den éénen kant het resultaat, dat de Staten hem meer gingen vertrouwen [2]), aan den anderen kant was het gevolg er van, dat Engeland zich meer ging inspannen om hem voor zich te winnen, al wordt het ook door de feiten niet gerechtvaardigd te beweren, dat de invloed van Lodewijk XIV Karel II toeschietelijker begon te maken tegenover de Staten, ja, dat Downing er zijne memorie's om zou hebben gematigd [3]). Zeker mocht het daarop eenige hoop hebben. De tegenstelling van de belangen van Frankrijk en de Republiek was duidelijk genoeg. De vrees van de Staten om Frankrijk als nabuur te hebben en tevens die voor plannen tot uitbreiding van den Franschen handel, het weinige ontzag, waarmede Frankrijk, dat zich nu zelfs zonder eenige waarschuwing van Cayenne, dat ofschoon het in Fransche handen was

[1]) Comenge aan Lodewijk XIV 16 November 1664, Aff. Etr.; cf. Lettres II 529 en 535.

[2]) Zie d'Estrades aan Lod. XIV 4 Dec. 1664, Lettres II 545, en de Witt aan van Goch 28 Nov. 1664, Brieven IV 397; maar cf. wat de Witt 6 Nov. aan Boreel schrijft, Brieven I 689!

[3]) Zie Lettres II 500 en 520. Evenmin is aan te nemen, dat Lod.'s invloed zoo groot is geweest, als de Koning het zelf voorstelt, Lettres II 417, en als d'Estrades gelooft, Lettres II 477 en 482. Ook Comenge spreekt meermalen over den invloed, dien, naar zijn oordeel, maar zonder dat hij er bewijzen voor opgeeft, het verbond van de Rep. met Fra. uitoefende; door den loop der gebeurtenissen wordt dit geheel tegengesproken; wel is die invloed in de laatste maanden vóór de oorlogsverklaring merkbaar geweest; zie later. Van Goch merkt m. i. zeer terecht op, dat het geheele optreden van Fra. om te bemiddelen in Eng. eerst „gansch flauwlyck" werd opgenomen, Brieven IV 347.

geweest in het bezit van de West-Indische Compagnie was gekomen, had meester gemaakt [1]), de Republiek behandelde, en de weinig krachtige wijze ook, waarop Lodewijk XIV zijne mediatie liet aanbieden, mocht Engeland doen hopen, dat het door eenige concessie's zou kunnen bewerken, dat het verdrag van 1662 onuitgevoerd bleef.

Tot nog toe waren de onderhandelingen over een alliantie tusschen Frankrijk en Engeland steeds mislukt. Ook hier bestond eene geheele tegenstelling van belangen, die reeds vroeger, toen d'Estrades in Engeland was geweest, aan het licht was getreden en die ook later eene nauwe verbintenis, waartoe moeite genoeg was aangewend, in den weg had gestaan. Het was niet alleen de onhandelbaarheid van de wederzijdsche vertegenwoordigers, waarover zoowel in Londen als in Parijs werd geklaagd, die de onderhandelingen steeds slepende deed blijven [2]), het waren de moeilijkheden om de vele bezwaren, die er bestonden, te overwinnen, die hiervan de oorzaak waren, terwijl de haat van het Engelsche volk tegenover het Fransche, die het onmiddellijk na de Restauratie zoo duidelijk mogelijk getoond had, Karel II er van moest terughouden om tegenover Lodewijk XIV toeschietelijker te worden dan anders wellicht het geval zou zijn geweest [3]). Nu echter werd de kwestie anders.

Reeds in het begin van September had Karel II eene poging gedaan om door middel van zijne zuster Henriette van Orleans te weten te komen, wat hij van Frankrijk te wachten had, als de geschillen met de Staten niet bijgelegd werden. Tweemaal had hij die poging herhaald, maar zonder veel succes [4]). Eindelijk kwam er een antwoord, dat de vraag van de houding door Frankrijk ten opzichte van de Republiek aan te nemen ontweek, maar over het sluiten van het verdrag, waartoe Karel II zijne groote welwillendheid ook had uitgedrukt, te kennen gaf, dat de Engelschen in Frankrijk als Franschen behandeld zouden worden, behalve dat zij het tonnengeld van vijftig sous zouden moeten betalen, mits de Franschen in Engeland met de Engelschen gelijk werden gesteld. [5]) Inderdaad

[1]) Zie daarover Wicquefort III 152; Downing verweet eenige malen aan de Witt, dat men tegenover Fra., dat toch volgens hem door het veroveren van Cayenne geheel als Eng. handelde, zoo geheel anders optrad; zie zijne brieven aan Bennet van 4 Aug. en 18 Oct. 1664 O. S., R. O.

[2]) Zie wat b.v. Baillon, l.l., p. 154, daarover zegt.

[3]) Jusserand, l.l., p. 122 zegt, dat „drafts for a treaty of intimate union, and for a restoration of the Catholic religion abound in the French archives".

[4]) Zie de brieven van Karel II aan zijne zuster van 23 Aug., 19 Sept. en 17 Oct. 1664 O. S.; de eerste en derde bij Baillon, l.l., p. 175 en 176; de tweede bij Green, l.l., p. 495.

[5]) Henriette van Orleans aan Karel II 4 Nov. 1664 O. S., Baillon, l.l., p. 185, en Green, l.l., p. 495.

was dat een van de bezwaren, die het sluiten van een handelsverdrag tusschen de beide landen hadden belemmerd. Als Lodewijk XIV met den eisch, dien hij hier stelde, bedoeld heeft, dat die in elk geval ingewilligd zou moeten worden, voordat hij iets naders over zijne plannen tegenover de Republiek uitte, dan kon Karel II van dat oogenblik af er aan gaan wanhopen, dat hij zijn doel om Frankrijk onzijdig te doen blijven, zou bereiken, want aan dien eisch kon hij nooit voldoen: ook hier evenals vroeger in de onderhandelingen met de Staten stonden de Akte van Navigatie en het geheele protectionisme in den weg. Wellicht heeft ook dit antwoord er toe medegewerkt om Karel II tot het zenden van Fitzhardin te doen besluiten.

Lang duurde diens verblijf in Frankrijk niet [1]), maar in de Republiek werd de zending met groot wantrouwen gadegeslagen. Er waren berichten uit Engeland gekomen over eene of- en defensieve alliantie, die de beide Koningen op het punt zouden staan te sluiten [2]). Zeer zeker waren die berichten overdreven, al mag het waar zijn, dat Karel II door Fitzhardin pogingen heeft laten doen om zijn doel om Lodewijk XIV onzijdig te doen blijven te bereiken, misschien zelfs pogingen om inderdaad eene alliantie te sluiten, waarbij dan op den voorgrond moest staan, dat Frankrijk zijn verdrag met de Republiek zou moeten breken. Lodewijk XIV zelf heeft verzekerd, dat Fitzhardin alleen over het handelsverdrag had gesproken. Hoe dit zij, de geruchten hadden ten gevolge, dat de Staten in allerijl het besluit namen van Beuningen naar Frankrijk te zenden om Lodewijk XIV ook van hunnen kant duidelijk over den stand van zaken in te lichten.

Beide partijen begonnen dus in het laatst van November meer en meer het oog op Frankrijk te vestigen. Toch bleven de pogingen van Lodewijk XIV om Engeland te bewegen naar zijne voorstellen te luisteren of hem als bemiddelaar aan te nemen vruchteloos. Zelfs was dit het geval met eene bedreiging, die hij tegenover Fitzhardin had geuit, dat hij de Staten zou moeten bijstaan, als zij in Europa werden aangevallen [3]), eene bedreiging, waarvan de Witt zooveel gehoopt had en waarop hij aanhoudend bij d'Estrades had aangedrongen. Wellicht heeft Karel II begrepen, dat die woorden nog lang niet beteekenden, dat Lodewijk XIV zich inderdaad aan het verdrag van 1662 zou houden, en zeer zeker was de Fransche Koning toen nog niet besloten, welke partij hij zou kiezen; waarschijnlijk heeft hij

[1]) 1 Dec. schreef Comenge, dat hij reeds terug was.

[2]) Zie hierover d'Estrades aan Lodewijk XIV 4 Dec. 1664, Lettres II 548.

[3]) Lodewijk XIV aan d'Estrades 5 Dec. 1664, id. 552.

die woorden voornamelijk geuit om daardoor de Witt zooveel mogelijk gerust te stellen ten opzichte van zijne bedoelingen, maar hoe dit zij, in plaats dat Karel II er door tot inkeer kwam, begon hij juist in den tijd, toen Fitzhardin uit Frankrijk terugkeerde, de vijandelijkheden ook in Europa.

Wat gebeurde er namelijk? In het midden van November reeds was er beslag gelegd op alle schepen in de Engelsche havens met het doel om in de behoefte aan matrozen te voorzien. Het had van Goch niet veel moeite gekost een bevel te verkrijgen om de Nederlandsche schepen in vrijheid te doen stellen [1]). Lang duurde echter de vreugde niet. Dat bevel was nog niet geheel ten uitvoer gelegd, toen de schepen opnieuw in beslag werden genomen en toen bleek het onmiddellijk, dat ze niet weer zoo gemakkelijk ontslagen zouden worden. Het was nu wel degelijk een vijandelijke maatregel. Morrice verzekerde onmiddellijk aan van Goch, dat er van opheffing van het arrest geene sprake zou zijn, voordat alle geschillen waren afgedaan, en in de audiëntie, waarin van Goch zijn klachten hierover uitte, gaf Karel II ten antwoord, dat hij zoo had moeten handelen, omdat de Ruyter naar Guinea was gezonden. In dreigende bewoordingen liet hij zich daarover en over het niet voldoen van de Staten aan de klachten der Engelschen uit. De Staten alleen en vooral eene partij van hen, riep hij uit, waren de schuld van alles; zij waren begonnen met het uitrusten van schepen, en het bleek nu, dat zij zelfs aanvallenderwijze waren opgetreden; hij was door de Staten gedwongen tot het in zee brengen van eene vloot en hij had daarvoor onkosten moeten maken, „'t welcke alle lasten sijn daerop de vergoedinghe van gelijcken volgen moet". Het was dus nu uit met het geduld, dat Karel II naar zijn eigen oordeel zoo lang had gehad; Holmes behoefde voor geene straf meer bevreesd te zijn, nu de Staten zich zelf reeds over zijne daden gewroken hadden, voegde de Koning er bij [2]).

Van vrede zou dus nu geene kwestie meer zijn, of aan alle eischen, door Downing in den Haag gesteld, moest voldaan en bovendien eene soort oorlogsschatting voor de onkosten, die Engeland gemaakt had, betaald worden. Dat was dan het resultaat van het krachtig optreden der Staten, vooral daarvan, dat de Ruyter naar Guinea was gezonden, waarvan men nog wel geene absolute zekerheid had,

[1]) Van Goch aan den Griffier 14 en 24 Nov. 1664, R. A.

[2]) Van Goch aan den Griffier 29 Nov., 1 en 5 Dec. 1664, R. A.; cf. Brieven IV 411. Van Goch schreef, dat de Koning lang niet zoo vriendelijk was als anders, wat zooveel indruk op hem gemaakt schijnt te hebben, dat Comenge schreef, dat van Goch „fort effaré" was na de audiëntie; aan Lionne 5 Dec. 1664, Aff. Etr.

maar waaraan, niettegenstaande van Goch op voorbeeld van de Witt nog altijd sprak van „eene losse gissinghe" [1]), toch moeilijk meer getwijfeld kon worden, daar hij in de Middellandsche Zee in het geheel niet meer gezien werd. Het bleef niet lang bij het in beslag nemen van de Nederlandsche schepen, ze werden spoedig daarna ook uit zee opgebracht en men hoorde geruchten, alsof de represailleбrieven verzegeld waren en spoedig zouden worden uitgegeven, met andere woorden, de voorboden, dat de oorlog naderde, waren daar, al was er dan van eene oorlogsverklaring nog geene sprake.

Men had nog eene andere reden, waarop men zich in Engeland beriep om deze vijandelijke maatregelen te rechtvaardigen. In October hadden de Staten-Generaal in verband met de behoefte aan benoodigdheden tot het gereedmaken hunner vloot den uitvoer van masten verboden [2]). Het gevolg daarvan was, dat een Zweedsch schip, met masten geladen en naar Engeland bestemd, dat door stormwind in Tessel was binnengeloopen, op grond van dat verbod daar werd aangehouden. Zoo luidde de klacht, die Downing in vereeniging met den Zweedschen resident Appelboom in November ter Staten-Generaal indiende, met dringend verzoek om het schip onmiddellijk te ontslaan. Niettegenstaande weldra een tweede nog dringender verzoek volgde [3]), was het schip in het laatst van November nog niet losgelaten. Dit mocht terecht zonderling schijnen, daar de Staten allerminst gerechtigd waren een schip van eene bevriende mogendheid, dat toevallig in hunne havens was gekomen, vast te houden, maar de wijze, waarop Downing de zaak had voorgesteld, was niet geheel juist. Wel was het schip Zweedsch maar het had de masten in Holland geladen en wel van een' koopman te Zaandam, wiens zoon het burgerrecht van Gotenburg had. Zoo bleek na een onderzoek, dat door de Admiraliteit was ingesteld [4]), en dat verklaart de weigering der Staten om aan den aandrang van Downing en Appelboom te gehoorzamen. Toch hebben zij hunne weigering niet volgehouden, want in het begin van December werd besloten het verbod van den uitvoer van masten in het algemeen op te heffen en dus tevens de Sint Jacob, zoo heette het schip, te ontslaan. Het schijnt uit de resolutie zelf te volgen, dat juist de wijze, waarop hier aan het licht kwam, hoe een Hollandsch koopman het verbod zijner meesters ontdook, de Staten tot dit besluit heeft

[1]) Brieven IV 413 en van Goch aan den Griffier 19 Dec. 1664, Aitzema V 94.

[2]) Res. St. Gen. 16 Oct. 1664.

[3]) Memorie's van 4 en 12 Nov. 1664 O. S., R. A.

[4]) Men vindt dit in de later te noemen deductie van de St. Gen. van 5 Febr. 1665, bij Aitzema V 356 vlg.

gebracht [1]), maar toch is het waarschijnlijker aan te nemen, dat de vrees om Zweden te verbitteren — Appelboom had reeds aan Downing te kennen gegeven, dat de zaak daar zeer hoog werd opgenomen en dat ze er stellig toe zou bijdragen om de vrjendschap tusschen Engeland en Zweden te vermeerderen [2]) — hier den doorslag heeft gegeven; misschien ook wel de vrees voor Downing's woorden zelf, die in zijne memorie gedreigd had, dat zijn Koning het niet loslaten van het schip ten hoogste „soude ressenteren." Downing ten minste verzekert, dat vele leden van de Staten-Generaal hem daarna hadden medegedeeld, dat zij er voor waren aan het verzoek te voldoen; alleen Holland zou het tegengehouden hebben. Tegelijk wees hij er zijne regeering op, dat dit eene uitstekende gelegenheid was om alle Nederlandsche schepen in Engeland te onderzoeken om te zien, of daar ook goederen in waren, die in Engeland niet in- of uitgevoerd mochten worden. Misschien heeft dit werkelijk er toe bijgedragen om het beslag op de Nederlandsche schepen daar te verhaasten, maar meer invloed heeft het in geen geval gehad [3]). De hoofdreden daarvoor was die andere, die Karel II zelf noemde.

Ongelukkigerwijze kon de Sint Jacob niet profiteeren van het verlof om te vertrekken [4]), want nauwelijks was het besluit daartoe genomen, of de berichten over het in Engeland gebeurde kwamen en hadden ten gevolge, dat ook de Staten een beslag legden op alle schepen in hunne havens [5]). Daaronder was ook de Sint Jacob begrepen, die niettegenstaande alle vreemde schepen behalve de Engelsche weldra werden ontslagen, nog al werd vastgehouden en eerst later op herhaald verzoek van Appelboom heeft kunnen vertrekken [6]). Vele Engelsche schepen hadden de Staten niet kunnen krijgen. Downing had uiterst handig, zoodra hij de lucht kreeg van wat er in Engeland gaande was, wat hij trouwens eene post eerder wist dan de Staten, boden naar Amsterdam en Rotterdam gezonden om de Engelsche schippers daar te waarschuwen;

[1]) Res. St. Gen. 4 Dec. 1664.
[2]) Downing aan Bennet 4 Nov. 1664 O. S., R. O.
[3]) Id. 15 en 18 Nov. 1664 O. S., R. O.; dat men er zich op beriep, blijkt Brieven IV 406. Cf. wat Coventry er over schrijft aan Bennet, Calendar, l.l., p. 88. Men lette er op, dat juist in het begin van Dec. van Ruiven's bericht van 29 Nov. (zie blz. 355, noot 2) in Eng. kwam.
[4]) Volgens de blz. 437, noot 4, genoemde deductie had het schip niet spoedig kunnen vertrekken, omdat de matrozen, die ook Nederlanders waren, hunne vrouwen in de Streek waren gaan opzoeken en omdat de bevrachter geen haast maakte het te doen uitzeilen, omdat hij vreesde zijn geld niet te zullen krijgen.
[5]) Res. St. Gen. 6 Dec. 1664.
[6]) Id. 15, 17 en 26 Dec. 1664.

een vijftiental waren in allerijl vertrokken en slechts een viertal, waarvan drie, volgens Downing zeer armzalige scheepjes, werden door het embargo der Staten verrast [1]).

Waren de Staten hier vlug genoeg met het nemen van een' retorsie-maatregel, het opbrengen van Engelsche schepen, evenals de Engelschen de Nederlandsche deden, volgde niet zoo spoedig. Daar was trouwens eene groote moeilijkheid aan verbonden. De vloot van Wassenaer toch was reeds grootendeels onttakeld, waartoe de Staten eenige dagen, nadat zij besloten hadden haar niet door het Kanaal te zenden, waren overgegaan [2]). Dat daartoe inderdaad de invloed van Frankrijk had medegewerkt, daar Lodewijk XIV de Witt had doen waarschuwen, dat de Nederlandsche vloot in het Kanaal zeker zou aangevallen worden, waarbij hij den raad gaf om ze niet uit te laten zeilen, is zeer onwaarschijnlijk. Wel heeft de Witt het aldus tegenover d'Estrades doen voorkomen, maar daarbij dient opgemerkt te worden, dat de resolutie om de vloot niet uit te doen zeilen reeds was genomen, toen de raad gegeven werd [3]). Dat men na die resolutie besloot ze ook af te danken, was geheel natuurlijk. Waarom zou men in den winter eene groote vloot op de kust houden, terwijl men mocht verwachten, dat zij nu toch niet noodig zou zijn? Onverklaarbaar was het, dat de Staten besloten al hunne schepen op te bergen en dat zij niet eenige bijeenhielden zooals eerst het plan was geweest. Onverklaarbaar en tevens onverantwoordelijk, omdat de Engelsche vloot onder York toen nog in het Kanaal was en al behoefde er geene vrees te bestaan, dat die in dezen tijd van het jaar naar de Hollandsche kust zou oversteken, men had er toch op voorbereid moeten zijn om een optreden, zooals Engeland dat nu begon, onmiddellijk met een dergelijk optreden te kunnen beantwoorden. Wel hadden de Staten besloten het bootsvolk in dienst te houden, wel zorgden zij er voor om tegen het voorjaar eene flinke vloot van twee en zeventig „kapitale" oorlogsschepen gereed te maken [4]), wel verboden zij bij

[1]) Downing aan Bennet 29 Nov. 1664 O. S.; ze werden later in vrijheid gesteld, „whereby to amuse you, while they are carrying on their designes"; id. 15 Dec. 1664 O. S., R. O.
[2]) Secr. Res. St. Holl. 27 en 29 Nov., II 452 en 455, en Secr. Res. St. Gen. 29 Nov. 1664.
[3]) Zie Lettres II 535 en 537.
[4]) Res. Holl. 4 en 5 Dec. 1664 en Res. St. Gen. 11 en 12 Dec. 1664. Het advies van de Adm. daarover van 20 Nov. bij Aitzema V 206; er was eene petitie voor noodig van f 6.480.000, waarvan 2 mill. voor den verderen aanbouw van de 24 nieuwe schepen. Van de 72 schepen zouden er volgens de Res. St. Gen. van 22 Dec. 12 gebruikt worden tot beveiliging van de scheepvaart in de Midd. Zee en op de kusten van Spanje, wat natuurlijk niet uitgevoerd is.

plakkaat aan alle Nederlanders de vaart door het Kanaal [1]), wel gelastten zij hunnen gezanten in het buitenland, vooral van Beuningen, om aan te toonen, dat Engeland nu de vijandelijkheden in Europa was begonnen, terwijl van Goch de klachten, die hij reeds uit eigen beweging had ingediend, met nadruk moest herhalen [2]), maar veel meer konden zij niet. De geheele vloot opnieuw in zee te brengen mocht midden in den winter eene onmogelijkheid heeten; het leverde zelfs moeilijkheden genoeg op om eene vloot van zes en twintig schepen, die de Staten nu in het midden van December den Admiraliteiten gelastten in gereedheid te brengen en die onder bevel van Cornelis Evertsen zou staan, in de Wielingen bijeen te krijgen [3]). Al besloten zij een paar weken later, toen de berichten over het opbrengen hunner schepen in Engeland steeds ernstiger werden [4]), den Engelschen eveneens alle mogelijke afbreuk te doen, dat moest voorloopig onuitgevoerd blijven; zelfs het bevel aan de Admiraliteiten om eenige lichte fregatten in zee te zenden [5]), schijnt

[1]) Res. St. Gen. 20 Dec. 1664.

[2]) Id. 13 en 31 Dec. en Secr. Res. Holl. en St. Gen. 18 Dec. 1664.

[3]) Res. St. Gen. 13 Dec. 1664; hiervoor waren bestemd acht schepen van van Kampen's vloot en de achttien, tot de uitrusting waarvan in Oct. was besloten. Downing schrijft aan Bennet 2 Dec. 1664 O. S., dat men er nog ernstig over dacht de groote vloot weer in zee te brengen en inderdaad hadden de St. Gen. 6 Dec. besloten de Admen te gelasten de vloot bijeen te houden, wat echter onuitgevoerd is gebleven.

[4]) Hoeveel schepen er in Eng. zijn opgebracht, is moeilijk precies te zeggen. Dat er reeds in Nov. en wel door York zelf uit eene uit Bordeaux terugkeerende vloot 130 schepen zijn opgebracht, zooals Wag. XIII 125 (en cf. de Jonghe II[1] 326), naar De Rapin Thoiras, Abrégé de l'Histoire d'Angleterre (uitgave 1730), Tome III, p. 337, mededeelt, vind ik nergens bevestigd. York zelf zal zeker niet vele schepen hebben opgebracht; hij is slechts korten tijd in zee geweest (wat uit den Calendar of State Papers, Dom. Series, 1664—1665, op de maand November gemakkelijk is na te gaan) en is met het grootste deel der vloot binnengevallen, zoodra het zeker was, dat Wassenaer niet zou komen; een eskader onder kapitein Tidemann bleef in het Kanaal. De retourvloot uit Bordeaux, waarop Rapin doelt, is eerst in December gekomen; volgens Downing's brieven aan Bennet van 25 Nov., 9, 13 en 16 Dec. 1664 O. S., R. O., kwam een deel veilig door het Kanaal, terwijl een ander deel in Fra. bleef; toch schijnt ook een aantal door ongunstigen wind naar de Engelsche havens te zijn gedreven; cf. Clarendon, Continuation, I p. 432, en Calendar, l.l., p. 108, n°. 70. In zijn' brief van 23 Dec. O. S. schat Downing het geheele getal der in Eng. opgebrachte schepen op 126. Ook uit van Goch's brieven is na te gaan, dat het getal niet gering was; zoo spreekt hij 22 Dec. (Brieven IV 421) over 18 schepen, die „deser dagen" te Portsmouth zijn opgebracht en dan over „nogh 42", waarover slechts een gerucht liep. In den Calendar l.l. vindt men in Dec. en de volgende maanden eveneens verschillende berichten over aanhalingen van Ned. schepen, b.v. p. 101, 103, 104, 105 etc.

[5]) Tot dit laatste was reeds 11 Dec. besloten en in de Secr. Res. St. Gen. van 23 Dec. (cf. de Jonghe II[1] 326) werd ook dit herhaald; cf. Secr. Res. Holl. 17 Dec. 1664, II 464.

eene doode letter te zijn gebleven. Alleen buiten Europa kon men met meer kracht te werk gaan; reeds eene week, voordat men besloot de Engelschen in Europa aan te tasten, waren de Staten er toe overgegaan de Ruyter te gelasten dit buiten Europa te doen, „'t zij aen de Barbados, Nieu-Nederlandt, Terreneuf, of andre eilanden en plaatsen, onder haer gehoorsaemheit zijnde, mitsgaeders aan haare forten, scheepen ofte andre effecten, die gij buiten Europa zult konnen aantreffen" [1]).

Het eenige, wat aan de zaken, die een' oorlog gewoonlijk voorafgingen, nog ontbrak, waren de brieven van represaille, die, niettegenstaande men hoorde, dat ze in Engeland reeds gereed lagen, nog niet waren uitgegeven. Dat de Republiek hier het voorbeeld zou geven, was niet te verwachten. Al drongen de Staten van Zeeland er ter Staten-Generaal zeer op aan [2]), deze vergenoegden zich met van Goch te gelasten, aan den Koning te vragen, wat de geruchten, die over het uitreiken er van in Engeland liepen, beteekenden, terwijl de Witt hen aanried eene memorie in te dienen, waarin het uitreiken er van als een reeds voldongen feit werd aangenomen om te zien, welk antwoord daarop gegeven zou worden [3]). Een tamelijk nutteloos werk! Zouden de Staten niet beter gedaan hebben hier aan het verlangen der Zeeuwen te voldoen, die met alle kracht hunne Staten tot het verleenen der represaille's wilden dwingen om daardoor tevens aan de alleszins begrijpelijke ontevredenheid van het volk, dat veel had moeten betalen en dat nu de Nederlandsche schepen ongestoord zag opbrengen, een einde te maken [4])? Het was toch eigenlijk al te dwaas om nog hoop te hebben, dat zij door niet te ver te gaan den oorlog nog konden vermijden, en toch is dit zeer zeker de reden [5]), maar even zeker is het, dat hun gedrag in dezen tijd niet in overeenstemming was met hun eerste „bravade" en dat Karel II eenig recht had om spottend aan van Goch te vragen, waar nu hunne vloot bleef, nu hij getoond had voor de bedreigingen der Staten niet bevreesd te zijn.

[1]) De brief van de St. Gen. aan de Ruyter van 12 Dec. 1664 bij Brandt blz. 356 en in Secr. Res. St. Gen.; cf. Secr. Res. Holl. 5 en 10 Dec. 1664, II 458 en 459; men had er eerst over gedacht de Ruyter terug te roepen; id. 27 Nov., II 453.

[2]) Not. Zeel. 10, 11, 15 en 20 Dec. 1664 en Res. St. Gen. 22 en 31 Dec. 1664.

[3]) Res. St. Gen. 13 Dec. 1664 en Brieven IV 413.

[4]) Daarover Downing aan Bennet 25 Nov., 2, 13, 20, 23 en 27 Dec. 1664 O. S., R. O. Volgens D. moesten de Sta. van Zeel. troepen uit Bergen-op-Zoom laten komen om het volk „crying in a tumultuary way for letters of mart" in bedwang te houden. 23 Dec. schrijft hij: „The people are mightly discontented that they should pay as they pay and yett no fleet at sea to protect their trade and their ships taken as they are day by day".

[5]) Zie Brieven IV 416 en 422.

Die hatelijkheid veroorloofde de Koning zich, toen van Goch hem over het opbrengen der schepen en over de geruchten over de represaille-brieven kwam klagen. Niet veel succes had onze ambassadeur, die tegelijk zijne verwondering had uitgedrukt, dat de Nederlanders in eene officieele aanspraak, die namens het Parlement in tegenwoordigheid van eene groote menigte tot den Lord-Mayor en de Aldermen van Londen was gehouden om dezen dank te zeggen voor hunne bereidwilligheid om den Koning met geldleeningen te hulp te komen [1]), met het epitheton van „insulting and injurious neighbours" waren betiteld, terwijl men toch gewoon was te spreken van „goede vertroude Vrienden, Geallieërden ende Geconfoedereerden". Eene allerbelangrijkste zaak wellicht voor een' vertegenwoordiger der Nederlandsche belangen en volkomen passende in den mond van hem, die altijd vol herinneringen aan de oude, eeuwenheugende vrienschap der beide volken was, maar die toch op dat oogenblik een' zonderlingen indruk moet hebben gemaakt. Onder de tegenwoordige omstandigheden moest men het met dergelijke uitdrukkingen niet zoo nauw nemen, antwoordde de Koning, maar van Goch schijnt het daarmede toen nog niet eens geweest te zijn. Kunnen we ons voorstellen, dat Karel II dit antwoord meesmuilend heeft gegeven, ten opzichte van de andere klachten was hij ernstig genoeg. Evenals vroeger toen van Goch uit eigen beweging geklaagd had, bleek het ook nu duidelijk, dat Engeland niet op den ingeslagen weg zou terugkeeren, voordat het voldoening aan alle eischen en vergoeding voor de gemaakte onkosten kreeg. Ook Clarendon en andere aanzienlijke mannen hadden zonder dat in het geheel geene hoop op het behoud van den vrede gegeven; de toestand was „desperaet", zoo als zij het uitdrukten. York had er op gewezen, dat men uit het in zee steken der Engelsche vloot had kunnen zien, hoe veel lust tot oorlog er onder het volk „soo hooghe als laghe Stantspersonen" bestond, en hij had er zich op beroemd, dat hij zelf zijne vroegere verklaring, dat hij niet zou schromen in zee te gaan, had bewaarheid, wat hij stellig in het voorjaar weer zou doen. Een schrale troost was het bij dat alles, dat Clarendon als zijn vermoeden te kennen gaf, dat de represaille-brieven wel niet zouden uitgereikt worden [2]), voordat de oorlog openlijk begon. Dat was trouwens niet veel meer dan een vermoeden en daar van Goch op eene memorie, die hij indiende om nog nader over die represaille-brieven te worden ingelicht, geen antwoord ontving, bleef de onzekerheid

---

[1]) Parliamentary History IV 303.

[2]) Dit naar den brief van van Goch aan den Griffier van 19 Dec. 1664, woordelijk bij Aitzema V 93 vlg.

bestaan. Wel schreef van Goch in het laatst van December [1]), dat York gemachtigd was om ze uit te reiken, en zelfs verscheen de vorm, waarin zij gekleed zouden worden, reeds in de Gazette, maar er volgde daarop voorloopig nog niets. Toch was het bericht van van Goch volkomen waar [2]) en het mag inderdaad bevreemding wekken, dat er daarna zoo lang getalmd is, voordat van de aan York verstrekte machtiging gebruik is gemaakt. Zou hier waar zijn, wat de booze tongen fluisterden, dat het gedaan werd om alle nu opgebrachte schepen ten voordeele van den Koning te kunnen verkoopen, terwijl slechts een gedeelte van de opbrengst van door particuliere kapers veroverde in diens kas zou terechtkomen? Of moet hier gedacht worden aan hetzelfde, wat de Staten er toe bracht om „met de uyterste moderatie ende patiëntie" te werk te gaan: hoop op het behoud van den vrede [3])? Wel kon Karel II zich ten opzichte van den binnenlandschen toestand van Engeland veel sterker dan vroeger achten, maar toch schijnt de kwestie om aan geld te komen nog eenige moeilijkheden te hebben gebaard. Het Parlement, dat in het begin van December was samengekomen, had zich geheel aan de belofte, die het had afgelegd, gehouden. Nadat de Koning een verslag had aangeboden van wat er sedert de vorige zitting was voorgevallen [4]), hoe de Staten niettegenstaande zijne hoop en verwachting niet voldaan hadden aan de gerechte klachten der Engelschen, hoe zij zich zonder eenige aanleiding zijnerzijds gewapend hadden, hoe hij ook gedwongen was dat te doen, een verslag, dat als doortrokken met een' zuurdeesem uit de brieven van Downing, niet kon nalaten de hartstochten hoog te doen opvlammen, besloot het Parlement den Koning te bedanken voor de zorg, die hij aan het behoud van de eer en veiligheid en van den handel van Engeland had besteed door zijne toebereidselen tot de verdediging daarvan tegen de Hollanders [5]).

Den dag daaraanvolgende werd eene som van twee millioen vijfhonderdduizend pond toegestaan tot betaling van de gemaakte onkosten en tot de uitrusting voor de lente. Deze in de parlemen-

---

[1]) 27 Dec. aan de Witt, Brieven IV 426.

[2]) De eerste machtiging is reeds gedateerd van (30) Nov. en de tweede, door van Goch bedoeld, is van 16 Dec. 1664 O. S.; zie Calendar, l.l., p. 95.

[3]) Cf. Brieven IV 424 en Comenge aan Lionne 29 Dec. 1664, Aff. Etr. Eene andere reden, die in elk geval van weinig beteekenis is, noemt van Goch in zijn' brief aan den Griffier van 2 Jan. 1665, zie Aitzema V 351.

[4]) Genoemd blz. 368, noot 1; op te merken is ook, dat in deze „relation" wordt gezegd, dat de Koning wel weet, dat de Ruyter niet door de St. Gen. naar Guinea is gezonden!

[5]) Parlementary History IV 302.

taire geschiedenis toen ongekende som had de Koning voornamelijk te danken aan den Kanselier en den Tresorier, die er in eene samenkomst met eenige leden met kracht op hadden aangedrongen, dat niet minder gevraagd kon worden èn om flink op te treden èn om de Republiek schrik in te boezemen, misschien haar zelfs daardoor nog tot vrede te bewegen. Zeer terecht hadden deze beide mannen, hoewel zij zeker het meest van den oorlog afkeerig waren, geoordeeld, dat men het ijzer moest smeden, terwijl het heet was, en hun gevoelen had gezegepraald over dat van Bennet en Coventry, die volgens Clarendon zeer voor den oorlog hadden geijverd en die nu eerst eene kleine som wilden vragen om dan later, als eene overwinning was behaald, om meer te komen [1]. Het aannemen van het voorstel, dat eerst „as in amazement" was aangehoord [2]), maar waartegen toch slechts een klein aantal leden hunne stem uitbrachten, bewees duidelijk, dat het Parlement het geheel met den Koning eens was over het optreden tegen de Hollanders. Maar, al was de vreugde over de „brave vote" aan het Hof groot, al juichten de kooplieden op de Beurs, toch waren er bezwaren en wel over de wijze van heffing van het geld, dat ook over drie jaren verdeeld moest worden, en dit was met het oog op de toekomst een gevaarlijk iets. De Koning beweerde reeds acht honderdduizend pond aan de uitrusting van de vloot te hebben moeten besteden [3]. Hoeveel zou er nog meer noodig zijn, als het werkelijk tot oorlog kwam. Daarom is het niet onwaarschijnlijk, dat dit inderdaad eenigen invloed heeft uitgeoefend om de vredelievende politiek of liever de politiek, die nog wilde afwachten, of de Republiek aan

---

[1]) Zie Clarendon, Continuation, I p. 434 vlg., welke passage Parl. Hist., l.l., is overgenomen.

[2]) Id. p. 441. In een brief van Thomas Clifford aan Coventry van 25 Nov. 1664 O. S. heet het: „The summe gave at first a great consternation and silence in the house and five or six of the next speakers only declar'd to the necessity of carrying on the war but would not adventure to name the same summe till the house by the debate were nettled into so great an animosity against the Dutch (for there was not one person but freely declar'd for the war whatever his motion tended unto) that it seem'd a clear case that that great summe was fitt to be raisd"; B. M. in Add. 32.094.

[3]) Die som noemde Karel II zelf in zijne rede bij de opening van het Parlement; Parl. Hist. IV 298. Coventry heeft opgemerkt, dat de som te hoog was en dat „the men, at the highest calculation, have cost no more than £ 504.000"; hij schat de kosten voor het volgende jaar op £ 1.700.000; zie Calendar, l.l., 88, en cf. Pepys' Diary 24 Nov. 1664 O. S. Volgens een „Paper given to my Ld Falmouth then Ld Fitzharding Dec. 10th 1664 to shew the money then given would not suffice for the warre" (Add. 32.094, B. M.) zou de £ 2.500.000 lang niet voldoende zijn voor den oorlog, terwijl „the King cannot reckon upon saving any thing out of this money, or any other yett in view for carrying on the warre"! Het stuk schijnt van de hand van Coventry.

de Engelsche eischen zou voldoen, vóór tot oorlog over te gaan, meer boven te doen drijven en dat zou dan tot verklaring voor het nog niet uitreiken der represaille-brieven kunnen dienen.

Meer nog dan dit kan iets anders hierop gewerkt hebben. Toen Comenge Karel II kwam gelukwenschen over de uitstekende gezindheid, die het Parlement getoond had, antwoordde deze dat het hem meer dan dat waard zou zijn, als hij de vriendschap van Lodewijk XIV kon verwerven [1]). Daartoe heeft hij vooral in December pogingen aangewend, maar de uitslag moest hem langzamerhand duidelijk maken, dat het veel zou kosten Frankrijk onzijdig te houden. Na de terugkomst van Fitzhardin schijnt niettegenstaande de bedreiging, die Lodewijk XIV tegenover dezen geuit had, zijne hoop daarop zeer groot te zijn geweest. Dat blijkt behalve uit het feit, dat hij juist toen de vijandelijkheden in Europa begon, ook hieruit, dat hij aan Comenge, die hem in het laatst van November nogmaals de mediatie van zijn' Koning aanbood, tegelijk, toen d'Estrades de Staten tot het binnenhouden hunner vloot trachtte te bewegen, in allerhoffelijkste termen te kennen gaf, dat hij die mediatie niet kon aannemen, voordat eerst het aan Engeland aangedane onrecht hersteld was. Zoover was Karel II nog nooit gegaan. Tot nog toe had hij niets dan ontwijkende antwoorden gegeven en dat deze positieve weigering inderdaad een gevolg was van het verslag, dat Fitzhardin had gegeven, wordt duidelijk uit het aan het antwoord toegevoegde, dat het verslag hem bevestigd had „dans le dessein où il estoit, d'entretenir une parfaite union et amitié avec le Roy" [2]).

De hoop, die uit die woorden doorschemert, zou echter weldra verminderen. In het begin van December kwam Ruvigny, een Franschman, die, daar hij aan beide Hoven verwant was, bijzonder geschikt voor geheime onderhandelingen geacht moest worden [3]), naar Engeland. De eerste vraag, door Karel II, die hem met ongeduld had verwacht, aan Ruvigny gedaan, was, met welk voorstel hij kwam. Het bleek, dat Ruvigny in het geheel geen voorstel te doen had, ten minste niet in den door Karel II bedoelden zin. Wel verklaarde hij bevel van Lodewijk XIV te hebben om te verzekeren, dat deze zeer genegen was om zich nauw met hem te verbinden, wat kon gebeuren na het sluiten van het verdrag, dat

---

[1]) Comenge aan Lod. XIV 22 Dec. 1664, Aff. Etr.

[2]) Zie het antwoord van Karel II in Bijlage XIVh. Wat Comenge er over aan van Goch mededeelde (Brieven IV 410) gaf niet een geheel juiste voorstellling.

[3]) Zie over Ruvigny, Baillon, l.l., p. 187.

aan Holles was aangeboden [1]). Was er in het handelsverdrag, waarover men onderhandelde, eene groote moeilijkheid, ook in het hier bedoelde kwam er een voor, die niet gemakkelijk uit den weg zou zijn te ruimen. Er was namelijk een artikel in voorgesteld, dat de partijen niets zouden behoeven te doen tegen de verbintenissen, die een van beiden vroeger aangegaan had [2]). Dat kon Karel II niet aannemen, zooals hij duidelijk aan Ruvigny verklaarde, omdat hij zich daardoor zou verwijderen van de middelen om tot eene nauwe verbinding met Frankrijk te komen, daar dan Lodewijk XIV verplicht zou zijn menschen, die weldra Engeland's vijanden zouden zijn, te steunen. Ruvigny had daarna de groote moeilijkheden, waarin Lodewijk XIV door zijne verhouding tot de Republiek geplaatst was, doen uitkomen, en daaruit bleek het voldoende, dat Lodewijk XIV niet zoo gunstig gestemd was als Karel II hoopte. Zelfs eene poging om te beproeven, of Lodewijk XIV dan niet geneigd zou zijn om de Nederlanders niet openlijk in den steek te laten, maar met hen te handelen zooals hij met zijne belofte aan Spanje tegenover Portugal had gedaan, had niet den gewenschten uitslag. Ruvigny gaf geen direkt weigerend antwoord, maar merkte op, dat de gevallen niet gelijk stonden [3]).

1) Hiermede is blijkbaar een algemeen verdrag, ook handelsverdrag, (cf. blz. 434) bedoeld. Henriette van Orleans spreekt in haren brief van 5 Dec. O. S. (Baillon p. 191) van „les grands traités" en dan nog van een ander, dat „doit étre inviolable, estant comme deux amis et frères". Karel II in zijn' brief van 15 Dec. O. S. (id. p. 192) spreekt van „le traité de commerce" en daarna „celui de l'étroite alliance".

2) Dit volgt uit den brief aan Lionne van 11 Dec. 1664, waarin Ruvigny verslag van zijne audiëntie geeft. Aff. Etr. — Henriette van Orleans zegt verkeerd in haren brief van 19 Dec. O. S. (Green l.l. p. 497), dat Eng. van Lod. XIV zou eischen „to abolish past treaties"; het concept-verdrag was juist door Lod. XIV zelf voorgesteld. Het bij Green l.l. verder in den tekst vermelde, dat Comenge zich in dien tijd naar Fra. zou hebben begeven „to accelerate the treaty" is pure onzin. Wel ging Madame de Comenge iets later naar Parijs, zooals blijkt uit den l.l. volgenden brief van Henriette van 14 Febr. 1664 O. S,

3) Naar Ruvigny's bovengenoemden brief van 11 Dec. — Het hoofddoel van R.'s zending was over een huwelijk van den Koning van Portugal met Mlle d'Aumale, waarmede Karel II van harte instemde. De verzekering van Lionne aan van Beuningen, dat Ruvigny (die naam moet natuurlijk Brieven II 10 op de . . . . worden ingevuld) niet in Eng was „om iets dat rapport had tot haer Ho. Mog. saeken" etc. was dus volkomen waar. Slechts enkele zijner brieven handelen over de Eng. Ned. zaken; van beteekenis is alleen die van 11 Dec. — Niettegenstaande dit is het natuurlijk niet uitgesloten, dat Lod. XIV hem ook heeft gezonden om den toestand in het algemeen op te nemen; eerst in Febr. kreeg hij verlof terug te keeren, nadat hij daarop herhaaldelijk had aangedrongen. Voor dezelfde zaak als Ruvigny werd nog een ander „gentilhomme" gezonden, zooals blijkt uit den brief van Henriette van 5 Dec. O. S. (Baillon p. 190); zij noemt het ook „une chose facile"; waarschijnlijk is met „ce gentilhomme" wel bedoeld Sylvius; cf. den brief van Karel II van 26 Dec. 1664 O. S., l. l., 207.

Dat was weinig bemoedigend en wat beteekende het daartegenover, dat Henriette van Orleans, die ook nu nog als bemiddelaarster tusschen de beide Koningen werd gebruikt, verzekerde, dat Lodewijk XIV alles, wat van Karel II kwam, zoo goed opvatte, dat er niet aan te twijfelen viel, of hij zou voor Engeland gewonnen worden [1]).

De teleurstelling van Karel II hierover en daarbij de moeilijkheid van de geldheffing schijnen dan ten gevolge gehad te hebben, dat er eene zekere aarzeling in de Engelsche politiek merkbaar werd In het begin van December had het er allen schijn van, alsof de oorlog nog midden in den winter verklaard zou worden — de oorlogsverklaring was reeds vastgesteld, had van Goch ook geschreven, en had Cunaeus, die in dezen tijd naar de Republiek was gezonden om een nauwkeuriger verslag van den toestand te geven dan schriftelijk mogelijk was, verzekerd [2]) — en toen kwam er plotseling een stilstand. Niet alleen werden de represaille-brieven nog niet uitgereikt, men aarzelde ook, wat met de opgebrachte schepen gedaan zou worden, die nog niet eens gelost werden, terwijl het scheepsvolk vrij gelaten werd, zoodat van Goch gelegenheid had het zoo goed en zoo kwaad als het ging naar de Republiek te zenden, daar het anders gevaar liep voor den Engelschen dienst geprest te worden.

Zoolang Engeland niet verder ging met aanvallenderwijze op te treden, bleven de Staten ook volharden in hunne afwachtende houding. Dat was de eenige kans, dat de vrede nog behouden zou kunnen worden. Het uitblijven van de oorlogsverklaring deed de hoop daarop toenemen; de actiën der Oost-Indische Compagnie rezen er 13 percent door, schreef Downing, en hij voegde er bij, dat het land in de stad Amsterdam, dat juist toen verkocht werd om er huizen op te bouwen, bijna het dubbele van de waarde had opgebracht [3]). Of dit laatste inderdaad een gevolg is van de toenemende hoop op het behoud van den vrede? Zeer zeker bewijst het, dat de groote som, die het Parlement aan den Koning had gegeven, niet zooveel indruk in de Republiek gemaakt had als Downing beweerde, toen

1) Naar haren brief van 10 Dec. 1664 O. S., Baillon, l. l., p. 191, en Green, l. l., p. 496. Later heeft Karel II nog aan Ruvigny gevraagd, of men dan het verdrag niet zonder het betwiste punt kon sluiten; zie R.'s brief aan Lionne 8 Jan. 1665, Aff. Etr.

2) Zie Brieven II 7 en IV 418. — Downing schrijft 16 Dec. O. S. aan Bennet, dat Cunaeus zelfs gezegd had, dat hij de oorlogsverklaring had gezien; R. O. — Van Goch had aanhoudend zelf aangedrongen om verlof te krijgen een' „keer" te doen en hij bleef daar nu nog op aandringen, aan welk verzoek natuurlijk niet voldaan kon worden; zie Brieven IV 429 en 431.

3) Downing aan Bennet 27 Dec. 1664 O. S., R. O.

hij schreef, dat de ontsteltenis, die er door ontstaan was, meer verrassend was dan de som zelf [1]).

Beide partijen stonden dus in afwachtende houding tegenover elkander, beide misschien met eene laatste hoop, dat de oorlog nog vermeden zou worden, doordat een van beide zou toegeven. Van onderhandelingen was geene sprake meer, nadat de pogingen van de Witt en Downing om eene schikking te bewerken zulke onoverkomelijke bezwaren hadden opgeleverd. Wel diende Downing in het begin van December nog eene memorie in, waarin hij de Staten aanspoorde de hangende geschillen af te doen, maar het eenige resultaat, dat hij verwierf, was, dat de Staten besloten hunnen gezanten in het buitenland te gelasten om naar aanleiding van die memorie, die Downing ook aan de buitenlandsche gezanten in den Haag had ter hand gesteld, den regeeringen, waarbij zij geaccrediteerd waren, „de ongefondeertheijt ofte abusive informatie van de saecken ende circumstantien daerinne vermeldt" voor te houden [2]). Eene polemiek volgde daarop, waarin eerst Dowing in eene lange memorie het recht van Engeland en daarna de Staten in eene nog langere deductie hun recht verdedigden [3]), terwijl ook van Goch er aan meedeed door een uitvoerig stuk bij de Engelsche regeering in te dienen, waarin zelfs de antwoorden, die Karel II in verschillende audiëntie's had gegeven, waren opgenomen [4]), een stuk, waarop een repliek van de Engelsche regeering volgde, dat op dezelfde wijze was

---

[1]) Id. 2 Dec. 1664 O. S.: „I have not spared to blaze it abroad by worth of mouth and letters, and it makes a whisking noise, and the saddeness and manner of doeing it is more surprizing then the thing it selfe". R. O. Cf. Clarendon, Continuation, I p. 445.

[2]) Memorie van 25 Nov. 1664 O. S.; Res. St. Gen. 11 Dec. 1664 bij Aitzema V 93; beide, de Res. in Eng. vert., zijn gedrukt New-York Documents II 285 vlg. De Res. der Sta. werd niet aan Downing ter hand gesteld, omdat men hem op zijne memorie geen antwoord had willen geven (cf Brieven II 4); toch wist hij wel een exemplaar te verkrijgen, dat hij naar Eng. zond met dit bijschrift: „Memorandum, They give me no copy of this paper because it is so ungrounded and they know I would refuse it; wth all they do not so much as make only mention of the Swedish ship wth masts, thow that also in my memoriall". R. O.

[3]) Memorie van 20 Dec. 1664 O. S.; Res. St. Gen. 9 Febr. 1665 bij Atizema V 356 vlg.; beide, de Res. in Eng. vert., in New-York Documents III 298 vlg. en 307 vlg. Op die deductie antwoordde D. later met: A Reply of Sir George Downing Knight and Baronet, — to the Remarks of the Deputies of the Estates General, upon his Memorial of the 20th of December 1664 O. S." Een excerpt hieruit in New-York Documents III 331 vlg.; een gedrukt exemplaar vond ik b.v. op het R. O. De datum er van is mij onbekend; blijkbaar is het verschenen, toen de oorlog reeds was uitgebroken; het is ook niet als memorie bij de Sta. ingediend, maar eerder als een soort van manifest te beschouwen.

[4]) Zie Brieven IV 416; hoogst merkwaardig zijn de aan het indienen van eene memorie verbonden bezwaren, die van Goch daar opnoemt!

ingekleed [1]) als de memorie van Downing aan de Staten. Het doel van al dit geschrijf was zeker wel niet, dat men nog hoopte zoo de tegenpartij van het verkeerde standpunt, waarop men haar geplaatst meende, te overtuigen, maar diende vooral om der wereld den stand van zaken kond te doen. Al was het nog niet de publieke opinie in andere landen, die men trachtte te bewerken, zooals de tegenwoordige term luidt, het waren de meer of minder bevriende regeeringen, vooral Frankrijk, die men zoo wilde doen inzien, hoe onrechtvaardig de tegenpartij had gehandeld. Het spreekt wel van zelf, dat het succes van dergelijk handelingen nimmer groot kan zijn; niet het recht van eene van beide partijen — trouwens, wie zou willen uitmaken, dat de Staten geheel onschuldig waren aan het hun ten laste gelegde? wie zou op zich willen nemen te verdedigen, dat Engeland alle recht had om zulke eischen te stellen, als het deed? — maar politieke overwegingen zouden daarbij den doorslag geven. Het eenige, wat men met die polemiek wel bereikte, was, dat de verbittering aan beide kanten er door moest toenemen. Vooral was dit het geval met uiteenzettingen over mishandeling, Engelschen gevangenen in Guinea door de Hollanders vroeger aangedaan, die Downing in eene zijner memorie's had ingelascht, wat de Staten beantwoordden met den fraaien zin, dat dat een stijl was „die meer in romans als in geschriften van Koningen gevonden wert". Dezelfde memorie's van Downing, die den Staten zooveel aanstoot gaven [2]), zoo zelfs, dat, naar Downing beweert, de Witt er een heeft willen teruggzenden, werden natuurlijk in Engeland verspreid. Dat met het verschijnen van boeken, die tot verbittering waren „tenderende", met voorstellingen en schimpschriften, waarin vooral de Ambonsche geschiedenis voor de zooveelste maal dienst moest doen om de wreedheid der Hollanders in schitterende kleuren af te malen, terwijl het volk in de kerk zelfs tot oorlog werd geanimeerd en aangespoord om zoo gewillig mogelijk belasting op te brengen, daar immers ten slotte van den oorlog met Holland niets dan rijkdom te verwachten was [3]), dat toonde aan,

---

[1]) Dit stuk bij van Goch's brief aan den Griffier van 12 Jan. 1665, R. A.

[2]) De Witt spreekt over die van 20 Dec. O. S. als „een seer impertinente memorie", Brieven IV 423 en cf. 431. Cf. ook wat van Goch er over schrijft, id. 431, en cf. Bijlage XIIa.

[3]) Zie Brieven IV 422. — Ten opzichte van die pamfletten moet wel in de eerste plaats genoemd worden: The English and Dutch Affairs displayed to the Life etc. — by a true lover and asserter of his Contries Honour. — London — 1664. (Knuttel n^{0} 8884). Één voorbeeld kan volstaan: in geuren en kleuren wordt de Ambonsche geschiedenis verteld en dan volgt een verhaal. hoe de Engelschen zich daarover eens gewroken hebben door in 1630 zeventien Hollanders, waarvan drie „Actors in the English Tragedy at Amboyna" op den weg van Frankfort naar Straatsburg op te hangen; dit stuk zou verricht zijn door „two English captains of Horse" — „with a troop of Horse". In hoeverre het waar

hoe ver men reeds gekomen was. Ook Karel II klaagde over de schotschriften en karikaturen, waarmede hij èn zijn' broeder èn zijne voornaamste ministers in de Republiek werden beleedigd [1]). Zeker zal men ook in de Republiek niet stil hebben gezeten om de volkshartstocht wakker te roepen, maar dit dient dan toch erkend te worden, dat de Staten zich niet evenals Downing verlaagden om zoover te gaan, dat men op hunne staatsstukken, hoewel er soms deugdelijk de waarheid in werd gezegd, den naam van „impertinent", zooals de Witt Downing's memorie's terecht noemde, zou kunnen toepassen [2]). Ook zij lieten hunne deductie's drukken en verspreiden, evenals Downing met zijne memorie's deed. Beiden zelfs trachtten zij hunne verdedigingen respectievelijk in Engeland en in de Republiek onder het volk bekend te maken, maar hiermede schijnen zij niet veel succes behaald te hebben. Al was Downing de Staten hierbij in zooverre voor, dat het hem meestal gelukte zijne memorie's in den Haag te doen drukken, waarna ze gemakkelijk verspreid konden worden, terwijl van Goch daarin niet zeer gelukkig was — een pakket met deductie's van de Staten werd zelfs in het posthuis te Londen opgehouden, omdat men er door Downing de lucht van had gekregen, wat de inhoud bevatte [3]) — van eenigen invloed op het volk uitgeoefend door die memorie's van de tegenpartij blijkt niets.

Onder die omstandigheden hoop te hebben, dat de beide landen onderling nog tot eene schikking zouden komen, was dwaasheid. Het eenige, wat die hoop voor de Staten kon doen bestaan, was, dat Frankrijk Engeland nog tot vrede zou brengen. Frankrijk was

---

is, is mij onbekend; de gevolgtrekking is deze: „Some satisfaction, but, although almost two for one, not equiparate to the merritt of that Nations cruelty: These seventeen had a mercifull and quick dispatch; our ten at Amboyna, the ingenuous devills did so exquisitely torture, as the poor Patients had nothing but clear consciences, to make them believe they felt not hell above ground". — Dat is één voorbeeld uit vele!

1) Comenge aan Lionne 4 Dec. 1664, Aff. Etr. — Van de Holl. pamfletten moet vooral genoemd worden: Troef Grooten Troef tusschen Engelandt en Hollandt, gespeelt in de tegenwoordigheyt van een Fransman, een Spanjaert, een Portugees, een Sweedt ende een Deen. Gedruckt in 't jaer ons Heeren 1664. Daarbij behooren twee vervolgen. (Knuttel 8885, 8888 en 8891). De Hollander veroorlooft zich soms zeer krasse uitdrukkingen tegenover Engeland en Karel II. — Dan kan gewezen worden op „Aenspraeck aen Carolus II" etc, (Knuttel n°. 8892), maar verder schijnt er van die pamfletten weinig over te zijn.

2) Het spreekt van zelf, dat Downing niet naliet in zijne brieven vooral de deductie der Sta. van 9 Febr. duchtig over den hekel te halen; zie zijne brieven aan Bennet van 21 en 14 (lees: 24, zooals uit den inhoud blijkt) Febr. 1664 O. S., R. O.

3) Hierover van Goch's brieven aan den Griffier 1, 16 en 23 Jan. 1665; cf. Brieven IV 432.

het plechtanker, waaraan beide partijen zich vasthielden [1]). Engeland hopende het tot neutraliteit te kunnen bewegen om dan òf daardoor de Republiek tot het toegeven aan alle Engelsche eischen te brengen òf haar alleen tot tegenpartij te hebben, de Republiek in de verwachting, dat het door eene krachtige verklaring de balans ten gunste van den vrede zou kunnen doen overslaan. En ondertusschen aarzelde Lodewijk XIV sterker dan ooit. Karel II had met eenigen nadruk aan Ruvigniy voorgehouden, dat de Spanjaarden hem reeds lang tot een verbond trachtten over te halen en dat hij, hoewel tegen zijn' zin, genoodzaakt zou zijn daarin te treden, als Frankrijk hem in den steek liet. Die verklaring schijnt op Lodewijk XIV een' grooten indruk te hebben gemaakt en meer nog had dit de in niet onduidelijke bewoordingen gegeven verzekering, dat Engeland hem de vrije hand in de Zuidelijke Nederlanden wilde laten, als Frankrijk Karel II tegenover de Republiek liet begaan. Zijn brief aan d'Estrades, waarin hij zonder den naam van Ruvigny te noemen den hoofdinhoud van diens gesprek met Karel II mededeelt [2]), is een duidelijk bewijs, hoever Lodewijk XIV zich op dat oogenblik van de Staten begon te verwijderen. De berichten van d'Estrades waren niet zeer geschikt hem op dien weg te doen terugkeeren: de langzaamheid, waarmede de Staten hunne hulp, als Frankrijk die noodig mocht hebben, zouden verleenen, de waarschijnlijkheid, dat zij die hulp in het geheel niet zouden geven, als het tot de groote plannen kwam, waarvoor het ontwijkend antwoord, dat de Witt aan d'Estrades had gegeven, toen deze hem daarover op bevel van Lodewijk XIV nogmaals had gepolst, een nieuw bewijs was [3]) — dat alles naast de voordeelen, die Karel II aanbood, deed d'Estrades bijna geheel tot den Engelschen kant overhellen [4]).

Deze aarzeling van Lodewijk XIV verklaart het, dat van Beuningen niet veel bemoedigends schreef in de eerste maanden van zijn verblijf te Parijs. Het doel, waarmede hij in het begin van December zoo overhaast naar Frankrijk was gezonden, was in de eerste plaats geweest om Lodewijk XIV over den stand van zaken in te lichten

---

1) Downing schreef ten opzichte van de Sta.: „The French king is att this time their cheat anchor, and every day as they thinke he stands minded towards them their hearts will sinke or rise"; aan Bennet 9 Dec. O. S., R. O.

2) Lettres II 571 naar Ruvigny's bovengenoemden brief van 11 Dec. Toch schrijft R. 11 Jan., dat Karel II hem gezegd heeft, dat Spa. op de teruggave van Tanger en Jamaïca aandrong en dat het dreigde zich anders met Fra. te zullen verbinden!

3) Id. 553, 555, 559 en 581; cf. verder de — natuurlijk valsche — geruchten, waaraan Lod. XIV wel geloof sloeg, over de voorstellen tot eene ligue met de Z. Ned., die Reede van Renswoude gelast zou zijn in Spa te doen, id. 582.

4) Zie vooral den brief van d'Estrades van 25 Dec. 1664, Lettres II 573 vlg,

en daarnaast om hem te bewegen krachtig aan Karel II voor te houden, dat hij, als het niet tot eene schikking kwam, de partij der Republiek zou moeten kiezen. Was het noodig, dan zou hij ook pogingen moeten doen om de onderhandelingen tusschen Frankrijk en Engeland te doen afbreken [1]), die onderhandelingen, waarvoor ook door de overdreven berichten, die Downing in de krant liet plaatsen, zooveel vrees bestond [2]). Nog voordat van Beuningen goed en wel zijne werkzaamheden was begonnen, was het eene deel van dezen last veranderd, doordat Engeland juist toen de vijandelijkheden in Europa begon. Ofschoon daarmede de oorlog nog niet verklaard was, ofschoon de Staten ook niets anders deden dan te besluiten den Engelschen ook in Europa alle mogelijke afbreuk te doen, zonder dat er kaperbrieven werden uitgereikt, en terwijl men nog geene oorlogsschepen zou aantasten, evenmin als Engeland dit nog had gedaan, vatten zij toch het optreden der Engelschen als eene „formele rupture" in Europa op en uit dat oogpunt werd nu van Beuningen gelast om onmiddellijk de belofte van Lodewijk XIV te eischen, dat hij de bij het verdrag vastgestelde hulp zou gereedmaken om dan binnen vier maanden evenzoo den oorlog met Engeland aan te vangen [3]). Het is duidelijk, dat men hier wat verder ging dan de eigenlijke toestand op dat oogenblik meebracht, maar het doel, dat men er mede beoogde, was natuurlijk hoofdzakelijk om Lodewijk XIV tot een krachtig ingrijpen te bewegen, vooral om hem duidelijk aan Karel II te doen voorhouden, dat hij niet alleen geen verdrag met Engeland zou kunnen sluiten, maar zelfs niet in vrede met dat land zou kunnen blijven, indien het niet op den ingeslagen weg terugkeerde. Door „den ernst ende de vigeur", waarmede de Staten verwachtten, dat Lodewijk XIV aldus zou optreden, hoopten zij, dat Karel II zich „tot meerder redelycheyt ende tot vreedsaeme gedachten" zou voegen, schreef de Witt [4]).

Helaas! bleef die „ernst ende vigeur" voorloopig ontbreken. Een positief antwoord op zijn verzoek kreeg van Beuningen niet. De algemeene indruk van dezen was, dat in elk geval de hulp, waartoe Frankrijk verplicht was, niet onmiddellijk gegeven zou wor-

---

[1]) Secr. Res. Holl. 29 Nov. en 4 Dec. 1664; id. St. Gen. 20 Nov., 2 en 3 Dec. 1664.
[2]) Zie b.v. Lettres II 561, 563, 572 etc. De teruggave van het Prinsdom Oranje juist in dezen tijd schijnt de onrust over eene verstandhouding tusschen Fra. en Eng. vermeerd te hebben; zie Bijlage XIIz.
[3]) Daarover schreven de Sta. Gen. 18 Dec. 1664 ook aan Lod. XIV; zie Secr. Res. Holl., II 464, en St. Gen. i. d.; de Res. met den brief gedrukt New-York Documents II 289 vlg. Cf. Brieven II 4.
[4]) Brieven II 7.

den [1]). Wel behandelde de Koning den buitengewonen gezant met veel vriendelijkheid, wel verzekerde hij hem in algemeene bewoordingen, dat hij het verdrag zou nakomen en dat hij daartoe zijne vloot in gereedheid zou brengen, terwijl duidelijker gezegd werd, dat er van de door Engeland rondgestrooide geruchten over de te sluiten alliantie tusschen dat land en Frankrijk niets waar was, maar overigens hield Lodewijk XIV een achterdeurtje open. Men moest onderzoeken, wie de aanvallers waren in Guinea en of men den aanval van Engeland in Europa niet als een gevolg daarvan zou kunnen beschouwen, verklaarde hij. Voor de Staten mocht het zoo duidelijk mogelijk zijn, dat Engeland in Guinea zoowel als in Europa de aanvaller was — Karel II had immers zelf gezegd bevel tot de verovering van Cabo-Corso te hebben gegeven! — men kon ook zoo redeneeren, dat Cabo-Corso terecht genomen was, omdat het aan Engeland toebehoorde en dan zou men kunnen zeggen, dat de Staten door de zending van de Ruyter de aanvallers waren, daar Karel II tot het andere geen' last had gegeven en men daar dus met particulieren alleen te doen had gehad. Daar lag zoo niet de zwakke zijde van het betoog der Staten — want wie zou kunnen ontkennen, dat zij in hun recht waren geweest om, toen hun hunne bezittingen werden ontnomen, zonder dat Karel II eenige belofte wilde geven, dat zij zouden worden teruggegeven, die zelf te heroveren? — dan toch waren er voetangels en klemmen. Wilde Lodewijk XIV zich aan zijne verplichting onttrekken, dan was dat het punt, waarop hij daartoe moest steunen en het is verklaarbaar, dat hij, terwijl hij nog in het geheel geen besluit had genomen, wat te doen, een antwoord gaf, dat Lionne „un couteau à deux tranchans" noemde [2]).

Met dat al bleef de wensch der Staten onvervuld. Het eenige, wat Lodewijk XIV deed, was, dat hij Comenge gelastte en nu in zeer ernstige termen, — ofschoon nog al niet zoo ernstig, als de Staten wilden — om Karel II te bewegen tot het aannemen van eene schikking: daartoe werd de mediatie van Frankrijk nogmaals aangeboden en bovenal werd Karel II verzocht zijne voorwaarden

---

[1]) Brieven II 9.
[2]) Lettres III 9. — Van Beuningen's eerste memorie aan Lod. XIV bij Aitzema V 288 vlg.; de brief aan den Griffier van 2 Jan. 1665, waarin hij zijne audiëntie beschrijft, ald. 577 vlg. Het antwoord door Lionne namens Lod. XIV mondeling op de eerste memorie gegeven, ald. 578 en Lettres III 7 vlg.; van Beuningen's antwoord daarop bij Aitzema V 292. Op te merken is, dat van Beuningen er ook met kracht op wijst, dat de handel van Fra. groot gevaar zou loopen, als Eng. de alleenheerschappij ter zee kreeg; cf. blz. 429 en over Lod.'s opvatting, wie de aanvaller was, het citaat uit de Oeuvres de Louis XIV bij Wicquefort III 185, noot 2.

voor eene schikking te willen opgeven, evenals aan van Benningen gevraagd werd die der Staten mede te deelen [1]). Weer werd het aanbod van de mediatie afgeslagen, en weer uitte Karel II zijn' hartewensch tot het sluiten van eene nauwe alliantie. Ten opzichte van de voorwaarden, die Engeland wilde stellen, werd eerst later, nadat Comenge nogmaals had aangedrongen, geantwoord, dat Downing die in den Haag duidelijk genoeg bekend had gemaakt, dat daarop in den Haag alleen uitvluchten gezocht waren en dat het aan de Republiek, die aanvallenderwijze was opgetreden, paste om een voorstel te doen [2]).

Dat antwoord werd in het midden van Januari gegeven. De pogingen van van Beuningen, die steeds was voortgegaan om Lodewijk XIV van de noodzakelijkheid van eene duidelijke verklaring van zijn' kant tegenover Engeland te overtuigen, waren steeds mislukt. Holles had aan den Koning eenige geschriften ter hand gesteld van wege Karel II, waarin aangetoond werd, dat de Staten de aanvallers waren [3]), en het was dit geschrift, dat Lodewijk XIV voorgaf eerst te moeten onderzoeken. Die weifelende houding was voor de Staten hoogst nadeelig, niet alleen ten opzichte van Engeland, daar hunne laatste hoop om zoo eene schikking tot stand te brengen niet vervuld werd, maar ook ten opzichte van andere naburige landen. Al is het niet waarschijnlijk, dat een ingrijpen van Lodewijk XIV, zooals de Staten dat wenschten, inderdaad Engeland zijne eischen zou hebben doen matigen — dat kon Karel II niet meer doen en bovendien, zooals Comenge het nog eens duidelijk opmerkte, het ging eigenlijk niet om de kwestie van wat geld, maar om „le dessein formé d'abaisser les holandois", welk doel men na de weigering der Staten om aan alle eischen van Engeland zonder tegenspartelen te voldoen alleen zou kunnen bereiken door een' slag te wagen om daarna „des conditions fortes et peut estre intolerables" te stellen [4]) — eene meer gegronde hoop mochten de Staten hebben, dat eene verklaring van Frankrijk te hunnen gunste de andere „geallieërden" meer tot hen zou doen overhellen, in elk geval hen en de naburige Duitsche vorsten er van zou terughouden zich met Engeland te verbinden.

---

[1]) Lodewijk XIV aan Comenge 3 Jan. 1665, Aff. Etr.; cf. Lettres III 6.
[2]) Comenge aan Lionne 12 en 22 Jan 1665, Aff. Etr.
[3]) Dit waren de memorie van Downing van 20 Dec. O. S. (zie blz. 448 en noot 2), een supplement daarop, waarin v. n. klachten over de zending van de Ruyter en over de O. en W. I. Comp^en voorkomen, de pretensielijst en het concept-handelsreglement; dit blijkt uit een brief van Holles aan Downing van 27 Jan. 1664 O. S.; Holles voegt er bij: „the Ministers here seemed to be glad to receive those papers to be thereby enabled to answer the pressing of the Dutch". B. M.
[4]) In zijn' brief aan Lod. XIV van 15 Jan. 1665, Aff. Etr.

De andere „geallieërden" waren Zweden en Denemarken, met welke landen de verhouding in de laatste jaren wel het een en ander te wenschen had overgelaten. Ook hunne vertegenwoordigers in den Haag werden aanhoudend voorzien van de verschillende resolutiën, die de Staten tot verdediging van hun gedrag hadden opgesteld, maar evenmin als in Frankrijk zouden die vertoogen hier den doorslag geven. Beschouwde men de politieke overwegingen, dan moest het oppervlakkig schijnen, dat zij zich eerder met Engeland zouden verbinden om vergoeding te zoeken voor de klachten, die ook zij tegen de Republiek hadden, dan dat zij hunne verplichtingen tegenover de Staten zouden nakomen. Daar stond echter tegenover, dat het ook voor hen gevaarlijk moest zijn om Engeland een overwicht ter zee te verschaffen. Beslist was hier nog niets. Wel verzekerde de Witt aan d'Estrades, dat de beide Noordsche mogendheden der Republiek goed gezind waren [1]), maar evenzoo wist Downing te vertellen, dat zij er niet afkeerig van waren om de Hollanders mede te helpen afrossen. Van uiterst veel gewicht zou hier ook eene gunstige verklaring van Frankrijk zijn [2]); van Beuningen had er van den beginne af op aangedrongen, dat Lodewijk XIV, als hij begon met het verdrag van 1662 uit te voeren, daarmede ook Denemarken en Zweden in kennis zou stellen. Die verklaring bleef uit en dat heeft waarschijnlijk de Staten er ook toe gebracht te wachten met het zenden van buitengewone gezanten naar het Noorden, waarvan overigens reeds ten tijde van het vertrek van van Beuningen sprake was.

Eene vraag van beteekenis was het eveneens, welke houding de naburige Duitsche vorsten zouden aannemen. Zouden ook zij niet willen profiteeren van de slechte omstandigheden, waarin de Republiek zich door de verhouding tot Engeland bevond, om met meer klem, desnoods met geweld van wapenen, voldoening aan hunne eischen te vragen? Reeds in December schreef Downing, dat er vrees bestond voor de toerustingen van den Bisschop van Munster [3]), en zoo zal men zich zeker ten opzichte van andere ontevredenen, vooral ten opzichte van Brandenburg, niet zeer rustig hebben gevoeld. Dat de Staten begrepen, dat er gevaar uit dien hoek dreigde, bleek hieruit, dat zij met meer ernst dan vroeger er aan

---

[1]) Lettres II 539.
[2]) Dit merkt ook Downing meerdere malen op, zie b.v. zijne brieven aan Bennet van 9, 16 en 27 Dec. 1664 O. S., R. O. Ten opzichte van de gezindheid van Charizius deelt Downing 14 Oct. 1664 O. S. nog aan Bennet mede, dat verschillende leden van de Sta. hem gevraagd hebben, of Den. niet als bemiddelaar zou willen optreden, wat Charizius ronduit geweigerd zou hebben, omdat in 1662 de mediatie van zijn' Koning geweigerd was; cf. blz. 221.
[3]) Downing aan Bennet 9 Dec 1664 O. S., R. O.

begonnen te werken om die kwestie's uit den weg te ruimen [1]). Zonder twijfel zou ook hier de houding van Lodewijk XIV van invloed zijn, maar het bedenkelijke was, dat Frankrijk zelf aanhoudend en nu nog sterker dan vroeger er op aandrong om de klagende naburen tegemoet te komen.

Begonnen de Staten hun best te doen om in elk geval aan de ontevredenheid van de naburen een einde te maken, evenzoo begon Engeland er aan te denken om die ontevredenheid aan te wakkeren. Het zond reeds in December gezanten naar Denemarken en Zweden [2]) en Downing zelf ontving machtiging om naar Duitschland te gaan, wanneer hij den tijd om den Haag te verlaten gekomen achtte, wat aan zijn oordeel was overgelaten, maar waarvan hij nog geen gebruik had gemaakt, omdat hij meende, dat hij door zijne aanwezigheid nog wel het een en ander kon doen om de valsche geruchten over den toestand in Engeland tegen te spreken [3]) en bovenal ook om te toonen, dat de Koning zoo lang mogelijk geduld wilde uitoefenen. In Duitschland hoopte hij overigens met vrucht werkzaam te kunnen zijn. Van den Oostenrijkschen resident in den Haag, Friquet, had hij vernomen, dat Brandenburg, Keulen, Neuburg en Munster hevig verontwaardigd op de Staten waren. Het was op zich zelf reeds een gunstig voorteeken, dat Friquet, met wien Downing om eene ceremonie-kwestie evenmin als met d'Estrades ooit beleefdheden wisselde, uit eigen beweging tot hem was gekomen, waarop Downing ook hem bezocht had [4]). Een

---

[1]) Zie Lettres II 546 vlg., 563 vlg. en 571 vlg. en Downing aan Bennet 6 Jan. 1664 O. S., R. O. — Cf. ten opzichte van Maltha, Secr. Res. Holl. 3 Febr. 1665.

[2]) Talbot en Coventry; de zending van Carisle (zie blz. 308) schijnt geheel vruchteloos te zijn afgeloopen, zie Brieven IV 408 en cf. 415.

[3]) Reeds in Oct. had Downing er op gewezen, dat het niet „very safe or comfortable" voor hem zou zijn, nog langer in den Haag te blijven, „if the heat grow a little greater; all men that know this Country, know the tumultuary nature of this place, and how often they have fallen upon publick ministers when matters have not gone to their minds", aan Bennet 18 Oct. 1664 O. S.; hij kreeg toen verlof om te vertrekken, als van Goch terugkeerde of als de vloot uitvoer; id. 4 Nov. O. S. Waarom hij niet ging, toen de vijandelijkheden in Europa begonnen, zie Bijlage XII ij. 6 Dec. O. S. stelde hij voor, of hij, als hij den Haag verliet, niet naar Duitschland zou kunnen gaan; zie Lister III 357 en uit zijn' brief van 20 Dec. O. S. blijkt het, dat dit voorstel aangenomen was.

[4]) 20 Dec. O. S. aan Bennet. Hoe de kwestie werd opgelost, meldt Downing niet; hij zegt alleen, dat het ging „without capitulation". Downing eischte, dat men hem zou behandelen, zooals de Sta. nu (cf. blz. 183) deden. D'Estrades weigerde dit volstandig; zie, hoe Downing met hem in aanraking trachtte te komen, Lettres II 479. Over die zaak waren ook reeds onderhandelingen te Londen tusschen Comenge en Bennet gevoerd, waarbij het eerst scheen, dat Comenge zou winnen, maar later werd Downing, die er op had gewezen, dat

oogenblik scheen het zelfs, dat de Keizer eene gerechte reden tot toorn zou krijgen. De bevelhebber van het garnizoen te Wezel had een' Engelschen Lord, die van Munster op weg was naar Keulen, met zijn gevolg aangehouden en ofschoon de Staten onmiddellijk bevel gaven om hen in vrijheid te stellen [1]), gaf Friquet aan Downing, die zelf reeds zijn mondeling beklag bij de Staten had ingediend, te kennen, dat de Keizer dat zeker zou opvatten als eene schending van het rijksgebied, als „another Eilarscons buisiness" [2]).

Van meer belang nog was het, dat Brandenburg zich die zaak aantrok. De resident van den Keurvorst, Copes, diende er eene ernstige klacht over in. Zoo moest Engeland vooral hoop hebben om Brandenburg, dat ook door een' gezant te Londen op steun om de Staten tot het afdoen van de kwestie van de Hoefijzersche schuld te dwingen had doen aandringen [3]), zelfs tot zoover, dat Engeland zich zou verplichten, als 't met de Republiek in oorlog kwam, geen' vrede te sluiten, zonder dat die kwestie uit den weg was geruimd, in elk geval voor zich te winnen. De onderhandelingen in dezen tijd gevoerd over het vormen van eene Westfaalsche kreits, waarvan de groote Keurvorst directeur zou worden, onderhandelingen, die ten slotte op niets zijn uitgeloopen, maar waarop Engeland hoop heeft gehad en waarover de Staten naar Downing's zeggen ongerust waren [4]), maakten een goede verstandhouding met Brandenburg zeer gewenscht. Zonderling was het, dat Engeland van die door Downing als zoo gunstig afgeschilderde voorteekenen niet meer gebruik heeft gemaakt [5]). Ook Engeland had er blijkbaar al zijne krachten op gericht om Frankrijk te winnen; het overige zou dan later wel volgen, maar Frankrijk verklaarde zich niet en zoo bleef

---

anders de Sta. ook hunne ontvangst weer zouden trachten te veranderen (aan Bennet 2 Oct. 1663 O. S.) in het gelijk gesteld. Men wil Downing niet ontstemmen, schreef Comenge daarop, „personne mieux que luy n'estant informé des affaires de Holande, et au dire mesme du secretaire, ayant fort peu de sujets pour envoier dehors; aan Lionne 25 Oct. en verder 8 en 18 Oct. 1664, Aff. Etr.

[1]) Zie Aitzema V 352; de daar vermelde Res. is niet van 19, maar van 9 Jan. 1665.

[2]) Downing aan Bennet 3 Jan. 1664 O. S., R. O.; de naam van den Lord was Morpeth. Wat d'Estrades (Lettres II 533 en cf. 546) schreef, dat Downing aan Friquet zelfs namens Karel II eene alliantie zou hebben aangeboden, daarvan blijkt uit D.'s brieven niets.

[3]) C. blz. 309 en zie over de zending van Brandt, Urkunden und Actenstücke XII 614 vlg.

[4]) Zie Downing aan Bennet 20 Dec., 3 Jan., 3 en 14 (lees: 24) Febr. 1664 O.S., R. O. Cf. Actenstücke l.l. 620 vlg.

[5]) Wat de Witt Brieven II 16 aan van Beuningen schrijft, is zeker te veel gezegd. In zijn' brief van 27 Jan. 1664 O. S. aan Bennet dringt Downing er sterk op aan om niet op de beslissing van Fra. te wachten, maar bijtijds voor bondgenooten te zorgen.

alles slepende; zoo was er, toen de oorlog werkelijk uitbrak, over de houding, die de naburen en de geallieërden zouden aannemen nog niets met zekerheid te zeggen. Alleen Munster maakte eene uitzondering. Dat had toen reeds partij gekozen, maar de uitwerking daarvan zou ook eerst later aan het licht komen.

Ondertusschen kwam men in het begin van 1665 bijna ongemerkt den oorlog weer een stap nader. In Engeland begon men toen de opgebrachte schepen te ontladen, terwijl men het scheepsvolk, dat nog in Engeland was, gevangen zette [1]). Toch ging men nog niet vastberaden te werk. Van Goch had nog gelegenheid te over om zonder tegenwerping een aantal matrozen naar Holland te zenden, terwijl ook de commissie, die reeds in het laatst van December was benoemd om over de opgebrachte prijzen te oordeelen en die volgens Comenge geheel uit tegenstanders van Clarendon was samengesteld, [2]) hare werkzaamheden nog niet begon [3]). Wel kreeg van Goch, toen hij in eene audientie bij Karel II en ook bij York klaagde over de behandeling, die den Nederlandschen schippers in Engeland in het algemeen werd aangedaan, waarbij hij „gemelte personen miserabelijcke ende ellendige conditien wijtluftelijck" had uiteengezet en zelfs de tamelijk krasse bewering had geuit dat Engeland door zoo door te gaan in plaats van een bloeiend handelsrijk, „een Staat van rovery ende pillery op de voet van de Corsairen" dreigde te worden, niet veel anders ten antwoord dan eene gewone herhaling over de de onrechtvaardige handelwijze der Staten, terwijl York duidelijk te kennen gaf, dat men de gevangenen niet kon loslaten om ze bij tijd en wijle tegen de Engelschen, die in de Republiek gevangen zouden worden genomen, uit te wisselen, maar toch had Karel I uit eigen beweging gezegd, dat hij nooit van den vrede afkeerig was geweest en dat door de Staten, als ook zij vrede wilden „daerover kan werden gesproocken ende presentatie gedaen". Dat was zeer zeker een stap in de goede richting. Op die wijze had Karel II zich nog nooit uitgelaten en van Goch meende èn bij hem èn zelfs bij York eene betere gezindheid om eene vreedzame oplossing te zoeken op te merken [4]). Wat daarop ook wees, was, dat Holmes, die nu in

[1]) Het bevel daartoe was reeds 16 Dec. O. S. geteekend; zie blz. 443, noot 2.

[2]) Bijlage XIVi. Ruvigny schreef 8 Jan. 1665 aan Lionne, dat Lauderdale, Ashley en Bennet benoemd waren tot commissarissen „pour la direction de la guerre contre la hollande". Aff. Etr.

[3]) Volgens van Goch was er ook ruzie over de opgebrachte schepen, omdat de „custom"-officieren vergoeding van de Adm. eischten voor het binnenkomen der schepen; aan den Griffier 2 Jan. 1665, R. A.

[4]) Van Goch aan den Griffier 12, 16 en 23 Jan. 1665, alle woordelijk bij Aitzema V 351 vlg.

Engeland was teruggekeerd, toch in den Tower was gezet, niettegenstaande Karel II vroeger verzekerd had, dat hij voor geene straf meer beducht behoefde te zijn.

Behalve vrees voor Frankrijk gaf onze ambassadeur nog eene andere reden op, waardoor hij dien meerderen lust tot vrede trachtte te verklaren: de geruchten over het succes, dat de Ruyter op de kust van Guinea had behaald, waardoor men voor verdere verliezen in West-, ja zelfs in Oost-Indië bevreesd werd en waardoor men uitriep, „wat baat ons den Oorlogh wanneer daer bij meer werdt verloren als gewonnen" [1]). Als dat waar was, dan zou eindelijk nog de hoop van de Witt, dat eene doortastende houding van de Staten den vrede zou bevorderen, vervuld worden, Zeer zeker is het zonderling, dat, terwijl de geruchten over de zending van de Ruyter eerst zooveel verontwaardiging hadden gewekt, daarvan niets meer bleek, toen er tijdingen kwamen over zijne verrichtingen in Guinea, tijdingen nog wel, die vermengd waren met scheeve voorstellingen over zijn optreden tegenover eenige schepen, die pas uit Engeland waren gekomen en die dus den Nederlanders geene schade konden hebben gedaan, zoodat naar Downing luide verkondigde, er nu geene kwestie meer van kon zijn, of de Staten waren de aanvallers [2]). Evenmin had de volkomen zekerheid, dat de Ruyter werkelijk gegaan was, die Downing reeds in December had verkregen, een' merkbaren invloed gehad. Waren zijne pogingen om de Witt tot eene verklaring te brengen steeds mislukt, had hij tevergeefs getracht een van de vrienden van den raadpensionaris te doen uithooren [3]), eindelijk was er iemand gekomen, die Downing geheel en al op de hoogte had gebracht. Die iemand was Downing's oude vriend van Haren, die na eene lange afwezigheid in het begin van December weer zijne plaats in de Staten-Generaal had ingenomen en wiens eerste werk het was geweest de kennismaking met den Engelschen vertegenwoordiger te hernieuwen. Het was inderdaad een geluk voor de Witt geweest, dat de waardige Gedeputeerde van Friesland in Augustus had ontbroken. De eerste de beste geheime resolutie over de Ruyter — het was die over den last om den Engelschen

[1]) Brieven IV 437 en in het algemeen van Goch's brieven van 16 en 30 Jan 1665, ald. Cf. Pepys'Diary 22 Dec. 1664 O. S.

[2]) Zie b.v. Lister III 358 en verder Downing aan Bennet 27 Dec. 1664 O. S., R. O.; zie over het optreden van de Ruyter en de „groote bekommeringhe ende ongerustheydt", waarmede hij te werk was gegaan, Brandt blz. 309 en cf. blz. 324.

[3]) Downing aan Bennet 18 en 25 Nov. 1664 O. S., R. O.; de vriend van de Witt, dien Downing door „a confident" had laten uithooren, was van der Hoolk, die werkelijk in het secreet besogne (cf. blz. 355, noot 3) aanwezig was geweest; van der H. „would not confesse that he was gone thither, but only said that the English would be much surprized when they know where he is, but Renswoude did almost say directly hee was gone thither".

buiten Europa alle mogelijke afbreuk te doen — werd door hem aan Downing overgebracht [1]). Al verzekerde nu van Haren, dat hij Prinsgezind was en daarom de Witt haatte, dat maakte onder deze omstandigheden zijne handelwijze niet verschoonbaar, en het bewees, dat de Witt niet geheel ongelijk had, toen hij, naar Downing mededeelt [2]), aan een zijner vertrouwden in Zeeland had geschreven, dat zij vooral het geheim over de Ruyter's zending niet aan een der Prinsgezinden moesten mededeelen. Aan den anderen kant had de Prinses-Douairière zeker eenige reden tot verontwaardiging over eene dergelijke waarschuwing, die de Prinsgezinde partij in haar geheel niet mocht treffen.

Zooals gezegd is, de tijding zelf schijnt niet den minsten invloed te hebben gehad en evenmin blijkt er iets van, dat de raadgevingen van Downing om nu nog eene vloot onder prins Rupert naar Guinea te zenden opgevolgd zijn. Ook de berichten over de Ruyter's verrichtingen, die zelfs inhielden, dat alles, wat Holmes genomen had, heroverd was [3]), maakten geen einde aan de aarzelende houding van de Engelsche regeering. En toch hief de „Royal Company" in het begin van Januari luide klachten aan over het nadeel, dat haar was toegebracht, dat zij nu reeds op vijftig duizend pond schatte, terwijl zij verder met klem wees op het gevaar, dat haren geheelen handel op die kust, die zooveel voordeel voor Engeland opleverde [4]), bedreigde. Het eenige, wat zij verkreeg, was, dat de Koning eene week, nadat de klacht der Compagnie met het verzoek om haar op de eene of andere wijze te steunen, was ingediend, besloot de „Governors, Vice-Admirals and others of his Majesty's foreign Plantations" door York te doen machtigen tot het uitreiken van represaille-brieven tegen de Nederlanders. Dat was dus eigenlijk niets meer dan waartoe de Staten reeds in December hadden besloten ten opzichte van de landen buiten Europa en bovendien, het duurde

---

[1]) Downing aan Clarendon 6 Dec. 1664 O. S., Lister III 352 vlg. Wel noemt Downing van Haren niet, maar het feit, dat hij sedert 6 Dec. in de registers der Staten weer onder de „praesentibus" wordt vermeld, kan hier volstaan. Dat deze Res. in tegenstelling van vorige aanschrijvingen (cf. blz. 421 en noot 2) wel in de Sta. Gen. werd gebracht, spreekt van zelf, omdat deze zooveel verder ging dan de vorige.

[2]) Bijlage XII a[1] aan het slot. Dat er van verstandhouding tusschen Pr. Douairière en Karel II geene sprake was, blijkt duidelijk uit wat Brandt, Actenstücke XII 625, schrijft over het wantrouwen tegen haar.

[3]) Een dergelijk gerucht schreef Downing reeds 9 Dec. O. S. aan Bennet, R. O.; later ook van Goch aan den Griffier 2 Jan. 1665, bij Aitzema V 351. Wat men alleen zeker kon weten en ook wist, was, dat Cabo-Verde was hernomen; zie Brieven II 16.

[4]) Calendar of State Papers, Col. Series, l.l., p. 206, n⁰. 902 en 903 en Dom. Series, l.l., p. 159 en 160.

nog bijna eene maand, voordat het bevel uitgevoerd werd [1]). Zoo schijnt het inderdaad, dat van Goch gelijk had met te beweren, dat het succes van de Ruyter Engeland tot vredelievender gedachten had gebracht, waarbij dan wellicht ook de vrees voor den stilstand van den handel, vooral van dien op Engeland, die door de pestziekte reeds zoolang belemmerd was, ook van invloed kan zijn ggweest.

Maar toch, de hoofdzaak was de houding van Frankrijk. Al kon van Beuningen niettegenstaande tal van aanschrijvingen van de Staten Lodewijk XIV niet tot een openlijk partij kiezen brengen, al wekte dit in de Republiek groote teleurstelling, voor de Engelsche regeering werd het steeds duidelijker, dat Frankrijk niet tot eene belofte van onzijdigheid over te halen zou zijn. De bekoring om van Engeland de vrije hand in de Zuidelijke Nederlanden te krijgen, waardoor Frankrijk mocht hopen de groote continentale mogendheid te worden, schijnt niet groot genoeg geweest te zijn om het gevaar, dat er in gelegen was om dan Engeland de groote zeemogendheid te laten worden, over het hoofd te zien; eerst later zou de hartstocht bewerken, waarvan het koel, berekenend verstand had teruggehouden. Voor Karel II is de teleurstelling begrijpelijkerwijze zeer groot geweest; een bedenkelijk teeken was het, dat hij, ofschoon hij nog trachtte Lodewijk XIV voor zich te winnen, tevens verwijten begon te doen, eerst aan Ruvigny [2]) en later ook aan Comenge over schending van vroeger door Frankrijk afgelegde beloften, dat men niet den gezamenlijk een verdrag met de Republiek zou sluiten, ofschoon Karel II er dan later in zou hebben toegestemd, dat Lodewijk XIV eene alliantie met de Staten sloot, daar die zich anders met Spanje zouden verbinden, mits die alliantie niets bevatte, dat aan Engeland nadeel kon toebrengen. Eene zonderlinge geschiedenis voorwaar, waartoe men zich zelfs beriep op eene correspondentie tusschen Clarendon en Fouquet, den na den dood van Mazarin een tijdlang invloedrijken minister van Lodewijk XIV. Ongelukkigerwijze was er geen verdrag over vastgesteld en hoe die kwestie precies in elkander zit, is bij gebrek aan bewijzen ook zeer onduidelijk. Het

---

[1]) Id. p. 269, n⁰. 910, waar het bevel aan den „Attorney-General" om eene „bill" daartoe gereed te maken; de „bill" zelf is gedateerd 2 Febr. O. S., ald. p. 274, n⁰. 926. Terzelfdertijd werden de gouverneurs van de Eng. kolonie's daarmede in kennis gesteld, ald. p. 272, n⁰. 920 en p. 274, n⁰. 927.

[2]) Dit naar de „Relation donnée par M. de Ruvigny de ec que le Roy d'Anglre l'a chargé de dire au roy au mois de febrier 1665". Na de verwijten (waarover zie den tekst) dit: „et qu'il me chargeoit encore de dire au Roy qu'il est prest d'entrer dans le detail d'une alliance aussi grande que la voudra le Roy son frere, et que pour y parvenir il envoiera une personne de confiance, ou la recevra pour faire les propositions et pour les conclurre, qu'il aidera les desseins si le Roi en a iamais sur la flandre, et qu' aussi le Roy assistera ses entreprises sur la mer". Aff. Etr.

zij daarom voldoende de aandacht te vestigen op de verwijten van Karel II, die nog aangevuld werden met klachten over het niet vorderen van de onderhandelingen van Holles, waaruit het volgens Karel II duidelijk bleek, dat Lodewijk XIV de vriendschap der Hollanders liever had dan de zijne, waarop Comenge antwoordde, dat men ook hem wel meer dan achttien maanden in Engeland had laten wachten, zonder dat er van onderhandelingen sprake was geweest [1]).

Ernstiger nog waren klachten, die Lodewijk XIV Comenge liet indienen. Toen in December beslag was gelegd op de schepen in de Engelsche havens, had Comenge weinig moeite gehad de Fransche te doen ontslaan en in het algemeen had hij toen opgemerkt, dat de houding van het geheele Engelsche hof tegenover hem zoo geheel anders werd dan vroeger; men putte zich uit in beleefdheden en trachtte zooveel mogelijk zijne wenschen te voorkomen [2]). Eéne kwestie echter was er, die niet naar zijn' zin werd opgelost. Dat was die over de aan Franschen toebehoorende waren in de in beslag genomen en opgebrachte Nederlandsche schepen, waarvan Comenge reeds in December had verzocht, dat ze ontslagen zouden worden. Men moest de beslissing daarover aan de Admiraliteiten overlaten, werd er geantwoord, wat Comenge noemde „nous renvoyer aux Calendes Grecques" [3]). Eischen tot onmiddellijk ontslag op bevel van Lodewijk XIV gesteld bleven vruchteloos. Al toonde Karel II zichzelf steeds gunstig gezind, de beraadslagingen van den Raad, schreef Comenge, sleepten hem ten slotte altijd mede [4]). Zeer zeker was het een moeilijk dilemma, waarvoor de Engelschen zich geplaatst vonden. Liet men de Fransche waren vrij, zoo waarschuwde Downing, dan zouden de Hollanders in hun vuistje lachen en hun' handel ongemoeid onder vreemde vlag voortzetten; volgens hem behoorden bovendien de Fransche waren, vooral wijnen natuurlijk, aan Hollanders, zoodat ze als zoodanig verbeurd verklaard mochten worden, terwijl hij niet ten onrechte opmerkte, dat de Franschen zelf den regel „robe d'Enemie confisque celle d'amy" toepasten [5]). Zoo redeneerde waarschijnlijk ook het meerendeel van de leden van 's Konings Raad, maar er stond tegenover, dat het niet voldoen

---

1) Zie Comenge aan Lodewijk XIV 29 Jan. 1665, Aff. Etr., en cf. blz. 158.

2) Zie b.v. Comenge aan Lodewijk XIV 13 Nov. en aan Lionnes 24 Nov. 1664, Aff. Etr.

3) Dez. aan Lionne 29 Dec. 1664, Aff. Etr.

4) Id. 19 Jan., 9 en 16 Febr. 1665, Aff. Etr.; het bericht, dat van Goch gaf (Brieven IV 441), dat besloten was de waren te ontslaan, was onwaar.

5) Downing aan Bennet 2 Dec., 6 en 24 Jan. 1664 O. S., R. O.; hij gaf den raad er eenige algemeene regels vast te stellen. Een merkwaardig staaltje, hoe de Hollanders hun' handel onder vreemden naam toch trachtten te drijven, in Calendar, l. l., p. 175.

aan zijne eischen op een' hooghartig vorst als Lodewijk XIV een slechten invloed moet hebben gehad [1]).

De geheele maand Januari en het grootste gedeelte van Februari door bleef de aarzeling van de Engelsche regeering bestaan of misschien is het beter te spreken van den strijd tusschen eene meer oorlogzuchtige en eene vredelievende partij — een strijd volgens van Goch soms zoo hevig, dat Clarendon en de Hertog van Albemarle ruzie „tot uytscheldens toe" hadden gehad [2]). De wijze, waarop de twee millioen vijf honderdduizend pond zouden worden geheven, was nog niet vastgesteld; telkens werden daartoe nieuwe concepten voorgesteld en dat maakte, dat, al had de stad Londen nogmaals twee honderdduizend pond geleend [3]), er vrees ontstond voor de „prompte betaelinge" van de kosten van de uitrusting ter zee, met andere woorden, dat het crediet van den Koning niet zoo groot werd als men eerst had mogen hopen. Er werd eene bill in het Parlement gebracht om eene leening tegen zes of acht percent te sluiten en dat, terwijl Cromwell geleend had tegen zes percent, wat eene groote „disreputation" was, zooals Downing terecht opmerkte, en zeer schadelijk voor de belangen van den handel, eene schrille tegenstelling ook vormende met het crediet der Staten, die tegen vier percent geld konden krijgen, die er, naar Downing mededeelt, toen zelfs over dachten, den rentestandaard op drie percent te brengen [4]). De hoop van Clarendon, dat er na het sluiten van een vriendschapsverdrag weer geld uit Holland naar Engeland zou komen, schijnt dus toen nog niet verwezenlijkt te zijn en evenmin was het die over de vestiging van Hollanders in Engeland, waartoe aanhoudend plannen, die ook in het Lagerhuis werden besproken, opdoken, terwijl Downing ried te beproeven de Nederlandsche gevangenen door eene goede behandeling in Engeland over te halen zich in Engeland te vestigen [5]).

Is het zeer zeker merkwaardig, dat Engeland, nadat het eerst met zooveel kracht was opgetreden, gedurende meer dan drie maanden wachtte met eene oorlogsverklaring, wat duidelijk bewijst, hoe zeer men in den beginne onder den invloed van Downing heeft

---

1) Zie wat van Goch daarover 2 Jan. 1665 aan de Witt schrijft, Brieven IV 429. Op te merken is, dat eene dergelijke kwestie ook den Keurvorst van Brandenburg verbitterd heeft; zie Actenstücke XII 626.

2) Van Goch aan de Witt 6 Februari 1665, Brieven IV 439. Volgens Morrice waren dit en andere berichten van van Goch niets dan „lyes"; aan Downing 17 Feb. (1664) O. S. en in denzelfden geest schrijft Bennet 6 Febr. 1664 O. S., B. M.

3) Clarendon, Continuation, I, p. 441.

4) Bijlage XII c¹ en Downing aan Bennet 14 Oct. 1664 O. S., R. O.

5) Bijlage XII b¹ aan het slot; cf. Brieven IV 421 en Comenge aan Lionne 5 Mei 1664, Aff. Etr.

geloofd, dat de Staten zouden eindigen met toe te geven, merkwaardiger is het nog, dat zelfs toen de laatsten in het eind van Januari meer aanvallenderwijze begonnen te werk te gaan, Engeland nog al bleef aarzelen. De Staten hadden eerst niets gedaan dan de maatregelen, die Engeland nam, na te volgen, grootendeels nog wel zonder ze uit te voeren. Al werd er een enkelen keer een Engelsch schip opgebracht, van veel beteekenis was dit niet en Downing had lang niet zoo veel moeite met het overzenden van Engelsch bootsvolk als van Goch had met het Hollandsche [1] Een geheele ommekeer volgde, toen er een bericht kwam, dat de Engelschen de Smirna-vloot hadden aangevallen.

Het feit zelf is meer dan bekend. Eene uit ongeveer dertig schepen bestaande koopvaardij-vloot, die onder convooi van drie oorlogsschepen onder bevel van den kommandeur van Brakel uit de Middellandsche Zee naar het vaderland voer, werd op de hoogte van Cadix door het Engelsche eskader onder kapitein Allen overvallen. Behalve het verlies van van Brakel was de schade niet zeer groot; slechts een paar schepen waren door de Engelschen genomen, één was er in den grond geschoten, de andere hadden een toevluchtsoord in de haven van Cadix gezocht [2]. Reeds in October had Downing aan zijne regeering medegedeeld, dat er over eene week of zes eene vloot uit de Straat werd verwacht en toen hij later dat bericht bevestigde, had hij er bijgevoegd, dat die vloot om den Noord heen zou trachten thuis te komen [3]. Dat was nu, meende hij, eene uitstekende gelegenheid om te toonen, dat het den Koning ernst was en dat hij niet meer met zich liet spotten; de buit zou zeker wel de moeite loonen om er goed op te passen; desnoods kon men daartoe ook eenige schepen naar Hitland zenden, die dan meteen andere schepen, die van tijd tot tijd uit Holland uitliepen [4]), konden opvangen. Een gedeelte van

---

[1]) Slechts een enkelen keer b.v. 30 December en 6 Jan. 1664 O. S., R. O., schrijft Downing aan Bennet daarover. Meer moeite getroostte hij zich om de in Statendienst zijnde Engelsche zeelieden over te sturen; volgens D. waren er alleen op Wassenaer's schip niet minder dan 24 Engelschen geweest. De groote moeilijkheid om ze over te zenden was „want of money for so long a journey, what if the packett boat for Harwich were permitted to set them on shoare having my pass?"

[2]) Zie den brief van kapt. Jacob van Meeuwen, opgenomen in de Res. St. Gen. 24 Jan. 1665 bij Aitzema V 353; cf. de Jonghe II[1] 328 en de daar in de noot genoemde schrijvers. Het verhaal van Allen zelf, zie Calendar, l.l., p. 122.

[3]) Downing aan Bennet 30 Sept. en 18 Nov. 1664 O. S., R. O.

[4]) Id. 2 en 9 Dec. 1664 O. S., R. O. — In het laatste bericht meldt hij, dat er eene O. I. vloot onder convooi van 6 oorlogsschepen onder Tromp in zee is gestoken. Dit is zeker hetzelfde, waarover d'Estrades 18 Dec. (Lettres II 572) schrijft; Downing was dan wel wat laat met zijne mededeeling, want d'Estrades schrijft 18 Dec., dat Tromp reeds terug was.

den raad van den gewetenloozen diplomaat werd opgevolgd. Onder invloed van de zekerheid, die men langzamerhand kreeg, dat de Ruyter naar Guinea was gegaan, werd Allen gelast om de Smirnavloot of oorlogsschepen, „but no lesser matters" [1]) aan te vallen. Hieruit blijkt het dus, dat de bedoeling, die Downing aan zijne raadgeving had verbonden, ook bij dezen last voorzat: de Staten door hun een flink échec toe te brengen bang te maken. Hij werd gegeven, vóórdat de vijandelijkheden in Europa door het opbrengen van schepen waren begonnen en toen dat begon, was er wel voorgesteld om Allen's last in dat opzicht te veranderen, maar daaraan schijnt geen gevolg te zijn gegeven. Dat juist het eskader in de Middellandsche Zee tot het uitvoeren van deze heldendaad om eene zoo goed als weerlooze tegenpartij te overvallen werd uitgekozen, kan nog eene bijzondere reden hebben gehad. Behalve de beschuldiging namelijk, dat de Staten door het zenden van de Ruyter naar Guinea artikel veertien van het verdrag hadden overtreden, had Engeland daarover nog een ander verwijt geuit en wel, dit de Republiek door het wegnemen van hare macht uit de Middellandsche Zee eene vroeger gedane belofte, dat de Engelsche en Nederlandsche vloten daar gezamenlijk zouden optreden, had geschonden. Inderdaad is dat verwijt in verschillende van de latere memorie's van Downing te vinden en al konden de Staten het verwijt gemakkelijk weerleggen door er op te wijzen, dat er in elk geval daarover nooit een verdrag was opgesteld en dat Engeland van een' wensch tot een gezamenlijk optreden nooit eenig blijk had gegeven door tweemaal eene overeenkomst met de zeeroovers te sluiten zonder zich aan de Nederlanders te storen [2]), dit neemt niet weg, dat men juist die vloot geschikt kan hebben geoordeeld om als eene soort van wraakneming eene vijandelijkheid te bedrijven, die éclat zou maken.

Het is zeker zonderling, dat de Staten, die toch ook wisten, dat er eene rijke vloot uit de Straat verwacht werd, in het geheel geene maatregelen hebben genomen om ze te beschermen. Trouwens, hunne positie was hier eenigszins moeilijk. Eene nieuwe vloot naar de Middellandsche Zee zenden om de Ruyter te vervangen was

---

[1]) De instructie zelf is mij onbekend, maar Coventry noemt ze in zijn' brief aan Bennet van 15 Nov. 1664 O. S., Calendar of State Papers, Dom. Series, 1664—1665, p. 70 en cf. ald. p. 83 Coventry's brief van 22 Nov. O. S. en p. 116 Allen's brief van 17 Dec. O. S.

[2]) Cf. blz. 300 vlg. Behalve in memorie's van Downing wordt op het in den tekst genoemde verwijt ook in de oorlogsverklaring (zie aan het slot) gezinspeeld. De verdediging der St. b.v. in hunne deductie van 9 Febr. 1665.

in October en November zoo goed als onmogelijk geweest; dan zouden zij zelf immers bekend hebben, dat de Ruyter daar niet meer was. Bovendien had van Goch niets bericht over het gevaar, dat die vloot liep. Wel had hij terloops vernomen, dat de Engelsche kooplieden, die op de Middellandsche Zee handelden, een vijftal schepen zouden uitrusten, die daar ook tegen de Nederlanders zouden optreden, nog wel in samenwerking met de Maltheser-ridders [1]), maar dat bericht verdiende toch eerst nadere bevestiging. Ten opzichte van Allen schreef hij nog in het midden van December, dat hij teruggeroepen zou worden [2]). Zoo hebben de Staten, die wel tweemalen naar alle kanten boden hadden gezonden om de schippers te waarschuwen zich voor de Engelschen in acht te nemen en niet door het Kanaal te gaan, waarschijnlijk in de zoete hoop verkeerd, dat de Smirna-vloot wel bijtijds gewaarschuwd zou worden en om den Noord heen koers zou zetten of het voorjaar in het Zuiden afwachten. Die hoop was hun in het midden van December wreedelijk ontnomen, doordat Lodewijk XIV als een hoog blijk van welwillendheid door d'Estrades aan de Witt had laten mededeelen, dat hij stellig wist, dat Allen de Smirna-vloot zou aantasten [3]). Toen, midden in den winter en terwijl bijna de geheele vloot onttakeld was, een eskader zenden, men kon er natuurlijk niet aan denken en mocht alleen in stille verwachting leven, dat van Brakel het gevaar, dat hem wachtte, zou ontzeilen of zich met moed verdedigen [4]). Het laatste was geschied, het eerste niet.

De invloed van deze nieuwe Engelsche vijandelijkheid was zeer groot. Dat ze den Staten vrees inboezemde, daarvan bleek niets. Integendeel, men verheugde zich, dat de trouwelooze overval zoo betrekkelijk goed was afgeloopen; men sprak er zelfs over, schreef Downing, om de goederen uit de koopvaarders te Cadix te lossen

1) Dit schreef van Goch 17 Nov. 1664 aan de Witt, Brieven IV 396; later schreef van Goch, dat de Maltheser ridders represaille-brieven in Eng. vroegen; 1 Jan. 1665 aan den Griffier, R. A., en cf. Brieven IV 429.

2) Van Goch aan den Griffier 12 Dec 1664, R. A.; eerst 22 Dec. (Brieven IV 422) waarschuwde hij voor Allen.

3) Zie Lettres II 571 en Brieven II 5; van Beuningen bedankte er Lod. XIV voor, id. 9.

4) 1 Jan. had van Goch aan den Griffier geschreven: „Uijt het schrijven van den Commandeur Allen — wert verstaen dat de Nederlantsche Smirna vloot was voorbij desselfs schepen gepasseert, even te vooren als van desen Coninck ordre hem was toegecomen om deselve aen te grijpen, toonende daerover sijne moeyelijcheit dat gemelte ordre hem niet eer en was toegecomen". R. A. Dit bericht werd door de Sta. aan de directeuren van den Levantschen handel gezonden; Res. St. Gen. 12 Jan. 1665.

en dan nog een gevecht met Allen te wagen [1]) en tegelijkertijd nam men maatregelen om nu voorgoed de vijandelijkheden te beginnen. De resolutie om den Engelschen ook in Europa alle mogelijke afbreuk te doen — nu ook door het aantasten van hunne oorlogsschepen — werd na de lezing van het bericht zonder eenige aarzeling herhaald; men besloot ze ten uitvoer te leggen, totdat Engeland satisfactie voor de bedreven vijandelijkheden zou hebben gegeven en de Admiraliteiten werden onmiddellijk gelast eenige lichte fregatten in zee te brengen. Cornelis Evertsen, wiens schepen in de Wielingen langzamerhand bij elkander waren gekomen [2]), werd nu op aandrang van Zeeland gelast in elk geval in zee te gaan en alle Engelsche schepen op te brengen [3]). Reeds vroeger met de Oost-Indische Compagnie gevoerde onderhandelingen om haar onder eenige „fortabele condition" te bewegen tot het uitrusten van een aantal oorlogsschepen werden met meer kracht hervat en leidden nu weldra tot het resultaat, dat zij een getal van twintig schepen in zee zou brengen, waarvoor haar octrooi tot het jaar 1700 werd verlengd [4]). Zij en hare West-Indische collega werden gemachtigd den Engelschen in en buiten Europa zooveel mogelijk afbreuk te doen [5]). Ten slotte: aan den wensch der Zeeuwen om kapercommissie's werd voldaan [6]). Vooraf was een streng reglement voor de kapers vastgesteld; kaperbrieven werden niet meer uitgereikt door de Admiraliteiten, zooals voorheen, maar door de Staten zelf en hunne resolutie's wijzen het uit, aan hoevele aanvragen zij bijna dagelijks hadden te voldoen [7]).

1) Downing aan Bennet 17 Jan. 1664 O. S., R. O.

2) Uit een' brief van Evertsen aan de Sta. Gen. (zie Res. 7 Jan. 1665) blijkt, dat er in het begin van Jan. bij hem waren: van Kampen met 7 schepen, uit Amst. 6 schepen, uit Rott. 1 en uit het Noorderkwartier 1 schip. Verder nog de beide kapiteins, die naar Guinea zouden gaan (cf. blz. 419); deze waren toen nog niet uitgezeild en hunne instructie was ook in zooverre veranderd, dat zij de schepen van de W. I. C. alleen tot Hitland zouden convooieeren; zie Secr. Res. St. Gen. 24 Dec. en cf. 14 Dec. 1664 en ook wat Downing er over schrijft bij Lister III 354 en 356. Uit brieven van de Klercq aan de St. Gen. van 2 en 13 Jan. 1665 (zie Res. id.) blijkt, dat hij niet vertrokken was, omdat de schepen van de W. I. C., die hij moest convooieeren, nog niet aanwezig waren; eerst 23 Jan. schrijft de W. I. C., dat zij twee schepen onder het convooi had gezonden en dat er nog één zou volgen; wellicht zijn de schepen daarna uitgeloopen.

3) Secr. Res. Holl. en St. Gen. 31 Jan. en cf. id. 22 Jan. 1665.

4) Zie Secr. Res. Gen. 26 en 28 Jan. en Res. St. Gen. 4 en 17 Febr. 1665; de beide laatste bij Aitzema V 409 en 413, waar het accoord met de aanmerkingen der provinciën daarop.

5) Res. St. Gen. 29 Jan. en 6 Febr. 1665.

6) Id. 26 Jan. 1665 bij Aitzema V 354; 28 Jan. werd het formulier vastgesteld.

7) Het reglement, waarover reeds 20 Febr. 1662 door de Adm[en] advies was uitgebracht, bij Aitzema V 406 vlg.

Dat was niet veel minder dan eene oorlogsverklaring. Zeer merkwaardig is het, dat de Staten hier met het uitreiken van represaillebrieven begonnen, wat zij zeer waarschijnlijk ook wel hebben moeten doen om de ontevredenheid over hunne werkeloosheid te doen bedaren. In het begin van Februari waren die in Engeland nog al niet verkrijgbaar. Wel was er in het laatst van Januari eene nieuwe commissie benoemd om over de opgebrachte prijzen te oordeelen en om ze te doen verkoopen, waarin nu ook vrienden van Clarendon zitting hadden, en die nu ook hare werkzaamheden schijnt aangevangen te hebben [1]), maar overigens hadden de maatregelen, die de Staten namen, in Engeland geen' merkbaren invloed. Het uitreiken van de represaille-brieven bleef nog uit tot het laatst van Februari [2]) en toen waren er al heel wat Nederlandsche kapers in zee gestoken. Trouwens, ook de Staten voerden nog niet al hunne resolutie's met even veel kracht uit. Toen er in Zeeland een Engelsch visschersschip werd opgebracht, gelastten zij de Admiraliteit daar dat te ontslaan en met het aanhalen van visscherschepen te wachten, totdat Engeland daartoe het voorbeeld had gegeven [3]). Met het verkoopen van de opgebrachte Engelsche schepen werd pas in het begin van Maart een aanvang gemaakt [4]). Wel werden nu enkele Engelsche matrozen gevangen gezet, vooral in Zeeland, en weldra volgden klachten over hunne behandeling, evenals ook de Nederlanders hevig klaagden over de behandeling der Nederlandsche gevangenen in Engeland, [5]) altemaal duidelijk voorteekenen, dat de oorlog naderde en dat de woede en de haat van de beide volken al meer en meer steeg.

Dat de Staten niettegenstaande hunne resolutie's om aanvallenderwijze te werk te gaan, nog vrede bleven wenschen, waaruit hunne nog niet geheel doortastende houding te verklaren is, bleek uit de resolutie, die zij in het begin van Februari namen, toen de berichten van van Goch over de meer vredelievende gezindheid in Engeland kwamen. Toen besloten zij namelijk om aan van Goch

[1]) 16 Jan. schrijft van Goch (Brieven IV 435), dat de eerste commissie „te rugge geroepen" is; cf. Comenge aan Lionne 29 Jan. 1665, Aff. Etr. — 13 Febr. schrijft van Goch, dat 18 (niet 28, zooals Aitzema V 368 staat) schepen verbeurd waren verklaard en weldra volgen er dan meer.

[2]) Calendar, l.l., p. 182 en 199 en cf. Van Goch aan den Griffier 23 Febr. 1665, R. A.; de represaille-brieven voor de „Bona Esperanza" en „Henry Bon Adventure" (cf. blz. 285, noot 1) zijn toegestaan in April 1665.

[3]) Res. St. Gen. 4 Febr. 1665.

[4]) Id. 3 Maart 1665.

[5]) Zie hierover Brieven IV 440 en 441; volgens Downing verscheen er een pamflet over om het volk op te hitsen; aan Bennet 7 Febr. 1664 O. S.; cf. verder id. 17 en 28 Febr. 1664 O. S., R. O.

de voorwaarden toe te zenden, waarop zij aanboden om tot eene schikking te komen [1]), die zij reeds vroeger op verzoek van Lodewijk XIV hadden opgesteld, maar waarvan door dezen toen nog geen gebruik was gemaakt. Wel was Comenge in het laatst van Januari gelast om aan Karel II voor te stellen, of deze genegen was van Beuningen in Engeland te ontvangen, die beter dan van Goch geschikt geacht mocht worden om een verdrag tot stand te brengen en in wiens instructie de gelegenheid voor eene reis naar Londen was opengelaten. Karel II had ontwijkend geantwoord; hij gaf te kennen, dat de Staten, als zij wilden, zich van alle middelen om tot vrede te komen konden bedienen; zelf voorwaarden stellen weigerde hij ten tweeden male zoo stellig mogelijk en dat hij op de eischen, die Downing gesteld had, niets zou toegeven of niet zou kunnen toegeven liever, bleek uit wat hij liet doorschemeren, toen hij aan Comenge opmerkte, dat hij menschen te ontzien had, wier vriendschap voor hem volstrekt noodig was [2]). Waarom Lodewijk XIV die gelegenheid niet heeft aangegrepen om de voorwaarden der Staten op te geven is niet duidelijk; misschien heeft hij ingezien, dat ze toch niet zouden worden aangenomen en dat het daarom beter was er voorloopig nog geen gewag van te maken, terwijl dan door de zending van van Beuningen — waarvan nu echter niets is gekomen èn om de koele wijze, waarop Karel II het voorstel opvatte èn omdat hij ook Parijs niet mocht verlaten [3]), voordat der Staten wensch daar vervuld was — opnieuw tijd zou worden gewonnen.

Inderdaad waren die voorwaarden voor Karel II onaannemelijk. Ze behelsden, dat men zou terugkeeren tot het status quo ten opzichte van de bezittingen in Amerika en Afrika, zoo zelfs, dat Engeland van het in 1661 door Holmes veroverde ook afstand zou moeten doen, terwijl ook de in en buiten Europa genomen schepen moesten worden teruggegeven; men zou een handelsreglement maken op den door Engeland aangegeven grondslag, maar zoowel voor in als voor buiten Europa geldende; de overige kwestie's zouden uit den weg worden geruimd overeenkomstig de daartoe door de Staten reeds genomen resolutie's [4]). Dat was dus ongeveer hetzelfde als het voorstel, vroeger door de Witt aan Downing gedaan; alleen de eisch ten opzichte van Boa-Vista en Sint-Andries werd hier voor het eerst duidelijk gesteld en bovendien scheen men nu aan het vroeger door de Witt voorgestelde expediënt om het fort te

[1]) Secr. Res. St. Gen. 4 Febr. 1665; hierin wordt vooral gewezen op van Goch's brief aan de Witt van 23 Jan., dien niet gedrukt is en dien ik op het R. A. niet vond.

[2]) Het antwoord van Karel II in Bijlage XIVj.

[3]) Secr. Res. St. Gen. en St. Holl. 26 Febr. 1665.

[4]) Secr. Res. St. Gen. 8 Jan. 1665.

Cabo-Corso te slechten niet meer te denken, al beweerde Downing, dat sommige leden van de Staten daarvan nog niet afkeerig waren. Misschien zijn de Staten ook door de toen juist komende geruchten over het succes van de Ruyter, die begrijpelijkerwijze den moed zeer hadden verhoogd [1]), tot het zoo hoog opvoeren van hunne voorwaarden gebracht; in elk geval pleit het voor hen, dat zij den lust tot vrede niet zoo ver hebben gedreven om meer voordeelen aan Engeland aan te bieden. Al was het maar alleen, omdat Engeland Cabo-Corso en Nieuw-Nederland nooit zou willen teruggeven, was het volkomen overbodig zich met dit aanbod tot Karel II te wenden. Dan, al hadden de Staten nu ten opzichte van alle door Downing ingediende klachten satisfactie gegeven, al hadden zij zelfs die beide plaatsen in de handen van Engeland gelaten, hoe moest het met de kwestie van de onkosten van de Engelsche uitrusting en met die van de zending van de Ruyter? In elk geval zouden Engeland's eischen nu niet minder dan vroeger kunnen zijn, zooals Downing niet naliet aan verschillende leden der Staten mede te deelen [2]).

Zoo ver nu waren de Staten lang niet bereid om toe te geven, ja, toen zij aan van Goch hunne voorwaarden zonden, werd deze gelast er geene melding van te maken, tenzij de Koning of de ministers er aanleiding toe gaven; dan eerst mocht hij het voorstel doen en er ook over in conferentie treden. Deze voorzorg werd genomen, omdat de Staten, misschien niet ten onrechte, meenden, dat hunne toenadering door het aanbieden van voorwaarden als een bewijs van vrees zou worden opgevat. Op niet zeer handige wijze voerde van Goch dezen last uit. Onder het voorwendsel van over de Nederlandsche gevangenen te willen onderhandelen vervoegde hij zich bij eenige staatslieden, van wie hij wist, dat zij het meest tot den vrede genegen waren, waarvan Clarendon en Ormond met name werden genoemd; ofschoon het verslag, dat hij over zijn optreden in zijn brief aan de Witt geeft [3]), niet geheel duidelijk is, kunnen we er toch uit besluiten, dat hij, al was het „in particulier ende in confidentie" uit zich zelf over vrede begon te spreken en dat hij den ministers toestond het door hem gezegde aan den Koning over te brengen. Als naar gewoonte wijzende op de groote schaduwzijde van een' oorlog, terwijl hij — zijn blik is voorwaar! niet scherp geweest — „geen fondamenten sagh ofte reeden, waer-

[1]) Zie Lister III 358 en Downing aan Bennet 13 Jan. 1664 O. S., R. O.

[2]) Downing aan Bennet 6 Jan. en 10 Febr. 1664 O. S., R. O.; zie welke voorwaarden van Goch (Brieven IV 425) schrijft, dat Eng. eigenlijk wel zou willen stellen.

[3]) 13 Febr. 1665, Brieven IV 442 vlg., en cf. dien van 27 Febr., ald. 445 vlg.

op soodaenigh beklaeghlyck werck als den Oorlog is tusschen beyden dese Natien, soude werden opgenomen," vroeg hij, of er geen middel was om „dit schadelijk ende ruïneuse werck alsnog te stuyten ende te doen ophouden." Als „haer Edelheden" daartoe een middel aan de hand wilden doen, dan zou hij zich „ook op credit, soo vertrouwde, bij mijne Heeren ende Meesters te hebben," gaarne bereid verklaren om daarop verder in te gaan. Al betuigden de aldus toegesprokenen, dat het „een heylsaem werk" zou zijn om den oorlog te voorkomen, zij wezen op de moeilijkheden om dat te volbrengen en gaven duidelijk te kennen, dat iets zou moeten worden gedaan „tot voordeel aen dese syde, waermede men het interesse van deselve eenighsints moghte te baten komen, als ook de eere van syne Majesteyt voldaen."

Was de indruk van van Goch over zijne proefneming niet zeer gunstig, daar hij allen „seer scrupuleus" had gevonden om hun oordeel te zeggen, nog minder gunstig was het oordeel zijner meesters, die hem eene scherpe terechtwijzing zonden, omdat hij zijn' last ver te buiten was gegaan door uit zich zelf over vrede te spreken; hij had zich daaraan geheel te houden „ende anders ofte verders niet" [1]). Dat zal van Goch, die wel had ingezien, dat het goed zou zijn niet „te herd van onse syde aen te setten," maar die zich tevens had voorgenomen om er na het uiteengaan van het Parlement, dat spoedig verwacht werd, nog eens op terug te komen, zeer zeker den lust hebben benomen nog verder te gaan. Ook anders zou er hem de gelegenheid niet toe gelaten zijn, want want nog voordat het Parlement geprorogeerd was, verscheen de oorlogsverklaring.

Het is niet onwaarschijnlijk, dat juist de onhandige wijze, waarop van Goch de gezindheid der Staten tot vrede had geleucht, die men als een bewijs van vrees kan hebben uitgelegd, er toe heeft bijgedragen om Engeland eindelijk tot eene openlijke oorlogsverklaring te brengen. Bovendien, al schijnt het, dat van Goch de voorwaarden der Staten niet heeft genoemd, die waren in Engeland toch zeer goed bekend, daar Downing ze onmiddellijk had medegedeeld. En uit die voorwaarden bleek het duidelijk genoeg, dat de Staten zonder oorlog aan de eischen der Engelschen niet zouden toegeven, zoodat daarmede zij, die zoo lang mogelijk de gelegenheid voor eene schikking hadden trachten open te houden, hun laatste verzet moesten opgeven. Dan, het parlement had eindelijk de wijze van de heffing van de „money-bill" vastgesteld en deze was een paar weken

[1]) Secr. Res. St. Gen. 21 Febr. 1665.

vóór de oorlogsverklaring aan Karel II aangeboden [1]). Ten slotte: Frankrijk had nog geene partij gekozen. Lodewijk XIV bleef aarzelen, en besloot zeer zeker onder invloed van het verslag, dat Ruvigny hem had gebracht, tot het zenden van een buitengewoon gezantschap, „la cebrèbre ambassade", naar Engeland [2]), waardoor hij eensdeels zijne verplichtingen tegenover de Staten nakwam door met kracht te werken tot het tot stand brengen van eene schikking, maar waaruit aan den anderen kant Engeland de gevolgtrekking kon maken, dat nog niet alle hoop verloren was, dat Lodewijk XIV tot neutraliteit zou zijn over te halen. Vooral de samenstelling van het gezantschap, waarvan Lodewijk's oom, de hertog van Verneuil, de hoofdpersoon was [3]), en de wijze, waarop de komst er van door Comenge werd aangekondigd [4]), moesten tot geruststelling strekken, dat de Fransche vloot voorloopig nog niet met de Hollandsche vereenigd zou worden. Alleszins verklaarbaar is de vreugde, die Karel II en York tegenover Comenge toonden. Alleszins verklaarbaar is het ook, dat de Staten de memorie, waarbij d' Estrades hen met het besluit van zijnen Koning in kennis stelde, alleen „voor advertentie" aannamen [5]). Al hun streven om Lodewijk XIV tot een optreden „coniunctis viribus" te brengen was vruchteloos gebleken; twee weken geleden nog hadden zij, toen van Beuningen hun op verzoek des Konings gevraagd had, of zij op de voorwaarden, die Downing volgens Karel II gesteld had, al waren dat dan niet dan „generaele voorwerpselen", niet een voorstel zouden kunnen doen om zoo een' weg tot eene schikking te vinden, geantwoord, dat men dat niet kon doen, omdat daardoor in Engeland de lust tot oorlog slechts zou worden aangewakkerd. Alleen de „vigoureuse tegenstandt", dien zij zelf zouden bieden en de „resolute adsistentie", die zij „volgens gegeven woort, met handt ende zegel bekrachtigt" van Frankrijk zonder uitstel verwachtten, zou een middel zijn om tot vrede te komen, hadden zij daaraan toegevoegd [6]).

Het laatste zou hun blijven ontbreken. Voor het eerste hadden zij gedurende den winter flink gezorgd. Inderdaad had men zich

---

[1]) Parliamentary History IV 307.

[2]) Zie hoe Lod. XIV dit besluit aan d'Estrades mededeelt, Lettres III 51 vlg en 58 vlg.

[3]) Naast hem Comenge en Courtin.

[4]) Comenge aan Lod. XIV 26 Febr. 1665; de Amb. werd gezonden „afin de faire voir à toute l'Europe, a quel point elle (Lod. XIV) l'(Karel II) estime, et que pour la rendre plus utile, elle avoit fait choix des personnes, que l'on avoit juge luy devoir estre plus agreable." Aff. Etr.

[5]) De memorie van 27 Feb. 1665 in Lettres III 67; Res. St. Gen. 27 Febr. 1665.

[6]) Secr. Res. St. Gen. 11 Febr. 1665.

op een' hevigen tegenweer voorbereid. Twee en zeventig schepen werden er in gereedheid gebracht en bovendien had men, toen er adviezen uit Engeland kwamen, dat daar de geheele zeemacht werd „aengespannen" en dat men tegen het voorjaar honderd twintig schepen in zee hoopte te kunnen brengen [1]), besloten dat getal zooveel mogelijk te vermeerderen. De Admiraliteit van Amsterdam werd gelast om nog twintig schepen uit te rusten, voor ieder waarvan zij maandelijks zes duizend gulden zou ontvangen; de overige admiraliteiten om nog zoovele schepen in zee te brengen, als hun mogelijk was, waarvoor ook zij een gelijk bedrag zouden krijgen [2]). Met de schepen van de Oost-Indische Compagnie zou nu de vloot ook stellig een honderd twintig zeilen tellen. IJverig werden de inrichting en de grootte der in gereedheid gebrachte schepen nagegaan; werden gebreken ontdekt, dan werden de Admiraliteiten ernstig vermaand daarin te voorzien en aanhoudend werden zij aangespoord om een voldoend aantal vaartuigen, branders ook, gereed te maken [3]). Ja, er werd zelfs voor de beveiliging van de Middellandsche Zee gezorgd. De Admiraliteit van Amsterdam, die eene verbazende werkzaamheid ontwikkelde, werd gemachtigd veertien à vijftien koopvaardijschepen in te huren, die met de drie nog te Cadix liggende oorlogsschepen en twee andere, die met eene tweede vloot uit de Middellandsche Zee werden verwacht, tot een eskader onder den kapitein Verburgh zouden worden vereenigd; de koopvaarders zouden „in goede versekeringe" worden achtergelaten [4]).

Van de berichten van Downing, dat een krachtig optreden der Staten door geldgebrek en oneenigheden onmogelijk zou zijn, bleef ten slotte niets over. Ook hijzelf was langzamerhand eenigszins onder den invloed geraakt van de eensgezindheid, waarmede men te werk ging en van de zorgen, die aan de vloot werden besteed, waarin zeker voor een groot deel de hand van den Witt moet gezocht worden. Had Downing nog in December en Januari meermalen berichten gezonden over de ontevredenheid onder het volk, dat de schuld van alles op de regeeringsleden wierp, ja, er

---

[1]) Zie Brieven IV 424 en verder passim.

[2]) Res. St. Gen. en Res. Holl. 5 Febr. 1665 bij Aitzema V 409.

[3]) Zie b.v. de Res. St. Gen. 25 Jan. 1665, l. l., 354.

[4]) Res. St. Gen. 30 Jan. en 2 Febr. 1665, l. l., 408. — Voor het inhuren van die schepen gaf Holl. vol crediet aan de Adm. v. Amst., die dan ook reeds 16 Febr. kon berichten, dat zij 7 te Cadix liggende schepen had ingehuurd; Res. St. Gen. 5 en 16 Febr. 1665. — In het geheel werd nu nog eene petitie van f 2,400.000 ingediend, waarvan f 700.000 voor de schepen in de Midd. Zee, f 700.000 voor de 20 schepen en 1 mill. voor de versterking van de militie.

had zelfs een gerucht geloopen, dat de Witt vermoord zou worden [1]), terwijl de meening al sterker en sterker werd, dat de Koning eigenlijk alleen om de wille van den Prins van Oranje den oorlog begon [2]), hij zag toch reeds toen en steeds meer in, dat zij, die beweerden: „il faut hasarder le tout pour le tout" de overhand kregen. In het algemeen merkte hij ook op, dat de lust tot oorlog in de Republiek grooter werd, al dreef hij er den spot mede, dat de Staten, nadat zij eerst aan den wensch van velen door het uitreiken van kaperbrieven hadden voldaan, dien lust trachtten aan te wakkeren door het uitloven van groote praemiën voor hen, die een Engelsch oorlogsschip zouden veroveren, wanneer het tot een slag kwam [3]). Eene leening van drie millioen in Februari, door Holland uitgeschreven, was onmiddellijk volteekend, meldt Downing zelf [4]). Dat bewijst, dat er geen gebrek aan geld was, al bleven ook sommige provinciën nog achterlijk in het betalen hunner quota's in de steeds grooter wordende petitie's [5]). Dat er ook moed bestond, bewijst Downing's verzekering, dat het dalen van de aandeelen der Oost-Indische Compagnie geene vrees meer wekte. Men vertrouwde op den uitstekenden toestand der vloot, op de kundigheid der officieren, op het groote aantal matrozen, dat zich van alle kanten aanbood [6]). In één woord: men dacht niet meer of minder dan dat men Engeland de baas was, en er bleef Downing niets meer over dan de volkomen juiste meenig te verkondigen, dat, als er dan oorlog moest komen,

[1]) Downing aan Bennet 27 Dec. 1664 O. S., R. O. Ook in van Ruiven's brieven uit dezen tijd komen meermalen uitingen voor over de wenschelijkheid, dat de Oranje-partij nu optreedt, maar van eenige plannen daartoe blijkt niets; natuurlijk zijn zijne berichten in het algemeen hoogst partijdig en onvertrouwbaar: hij geeft de Witt natuurlijk de schuld van alles, maar merkt (misschien onwillekeurig) meermalen op, dat diens macht in dezen tijd grooter dan ooit was.

[2]) Id. 16 Dec., 13 en 20 Jan. 1664 O. S., R. O. Volgens de beide laatste brieven begonnen de predikanten met meer kracht en moed voor den Prins op te treden; cf. daarbij Res. Gec. Raden 13 Dec. 1664, waarbij de Witt verzocht wordt de predikanten in den Haag aan te sporen zich strikt aan het voorgeschreven gebed te houden.

[3]) Dit reglement van 27 Jan. 1665 bij Aitzema V 355; op het nemen van het admiraalsschip b.v. werd f 50.000 gesteld. Downing aan Bennet 20 Jan. 1664 O. S., R. O., en cf. Brieven IV 442 en 444. Over het aantal kapers, dat uitliep, talrijke berichten in D.'s brieven; b.v. 7 Febr. O. S., dat er in ééne week meer dan 20 commissie's aan Amsterdammers en 28 aan Zeeuwen zijn gegeven en 7 Maart O. S., dat er uit Zeel. een 60-tal kapers in zee zijn gestoken. Volgens zijn' brief van 20 Jan. O. S. zou ook de Witt „for a considerable summe of his owne" deel hebben genomen in eene kapercompagnie te Amsterdam.

[4]) Downing aan Bennet 3 Febr. 1664 O. S., R. O.; ook schrijft hij, dat 1 mill. tegen 8% lijfrente onmiddellijk volteekend was.

[5]) Vooral Geld. en Over. — Hoe oorlogzuchtig Utrecht was, blijkt uit den brief van de Sta. van Utrecht aan de St. Gen. van 13 Febr. 1665 bij Aitzema V 411.

[6]) Downing aan Bennet 14 en 17 Febr. 1664 O. S., R. O.

de nadeelen voor de Republiek veel grooter moesten zijn dan voor Engeland [1]).

Zelfvertrouwen spreekt er ook uit den korten brief, dien de Witt den dertienden Februari aan van Goch schreef [2]): „den Staet stelt sich met cordate eenparigheyt van alle de Provincien in postuer om door vigueur van wapenen reparatie te mogen bekomen van de feytelycheden door de Engelschen geleden." Willen de Engelschen nog vrede — het was in de dagen, toen van Goch over eene meer vredelievende gezindheid had geschreven — laten zij zich dan haasten, riep hij verder uit, en „de vereyschte restitutie ende reparatie" aanbieden. Als alles tot een' slag gereed is of als er een slag geleverd is, dan zal eene schikking stellig moeilijker vallen. Dat laatste was eene volkomen ware opmerking en dat Holland, al mochten de Staten eerst niet voorspoedig zijn, nog niet zou toegeven aan alle Engelsche eischen, dat bewees het feit, dat die provincie alleen drie millioen in voorraad had om „by eenige onverhoopte disastre aengesproocken te werden."

Zoo was de toestand, toen op den vierden Maart het Engelsche oorlogsmanifest [3]) werd uitgevaardigd, waarin „the several injuries, affronts, and spoils" door de Oost- en West-Indische Compagnieën en door andere Nederlanders aan Engeland toegebracht, die de Staten niet hadden willen vergoeden, maar die ze verergerd hadden door het zenden van de Ruyter, als de redenen aan Engeland opgegeven werden, dat Engeland met het opbrengen van Nederlandsche schepen begonnen was; de tijding, dat de Ruyter inderdaad zijn' last had uitgevoerd, de groote oorlogstoerustingen van de Staten, het uitreiken van represaille-brieven door hen, de onmogelijkheid om hen tot eene overeenkomst te brengen, niettegenstaande het geduld door den Koning betoond, als die, dat hij nu „by and with the advice of our privy-council" er toe moest overgaan om hen, die — daarop werd met klem gewezen — de aanvallers waren geheel en al als vijanden te te behandelen, met andere woorden hun den oorlog aan te doen. Bepalingen werden daarbij uitgevaardigd, zeer autocratische bepalingen, ten opzichte van neutralen, aan wie het voeren van contrabande naar de Republiek werd verboden en aan wie bovendien werd te kennen gegeven, dat hunne schepen, waarin goederen van Nederlanders werden gevonden, geheel zouden worden verbeurd verklaard en dat dit ook zou geschieden met goederen van hen, wanneer die in Nederlandsche schepen werden aangetroffen. Dat voorspelde, wat men van Engeland te wachten had, als het de zeeheerschappij kon

[1]) Zie daarover Bijlage XIIb[1] (het begin).

[2]) Brieven IV 438.

[3]) Zie Parliamentary History IV 307 en eene Holl. vertaling bij Aitzema V 368; cf. Calendar, l.l., p. 214.

verwerven en de Staten lieten niet na „aen alle Koningen, Republijcken, Princen, Potentaten, ende Steden in Europa, gheinteresseert bij het stuck van de negotie, de welcke in alliantie ofte in neutraliteyt zijn staende met de Vereenighde Nederlanden van desen Staet" in krachtige woorden voor te houden, hoeveel schade ook hunne handel door het toepassen van dergelijke maatregelen zou lijden, hen uitnoodigende zich met hen daartegen te verzetten [1]). De eigenlijke oorlogsverklaring lieten zij onbeantwoord. Waarschijnlijk hebben zij gedacht, dat het van geene beteekenis meer kon zijn om tegenover Engeland's bewering, dat zij de aanvallers waren hunne meening te stellen, dat die eer aan de Engelschen toekwam.

Dat was dan het einde van de lange verwikkelingen, die niettegenstaande het eerst een oogenblik had geschenen, alsof de verhouding tusschen de beide zeemogendheden met de Restauratie der Stuarts hartelijker zou worden, bijna van het oogenblik af, dat Karel II de regeering had aanvaard, den wederzijdschen staatslieden de handen vol werk hadden gegeven. Eene nieuwe botsing was eigenlijk reeds sedert 1654 onvermijdelijk geweest. De Restauratie had den natuurlijken gang der zaken slechts een oogenblik gestremd, omdat de regeering van Karel II den oorlog niet had aangedurfd. De stemming van het meerendeel van het volk tegen de gehate Hollanders was nooit veranderd; zij had steeds, hoewel misschien onbewust, ten oorlog gedreven, daar zij voortkwam uit het besef, dat Engeland groot ter zee moest worden, en dat ten koste van de kleine Republiek aan den overkant der Noordzee. Langzamerhand was de regeering meegesleept, steeds verder en verder, totdat ook zij niet anders kon dan met geweld dat te nemen, wat door het stellen van allerlei eischen niet verkregen had kunnen worden. Reeds door het niet blindelings voldoen aan die eischen, die Engeland, alleen op eigen voordeel bedacht, had gesteld, had de regeering van het eerste stadhouderlooze tijdvak bewezen, dat zij wist, hoe zij de belangen harer onderdanen moest behartigen. Al had zij ten opzichte van sommige zaken eene laakbare zwakheid getoond, al had zij soms te veel aan den wensch tot het behoud van den vrede geofferd, daar, waar de groote belangen op het spel stonden of waar principieele kwestie's ter sprake kwamen, had zij pal gestaan en was zij niet geweken voor het zooveel grootere Engeland. Dat is haar roem en nog meer is dat de wijze, waarop de zware strijd gedurende meer dan twee jaren is gestreden, die den tweeden Engelschen oorlog tot het hoogtepunt van het bewind van Johan de Witt maakt.

---

[1]) Dit bij Aitzema V 428.

BIJLAGE I.

Karel II aan de Witt 4 September 1660 O. S. [1])

Monsieur de Witt, Envoyant le pasteur Oneile a ma soeur pour la convier en Engleterre, je l'ay chargé de vous communuiquer quelque chose de ma part de consequence, c'est pourquoy je vous prie d' adjouster foie a tout ce qu'il vous dira de ma part, particulierement quant il vous asseurera que je suis,

Monsieur de Witt,

Vostre affectioné amy

Charles R.

Op de keerzijde van dezen brief staat, met de hand van de Witt, geschreven:

Sr. Oneile den 22e Sept. 1660 dese behandicht hebbende heeft vervolgens ouverture gedaen dat de Coninck van de Staten van Hollandt te leen versocht hadde twee millioenen te verseeckeren op de costums binnen 2 jaeren met de interesten af te leggen om redenen breeder vervat in een brief van de heer van Beverwaert van den 14e Sept. voorzeid nevens dese behandicht.

Ten tweeden heeft versocht aen sijne Majt overgelevert te worden eenige rechters over des overleden coninx sententie geseten hebbende, die haer in Hollandt onthielden, doch heeft aengenomen daervan eene lijste over te leveren.

Ten derden heeft versocht geinformeert te sijn in wat stat sich bevondt de saecke van den Prins van Oraigne, ende heeft daerop bericht ontvangen ende heeft getoont des Co: sentiment daeromtrent moderaet te wesen, doch dat van verre niet veel conde oordeelen.

Ten vierden heeft gesproken van eenige ingesetenen deser provincie die op commissie van Spaigne Engelsche schepen ende goederen hadden genomen, ende t'Amstelredam opgebracht, doch soude daerover een brief inleveren aen de Staten Generael.

Ten vijfden exhibeerende een brief van de Coninck aen de Staten van Hollandt over 't vertreck van de Princesse Royale, doch alsoo West Vrieslandt op de superscriptie vergeten was, heeft aengenomen 't selve te doen dresseren.

---

[1]) Deze eigenhandig geschreven brief van Karel II is uit de portefeuille Particuliere Correspondentie aan de Witt 1660, R. A.

Oneile aan Karel II 24 September 1660 1).

— Before I gave my Letter of credence from your Maty to Monsieur de Witt, I tould hir Hyghnesse I had one, and that if she commanded mee to say anything to Mr De Witt, I knew it was your Maties pleasure I should obey hir, uppon wch shee commanded mee to tell him, it was your Maties sence, this province might wth as much severity as Zealand designe the prince when he came to the age of eighteene. This was all shee gave mee in charge. Immediately after I left her, I went to Monsr de Wits and gave your Maties letter of credence, wth Monsr Beverwaerts, wherein was att large the proposition I was to make for the lon 2) of the monny 3). Hee receaved your Maties letter wth great demonstrations of joy and satisfaction for the honour, your Maty gave him; then hee fell to discours of the manner of makeing the proposition to the States, and concluded with desiring mee to visitt the burgomaster of Amsterdam, who is to goe Ambassador for England, the next morning and that before he would acquaint him wth your Maties demand.

Then I tould him the obligation they would put uppon your Maty, if they would apprehend those of your fathers iuges that were condemned by the Parliament and were now in ther country; hee answerd that hee beleeved the estates would make noe difficulty to apprehend them and to send them to your Matie to receave ther punishment, hee desired ther names, wch I have not given yet, because I have sent to the severall tounes where wee heard they were, to know whether they bee ther still, yet the messengers are not yet return'd. After this he entertained mee a long tyme wth his and ther reasons that are against the designation of the prince wch hee beleeves rightly understood are for the advantage of the prince. I tould him your Matie that had noe other light but what you had from those that desired the designation, was to bee excused if you were of a contrary opinion and that you could not find by all the reflexion you made any preiudice to the prince or ther province in the designation, but that your Matie was not soe wedded to your opinion, but if that they gave reason to change it, your Maty would submit. This was the effect of all that passed att that meeting. The morning after I was wth the Burgomaster of Amsterdam. I found Monsr de Witt had communicated all that passed between Us about the monny to him; hee expressed a great deal of willingnes to serve your Maty and that hee would goe to day to Amsterdam to facilitate the matter. This morning Monsr de Witt and Beverning came to my chamber, and after telling what was done in order to the proposition of the monny, they tould mee not onely that, but any thing else that your Matie iuge necessary or usefull for your service, your Maty should find this state and them in particular reddy to answer your desires. This is all that is yet done this day. My Ld. Sandwich goes to see Amsterdam, I goe wth him, ther I should bee able to know what to trust to."

---

1) Bibliotheek van Lambeth Palace, Bundle 646. In den catalogus wordt deze brief bij vergissing opgegeven als uit 1655. De punctuatie is gedeeltelijk van mij.

2) Lees: loan.

3) Deze brief van Beverweert is gedrukt, Brieven IV 24 vlg.

BIJLAGE II.

a. Beverweert aan de Staten van Holland 14/24 September 1660 1).

— Dat de Acte noodsaeckelick was om nieuwe schepen in Engelandt te doen aenbouwen, die hij seijde, merckelick gemindert te sijn met den Spaenschen oorloch, in welcken de Engelschen meestendeel Hollandtsche Coopvaerdij-schepen hadden gebruijckt, ende als noch in die gewoonte waeren continuerende; niettemin protesteerde sijne majt. genegen te sijn, om de nederlandtsche Provincien te favoriseren maer dat het Laegerhuijs ende de Stadt London sulcken drift toonden tot het arresteren van de voorn. Acte, dat hij haer op sijn eerste aencompste niet en soude derven weijgeren, deselve te consenteren, vreesende dat sij andersins lichtelijck souden twijfelen aen sijne genegenheijdt tot het welvaren van sijn volck. Dat hij oock niet anders conde gevoelen off sijne Onderdaenen claeghden met goede redenen alsoo men op de riviere van London niet anders sach als Hollandtsche schepen 't welcke oorsaecke was, dat er geene Engelsche meer aengetimmert en wierden.

---

b. Karel II aan de Staten van Holland 17 October 1660 O. S. 2).

Hauts et Puissants Seigneurs, Nos bons Amis, Alliés et Confederés. Vostre lettre du 1er d'Octobre que nous avons reçeu de la main de Monsr Beverwaert nous a donnée toute la satisfaction que vous vous pouvions promettre de vostre amitié, puisqu'elle nous asseure, que vous n'avies pas seulement contribués avec chaleur à rendre des bons offices à la Pr. Royalle nostre soeur aux choses qui regardoient son embarquement mais aussi que vous aures un soin fort particulier de ses interests, et de ceux du Prince d'Orange son fils, qui nous estans chers au point qu'ils le sont, vous ne deves jamais douter que nous n'ayons un ressentiment tres particulier de l'affection que vous leur temoignerés. Nous serions bien aises de vous en pouvoir donner, par avance, des preuves en ce que vous desires de nous au fait du commerce et de l'acte du Parlement en faveur des defenses faites aux Estrangers de charger dans leurs vaisseaux pour les ports de nos Royaumes d'autres Marchandises que des fruits du crû de leur pays ou des manifactures qui s'y trouveront avoir esté faites. Mais comme c'est une affaire d'une tres grande importance, passée dejà en Acte, et où nos sujets ont un notable interest: veu qu'il y a quelques années qu'ils sont en possession de ce privilege, vous jugeres aisement qu'il faudra du temps pour examiner une matière de cette consequence, où sans faire tort à nos sujets nous souhaiterions de vous donner des marques de nostre amitié et de la bonne intelligence dans laquelle nous desirons de vivre avec vous, ainsi que nous declarerons plus au large a vos Ambassadeurs quand ils seront arrivés icy; et sur ce prions Dieu, Hauts et Puissants seigneurs, qu'il vous ait en sa sainte garde, etc.

---

1) Uit de portefeuille Brieven aan de Staten aan Holland 1660, R. A.

2) Als de vorige noot.

BIJLAGE III.

Uittreksels uit de Correspondentie van De Thou.

De Thou aan Brienne 2 December 1660 1).

— Vous verrez par l'advis de Londres, de quelle façon les Ambrs de cet Estat icy, pretendent avoir esté receus, et ce traittement fera sans doubte partie du remerciement, pour les presents qu'ils ont portez audt Roy, qui montent a une somme assez considérable, mais ces Messieurs icy sont bien surpris de voir, que touts ces beaux presents, et la bonne reception, qu'ils ont faicte au Roy d'Angleterre en de Pays icy, n'aye pas empesché, que la proposition, que le Sr Douning a faicte, au subiect de la grande pesche des harengs, n'aye esté bien receüe, et qu' on parle de la faire executer en Angleterre. Or comme elle va a rendre les Anglois seuls maistres de la pesche, et en exclurre les autres Nations, a moins qu' elles ne payent une espece de contribution ou de tribut, comme le dixe hareng, lors que la nouvelle en est venu en Amsterdam, Ils se sont declaréz hautement, qu'ils s'y opposeroient par la force des armes, et maintiendroient, par la mesme voye, la liberté de la Mer. Mais si ledt Sieur Douning a credit dans le Conseil d'Angleterre, il ne faut pas doubter, qu'il ne pousse l'affaire, n'y ayant personne, qui aye plus estudié les moyens, de mortiffier ces Messrs icy, et de leur rogner les aisles, au subject de leur Commerce, par la conservation duquel, il est impossible, qu' avec le temps, ils ne se brouillent avec touts leurs voysins, pour ce qu'ils veulent faire eux seuls, le commerce de tout le monde, et que sans aucune discretion ny jugement, ils attaquent et offensent toutes les Nations sur ce subiect.

Id. 13 Januari 1661 2).

Mededeeling van den inhoud der brieven uit Engeland:

— Sur lequel ayant esté deliberé dans le conseil assemblé d'Amstredam, composé de trente six, ils ont resolu de faire toutes diligences pour empescher l'execution de ce placcard, mais que si les Anglois à toute extremité le vouloient executer ils l'empescheroient par la force, et maintiendroient par la mesme voye la liberté de leur pesche.

Id. 20 Januari 1661 3).

— Par ce qui s'est passé au subiect de cet acte de la pesche il se voit que ces gens icy sont mal voulus par la nation mais favorisez par le Roy et son conseil de sorte que dans l'absence d'un parlement qui est a present dissolu, il y a lieu de croire qu'ils auront du credit en Angleterre Et comme cette Nation est en reputation a ce que disent ces gens icy, d'estre venale, il est certain qu'ils n'espargneront pas quelques sommes d'argent pour parvenir a leur fin.

---

1) Correspondance d'Hollande, Tome 65, Aff. Etr.

2) Als de vorige noot, Tome 66.

3) Als de vorige noot.

BIJLAGE IV.

STUKKEN UIT DE ONDERHANDELINGEN OVER DE DEFENSIEVE ALLIANTIE.

a. Concept-Artikel voor een Verdrag van Vriendschap, van wege Engeland voorgesteld 1).

In primis ut sit vera et firma Pax inter serenissimum Regem Magnae Brittaniae et Illustrissimos Ordines Unitarum Provinciarum et inter regiones, terras, regna, dominia et principatus sub utrorumque ditione positos, populosque, subjectos, incolasque, eorum utrumque cujuscunque conditionis dignitatis et gradus sint tam per terram quam per mare, flumina et aquas dulces: Ita ut praedicti populi et subjecti sibi invicem favere et auxilio esse studiis mutuis ac honesto affectu se utrinque tractare habeant; ne utraque dictarum partium earumve populus, subjecti incolaeve quicquam agant vel attendent contra alter utrum ullo in loco, sive in terra, sive mari, sive in portubus fluminibusve alterutrius nec alicui bello, concilio vel tractatui in alterutrius damnum consentiat vel adhereat; item uti inter dictum Regem et dictos Ordines eorumve populos incolasve tam per terram quam per mare, flumina et aquas dulces in omnibus et singulis regionibus, terris, dominiis, territoriis, provinciis, insulis, coloniis, urbibus, oppidis, pagis, portubus et finibus sit liberum commercium, quibus in locis commercium aut antea fuit aut nunc est; ita ut absque ullo salvo conductu, aliaque licentia generali vel speciali tam per terras quam per mare, flumina et aquas dulces, populus subjecti incolaeque alterutrius possint in praedicta dominia et regna omnesque eorum urbes, oppida, portus, littora, sinus, locaque venire, intrare et navigare et cum plaustris equis sarimis navigiis onustis quam onerandis, merces importare, emere, vendere, in iisdem quantum voluerint commeatum resque ad victum necessarias justo precio sibi parare, reficiendis navigiis et vehiculis propriis vel conductis vel commodatis operam dare; atque inde cum bonis mercibus aliisque rebus quibuscunque cum eadem libertate discedere et ad patrias proprias vel alienas, quomodocunque velint, et sine impedimento exire, salvis tamen utriusque loci legibus et statutis omnibus.

b. Concept-Artikel voor eene Defensieve Alliantie, van wege Engeland voorgesteld 2).

In majorem hujusmodi pacis confirmationem et securitatem ulterius conventum et conclusum est, quod defensionis liga et confoederatio inter dictum potentissimum dominum Magnae Brittanniae, Franciae et Hiberniae regem et praefatos praepotentes dominos Unitarum Provinciarum Ordines Generales quoad infra scripta futura sit, ita videlicet ut si Unitae Provinciae vel aliqua oppida, terrae, civitates, regiones, agri, patentes, vici, pagi, dominia, loca munita, fortalitia vel territoria quaecunque ad dominos

---

1) Uit het Verbaal der extraordinaris ambassade 1660—1662; overgezonden door de ambassadeurs bij hunnen brief aan den Griffier van 11 Maart 1661, R. A.

2) Als de vorige noot; overgezonden bij den brief der ambassadeurs aan den Griffier van 15 Maart 1661.

Ordines Generales pleno jure dominii spectantia, sive in Provinciis Unitis sive in aliqua alia parte vel superioris vel inferioris Germaniae, sive per pacta legitima eis concessa, sive jure belli conquesta vel alio jure sufficienti acquisita, et per eos jam nunc possessa, ab aliquo quocunque hostiliter invadantur, vel quovis modo sive per mare sive per terram vi armata vel militari manu infestentur, opprimantur seu molestia afficiantur, idem Dominus Rex, quam primum tales assaltus, oppugnationes, incursiones, congressus, sive molestiae manifestentur et sibi notificentur non solum consilio et circumspectione, pro optima super ea re removendi vel componendi ratione laborabit, sed et mediis omnibus justis et legitimis quibus melius poterit pro justa in eisdem dictorum dominorum ordinum generalium defensione et supportatione etiam et reparatione conabitur; ut et similiter si regna vel dominia Angliae, Scotiae vel Hiberniae, insulae de Jersey vel Guernsey vel aliquae aliae insulae ad dicta regna, vel eorum aliqua pertinentes, vel aliqua oppida, terrae, civitates — (etc. als boven) — quaecunque ad Majestatem Suam dominum Regem Angliae etc. pleno iure dominii spectantia (sive in regnis, ditionibus, insulis et territoriis suis praedictis vel eorum pertinentiis) vel alia territoria sua quaecunque in Europa ab antiquo vel noviter transmissa, sive jure belli conquesta, vel alio jure sufficienti acquisita, et per dictum dominum Regem jam nunc possessa, ab aliquo quocunque — (als boven) — afficiantur, idem domini ordines Generales quam primum — (als boven) — laborabunt, sed et mediis omnibus — (als boven) — poterint pro justa in eisdem dicti Regis defensione et supportatione etiam et reparatione conabuntur.

---

c. Een Concept van 13 Artikels, van wege Engeland voorgesteld, bevattende o. a. een Reglement voor den Handel in Indië 1).

1 That previous to a Treatij of Alliance betweene his Majtij of Engelandt and the United Provinces the East India Companij, Turckish Companij, and other Merchants and his Maties subjects maij have their demands of damages done them bij the Netherlands East India Companij and others of the United Provinces, and that satisfaction due to the East India Companij bee made before the departure of the fleete now equipping in the United Provinces.

2 That the English East India Companij shall not hereafter in anij wise bee disturbed, or hindred bij anij the subjects of those States in theire trade, to anij port or places scituate in the limits of his Maties Royall Charter, but that theij maij passe freelij to and from them with their ships, goods and servants, and reside and trade wth anij the Natives or others that are not immediate servants of the dutch.

3 That the dutch shall not upon pretence of declared hostilitij against or actual beeleaguering of anij of the Natives, in anij of the parts of the limits of the saijd Charter in anij manner impede or stopp the free egresse of the shippes, goods and servants of the English East India Companij.

1) Als de vorige noot; overgezonden bij den brief der ambassadeurs aan den Griffier van 8 April 1661.

4 That theij shall not molest or disturb the saijd companijes, shippers or servants from buienge or carijing awaij anij Indian Comoditijes from anij the Native Indians upon pretext of anij Contract that the said dutch maij have made or shall make wth the saijd Natives for the whole of that comoditij.

5 That the Commanders of anij shipp or vessel whatsoever whether English or belonging to anij the Natives or People with whom that companij doth have or shall trade wth in the confines of their Charter, and not in emnitij (lees: enmitij) with the Hollander, shewing the passeport of that companij, or anij President or cheife Agent in Councell of anij of their English Factorijes in anij part of India, shall not bee further visited at sea or in port bij anij dutch shipper officer nor bee in anij wise retarded or diverted from the free or present prosecution of their intended voiages to or from anij the English plantations, forts, factorijes or residencijes.

6 That noe Indian shipp, junck, prow, boate or vessell with (lees: which) soever though beelonging to the ennemij of the Hollander shall bee surprized or interrupted bij the Hollander in their passage from anij port or place in India into anij roade therof or to anij English factorij, havinge wth them a certificate from the Agent or Factors of that Companij that the lading of the saijd ship, junck, prouw, boate or vessell, doth belonge to that companij, and is bound to discharge the same into anij English shipp or shippes, riding in the saijd roade; nor shall anij of the saijd vessells bee interrupted in their returne.

7 That noe Indiaen person or persons whatsoever though a declared enemij bij the Hollander: that shall desire under the Goverment (lees: Government) of the Companij in anij fort or plantation to them beelonging shall bee stopped or hindred bij the Hollander from their free passage thereunto, and aboade there: provided that the saijd Natives of India have a warrant from the Commander of such fort or plantation for their safe repaire thither.

8 That the Island Pulo Roone bee forth wth surrendred and delivered up unto the East India Companij, or such as theij shall appoijnt to receive the same, and the saijd deliverij to bee made clearelij and absolutelij without anij condition or limitation wt soever, bij virtue of the Allijance made 1622 betweene King James and the Estates of the Low Countrijes.

9 That all conditions and securities that are provided bij these articles for his Maties European subjects in the parts of East India, shall be extended to all and everij Indian Nation that are or shall be received into the protection of his Matij and owned for such person or persons as his Matij shall commissionate thereunto.

10 That all matters of commerce and treade be reduced to the first Grants of Right, declared bij the said States both in their Generall Act 9th Jan. 1586 and more particular Act 14th Julij 1598 without admitting anij interpretations or qualifications thereof, or anij new Treatij thereupon.

11 That the said States both Generall and Provinciall, and all Citties and Townes thereof do abolish all convoijs, licences, impositions, imposts, consumption moneij, veijlgelt, prohibition of importation, or anij other tax, toll or charge whatsoever, of or upon the importation or sale of anij English cloth or woollen manufacture now made or hereafter to be made, bij what name or names soever called, and do renounce for the future all attempts of this nature, and oblige themselves to reduce all tare to be made in the mart towne onelij bij good men on both sides, according to the Treaties and ancient practics.

12 That the said States shall not impose anij toll, tax, impost, licent or other dutij, or paijment upon anij English cloth or other woollen manufactures, dijed or not dijed within those lands, upon the exportation thereof bij sea to forrein parts, or bij inland waters to their neighbour Countreijs, other then theij do or shall impose upon the cloth and woollen commodities of thier owne making.

13 That the said States shall renew their Placcaert of commerce, 12th Aug. 1586 and oblige themselves to cause the same to be proclaimed ijearlij and to be put in effectuall execution for the future.

BIJLAGE V.

Rede van Downing bij zijne Audiëntie in de Staten-Generaal 18 Juni 1661 [1]).

High and Mighty Lords.

As soone as the solemnitys of the Coronation of the King my Master were over it pleased his most sacred Majesty to order me hither and you are the first to whom since that time any publick Minister hath been sent, as those, whom hee accounts and esteemes among the first ranke of his friends and allys. And as upon his transporting himselfe into his Kingdomes yee were pleased to expresse your very particular and extraordinary ioy and consentment thereat so he doubts not but that this notification of his being upon his Throne annoynted with the holy oyle setled and established in the full and entire possession of all his antient and undoubted rights and prerogatives will find the same (or if possible) a greater acceptance and the rather when your Lordships and indeed every good Patriot shall seriously consider in himselfe that the evills and mischeifes of the late Confusions within his Kingdomes confined not themselves within the limitt thereof, but reached even to this State and that the seclusion of his most sacred person went not alone.

And I am commanded by the King my Master to assure your Losps of his most sincere and hearty good will towards you and for the welfare of these Provinces and that you may promise your selves such effects thereof as become such a Prince, Heyre, and successor of those Kings and Queenes of England from whom this State from its infancy never tasted any thing but kindnesse and whose capacity of being helpefull to his friends and hurtfull to his enemies is to be judged of not onely by the extent of his dominions and other advantages which he is possest of but by the fixednesse and stability of his interests which the world must acknowledge to be rooted below the power of envy, malice and misfortunes and by the extraordinary zeale and unparaleld affections of his subjects towards him, in whose mindes he reignes so eminently and gloriously, all sorts and rankes in theire severall places and conditions and three Parliaments now assembled in his three Kingdomes each indeavouring to outcrye the other in loyalty and bounty towards theire Souveraigne and in contest for occasions of expressing the same in the mayntenance and carrying on of his affayres at home and abroad.

And give me leave to putt your Losps in minde that it was a very early and pregnant marke of his particular confidence in this State and

---

[1]) Deze rede van Downing is in eene Nederlandsche en Fransche vertaling te vinden onder de pamfletten op de Kon. Bibl. (Knuttel no. 8495). Titel: Aenspraeck van de Heere George Downing Extraordinaris Afgesante van den Koningh van Groot-Brittanien etc. Gedaen in de Vergaderingh van de Heeren Staten Generael van de Vereenighde Nederlanden den 18 Junii 1661. Uyt het Engelsch overgeset. Anno MDCLXI. Het hier afgedrukte is naar de copie uit de Clarendon Papers, Vol. 104, fol. 132, B. L., en uit de Nicholas Papers, Egerton Mss 2537, fol. 418, B. M.

his very singular affection towards yee that it pleased the King my Master the last yeare when his affayres were in such a posture to betrust yee with his most Sacred and Royall person and that he chose this place for the place from whence he would embarke himselfe and thereby gave you that opportunity of oblidging the King of great Britaine, France and Ireland and he hath commanded me to let you know that he tooke in very good part and was very well satisfied with the kind entertainment yee gave him, and to returne you very hearty thankes for the same. And as for the Treaty which is now on foot with your Amb^rs at London I do assure you there is nothing his Majesty more desires then a sudden and happy conclusion thereof and that on his part nothing shall be insisted on which agrees not perfectly with the profession he makes of kindnesse towards yee nor any thing denyed you that is fitt to be asked of him and seeing it cannot be doubted that your L^sps have the same mind and resolution, the desired issue cannot fayle.

And for the present negotiation heere with the Amb^r of the Crowne of Portugall I am ready by order of the King my Master for the doing of all friendly offices therein for the composing of what may yet remaine a difference whereby at last a firm peace may be setled betwixt yee, I shall therein comport my selfe with all that equanimity and indifferency that becomes such a trust and in all other matters wherein I may have to do with y^r L^sps shall lett you see that I am perfectly of opinion that it is good for both that the Realmes and Kingdomes of the King my Master and the united Provinces do remaine in a very good and cleare understanding and be instruments of good and not of hurt to each other, the interest of religion and neighbourhood seems to me strongly to require it, and as to their trade and commerce the world is large, there is trade enough for both and if there were not, I do not see how it would be made more or more safe by their misunderstanding.

BIJLAGE VI.

Stukken, betrekking hebbende op de Educatie van den Prins van Oranje.

a. Princesse Royals letter to the Commissioners of the Education of his Highnesse the Prince of Orange, dated at Whitehall the 29/19th of October 1660 [1]).

Forasmuch as the States of Holland and Westfriesland have been pleased so far to oblige Us, that they have not only caused their inclination to appeare towards the desired education of the Prince our Sonne, but also to make choice of yor persons and to empoure you to commence and goe through therewith according to their Resolutions of the 9th of October last past: We conceave it to be part of our Motherly duty hereby to greete you on that occasion and to wish upon you Gods blessing to speede and prosper you in so important a worck, wherein the State of the United Netherlands and all depending thereof, aswell ass the Illustrious House of Orange and all its Relations are so highly concerned. We account it meanewhile a speciall comfort that so eminent a Pledge, esteemed of such signall hope, is at present in those hands among you in the which he could have been wished. We shall constantly pray that yor paines, cares, and affection for his wellfare, included in that of the publick, may attaine the desired scope: And shall willingly contribute thereunto what is in us, or may be required from the Ordinary Councill of the House, having before our departure from the Hagh, charged them to demand an account of the Earle of Dona, coming thether, of his transactions in Orange; concerning which we could wish to be speedily satisfyed, being a matter of highest importance to the fairest pearle of the Crowne and to the luster of the Minor Prince our Sonne, and about which we implore yor offices, together with the rowsing up of other dormant meanes for the redres of his estate and finances, together with his debts and dues: to the end that growing up in the feare of God, and in the knowledge off all Princely virtues and exercises, together with that of the customs and humors of the Countries wch by Gods assistance he shall one day live to serve, as his Predecessors did, he may find his dues and debts reciprocally cleared, his estate improved and made sufficient to beare up the splendor and to support the dignitys wch he is borne unto, and doe awaite him. We shall be glad to be informed of yor considerations and progres, together with what it may seeme convenient for you to propose to Us in behalfe of the said Prince our Sonne, as also towards the preventing of his damage and prejudice when ever any such thing might be apparent to happen unto him.

Wherewith, etc.

---

1) Holland-Correspondence, Bundle 220, R. O. Van dezen brief vindt men eene Hollandsche vertaling in de blz. 128, noot 1 genoemde stukken op het R. A.

b. The Princesse Royalls Ltre to the Commissioners of the Education in Holland of the 25/15th of November 1660 [1]).

After we had, suitable to the duties of our Motherly affection and care, dispatched to you Our last Letters of the 29/19 of October, we received from the hands of the Hier of Beverweert first the duplicat, then the originall Letter and Resolution sent Us by you of the 22th of the same month: to which in regard of our suddain journey to meete with the Queene Our Royall Mother, we could apply noe more then, but a verball acknowledgement by provision imparted to the said Hier of Beverweert. But since that we have resumed the said Letter and Resolution, and found all the contents there of very suitable to our wish and expectation, and find that your thoughts and ours [2]) so well concurring, wee may be the better at rest with Our selfe concerning the reall intentions of the States of Holland, and that through yor good conduct in all things, we shall the better attaine the effect of our trust reposed in them. Concerning the points of deliberation, they seeme to Us to be conceived aright and that in such manner the proceeding it [3]) will be more orderly, and most convenient to prevent all defects, following such methode and proposalls, with such reciprocall comunication through the Hier of Beverweert and otherwise by yor selves, or deputies in yor behalfes, and, as need shall require by the States of Holland themselves in remarkable weighty affaires to close up a finall resolution to put in practice, what is entrusted unto you, Our aime in all of Us being one and the same, concerning which wee have expressed our selfe more at large in our last Letter of the 29/19 of October last, whereunto we therefore hereby refer you, and our selfe to yor friendly cares for that person whom we cherish most in this world, particularly with earnest wishes that he may emprove in capacities to serve and please God and his Country with all fidelity. Wherewith, etc.

c. Psse Dowagers letter to Psse Royalle dated 15th October 1660 [4]).

Madame,

Comme je n'ay jamais manqué de soin pour le Prince mon petit filz, n'y d'affection pour Vre Altesse il n'y a eu nulle incommodité qui m'ayt pu empescher de retourner en ce lieu pour avoir le bonheur de la luy confirmer de bouche, de luy souhaicter toutes prosperitez en son voyage, et de parler de tout ce qui seroit expedient de faire au sujet de l'execution de ce qui avoit esté resolu par Messieurs les Estats de Hollande. Mais j'ay appris depuis par le Sieur Weyman les raisons qui avoient oblige V. A. de haster son depart, et puis que l'assemblée de la Hollande estoit sur le point de se separer, je me suis en suitte applicquée a ce qui me sembloit le plus expedient, et ce non par nomination de certaines personnes jugeant qu'on devoit laisser le tout a la direction de l'assemblée. En quoy il n'y a point de doute qu'on auroit mieux reussi, et que la Hollande auroit pris les membres des deux partis pour obliger

1) Als de vorige noot.
2) Vul in: „are" of laat „that" uit.
3) „it" schijnt overtollig.
4) Holland-Correspondence, Bundle 220, R. O.

tout le corps. Mais la lettre de V. A. escrite a Helvoer le 29 septemb. estant survenue a cause beaucoup d'alteration, tout le monde estant estonné que Leyden et autres membres que ont jusques ici tres constamment, et publicquement porté les interests du Prince, et sur la fidelité desquels on auroit pu asseoir une entiere confiance, avoient este exclus, et ceux la nommez et recommandez qui s'estoient fortement opposez a la proposition de V. A. Ce qui a aussi donne sujet a ceux de Leyden et a d'autres villes de marque de s'en plaindre hautement comme ont fait ceux de Zelande, et exicite un grand mescontentement parmi les peuples en ces Provinces. J'avoue Madame qu'en ayant aussi este fort estonnée, je n'ay pu m'empescher de croire que V. A. pourroit esté surprise et mal informée, et ce d'autant plus que l'on n'avoit pas faict la moindre mention des autres Tuteurs en une affaire que ne se pouvoit pas bien faire sans leur communication. J'ay donc juge de mon devoir de songer aux moyens de remedier a ce des reiglement d'affaires, et de personnes. Pour c'est effect j'ay par l'advis des amis, escrit a Messieurs de Hollande ce que V. A. pourra voir par la copie ci jointe N⁰. 1 sur l'asseurance que les personnes nommées par Vostre Altesse n'y estant point touchées, et moins encore recusées, on pourroit donner lieu a quelque nouvelle deliberation, ou qu' au moins on adjousteroit quelques autres membres a leur satisfaction ce qui a leur advis eust esté le meilleur moyen, et le plus doux pour oster tout mescontentement, et pour mesnager l'union de tous costez pour le bien du Prince. Sur la separation de l'assemblée il y a eu divers debats jusques la que ceux de Leyden out poussé leur sentiment avec beaucoup de zele et de chaleur. Mais d'autant que la pluspart des membres soustenoient qu'il estoit trop tard, et qu'on ne scavoit pas si le sentiment des Tuteurs conjoinctement y tendoit, on en est demeuré a ce qui avoit desja esté declaré par pluralité de voix devant qu'ils eussent reçeu ma lettre. Le Pensionaire de la Province m'en est venu donner cognoissance comme il m'a dit qu'il le feroit a V. A. Mais ce n'est qu'une conclusion conceue, et qui estant encore sujette a resumption pourroit a la prochaine assemblée souffrir quelques considerations de la Tutèle conjoinctement. V. A. pourra voir s'il luy plaist ce que j'y ay respondu par la copie N⁰. 2 en y adjoutant de bouche que j'en escrirois a V. A. et a Monsieur l'Electeur et que j'attendrois leurs sentiments. Que cependant pour ne rien negliger je n'estois pas contraire a ce que ces Messieurs qui ont desja este nommés par Messieurs les Estats se peussent assembler par provision pourveu que cela ne prejudiciast pas a l'affaire principale. Mais au contraire qu'il me fust permis a la prochaine assemblée de presser encore l'admission de quelques membres, sur tout, quand V. A. le pourroit aussi trouver bon. Et c'est pourquoy le desir que j'ay de ne manquer en rien a la bonne intelligence qui doibt estre entre les Tuteurs m'a portée a en donner particulaire cognoissance a V. A. et a la supplier de me vouloir faire entendre ses sentiments sur toutes choses et particulierement si elle ne trouveroit pas a propos qu' au moins quelqu'un de la ville de Leyden, ou le Prince vostre Fils reside et a qui ils tesmoignent tant d'affection, fust unanimement proposé a la prochaine Assemblée. Quant a moy je l'estime tres necessaire.

Je supplie tres humblement V. A. de croire que ces propositions procedent d'un coeur qui ne cherche que le repos de la maison, avancement des interests du Prince Nostre Pupille et de faire voir a V. A. en toutes rencontres que je suis, Madame, etc.

d. Prinses-Royale aan de Prinses-Douairière 26 October/5 November 1660 [1]).

Madame ma Belle Mere,

Ayant consideré la lettre qu'il vous a pleu m' escrire le 15e de ce mois, il me semble que le but en est que la ville de Leijden ou leur deputé se puisse joindre aux six personnes que les Seignrs Estats d'Hollande ont establis pour l'education de mon fils, c'est une proposition que j'accorde tres volontiers quant à moy; car je n'ay pas songé à l'exclusion d'aucun, ains remis aux dicts Seigneurs Estats d'en ordonner a leur volonté, comme en cecy je me remets entierement a eux, vous asseurant que je suis, etc.

e. Karel II aan de Commissie tot de Educatie 21/11 *Januari* 1661 [2]).

Messiers, Ayant par un expres notifié aux Estats d'Hollande le deces de la Princesse Royale d'Orange ma Soeur, et la part que doresenavant ie prendray aux interests du Prince son Fils, mon Neveu. J'ay bien voulu m'informer a fonds du pied sur lequel elle s'estoit convenu avec vous pour l'education et administration de la personne et biens dudt Prince: Et voyant par la lettre derniere qu' elle vous a escrite du 19/9 Novembre [3]), et par les pieces qu'elle avoit alors receües de vostre part, que vous estiez en tres bonne intelligence avec Elle, pour la forme et maniere de proceder: Je le veux aussi trouver bon et m'attendre a la methode que vous lui avez alors proposée, et aux effects qu' elle se promettoit de vostre affection et conduitte pour le bien du Prince mon Neveu; a quoy ie seray tres aise de contribuer dans les occasions, et d'en apprendre les moyens pour les profiter en son avantage, et a la satisfaction des Estats et de Vous. A tant ie prie Dieu, etc.

f. Willem III, Prins van Oranje, aan Karel II 2 Februari 1661 [4]).
(*uit Leiden.*)

Sire, Ayant pleu a Vostre Majesté m'honnorer de sa protection, et se declarer mon Tuteur, j'espere qu' elle ne trouvera pas mauvais si je lui en rends dereschef des tres humbles remerciemens et que je lui tesmoigne avec le respect que je dois, la veritable reconnoissance que j'ai de la bonté qu' elle a pour moi; le Sr Armorer [5]) m'a asseuré que V. M. me vouloit faire la grace de s'interesser en tout ce qui me concerne, c'est pourquoi je prendrai la hardiesse, Sire, de dire a V. M., qu' il ne se pourra jamais rencontrer une meilleure occasion de me faire obtenir la designation de touttes les charges, que mes predecesseurs ont eues en ces Provinces, que de presser les Ambassadeurs de c'est Estat sur ce suiect, et leur tesmoigner combien elle le desire, je supplie tres humblement V: M: de me pardonner si je luy dis si franchement mes sentiments, et de me faire l'honneur de croire que je suis, etc.

---

1) Naar de copie in de blz. 128, noot 1 genoemde stukken op het R. A.

2) Holland-Correspondence, Bundle 221, R. O; ook in de blz. 128, noot 1 genoemde stukken op het R. A.

3) Bedoeld is natuurlijk: 25/15 Novembre.

4) Holland-Correspondence, Bundle 221, R. O.

5) Deze was door Karel II naar den Haag gezonden om den dood der Prinses-Royale officieel aan te kondigen.

BIJLAGE VII.

Beverweert en van Hoorn aan de Staten van Holland 25 Maart 1661 [1]).

Op eergisteren was het gantsche Hoff alhier seer ontstelt, ende de koninck geweldich gealtereert, over de tijdinge de welcke geseijt wierde dat uijt den Haege wierde geschreven ende de laatste resolutie op het stuck van de tutele, ende bewuste isere kist in Hollandt genomen, ende het geen volgens de selve resolutie door de gedeputeerdens tot die saeck aen den Gouverneur ende die van den Raade van sijn Hoocheijt was gelast.

Den Cancelier sich niet wel te passe vindende liet aan den Heere van Hoorn versoecken dat hij de moeijte soude willen neemen om met sijn Edt. over een saeck van importantie te comen spreecken.

Volgt de mededeeling van dit gesprek van van Hoorn met Clarendon; de quintessence daarvan geeft de volgende passage uit het den dag daarop plaats hebbende gesprek van van Hoorn en Beverweert met denzelfden; de beide Hollanders hadden het gedrag hunner meesters verdedigd:

Sijn Extie antwoorden daer op dat hij wel wiste wat daer ontrent was gepasseert, maer dat den koninck sich hoochelijck vont geinteresseert in dit werck ende dat oock de Princesse Roijale nochte den koninck oijt in de voornoemde Tutele hadden bewillicht als op een presuppoost dat dan wegens de Provincie van Hollandt iet essentieels tot voordeel van den voornoemden Prince soude worden gedaen, daer toe bij die van de regeeringe seer groote hoope was gegeven, wanneer sijn Majt in den Haege was, maer dat daer niets in de werelt op was gevolcht als uijtstel ende dilaije ende dat evenwel sijn Hoochgedachte Majt op die hoope alles hadt over het hooft gesien wat in de tijt van sijn tegenspoet was gedaen, gelovende dat het selve niet uijt een quade genegentheijt maer een fataliteijt van tijt was veroorsaeckt, maar dat hij nu hadde gehoopt dat men in Hollandt op een ander manier soude hebben gehandelt, seggende voorts dat sijn Majt noch genegen bleeff om met den Staet van Nederlandt in goede correspondentie te leven, maer dat den koninck over het voorseijde soo seer was gealtereert, dat hij hem noijt soo vergramt naer sijne komste in Engelandt, jae van sijn leven hadde gesien, ende dat hij op gisteren vrijmoedich met den Heer van Hoorn hadde gediscoureert, ende versocht, dat de selve aende Heeren Staten van Hollandt soude willen adviseeren het geen van des koninckx intentie was, om voor te comen meerder verwijderinge, ende om sijn Majt niet te constringeren om selve in serieuse termen aen haer Ed. Gr. Mo: te schrijven, ende wat de saecke selve aenging dat daer was een seecker acte van versoeck ende consent van de Princesse Roijale tot de saecke selve ende op den voet van het uijtvoeren van dien, maer dat de selve overleden ende sijne Majt gesuccedeert sijnde die Heeren ten minsten dat respeckt aen sijne Majt

---

1) Uit de portefeuille: Brieven aan de Staten van Holland uit Engeland 1661, R. A.

hadden behooren te draegen, van eerst int particulier van sijn intentie onderrecht te sijn voor ende alleer de selve tot verdere proceduren traaden ende wat den brieff van den koninck aanging die het eenige fondament scheen, waer op men soude connen gaen dat sijn Majt beschaemt was dat soodanigen brieff op sijnen naem gingh, alsoo hij daerinne was absoluijt bedroghen ende gecirconveniëert door Oudart, ende van meeninge was daer over tegens den selven sich te resanteeren ende alle de werelt te doen weten, dat het hem leet was, dat soodanige surprise aen hem was gedaen, seggende voorts dat hij als genegen sijnde tot de goede correspondentie met de Heeren Staaten sijn Majt had gediverteert van scherp te schrijven, immers voor dat wij antwoort hadden becomen, doch dat den koninck aengenaem soude sijn, dat de Staten neffens hem continueerden in het toeversicht over de saecke van den voorn. Prince mits alvoorens de selve over schrijven wat de selve oordeelden nodich te sijn tot uijtvoeringe van de voorn. tutele, maer dat hij begeerde dat men soo lange soude stille staen, totdat sijne Majt iets naerders daer ontrent hadde geresolveert ende gesproocken met de ambassadeurs van den Ceurvorst de welcke tot dien eijnde hier sijn. Waerop bij ons geantwoort is, dat wij voor ons particulier spraecken ende alleen waren gecomen om sijn Extie te disabuseeren ende de waerheijt van de saeck te verhaelen, ende hem aen te wijsen dat de voorn. resolutie maer was een confirmatie van het voorgaende. Waer van nootwendich kennis aenden Gouverneur ende de raden van sijn Hoocheijt hadt moeten werden gedaen, ende dat wij op dat sijn Extie claer conde sien, ende gelijck men seij uijt sijn eijgen oogen, hem de resolutie selve int frans ende duijts souden toesenden gelijck wij op heden hebben gedaen, maer dat wij vastelijck vertrouwden dat de Staaten van Hollant liever als iet te doen dat sijn Majt soude choqueren, niet alleen soo lange souden stille staen inde tuteele maer oock wel sich van de selve teenemael ontslaen, voegende den heer van Beverwaert daerbij dat hij, wanneer de Prins van Orange sijn soon was de Tuteele liever hadt als de designatie, ende dat hij sorgde dat indien de selve daer niet bleeff sijn Hoocheijt groote schaade in sijne domestique affaires sou comen te lijden. Waer op den Cancellier antwoorde dat hem sulx bekent was, ende daer van de effecten tot sijn leetwesen tot Brussel te hebben gesien, in het proces van de Prince tegens de gravinne van Ysegem, maer dat hij d' Heer van Hoorn hadt versocht, ende ons als nu gesamentlijck versocht, om daer over te willen schrijven, ende haer Ed. Gr. Mo. te versoecken dat sij doch souden willen haer gedeputeerdens doen stille staen, totdat sijn Maj daer over die saeck soude hebben geresolveert ende *voornamentlijck dat doch de ijsere kist mocht blijven ongeopent* [1]), alsoo sijn Majt die openinge voor een seer groot disrespect ende cleijnicheijt hem aengedaen soude opnemen. Ende dat sijn Majt daer aen gelegen was dat hij niet quam in eenich affsien bij de werelt het welcke ontwijffelijck soude gebeuren indien de gedeputeerdens ter tuteele voortgingen in haer werck, ofte indien de kist wiert geopent.

---

[1]) Is in den brief onderstreept.

BIJLAGE VIII.

Stukken over de regeling van de voogdij van den Prins van Oranje [1]).

a. Memorie, bevattende overwegingen, hoe de belangen van den Prins van Oranje het best te bevorderen zijn [2]).

(Zonder datum).

S'il est expedient d'accepter le dernier project de la Haye [3]) — et ainsi remettre le Prince a la Hollande. —

Pour ce qui est de la premiere question il y a des raisons pour et contre.

Pour l'affirmative.

Qu'il y va de l'honneur du Prince d'estre remis a la Hollande, par ce qu' estant mis entre leurs mains, il deviendra enfant du pais et de l'estat.

Que les Deputez se voyant en estat de pouvoir agir eux seulz sans contrainte et croyans en acquerir de la gloire, auroyent plus de soin et de courage pour pousser les interests de S. A. a bout, mesme aux depens de leurs maistres.

Qu'ils pourroyent faire quelque reforme dans la cour du Prince, ce que les Tuteurs ne scauroyent faire sans causer du bruit et se donner de grandes incommoditez.

Que le Prince estant nourris (sic!) a leur mode se gaigneroit les coeurs et l'affection du peuple.

Que les puissances estrangeres ayant part a cette conduite, se pourroyent porter à luy faire prendre des habitudes mal propres pour se gouverner dans une Republique.

Que la pluralité et la diversité des suffrages causeroit ou des mesintelligences ou des lenteurs.

Que la maison ou domicile du Prince estant a la Haye, la Hollande ne scauroit souffrir que d'autres Provinces se meslassent d'affaires de leur jurisdiction.

Et encore moins que les Princes estrangers eussent le pouvoir de faire des magistrats dans leurs villes.

Que la Princesse Royale y a desia aucunement consenty.

---

[1]) De beide hier opgenomen stukken uit de Clarendon Papers, Vol. 74, fol. 159 en Vol. 104. fol. 107, B. L.

[2]) Dit stuk bevat ook eene beschouwing, wat te doen staat ten opzichte van het prinsdom Oranje etc.; ik neem hier alleen dat, wat betrekking heeft op de educatie.

[3]) Hiermede wordt natuurlijk bedoeld het door de Witt voorgestelde plan om de educatie geheel aan Holland over te laten. Te oordeelen naar den gematigden inhoud ten opzichte van de Witt is het niet onwaarschijnlijk, dat het stuk opgesteld is nog vóór de hevige uitbarsting van 's Konings toorn; echter in elk geval na de geschiedenis van de ijzeren kist, want daarover wordt in de memorie ook gesproken (cf. blz. 146, noot 3).

Pour le negative.
Qu'il y va de la conscience des Tuteurs de ne point abandonner un enfant qui leur est si cher.
Qu'il y va de leur honneur de ne se point descharger des soins, auxquels la nature et les loix les obligent.
Qu'il y va du bien public qu'on obmette rien de ce qui peut aider a donner une bonne nourriture a un Prince de cette consideration.
Qu'il est besoin de Princes ou il est question d'eslever un Prince.
Qu'en le mettant entre les mains de la Hollande seule, on court risque de perdre l'affection des autres Provinces, et de ne l'eslever que pour la Hollande seule, au lieu que ses ancestres ont esté capitaines generaux, et en effect la liaison de l'estat c'est a dire de toutes les Provinces en general.
Que de le mettre entre les mains de la Hollande seule, c'est le mettre entre les mains de six deputes, et a la fin peut estre d'un seul, a scavoir du Conseiller Pentionnaire de Wit; car les autres n'estantz pas sur les lieux, et fort peu attachez aux affaires, ce seroit ce ministre, quoy que fort habile, qui se trouveroit chargé d'une surintendance si importante.
Que ce seroit beaucoup pour un particulier d'entreprendre une chose si delicate.
Et tres dangereux pour des meres et oncles de s'en rapporter a luy.
Que le Prince est le seul et l'unique rejetton de ses illustres ancestres.
Que c'est luy que les plus clairvoyans jugent estre propre pour contribuer a la conservation et au lustre des Provinces Unies.
Qu'il est tres important a l'estat et a la religion.
Que veritablement il ne faut point douter que le Sr de Wit, aussi bien que les autres Deputez n'ait tres bonne intention.
Que neanmoins les hommes peuvent changer.
Qu'ils peuvent faire des fautes.
Que le Sr de Wit est desia asséz malheureux pour estre soupconne de manque d'affection, a cause de l'acte de seclusion et
Qu'il en a donne fort peu de preuves.
Qu'en tout cas l'on ne le pourroit prendre que pour un amy reconcilié.
Que ce seroit doncques hazarder le Prince, un gage si precieux et inestimable, a l'incertitude de son inclination ou aversion.
Que ce seroit un coup d'advanture si l'on y reussiroit.
Qu'il n'y auroit plus de moyen de refaire que l'on auroit objet de se repentir de trop de credulité.
Que cependant en une chose irreparable il ne faut rien hazarder, ou laisser a la discretion d'autruy, particulierement ou l'extreme necessité ne le demande point, estant notoire
Que le Prince a dequoy subsister sans eux.
Qu'il peut attendre son temps sans estre hazarde.
Que c'est ce que les Provinces, et ses amis en Hollande souhaittent en tout cas le plus.
Pour le reconciliatoire.
Qu'il faut pourtant mesnager la Hollande.
Qu'il faut trouver des expediens pour leur oster l'apprehension comme si l'on vouloit donner au Prince une nourriture trop hautaine et planter des puissances estrangeres dans l'estat et donner aux autres Provinces quelque jurisdiction en Hollande.
Qu'il faut faire des loix par lesquelles les voix discrepantes puissent estre reunies et l'on puisse obvier aux jalousies et lenteurs.

Que l'on interprete ce que la Princesse Royale y a desia consenty de la façon que l'on croit que c'a esté l'intention de S. A. R.
Les moyens pour parvenir a cela nous semblent en nostre particulier sous le bon plaisir de S. M. et de S. A. El. estre:
Que S. M^té^ et Madame la Princesse Douariere soyent Tuteurs.
Que les ordres et commissions soyent expediées sous le nom de S. A. par l'advis de S. M., S. A. El. et Madame la Pr. D. comme Tuteurs.
Qu'a l'esgard de leurs absences Madame la Pr. D. soit priée de les representer.
Et par consequent que suivant l'ancienne coutume Elle resolve, signe et fasse executer toutes choses au plus grand advantage du Prince.
Le tout sur le pied qu'il plaira a sa M^té^.
Que l'on consigne entre ses mains des cachetz particuliers de S. M. et de S. A. El. pour estre a chaque fois imprimez aupres de sa signature.
Que tous les mois elle envoye a S. M. et a S. A. El., ou ceux qu'il leur plaira de nommer pour cet effect les notules ou protocolles.
Que ce neantmoins l'on prie Messieurs de Hollande d'admettre des Deputez de la Hollande au fait de l'education.
Que l'on concerte et arreste toutes choses avec eux.
Qu'en cas de discrepance l'on remette la decision a S. M. d'Angleterre et S. A. El.
Que le mesme se fasse en matieres d'importance concernant l'administration des domaines.
Qu'en cecy neantmoins, il n'appartiendra qu'a Madame la Pr. D. de juger si la chose est d'importance ou non et de mettre ordre a l'execution et de signer comme dessus.
Que les Tuteurs requierent les autres Provinces de nommer quelques uns d'entr'eux avec lesquels Madame la Pr. D. puisse pour le moins deux fois l'an mettre en deliberation ce qui est le plus expedient au bien du Prince et a son education.

b. Instructie voor Sir George Downing aangaande de zaken van den Prins van Oranje. (Zonder datum).

Memoriall for Sr George Downing.
1. That he shall keepe good correspondence with the Princess Dowager or the ministers of the Elector of Brandenburg.
2. That with them he shall consider of what is to be demanded to the benefit of the Prince of Orange, and consequently
3. That with them he shall endeavour as much as possibly he can, to the end that the true friends of the house of Orange may be conse rved, to the benefit of the cause of the Protestants, and to the service of those houses, that are interested into.
4. That the Province of Holland may be disposed by the exemple of the other Provinces to give to the Prince of Orange some assurance, that at his comming to his aage of discretion he shall be provided with those charges, which his ancestors have been provided withal.
5. That the Province of Holland may be disposed to put into execution their resolution of the 25th Sept. 1660.
6. Yet according to the Treatie concluded between the Guardians in date 17th May 1661.
7. That the iron chest may be brought again into the Greffie of the

Prince, at least delivered into the hands of the Estats general, to be restored to the Prince after he shall have arrived his aage of majoritie.

That to the aforesaid Sr Douningen (sic!) may be delivered the act of seclusion and what depends therupon, to make use of it upon all occasions to oblige Holland withal.

That he may be authorized to go to Cleves and Dusseldorp, to dispose his Electoral Highness, as also the Duc of Nieuwsburg to treatises of a perpetuall agreement and accord, after His Maiesties own desire and proposition, made to the ambassadors of Brand. themselves.

BIJLAGE IX.

Uittreksels uit de correspondentie van Sir George Downing. Uit de jaren 1661 en 1662.

a. Downing aan Clarendon 21 Juni/1 Juli 1661 [1]).

As for what your Lsp desires to bee informed on about De Witt I have, in the severall conferences wee have had and in the inquiryes I have bin able to make since my coming hither, endeavoured to satisfye my selfe concerning him; he utterly denyes to have ever promised the King to doe for thee Pr. of Or. and saith moreover that he told the, Pr. Royall that hee ould not be so much as neutrall in that busines and hee told me plainely, that if there were not one man more in the Country of his minde yett that hee must oppose the restitution of the Pr. of Orange which was indeed very plaine dealinge, and moreover added, that any forreine interposition therein would but make it recayle [2]) the further backe, to which I replyed, that I was not of his minde, that I knewe that when this busines was last in debate, there were eight townes of Holland which did declare themselves for him, and did persist in that declaration notwithstanding that the Nobles, from whom it was least to bee expected, did recant; and that propably a little vigorous interposition might gayne the voice of another towne or two, and then the busines was done in Holland, as well as in the other Provinces, which discourse, I found, did very much discompose him. And as to the towne of Dort, the burgomasters there every year take an oath never to consent in the nomination af a Statholder; hee and his friends are resolved to bringe thinges to any pointe with the King rather then yeilde in this particular, and thay are now strongly caballing and fortifyeing themselves, and the States of Holland being to meete the $^2/_{12}$ of July, he is goeing out of Town, to ripen and prepare humours in case there should bee occasion, and thay intend this next assembly to putt Captaines on the head of most of the vacant Companyes and thay have made a rule that thay will preferre no forreiner (a thinge never before done in this Country) nor would now bee, but that thay are lookt upon as more inclining to the interests of the Pr. of Or. and in a word the list of all such as are to be preferr'd is prepared by De Witt and therefore your Lsp may iudge what an one it is and what is like to bee the consequences thereof. There is alsoe a new device found out for opposing the interests of the Prince of Orange, videlicet that in the instruction which is to bee made thay will in the first place have it agreed, how matters shall bee under him in relation to the severall Provinces, soe as that Holland which beares about halfe the charge may not by the influence of the Statholder bee made of as little or lesse consideration then the other Provinces, and speakeing with Beverning here hee sayd that for his part hee was

[1]) Clarendon Papers, Vol. 104, fol. 140, B. L.

[2]) Hetzelfde als recoyle=réculer (?)

not against the makeing of a Stadtholder, but that as yett the Prince was to young, and besides, that in the first place, thay must agree matters amongst themselves as to his instruction and this thay looke upon as a thinge which will bee takeing with the Generalitye of Holland, soe as thereby to hold them fast, and on the other hand that the other Provinces will never consent thereunto, and upon this accompte although under the name of makeing a report the Province of Holland doth presse the coming home of their Ambassadours from London, yett so as that one of them may stay alleadging that there will be nothing to doe in the Kings absence, but as yesterday it had not bin openly mooved in the States Gen[ll].

For all this I doupt not but to be able to doe the Kings bussinesse. I know the length of De Witts foote, he is cunning and he is bold if he see any hopes of carrying on w[t] he aymes at, and would adventure herd if he sawe any hopes of baffling the king or outbraving him, and truly he hath hitherto been very dexterous also in sowing reports as if things would not settle and continue in peace in England, and y[r] Lordship cannot imagine wth w[t] storyes of that kind the people are fedde heer, so as to make the people believe the King of England is altogether inconsiderable that he hath too much to doe at home to be able to look abroad; all His Maj[ty] tells the Ambassadours about the Prince of Orange, they only write it to De Witt, so as that divers of the Cheife of the States here have protested to me that they know not whether the King doth so much as think of the Prince of Orange, but that if they did know the king would sticke to them they would bring the matter on foot againe, and not dowpt of the issue, and its a playne case that the King can have no firme friendship in this Countrey w[th]out the Prince of Orange, and his restitution, and his designation for the present in order therunto would be matter of great reputation to the King, and however De Witt and they do brave it, and I must confesse that I find them speake after another sort and language, then formerly, yet I make no dowpt at all of bringing them to reason and of doing the kings busines in this matter w[th] or w[th]out them. They flatter themselves that the king will not hazard any thing, I dowpt not but to be able to make them of another opinion and then my businesse is done, and when De Witt sees he cant be master then he will be very resonable, and I dowpt not to be able to do this w[th]out in the least running the king into the danger of a warre, and on the other hand give me leave to say that unlesse matters be so handled at, that this Countrey may see that unlesse they will comply w[th] the king they must have a warre, De Witt and his Companions will insensibly by their devises runne things in the end to a warre, or force the King to make peace w[th] them w[th]out comprehending the interests of the Prince of Orange, and could they have a peace on such terms they would do any thing, but the Prince is then in humane propability lost, and these people would trample on all that have any way favorized him or his interests. On the other hand this busines must be managed with much discretion and temper, and not rashly to ingage the King and his name. As I said in my last, if in the beginning of treating this busines be sett on foot, De Witt and they will keep all other points at a distance, but w[n] other matters are at a close then I think before a conclusion this is to be spoken of. Beside there is another thing considerable w[ch] is whether to beginne in the Province of Holland, and to putt it to the

hazard of the gayning or not gayning of a town or two more, and whether that shall hinder the busines, or not rather to putt the other Provinces upon the absolute declareing the Prince Stadtholder, in the Estates of the respective Provinces, and then when that is done to sett it on foot in the States Gen[ll] and there whether Holland will or not to carry it by the votes of the major number of Provinces, and truly this businesse of Portugall hath done a great deale of good, for Gelderland and Zeland say that unlesse they have a Stadtholder they see that Holland will make them all slaves, and the Dep[tyes] of Gelderland said that they might as well voate a Statholder by the plurality of voyces as voate warre or peace so.

b. Downing aan Clarendon 16 September 1661 [1]).

He (n.l. Weiman) sayth that he was ever of opinion that the busines of the Pr. of Or. ought not to be delayed and that now he sees more reason to be of the same opinion and he sayth that the busines of the Pr. of Or. is not as the busines of the King who is an hereditary Prince and so that time could operate nothing against his rights and besides whose Kingdomes were full of nobility and gentry, whereas in this case by continuance of time matters take another course, all is lost and that the whole Government of the towne here is in the Vruidscaps. — He sayth that according to what I wrote your L[sp] in my last it will doe no hurt if the treaty be signed so that he and I doe begin to speake of the busines of the Pr. of Or. before it be ratified and for takeing away the obiection of the King's forcing them, he thinkes it will doe best that some one of the Provinces do begin the busines and that the King and the El. of Brand. and if it be possible for which also all endeavours are to bee used that the King of France doe also second it and moreover that I doe not expressly propose as a sine qua non as to the signing or ratefying the Treaty but that it is enough if it be proposed before that treaty be signed or if signed yet not ratefied.

Id. 23 September 1661.

This weeke Weyman hath applied himselfe to De Witt to see if it were possible for him to doe any good with him but to no purpose; De Witt told him plainly that they had no need of a Generall nor of a Stateholder and if thay had that yet that for his part he would never consent to take one of the family of the Pr. of Or., for that the Prince, he sayd, was too neerly allied to the King and the El. of Brand. and besides he added that he would not betray his Father and family; this was very plaine dealing and thereby your L[sp] may iudge what can be expected from him in a fair way and finding that De Witt was resolved to sett on foot some desperate motion in the States of Holland, Weiman did conclude that it was absolutely necessary to motion some thinge in the St. of Holland thereby to give them something to doe and to lett it be seene that the Pr. of Orange was not forgotten by the King and the El. of Brand. as De Witt would persuade them he was.

c. Clarendon aan Downing 27 September 1661 O. S. [2])

(I) am heartily glad that M[r] Weyman and you are of the same opinion, which I have alwayes beene, that it is necessary to conclude the treaty

[1]) Als in de vorige noot. Vol. 105, fol. 35 en 48.
[2]) Als in de vorige noot. Vol. 104, fol. 13.

with the Dutch, before wee make any mention of the Prince of Aurange, and as soone as that is done, to loose no tyme in fallinge roundly upon that affayre, and if you thinke fitt upon the person of De Witt, against whom I shall have a charge ready, wch must make him very criminall towards his own masters, and very unworthy their protection. I alwayes (you know) thought he would be glad to finde the treaty interrupted by any interposition on the behalfe of the Prince and therfore since he finde himselfe disappointed of that expectance, he now endeavours to putt in all absurd delayes in the treaty it selfe, though all the materiall articles have bene long since adjusted and agreed, insomuch that I do assure you, I diferred my goinge into the Country full 10 dayes, upon confidence that there would in that tyme have bene a full conclusion of that matter, even to the signinge of the treaty; nor can the Ambassadors heere pretend the least delay on our parte, the kinge as you may have found by my letters havinge some impatience to finish that treaty, both to disappoynte the Spaniards expectances of a rupture betweene us, as likewise that of the seditious and discontented party at home, together, that he might the more briskely vindicate the interest of his Nephew. If the Secretaryes have not given you a particular account of all that hath passed in the treaty, they have bene to slowe, there havinge bene nothinge of that secrett nature, as was to fall under my communication, and the King havinge in truth no other designe then to have the Allyance concluded (for the reasons above mencioned) in that generall way Cromwell left it and methinks, after all the important matters concluded, which in the least degree concerne the interest of trade, or the generall benefitt of the dutch nation, De Witt hath no very popular part to hinder the conclusion rather then to will consent that they shall send Commissioners hither to adjust the damages sustayned by the East India Company after his Ma^ty^ hath consented that ther shall not be a retrospecte as to those damages beyond the yeare 59 and this for ought I know is the only thinge upon which the Ambassadors heere have deferred the signinge the treaty this moneth, and in this particular, as it is a great arrogance and pretention in them, to refuse to send Commissioners hither, which in all cases they have never refused heretofore to doe, so the King cannot with his dignity yeilde, that his subjects shall be put to go thither, and to sent accordinge to the forms of law for reparation, which they impudently requyre he should doe. You shall doe well to lett all your friends know there upon what the treaty now sticks, and let them iudge whether the Amb^rs^ should be recalled or not. I care lesse what they do now then what they did 3 moneths since, and I am still of opinion that wee shall finde the Kinge of France farre from incouraginge them to proceede into disrespect towards our master or from obstructinge any good motion on the Prince of Aurange's behalfe.

d. Downing aan Nicholas 16 December 1661 [1]).

Loath they are to come downe right to the point of Comm^rs^ for they know that what is done by Comm^rs^ is in the vieuw of the world and justice must and will in some reasonable manner bee done but I never knew that case soe just that ever came before the Adm^ty^, wherein an English was concerned but that in the conclusion hee was condemned and could they at this time by any shift avoyde the positive graunteing

[1]) Nicholas Papers, Egerton MSS. 2537, fol. 403, B. M.

of Comm^rs^ before the signeing of the Treaty (which is all their drift) they would never graunt it neither for what is now in dispute nor for what should ever hereafter arise and not onelie soe but in what ever else the King should demaund they would say lett us continue firme and the King will relache. I was when I was formerlie heere about a whole twelve Month, before I could gett the better of their Adm^ties^ and bring them to end things with mee by Comm^rs^, but haveing once gott the better all things were ever after carried very fairly with mee and the English had good justice by orders of State and now they would bring things back to the old way againe but I will perish eare ever to suffer so great a mischeefe and dishonour to his Maj^tie^ and his subjects; they are much troubled that the King referres them to his Adm^ties^ but discourseing the matter within this weeke with De Witt himselfe confessed to mee that it was most just and beleeveing, that when they see the King will not bee baffled they know they must doe him right and yeeld to him when they see that they can by noe meanes worke about his yeelding to them. The Parliaments bountie makes deep impression, but this a coald, phlegmatick Countrey and the effects appeare not soe soene but yett thus farr alreadie that in the orders which goe this night there is noe mention as formerlie of the returne of their Amb^rs^ in case they cannot prevaile. — Compliments signifie nothing heere but resolutions and letting them see that you are in such a posture that if they will not doe the King right hee will doe himselfe right; this and notheing but that will doe the worke heere and accordeing to the issue of things now soe must his Majesty ever hereafter expect to bee dealt withall by them and it will alsoe influence all his other Treaties and Transactions with other Nations.

e. Downing aan Nicholas 17 Januari 1662 O. S. [1]).

Over hetzelfde als in den vorigen brief:

— If I understand any thing this is the only honerable, sound, and true way of obtaining and keeping a good understanding wth this Country, and all that is lesse, they understand to proceed not from good nature but feare of them and makes them bold and presumptuous. — And what if it should happen that his Maj^ty^ should fall into a warre with Spaine or any else, let me tell you that the harbours of this Country would be worse to the English then Argiers; I saw the experience of it in Cromwells time. — Give me leave to tell you that not any Adm^ty^ of the united Provinces ever did or ever will (and the Adm^ty^ of Zealand nor yet the States themselves of that Province dare) give sentence for any English man against a private man of warr in such a case; if they should the capers there would quickly putt them by the eares, and to shew you this is not a groundlesse rodamuntado, besides constant experience let me tell you that the St. Gen. not long since in a notorious case of this nature wrote a letter to the States of Zealand to complaine that justice was not done, but they returned for answer in a letter to the St. Gen. that the influence of those people was so greate in their province that they could not doe as they should, so that give me leave to tell you that the consequence of this matter is more then it may be apprehended

[1]) Als in de vorige noot, Egerton MSS. 2538, fol. 10.

and I did obtaine the publishing of 2 placarts by the St. Gen. to this effect, and w[th]out any reciprocall engagement of doing the like in England though they long insisted upon it w[th] me, and having let this be knowne, I have done my duty and am satisfied.

f. Downing aan Nicholas 21 Maart 1662 O. S. [1]).

Over de mededeeling, dat Lodewijk XIV de garantie der visscherij heeft toegestaan:

From which his Maj[ty] may take his measures and see what hee hath to depend upon when hee comes to it from that Court; certainely never any king of Fraunce since the warres with Fraunce gave any king of England soe just and reall occasion of offence to ingage him selfe in a matter soe nearely concerneing the Crowne which is not the stryking of a flagg with a witnesse and upon which hee can at all times found a quarrel with his Ma[tie] when to him seemes meete. — He takes it for graunted that his Ma[ty] is out of possibility of any understanding wth Spaine or the Emperor, and therefore that hee had noe neede to concerne himselfe further then onelie the gaining of this Countrey to him, but I am confident he will misse his aymes as to both, for that both Emp[r] and King of Spaine seeing how this Countrey is ingaged with Fraunce will bee necessitated to cast their eye upon his Ma[ty] and notwithstandinge this Treatye the king of Fraunce will fynde that this Countrey will not stand by him in those designes which hee seemes to have att his time on foote and I must tell you that though soe much adoe hath beene made in this Countrey for the obtaineing of this Treatie, yett that within those three Months they have had other thoughts of it then before and would have been glad if they had knowne how hansomely to have been quit of it, but they were to farr advanced and the King of Fraunce hath taken them at their word and when the last letters of their Amb[rs] in Fraunce were reading in the Estates Generall there appeared not among them the last token of joy, and severall of them discoursing to each other (par ma foy nous sommes attrapez) and the King of Fraunce now called hence Mons[r] de Thou and he sends in his stead Mons[r] De Strades because hee understands perfectly to make treatie (de Campagne) and said they as often as the King of Fraunce will pype wee must dance, and if I may freely speake my opinion I doe thinke that this Countrey is 20 per cent lesse considerable now then they were before the making of it; whyle they kept them selves free they were and would bee courted by every bodie and were pro re nata alwaies in a readinesse to have layed hold upon all opportunities and have chosen which side was most for their interest but now they cannot, the King of Fraunce luld them asleepe with the word (peche) of which they beginn already to bee very sencible, but to noe purpose; their interest consists wholly in peace, that they may trade and the king of Fraunce his interest consists wholly in warre for the maintaining all hee has gotten from his neighbours, for the employeing his people and the getting more and hee is alreadie soe neare them that if he gett but a very little more hee will border upon them and then etc. Besides it is evident how this Countrey was hazarded and indangered wth those 4 yeares by a treatie of this nature wth Denmark and for this with Fraunce it may for any thing I know once

[1]) Als in de vorige noot, fol. 45.

in every foure yeares bring them to the like again but I hope this: good use will bee made hereof to lett every one see what reason there is for unity and stability at home and for increasing considerably yett his Ma[ties] revenues, such an incrachment having never beene made before upon his Ma[ties] rights and soveranity over the seas and I am confident that this will highly animate and incourage the house of Commons to doe yett more for his Ma[ty], and I can assure you that the Chimney money warmes heither notwithstanding this new Treaty and that they doe not thinke their fishery so much assured by this Treatie with Fraunce, as indangered by this generous spirit in the house of Commons whereby to inable his Ma[ty] to doe right to his Crowne and subjects and I hope that all superfluity and vanity will bee layd aside and what is expended, bee expended in that that is reall, and as great exactnesse and care in the ordring, managing and making the best of his Ma[ties] revenues as there appeares readinesse in the Parl[t] to provide them, in a word I am very onfident that this Treatie will bee a very makeing and happy Treatie for England.

— I doubt not but the prisoners were upon Saturday or Sunday last safe at London. Amsterdam did highly oppose my having an order to apprehend them as alsoe the delivery of them to mee when I had apprehended them, yea there came an advice from the whole vroetshap at Amsterdam, that they should lett the gates of the prison bee opened and soe lett them escape, and there is not a thing hath happened theise many yeares that hath occasioned soe much discourse heere, saying that they are now noe longer a free Countrey and that now noe man is faire heere. I am glad they are gonne; when I carried the order of their delivery to the Bailliu of Delft hee said (M[r] vous avez attrapez les Estats) had they imagined that you could have taken them, they would never have given you an order to doe it, and this hath soe allarmed the ill affected English that are heere that they have since that time beene caballing and plotting about presenting a petition to the Estates to demaund an assurance in wryting for their freedome and security heere.

g. Karel II aan Downing 24 Maart 1661/62 [1]).

Trusty etc. You will herew[th] receive Our Letters to the States Gñall in favor of severall Our good subjects interessed in the good ships the Bona Esperanza and the Henry Bon adventure of London, wherein Wee thought good at the humble suit of our said subjects and out of the gracious sence Wee have of their unjust sufferings in that businesse, particulary to recommend it to the said States Gñall, that a full and speedy satisfaction be made to our said injured subjects, which Wee will that upon the delivery of our s[d] letters, you fully represent in our name to the s[d] States, together with the sence Wee more especially have of the evident opposition and violence so many of our good subjects have so long layen under, and further that you solicite by all good meanes a speedy issue and account of this businesse, w[ch] Wee will that you hereupon returne unto Us, wherein Wee expect your best care and diligence. And so, etc.

[1]) Naar de copie in Foreign Entry Books, no. 8, fol. 25, R. O.

h. Downing aan Clarendon 24 Mei 1662 O. S. [1]).

I have received y[rs] by the last Post and am very sorry that the buissenes of the Treaty is not yet finished; it is true I did in all my letters affirme that I doubted not but that the point of Commissioners might bee obtained if insisted upon and how much it did importe his Ma[ty] in point of intrest and honour to obtaine it and accordingly y[r] Lordship fynds it is obtained by the project made betweene De Wit and mee but as to the getting and advancing beyond that project I have never given the least hopes but on the contrary and that had not that project beene concluded at the nick of time it was, it had never beene had, they immediately within a weeke after having their hopes revived of obtaining their Treatie with Fraunce and the Estates of Holland parted within three or foure daies after the agreeing thereof, and I neede not more repeate how much the obtaining the Treatie with Fraunce doth heighten them here for the present and the french and all that are inclyned that way employ their utmost to hinder the conclusion of this Treaty with the King of England and that together with an under hand jealousie of the King as in relation to his inclination to the Prince of Orange are noe small obstacles, nor have I had little to doe with all the contryvance I can possible to gett matters at the passe they are at now against those two potent obstacles, and it is most certaine past all dispute that nothing can bee gained heere beyond that project unlesse his Ma[ty] will byde it out at all adventures and stay the meeting of an other assembly of the Estates of Holland and adventureing in the meane whyle the recalling or not recalling of their Amb[rs], and upon those termes at a long runne his Ma[ty] hath soe great advantage over this Countrey as that hee may (if resolutely insisting thereupon) obtaine any thing of them, for although they huffe and puffe yett they doe understand that their order in point of trade is soe much better then that of England and there convoy and other encouragement which they give to trade soe much better then that which is given in England that having peace with his Ma[ty] most of the trade and navigation must necessarily fall into their hands and on the other hand that if they have a warr with him by reason of the situation of his Countreys and ports their is nothing but ruine for them.

But this my Lord I have affirmed and doe still that when De Wit and I penned that project hee did insist vehemently (as their Amb[rs] still doe to you) that the first exception in the third clause thereof should have been generall and have runne thus (and if any thing shall bee found in the said list which was knowne at London before the 20 of January 1659 that it shall be prealably taken out), but that I absolutely refused it, yea, I did so much as refuse to sett penne to paper soe long as hee insisted thereupon but whereas his whole pretence for confyning the pretence to the yeare 1659 was founded upon the Treaty of the 6 of Febr. 1659 I tould him that I was very willing to penne the clause relatively with reference to that Treatie that soe what advantage they had in relation to the Treatie of 1659 they should have it but noe more to which at last hee did consent and accordingly y[r] Lordship fynds it penned soe that this depends not upon my averrment Littera scripta manet and De Wit tells mee he hath written so much to their Amb[rs] and I am sure hee did acknowledge soe much lately in the States Gñall; — soe that my Lord take the matter as it stands in that project and it is thus: there is by the third clause a liberty given to each side to prepare their list of damages and to deliver them reciprocally to bee considered and suppose you had inserted into your list matters which happened in Europe or else where out of the Indies before 1659 or before 1654 by what rule could the Dutch have demaunded the taking of them out seeing that in the States project there is noe limitation of time in relation to matters out of the East Indies, they might as well say, you must put in nothing at all in relation to Europe before 1659 and that you may put in things in relation to Europe; in plaine by the forth article wherein it mentions matters in the list happened in Europe, and for the East Indies it selfe whereas you have by your paper given to the Dutch Amb[rs] agreed that nothing shall bee inserted which was known at London the 20 of January 1659, by that project there was noe such thing graunted but by it the buisiness of the Henry Bon Adventure and Bona Esperanza might have beene inserted in the list and all the pretences of the East Indie Comp[e] at London against the Dutch excepting onelie what happened about the time the Postilion etc. was taken or afterwards and was knowne at London the 20 of January 1659.

— This is the true state of the matter, although I know that had you taken this way they would have jangled with you when they had come to consider your list but the Treatie would have beene once signed and I am sure his Ma[tie] is as capable to jangle with them with the advantage of reason on his side as they with him against reason, now had you had any such jangling but before the closure of the Treaty with Fraunce, and were it for my life, I should say it were better still to take this whole clause as it lyes in the project then as you desire and stryve soe much to have it whereby you endeavour to obtaine a certaine time and considerable for matters out of the Indies but for matters happened in the Indies you doe exclude very many and confine matters to a very late date and the concerns of his Ma[tys] subjects are farr greater in relation to the latter then to the former and goe which way you will, you will have a struggle; therefore it is good to have it for something whereas by gaining the terme of 1654 for matters out of the Indies ye seeme to gaine a great matter and in truth it is something and thereby you avoide all future dispute in relation to that point, but My Lord you buy it to deare by quitting all in the East Indies to 1659 which is the maine, the suffring of the English being most and most considerable in those parts and the losse of that trade being at the stake if not vigorously incouraged and protected.

[1]) Clarendon Papers, Vol. 76, fol. 320, B. L.

i. Morrice aan Downing 13 Juni 1662 O. S. [1]).

After a full debate in councel, it was ordered by his Majesty that the Holland ships which had been arrested at the instance of the agent of the Cardinal of Hesse should be forthwith discharged and sett free and the judge and advocates of the court of admiralty receaved a checke for their presumption in intermedlinge in a matter of State (as this was concerned to be) without the acquaintinge his majesty or his councel therewith. Many reasons were conductive to that order, and it did not appeare to Us that

[1]) Downing Papers, MSS. 22919, fol. 221, B. M.

the knyghts of Malta were expressely named in the articles of the Union of Utrecht, unlesse they were included under the notion of convents or monasteries and had they beene mentioned in that Treaty they were neverthelesse no parties to it wch was made betweene the provinces only, and they in case of breach might have seised the goods of one another that had violated the agreement, but a third party though inward contrary to it, would not claime to doe so; 2. if they might iustify such arrests why began they not to make them in the countryes of those popisch princes wch had interceded with the Estates for restitution of the lands to the Maltese; 3. if this course were iustly to be permitted and legal, the courts of admiralty would determyne all the controverses betweene the kings and states of the whole earth whose iurisdiction and proceedings is restrained and limited within the spheere of private mens cases; 4. the example was of dangerous consequence and pregnant with much mischeife for on like account they might have arrested our ships in France or Spaine since we detaine much of their land also and perchance the other orders might with as much reason and iustice have taken the same courses for their lands wch at their dissolution were here seised, but the principal motive was the desire his maiesty had to maintaine a good understanding and amity betwixt him and the provinces and that all the world seeing how more ready he was to doe them right then they are to afford at him might beare witnes that whatsoever breach may happen, is to be laid on their account.

j. Coventry aan Downing 13 Juni 1662 O. S. [1]).

Yours of 6/16 came to my hands. As to the arrest of ships by the Agent of the Cardinal d'Hesen, it was done by the ordinary course of justice, and wthout any particular order that I know of, and though it is very true that I cannot see any reason why those of Malta should not have began their action rather in a Catholique Country, yett since the ordinary formes only are followed, and that it is pursuant to the agreement of the States themselves at Utrecht, I cannot see any reason the States have to object against it. Nor unlesse they will comply in other things wth the King, why the course of ordinary justice should bee stopped on their behalfes whoe either stop nor carry on any but against us and truly I doe not thinke there is any great harme that they should see that wth a word speaking the King can lett loose others against them, wch though they are not very potent, yet they may have some influence on their traffique in in the mediterranean, and perhaps the example of such a permission as this in England (wch is protestant) would make the Catholique Countries ashamed not to permitt those of Malta the same liberty, wch would soone bring the Dutch to their bent.

k. Downing aan Clarendon 20 Juni 1662 O. S. [2]).

Monday morning about 4 of the clock Mr Beverward came into this Towne and was that morning at least four houres with De Witt and waiting since upon the Prince of Orange, who asking him how the Treaty

[1]) Als in de vorige noot, fol. 219; de schrijver is William Coventry, de secretaris van den Hertog van York.

[2]) Clarendon Papers, Vol. 76, fol. 376, B. L.

went on wth his Maty, he tould him that it went backward and not forward, which I much wonder at that he should say so and yet what shall I say when I consider other passages.

Over Downing's memorie van 18 Juni (zie blz. 213, noot 5):

I am told by some of the Estates that they never saw so greate an attention to any thing when reading nor so great a change as appeared universally in them thereupon, and particulary they tould me that at the reading those words toward the beginning of the Memoriall viz: that his Maty out of his desire of having this Treaty ended had some months since declared himselfe in that onely important point viz: the (terminus a quo) De Wit laughed and sayd mark these words, I tould you there were other matters in difference but he will make us beleeve they are not important ones, and I could not put it in to any other termes for there were then other matters in difference which his Maty had not declared himselfe in as the words (contra quem peccatum est) but when it came afterwards to the reading of the words of your Lordsps letter to me that strook all quite dead and there appear'd a strange change in the faces of all, much of joy in many, disturbance and surprise in others, and truly I could not persuade my selfe to give the Memoriall, untill vehemently pressed to do something of that nature by severall of my friends and persons best affected to his Matij in the Estates, saying that otherwise they knew not how to hold up their heads or what to do, they were beaten down and discouraged by what the Ambrs had written of late, and by other daily secret suggestions and insinuations. — This morning De Wit sent me a great compliment by his first Comis and that he would have come himself, but that he was to be this morning at Court — withall protesting that he would when the Estates of Holland came together do his utmost for the preserving a good understanding and bringing the Treaty to a good issue; I replyed as to that part the matter lay in a very narrow compasse, if the terme of 1654 were accorded it would be a Treaty, otherwise not; his Comis answered that he hoped such a thing as that should not make a breach.

l. Morrice aan Downing 4 Juli 1662 O. S. [1]).

— I am sufficiently convinced that you have all truth on the character you give of the Dutch and no lesse reason for the method wch you advise of dealinge with them: I have often, very often delivered it in counsel and have vouthed your judgment that you know their state and tempor, as consonant to my proposals and the generalty of the counsel are apprehensive enough thereof and fully satisfied, but some others are more faul toward them and loath to give reson to any occasion of warre wch in the present iuncture of things we are not well able to maintaine though perchance a magnanimous resolution with a senere hand were more likely to stand of the prevent a warre then remisse and complyant dealinge.

m. Downing aan Clarendon 29 Augustus 1662 O. S. [2]).

Since the ending of my letter I have been these foure houres wth De Wit to try if possible we could come to some understending of one another and so putt an end to this Treaty, it were a volume to write all the

[1]) Downing Papers, MSS. 22919, fol. 234, B M.

[2]) Clarendon Papers, Vol. 77, fol. 313, B. L.

discourses and reasonings we have hed and twenty times we were taking leave each of the other; at last I told him t' was no time to argue or bandy, if he would do something well, if not things must go as they would, that his Ma^{ty} would not abate anything of w^{t} he had demanded concerning these two ships, nor would I intermeddle to penne simple frivolous expedients wch would be nothing but words, but to the point if he would yeald to thê King in this I would untertake the Treaty shold be forthwth concluded and no more difficulties made; in fine we tooke penne and paper and then brooke off againe, and I was going, yet at last we took paper againe, and have agreed it and heerin inclosed is a copy of w^{t} we have agreed wch is that the Treaty be forthwth written faire as it is agreed by the Amb^{rs} and the Article concerning the two ships is also to be written fayre and that all being so written they will sign both the Treaty and the Article concerning the two ships.

Now as to the manner of doeing it, De Wit will write to the Amb^{rs} that they do demand that the Treaty and the Article be all forthwth written fayre, and that when this is done, they will consider al wth their instructions and returne their answer, but absolutely concealing w^{t} they will do till they come to see it so written out and aggreed, and then if all be right will in a moment sign and seale, but this being directly contrary to the Amb^{rs} instructions De Wit would not give me a copy written under his hand or written by him of w^{t} we have aggreed, nor have I given him anything written or signed by my hand, but he wrote w^{t} he hath and I w^{t} is heerin inclosed, moreover I have undertaken that y^{r} Lordship shall only shew it to the King and noon other, nor lett fall any word as if De Wit and I had aggreed any thing or that there were any hopes of the Treaty and I am in like manner to keep my self heer but if I be questioned w^{t} I did so long wth him (as to be sure I shall be) that I did reson wth De Wit but kept firm and would not hearken to any expedient of implicite or explicite to end the matter and wthall my Lord now you must see there be no more nor other difficulty or new thing sterted, this is our aggreement, that if you accept the whole paper as it is written it shall be all performed but if not the whole then both sides are still at liberty as before, nor are the Amb^{rs} in the lest to declare themselves till they see all written out to be signed, sayd De Wit if it shold be known that I do this it might one day cost my head to aggree wth you point blank contrary to the St. Gen^{ll} their instructions, yet it may be some of the Provinces and towns even of Holland wch if it came from the Amb^{rs} that they had done it of themselves rather then they would break off such a Treaty would ratify it, yet if they knew I hed done it would disapprove it, and this is most true, and I can give instances, so God give a good issue, I am weary to extremity.

De in den brief genoemde overeenkomst [1]) luidt aldus:

Sur la reception des lettres qui partent de la Haye vers Londres avec la poste d'aujourdhui l'on mettra au net pour estre signe de part et d'autre le traite entre le Roy de la Grande Bretagne et les Estats Generaux des Provinces Unies selon la forme du proiect accorde par les Amb^{rs} des dits Provinces Unies, hormis que les dits Amb^{rs} aiants deja consenti contre la Teneur du ditte project que les Suisses ne seront pas le superarbitre, mais quelque autre dont on conviendra apres, le ditte Traite sera neantmoins en cela conclue non pas selon le ditte project mais selon qu'il est

[1]) Als in de vorige noot, fol. 312.

consenti par eux comme ditt est, scavoir que les ditts Suisses ne seront point le superarbitre mais quelque autre dont on conviendra apres, et tout le traite estant mis au net comme dessus, l'article separee touchant les deux vaisseaux nommees la Bonne Esperanza et le Henry Bonadventure sera aussi mis au net selon la forme du project deja proposee et livré par les commissaires de sa Maj^{te} aux ditts Amb^{rs}, et en suite ce mesme article separee couchee comme ditt est, sera signe de part et d'autre au mesme temps avec le Traite. Faict a la Haye le 29 Aoust, 8 Sept. 1662.

n. Clarendon aan Downing 11 October 1661 O. S. [1]).

— I pray consider, whether we should not combyne (since wee can proove it) that De Witt and Beverninge advized and pressed Cromwell to make that demande and to insist upon it, when otherwise he intended no such matter and offred to him that Hollande would ioyne if he would assiste them to compell the other Provinces to submitt, and De Witt himselfe drew that letter, and sent it to Beverninge, and so to Cromwell, which he sent to Zelande to menace them for not conforminge, and likewise advised Cromwell to forbid all commerce with Harlem.

o. Clarendon aan Downing 8 November 1661 O. S. [2]).

I conceave that when it shall be seasonable to say any thinge of De Witt, it must be when wee moove to have the article of seclusion repealed and sett asyde [3]), upon which, when wee inlarge, and sett out the meritt of the family, wee may safely and warrantedly say, that wee are so farr from lookinge upon that Acte, as proceedinge from any preiudice to the Province of Holland towards that Prince, that wee know that Province was betrayed to submitt to it, as a condition without which the peace could not be made, whereas we are well assured, by those through whose hands that negotiation passed heare, that Cromwell had never insisted upon, or proposed that article, if he had not been adviced from M^{r} De Witt and by Beverninge to have demanded it obstinately, who promised him, that the Province of Holland should adheare to him in it, even to a separation from the rest of the Provinces or to compell them to submitt to it, and that by ther advice the letter was sent afterwards from Cromwell to the Province of Zealand, all which is true, and the testimony of van Messen but a collaterall evidence to proove other circumstances of that combination. Meethinks this being urged in this manner by the Kinge and the Elector of Brandenburgh (what reception soever it findes with the States) it should make a deeper impression, then any printed paper, which is a methode I do not like, besydes, whether it be disgested into a letter from the kinge, or into a memoriall from you, it may be afterwards printed and you can best iudge, upon conference with the Dowager, in what forme it ought to be putt, and att your representation, orders shall be sent to you accordingly.

[1]) Als in de vorige noot, Vol. 104, fol. 15.
[2]) Als in de vorige noot, fol. 19.
[3]) Clarendon bedoelt natuurlijk: de uitsluiting van den Prins op zich zelve niet bepaaldelijk de acte van seclusie, die al lang was ingetrokken.

p. Downing aan Clarendon 11 November 1661 [1]).

I receaved your L^{sps} by the last post and for what concerns De Witt I did doubt that you had not any thing under his hand, for that Beverning sayd lately that he cared not what could bee sayd to him or De Witt about the seclusion of the Pr. of Or. for that what De Witt wrott to him he constantly by the next post sent it backe to De Witt who allwayes burnt it and vice versâ De Witt to him [2]) and seeing what you have is but van Messen his confession the Pr. D. doubts whether it would be best to offer it by way of a charge seeing the States of Holland and not the St. Gñall must bee his iudges and if upon an accusation the States of Holland should by plurality of voices cleare him he would be far more insolent then ever but on the other hand if it should bee published in print it would blast his reputation with all indifferent people and his partizans not have an opportunitye or knowe how to vindicate him. Yet the Pr. D. is not positive herein but will further consider of it and desires that in the meane time y^r L^{sp} will bee pleased to cause to bee drawne up formally in writing what you have to say in this business soe as to be ready to be made use of the one way or the other.

---

[1]) Clarendon Papers, Vol. 105, fol. 98, B. L.

[2]) Cf. over het terugzenden van de brieven van Beverning, Van Sypesteyn, Gesch. Bijdr. II, blz. 30, waar uit noot 2 ook blijkt, dat de Witt terugzending zijner brieven verzocht.

BIJLAGE X.

Catalogus der Pretensie's van Engeland.

„A catalogue and account of the injuries suffered and losses susteined bij the subjects of his Maj^{tie} of Great Brittaine, from the subjects of the Estates Generall of the United Provinces, as followeth:

Losses susteined bij the Turcky Merchants of the St. Gen. of the United Provinces.

Bij two ships called the Reformation (Eduard Berriman commander) and the Free Trade (Simon Flew commander) with their lading from scanderone, assaulted and taken the 15th of Maij 1660 by a shipp called the Santa Maria, wherof Laurence Anderson was commander, both hee and his ship being of Holland. The Reformation being of the

value of	£ 83500
And the Free Trade worth.	„ 18000
Both of them amounting to .	£ 101500

Al wch doth more particularly appeare by a rapport of the said Judge of the Admiraltij upon his Maj^{ties} reference of the same unto his examination.

Losses susteined in Guinea.

Bij 4 shipps, called the Lyon Providence, the Rappa Hannak, the Sarah and the Fortune, having traded and made good advantage upon the Coast of Guinea, in a hostile manner surprized in the moneths of August and September 1656 by two Dutch ships, the Marij and the Unicorne, set out from Amsterdam and Middlebourg by John Coumans and Marcellis van der Goes, subjects of the United Provinces under the command of John Scrael of Munckedam.

	£	sh.	d.
The Lion Providence being of the value of	22190		
The Rappa Hannak „ „ „ „ of	10190		
The Sarah „ „ „ „ of	11900		
And The Fortune „ „ „ „ of	7753	15	
Al mounting to	52033	15	
Which appeares by a report of the Judge of the Admiraltij. Beside for 5 ijeares interest at 6 percento	15609	17	11
And for charges in prosecution . . .	600		
The totall of their claime is	68243	12	11

The particulars of the demands of the East India Comp. for dammages done them by the Netherlands East India and Guinea Comp.

A⁰. 1656: for dammages susteined upon the Ship Endimion	10000		
A⁰. 1658: upon the Ship Maij flower	11774	16	10
upon the Ship Marij gold	13039	10	
A⁰. 1659: upon the Constantinople Marchant	35524	13	6
A⁰. 1659: upon the Ship Samaritan .	12135	4	
A⁰. 1659: upon the Ship Anne . .	11676	1	8
A⁰. 1659: upon the Maij flower . .	13708	13	4

		£	sh.	d.
A^{0}. 1659:	upon the Marchants delight	13587		
	upon the English house and goods at Cape-Coast in Guinea by the Netherlands West India Companij . .	2500		
	For plunder done bij the Netherlands East India Companij upon the English factorij at Gambee . . .	87134	13	1
		211080	12	5

All wch dammages aforesaid are ascertained by the Judge of the Admiraltij and others his Matie was plaised to refere the examination of the depositions thereof made in his Maties High Court of Admiraltij.

Upon the ships Dragon and Advice of wch due proofe was made to the satisfaction of the said Judge of the Admiraltij and others his Maties referres, that all damages that might befall the said ships and their carga were occasioned bij the unjust surprizalls and detention of them bij the Hollanders and that therefore theij ought to make restitution of the same, but because the quantum of that dammage could onleij bee conjectured at that time and maij none bee demonstrated by the factorie of other sufficient evidence, wee adverre it to bee.

	£	sh.	d.
For demorage paijd to the Owners of the Ship Dragon, occassioned bij the Hollanders detention of her at Batavia	2555		
For the carga of the Dragon	25516	9	6
For demorage paijd the Owners of the ship Advice . .	960		
For damage susteined bij goods, throwne over board in her passage homeward, bij reason of the insufcieneij of the ship contracted bij the Hollanders detention of her .	9115	9	8
	38146	19	2
	211080	12	5
The totall of the Damage is	249227	11	7

None of these losses were known at the time of the release and discharge made bij Richard Cromwel, January 165$^{8}_{9}$, the injuries having been done in the ijears above said in the East Indijes, from whence the notice could not come hither timelij enough at that Treaty.

Sr Richard Ford of London kn^{t}, Thomas Lucas of Yarmouth, Marchant, and others their Partners doe demand satisfaction of the Hollanders for the ship Dragon of the burden of three hundert tonnes which was lost in her homeward voijage from East India, bij reason of the long unjust retardment of her in India bij the Netherlands East India Companij, as appeares by the legall proofes thereof made bij the English East India Companij, owners of her lading.

	£
The particulars where of are: For the value of the ship, her tackle, apparell and ammunition as shee was worth at the time when the Hollanders first tooke her	3500
For freight which theij should have received from the Company, if shee hath come home vitz	
For 250 tonnes of pepper at 18 £ per tonn	4500
For 32$^{1}/_{2}$ tonnes of ginger at 18 £ per tonn	585
In all	8585

For losse and dammage was susteijned bij the owners for the shipp and freight, that mentioned above for the same ship (vidz the Dragon) was onlij for the cargason or the goods.

An account of losses and damages susteined from the Dutch in the ijeare 1654 in the Constant Marij, surprized and taken by St Cecilia, Hance Alberts Commander in the service of the States Generall, the English owners of the said ship Marij being Thomas Fowke, Richard Glover and Francis Bellowes of London, Marchants.

	£
Damages sworne in the Admiraltij bij severall wittnesses amounts to, as bij a raport of the judge of the Admiralty .	6000
Suite in law in Holland	12
Interests of 6000 £ from 8th May 1654 till 8th May 1661 in seven years amounting to.	2520
Interest of 6000 £ from 8th May 1661—8 October 1661 .	30
	8562

An account of the losses and damages susteijned from the Dutch in the ship Brotherhood of London taken by Capt. Cox and Jappoun in Feb. 1655 upon the Coast of Guinea, belonging to Pieter Burtholm and Abraham Cauliers and Companij of London Marchants.

	£
The said ship with 94 negros, gould and eliphants teeth beeing worth as appeares bij testimonij in the Admiraltij	3500
The seamens adventures, cloths, and seainstruments, estimated to bee worth as proved bij testimonij	500
Expended in three ijears suite both in Holland and here in the Admiraltij	280
Interest of the principall of 4000 £ since Februarij 1655 to Februarij 1661.	1440
In all	5720

An account of losses and damages susteined from the Dutch in the ship Packet Frigatt (Eduard Harrison Master) taken bij Capt. Albert Cock in Maij 1654 at the Streights mouth belonging to John Roij, Wm Cockcroft, Joseph Hamond, and James Drawater of London, Merchants.

	£
Damages sworne in the Admiraltij	1600
Interest of it for seven ijears from the — of maij 1654 to the — of maij 1661	672
For charges in Holland and other waijes	40
In all	2312

Bij the ship Anna and Margareth on her course for Leghorne laden with commoditijes belonging to Englisch Merchants in the yeare 1658 in time of full peace assaulted and taken bij the Gelderland, a ship belonging to Holland.

	£
For the ship	3000
For 2000 duckets at 5 pd pro duckett	5000
For freight of the ship in 12 moneths at 200 £ pro moneth	2400
Interest for 10400 £ ijeares 2$^{1}/_{4}$ at 6 p. Cento	1414
Other damages susteijned from want of their stock . . .	1186
Their claime is in all	13000

The losse was refered to the Judge of the Admiraltij who made his report ther upon.

Captaine Allen whose papers are in the hands of Sr George Downing.

Capn Scragen and the Ship Experience with several others who have heretofore complained, and are now at sea, their papers also being in Sr George Downings hands, or their Sollicitors here.

Captaine Adriaen van Diemenswart, Commander in the friggat the S. Michael and Capn Daniel Crimson Comander in the Nostra Signora, these ships were both taken at Brest ao 1660, bij three Dutchmen of warr, to their loss and damage of ten thousend pounds or there about.

William Arnoldi in the Ship Falcon where of Kemericke Hughes was master, and the said Allen mastes mate, having shipped seven chests of sugar, and 6 schetts of white sugar and comming from Brasil at Lisbon and thence intending for London in Maij 1660 was seised bij two Dutchmen of warr belonging to Middlebourg, and the ship and goods carried to Helvetsluijs in Holland and the goods thence transported to Middlebourg, to the losse of the said Allen in goods and damages 350 £. [1]).

---

[1]) Deze catalogus is gedrukt naar de copie in het Verbaal der extraordinaris ambassade 1660—1662, op 2 December 1661, en naar de copie in de portefeuille Brieven aan de Witt, Engeland, 1661, R. A.

BIJLAGE XI.

Stukken, betrekking hebbende op de Educatie van den Prins van Oranje, uit de jaren 1662—1663.

a. Willem III, Prins van Oranje, aan Karel II 3 October 1662 [1]).

Sire, Je croirois manquer au respect que je dois a Vostre Majesté, si je ne me donnois l'honneur de l'asseurer de temps en temps de mes tres humbles services. J'espere qu'elle ne le trouvera pas mauvais, et qu'elle aura la bonté d'escouter ce que Mon Sr Downing luy dira sur mon sujet, l'ayant prié d'informer Vostre Majesté tres particulierement en quel estat sont mes affaires et de quelle maniere l'on use envers moy icy. Je supplie aussi tres humblement Vostre Majesté de me continuer l'honneur de son amitié et d'avoir la bonté dans cette conjoncture de m'assister et honorer de ses conseils auquels je defererai tousjours avec le mesme respect que je suis, etc.

b. Karel II aan de Prinses-Douairière 28 Februari 1662 O. S. [2]).

Ma Cousine, Les affaires du Prince d'Orange mon Neveu estant venues a l'extremité que vous m'avez fait representer par le Sr Milet, de mesme qu'il vous est impossible (a ce que vous dites) de refuser ce qui s'offre pour son advantage, je ne puis m'empescher d'applaudir a vos bons desseins et d'approuver entierement vostre conduitte en ce rencontre apres m'avoir fait cognoistre que c'est maintenant la seule voye de le remettre et maintenir en l'estat ou Nous le desirons; l'affaire m'a paru d'une telle consequence que j'ay bien voulu la faire examiner tres serieusement a plusieurs fois par le conseil que j'ay destiné aux affaires de mon Neveu et pour mieux marquer combien elle me touche j'ay trouvé a propros de luy envoyer un gentilhomme exprés tant en consideration de sa personne que pour oüyr ses sentiments sur ce subject, et de plus pour luy declarer les miens a vostre esgard, lesquels ne tendent qu'a luy faire suivre les vostres exactement et a ce qu' il vous considere comme la personne du monde la plus affectionnée a son bien et la plus capable de le procurer. Surquoy faisant fonds tres asseuré Je prie Dieu, Ma Cousine, qu'il veille seconder Nos bonnes intentions et qu'il vous conserve et tienne en sa saincte garde.

c. Id. zelfde datum [3]).

Ma Cousine, J'adjousteray a ce que dessus que Je ne doute point non plus que vous que Mrs de Hollande ne feront aucune difficulté de prendre en main les affaires du Prince d'Orange mon neveu; mais en cas que cela

---

[1]) Lambeth Palace, Bundle 645, fol. 86.

[2]) Naar de minuut op het R. O. onder de stukken van Febr. 1664, Holland-Correspondence, Bundle 226; de datum is op die minuut ce — Febr. 1663; eene copie in Foreign Entry-Books, no 9, fol. 29, heeft den datum 28 Febr. $166^{2}/_{3}$; woordelijk dezelfde brief werd gezonden aan de Keurvorstin van Brandenburg, zooals t. a. p. blijkt uit eene copie daarvan.

[3]) Als in de vorige noot.

arrivast et qu'ils en fissent refus je vous asseure que Je ne manqueray a vous donner toute l'assistance possible et a vous tesmoigner en tel rencontre efficacement et par effect combien me sont chers les interests du pupil et avec quelle vigueur je suis resolu de les embrasser partout ou vous me ferez cognoistre qu'il en sera besoing.

d. Karel II aan den Prins van Oranje, zelfde datum [1]).

His Maties Letter to the Prince of Orange, by Sr N. Armorer.

Nephew, The Pr. Dowager your Grandmother hath sent hither an expresse to mee desiring I would concurre in the opinion of having your person and affaires put into the care of the States of Hollande to wch I have (as farre as depends on mee) consented, assuring my selfe that your Grandmother cannot but know what is best for you and alwayes persue the same for her love and affection to you, and I presume likewise your owne inclinations concurre therein because I have nothing from you or any body, relating to you, contradicting this opinion, wherefore at the same time the gentleman returnes that made the ouverture of it to mee, I thought fit to sende Nich. Armorer over to you to acquaint you wth my minde herein wch is to concurre in what the Pr. Dowager proposes for your good as being the best judge of it, and to assure you withall that I shall bee ever very carefull of all your concernments and continue to love you as I have ever professed and as I am assure you will ever give mee cause to doe.

e. Prinses-Douairière aan Karel II 27 Maart 1663 [2]).

Sire, Je n'ay point de paroles assez signifiantes pour exprimer a vostre Majesté mon extreme recognoissance de la grande confiance dont elle m'a gratifié au suject de ce que je luy ay faict representer par le Sieur Milet, touchant les affaires du Prince Pupille. Je suis tres asseurée que vostre Majesté verra en cette occasion et en toute autre que je n'ay point d' autres visées que l'avancement de son bien et sa prospérité, ni de plus forte passion que de le voir dans l'estat et dans les emplois que nous luy souhaitons, a quoy les plus affectionnéz amis de la Maison ont jugé que nous ne pouvions parvenir, qu'en offrans de commettre son edu cation a cette Province de Hollande, comme j'ay faict. Je ne scay pas quelle en sera l'issue, se rencontrant encore beaucoup de repugnance a l'accepter; mais j'espere qu'a la prochaine assemblée qui sera au mois d'Avril, on en verra la finale resolution, selon laquelle on pourra prendre ses mesures, comme le Sieur de Brandt pourra plus particulierement informer vostre Majesté que je supplie tres humblement de luy donner entiere creance et particulierement aux tesmoignages qu'il luy rendra des infinies obligations que le Prince Pupille a à vostre Majesté de tant d'honneur qu'elle luy faict, et de la grande affection qu'elle monstre pour sa personne, et pour ses interests, dont je ne scaurois assez suffisament remercier vostre Majesté non plus que des bons sentiments qu'elle daigne avoir a mon esgard, desquels je mettray tousjours peine de me rendre digne et de meriter de plus en plus par mes actions l'approbation de vostre Majesté et l'honneur que j'ay d'estre avec toute sorte de respect, etc.

---

1) Naar de minuut onder de stukken van December 1664, Bundle 232 der Holland-Correspondence, R. O.; zonder datum, maar zooals uit de bovenstaande brieven blijkt van 28 Febr. 1662 O. S.

2) Holland-Correspondence, Bundle 224, R. O.

BIJLAGE XII.

Uittreksels uit de correspondentie van Sir George Downing. uit de jaren 1663—1665.

a. Downing aan Bennet 4 September 1663 O. S. [1]).

I finde they much aprehend the growing greatness of France, and that they may have need of his Majts friendship upon that accompt, France being now very neer them as well above in the country, by what they have now gotten in Lorraine, as upon the Sea Coast.

b. Id. 11 September 1663 O. S. [2]).

I finde the greater the King of France growes the more jealous they grow here on his becomeing his Neighbour, and so farre as I can yet see the most seeing of them begin to thinck his Majts friendship more necessarie then a yeare or two agoe.

c. Downing aan Clarendon 11 September 1663 O. S. [3]).

As ferr as yet I can iudge I find De Wit much better tempered then when I was heer last, and I shall endeavour to improove it; they really begin to grow affrayd of the King of fraunce his approaching too neer them.

d. Id. 16 October 1663 O. S. [4]).

Yesterday De Wit gave me a very long visite and I confesse I was never better satisfied wth a visite. I found him much nettled about their present differences wth Zeland, so as that he could not abstayne againe and againe to fall upon the discourse of them; I assured him that his Majty wished all good understanding among the Provinces, but that if it should fall out otherwise, that his Majty would not in the least interpose or intermeddle therein, and that he would hould all fayre correspondance wth him and his friends wch answers he gave me a long account of passages between him and D'Estrade and how infinitely D'Estrade had and did still court him wth expressions sayd he below a King, but sayd he I told D'Estrade that I understood the meaning of all this well, and that so long as fraunce should continue at a distance that he looked on their freindship as most necessary and profitable, but on the other side that if fraunce would entreprendre to become their neighbour that all this freindship must cease, and turne into direct enmity and sayd that he instanced to him that when fraunce and they had made a treaty

---

1) Holland-Correspondence, Bundle 224, R. O.

2) Als in de vorige noot.

3) Clarendon Papers, Vol. 106, fol. 184, B. L.

4) Als in de vorige noot, fol. 215.

to divide flanders that yet to hinder the effect therof, they (as he well knew) were the losse of all that great french army that came to the putting the same in exequution, and that the grand reson of their making their peace in 1648 was to avoyd fraunce its becoming their neighbour, moreover he sayd that he saw well that fraunce did now strive to please them in all little things purposely to lulliby them into a dreame and security.

I am glad his Maj^{ty} hath ordred Sec^{y} Morice to write to my Ld Hollis to do w$_{t}$ good offices he can for the Piedmonteezes, and I told De Witt that it was done; he replyed that he was very glad for the kings sake that he had done it, for that (sayd he) thow I do not expect that the King of fraunce will do more or lesse for it, yet it takes off (sayd he) much scandall from his Maj^{ty} wch men have been and are apt to cast upon him; these were his very words as neer as french can be putt into English.

e. Downing aan Bennet 16 October 1663 O. S. [1]).

The buisiness of the ships Bona Esperanza and Henry Bon Adventure was to this day prosecuted by me in his Maties name on behalf of the Proprietors in generall only so that there was no need of any such order as is made [2]); there would have been time enough when the beare was killed to have talked of the dividing of her skin, but as this buisiness was not worth two pence when I tooke it in hand, so I assure you, should it by any meanes come to bee knowne here that there is any such contest or debate or doubt, who are the Proprietors it would not bee worth two pence againe; the great objection wch they have alwayes made is, that they have once payd already, and they would then say we will pay no more, till we are sure of paying to a right hand, and the buisiness is in it selfe so intricate and difficult to be brought to any thingh, that there needed not such a new rubb.

f. Downing aan Clarendon 23 October 1663 O. S. [3]).

De Wit would have come to me againe this day, but I prevented him and but newly came from him, having beene wth him above these two houres; he sayd the reson why he would come to me was because he would wth the solemnity of a visit have sayd to me w$_{t}$ he intended wch was he sayd that for his and his friends parts that they were fully satisfyed that it was much better to them that the government shold be in his Maj^{tyes} hends then in any other w$_{t}$ soever, and therfore that he did in his owne and his friends name and thow not by a perticular order of the Estates, yet that I might be assured that they would make it good, that if his Maj^{ty} stood in need of men ships or whatelse they had, that really and bona fide they would furnish him therwth and desired me to let his Maj^{ty} know as much. I thanked him for his kind proffer, told him I hoped his Maj^{ty} would not stand in need therof, but however that I was assured that he would take this frank proffer very kindly and that I shold acquaint him therewth wch I humbly pray y^{r} L^{sp} to do. I have known him in all times and changes, yet I assure you he never

---

1) Holland-Correspondence Bundle 225, R. O.
2) Welke order dit is, is mij niet bekend.
3) Clarendon Papers, Volume 107, fol. 6, B. L.

sayd so much to me at any time as now and wth the present constitution of affayres and the frequent conferences I have had wth him since my last coming and w^{t} hath passed therein I thinke I can say I find in him a very great change wch I shall still indeavour to promote.

g. Instruction to, etc. [1]).

You are to use the utmost endeavours that the persons interessed in the 2 shipps the Bona Esperanza and Henry Bon Adventure have right done them, and to make use of our name as you shall judge convenient. And whereas Wee are informed that some doubt hath been made concerning the words (litem inceptam in the Treaty lately concluded between Our Commissioners and the Ambassadors of the States Generall) Wee have thought fitt hereby to lett you know, that by the s^{d} words, wee did and doe understand the lis incepta between you and the Dep^{tyes} of the s^{d} States at the Hague and no other, nor shall you admitt of any other sence or construction to be putt upon the said words.

h. Downing aan Bennet 30 October 1663 O. S. [2]).

The message delivered by secretary Morice to Cuneus in the tearmes in wch it was delivered letts men here begin a little to see, that his Maj^{ty} will be taken notice of, owned and considered as he ought to be and I am sure of it his Maj^{ty} may be regarded here if he please and upon it depends all his subjects welfare and protection and what was further said to him by my Lord Chanc^{r} was very necessary and is much taken notice of also.

i. Downing aan Clarendon 6 November 1663 O. S. [3]).

This day I sent to De Wit desiring to have gone to him, but he would not permitt me but came himselfe to me, and hath been wth me these two houres. I acquainted him wth his Maj^{tyes} good resentment of the kind proffer he had made and in the best termes; he replyed that thow he was glad his Maj^{ty} had no need yet that if ever he shold that he might build upon it that he and his freinds would really and effectually make good w^{t} he had proffered whether as to ships men mony or w$_{t}$ ever else his Maj^{tyes} affayres shold require and desired that his Maj^{ty} might be acquainted herewith, wch I promised he shold and do accordingly humbly pray y^{r} L^{sp} to doit, and thow God forbid the occasion yet if it shold come I am very confident he would do as he sayth. I have in meny things given him satisfaction since my last coming and so conduced him and so worne in upon him as to these matters that I am sure there is heerin in him a great change.

---

1) Holland-Correspondence, Bundle 225, R. O. Uit den inhoud volgt voldoende, dat deze instructie gericht is aan Downing, ofschoon dit op de minuut, die hier wordt afgedrukt, niet is aangegeven. Evenmin is het stuk gedateerd, maar de inhoud wijst als datum duidelijk aan October of November 1663. Als archiefaanwijzing staat achter op het stuk: found under 1663.
2) Holland-Correspondence, Bundle 225, R. O.
3) Clarendon Papers, Vol. 107, fol. 9, B. L.

j. 13 November 1663. O. S. [1]).

Yesterday the Dowager hath signed a commission for one Sandouville a french man who was lately gov^{r} to the Elector Palatine his sonne to be peculiarly about the person of the Prince of Orange; w^{n} the commission was drawn shee sent it to Monsieur Zulistein to view who found it absolutely as large and in some things larger then his owne and so made his remarks upon it and returned it to her, since wch shee told him that shee had altered it to his mind but hath not shewed him how, but told him that her intention only was that he shold be constantly wth the Prince and give orders in the Prince his Chamber in Monsieur Zulisteins absence, so that wher as shee formerly sayd to De Witt it was a great scandall that so many strangers were about the Prince shee hath added one more and in a new kind of charge to be perpetually about his person, but I have not in the least intermeddled or so much as sayd one word pro or con in the businesse, but her meaning his (l. is) to have a little spy about him to watch him and al his gestures words and actions and give her a dayly account therof, for shee doth really beginne to feere the Prince; shee sees him so apprehensive in every thing and considering and dares scarce herself speake any thing to him that shee thinks wil displease him, and so hopes by this person to insinuate her impressions wth out discovering herself, but I am sure the Dowager must thinke the King must think himself concerned that the person of the Prince shold be thus putt into the hands of a frenchman to instill into him french impressions, and this is to be done wth out his Maj^{tys} knowledge and consent [2]). Monsieur Zulistein did desire that one clause viz: that he should have been bound to have given an account to him of al his actions and of w^{t} passeth in the family espetially in Zulisteins absence but this the Dowager would in no wise suffer; shee will have him depend only on herselfe.

k. Downing aan Bennet 20 November 1663 O. S. [3]).

They doe still firmely believe that the orders sent me concerning matters of this nature (n.l. de kwestie's over de „Hoopwell" etc.), are only things gaines of course, but that neither his Matie nor his Councell are in the least sollicitors of the issue of them, and while they believe they may plunder and ruine his Maties subjects and their trade impune to be sure they will continue to doe it, and to demand reparation without letting them see that it will be taken, if it be not given, is but farther to incourage them so to doe; they did apprehend that their ships bound for the East Indies wch were lately held in the Downes so long by contrary winds would have been stopped, but finding nothinge thereof that they have nothinge but wordes to feare, and that kinde of gunshott will not make them bleed in purse any more than body.

l. Downing aan Clarendon 27 November 1663 O. S. [4]).

I have this afternoon at large discoursed wth De Witt to try whether I could have any encouragement for the apprehending of Dr Richardson

[1]) Als in de vorige noot, fol. 18.
[2]) Toch was de commissie ook op naam van Karel II en den Keurvorst, wat Downing 4 Dec. 1663 O. S. aan Clarendon schreef. B. L.
[3]) Holland-Correspondence, Bundle 225, R. O.
[4]) Clarendon Papers, Volume 107, fol. 25, B. L.

not naming any person but propounding it in the gen. as to take one that had been a principall promotor of the late plott and shold be proclaymed rebell or fugitive and should be fled into this Countrey; he replyed to (l. that ?) absoluty by no meanes any thing of that nature could be graunted, he added that never was such a thing done before as the delivery the other three to me, nor that an order would have been granted but that they thought nothing would have followed therupon, but yet that that was a crime by it selfe sans pareille but that by no means for any other crime or pretence w^{t} soever any person would be delivered in this Countrey and therfore that upon no terms I shold think of any such thing; this is his answer and against his judgment to putt in any memoriall of that nature were a great vanity and to lay his Maj^{tyes} reputation low, but as to the having him banisht as I wrote in my last I can do and will if I have his Maj^{tyes} letter to the Estates Gen. and another to the Estates of Holland or only one to the Estats Gen. to that effect.

m. Downing aan Bennet 25 December 1663 O. S. [1]).

You knowe that the trade of Norway and the Baltique Sea doe employ multitudes of shipping, the comodityes thereof being of a grosse bulke, and by falling into that trade this country came to have such multitude of ships and they are more jealous of it then of any other upon that accompt. And as wood decreaseth every day in England, more must come in yearely from Norway and consequently more shipping employed. — And I pray you, consider how it stands with England at present: the Act of Navigation hath quite beaten out the Dutch from the trade of supplying England with the commodities of these parts, and this is a greate good, for that it weakens them in their number of shipping and seamen wch were formidable to us, and this was in the first place to be done. But yet this hath not put the Navigation into the hands of the English — and for our English ships, they are rather tubs then ships, made to looke like a man of warre, and yett not of strength to defend themselves against a single chaloupe, and yet by reason of their shortness and of their fore castles and steerages they are so little in hold and and so bigg above water, that there is noe good to be done with them in this trade. And hence it comes to passe that all this Navigation is fallen into the hands of the Danes and the Swedes. Be pleased to examine the Eastland and Norway Merchants, and you will find that 6 if not 10 Swedes and Danes ships come into the River of Thames with the commodityes of those parts for one English, wch is a great shame.

Volgt de opnoeming van eenige voordeelen van dien handel en dan dit: I beg your pardon for this long story. I find that a gardner doth not more contribute to the growing of his herbs and trees, then doth the Government of any country to the groweth of its trade. Holland was Holland from the beginning of the world, but never a place of trade till within these 50 or 60 yeares that the Government did espouse that intrest. And I doe evidently see in all my experience here, that it is not the people putts on the Governours but the Governours by prudent orders and contrivances putt on the people to all manner of trade; neither am I at all of opinion, that a Commonwealth Governm^{t} is fitter

[1]) Holland-Correspondence, Bundle 225, R. O.

for trade then a Monarchy. But be the Governm[t] what it will, trade may be had, if they give themselves to encourage it; but it is not to be had, nor by one good Act, but to be pursued from step to step.

n. Id. 12 Februari 1663 O. S. [1]).

I had forgott to insert before [2]) that in discourse wth Hannibal Sested about the branding of ships he also confessed me that the Hollanders by reason of this priviledge doe not pay halfe, nay not a quarter so much as the English for said he when any ship is branded they alwayes make friends wth the mesurer that brandes them, and so they are sure to gett them branded under their true bulck; 2[ly] one 5th parte of what they are branded att is allowed them for waste room, balast etc. 3[dly] they are allowed in Norway to load one other 5th parte wth tallow, hides, butter, fish, and other commodities of that country and to pay no more for the same then for timber vizt a rixdollar the last w[ch] (said he) is a vast advantage and many times instead of a 5th they load halfe wth such commodities and still at the same rate, so that by this you may see that it is not without reason that I have so much and so oft pressed this buisinesse, and lett me say that I doe not know any thing wherein his Ma[tie] can so much advantage the shipping and navigation of England nor whereby he can silently and without charge or complainte give so deadly and irrevocable a blow to the navigation of Holland.

o. Id. 8 April 1664 O. S. [3]).

Mons[r] De Witt has been att my house almost all this afternoone. — Then we fell upon the buisiness of the allarm from England, I told him that he might assure himselfe that his Ma[ties] intentions were most heartyly bent to continue in good correspondance with this State, but withall he could not but see w[ch] way the inclination of the Parl. and people of England was bent, that his Ma[tie] would but take care that right be done to his subjects, and that he on his parte seing that reasonable were done here to them I durst assure him that they could not be so confident of any friendship in the world as of his and did earnestly desire him that we might at last make an end of those matters now in dispute to w[ch] he answered that he would really doe his utmost and that if that expedient w[ch] I sent you last weeke from him should not be liked that we should together trye what farther was to be done, and if this spiritt that appeares in the Parl. doe a little goe on I make no doubt to make a very happy issue, and sett things upon a good foote, but without a little of that I am certaine I shall never doe nothing, though De Witt would, it would not be in his power; then we fell upon the buisiness of moveing a reglement for the future in the East Indies and upon the Coast of Africa, and said he you and I have adjusted great matters while (l. why?) should we not be able to effect this and it would be a greater thing said he then the Treaty made by our Amb[rs] att London and that he was

---

[1]) Holland-Correspondence, Bundle 226, R. O.
[2]) De passage, waarop Downing hier doelt, is gedrukt bij Lister III 276 uit den geheel gelijkluidenden brief aan Clarendon.
[3]) Holland-Correspondence, Bundle 227, R. O.

convinced, that it was impossible to live long in peace together without something of this nature; so in fine after longe discourse upon this subject we agreed that he would cause the Advocate of the East Indy Company and one of the principall off the West Indy Company to be here the weeke after the next and that we should labour de die in diem about this matter to bring it to a head in private and then have it proposed and passed in publick; I must say I was never more satisfied wth Mons[r] de Witt nor never had more hearty expressions from him both as to his Ma[tie] and a good correspondance nor of more kindness as to my person and that he hoped that we should bring thinges to such good settlements that the children after us should bless God for us.

p. Id. 13 Mei 1664 O. S. [1]).

The East Indie actions are this weeke fallen to 438 and will fall still to a witness if they see his Ma[tie] in earnest, w[ch] as yett they doe not beleive, but that it is only the heat of the Parliament and people and upon that very account some of the principall governors of Holland have not stuck to say within these 24 hours that their equipping their fleete is a service for his Ma[tie] whereby to fortifie him and his good intentions ag[t] his Parliament and people by letting them thereby see, what they must expect in case they come to a warre wth this country.

q. Id. 20 Mei 1664 O. S. [2]).

I have yours by the last. I beleive if I were where you are I shold be of that mind; on the other hand I am confident if you were where I am and it were left to you as to me as to the time of my going hence you would do as I do. Its certayn had I bin hence this last forthnight, all heer had bin in a flame and De Witt had infallibly ingaged all or most of the Provinces in resolutions wth him not convenient, but by my private and publique discourses and letters I had calmed matters and disabused them w[ch] otherwise would certainly have been led away but (lees: by?) the confident falsityes spread abroad heere; on the other hand if now I loose my opportunity and lett matters coole too farre, all is to beginne again. I take his Ma[ties] meaning to be that he would rather justum bellum quam iniquam pacem, but on the other hend that an aggreement upon fayre and resonable terms if it can be had is best for his subjects, and most suitable to his present affayres and condition and upon this foundation I see, if it be a wrong one I must goe and act ammisse but not when I thinke I go right and hope I take the right way and when I see how farre I can bring things heere then I will steppe over and its fitt I have a yaught for it; it is wth mauvayse grace for me to go over in the packett boate, though else I like that way as well as any.

---

[1]) Als in de vorige noot, Bundle 228, R. O.; de passage uit dezen brief volgt onmiddellijk op de bij Lister III 322 vlg. gedrukte.
[2]) Als in de vorige noot.

r. Id. 22 Juli 1664 O. S. [1]).

I answered — that was done was done by the English African Company only and not by his Ma^{ty} who though he might lend them a ship or two yet heve no hend in the employing or directing of them, that its no wonder if desperation hath inforced the English to attempt something for themselves seeing the West India Comp. hath ever since his Ma^{tyes} return playd the very devills having taken about 20 English ships, hindred others of their trade, and at last to compleat all putt out a decleration clayming to themselves the whole coast, and no remedy to be had here by fair meanes; that as to 800 souldiers being upon the fleet now going out that I believed their information to be wrong, and as to the number of the ships that it was much too little for their trade in regard of the contract now made with the Spaniards to supply them with such a number of negroes, but that as to the signing papers and falling to the immediate consideration of that businesse he must excuse me. It shold heve its turne but no more and not leape over other matters of auncienter date, that if this would ot satisfy them but that without expecting and giving a due time to the examination of the matter according to the 14 article of the treaty wth his Ma^{ty}, wch allows twelve moneths after complaint for things done in Africa, they shall engage and goe about to fall upon his Maties forces that they may assure themselves that in this case his Ma^{ty} will hold himself obliged in like manner to assist them, that he cant forget that when I heve made the most notorious complaints against the E and W-i. Companyes of this country, and the fact acknowledged yet that if either of those Comp^{ies} would but say we expect such a person or paper from the Indyes or Africa (though to no purpose when come) yet that would alwayes make me stay its coming, and that if we should attempt any thing for the righting ourselves in the mean time, that it was a breach of the treaty.

Id. 4 Aug. 1664 O. S. [2]).

— I asked him what he would have me signe, and that I would presently call for a pen and inke and see what it was he would be att, and would wage with him what he pleased, that himselfe he could not tell what to write, for there was no warre, and so to write something importing a cessation of armes and acts of hostility were not propper, nor would it doe the buisiness for the despute whether we might trade in such a place or such a place, wth such a people or such a people, and so the same disorders would still continue notwithstanding the signing any such act, and so it would be to no purpose, but that that alone that could doe the buisiness must be a Treaty of Reglement of that trade, and att last he protested himselfe convinced, and so I beat him off all his vehemency of signing such an act.

s. Id. 2 September 1664 O. S. [3]).

Min heer Isebrands a leading and very knowing man among them said openly att the conference that he saw plainly by my Memoriall that the true and undoubted meaning and intention was that that matter should be decided here att the Hague, and that he was satisfied (sic!) that the king was not well dealt withall by them.

[1]) Als in de vorige noot. De brief is ongedateerd — er staat opgeschreven: received July 26; without date — maar uit den geheel gelijkluidenden brief aan Clarendon, B. L., blijkt, dat hij van 22 Juli is.
[2]) Als in de vorige noot, Bundle 229, R. O.
[3]) Als in de vorige noot.

Id. 9 Sept. 1664 O. S. [1]).

Severall of the Provinces now say every day more and more that they see plainly by my memoriall that the King is not well dealt withall in that buisiness by them, and that they wish it were some way made an end of in some kind of private way so as they might but save their honour and they are angry that Holland hath so farre engaged them therein it being so ill grounded, and that plainly they will not be engaged in a warre upon that account.

t. Id. 9 Sept. 1664 O. S. [2]).

It hath bin this week and the end of the last confidently averred at Amsterdam that orders shold have bin given a month agoe privatly to De Ruither to goe directly wth his fleet or about 6 sayle of them for Guinee, and great wages offred among knowing persons about it, but now it dyes and to be sure no such order hath bin given by the State under any considerations about any such, and asking among other things yesterday of De Wit whether he was to goe when clean, he sayd to Algiers and Tunis to redeem their slaves; yet its good to take notice and make use of such a rescuit(?) and that Sr John Lawson have orders upon the place if any emergenes of such a nature and not to be then to expect them from England and that both he and all his Maties consuls on those coasts do watch de Ruither as he hath hit eye upon Lawson. I remember when Trumpe fell upon Blake in the Downs that was not done by any order of the State yet underhand there was and the feut followed, and I know De Witt very well and his way of action and that upon an exigent he will pass ordinary rules, and let this caution serve and not too much rely upon their ordinary way of proceeding and their having alwayes time enough. But pray could not Sr John Lawson have order to meet Prince Rupert at Cape Verde or elsewhere and goe as hort(?) example sure and sure put to that busines and this order kept secret; consider seriously of it.

Id. 16 Sept. 1664 O. S. [3]).

They speak so much that De Ruither shal go to Guinea that is must be considered as seriously by his Ma^{ty} and that wch makes it make greater impressions in me is, because as yet here appeares only ten of the States ships making ready besid (sic!) those of the Comp. and they know what his Ma^{ty} prepares and hath there already; so either they intend some more ships hence or that this fleet shall stopp at Cadix or somewhere else, joyne wth de Ruither and if such a resolution be in their minds, it will be too late te counterballance it when ye shall come to know it, Lawson being at a distance; so suitable orders and resolutions must be taken and dispatched in time.

Id. 23 Sept. 1664 O. S. [4]).

I then brought on a discourse about de Ruither, and upon that he fell into great passion ag^{t} the King of Spaine for haveing denied him prattick and that he had lett Richard the Spanish secretary know that

[1]) Als in de vorige noot.
[2]) Als in de vorige noot.
[3]) Als in de vorige noot.
[4]) Als in de vorige noot.

the Portuguezes had invited them to come to Lisbone and that unless they might have liberty in Spaine, that they were resolved so to doe att wch he said that the said Richard shewd himself exceedingly affrighted and said that he would that night dispatch a carrier about it, and so De Witt said that he did not doubt but that he should now have pratticque, but however that he had written to De Ruither if it should be still denied him to goe to Lisbone; I asked where he thought de Ruither was, he said that he beleived that he was gone farther up into the streight from Malaga, and that he would goe againe before Algiers.

I know as yet no order is given by the States Generall to de Ruither to go to Guinee but yet knowing they of Holland have tricks wherby to do things when they heve to have them done, or if no order to day it may be to morrow, and considering the importance of the case, if such a thing shold be done, and I am sure if I were in their case I would do it, and therfor doupt not but that as I wrote in myne this day fornight order will be taken that at least Sr John Lawson do wait De Ruither, but I love sure work,' and think it were good to do more and if ye bang them, then they will be very tame; if by any meanes they shold gett the better they would be hygh above the skyes.

u. Id. 16 Sept. 1664 O. S. [1]).

They doe endeavour to putt a brave face upon it, but beleive me as I told you when I was att London, monies will faile wch to all people that goe by heare say will seeme strange (this being the country of mony) but yett it will be found true, they haveing not only so incredible a debt upon them, and their people charged to the same height as in the time of the Spanish warre, and that only defraying their ordinary expence, so that a warre wth his Maty must be maintained by extraordinary meanes and borrowing and how possible that will be, will be easy to be judged, by those that know the state of this country; in truth if their trade be stopped (as it will be if a warre wth his Matie) their creditt will not be very great (as was plainly seen in their warre wth Cromwell) nor will their people be able to pay the taxes already upon them, much less new ones.

v. Id. 30 Sept. 1664 O. S. [2])

Yesterday in the afternoon Monsr De Witt gave me a visitt and after a long discourse — he said that if an Act were agreed upon whereby his Matie should be obliged to restore Capo Verd and Tacorary in case they should appeare to have bin taken by his subjects yett so as that if there should appeare any circumstance not yett knowne that might warrant the doeing thereof to be void, that then he would endeavour that they of Holland should rest satisfied therewith and not send their fleet.

Dan over het voorstel op schrift:

Heerin inclosed a copy thereof and I am glad with all my heart, I took this course, for though I did not like what he sayd to me, yet now as he hath putt it in writing it is farr worse, for then he sayd that they would

[1]) Als in de vorige noot.
[2]) Als in de vorige noot.

be satisfied if they had an act for the restoreing of the places only, now in this writing he putts in the ships also wth all their lading; 2dly then he only desired the restitution of the places if upon examination there shold not appeare to be just reson for the taking of them, in this writing he will have the restitution of the places absolutely promised, and if any injury are done the English to be to seek and receive that elsewher of the State but the places absolutely to be restored and this must be agreed before examination of any thing immediately and as forced thereunto by their fleet, and to what then hath served the expence his Maty hath putt himselfe and the Royall Compy unto, this might have bin done at first and wth a better grace and al that mony saved, pray let me have orders by the next what to say to him and what is his Maties derniere resolution in this matter.

w. Id. 7 Oct. 1664 O. S. [1]).

Over de deductie der St. Gen. van 9 October:

Wheras they would therein make it to be untrue that his Matie had said that no satisfaction had bin yett given as to any of the complaintes, that had bin made here by me by his Mats order, I have told De Witt in discourse about this matter that his Mats meaning was not in relation to matters of meum or tuum wch had passed in the Courts of justice much less as to matters of common courtoisie and civility, that had passed between his Matie and the Est. Gen. themselves reciprocally as was the buisiness of the libell posted up agt the Duke of Yorke, of the ship Handmaid rescued by some of their men of warre out of the hands of the Turkes, nor could that be his meaning for that he very well knew those matters, but that his meaning was of the piracies and violencies committed by the East and West Indie Compies and other people of this country upon the E. I. and Royall Compie and other his subjects, and as to these matters it was not only true when his Matie said it but is yett true, that satisfaction hath not to this day bin made in any one such case since his Mats returne to his kingdomes, and that I could make this good by the particulars, withall I told him that evenas to those cases determined in their courts of justice that they would not finde much cause to brag of them when rightly considered but whether reason or not reason that is not the buisiness, but as it was in the list damages heap up what ever they could rake together, so in this, and they intend also to print it, and give it to all publick Ministers, whereby to imbue the people and other courts, and so it will be requisite that a deliberate and full answer be by his Matie given thereunto, and that it be not done on a suddaine, they have you may see taken a sufficient time togive this, and the sooner his Matie shall reply thereunto, so much the sooner he shall have a rejoinder to it, for he must never thinke to convince them by writeing or yett to carry them out.

x. Id. 4 Nov. 1664 O. S. [2]).

I have perused his Maties answere given to the french Ambr, wch is very well but I marke in the last leafe, that it is made an exception to their list of damages that the particulars therein mentioned were most of them in the time of the late usurpation or att least before the time of

[1]) Als in de vorige noot, Bundle 230, R. O.
[2]) Als in de vorige noot, Bundle 231, R. O.

the conclusion of the late treaty and that they demand payment of the mony and charge they had bin att in prepareing this present fleet, now by the 15th article it is expressly stipulated that matters from 1659 in the East Indies and from 1654 out of the East Indies shall be inserted; those are to be the termini a quibus, and the day of the signing of the said Treaty is the terminus ad quem, and so they can not be blamed for inserting matters durcing the Usurpation nor that what was inserted was what had hapned before the conclusion of the Treaty, and the English list is in like manner composed; moreover I doe not know that they have demanded to be reimbursed the charge of this present fleet, it is true that in their list of dammages they doe insolently and ungroundedly on the behalfe of their East Indie Compy demand satisfaction for the charge of a fleet prepared there (as they say) to hinder te English from takeing possession of Polaroone, but I doe not know that they have ever demanded satisfaction for the charge of their present fleet here. Moreover de Witt this weeke said to me, that he wondred who should so ill informe his Matie for that in his late discourse wth van Goch he should imply as if that Fort att Capo Corco should have bin built by the Dutch West Indie Compy [1]) whereas in truth it was built by the Swedes, and as if the Netherlanders had taken it from the English whereas said he they had it immediately from other hands.

ij. Id. 25 Nov. 1664. O. S. [2]).

As for my staying here lett me not be misunderstood as to my owne particular I very much desire to be gone hence but would doe for the best for the king's service and in order thereunto espetially Obdam's fleete not being gone out I thinke it convenient that I stay yett a while longer upon the ground lately mentioned in one of mine to you, and to make it apeare that the king doth not breake off the negotiations, and that for his part hee desires nothing but peace and thereby the letter to stop their mouth in France, Sweaden, and Denmarke and also to influence the other Provinces, stop lyes and uglye reports whereby they endeavour to engage them whereas on the contrary their fleete not going out van Goch's tarying in England though the king stops their ships, yett great advantage would they make, if I yett stirr and upon the same account it is that I have from time to time and espetially of late pressed them about conferences about the list of damages not as seing any thing that could give me so much as a propable ground to expect any good therefrom, but thereby to lay all the blame upon them that matters are in the posture they are and upon that account I have this day given in the inclosed memoriall and that rather for that the States Generall of severall of the Provinces are assembled and in the meane while the king neglects no opportunity against them. I pray lett me know what the king sayth hereto.

z. Id. 20 Dec. 1664. O. S. [3]).

The Estates Generall have sent to complement the Prince of Orange and the Dowager about the restitution of Orange; those of Holland know not, what to thinke of this buisiness; they looke upon it as a marke of

[1]) Ik vermoed, dat Downing hier bedoelt: „by the English".
[2]) Holland-Correspondence, Bundle 231, R. O
[3]) Als in de vorige noot. Bundle 232, R. O.

more correspondance betweene his Matie and France then they would willingly there should be att this time, and severall of the principall of them doe not stick to say that they beleive the french King hath underhand furnished his Matie wth mony, and the Spaniards are full of surnises thereupon that something must have bin concluded, or at least declared to the prejudice of the Spanish Netherlands.

a1. Id. 23 Dec. 1664. O. S. [1]).

De Witt was present at the reading of it (n.l. Downing's memorie van 20 December O. S.), and when it came to that clause wherein it is said to this effect that whereas they would make the world beleive that the King my master is the agressor, that in truth this State is the agressor, he was out of patience, and would have had the memoriall to have bin sent back to me, but the other provinces were not of his mind, and so it was putt into the hands of commrs according to ordinary forme.

The Princesse Dowager tells me thats he had had notice out of Zeland that de Witt should have writt thither to some that the secrett (as they call it) that is to say, the buisiness of de Ruyter should not be communicated or made knowne to any that had taken oath unto or had any dependance upon the Prince of Orange, among wch number are the Townes of Flissing and Ter Vere, and many in that Province, whereupon de Witt having given her a visitt this day sevennight she fell upon him in downright termes reproaching him very highly and asking him how and upon what account it should come to pass that her family and all that depended upon them should be so branded by him as traitors or persons not to be trusted, whereupon de Witt shewed himself very much surprised, not intending this should have come to her knowledge and minced the matter as well as he could, but the Dowager is very much netled.

b1. Id. 24 Jan. 1664 O. S. [2]).

Without doubt they do provide all they can possible and as if they intended to fight you in the seas but yett as to their resolutions thereupon themselves cannot say certainly for that they are subject to charge pro renata and according to accidents but as to any thing of a fancy, that these can be too hard for you in protacting the businesse, that is ridiculous for first in point of trade, nothing in the world is more cleare and demonstrative then that England can much better and much longer want its trade then Holland, Holland being so infinitely full of people and little land to maintain them, and besides upon the account of Englands situation your shipping can much better yett in and out then these who must pass all along your coasts and secondly in point of mony the king hath all out as greate advantage of them; it is true that here is much mony here but it is all in the hands of particular persons and those most strangers and of whom it is certaine that very many will quitt this country dayly if the warr goe on; they already speake much of it, and as to the publicq Holland hath not a penny before hand, on the contrary is infinitely indepted and which is worse, the excises and taxes on lands and houses

[1]) Als in de vorige noot.
[2]) Als in de vorige noot, Bundle 233, R. O.

soe great that they dare scarce attempt the levying more though it be resolved and so many soldiers layd upon the people to keep them downe, yea their revenue by customs already is fallen to nothing and their other revenues begin schrewdly to shrinke so that I do assure you that every penny for this summers equipage must be taken up at interest which is now doing and enough ado to get it at foure per annum whereas those of Amsterdam said they made no doubt but to helpe the States of Holland to as much mony as they pleased at three and if they gett a blowe or that the warr continue this myne will fayle as it did in Cromwells time and then allis gone whereas you have the plaine certaine way of a lande whereby to be able to beare on the warr. Besides you have infinite advantages upon the account of the forme of the government of this country wch is such a shater'd and devided thing and though the rest of the Provinces give Holland their votes yett nothing is more evident and certaine then that Holland must expect to beare the burden; even Zealand can do very little for that it is very poor and for the other Provinces they niether can nor will and it is the discourse in every mouth among themselves wee cannot hould out England nay the king of England can ruin us without fighting by onely continuing to interupt our trade. And as you see their Councells now go keeping all their Merchants shipping, this doth not tend to an inabling them to hould out long.

I cannot but take notice of your last clause of your letter, which was that there was a great itch of seeking out some Hollanders in England upon the land in case my Lord Morpeth had not beene set at liberty, for my part I thinke that would have beene a very bad revenge and such a one as these people would have desired you should have taken, on the contrary I should advise the giving the Dutch that are in England all assurances, that happen what can happen they shall not be in the least molested neither in their persons nor in estates, that so they may be diverted from any manner of thoughts of drawing them out of the land which beleeve me would be a greater prejudice then it may be readily apprehended, I should thinke rather a proclamation for their encouragement to stay and to encourage others to come thither would be good councell and that this is the proppers't time that could be for the putting forward of the Act of Naturalization of strangers and that whoever would take the oaths of allegiance and supremacy should be from that moment reputed an Englishman, pray what hath Engeland lost by naturalizing the Welch and Scotch, and yet those are both poore Nations, and which have nothing of art or ingenuity in them, this is a theme I could be very large upon but I know you do very well understand it yourselfe.

c[1]. *Id. 14 Feb. 1664 O.S.* [1]).

As for the bill which I heare is brought into the house of commons for raising of Interest from 6 to 8 p. cent, it is a very dishonourable and a very mischievous bill and very much to your disreputation that whereas during the late civill warrs distractions and rebellions, it had beene brought downe first from 10 to 8 and then from 8 to 6 p. cent and so continued that now in time of setlement it should be raised again and you may readily guesse hat speculation and discourses will be raised hereupon, here and in all other foreigne parts to the very

[1] Als in de vorige noot. Deze brief heeft als datum 14 Febr., maar de aanhef bewijst, dat dit verkeerd is: „since mine wch was of the 21 instant". Waarschijnlijk is hij dus van 24 Febr.

greate prejudice of his Maties affaires; 2dly it is very mischievous first to all trade and commerce, for this is a certainemaxime that all trade is govern'd by the rule of interest of mony; he that can borrow at Amsterdam for 3 or 4 p. Cent or if he have mony to let out can get but 3 or 4 p. Cent for it, this man if he g et 6 p. Cent by his trade thinkes he does well, and he that must give 6 p. Cent or can let out his mony at 6 p. Cent will not trade unlesse he can get 8 or 9 p. Cent. I give these for instances for trade being a hazardous and an uncertaine thing, and with much industry and labour, and the gaine by interest certaine and without labour no man will trade unlesse he can get considerably more thereby then by interest, and consequently the higher their interest the greater gaine he must have and so if by reason mony is already at 6 p. Cent at London and but 4 at Amsterdam, those of Amsterdam do outtrade those of London, how much more will they be able to outtrade them when they shall pay but 4 at Amsterdam and 8 at London, so that in a word this is the way to make all turne Jews and Jels and to ruine the whole commerce of the Nation. 2dly It is very mischievous to all the landholders of England for that though the rate of interest is not the onely thing that makes the price of land rise or fall yet that it is a very maine and certaine reason thereof and upon that account of the bringing downe thereof the price of land kept up during the late troubles the cause that interest was brought downe and that although such considerable taxes were then constantly paid and you will finde that if the interest of mony be now raised as the keeping of lent of late yeares hath beene greate causes of the fall of the rent of land, this will cause the value thereof in the inheritance to fall also. 3dly It will be as mischievous to all the native and staple commodities of England by beating downe the prices thereof proportianably to what the interest is rais'd, for it is cleare make money never so deare in England you shall not be able to get it out of the forreigner that spends your commodities, he will pay never the dearer for a piece of clothe or stuffe and the merchant wil not loose it, consequently these commodities must be sould at home so much the cheaper, and so the wooll fall in its value accordingly.

---

soe great that they dare scarce attempt the levying more though it be resolved and so many soldiers layd upon the people to keep them downe, yea their revenue by customs already is fallen to nothing and their other revenues begin schrewdly to shrinke so that I do assure you that every penny for this summers equipage must be taken up at interest which is now doing and enough ado to get it at foure per annum whereas those of Amsterdam said they made no doubt but to helpe the States of Holland to as much mony as they pleased at three and if they gett a blowe or that the warr continue this myne will fayle as it did in Cromwells time and then allis gone whereas you have the plaine certaine way of a lande whereby to be able to beare on the warr. Besides you have infinite advantages upon the account of the forme of the government of this country wch is such a shater'd and devided thing and though the rest of the Provinces give Holland their votes yett nothing is more evident and certaine then that Holland must expect to beare the burden; even Zealand can do very little for that it is very poor and for the other Provinces they niether can nor will and it is the discourse in every mouth among themselves wee cannot hould out England nay the king of England can ruin us without fighting by onely continuing to interupt our trade. And as you see their Councells now go keeping all their Merchants shipping, this doth not tend to an inabling them to hould out long.

I cannot but take notice of your last clause of your letter, which was that there was a great itch of seeking out some Hollanders in England upon the land in case my Lord Morpeth had not beene set at liberty, for my part I thinke that would have beene a very bad revenge and such a one as these people would have desired you should have taken, on the contrary I should advise the giving the Dutch that are in England all assurances, that happen what can happen they shall not be in the least molested neither in their persons nor in estates, that so they may be diverted from any manner of thoughts of drawing them out of the land which beleeve me would be a greater prejudice then it may be readily apprehended, I should thinke rather a proclamation for their encouragement to stay and to encourage others to come thither would be good councell and that this is the proppers't time that could be for the putting forward of the Act of Naturalization of strangers and that whoever would take the oaths of allegiance and supremacy should be from that moment reputed an Englishman, pray what hath Engeland lost by naturalizing the Welch and Scotch, and yet those are both poore Nations, and which have nothing of art or ingenuity in them, this is a theme I could be very large upon but I know you do very well understand it yourselfe.

c^1. *Id. 14 Feb. 1664 O.S.* [1]).

As for the bill which I heare is brought into the house of commons for raising of Interest from 6 to 8 p. cent, it is a very dishonourable and a very mischievous bill and very much to your disreputation that whereas during the late civill warrs distractions and rebellions, it had beene brought downe first from 10 to 8 and then from 8 to 6 p. cent and so continued that now in time of setlement it should be raised again and you may readily guesse hat speculation and discourses will be raised hereupon, here and in all other foreigne parts to the very.

[1] Als in de vorige noot. Deze brief heeft als datum 14 Febr.., maar de aanhef bewijst, dat dit verkeerd is: „since mine wch was of the 21 instant". Waarschijnlijk is hij dus van 24 Febr.

greate prejudice of his Maties affaires; 2dly it is very mischievous first to all trade and commerce, for this is a certainemaxime that all trade is govern'd by the rule of interest of mony; he that can borrow at Amsterdam for 3 or 4 p. Cent or if he have mony to let out can get but 3 or 4 p. Cent for it, this man if he g et 6 p. Cent by his trade thinkes he does well, and he that must give 6 p. Cent or can let out his mony at 6 p. Cent will not trade unlesse he can get 8 or 9 p. Cent. I give these for instances for trade being a hazardous and an uncertaine thing, and with much industry and labour, and the gaine by interest certaine and without labour no man will trade unlesse he can get considerably more thereby then by interest, and consequently the higher their interest the greater gaine he must have and so if by reason mony is already at 6 p. Cent at London and but 4 at Amsterdam, those of Amsterdam do outtrade those of London, how much more will they be able to outtrade them when they shall pay but 4 at Amsterdam and 8 at London, so that in a word this is the way to make all turne Jews and Jels and to ruine the whole commerce of the Nation. 2dly It is very mischievous to all the landholders of England for that though the rate of interest is not the onely thing that makes the price of land rise or fall yet that it is a very maine and certaine reason thereof and upon that account of the bringing downe thereof the price of land kept up during the late troubles the cause that interest was brought downe and that although such considerable taxes were then constantly paid and you will finde that if the interest of mony be now raised as the keeping of lent of late yeares hath beene greate causes of the fall of the rent of land, this will cause the value thereof in the inheritance to fall also. 3dly It will be as mischievous to all the native and staple commodities of England by beating downe the prices thereof proportianably to what the interest is rais'd, for it is cleare make money never so deare in England you shall not be able to get it out of the forreigner that spends your commodities, he will pay never the dearer for a piece of clothe or stuffe and the merchant wil not loose it, consequently these commodities must be sould at home so much the cheaper, and so the wooll fall in its value accordingly.

BIJLAGE XIII.

An Obligation or Action and Pretence of 696 £ Sterling of his Royall Highnes the Duke of York High Admirall of England and Ireland, to be sold in Middleburgh in Zeland [1]).

This is to advertize all people, that on Thursday being the 31th of this currant month of January 1664 there wil be publickly sold by the stroke of the hammer unto him that shall bidd most a certaine bond or action and pretence of his Royall Highnes the Duke of York High Admirall of England and Ireland. Whosoever therefore in the meane time are desirous to see the sd obligation and document may addresse himself to the Notary Verrunne in the Gist Streete in Middleburgh.

At Dordrecht, to D'Heer Adrian Coenen.
At Amsterdam, to
At Rotterdam, to
At Antwerp, to [2])

Whosoever then hath liking hereunto, lett him come at the day aforesd in the afternoon betimes at two of the Clock in the Tavern of French Armes situated in the belling Street within of city of Middleburgh in Zeeland, and after having heard the condicion, buy a Pennyworth, etc.

---

[1]) Naar de vertaling in Holland-Correspondence, Bundle 226, R. O.
[2]) Deze namen zijn niet ingevuld.

BIJLAGE XIV.

Uittreksels uit de Correspondentie van den Graaf de Comenge.

a. Comenge aan Lodewijk XIV 3 Dec. 1663 [1]).

Je croy que cet Estat ne sera pas long temps sans avoir quelque chose a demesler, avec les Hollandois, le peuple le souhaite, les grands ne le desirent pas moins, et le Roy y consentiroit volontiers, s'il ne craignoit que cete guerre ne luy en attirast d'autre et ne le jetast en pleine mer.

b. Id. 21 Febr. 1664 [2]).

Il est vay -que cette nation ne cherche qu'un pretexte pour y (n.l den oorlog tegen de Republiek) faire consentir le Roy qui de son coste voudroit bien navoir point d'affaires estrangeres ses domestiques estant si brouillees et si peu asseurees.

c. Dez. aan Lionne 12 Mei 1664 [3]).

Nous attendons avec impatience le courrier de Hollande, pour sçavoir de quel air Messieurs les Estats auront receu les menaces qu'on leur faict. Cependant la colere et le ressentiment de ces peuples va tousjours aquerant de nouvelles forces, bien qu'il semble par la response que le Roy de la G. Bretagne a faict faire a son Parlement, qu'il veuille jeter un peu d'eau sur le feu, non pas pour l'allumer davantage, mais pour donner du temps a Messieurs les Estats d'entrer en negotiation; s'ils ne prenoient pas ce party, Messieurs du Conseil d'Angleterre seroient bien surpris, car ils ne l'esperent pas moins qu'ils le souhaitent.

d. Id. 19 Mei 1664 [4]).

L'affaire paroist fort dificile, neantmoins comme elle n'a encore de mouvement, que celuy que luy donne le peuple, et que les sages en sont tousjours les maistres, avec du temps et de la conduite, il est a presumer, que l'on n'en viendra pas aux extremitez, Messieurs les Estats estants trop sages, pour s'y laisser entrainer, manque de vouloir ouvrir leur bourse, qui peut soufrir une petite evacuation sans danger; c'est ce que l'on espere icy, c'est ce que l'on souhaite, quoy que l'on jete feu et flame, et que l'on ne parle pas de moins que de cent vaisseaux.

e. Id. 10 Juli 1664 [5]).

L'Ambassadeur de Messieurs les Estats a fait son entrée sans bruit et sans faste, c'est a dire que l'on ne l'a point salué de canon a sa descente a la tour et qu'il n'y a eu aucun demeslé pour la marche des carosses,

---

[1]) Correspondance d'Angleterre, Tome 80, fol. 138, Aff. Etr.
[2]) l.l., Tome 82. Als in de vorige noot, fol. 24. Aff. Etr.
[3]) l.l. fol. 101. Als in de vorige noot,
[4]) Als in de vorige noot, fol. 103.
[5]) Als in de vorige noot, fol. 131.

n'aiant eu que six a son cortege, dont celuy du Roy d'Angl[re] et le sien faisoient le tiers.

Naar men beweert, is dit de gewone manier:

Si cela est veritable, je trouve que Messieurs les Estats ne sont pas icy dans leur lustre, et que c'est plustost par coustume, que par chagrin, qu'on les traite de marchants.

Hij is niet „traité" en ook niet in Whitehall binnengereden, maar aan de poort afgestapt.

Je vous fais ce détail pour vous faire remarquer l'humeur de la Nation qui pretend que l'on rende tant d'honneur a leurs Ministres, cependant qu'elle le communique avec tant de mesnage et de circonspection aux estrangers.

Par malheur, oubly ou negligence du secretaire, auquel Monsieur l'Ambassadeur s'estoit confié, il se trouva que sa lettre de creance, et quelques memoires qu'il devoit presenter, estoient demeurez au logis, ce qui donna de quoy rire a la Compagnie, qui n'uest pas si tost cessé, si le Roy de la G. Bretagne par sa bonté n'eut couvert ce desordre, luy disant qu'il n'avoit pas besoin d'unne telle formalité, pour faire recognoistre son caractere, le subiect de sa mission n'estant ignoré de personne.

In de visite van van Goch aan de hertogin van York:

l'on a remarqué, que son chapeau luy tenoit trop a la teste et qu'il pouvoit sans se faire tort, en user plus civilement envers une dame'

Zijn' eigen indruk geeft Comenge aldus weer:

Je le vis hyer, il m'a paru civil, jusques a m'en faire despit, il me vint recevoir jusques dans la rue, et me traita tousjours de Monseigneur, a cela pres, c'est un homme de fort bon sens, tres instruit dans les affaires de son pais, et mieux dans les affaires de la Compagnie des Indes Orientales, dont il a esté autresfois Advocat general, et emploié dans toutes les negotiatons qui se sont faictes tant du temps de Cromwell, que du regne du Roy [1]). Il croit que ce demeslé ne se terminera point sans coup ferir, Messieurs les Estats n'estans pas resolus de fraier un chemin aux Anglois, a leur demander de l'argent sur le moindre subject de plaintes imaginaires.

Id. 17 Juli: il m'a rendu visite avec ses civilitez ordinaires, son procedé paroist trop timide, a l'esgard d'une nation superbe, qui tire des advantages des seules aparences de la foiblesse.

f. Comenge aan Lodewijk XIV 21 Juli 1664 [2]).

Le Roy de la Grande Bretagne m 'a respondu, que V. M. ne perdoit jamais la moindre occasion, a luy donner les marques de son amitié, que dans tous les interests elle s'y portoit avec chaleur, et que l'office que je faisois presentement de sa part estoit d'autant plus considerable, que l'afaire paroissoit de consequence, mais qu' en effect elle ne l'estoit pas, et qu' il osoit esperer, qu' elle n'auroit aucune suite, Messieurs les Estats commençants a recognoistre, qu' ils avoient tort, puisqu' estants les offenseurs, ils avoient commencé a armer les premiers, avec tant de precipitation, et de vaine ostentation, quil' il n'avoit pas pû s'empescher de suivre leur

---

[1]) Dit is gedeeltelijk onwaar; in de onderhandelingen ten tijde van Cromwell wordt van Goch nergens genoemd en evenmin is het mij bekend, of hij adv.-gen. van de O. I. C. is geweest.

[2]) Correspondence d'Angleterre, Tome 82[1] fol. 1.38, Aff. Etr.

exemple, pour n'estre pas pris sans vert. Que cependant il alloit de depescher le Sr Downing en Holande, pour y porter ses plaintes, et dire ses raisons, qu' il seroit desia parti sans sa maladie, qui a retardé ses intructions pour quelque jours, et qu' en fin il m' ordonnoit d'assurer V. M. qu' il ne se feroit rien dans cete afaire, qu' elle n' en fust advertie. Et l'aiant pressé deux fois de se declarer sur l'offre que j'avois faict, il ne m' a respondu autre chose, sinon, M[r] l'Ambassadeur, j'oserois vous assurer, que nous n' aurons point la guerre.

g. Id. 6 Oct. 1664 [1]).

Jusquicy le Roy dangleterre avoit paru comme mediateur entre ses suiects et les holandois soit que l'inclination quil a pour la paix luy donnast ce sentiment ou quil esperast a tirer plus davantage dans le mesnagement des uns et des autres mais presentement il semble quil se declare partie poussé par le procedé des holandois et bien plus par la passion demesurée que quelques uns de ses subiects out pour la guerre.

h. Dez. aan Lionne 1 Dec. 1664 [2]).

Le Roy d'Angl[re] me respondit, qu' il aimoit, et estimoit trop le Roy, pour metre jamais en doute l'amitié dont il l'honoroit (ce sont les termes dont il s' est servi) non plus que sa justice, et qu' il ne feroit jamais de dificulté, de remetre tous ses interests entre ses mains, mais que cete afaire s' estoit engagée d' une certaine manière, qu' elle ne pouvoit recevoir de mediation, que premierement les torts qu' avoit receu l'Angl[re] ne fussent reparez; qu' au reste il s' estonnoit extremement, que les Holandois eussent envoié en Guinée, et preparé de nouveaux secours, dans le mesme temps qu' ils prioient le Roy de s' entremetre, pour faciliter un accommodement; que dans tout ce procedé il ne laissoit pas pourtant de cognoistre, que le seul motif qui faisoit agir le Roy, estoit le bien public, et que pour le sien particulier, il en recevoit tous les jours des marques et tout nouvellement par Milord Fitzhardin, avec des particularitéz, qui le confirmoient de plus en plus, dans le dessein ou il estoit, d'entretenir une parfaite union, et amitié [3]) avec le Roy.

i. Dez. aan Lodewijk XIV 22 Dec. 1664 [4]).

Ce qui m'estonne cest que la plus grande partie sont ennemis de Mr le Chancelier qui semble ne prendre guere de part a la guerre de holande non plus que M[rs] les Marquis d'Ormont et grand Tresorier. Pour moy je m'imagine que l'on veut tousiours laisser une porte ouverte a M[rs] les Estats generaux et ne les pas tellement esfaraucher et esloigner quils ne puissent en lavant leurs mains trouver grace aupres du Seigneur, tout le reste de la Nation va de concert a faire la guerre avec vigueur.

---

[1]) Als in de vorige noot, fol. 186.

[2]) Als in de vorige noot, Tome 83, fol. 44.

[3]) Het woord „amitié" staat niet in den tekst van den brief, maar is aan den kant bijgeschreven met de hand van Lionne; daar het duidelijk is, dat het er in hoort, heb ik het in den tekst opgenomen.

[4]) Correspondance d' Angleterre, Tome 83, fol. 76, Aff. Etr.

j. Id. 29 Jan. 1665 [1].

Quand je le pressa de consentir au voyage de M. van Beuning il me dit que rien au monde nestoit plus contre ses interestz que de donner les mains a cette negotiation, quil avoit des gens a menager dont laffection luy estoit absolument necessaire pour se faire rendre justice mais que comme il estoit porté a la paix Messrs les Estatz pouvoient bien se prevaloir de toutes les voyes quils jugeroient utiles pour lobtenir. Je le pressay fort de se confier a V^re M^té des conditons quil souhaiteroit. Il me respondit quil en avoit tant a demander quil luy falloit bien de temps a les mettre en ordre. Jobjectay que le dernier traité avoit reglé toutes choses et qu'il ne sagissoit que des contraventions nouvelles sur lesquelles M. Van Beuning luy feroit des propositions. Enfin apres avoir bien disputé il conclut quil pouvait luy accorder ce quil a desja demandé par son résident a la Haye et que cette avance de satisfaction contribueroit a escouter leurs raisons pour le reste.

---

[1]) Als in de vorige noot, fol. 189.

BIJLAGE XV.

Memoire sur l'origine de la guerre entre l'Angl^re et la Hollande [1]).

Apres le restablissement du Roy d'Angleterre dans ses Estats, le comte de Bristol se voiant sans charge et sans esperance d'en avoir a cause de sa religion, prit des habitudes particulieres avec Turlot [2]), Achelay [3]), Trever [4]) et d'autres Cromwellistes, qui sans doute fussent les plus habiles personnes qui fussent en Angl^re, Turlot qui avoit esté secretaire de Cromwell luy fit voir ses memoires, et luy dit qu'il avoit eu deux grands desseins, l'un de se faire Roy, l'autre d'abattre les hollandois.

Le Comte de Bristol qui avoit bien estudié dans Turlot les pensées de Cromwell et qui estoit bien avec son maistre, luy mit ce dessein dans l'esprit et luy fit entendre que cestoit le seul moyen de reunir touts les esprits de ses sujets qui estoient divisés par tant de factions, qu'il ne pouvoit rien faire que leur fut plus agreable, et qu'il verroit dans ses Estats une conspiration generalle pour ceste guerre.

Mais comme cela s'estoit fait sans le participation du Chancelier, il renversa ce dessein, qui avoit esté proposé par son ennemy irreconsiliable, aussitost que son maistre luy en eut donné cognoissance. Quelque temps apres le Comte de Bristol estant tombé en disgrace par sa mauvaise conduitte, forma une puissante cabale dans le Parlement, ou il accusa le Chancellier de plusieurs crimes contre la vollonté de son Maistre qui luy avoit expressement desfendu, et quoy que la maison Royalle eust pris hautement le party du Chancellier, si est ce que la cabale du Comte de Bristol dans le Parlement se trouva assez puissante pour mettre la Cour dans un embarras, duquel ne pouvant pas bien se demesler, on trouva bon de proposer au Parlement la guerre contre la hollande, comme une chose agreable a la nation, et qui pourroit divertir les pensées que la cabale de Bristol avoit inspiré contre le gouvernement. Cela reussit en partie comme on l'avoit pensé, mais la proposition passa plus avant qu'on ne desiroit, car le Parlement persuadé des bonnes intentions de la Cour abandonna le Comte de Bristol, et n'eut plus de pensée que pour ceste guerre.

Les Cromwelistes, qui sont gens d'esprit fort intelligents dans cette affaire, l'insinuerent si bien dans tous les Esprits, que cette guerre, que le Chancellier n'avoit fait proposer que pour une diversion, fut embrassée generallement de tout le monde, le Parlement, la Ville de Londres, et le Conseil du Roy d'Angl^re n'eurent qu'une mesme pensée. Il ny eust que le Chancellier, le grand Tresorier et le Duc d'Ormond qui n'estant pas de cet advis ne manquerent point de raison pour tenir quelque temps en suspens l'esprit de leur maistre, mais enfin pressé par un sentiment si general, et surtout

---

[1]) Correspondance d'Angleterre, Tome 82, fol. 77, Aff. Etr.; het stuk is opgenomen in de instructie voor de „Celèbre Ambassade" van 1665, die te vinden is l.l., Tome 84, fol. 109, en eene minuut, fol. 110. Waar het vandaan komt, blijkt nergens.
[2]) Thurloe.
[3]) Ashley.
[4]) Trevor.

par le Duc d'Yorck, par le duc d'Aubermalle [1]), par les libelles et les discours insolents des hollandois, et par l'envoy de Ruiter en Guinée, il s'est laissé emporter a ce torrent, et en deux mois a mis sur mer quarante huit navires bien esquipés, n'ayant que deux millions dans ces coffres, ce qui a esté si agreable a son Parlement qu'il n'a pas ballancé a luy donner trente trois millions lors qn'il y fut proposé de luy faire un present pour le maintien de la flotte, et pour la conduitte de la guerre [2]).

---

[1]) Albemarle.

[2]) Dit was eerst in December, zoodat de memorie in elk geval niet vóór het laatst van 1664 is opgesteld.

BIJLAGE XVI.

Reglement entre les Compagnies Anglois et ceux des Provinces Unies [1]).

1. Combien qu' aucune des d^{tes} Compagnies ayent des forces par terre qui soyent devant quelque ville chasteau ou place, neantmoins cela n' empeschera pas le commerce de l'autre en cas qu' elle soit ouverte a la mer, et pas aussy au mesme instant actuellement et reellement blockée et enfermée par des navires et combien qu' aucune des d^{tes} Compagnies aye des navires ou flottes devant quelque ville chasteau ou place, neantmoins cela n' empeschera pas le trafficq de l'autre Compagnie en ce lieu la sinon que le d^{t} chasteau ou place soit en mesme instant actuellement et reellement assiegee par terre.

2. Qu' en cas qu' aucune des d^{tes} Compagnies aye guerre contre quelques gens ou nations dans les limites de leurs respectives chartres, que neantmoins l' autre Compagnie ne sera pas empeschée de tout commerce avec les d^{tes} gens on nations, excepté seulement en armes et ammunitions de guerre, toutes fois le navire avec son entier equipage, propres armes et amunitions avec le reste de sa charge d' estre libre et point sujet a aucune saisie, arres on detension, ny empesché ou frustré en son voyage.

3. Que chaque Compagnie ayant quelque chasteau ou fortification sur quelque coste ou pays neantmoins cela n' empeschera pas l'autre $Comp^{ie}$ de trafficquer avec les gens on nations de la d^{te} coste ou pays.

4. Que l'actuel assiegement d'une place par l'une Compagnie n' empeschera pas l'autre de trafficquer en aucune autre place joignant.

5. Qu' en cas que chacque Compagnie aye desja fait ou faira accord avec aucun des natifs dans les limites du chartre de leur Compagnie pour l'entier achapt d' aucune sorte de marchandise qu' en tel cas l'action ou prentension de la Compagnie qui contracte ne sera que contre les personnes avec lesquels on a contracté et point contre l'autre Compagnie, et que pas une des Compagnies ne s'entremeslera avec l' autre sur tel pretexte d' empescher on prejudicier en aucune maniere le commerce ou navigation d'icelle.

6. Qu' en cas que chacque Compagnie chargera quelques marchandises dans un vaisseau appartenant a aucun enemy de l'autre Compagnie et qu' il arrive que le d^{t} vaisseau seroit saisy par la d^{te} Compagnie, les marchandises susdites ne seront neantmoins confisquées mais incontinent restituées, et en cas de dommage, satisfaction sera faite a la Compagnie a laquelle les marchandises appartenoyent.

7. Que personne qui reside dans aucuns des forts facteureries ou plantations de chacque Compagnie ou dans les limites d' iceux, ne sera molesté par aucune force ou authorité de l' autre Compagnie sur quelque pretexte que ce soit.

8. Que nul navire ou vaisseau quelconque de chacque Compagnie ne sera visité on empesché par l' autre Compagnie, ny on ne prendra hors

---

[1]) Uit Portefeuille Engeland 1664, R. A. De meeste memorie's van Downing zijn in het Engelsch; deze is bij uitzondering in het Fransch, maar ze geeft geen hoogen dunk van Downing's taalkennis; men lette b.v. op het opschrift!

d' iceux, aucunes personnes ou marchandises, sinon qu' un tel navire ou vaisseau soit a la veue et a dessein d' aller en quelque port appartenant a l'enemy de la d[te] Compagnie, en leur possession et en tel cas de chercher seulement s'il y a des armes et amunitions de guerre comme il est permis dans le second article.

9. Que le commandeur d' aucun navire ou vaisseau appartenant a aucune Compagnie ou a quelques nations ou gens avec lesquels chacque Compagnie trafficque a present dans les limites de leur chartre, et qui est en paix avec l'autre Compagnie, pourvu qu' il monstre le passeport d'une des Compagnies ou d' aucuns de leurs Agents ou Facteurs, ne sera sera plus visité ou troublé aux havres ny en mer par l'autre Compagnie, ny en aucune façon retardé cu diverty de present et de libre poursuite de leur voyage sinon comme dans le second et huitiesme articles.

10. Que chacque Compagnie aura la liberté de prendre aiguade, bois, vivres et se raffaichir en aucuns ports ou places possedés par l'autre Compagnie dedans les limites de leur respectif Chartre et il leur sera aussy permis de venir dans aucuns des ports ou places avec quelques uns de leurs navires et vaisseaux, en temps de tempeste ou autre eminent danger pour leur relief.

11. Que la Compagnie Angloise Orientale ne sera nullement empeschée par la Compagnie Orientale de ces Pays, ou aucune autre de ces Pays de reclamer et recouvrir leur droict pour une moitié des coustumes d' Ormus et Gombroome qui leur appartienent par un accord fait avec le Roy de Perse [1]).

12. Qu' une Remonstrance ou Declaration publiée par un certain Valkenbergh en l' an 1663 au nom des Etats Generaux et de la Compagnie Occidentale de ces Pays, par laquelle il pretend de reclamer l' entiere coste nommée le Goud Cust de Guinée, soit revoquée et annullée, et le mesme fait a un autre de mesme nature fait depuis peu par ceux de la Compagnie Orientale de ces Pays.

---

[1]) Vergelijk over dit artikel Cal. of State Papers, Dom. Series, 1663—1664, in voce Ormus; het heeft betrekking op aanspraken, die door de Eng. O. I. C., daar ze in 1621 den Koning van Perzië in de verovering van Ormus had bijgestaan, op de „customs" daar en in Gombroom werden gemaakt.

BIJLAGE XVII.

Het een en ander over de Visscherij.

Het hier medegedeelde over de visscherij is ontleend aan een pamflet [1]), getiteld : Remonstrantie aen Sijn Majesteit Karel de II Koningh van Groot Brittangien, Vranckrijck en Yerlandt, etc. Beschermheer des Geloofs. Waer in het bequaemste middel aengewesen wordt om Engelandt te maken tot het rijckste en machtigste Koninckrijk van Europa ofte eene korte beschrijvinghe van de Visscherije en Haring-vangst der Hollanders, en wat groote profijten deselve aenbrenght. Door een lidt van State aen sijn Majesteit op-gedraghen. Uyt het Engelsch vertaelt. Te Delft, bij Jan Hendricksz. van der Hoeve, woonende op de groote Marckt in de Bijbel 1661.

Het stuk is geschreven door iemand, die zich noemt „maer een Visscherszoon aen de Zee-kant geboren sijnde" en die zijne „jonge jaeren op zee ontrent visch-saken versleten" heeft; voor eenige jaren was hij ontboden bij eenen Mr John Krimstei, die hem over vischerijzaken had ondervraagd en die hem daarna beloofd had zijne inlichtingen met die van anderen aan den Raad des Konings te zullen voorleggen [2]). De schrijver spreekt in de eerste plaats over de rijkdommen van Engeland, waar het water om de kusten nog vruchtbaarder is dan de bodem van het land zelf. Uit die rijkdommen trekken de vreemdelingen jaarlijks „onwaerdeerlijcke sommen geldts" door de visscherij in 's Konings zeeën; de Hollanders hebben daarmede niet alleen hun oorlog tegen Spanje bekostigd, maar zij zijn er niettegenstaande dien oorlog nog rijk mee geworden in „stercke steden en schoone gebouwen, in overvloedt van geldt en goedt en in neering en in negotie met alle andere Volckeren; ende hebben hun schepen en zee-vaert soo vermeerdert en verrijckt, dat alle Landen sich daer over ontsetten ende verbaest staen". Na eene uitweiding over de voordeelen, die de Engelschen daaruit nog zooveel gemakkelijker dan de Hollanders zouden kunnen trekken, omdat zij dichter bij zijn en omdat zij het hout, noodig tot het bouwen van haringbuizen niet van elders behoeven te halen, terwijl het volgens den schrijver vaststaat, dat de Engelschen toch in de eerste plaats op de zegeningen, die God jaarlijks in 's Konings zeeën zendt, recht hebben, roept hij uit: O versuymachtigh Engelandt, en sorgeloose Landtslieden; slaet uw oogen op die ghene die wij plompe Hollanders noemen; aenschouwt hunne neerstigheijdt en onse schandelijcke nalatigheijdt in soo profijtelijck ende noodtwendigh een sake".

Na deze iet of wat gekleurde inleiding volgt eene zakelijke beschrijving van de Hollandsche visscherij. In het midden van Mei worden de buizen

---

[1]) Knuttel n[0]. 8465 (10 pagina's).

[2]) Het is mij niet gelukt iets naders over den schrijver vast te stellen; ofschoon het stuk een tendenz-geschrift is, verdient het toch met andere dergelijke werken vergeleken meer vertrouwen dan deze, als b.v. „John Keymors Observations made upon the Dutch Fishing', about the Year 1601 — printed — 1664, dat ook in de Pamfletten-Verzameling op de Kon. Bibl. aanwezig is (Knuttel n[0]. 8846); cf daarover S. Muller, Mare Clausum, blz. 43.

en de vischvloot gereedgemaakt, zoodat zij 1 Juni gereed zijn, die dan „somtijdts wel duysent te samen gesien worden uyt de Maes, Texel en Vlie 't zeyl te gaen" en alleen bestemd om haring te vangen in de Noordzee. Hiervan zijn 600 en meer „groote buijsen", sommige van 120, maar de meeste van 100 ton; de rest van 60 à 50 ton. De bemanning van de groote is 24 à 20, die van de andere 18 à 16 man. Totaal een 20.000 man. Het eenige, wat ze medenemen, is brood, boter en kaas, daar zij andere levensvoorraad uit 's Konings zeeën krijgen. Voor St. Andries (30 November) wordt elk schip twee à driemaal geladen met haring, die à £ 10 het last verkocht wordt, wat samen £ 1 mill. maakt [1]). De schrijver kan terloops niet nalaten „de nettigheijdt en curieusheijdt" der schepen te bewonderen en aan te wijzen „hoe een ijegelick sijn eigen plaetse wetende sijn werck met vreughde wist te doen."

In Juni varen zij Noordwest ten Noorden naar Hitland onder convooi van 4 à 6 oorlogsschepen, terwijl voor den vrede van Munster wel 20 à 40 noodig waren. Komen ze vóór 14 Juni op Hitland, dan gaan de visschers allen aan land dicht bij „Swinne-born-hooft, in een ree genaemt Bracies-Ree", waar ze zich vermaken, „totdat se al 't mergh van het mout en de goede Schotsche ale — uitgesogen hebben." Op den 14den Juni gaan ze visschen; vóór dien tijd is de haring niet „tijdigh" en niet „bequaem om gesouten te worden." Langzamerhand varen ze van Hitland naar Yarmouth, terwijl onderweg koopvaarders bij hen komen, die hun het noodige als „victualie, tonnen, zout en netten" brengen. Men noemt die schepen „haringhjagers", omdat die den haring meenemen en brengen naar de landen aan de Oostzee, waarvan ze allerlei waren benevens goud en zilver naar Holland brengen [2]).

Behalve deze vloot van buizen hebben de Hollanders nog een groot aantal andere schepen, ook alleen voor de haringvangst; deze zijn van 50, 30 en 20 ton met 12 à 8 man en allen van verschillend fatsoen. Tot hen komen geene „jagers"; zij gaan met den haring naar huis of naar de beste markt. „Daer sijn van de buysen en dese andere soort van vis-schepen (waervan sommige uijtliepen en sommige alreede in zee, doch binnen gesicht waren) op een tijdt in Bracies-Ree gesien en getelt geweest duysent zeijlen behalve die te verre in zee en buyten gesicht zijnde niet konden getelt worden."

Met St. Bartholomeus komen ze te Yarmouth; de haring, die van dien dag (24 Augustus) tot St. Andries gevangen wordt, is niet geschikt om gezouten te worden en wordt ook niet naar Holland gevoerd, maar voor gereed geld te Yarmouth, waar de inwoners de Hollanders „seer wel" ontvangen, verkocht; vandaar nemen ze jaarlijks „veele duysent" £ mee naar Holland. Andere ladingen worden gezonden naar verschillende

[1]) Cf. de la Court's Aenwijsinghe, die 40.000 last à f 200 of meer dan f 8 mill. berekent.

[2]) De schrijver stelt het voor, alsof die „haringhjagers" alle haring wegvoerden. Dat het een veel voorkomend verschijnsel was, blijkt uit het feit, dat er in 1663 (15 Maart) en 1664 (10 en 13 Mei) door de Staten van Holland op verzoek van „die van de groote visscherije ende haring-vangst in Hollandt" plakkaten met strenge straffen tegen de haring- of ventjagers werden afgekondigd; hieruit blijkt echter ook, dat het eigenlijk niet geoorloofd was, zoodat het zeker niet zoo algemeen moet worden opgenomen, als de schrijver doet. Over den uitvoer naar het Noorden, zie Kernkamp, De Sleutels van de Sont, Bijlage I blz. 259, waaruit blijkt, dat op de daar genoemde 645 schepen 164 geheel en 61 gedeeltelijk met haring waren geladen.

steden in Frankrijk, vanwaar allerlei waren worden meegenomen en naar „de Arch-Hertoghs-Landen" [1]), van waar niet anders dan gereed geld, meestal Engelsch goud „van 't welck ick daer meer in een dagh gesien hebbe, als oyt voor of na in London", terugbrengen.

Behalve deze haringvisschers zijn er visschers naar ling en kabeljauw, die met „getonde vis" terugkomen; deze hebben pinken en doggers van 40—30 ton, met c. 12 man; de schrijver noemt een getal van 500 à 600 zeilen, die bijna het geheele jaar in zee zijn. 's Zomers wordt deze visch gevoerd naar de Oostzee landen, 's winters naar Frankrijk en de Zuidelijke Nederlanden, waarheen ze ook levende visch („die se in haer scheepjes weten levendigh te houden") brengen. Zelfs in Engeland brengen ze 's winters „getonde vis".

„Een ander vis-vloot" van meer dan 200 zeilen, „galjoten genoemd, ligt gedurende het seizoen ten N. O. van Hitland voor anker en zendt kleine bootjes uit om met lijn en hoek lingen te vangen, die ze „gespleten" en gezouten verkoopen, de 100 voor £ 4 à 5. Tot diepe ergernis van den schrijver heet deze ling „Hollandsche ling", ofschoon ze in 's konings zeeën gevangen wordt.

Een allertreurigst beeld hangt de schrijver daarna van de Engelsche visscherij op; men kan velen er van nauwlijks visschers noemen, roept hij uit, omdat ze zich bijna alleen op het vangen van oesters toeleggen; hij berispt hen, omdat ze van St. Andries tot Februari en soms nog langer tusschen de zandingen in den mond van de Theems fuiken uitzetten, waarmede ze jonge haringen vangen, die zoo goed als niets waard zijn. Plaats voor plaats aan de Oostkust wordt nagegaan, maar nergens is iets bemoedigends. Buizen komen nergens voor. Hier en daar eenige Noordzeebooten, zooals ze genoemd worden, waarmede naar kabeljauw wordt gevischt. Er is zeevarend volk genoeg, dat zich 's winters met iets anders zou kunnen bezighouden, evenals in Holland velen doen, die door de visschers van beroep „Koe-melckers" worden genoemd; nu doet het niets dan leegloopen, terwijl de steden zelf al armer en armer worden. Het getal van de visschers en visschersschepen in Engeland wordt alleen aangeduid door 0—0; de schrijver verzoekt het niet noemen van een getal te excuseeren. Het gezamelijk aantal visschers in Holland schat hij op 37000 man [2]).

Uitvoeren doen de Engelsche visschers in het geheel niet. Wat ze vóór de komst der Hollanders vangen, wordt voor een' goeden prijs in Engeland zelf verkocht; nadat de Hollanders zijn gearriveerd, moeten de Engelschen hunne waar zelfs in Engeland zeer goedkoop aan de markt brengen, omdat ze niet tegen de Hollanders kunnen concurreeren, daar ze niet even goed de kunst van tonnen verstaan.

Weliswaar worden er jaarlijks te Harwich „4 à 5 London-schepen" met haring geladen met bestemming naar de Middellandsche Zee, terwijl ook de bewoners van Yarmouth 2 à 3 schepen en 2 à 3 booten met haring naar Frankrijk zenden, maar deze haring wordt eerst van de Hollanders

[1]) Dat het noemen van de Zuidelijke Nederlanden als de „Arch-Hertoghs-Landen" niet bewijst, dat het stuk van vroegeren datum dateert, wordt uitgemaakt door de vermelding van den vrede van Munster (zie boven).

[2]) Cf. hierover het blz. 72, noot 3, geciteerde „Aanvalsplan"; in een stuk: „The Navigation of the United Netherlands briefly stated and examined (R. O., Bundle 223) wordt het aantal met de walvischvaarders mee begroot op 54000 man.

gekocht. Ook voeren de Hollanders zelf bokking, die te Yarmouth van de visch wordt gemaakt, naar Frankrijk: „onlangs" waren te Yarmouth twaalf Hollandsche schepen om bokking te laden met bestemming naar de Middellandsche Zee; „soodat indien sulcks toegelaten wordt, de Engelsche Eygenaers van schepen seer weynigh voor hun selven sullen te doen vinden."

Het eenige, wat de Engelsche visscherij kan verheffen, naar het oordeel van den schrijver, is aanbouw van buizen; hij schat de kosten van een buis van 30 à 40 last op £ 500; zij kan door „Godtsgenade" 20 jaren duren, terwijl de kosten van onderhoud jaarlijks een £ 100 bedragen. Om haar 's zomer in zee te houden, is noodig £ 335 (n.l. een honderd last vaten 72, zout 89, bier 44, brood 21, spek en boter 18, erwten 3, brandhout 3, soldij £ 88) voor vier maanden. Voor honderd last haring rekent hij eene opbrengst van £ 1000 of na aftrek van alle jaarlijksche onkosten een winst van £ 565. Hieraan wordt toegevoegd, dat de winst, dien de Hollanders behalen, zoo vast is „datse het gelt van haer eygen kinderen, van eenige overleden vrienden hun nagelaten, tot het reeden van buijsen uitleggen, soo dat er in Hollandt ook een tresorij is voor Wesen tot dat selve oogmerck ende gebruijck."

De kosten van aanbouw van een pink van 18 à 20 last met bijbehooren wordt geschat op £ 260.; voor het onderhoud en het in zee brengen voor twee maanden £ 57.; opbrengst van 15 last à £ 14, 8 sh. het last zal zijn £ 216; winst £ 159

Ten slotte merkt de schrijver hierover op, dat vischkoopers hebben verklaard, dat de Hollanders in minder dan twee maanden 12000 £ te Londen alleen hebben ontvangen.

Er volgt eene oproeping aan „alle edele aensienlijcke en mogende onderdaenen" om de handen in elkander te slaan en den aanbouw van buizen mogelijk te maken; de Koning zal er nog dit voordeel van hebben, dat beter visschers beter matrozen in oorlogstijd zullen zijn. Nu is de toestand zoo, dat de Hollanders de Engelschen dagelijks bespotten en hen op zee schimpend toeroepen: „Ghij Engelschen ghij sult noch blijde zijn om onse oude schoenen te dragen", terwijl de Franschen, wier visscherij op veel hooger trap staat dan de Engelsche (jaarlijks varen uit Picardië een 100 tal vaartuigen, ongeveer gelijk aan de buizen uit om in des konings zeeën te visschen, de Engelschen vergelijkten bij apen, „omdat wij hun in alle onnoodige, nieuwe moden na bootsen."

VERBETERINGEN.

Op bladz. 472 reg. 5 v. b. staat: la cebrèbre ambassade *lees*: la celèbre ambassade.

Op bladz. 475 reg. 18 v. o. moet aan Engeland *geschrapt* worden.